6
18 E
9

14-15. H-30

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ARS SEMPER GAVDENDI

DEMONSTRATA

EX SOLA CONSIDERATIONE

DIVINÆ PROVIDENTIÆ

ET PER ADVENTVALES CONCIONES

EXPOSITA

AB ALFONSO ANTONIO DE SARASA

SOCIETATIS IESV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANTVERPIÆ,

Apud IACOBVM MEVRSIVM,

ANNO M. DC. LXIV.

Digitized by Google

D. PAVLVS

Ad Rom; c. 11. v. 33. & seq.

O Altitudo diuitiarum Sapientiæ & Scientiæ Dei! Quàm incomprehensibilia sunt judicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit! Aut quis prior dedit illi? & retribuetur ei. Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula. Amen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

EXCELLENTISSIMO DOMINO

D. LVDOVICO DE BENAVIDES

CARILLO ET TOLEDO,

MARCHIONI DE FROMISTA

ET CARACENA,

COMITI DE PINTO.

Ynes, Sanmuñoz, & Matilla Domino: Equiti S. Iacobi: PHILIPPO QVARTO à Cubiculis: à Sanctioribus totius Monarchiæ Conſiliis:

BELGARVM AC BVRGVNDIONVM.

SVMMO PRÆFECTO.

Rtem Gaudendi ſemper, etiam vbi omnia miſcentur lachrymis, Tibi cum offero, HEROS EXCELLENTISSIME, non tam eam edocturus venio, tanquam ſi nouam rem atque hactenus inauditam proferre ſit animus; quàm demonſtraturus artem ſolummodò, aliiſque oſtenſurus viam, quâ GAVDIVM iſtud vnicè tibi comparâris, quod om-

Digitized by Google

nes quidem, saltem votis prosequuntur, reipsâ verò assequuntur omnino perpauci. Magnarum etenim id mentium solùm est, longeque supra vulgus Excellentium: eorum inquam, quos non tam sors & natura, sanguinisque splendor & nascendi felicitas Magnos fecit (quamquam & in his præclara sine dubio sint Virtutum semina) quàm quos Virtus ipsa, & quæ hanc consequitur sapientia, multùm supra humanarum rerum vicissitudines euexit.

Et ne deinceps nominum æquiuocationibus implicemur, GAVDIVM voco, Tranquillitatem mentis perpetuam, Affectionum imperturbatam æqualitatem. GAVDERE verò assero Animum, inter ipsas etiam ruentis Orbis procellas & ruinas, si casus ferat, semper sibi similem, semper erectum, semperque constantem sibi. Verbo vt absoluam, GAVDIO perpetuo frui censeo mentem semper acquiescentem rebus, sibi, & Deo. Rebus; quia iam euenerunt, nec eas impedire in manu est: Sibi; quòd iis sit implicita: Deo; quòd ita ei prorsus visum fuerit, omnemque vt eueniret, ita rem direxerit. Hanc ego quietem Animi, GAVDIVM mentis & quidem perpetuum voco; siquidem GAVDERE est optata consequi, & desideratis frui. Mens enim sic constituta, numquam non consequitur id quod optat & quod vult; cùm aliud planè

Digitized by Google

planè nolit velle, nisi id quod euenit, illudque sic euenire & esse, prorsus approbet. En totam GAVDENDI SEMPER ARTEM. Talem enim Animum perturbare quid possit, cum ipsæmet perturbationes calamitatesque, quibus mortales quotidie inuoluimur, menti sic ad omnia præparatæ & expositæ, acquiescendi deinceps, GAVDENDI, inquam, noua semper sit materia?

Præclarè id Seneca: *Talis est*, inquit, *sapientis Animus, qualis mundi status supra Lunam est; semper illic serenum est.* Verùm, quamuis luculentum id primâ fronte Sapientis esse videatur encomium; penitius tamen vtrumque si componas & conferas, minorem esse pro rei dignitate comparationem inuenies, neque quæ præstantiam Sapientis, semper inquam GAVDENTIS Animi, amplè satis magnificeque exponat. Nam vt semper serenus sit æther qui supra Lunam per vastissima cæli spatia expanditur; hoc certè exinde fit, quòd vapores, fumi, fuligines, crassioresque humores è terrâ & mari calore Solis educti (ex quibus tota deinceps nubium, ventorum, imbrium, fulminum, omniumque quæ sublunarem atmosphæram circumuoluunt vicissitudinum est origo) sublimiorem illam & extra terræ reflexionem positam regionem non penetrent, imò ne attingant quidem. Quid igitur mirum, serenitatem perpe-

Sen. epist. 59.

Digitized by Google

tuò dominari, vbi malæ auræ nè prima quidem ſunt elementa aut veſtigia? ea autem non eſſe, felicitatis id quidem eſt; quæ tamen cum Tranquillitate Sapientis animæ minimè debeat comparari.

Etenim Sapiens, medias inter procellas, ipſiſque enaſcentibus è terrâ vaporibus ſemper implicitus, ſerenum nihilominus habet animum. Inuidiæ ſi fuligine obducitur; obſtrepentium, virtutemque arrodentium linguis ſi impetitur; ad nubes vſque hominum laudibus Regumque fauore, ſi educitur; ad ima rurſus, per ſummum quamuis nefas, ſi detruditur; ſemper iſthic ſerenum eſt, ſemper placidum, ſemper tranquillum. Hoc enim uero, præ regionis æthereæ ſerenitate, magnificum habet Sapientis Animus: vtrobique ſerenum eſt; aſt quam iſthic tranquillitatem dat ſola loci felicitas, huc eam induxit Virtus ipſa. iſthic ſerenum eſt, quia impeti non poteſt cæli plaga tam longè extra terræ viciſſitudines conſtituta; hîc verò, quia impeti dum poteſt, perfringi tamen minimè poteſt virtute ſuâ obuolutus, ideoque malis omnibus imperuius Animus. Prou.12. *Non enim contriſtabit Iuſtum* (hoc eſt verè Sapientem) *quidquid ei acciderit*, imò, vt Hebræi habent codices, *non tangent quidem*: adeo ſupra res omnes humanas ſortiſque vices, inter humanas tamen res ſemper intricata erigitur

erigitur GAVDENTIS, aut si sic melius intelligar, Sapientis mens. Mihi vero perinde est GAVDERE, ac Sapere.

Hanc ego in Tementem, non tam admiror quàm veneror HEROS FORTISSIME, parum dixeram, addere nisi possem, ET VERO ETIAM SAPIENTISSIME. Neque tamen Sapientem Te idcirco nomino, quod ipsa quamuis inter arma, Martisque graues strepitus iam inde ab adolescentiâ educatus, ita nihilominus Scientias omnes tam humanas quàm diuinas, Philosophiæ inquam Matheseosque reconditioris placita, atque ipsius adeo Theologiæ mysteria es circumplexus (prout testari possum, qui copiosè de his rebus, & quidem ex insperatò, prò re natâ differentem cum admiratione audiui) sic vt non tam Heroem Te, armis & inter arma natum, quàm inter Musæi pluteos, & negotiosa librorum otia, annos omnes contriuisse, imò inter ipsas Apollinis lauros succreuisse, fas sit credere. Palladem Armorum Scientiarumque Præsidem, vnam & eandem fingunt Græci; & verò figmentum id sit. Saltem hæc duo tam disparata, Martem scilicet cum Arte, Arma cum scientiâ, scuta cum Libris, Ensem cum Calamo, in vno homine ad stuporem eximiè componi potuisse, sine vllâ Metamorphosi aut etiam figmento, in Te ipso feciſti credibile. Arma sic tractas, vt

nulli

nulli ſis inferior: Scientias ſic è ſuâ Parnaſſo ad Martis caſtra non tamen inuitas pertrahis, vt Philoſophis, ne iſtud quidem iam relictum ſit, vt ſaltem ſibi, videri poſſint ſoli ſapere.

Non tamen ex hoc capite Sapientem appellare Te iam lubet. Iſthæc enim omnia Scientiæ ſunt tantùm, quibus quid quæque res ſit, dignoſcitur; Virtutis adiumenta ſunt; viæ ſunt denique, quibus ad Sapientiam deuenitur; quæ quidem non tam in Intellectu, quàm voluntate ipsâ primariam ſedem collocat; quamque iam dixi eſſe ſolum GAVDIVM, ſiue Animum rebus maiorem, ſeſe contentum & Deo; ideoque inter omnes fortunæ circumuolutiones, ſemper conſtantem, ſemper ſuum, quia ſemper Dei.

Hunc ego Animum in Te non adeo mirari me dicebam modò, quàm venerari. Neque enim ſi ingentes ſpiritus, ad magna promptos, ad Heroica agiles, ad ardua quæque perfringenda expeditos, natura ingenituſque Nobilitatis vetuſtiſſimæ Heroum ſanguis Tibi ſufficiant, tantopere id admirari debeo, qui ſcio non niſi ſummi Numinis deſtinatione & conſilio ad ingentia natum Te; eumque eſſe voluiſſe, per quem tam præclara, nobiliſſimiſque comparanda Hiſpanicæ Monarchiæ Prouincia, Regis noſtri Deique auſpiciis, per tot iam annos gubernaretur. Hæc autem per te agi cùm

Digitized by Google

cùm voluerit Deus, non miror ego tantæ moli ſuſtinendæ, humeros dediſſe atque animos pares. Veneror ſanè Diuinæ Mentis decretum, artemque quâ Te ab ipſis pene incunabulis, per minora primò quaſi exercitia, ad maiora inſtituit, vt tandem ad maxima etiam ín Republicâ gerenda munia, Prouinciarumque, quæ aliis Regna forent, gubernacula, veteranum iam virtutiſque notæ Heroem, pro Tuis meritis, & Prouincialium incolumitate admoueret.

In primo enim iuuentutis flore Equitum cohortem in Belgio, Prætorianam vero in Inſubribus præſtantiſſimorum Imperatorum auſpiciis dum ducis ſummâ fortitudine & prudentiâ, præludis tantùm ſummis Præfecturis, quas Equitum primò, mox Campi, vt vocant, Magiſter Generalis in Belgio egiſti feliciſſimè. Hinc ad Inſubriæ clauum ſupremus Prouinciæ Imperator admotus per annos octo. Inde rurſus in Belgium redux, Armorum Gubernator, ea ſummâ induſtriâ cir-cumduxiſti. Donec tandem & Sanctiori Monarchiæ totius Conſilio adhibitus, & totius Belgij Burgundiæque Gubernator ſupremus deſignatus, Prouinciis his ſummo cum imperio es præfectus.

Et hæ quidem artes fuerunt & conſilia per Te publicas res dirigentis, nobiſque etiam per Te

 conſu-

Digitized by Google

consulentis Dei. In his verò tam eximiis dignitatibus, Præfecturis tam diuersis, tam expositis non bellorum tantùm fortisque reciprocantis vicibus, sed vt in rebus magnis fit, inuidentium etiam arrosionibus, maleuolorum optima quæque perperam interpretantium calumniis, arcana consilia ignorantium peruersis iudiciis, dicteriis & querimoniis, Animum tamen seruare semper intrepidum; nec aduersantis fortunæ inuidentiâ deiici, & eneruari, nec arridentis plausibus efferri & intumescere; semper isthic serenum esse, factorumque conscientiâ contentum viuere; hoc tandem constantis, hoc Sapientis, hoc Viri est, hoc denique Tuum est.

Certè si aduersa commemorare libeat: & quid ni libeat, vbi tanta data est virtutis exercendæ, & vero etiam prudentioribus ostendendæ materia? Vidimus, cum luctuosus è Galliâ Flandris incumberet belli fragor, qui non exiguam æstate illâ Prouinciæ partem peruasit, magnamque vicinæ Brabantiæ minitabatur cladem: vidimus, inquam, totâ in Te (nescio quo fato) belli mole incumbente, cum exiguis sanè copiis, arma Regia salutisque nostræ spem, totâ circumferentem Flandriâ & Brabantiâ, quibus Rem publicam, cedendo turbini, sine dubio ne prorsus rueret sustentasti. Calamitosus imprimis fuit is annus; Tu verò calamitatibus

Digitized by Google

lamitatibus fuisti maior, eas qui intrepidè excipis; & recessus necessarij inuidiam, hominumque sapientissima consilia nobilissimosque ausus pro suo genio conuitiantium dicteria dum contemnis, superas.

Hoc enimuero Sapientis est, exemplo suo manifestum facere, nusquam siue in aduersis, siue in prosperis deesse virtutis declarandæ aut tempus, aut locum, aut materiam. *Sic Sapiens*, inquit ad rem meam disertè Seneca, *virtutem si licebit, in diuitiis explicabit; sin minùs in paupertate: si poterit, in patriâ; si minùs, in exilio: si poterit, Imperator; si minùs, miles: si poterit, integer; si minus, debilis. Quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illâ memorabile faciet.* Nam vt paullò ante rectè dixerat: *Non ex ebore tantùm Phidias sciebat facere simulacra; faciebat ex ære. Si marmor illi, si adhuc viliorem materiam obtulisses, fecisset quale ex illâ optimum posset.* Illud autem ex reluctante tuis manibus fortunâ, ex duris & asperis rebus fecisti Tu & Miles & Imperator prorsus memorabile; exemplo tuo quòd ostenderis, excipiendam esse pectore aduerso sortem etiam pessimam, non verò timidè declinandam: ostendisti quid sit fortunam pati, & tamen fortiter ferre: ostendisti quid sit clauum cui admotus es constanter tenere manu, nec illum dimittere irato mari: tranquillo enim, vti Sen. ep. 85.

Digitized by Google

vulgò dicitur, quilibet facilè Gubernator eſt. Denique quod ne mundo quidem ſupra Lunam poſito datum eſt, in ipſo tempeſtatis feruore ſummo, ſerenus Tibi fuit animus, ad agendum ſemper promptus, numquam diffidens cauſſæ, Regi, & Deo. perturbabantur omnia, imperturbato Te, Et talis Tu quidem in rebus aſperis & aduerſis.

Quòd ſi verò non commemorare, ſed vel leuiter tantùm attingere velim Tuam in felici fortunâ tum excipiendâ, tum etiam bene dirigendâ Sapientiam & virtutem, Deus bone! quanta, tam rerum à Te pro Rege fortiter feliciterque geſtarum, quàm (quod non niſi magnis datum eſt mentibus) in proſperitate ſummâ, modeſtiæ Tuæ moderationiſque demonſtrandæ, ſeſe mihi aperit materia, & quàm præclara? Sed quid attinet ea proferre, quæ omnium adhuc tenentur manibus, noſtriſque ſub oculis à Te proſperè ſunt perpetrata? Admirati ſanè ſumus, versâ iam belli ſorte, ſub Sereniſſimi Archiducis Leopoldi auſpiciis, Ductorem exercitus victricia ſigna explicantem, eâ felicitate, vt caſtra tantummodò, propugnaculis hoſtium admouiſſe, ea debellaſſe viſum fuerit.

Incumbebat Liſæ fluuio infeſta Flandriæ Armenteria; Menena ad portas vſque Gandenſes latè ſub armis Gallicis dominabatur, & impune. Sed neque

Digitized by Google

neque huic profuerunt ingentia ex arte extructa valla; neque illi, vndique campis superfusæ aquæ, imò neque pluuiæ quæ omnem artem superare, ipsaque adeo castra nostra iam iam disiectura videbantur. Vnius impressionis nocturnæ, sed à Te vigili curâ directæ & factæ, Menena labor fuit. Paucularum septimanarum circumuallatione stetit Armenteriæ expugnatio.

Quid quod & ipsum Landrecium, validissimum in Hannoniâ oppidum, eâdem celeritate inopinatò mox cinctum, impetitum, expugnatum sit hebdomadis propemodum tribus, quæ olim cùm lentius gerebantur bella, explicandis castris vix sufficerent?

Eodem planè Marte, plura per Flandriam recuperata sunt oppida, copijs sanè exiguis, sed ausu ingenti. Testis est Dixmuda; ex quâ pauculis diebus exacti Galli, numerum obsidentium egredientes exæquabant. Pares erant impugnantium, & propugnantium copiæ, si Ducem excipimus. Nescio an nomen Tuum horruerint; illud scio, cessisse Virtuti.

Hæc cum agis, reliquamque Flandriam ex hostium manibus erepturus dum vidêris, ecce in Italiam Regio imperio auocaris, Mediolano & Insubribus, summâ cum potestate & imperio præfuturus. Nutabant certè isthic res nostræ, nisi tempe-

Digitized by Google

ſtiuè, fluctuantibus ſubueniſſet virtus Tua, ſolitaque in agendis rebus Prudentia, Fortitudo, Diligentia; & Celeritas.

Magnis copijs Cremonam, toti Inſubriæ eâ captâ formidabiles poſthac futuri, cinxerant Galli, ſummo copiarum Præfecto Pleſſeio Pralino, Mutinæ Duci juncti, quem pollicitationibus in ſuas partes hoſtes traxerant. Inualida erant mœnia, magnoque obſidentium diruebantur impetu, concidiſſet procul dubio, niſi Tuâ fortitudine ſtetiſſet vrbs. Quid enim? non immiſſis tantùm identidem copijs & annonâ obſeſſos recreabas, ſed quod hactenus vix auditum, ſupremus belli Dux cum eſſes, ipſemet in vrbem clam penetrans, obſeſſos ſubinde inuiſebas, valla reparabas, mandata dabas Ducibus, animos militibus, ciuibus indubitatam liberationis ſpem. Et ſic in hac obſidione, vt rectè Rerum Italicarum ſcriptor, Ioſephus Riccius; *Miniſtrorum defectu, Imperatorem, Chiliarchum, Caſtrorum, reique frumentariæ Præfectum, annonæ Curatorem agens, indefeſſo gyro circumuolitans, vnus obſeſſis omnia ſufficiebas.* Agebas omnia, Regis rem cum agis indefeſsè. Tuâ certe virtute Cremonam ſtetiſſe, in confeſſo eſt.

Ioſephus Riccius, de rebus Italicis Narrat. 26.

Quòd ſi Te militem etiam ſed egregiè & non gregarium, agentem libeat aſpicere; vidit certè Te Trinum paulò poſt à Te obſeſſum, tormenta in ſuggeſtibus

Digitized by Google

gestibus magnâ curâ disponentem. Cùmque vi multâ obsessi ex oppido in valla irrumperent, neque adeò milites nostri impetum ferrent, iamque è statione palabundi discederent, *conspecto*, inquit Riccius, *populariorum discrimine, arrepto hastili ante primos ordines procurrens, Tuo exemplo tuis animatis ad pugnam, præsidiarios celeriori quàm venerant gradu, minoreque numero in oppidum redire coëgisti.* Paucis dein diebus, ex vrbe exacti sexcenti præter læsos præsidiarij, Imperatoris jussa acceperunt non inuiti, cuius in Milite fortitudinem admirabundi suspexerant. Ricc. Narrat. 18.

Et hæ quidem velitationes erant, quibus ad summum illud Martis & Artis opus, dignum Tuâ magnitudine, præludebas. Casaliæ validissima Ducis Mantuani in Monferrato vrbs, erat in oculis & in votis. Gallicis tenebatur armis; suspecta circumfusis Principibus vicinia, & verò tòti Italiæ formidanda, Insubriæ præsertim infesta. Ipsa vrbs ex arte munita, Castello insuper (ita vocant) propè inexpugnabili, ac nouâ demum Arce egregiè sustentata, facilè quorumcumque hostium vires eludebat. Illudebat quin imo omnibus: & quia tertiò, fortissimorum Ducum obsidiones licet arctissimas tolerauerat impunè, solâ iam famâ, quâ sæpe geruntur bella, tueri se posse videbatur.

Verùm alijs denegata, Tibi à Deo domandæ Casaliæ

Digitized by Google

ſaliæ reſeruabatur gloria. Arti Tuæ, & Marti ceſſit. Artis fuit & induſtriæ Mantuanum Ducem in belli, ipſi tam vtilis, ſocietatem pertrahere; Vrbem ipſam exactis inde Gallis, Ducis ſui imperia acceptare, militemque noſtrum excipere. Martis verò, Caſtellum validiſſimum, ſæpiuſque foſſis & vallis interciſum, tridui ſpatio expugnare, ſtupentibus in Arce Gallis, neque rei tam incredibili fidem dantibus.

Credibilem tamen fecit rem tam inexpectatam, Arcis ipſius oppugnatio, quæ quidem tanto feruore animi fuit impetita, vt nequidquam fortiter agentibus Gallis tandem Fortitudini Tuæ ceſſerit. Menſem vnicum non tenuit tantum facinus. Vigeſimo quarto Septembris ex vrbe in Arcem & Caſtellum ſeſe recepere Galli, tradidere ſe & arcem Octobris vigeſimo primo. Sic demum munimentum iſtud inclytum, totiès nequidquam impetitum, quodque præclariſſimorum Imperatorum induſtriam copiaſque toties fatigarat; Martis Campus, Fortunæ theatrum, Italiæ denique terror, in manus Tuas venit: terrorque ab Italiâ ſublatus eſt, cum Arcem ſummâ fide, quamque tota obſtupuit & venerata eſt Europa, in Ducis Mantuani manus conſignaſti. Si menſem prodidimus, annum tamen, quo hæc geſta ſunt, fruſtraneum eſt adſcribere. Annos enim ſuos, & triumphos Tuos, ipſamet ſatis numerat,

Digitized by Google

rat, & exprimit Tuâ virtute DoMITA CASALIA.

Memoranda hîc etiam mihi foret, nisi hanc in paucis celeberrimam toto orbe victoriam, secuta fuisset Papiensis obsidionis præclara solutio. minus ea illustris Tibi quòd sit, solus fecit præcedens de Casaliâ triumphus. Arctâ eam coronâ multo iam tempore, ingentique molimine, arma Gallica Duci præstantissimo Principi Thomæ Sabaudo coniuncta presserant, & fere oppresserant; nescio an luculentam isthic olim Galliæ inustam clidem, Regisque sui Franciſci captiuitate imprimis nobilem, vltura. Istud constat, renitentibus aduigilantibusque nequidquam hostibus, summâ arte & verò etiam fortitudine, vrbi obsessæ de militibus annonâque militari primùm prospexisse Te: coactis deinde vndique copiis, cum impressionem in ipsa castra meditaris, neque fortissimi quamuis essent aduersæ partis Duces, suam fortunam cum Tuâ virtute audent componere, vrbem tandem obsidione, totamque Prouinciam deinceps ab omni metu liberasse.

Atque hæc quidem omnia (captæ inquam tot vrbes, sustentata, & contra vim hostium immunis conseruata octo annis Insubria) milite admodum exiguo à Te confecta sunt, ærario autem tam exhausto & tenui, vt cùm teste Riccio *ante obsidionem Casaliæ pecunia deesset militi, argenteæ toreu-* Ricc. Sup.

mata,

Digitized by Google

mata, anaglypha, pretioſos lapillos, monilia pignori dederis, vt extractam exiù non pœnitendam pecuniæ ſummam, in alendo exercitu totam impenderes. Quid non tam munifico Duce miles audeat, quem publica agentem, publicis videat priuata poſtponere cùm res ſic poſtulat, neque tam ſuam agere, quàm Regiam & communem?

Sanè virtus hæc Italiæ conceſſa, Belgio vbi ſuccreuerat, debebatur. Poſtliminiò igitur poſt octo annorum in Inſubribus Præfecturam tantâ cum laude, tantiſque Prouincialium applauſibus exactam, Belgio redditus es, Sereniſſimoque Principi Ioanni Auſtriaco ſummus armorum Præfectus & Gubernator additus, tum cùm imminens Gallici belli impetus, validiſſimo & maximo caſtrorum apparatu Valencenis incumbebat. Neque minores Duces expetebat res & periculum, quod non vrbi modo, ſed & Hannoniæ immineBat vniuerſæ. Diſcuſſa eſt tam immanis tempeſtas nocte vnicà: ſuperata ſunt hoſtium valla auſu immani, celeritate maximâ; exuti caſtris Galli, & cum Auroràſerenitas rediit toti Belgio, vti ſummopere & per dies ſingulos expectata, ita ſanè totius Prouinciæ plauſibus longè maximis, gratulationibuſque excepta. Quid enim non expectarent Belgæ talibus armorum Ducibus? Eos hic referre huius loci non eſt. eſt autem, dicere victoriam

riam hanc longè præclariſſimam, Te ſummo Armorum Gubernatore, cuius eſt ſingula digerere in ordinem, digeſtaque exequi, fuiſſe reportatam. Taceo recuperatum exinde Cõdatum, & S. Giſleni fanum, nequidquam vndis, paludibus, valliſque munita oppida: poſt Valencenas obſidione ſolutas, nihil imperuium fuit armis tam felicibus.

Plures ſine dubio triumphos expectaſſet Belgium, tum cùm Tibi poſt diſceſſum Sereniſſimi Principis Ioannis Auſtriaci, totius Prouinciæ adminiſtrandæ ſummo cum imperio cura fuit demandata, niſi Pax ſuperueniens Belgio, Martem ſuppreſſiſſet. Hæc tandem Tibi debebatur pro meritis tantis Præfectura, præclariſſimaque Prouincia, tanto ſanguine procurata, Heroum palæſtra, Martis ſchola toto orbe celeberrima.

In hac verò, bella triumphoſque Tuos vlterius explicare datum cùm non fuerit, Pacis certè Artibus commiſſam Prouinciam exornare ſtudium Tibi fuit & cura imprimis vnica. Atque vt cætera taceam, ne nimium diffluam, quanto demum molimine id perfeciſti, vt merces, quas è vicinorum manibus ſummo ſuo diſpendio, quaſi precariò emendicare Prouinciales debuerunt hactenus, patefactis iam fluminibus, portuque Oſtendano expurgato, ipſi ſibi è Regnis etiam diſſitis aduehere iam poſſint commodè, ſuaſque viciſſim

Digitized by Google

exteris, ſuis ipſi manibus nauibuſque conſignare?

Quantis hæc res ſtetit non impendiis modo, ſed & inuidentium cauillis! quæ non fuere difficultates complanandæ imo & deuorandæ! quanto ſtudio allaboratum eſt, vt fœtus hic tam fauſtus, in ipſis cunis præfocaretur! Reluctantibus tamen nequidquam qui tam præclarum opus, aut ob rei vti videbatur difficultatem, aut ob priuata commoda, quod de multis magis crediderim, differendum ſaltem in pacatiora tempora iudicabant, Tu ſolo boni publici amore, eâque quâ vt Belgio vniuerſo faueas, beneuolentiâ duceris, tandem perfractis omnibus quæ ſeſe interpoſuerant impedimentis, Oceanum neſcio quâ infelicitate hactenus interceptum, priuatorumque emolumentis intercluſum, ad nos deriuaſti, & cum Oceano commercium & diuitias.

O quanta nunc exoritur, ſua ſi bona norint, Belgis felicitas! Iam tandem Pacis commoda dabitur experiri, cùm pleno allabitur Copia cornu. Interim quid tibi non debet Belgica, qui & Arte & Marte, Pacis Bellique ſtudiis Prouinciam hanc ſplendori priſtino reſtituere tantopere allaboraſti? Vndis inſcribi dicitur, quidquid facile ex hominum memoriâ elabitur. Immortalis igitur erit hiſce in Prouinciis Tui memoria, quam etiam vndæ ipſæ quantumcumque fluxæ & inſtabiles,

felicita-

Digitized by Google

felicitatem Belgis ex Oceano quotidie deferentes, ſuo motu & allapſu quotidie identidem renouabunt.

Verùm quò me auehit facinorum Tuorum inexhauſta materia? Maris æſtus eſt; cui ſi quis ſe committit, illico incautus abripitur. itaque retrahendus eſt pes, etiam inuito. Illud tamen quod ad rem meam facit maximè, iam dicendum eſt. Mirabuntur fortaſſis alij præclariſſima hæc vereque Heroica facinora, quibus Tibi ad Præfecturas ſummas gradum feciſti, & nomen apud poſteros immortale. ego verò inter tot tamque ingentes blandientis Fortunæ illecebras, quibus abriperentur alij, conſtantem animi Tui æqualitatem, mentiſque moderationem veneror & obſtupeſco. Aliis ſemper aliiſque dignitatibus adhibitus; aliis ſemper aliiſque victoriis clarus, numquam fuiſti alius, ſed ſemper Idem, Tuique ſimilis: affabilis inquam, benignus, comis, & ad humanitatem omnem factus, ſemper Tuus, idem ſemper. Niſi alius fortaſſe dici debeas, quod creſcente Fortunâ, ſemper viſus es modeſtior.

Neque clientes tantùm Tui, & amici, ſed & hoſtes ipſi comitatem Tuam affabilitatemque experti, eam ſæpiſſimè deprædicarunt; quibus illud ſolatij fuit victos fuiſſe, ſed à Te. Humanitate hâc & Sereniſſimus Mantuanus Dux in belli ſocieta-

Digitized by Google

tem adductus est; & verò Mutinensis ipse armat Tua iam expertus, nec tamen adhuc fractus, iis dum nondum cedit, benevolentiæ Tuæ cessit tandem, amicasque iunxit manus & quem armis poteras victor prorsus proterere, maluisti moderatione demereri. Hoc certè est & Heroem esse & verè Sapientem virum, in omni varietate sortis animum seruare eumdem, nec in prosperis præferuidum, nec remissum in aduersis. Talis Tu quidem es, neque dum hæc à me dici ægrè fers; aliud agis, quam reipsâ fidem facere verbis meis; facis enim quod modesti est: & talem te esse contendo.

Interim dum sic agis, en tanta Virtus nobis eripitur: & Hispania quæ iuuenem Te huic Prouinciæ dedit, Virum iam meritisque plenum repetit. An igitur succrescere & maturescere hisce in terris debebat Heroica illa indoles, vt Hispania fructus iam maturos decerperet, iisque præ nobis frueretur? Fateor; ipsa quidem Te iure suo postulat; à Patriâ enim expeteris, Patriamque repetis. Sic est. sed si rectè rationem teneo, dum Patriam petis, Patriam deseris. Nam si, *viro forti omnis terra Patria est*, certè potiori iure, eam hoc nomine gaudere conuenit, in quâ non tantùm egisti fortiter, sed & beneficè. Hispania locum natiuitati Tuæ cum dat, te fecit suum: Belgium verò, aperiendæ virtuti Tuæ campum dum explicat; Te

suum

Digitized by Google

ſuum fecit: Belgio autem tot nominibus cùm benefacis, feciſti Tuum. Patriam igitur iſthic naſcendo accipis; Belgium verò beneficentiâ Tua, Patriam facis. Vtram iam, ſi iure agendum eſt, præferendam exiſtimas, an quæ tibi ſorte obtigit, an quam Tuam Virtus facit? Iuſta hic ſanè cum Hiſpaniis expoſtulandi nobis data eſt materia.

Verùm cùm ita Numen tulerit, cuius quidem ſapientiſſima decreta ingens aliquod in Te, & per Te, bonum Hiſpaniis prætendunt, hæc ſanè duo nobis erunt ſolatio. Primò quidem quod in ære Belgij futuræ iam ſint Hiſpaniæ, Heroem tantum quòd remiſerit, torque victoriis exercitatum virum; quem Tironem è Patriâ aduentantem, indoles quidem præcelſa, tantoque digna ſanguine faciebat aſpectabilem; ſed vti herbam futura meſſis, ita indolem tam egregiam, ſpes ſola Heroicorum facinorum eo tempore commendabat.

Nam ſi, vt plerumque fit, indoles innata ſit ſanguini, generoſique ſpititus ex auitâ progenie trahant originem; quid non expectari iure merito poterat abeo, qui ex vetuſtiſſimâ, totâque Hiſpaniâ celeberrimâ BIEDMÆ domo ſanguinem trahis & genium? Satis conſtat iam inde à quadringentis propemodum annis, anno inquam MCCLXXXIV, IGNATIVM IGNATII DE BIEDMA, à quo lineâ, vt

Argote de Molina l.1.c.34.

Digitized by Google

vt aiunt, rectâ, & ſtirpe non interruptâ Paternam ducis originem, inter Ricos Hombres fuiſſe numeratum: quos quidem & ex ſtirpe Regiâ plerumque fuiſſe, Regni primores, quos hodie Magnates ſiue Grandes appellamus, eoſque qui ad ſumma quæque belli paciſque adhiberentur conſilia; imo qui & ſubditis, ſi forte deficerent, ſuis ſuffragiis Reges darent, aut etiam in Reges deligerentur ipſi, ex antiquis Hiſpanis auctoribus præclarè demonſtrat, antiquitatis eruderator egregius Ioannes Iacobus Chiffletius. Scimus vt Ignatius ille de Biedma, auſu omnino memorabili & digno tantâ indole, Iolante Arragoniæ Reginâ à Mauris fortè captâ & in vincula ſummo totius Regni dolore abductâ, in hoſtium caſtra violentus irruperit, repaguliſque quibus concludebatur effractis, Reginam priſtinæ libertati, Regi, Regnoque reſtituerit, nequidquam frendente Mauritaniâ, tantoque facinori applaudentibus Hiſpaniæ regnis vniuerſis. Neſcio an quis opima magis ſpolia, victor ab hoſte ad ſua caſtra reduxerit; gratiora certè vnquam relata fuiſſe, non credo. Alia poſſent adferri quam plurima, quæ præclariſſimam Biedmæ, Tuam inquam domum commendarent, niſi ea manibus teneremus, quæ tam illuſtrem ſanguinem non iam Proauorum facino-

In Childebrando fæo.

Molina l. 2. c. 34. Lopez de Haro, & alij.

Digitized by Google

facinoribus, sed Tuis insignirent Felicitatis fuit progenitores nancisci fortissimos, Virtutis sanè tuæ est, iis dignam esse sobolem; neque tam à Proauis splendorem accipere, quàm iam acceptum ad Proauos reflectere, eos illustriores præclarè factis reddere, antiquamque famam iam vetustate fere obductam, nouis facinoribus augere, saltem, vt verbo absit inuidia, renouare. Certè quod IGNATIO DE BIEDMA Progenitori Tuo fuit Arragonia, hoc Tibi Belgium fuit; ingenitæ nimirum Virtutis ostendendæ, & exercendæ campus celeberrimus.

Alterum quo absente Te, sese Belgium consoletur caput est, Prouincias hasce amare quòd non desines, quibus tanto Tuo labore & studio fecisti benè; vt ergo alia Belgio deessent omnia, Tuum certè in eo beneficium adamabis.

Iam verò, cùm Beneficentiæ Tuæ toti Prouinciæ exhibitæ mentionem fecerim, certè eam quam minimæ Societati nostræ iam inde ab adolescentiâ tuâ præstitisti, quæque cum annis dignitatibusque, tanquam Tibi ingenita, creuit quotidie, nec obliuisci possum ne ingrati vitium incurram; neque etiam commemorare audeo, ne dum rem pro dignitate non satis expono, penuriam dicendi faciam manifestam. Certè Societa-

Digitized by Google

tem noſtram ita complexus es, vt eius patrocinium, neque ob maleuolorum inuidiam, neque ob calumniantium arroſiones, delationeſque non ſinceras, imo ne ob Principum quidem, quibus res noſtræ minùs fortaſſis erant perſpectæ, beneuolentiam, vmquam dimiſeris: tutatus es quinimo impenſiùs, re & fauore ſuſtulciſti, & quòd verè Magnanimi eſt vereque Benefici, non diſſimulanter & clanculùm, ſed palam & apertò Marte. Denique vt paucis, non abſoluam ſed tangam omnia, Societatis noſtræ egiſti Patronum & Patrem. Gratiam pro tantis meritis referre non poteſt exilitas noſtra: neque vero gratias dignas referri patitur Magnitudo Tua. illud ſaltem patere, vt Nomini Tuo quàm maximè nos obſtrictos eſſe, candidè & ingenuè fateamur. Hoc ipſum verò dici Tibi ſi non pateris, Benefici rurſus partes agis, cuius eſt beneficiorum facile obliuiſci: à me verò ſi dicantur, etiam reluctante & inuito Te, grati quidem, quæ noſtræ ſunt, partes omnino non expleo, agere tamen aliquouſque incipio. ſin autem eas non ago pro meritis Tuis, debitiſque noſtris, illud ſane confiteri non erubeſco, humeros mihi eſſe impares tantæ moli, & me rei magnitudine prorſus opprimi.

Accipe nihilominus HEROS INCLYTE, hanc qualem-

Digitized by Google

qualemcumque debiti noſtri, cui perſoluendo non ſumus, teſtificationem ſanè exiguam. Exile eſt quod offero & re & mole; nihilque admodum inſigne continet, niſi duo. Vnum, quòd Nomine Tuo paſſus ſis hoc opus inſigniri: alterum quòd Theoriam contineat adumbratam Artis illius, quâ ad veram Sapientiam deuenitur, quamque non adumbratam tantummodo, ſed viuis in Te coloribus expreſſiſti. Fruatur Virtute hâc, eâque felix ſit Hiſpania: alterum hoc ſolatium abſentiæ Tuæ nobis relinquis, Tuo conſilio, Prudentiâ, Fortitudine, Sapientiâ fruitura quod ſit Monarchiæ noſtræ ſedes, vnde tanquam ex fonte, maiores etiam bonorum riuos, ad ſe, Te iſthic præſente, defluxuros, Belgium non immerito, & ferè dixeram ſuo iure expectat.

Proſequetur interim iter Tuum Societas noſtra votis ſuis: illud identidem exoptans, vt, carere te cùm ſit neceſſe, quàm feliciſſimè & quàm citiſſimè cum lectiſſimâ & EXCELLENTISSIMA tori, dignitatum, virtutumque Tuarum CONSORTE, Regiis oculis ſiſtâre; Virtutemque Tuam, quam iam triginta & quod excurrit annis, per remotas à Regio conſpectu regiones, & procul à ſe diſſitas Prouincias imperiis ſuis & auſpiciis circumduxit, coram etiam aſpiciat, experiatur, admire-

Digitized by Google

ARS SEMPER GAVDENDI

Quâ vera quies animi comparanda, ex ſolâ conſideratione Prouidentiæ diuinæ. Et quomodò hâc vtendum, ad conformandam ſuam voluntatem cum diuinâ.

TRACTATVS I.

PROOEMIALIS.

Gaudete in Domino ſemper; iterum dico gaudete .... & pax Dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu Domino noſtro. *ad Philip.* 4.

Oſtenditur gaudium perpetuum, ſeu quietem animi, etiam in hoc mundo comparari poſſe. Artis huius ſumma eſt, non res ſibi; ſed ſe rebus, prout eueniunt, accommodare: & vt hoc poſſis, maximam de Deo habere opinionem, cuius nutu omnia gubernantur.

PROOEMIVM.

MAgnus Euangelij, hoc eſt boni nuncij præco & Apoſtolus Paulus, gaudere nos vult Auditores. Fruſtra ergo dubitem ego, an è re veſtrâ ſit de gaudio ſermones inſtituere, quod ſeptem dum profert verba, bis ſuis hoc eſt nobis, inculcat ipſe Apoſtolus. Neque iam ampliùs dubito, an in hoc miſeriarum loco gaudium, & quidem perpetuum ſit poſſibile, cùm illud mihi per Apoſtolum imperet Deus, ſaltem com-

mendet.

mendet. An verò imperabit is, aut etiam commendabit id quod obtineri minimè possit? haud equidem reor. Si verò fieri potest *semper* vt *gaudeamus*, illudque sibi gratum esse suâ commendatione ostendat Deus, cur me tristi mœrore demens inuoluo? cur melancolicis inhæreo phantasmatis cogitabundus & trepidus, si læto & alacri, bonæque spei pleno cælum datur conscendere? Ita egomet mecum. Idcirco statui gaudere prorsus, & quidem semper. Idem vos mecum Auditores statuite, & conuenimus ambo.

At verò cum Senecâ, gaudium dices esse factitium, & licet domi nascatur, non nasci tamen suâ sponte. Ita planè est. Verùm nisi me gaudium ipsum fallat quo penè exilio, artem gaudendi mihi consecutus videor. Hanc vobiscum toto hoc Aduentus, id est lætitiæ tempore communicare est animus. Et vt viam reliquo Aduentus decursui aperiam, illud agam modò.

Primò quidem ostendam gaudium perpetuum in hâc mortali vitâ comparari posse; & quod id demum sit gaudium. Secundò vnicam tantùm peruersam opinionem quæ in nobis ipsis, & non in rebus est, mutandam esse, vt mutari non possimus ipsi posthac, sed quiete seu gaudio fruamur stabili & perpetuò. Tertiò tandem, vt hoc consequamur, magnam in animo nostro, de Dei prouidentiâ in omnibus sanctâ, in omnibus iustâ efformandam esse opinionem.

Erit igitur hic Tractatus omnium porrò deinceps dicendorum rudis quædam adumbratio. Quod si non tam clarè rem omnem exposuero vt distinctè ab ipso præsertim initio percipiar, date veniam imbecillitati meæ diuina & arcana tractanti. Fortassis etiam ea quæ deinceps expositurus sum, fauente Numine, aliquam quæ gaudio quod persequimur inducendo sufficiat, lucem afferent.

§. I.

Optatur omnibus verum gaudium: optimum sanè votum quod in hoc mundo possumus apprecari.

Salutatur Auditores Græco illo & antiquo verbulo.

AB ipso statim felicis huius Aduentus initio, primoque in congressu quo mihi vos datur intueri, inusitatâ & ab ipsâ 1.

iam

iam olim Græciâ petitâ ſalutatione compellare vos eſt animus, Auditores. Vbi enim ceteræ nationes aliis & aliis apprecationibus occurſum ſibi mutuum ſolent congratulari, illud præcipuè Græcis ſibi inuicem occurrentibus in ore & in votis erat, quo felicitatem omnem amicis apprecabantur, εὐπραττειν καὶ εὖ χαίρειν, hoc eſt *benè agere & gaudere*. Duas certè partes complectitur hæc ſalutatio. Verùm cùm per totum anni decurſum ſermones illi inſtituantur, qui complectuntur primam, quæ quidem in bene agendo conſiſtit; Aduentus verò tempus, illud ſit quo nos diſponimus vt venientis in carne Dei memoriam læti gaudenteſque peragamus (quo enim meliori modo recipere poſſumus eum qui omnis gaudij fons eſt & origo?) primâ apprecatione iam omiſsâ, quamque in vobis credo eſſe numeris omnibus abſolutam, ad ſecundam me conuerto, vobiſque ſincerum gaudium, & veram lætitiam, hoc eſt niſi fallor, quòd in hac miſeriarum valle maximè optandum eſt, non cum Græcis modò, ſed cum ipſomet imprimis magno Apoſtolo, ex animo prorſus voueo & exopto, *gaudete in Domino ſemper*.

2. Verùm inquies, cur à communi ſalutandi modo iam diſceditur? Hodie certè ſi quis alteri fiat obuiam, aut felicem aduentum, aut fauſtum diem noctemúe, aut bonam valetudinem præcipuè diſceſſurus amico apprecatur. Quid igitur ſalutationes è Græciâ accerſimus, diſſimulatis iis, quæ nobis ad manum ſunt? ſanè ſi quis in græcâ illâ arcanum quid, altioriſque ſcientiæ myſterium reconditum putet, certè neque Belgicum noſtrum *Vaert wel* abſtruſiori caret ſenſu: non enim *Bene vale* id tantùm ſignificat, ſed & *Bene nauiga*, hoc eſt feliciter. Quo quid potuit dici ad vitam humanam accommodatius? Quid optabilius in magno hoc mundi oceano fluctuantibus, quàm vt feliciter nauigemus, fluctuſque æſtuantis maris ſuperent dies noſtri, de quibus id dicit Iob, *Dies mei..... pertranſierunt quaſi naues*. Non igitur ad græcanicas ſalutationes recurrendum eſt. Habet & Belgica leporem ſuum: *Bene vale*, *Bene* aut *Feliciter nauiga*, nota nobis ſunt & vota, & nomina, εὐχαίρειν verò, vt parum dicam, ſaltem eſt inuſitatum.

Iob. 9.

3. Fateor non vulgaris eſt ſalutatio, votum non commune. Verùm ita iam affectus ſum animo, vt nolim commune eſſe & quaſi de triuio votum meum: commune tamen vellem fieret omnibus

Datur ratio cur non fiat ſalutatio communi modo.

bus id quod voueo. Vt autem consilij mei dem rationem, dicam vulgares salutationes cur omiserim. Certè felicem aduentum apprecari tum cùm iam adestis, nescio satis quid sit, aut quid significet. Adde quod parum sit feliciter adueniſſe, si abeatur infeliciter. quapropter non felicem aduentum recenter huc ingressis vobis, sed faustum discessum apprecari foret satius, & magis ex vestrâ re. De discessu verò statim ab initio mentionem facere, inurbanitatis id quidem esset, saltem id quoque in vsu non est hodie.

Felicem verò bonumque diem aut noctem, vt vulgò fit, opta- 4.
re non est animus. Nam primò quidem magnus facilè à me committeretur error diem dum apprecor, vbi noctem debueram, Noctis enim dieique tempora à multis iam sunt transposita, & vt Iob ait, *Noctem verterunt in diem*, noctes integras com- Iob. 17.
mensantur, diesque noctem faciunt, dum eos stertendo peragunt, & perdunt in tenebris. Deinde nescio equidem quid bonos feliceſque dies hodie appellent homines. Vulgò enim ignaui, decoctores, commessatores, & vt D. Paulus loquitur, *ventres pigri*, & carnis massæ, bonos dicuntur habere dies. Sed & id video quòd cùm *ducunt in bonis dies suos, in puncto ad inferna descendunt*; eiusmodi verò bonos dies, ne iurato quidem hosti facilè vouero. Iob. 21.

Iam verò, bonam valetudinem, vitamque longam & prospe- 5.
ram omnibus vt apprecer, non arridet id omnino. Constat enim valetudinem, vitam diuturnam, & prosperitatem non omnibus conuenire; multisque nunquàm esse felicius, quàm cum ipsis datur esse miseris. Hoc si ita est (& ita esse certò scio) cur contra mentem conscientiamque meam, id ipsis voueam quòd vt rectè velim, debeo nolle euenire?

Denique commodum faustamque nauigationem vt omnibus 6.
in commune precer, ne id quidem satis mihi adhuc tutum est. Quî enim rectè optauero benè vt nauigent, qui quò nauigent ignoro? Quod si enim finis quò vela dirigis, malus est & peruersus, malo certè malè vt nauiges, nec cursum teneas. Loquendum est clarè. Quod si, inquam, infernum versùs nauigationem instituis, malo te in syrtes vadaque impelli, quàm vt feliciter tenendo cursum adeò infelicem, anchoram iacias in portu tam infausto. At quis adeò insanus sit, inquies, qui eò proram vertat? quis

Digitized by Googl

quis non cæleſtem versùs patriam, & vela expandat & deſideria? Optimè, tecum ſum. Ad cælum ſi tendis ſeriò, cæliquê rhombum teneas, certè per me licet; Benè feliciterque nauiga, nihil æquè deſidero, Deus obſecundet tam bonis deſideriis, *& proſperum faciat iter tuum.* Pſ 67.

7. Hactenus benè. Verùm illud etiam conſiderandum eſt, felicem nauigationem, non tantùm, finem fauſtum, ſed & iter commodum iucundumque complecti. Profectio non eſt ſemper fortunata, quæ bono & optato fine concluditur. Neque enim bonam felicemque nauigationem inſtituiſſe ſimpliciter dicetur is, qui mille pericula perpeſſus, tempeſtatibus iactatus aſſiduis, poſt mille tædia, languores mille ambageſque, tandem quem animo deſtinarat portum ſubit. Finis quidem totius nauigationis fauſtus eſt; & ſic bene nauigaſſe quidem dicendus eſt; non verò bene nauigabat, tum cum erat in ipſo nauigandi exercitio. Malè itaque nauigauit, hoc eſt incommodè, qui tamen benè, hoc eſt feliciter, nauigationem omnem abſoluit. *Gaudium quod optatur, non tantum in aſſecutione finis, ſed & in medio ſi felicitate conſiſtit.*

8. Videte quò hæc vergant, Auditores. Scio equidem, cæleſtem versùs patriam, curſum vos omnes inſtituere; penituſque confido vos tandem feliciſſimum portum ingenti cum gaudio ſubituros. Verùm illud etiam ſatis perſpicio, nauigationem ipſam plurimis admodùm eſſe difficilem. Primò enim multi ſunt, quibus mare hoc quod emetimur, agitationum vi, aëriſque marini ſalſugine nauſeam creat ſtomachi totiuſque corporis languorem. Multi, inquam, in ſummo faſtidio vitam trahunt, ad cæleſtia nauſeabundi, triſtes ob itineris diuturnitatem, ad ventorum inconſtantiam vehementiamque pauidi; torpidi, inquam, ſegneſque ad omnia, ob fortunæ volubilitatem, caſuſque aduerſos qui ab inimicis modò, modò ab amicis, modò à diuitiarum curâ, modò ab inopiâ, modò à morte, modò ab ipsâ vitâ, inopinantibus nihilque eiuſmodi expectantibus obueniunt. Alios ipſamet nauis, annonæque, hoc eſt corporis, in quo nauigamus, cura admodùm habet ſollicitos; fragilitatem eius verentur, quod non morbis modo, ſed & tentationibus, quæ ex carnis miſerâ compaginatione exurgunt, ita vident obnoxium, vt ad ſingula momenta aut corporis naufragium, aut quod etiam eſt magis horribile, ipſius animæ expectari meritò poſſit. Alios denique video, quibus miſerum valde faſtidioſumque in nauigatione ob-

Digitized by Google

tigit consortium. Cui enim cordato homini libeat cum aleatoribus, commessatoribus, contentiosis, quique rixis & clamoribus omnia compleant, in vnâ câdemque naui diuturnam aggredi nauigationem? Et tamen id etiam nolentibus & incautis contingit quotidie. Certè querelis passim domus perstrepunt, eorum qui aut infelici coniugio copulati, aut domesticorum misero contubernio, aut inuidorum vexati viciniâ, aut consanguineorum atque adeò liberorum non rarò molestiis irretiti, neque eorum societatem possunt excutere, neque etiam difficultates ex morum animorumque dissentione oborientes superare; quod sane miserrimum viuendi genus est.

Datur itaque & felix finis, & quieta vita, seu gaudium in hac mũdo.

9. Cum itaque tot agitationes, tot tempestates, tot pericula, tot tædia videam passim occurrere mundi huius mare enauigantibus, quæ iter alioquin optatissimum cælum versùs, molestum penitus reddunt, triste & fastidiosum; an melius aliquid optare posse videor, quàm bonam, faustam felicemque nauigationem, quæ non tantùm optatum portum consequatur, sed & in ipso etiam mari expedita sit, iucunda, secura, & tranquilla? Hanc certè vobis apprecor, cùm *gaudere* vobis opto. At quia vota in ventos facilè abeunt dum mera vota sunt; certè artem ipsam (artis enim virtutisque est gaudium, non naturæ) quæ mirificè ad vota mea in rem deducenda faciet, statutum mihi est vobiscum communicare; quâ instructi illud demum consequemur, vt in mediis mundi huius agitationibus & procellis, iucundam tamen lætamque nauigationem possimus instituere, nequidquam frendentibus aduersitatum ventis, dolorumque & tristitiæ nebulis, quibus ad singula penè momenta exponimur & infestamur.

§. II.

Gaudium hoc, in quiete animi consistere. Ostenditur autem hanc quietem in mediis mundi fluctibus posse obtineri mutatâ tantùm, quam de rebus habemus, opinione,

Gaudium hoc non in iucunditate corporis, sed in mentis quiete consistit.

10. VErum ne quis sese spe vanâ decipiat, aut falsis pollicitationibus deceptum se exposcat, alia dum temerè expectat, quàm ea quæ promitto; id quidem ab ipso iam exordio admoneo, dum

Gaudendi

Gaudendi artem profero, non de eo gaudio ſermonem inſtituere me, quod vulgus gaudium exiſtimat, totumque in riſu & cachinnis, in iocis iucundiſque collocutionibus, in feſtiuis denique ſaltibus, & delectabili ſanguinis, corporiſque totius conſtitutione conſiſtit. Nam vt Seneca, imo & experientia ipſa teſtatur: *Iſtæ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt; leues ſunt, niſi tu fortè iudicas illum gaudere qui ridet.* Minime gentium: Hilaritates iſtæ corpus afficiunt, non mentem; in ſuperficie carnis hærent, non penetrant animam; inconſtantes ſunt, non duraturæ diutius quam ſuauis illa ſanguinis conſtitutio, blandaque humorum titillantium agitatio perſeuerat. Animi gaudium eſt quod volo, intimum, ſolidum, conſtans. Et vt Senecæ verbis vtar: *Animus debet eſſe alacer, & fidens, & ſuper omnia erectus. Mihi crede, res ſeuera eſt verum gaudium.* Tunc autem verum eſt & perfectum, cum animus quietus eſt & inconcuſſus, omni tempeſtate maior, ſupernatans, imò prædominans difficultatum omnium fluctibus, periculorum adeò ſecurus, vt inter medias vndas iis ne tangatur quidem, neque perturbetur orbe concuſſo. *Talis eſt ſapientis animus*, inquit Seneca, *qualis mundi ſtatus ſupra Lunam; ſemper illic ſerenum eſt*: nam quidquid commouere poteſt, longè infra ipſum eſt. Gaudium itaque perfecta eſt quies animi.

Sen. ep. 23

Ibid.

Sen. ep. 59

II. Si gaudium quies eſt, inquies, iam certè rem eſſe quam in manu noſtrâ non ſit conſequi, neceſſe eſt confiteri te. Quid enim? quî fieri poteſt quietus vt quis ſit, vbi mouentur omnia? ſi quieti ego me do, quieteque quæro viuere (& quis id non quærat?) infinita ſunt euenta quæ me turbent: hinc inuidorum, honorique detrahentium linguæ, mendaces, proteruæ, diſcolæ: illinc bonis inſidiantium iniuſtæ lites; hinc mariti infeſti iurgia, illinc vxoris inſanientis deliria, liberorum etiam perfrictæ frontes. Modò morbi, modò mortes chariſſimorum infeſtant amicorum; modò bonorum iactura, modò commercia intercepta, modò ægritudinis moleſtiæ, modò diabolicæ vexæ & tentationes bellum inferunt; modò ipſa ſanguinis melancolici conſtitutio ſubtriſtis infeſtat; modò ab amicis maximeque coniunctis deſeror, modò ab ipſomet mihi Deo videor derelictus, & ſic inter tædia plerumque tranſigitur mortalis vita. Quod igitur gaudium, ſi gaudium quies eſt, habere poteſt mortalis animus, vbi nihil,

Si gaudium quies eſt, inquies, igitur in hoc mundo haberi non poteſt, vbi nihil quietum eſt.

nihil in hoc mundo eſt quod non moueatur? & verò niſi mouerentur omnia, mundus non eſſet hæc terra, cælum foret.

Oſtenditur quietem animi haberi poſſe vbi mouentur omnia, exemplo Iona, qui quietē corporis inuenit in mediâ tempeſtate.

Audio querelas, & quidem gaudium non poſſe dari contendis in hoc mundo, quia numquam dabitur eſſe quietis. At verò hoc ipſum pernego. Fateor quidem omnia moueri quæ hominis animum circumſtant, animum vero ipſum quieſcere tum non poſſe, id verò eſt quod inficior. Vt autem rem percipias; an id mihi quiſquam negauerit, ſomnum à nauigante in medio mari capi poſſe, vbi nihil tamen eſt quod non vndique moueatur? certè aqua curſu & æſtu rapitur, venti circumſtrepunt, epibatæ tranſcurrunt vndique, agitantur remi, nauis nunc huc nunc illuc rapitur, nauigantis corpus mouetur prout agitationis fert impetus: denique niſi mouearis, non nauigas, & tamen numquid tot inter motus ſuauiſſimè ſtertunt vectores ad horas plurimas, & ſomno, porrectis pedibus, indulgent blandiſſimo perpetes noctes, tempeſtatum ſecuri, & extra metum poſiti? Certè periculorum ſecurus altum ſtertebat in nauis carinâ Ionas, quietuſque capiebat ſomnos, tum cum epibatæ reliquique vectores omnes, tempeſtate ventorumque vi deuictâ arte, laſſa fractaque cum animis abiiciebant corpora, mortem quam præ oculis habebant pauidi, in ſingula expectantes momenta. Omnia hic turbata video præter vnum Ionam. Dormit inquies. Hoc eſt quod volo, igitur quieſcit. An verò quietem quam ſomnus tot inter acerbos motus dare poteſt corpori, tu ſapientis animo detrahes? neque virtute acquiri poſſe credis, quod ipſa laſſitudo corporis dormienti ſæpiſſime concedit? 12. Ion. 1.

Imo & pueruli dormientis in cunis turbato mari agitatis.

Verùm cùm de nauigantium medias inter tempeſtates quiete & ſomno inciderit ſermo, lepidum ſanè eſt, & non abs re meâ id quod narrat Famianus Strada in ſuâ de bello Belgico hiſtoriâ. Cùm intumeſcens præter morem Oceanus ſuperatis effractiſque aggeribus bonam Zelandiæ Hollandiæque partem, totamque fere Friſiam magnâ pecorum hominumque ſtrage inundaſſet anno 1570. & hominum quidem in ſolâ Friſiâ viginti millium: pacato iam vtcumque maris furore, à Magiſtratibus vndique emiſſæ ſunt cymbæ excipiendis iis qui colles, arborumque ſummitates conſcenderant, ne tempeſtatis vim primam eluctati, miſerâ perirent fame. Inter alios inuenerunt prope Snecam in colle infantem in cunis illuc cum fele aduectum, & qui- 13. Strada de bello Belg. dec. 3. l. 7.

& quidem periculi tempeſtatiſque vnicè ſecurum, vtpote placidiſſimè dormientem.

14. Magnam mihi puerulus ille cum ſuâ fele cogitandi dat materiam. Id enim iam inquiro, an non infantulus is æquè ac reliqui de pago amicos, & matrem fortaſſe patremque amiſerat? an non & eius caſa fluctibus ſubuerſa? an non & eoſdem vndarum vortices, ventorumque paſſus eſt turbines? an non vndique iactatus in cunis? & quid tam pronum ſubuerti quàm cunæ vndis innatantes, non dico turbato ventiſque agitato mari, ſed etiam maximè tranquillo? Qui fit tamen vt puerulus hic non horruerit? Eo quod dormiret, inquis. Audio; ſed id rurſus quæro, dormire quî potuerit tot inter turbati maris aëriſque furores, præſertim à morte cum vix digito tranſuerſo abeſſet? Nil mirum reponis tu; pericula, quæ vndique eum circumſtabant, ignorabat puer, neque vllâ premebatur phantaſiâ præſentis mali. Optimè philoſopharis, Verum vel ex hoc reſponſo confici volo ego, veriſſimum prorſus eſſe id quod Epictetus more ſuo doctè, & breuiter dicit in Enchyridio: *Homines turbantur non rebus, ſed quæ de rebus habent, opinionibus.* Neque hic eſt quod reſpondeas. Etenim puerulus hic aures habebat, quibus inſanos ventorum aquarumque tumultus perciperet; ſentiebat cunarum agitationem ſine dubio; non enim toto tempeſtatis tempore, quod diu tenuit, dormiſſe eſt credibile; vigilauit aliquando, & nihilominus in ſomnum potuit redire: vbi tu quiſquis es iiſdem in cunis conſtiturus, non dico ſomnum, ſed ne ſpiritum quidem præ timore potuiſſes ducere, neque adeo marinâ aquâ quàm ſudore defluxiſſes. Quid hocce demum rei eſt? vnde eodem in periculo conſtitutis tam diſpar animus? ex ſolâ phantaſiæ apprehenſione diſpari. Illud quidem imaginabatur in cunis ſolitus agitari puer, à matre agitari ſe: aut certe parum penſi habebat à quo tandem moueretur; ſaltem ſomni cauſa erat eadem illa agitatio, quæ te in angores vltimos coniecisſet, hâc tantum ex causâ quod longè aliam hic motus in te phantaſiam efformaſſet, & aliam rurſus phantaſia diſcriminis exiſtimationem. Itaque planum iam eſt perturbationem animi non tam ex rerum extrinſecùs aduenientium ſtrepitu & tumultu, quàm ex illâ quam de hoc tumultu & motu habes, opinione prouenire. O vtinam id bene perciperes quiſquis es ô homo, quis ſit cuius

Dormiebat autè, quia nullâ ſummi in quo erat periculi habebat opinionem.

Hinc patet homines turbari nõ tam rebus, quam iis quæ de rebus habẽt, opinionibus.

Epict. in Ench. c. 10.

nutu mouentur ea, quæ circa te ſunt, omnia ! illudque tibi ſerio perſuaderes à Deo moueri te, ab eo tanquam à dilectiſſimâ matre in cunis infantem agitari, obſeruarique nihilominus ſummâ curâ ! ah quam pacatus quietem caperes medias inter tempeſtates, qui iam ad ſingula perturbaris & expaueſcis !

Non igitur multa dicuntur quæ homines turbant; vnica tantum id agit opinio.

15. Verùm hoc iam prius ago: petoque ne mihi poſt hac dixeris mille tempeſtatibus, mille difficultatibus, mille moleſtiis opprimi te vndique. Falſum id enim vero eſt; vnica tantum difficultas in hoc mundo ſuperanda eſt, aut corrigenda, aut bene figenda; vnica, inquam, tua de rebus opinio & phantaſia: ea ſola eſt, quæ difficultates omnes in domum tuam inuehit. Fateor mille, imo infinitas res eſſe extra te poſitas, caſuſque ineuitabiles, humanam phantaſiam opinionemque commouere qui poſſint: verùm id etiam iam aſſero, hanc immotam pacatamque continere ſi poſſis, licet ſurſum deorſumque voluantur omnia quæ te circumſtant, licet in te fractus illabatur orbis, non magis tamen cõmouendum te, quàm is, quem dixi, commotus eſt infantulus, cui dabatur eſſe quieto, & ſuauiter cunis indormire orbe concuſſo.

In hac rebus deprehendendis ſolicitatis noſtra ſumma eſt.

16. Alterum eſt quod in hâc hiſtoriâ cogitandum occurrit. Dic amabo, quod ſi pupulus hic è ſomno fortè euigilans, ocelloſque aperiens, matrem inquiſiuiſſet oculis, nihilque niſi felem vidiſſet è domo ſuper; interim vndarum vortices circumſpectans in lachrymas vagituſque reſoluiſſet ora & oculos, an id flenti puero profuiſſet? an citiùs quiſquam opem attuliſſet, aut obtuliſſet manum? haud equidem credo. Et quid ſi medias inter vndas ſubuerſæ cunæ infanti communem cum cæteris attuliſſent mortem, nonne ſatius erat optabiliuſque puero, ſic ſine mortis apprehenſione ſuauiter emori, quàm poſt longas eluctationes magnoſque terrores vndis tandem abſorberi? ſine dubio inquis. neque dubito ego; & tamen idem malum intuliſſent aquæ puero, quod adultis cæteris qui cum ſummâ ſuâ conſternatione & pauore ſunt extincti, re ipſâ adduxerunt. Rurſus ergo patet non malum exteriùs aduenies, nec mortem adeo ipſum angoris perturbationiſque eſſe cauſam; ſed eam quam de malo, aut morte concipis opinionem. Suauiſſima fuiſſet puero illata mors, quæ tamen adultis accidit formidanda: & tamen iidem erant venti, eadem aqua, eadem mortis cauſa, atque adeo eadem mors, idem omnibus malum, & mali cauſa exteriùs aduenies.

Sic

Sic eſt, ſed non eadem erat mali apprehenſio: puer enim opinioni illi fuiſſet immortuus, quâ ſe à matre, aut certè ab amicâ manu credebat agitari; vbi adulti quidquid in morte eſt horribile, ſibi dum vndis agebantur, phantaſiâ depingebant. Somnum denique in motu ſibi fingebat puer, adultus mortem. En omnem perturbationis cauſam.

17. Itaque ſi ipſis quoque adultis apprehenſionem illam mortis potuiſſemus detrahere, ſiue ſomnum arte aliquâ in mediis fluctibus conciliando, ſiue etiam rationibus perſuadendo, vortices illos, neque mortem vllo modo nocere poſſe; (verò an falsò non id curæ eſt, modò perſuaſero, phantaſiamque quam de mortis inſtantis terrore concipiunt, penitus diluero) nonne tam ſuauiter mortem oppetent, mortem ipſam agnoſcentes, quàm puerulus ille cum mortis ignorantiâ? & rurſus nonne tam ſecuri medias inter vndas cum fluctibus luctabuntur, quam ſecurus infans ille in cunis ferebatur? Indubitatum id mihi quidem eſt; nam medias inter vndas agitato, nunc in altum proiecto, nunc in imum deiecto corpore, habebit *Animum fidentem & ſemper erectum*. Hoc autem niſi fallor, eſt animo quieſcere; & tandem ſic quieſcere, eſt gaudere. Hoc quidem obtineri poſſe iam oſtenſum eſt.

§. III.

Opinio autem, quam præcipuè oportet corrigere, vt quietem animi obtinere poſſimus, eſt quod non res nobis, ſed nos rerum euentibus debeamus accommodare, ſic vt velimus fieri omnia prout fiunt.

18. PAulatim artificium detegimus Auditores, quo gaudium, hoc eſt quietem animi, procelloſum mundi huius mare ſulcantibus dabitur obtinere. Quietam inſtituere vitam omnes percupimus: hanc vero vt obtineamus, omnia volumus priùs quieta eſſe quæ nos circumſtant, multùm ſolliciti vt compeſcamus ſingula, dum quieta volumus omnia. Verùm miſeros nos & inſipientes! an non attendimus hoc pacto quietem obtineri non poſſe, cum ea, quæ prima omnium inter animæ potentias quie-

Vt igitur quieſcas, noli velle componere quæ extra te ſunt.

ſcere deberet, phantaſia, ſollicitudine illân imiâ ſemper excitetur & perturbetur? Quæſo diligenter ad hoc attendite. Quod ſi in naui ad ſomnum tibi libeat laſſa iam membra componere, an per tranſtra foroſque aſſiduus diſcurreres, omnes & ſingulos admoniturus vt ſilentium bene magnum teneant, nec verbum hiſcant, ne ſtrepitu exorto tibi ſomnum interrumpant? Credo cachinnis exſibilandum te id ſi faxis, imò & conuitiis impetendum, quaſi qui aliis, idem tecum in naui ius habentibus, velis dominari. Nihil de compeſcendis ventis vndiſque dico; ſtultum enim foret, ſi indomitis his elementis velles legem ponere, non aliâ lege dormiturum te, niſi ſtrepitum omnem ponant, & molliter abblandiantur naui. Denique ridiculum prorſus foret, ſi non vectoribus modò ventiſque; ſed & nautis, & epibatis ſilentium velis indicere, edicereque ne rudentes moueant, ne vela tranſmittant, ne tranſtra obambulent, ne remos agant; nimium hæc omnia excitare ſtrepitum, dormire debere te: & niſi quieſcant omnia, dormire neque poſſe, neque adeo velle. Magnæ certè virtutis patientiæque, quod non ſolent, epibatæ vt ſint oportet; ſi non egregiè deriſum, contumeliis etiam impetant, iubeantque agere quod libeat dormientem aut vigilem, dum ipſi rem communem agunt.

Quam id ſtultum ſit, oſtenditur exemplo viatoris; qui ſe nollet ad ſomnum in naui componere, donec omnia, quæ in naui ſunt, conquieſcerẽt.

Deſcribitur inanis hominis huius cura.

Rurſus, ſi hoc modo exploſus in ima nauis deſcenderes, pallioque te inuoluens in ſomnum membra extenderes; omnes interim phantaſiæ vires ad cogitandum explicares, omnium, quæ in naui aguntur, rationes examinaturus ſerio & expenſurus: videlicet, an non nimia viatorum multitudo naui immiſſa: an non pondus nimium, quo carina vel dehiſcat vel deprimatur? an nautæ rerum ſat gnari? an nauclerus gubernatorque rectè dirigant? & inter has cogitationes ad minimum nauis impulſum clamares illico: perimus, actum eſt, in vada impingimus; an hæc demum videtur apta ſatis ad ſomnum captandum inſtituta ratio? Denique ſi nauigatione futurâ diuturniore, etiam de annonâ cœperis eſſe ſollicitus, an ſufficiat? an bene conſeruetur? quid agendum ſi deficiat, & quo demum modo capitatim diſtribuenda tum ſit? an tot curis implicitus ſomnum oculis, quietemque corpori poſſes inducere? Nullo prorſus modo. Quid ergo conſilij? nullum ſupereſt, niſi primùm curas illas planè abiicias, phantaſiam compeſcas, quæ longè magis quietem interpellat, 19.

quàm

quàm omnis ille qui exteriùs circumſtrepit motus & tumultus. Manifeſtum id quidem eſt. Alios enim vectores paſſim video porrectis pedibus altum ſtertere, iiſdem tamen periculis æquè expoſitos. Neque miror ego. His enim, quid alij, qui in naui ſunt, agant, nulla eſt curatio; tu vero curas omnia, ventos illi fluctuſque rapi ſinunt prout feruntur, ſatis gnari eorum motus non eſſe in manu ſuâ, fruſtra iis ſe iraſci; tu verò pro tuo illis libitu velles imperare; ſed temerè id & nequidquam vis. Viatores ſinunt agere res ſuas illi, certi nihil eos admodum mutaturos ſuâ causâ: tu iis modum vis ponere; & fruſtra cum ponis, excandeſcis. Illi de nautarum gubernatoriſque imprimis arte ſecuri, eorum ſeſe peritiæ committunt, tibi ſuſpecta ſunt omnia; & ſic te ipſum inani curâ exedis, quietem tibimet adimis; atque adeo nauigas anxius, tibi aliiſque permoleſtus. Nauigant interim reliqui ſoluto animo; & ſi mouentur vndis ventiſque, minimè tamen permouentur, vtpote quibus *alacer eſt animus, & ſemper erectus*, ſatis conſcij, interiores illas ſuſpiciones curaſque, nihil admodum ad commodiorem nauigationem ſubſidij allaturas.

20. Hoc in ſchemate rudiora quædam obſcurioraque lineamenta poſui artis illius quam penitius deſcribam, quâque optatiſſimam quietem inter mundi huius procellas dabitur obtinere. Ingemiſcis non rarò, fat ſcio, altumque trahens ſuſpirium, fierine poteſt, inquis, vt numquam hic quies detur, & ne vnico quidem ſolido liceat gaudere die? At vero interrogo ego, quis demum id tibi imponat, niſi peruerſa planè, quam animo concipis, perſuaſio? quis, inquam, ſi tu nolis, quietem inuito adimet? Rides hîc tu me fat ſcio, & nihil non obſtare tranquillitati tuæ aſſeris. Quid enim? nihil non mouetur in hoc orbe, inquis, ne cælum quidem ipſum ſtabile eſt, mouetur in horas & momenta ſingula, & me immotum vis poſſe conſiſtere vbi circa me mouentur omnia? mutantur omnia, & me mutari non vis? quòd ſi mutor, quòd ſi moueor, ſanè non quieſco. Et vero mutationes rerum quis neget, quibus res perſpectæ ſunt quaſque oculis intuemur, & ipſo tactu eheu nimiùm experimur? modò dies eſt, modò nox; modò æſtas lætam frontem explicat, modò ingruit triſtis hyems; modò æſtu, modò frigore adurimur; modò ſerena eſt aura, modò pluuia; modò fortuna eſt proſpera, modò aduerſa; modò bella inſtant horrida, modò blanditur dubia pax; modò in homines

Sic paſſim homines turbationis ſuæ cauſam in res extra ſe poſitas conijciunt.

ſapientes incidimus, modò in diſcolos & effrænes, modò laude, modò iniuriâ afficimur; modò bene, modò valemus peſſimè; modò ad nutum fluunt res, modò peſſum abeunt omnia; modò conſtitutio ipſa corporis viuax eſt & alacris, modò deiecta & grauis; modò Diuinus fauor me proſequitur, modò diabolicis impugnor tegnis: vt paucis dicam omnia, modò viuo, modò morior. Omnia demum cum in motu ſint, quî tandem fieri poteſt vt quieſcam ego?

Vnū aliud eſt moueri & permoueri.

Perbelle vt tu quidem reris, attuliſti hæc omnia. Verùm id ego clarè iam perſpicio, idem prorſus tibi eſſe moueri & permoueri; turbari & perturbari. Neque enim illud contendo, in hoc mundo nos poſſe conſiſtere ſine agitatione vllâ, aut motu. Fieri id nullo modo poteſt, nauigamus ſat ſcio, neque aliud eſt vita noſtra, quàm vt rectè Patriarcha Iacob ait: *Peregrinatio* ſane grauis. Quid eſt mundus, niſi mare magnum vndique exæſtuans, innumeris expoſitum ventis & ſyrtibus? Nauis eſt reſpublica, nauis eſt res domeſtica, priuatulque vnius-cuiuſque ſtatus & conditio; neque fieri poteſt, vt non cum promiſcuo hominum genere in hiſce nauibus coniuncti ſimus, cum quibus neceſſariò vitæ huius enauigandum eſt mare. Velle autem vt nihil horum nobis obſtrepat, aut quietem interpellet, id quidem votum vanum eſt, nec ſperari quidem niſi temerè quod poſſit. Et licet nullum aliud contubernium haberemus, quàm miſerrimum hoc corpus, cui neceſſitate alligati ſumus, ſatis id ſolum foret ad quotidianos animæ ciendos motus. Denique fruſtra nos torquemus. nauigamus, & quamdiu ſumus in hoc corpore *peregrinamur à Domino*: nauigatio autem peregrinatioque nequeunt eſſe ſine motu. Fateor ita eſt. Non tamen inde rectè conficies, perturbari neceſſariò debere te tum cum turbaris; nec commoueri cum moueris. Certè frænum impone tantummodò vagæ phantaſiæ, peruerſamque quam de rebus habes perſuaſionem corrige, & non minorem quietem conſequêris animo, quàm Ionas in imo nauis aſſecutus eſt corpore, & vt credo etiam animo, admodùm ſecurus rerum dùm periret omnia; & immotus dum ſorti ſuæ nemo non impalleſceret.

Impoſſibile eſt, non moueri vbi mouentur omnia.

Poſſibile tamen eſt non permoueri.

21.

Hoc conſequeris, ſi nō labores cōpenſari ea,

Rectè hæc quidem. illud tamen explicandum modò quæ demum ea ſit perſuaſionis, aut iudicij peruerſitas; in quo ſita, & quomodò corrigenda. Hoc nunc ago. Dico igitur in eo omnes falli,

22.

falli, quòd ſibi perſuadeant primò, quieſcere ſe non poſſe niſi priùs omnia, quæ ſe circumſtant, pacata fuerint, quieta & compoſita: hinc ad ea componenda incumbunt toti, labore immodico, fructu nullo. Deinde, id quod ex hoc conſequitur, rerum omnium euentus ad ſuos, quos ſibi præſtituunt, fines conceptuſque conantur trahere & detorquere, ſemper anxij & ſolliciti donec omnia pro ſuo fluant arbitratu. Vtrumque planè peruerſum eſt, & quieti, quam quærunt, adeo non accommodum, vt prorſus contrarium ſit potius & repugnans. *quæ in manu non ſunt.*

23. Ac primò quidem, quid aliud agunt ij qui omnia in hoc mundo pacata vellent & quieta, antequam ſe ad quietem componere inducant animum, quàm quod viator ille, qui ſomnum captaturus, nauim totam inſanè diſcurrebat, vt paulò ante dicebam, ſilentium & ventis & aquis, & vectoribus & epibatis, & velis & remis, & gubernaculo impoſiturus, aut etiam extorturus, vt ſibi quidem videtur, clamore & vi? Erras vir bone: quietem hoc modo ſi quæris, fruſtra quæris. Tu caput puluino accommoda, contrahe phantaſiam, compone & membra & mentem ſi ſomnum quæris, & permitte Diuis cætera, non nocitura ſi non cures. Sic agimus mortales, & ſic perturbamus ipſimet nos. Quietem animi omnes ſuſpiramus; ſed vt eam conſequamur, nolumus neque bella moueri, nec claſſica exaudiri in terrâ, nec in mari tempeſtates, nec ventos in aëre; neque morbis corpora infeſtari, neque maleuolentiam aut ſcelera inueniri in hominibus, neque infortuniis bona agroſque infeſtari; neque litigantium clamores, neque calumniantium linguas peſſimas, neque ſubditorum vlla eſſe vitia; denique omnia eſſe pacata, rationi conſona, quieta & ſancta. Sed heu nos miſeros, ſi non, antequam hæc omnia fuerint compoſita, pacem tranquillitatemque animi ſumus conſecuturi! Cælum conſcendas oportet, vbi tanquilla ſunt omnia, immutabilia & æterna. Sed quod in præſentiarum volo, eſt vt ſanè te non commoueas; neque quietem extra te quæras, vt felix ſis. Quæ demum iſta dementia eſt, ea velle componere & tranquillare quæ in manu tuâ non ſunt poſita, quæque multitudine ſunt infinita; neque interim ad eam quæ tui arbitrij eſt, mentem vnicam attendere? hanc ſolam compone ſi ſapis, & fruſtra in te elementa omnia infernuſque deſæuient. Hic itaque primus eſt error, prima iudiciorum peruerſitas, omnia velle pacare præter ſe. *Oſtenditur quam ij ſint futilis & inutilis labor.*

Ex

Deinde nihil velle fieri omnia arbitratu tuo.

Ex hâc, ſecunda ortum habet. quietem conſecuturi non videmur, niſi omnia pro noſtro fluant arbitratu. Hinc cum ſecus accidunt res, omnia complemus querelis, murmuratione, imo luctu & planctu. Nihil non arrodimus, nihil non diiudicamus, nihil non perperam factum decernimus, nihil non ſecus quàm res accidant, accidere debuiſſe contendimus & ſtatuimus. Hoccine eſt quietem quærere? eamque te reperturum credis toto corpore obſiſtendo marinis fluctibus, quos cum ventus æſtuſque in Occidentem rapit, tu ſolus in Orientem vis deflectere, tum demum quieturus cum totum mare retro egeris? incaſſum laboras demens; neque ſi pacatam vitam hilaremque deſideras, aliud ſupereſt conſilij, quam illud Epicteti: *Ne poſtules, ea quæ fiunt, arbitratu tuo fieri, ſed ſi ſapis, ita fieri queque velis vt fiunt; ſic omnia ſecunda tibi accident.* Permitte tu imprimis rebus omnibus curſum ſuum; curſum quem natura, & fortuna inſtituit, hunc proſequatur; ſint bella quamdiu caſus, aut Principum diſſidia vireſque ferent; ſint euentus modò proſperi, modò aduerſi, durent morbi, redeat ſanitas; ſint peruerſi homines, dominentur impij, opprimantur pij, inuoluatur ſuis caſibus totus orbis; ne poſtules tamen ea corrigi *arbitratu tuo*. Eſt qui ad clauum ſedeat, omnibusque prouideat Deus. 24. Epict. in Ench. c. 13.

Sed potius ea quæ fiût nec emendare poteſ, velis fieri prout fiût, præter peccatum.

Neque hoc tantùm vult Epictetus; ſed peruerſa iudicia, quæ te perturbant, planè vt corrigas; non ſinas tantum omnia fluere vt fluunt; *ſed ſi ſapis, ita fieri quoque velis vt fiunt*, præter peccatum. Quod quidem ſic explico. Si quid accidat quod extra manum tuam eſt auertere, aut emendare, tum verò velis ita fieri; & vt velis, iudica ita fieri debuiſſe, non verò prout tibi iam videtur. Hoc à te ſi impetraueris, nihil prorſus in orbe eſt, perturbare te quod poſſit. Pluit, ningit, tonat, fulgurat? ita planè, & quidem magnâ frugum cum ruinâ. Bene eſt. Eſtne in manu tuâ tempeſtatem hanc auertere? Non eſt. Dic itaque, & prorſus apud te-ipſum ſtatue, ita fieri debuiſſe, neque quidquam moueberis. Iniuſtè ab hoſte opprimeris, morbo impeteris & quidem acerrimo. Verùm declinare neutrum potes, nec vim illatam infringere in manu tuâ eſt. Velis ergo ita fieri, & ſic debuiſſe fieri iudica, neque quidquam rurſum commoueberis. Hoc ſi in omnibus rerum euentibus præſtiteris, nonne tranquillam planè nullique perturbationi obnoxiam vitam fueris conſecutus? Vides iraque 25.

totam

totam ſemper gaudendi artem, in vnicâ illâ opinionis iudicii-que proprij rectâ conformatione eſſe conſtitutam. Nihil ergo iam reſtat, quàm vt opinionem noſtram rectè formemus, neque ſolliciti ſimus poſthac, vt quidquam componamus extra nos. In hâc enim opinionis noſtræ conformatione, ſumma totius artis continetur, quam toto hoc libro deinceps ſumus expoſituri.

§. IV.

Vt autem iudices omnia bene fieri, rerum euentus non in ſe-ipſis; ſed in Dei dirigèntis omnia, diſpoſitione conſidera.

26. VErùm vt veluti in anteceſſum aliquid eorum, quæ promitto, perſoluam, breuibus expedire debeo difficultatem, quam ſine dubio iam animo concepiſtis omnes; ne dubios hæſitanteſque dimittam. Nam vt verum ſit, inquies, nullo caſu perturbandum me, eum ſi ſuperuenire debuiſſe iudicauero; at quâ ratione id mihi rectè perſuaſero, qui contrarium oculis ipſis perſpicio, & verò perſpiciunt mecum omnes. Quid? an non melior pax, quàm bellum; proſpera fortuna melior, quàm aduerſa; valetudo, quàm morbi; pietas denique & religio, quàm impietas, hæreſis & tyrannis? Quis id non videat? quis non iudicet, cui aliquod bonæ mentis reliquum eſt veſtigium? ita quidem tu. Sed ô miſeram cæcitatem noſtram! id tu vides mortalis homo? tu in huius machinæ vaſtâ mole quid ſit melius, introſpicis? Erras, mihi crede, vti ſolent homines; erras, inquam, & ea bona iudicas, quæ an bona, an mala futura ſint, ignoras? Nimiùm cæci ſumus, quàm vt iſta videamus; nimiùm ſtupidi, quàm vt rectè hâc in parte iudicemus. Et hoc quidem toto ſermocinationis huius decurſu palam faciam euidentiſſimè; ex hâc enim iudicij præſumptione, ſentiendique peruerſitate & tenacitate, omnem in animis noſtris perturbationem video exoriri.

Vt autem id velis, res non in ſe ipſis videnda ſunt: nã ſũ multas vtiles ſic nõ eſſe.

27. Et vt verbo rem contingam, ponite vobis ob oculos hominem nauiculariæ artis prorſus ignarum, quique ante hac nauim numquam conſcenderit: an non is ſtomachum meritò moueat vniuerſis, ſi nauis gubernatorem velit reprehendere, & ad ſingula officij admonere eum, qui totam in nauicularià arte exegit vitam?

Sic artis nauicularia ignarus, multa vtili fieri à nauis ſecus quam

Digitized by Google

faciant, sed male id velit.

tam ? & quid ſi gubernaculum in dexteram impelli videns, vt nauis, quæ terram ſubit, abeat ad ſiniſtram, illico erroris arguat nautam, in dexterum latus vim quod faciat : rurſus quando ad captandum ventum obliquari nauis curſum perſpicit, clamet illico id eſſe tempus perdere, & recto quidem itinere non obliquo procedendum eſſe; cum verò vela conſperguntur, nimiùm illo pondere degrauari nauem : & cum nauis ipſa in latus inclinatur, tum verò ſubuerti conqueratur; denique inſanos diceret nautas omnes, quòd retrorſum remos agant, cum antrorſum propellenda eſt nauis; idque clamoribus, imo & rationibus velit euincere : nonne tu ignarum hominem diceres, imo fatuum, mordicùs id tenere qui velit & euincere quod penitus ignorat; dignum denique, cui etiam indignis modis obſtruatur os ? dignus planè, interim non acquieſcit miſer; de omnibus iudicat; & dum iudicat quod ignorat, ipſe ſibi angores facit, nauigationemque plenam miſeriis; vbi alij, nautarum arti & peritiæ ſeſe dum committunt, curis illis vacui, inceptum peragunt iter læti & alacres.

Turbamur itaque rerum euentibus, quia rationes eorum non intelligimus; neque vero capaciſſimus ſumus vt de iis iudicii firmum ſtatuamus.

Duo ſunt præcipuè Auditores, quæ nauigationis noſtræ tranquillitatem interpellant & turbant. Iudicium ferimus de rebus, quas nec intelligimus, & quarum cauſas rationeſque penitus ignoramus. Deinde nimis abiectam vilemque opinionem habemus de mundi huius Gubernatore & Directore Deo: Hæc fuſiùs à me deducentur. breuiter iam dico, re verâ ignorantes nos rerum eſſe, neque ſanum de vllo fere euentu ferre iudicium. exiſtimatio noſtra nos decipit, nimiumque perſpicacitati noſtræ abblandimur. Retrocedere iudicamus res noſtras, tunc cum progrediuntur quam maximè; aduerſamque putamus fortunam, quæ tamen quaſi retroactis remis nauim in anteriora promouet: omnia iudicamus amiſſa, cùm ea amittimus quæ nobis erant vltimam ruinam allatura; ſubruendos nos putamus cum res paululum inclinantur, & tamen neceſſaria tantùm obliquatio eſt; tempeſtatem dicimus, cum ventus vela fortiter promouet, & ſerenam auram tunc, cum periculoſiſſima eſt malacia. Denique profutura exhorreſcimus. & nocitura exoptamus. Quid mirum? futurorum omnium ignari ſumus, nec quò præſentia vergant, ſcimus; & tamen de præſentium rerum bonitate aut malitiâ iudicium ferimus, quæ à futurorum euentu dependet. Quid igitur iudicas 28.

Digitized by Google

Iudicas homo de rebus, quas nec intelligis, nec scis quò vergant, nec quem in finem, à Magno illo nauis nostræ Moderatore Deo dirigantur? certè vt parum dicam, temerè facis & temerariè. Hæc prima turbationis origo.

29. Altera est, exigua prorsus quam in Gubernatoris nostri Dei, prouidentiâ & curâ habere deberemus fiducia; quod quidem ex supinâ infinitæ illius sapientiæ sollicitudinisque ignorantiâ liquidò contingit. Nescimus porro Diuina mundum hunc dirigentis consilia. euentus rerum videmus quidem; sed quò vergant, clam nobis est. totam seriem rerum ignoramus, totamque regiminis vniuersi machinam. Ad vniuersi bonum, certum est referri singula; sed cum comprehendere nequeamus omnia, ad singula hæsitamus, & sic trepidamus ad omnia.

Deinde turbamur, quia nimis exilem habemus de Dei prouidentiâ hac omnia dirigentis opinionem.

30. Certum verò id est, quòd si singula rerum euenta attendimus, mutationes, inquam, viciſſitudinesque quotidianas, ascensus interitusque familiarum, fortunæ modò surgentis, modò cadentis volutationes tam inopinatas; impiorum, & in omne flagitium proiectorum potentiam, optimorum verò oppressionem; denique scelerum, iniustitiæ, impudentiæque dominatum, virtutis autem obliuionem & contemptum; sine dubio hæc sunt eiusmodi, vt humanam mentem meritò possint percellere. Quin imò & de constantiâ suâ aliquantulum se fuisse dimotum fatetur sacer vates: *Mei autem pœnè moti sunt pedes*, inquit, *pœnè effusi sunt gressus mei; quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns*. non enim capiebat Dauid tantam in rebus inæqualitatem, tam iniquam, vt quidem ratiocinio humano videbatur, bonorum malorumque sortem, tam confusam in vniuerso ordinationem, quorum omnium dum rationes secum ipse vult exequi, frustra vult: *Existimabam*, inquit, *vt cognoscerem hoc, labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.*

Psal. 72.

31. Frustra laboramus, & non sine labendi periculo, si rerum euentus, prout in se sunt, tantùm attendimus, singulorumque causas pertinaciter inuestigamus. non est hæc humanæ menti apta indagatio. Totam enim vniuersi molem comprehendere mente cum non possimus, singulorum exactam rationem numquam percipiemus, & sic frustra indagamus. Verùm *intra in sanctuarium Dei*, incomprehensibilem cuncta comprehenden-

Corrigendus vterque error, quietem animi si desideras.

Digitized by Google

tis mentem considera & admirare; hanc esse crede, quæ se totam, rerum omnium euentis dirigendis impendit, & facilè tum acquiesces ad singula, cùm eius dispositione hæc credideris euenire, qui per singula continet, conseruat, & regit vniuersa. Hoc autem penitus animo infixum prius habeas, eum esse omnium Moderatorem, qui in ordinatione quam animo concipit, falli non potest, neque quem casus vllus fortunaque possit fallere.

Quod vt fiat, eximia de Dei prouidentiâ & sapientiâ excitanda est opinio.

Hoc totius tranquillitatis nostræ fundamentum, hoc gaudij semen. Vult quidem, & bene vult Seneca, in animo nostro Gaudium nasci, non enim esse aduentitium: *volo illam domi nasci*, inquit; tamen semen huius Gaudij, ex cælo petendum est, ex immensâ inquam illius prouidentiæ cognitione. Et vti in viatoribus contingit, quo maiorem de gubernatoris nauclerique peritiâ & experientiâ conceperunt animo opinionem, hôc lætiores nauim conscendunt, securioresque periculorum, nauigationem instituunt: ita prorsus, quo altior profundiorque de magnâ illâ mente vestro animo insederit opinio, eô alacrior exurget magisque de Deo secura, & inter omnia tempestatum occurrentium discrimina lætior, hoc est tranquillior. 32. Sen. ep. 23

Exponitur quibus rationibus ea denique sit excitanda.

Agamus itaque hanc rem. Quod si ergo existimationem hanc altè vobis impressero, ostenderoque nihil planè, ne atomum quidem commoueri, sine expressâ ordinatione, omnia ratione & studio dirigentis Dei; an non hoc sufficiet, vt omnia, quæ eueniunt, gratanter excipias, fierique velis prout fiunt? sine dubio: nisi forte Diuina te credis statuta posse conuellere & emendare. 33.

Secundò, quid si liquidò demonstrauero, omnia ad tuum particulare bonum institui; ô quisquis es homo, neque paupertatem, neque morbos, neque fortunam malignam, neque vim hostium, neque conuitia, neque malam famam, non ipsam denique mortem tibi euenire ex Dei permissione & decreto, nisi vt tibi bene sit; an tum demum hæc, cum accident, læto hilarique vultu non excipies? 34.

Tertiò, quid si planum istud fecero, & verò etiam planissimum, omnia & singula, quæ ab ipso mundi exordio euenêre, totumque futurorum euentuum ordinem, tam concinnè digestum esse, tantâ symmetriâ inter se connexa omnia, tantâ sapientiâ disposita, permissa & ordinata, non vniuersa modò sed & singula, vt non dico tu ipse, sed ne quotquot fuerunt, sunt & erunt humanæ 35.

Digitized by Google

humanæ Angelicæque mentes simul iunctæ, meliùs concinniúsque, non vniuersum tantum orbem, sed ne tuam quoque conditionem vitamque possint disponere: quid tum demum dicturus es? an non hoc sufficiet, vt os murmurationibus obstruatur, etiamsi totum orbem cerneres euelli suis sedibus, & cælum in terram diffluere, terram vero super astra eleuari? Incredibilia proPsal. 72. ferre me dicis. fateor incredibilia prorsus erunt, *donec intrauerimus* pieque inspexerimus *Sanctuarium Dei*, quod breui subibimus.

36. Quartò denique, si ostendero, omnia à Deo sic disposita, solo quò erga te tuumque bonum ferebatur amore impulsum, egisse causam tuam ab ipsâ iam inde æternitate; inspectisque & sedulò expensis circumstantiis omnibus, statuisse tandem ecquando nascereris, quo loco, quibus parentibus, quâ corporis conformatione, quo ingenio, quibus talentis, quibus diuitiis, cui matrimonio destinandus; denique ne infinitus sim, singula & omnia quæ te modò faciunt quod es modò, & cras quod cras futurus. Hæc, inquam, omnia si liquidò ostendero, & quidem ex solo amore, quo tibi vt bene & vt meliùs sit vult Deus, esse ordinata; an tunc quidquam requiretur, quo minùs pleno amplexu omnia, quæ tibi euenient, excipias, osculerisque disponentis tam amicam manum? an aliud votis tuis adiici cupies? aliamne lætitiam quæris, aliud gaudium, quietem in hoc mundo aliam? non quæres sat scio, alia namque nusquam est.

37. Bene itaque vobis sit. *Intremus* ergo in *Sanctuarium Dei*. Et vos Auditores, animo reuoluite quidquid Prouidentiæ tam sanctæ, ordinationique tam concinnæ possitis opponere: mox vt per aliquod tempus Sanctuarium hoc, humili cum reuerentiâ inspexerimus; omnia facilè conuellam, omnibusque, vt spero, faciam satis.

38. Illud tantùm ab ipso exordio, te supplex rogo Sapientia In- *Oratur Diuina sapientia, vt corpus nostrum formet*
creata, prouidentia infinita, Amor immense, Diuina Mens: *Da*
Sap. 9. *mihi sedium tuarum assistricem sapientiam; & noli me reprobare à pueris tuis, quoniam seruus tuus sum, & filius ancillæ tuæ; homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legis.* Scio equidem, prorsusque confiteor non esse me, qui Diuina possim decreta comprehendere, & arcana infinitæ Mentis mysteria penetrare; homo sum exigui temporis, experientiæ vero nullius.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

nullius. tamen vt Epictetus præferebat, *Apud homines te defendam*, demonſtraturus vt minimùm, deſiderium meum quò feror vt Creatoris mei, Gubernatoris. & Domini, honorem inter homines promoueam; hominibuſque vt tandem id perſuadeam, maximum id ſibi decus eſſe ducant, maximamque fiduciæ cauſam, ſe non alio dirigi conſilio, non aliâ ſuſtentari manu, quam omnia circumſpicientis, omnia penetrantis, potentis omnia, & ſingula amantis Dei.

Apud Adrianum l.2.c.16.

PARS I.

Digitized by Google

PARS I.

TRACTATVS II.

Delectasti me Domine in facturâ tuâ, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quàm magnificata sunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. *Psal.* 91.

Ostenditur fusiùs, quod vt omnibus rerum euentibus acquiescas, habenda sit maxima de Dei prouidentiâ opinio. Hæc autem excitatur primò ex consideratione instrumentorum, quibus Deus vtitur ad gubernationem vniuersi.

PROOEMIVM.

ILlud quidem exorsus sum dicere, artem omnem tranquillitatis veræ, & stabilis inter tot tantasque tum naturæ, tum fortunæ vicissitudines tumultusque acquirendæ in solâ phantasiæ nostræ, iudiciique efformatione rectâ consistere; sic nempe vt quidquid euenerit, cuius in manu nostrâ non sit euentum impedire, illud melius esse apud nosmetipsos statuamus, conducibiliusque quàm id, quod optamus: vt autem altè infigatur hæc opinio, illud certò statuere debere nos, nihil non è Dei decreto aut fieri aut permitti. At verò hoc ipsum vt menti nostræ imprimamus, rectè à Deo fieri quæ fiunt, quæ permittuntur rectè permitti, hîc Rhodus, hîc saltus. Difficultatem verò, quam in acquiescendo diuinis decretis experimur, video inde ortum habere, quòd non satis amplam & eximiam de

de Dei Prouidentiâ, opinionem conceperimus. Hâc enim qui imbutus eſt, quid quæſo, moleſtiæ perſentiſcet, vt approbet omnia, ſuumque quod nullum eſſe videt iudicium, ſubiiciat Diuinæ menti? hoc vbi à ſe impetrarit humanus animus, nihil erit, quod cum magnoperè conturbet, vbi quod conturbare poterat, rectâ, magnâque ratione euenisſe iudicarit. Itaque vt rem promoueam, oſtendam primò, magnam illam de Deo opinionem, componendis animis prorſus eſſe neceſſariam. Deinde eam excitare vt incipiam, inſtrumenta tantummodò conſiderabo attentiùs, quæ Deus, magnus ille vniuerſi Gubernator, dirigendæ naturæ adhibet, ex quibus vtcumque magnitudinem, ſapientiam prouidentiamque Dei patefaciam, quantùm nempe opinioni illi, exiſtimationique quam quæro efformandæ ſufficiet.

§. I.

Vt acquieſcas omnibus rerum euentibus, cèrtò ſtatuendum eſt omnia à Deo dirigi: & maximam de eius Prouidentiâ habendam exiſtimationem.

Nemi nădus eſt ſimilis: nihil in eo ſtabile, & quietum.

1. EA, quæ de nauibus, nauigationeque inſtituta eſt comparatio non ita mihi diſplicuit, quin eam rurſus, ſi veniam datis Auditores, adhibiturus ſim, vt quaſdam, quæ occurrerunt, cogitationes fuſiùs explicem, ac declarem: Similitudo enim in plurimis mirè conuenit cum rerum humanarum vſu, quotidiano, prout præcedenti tractatu dicere incepi. Quid enim mare, quid fluctus, quid æſtus, quid receſſus vndarum, quid inſtabiles venti aliud denotant, quàm inconſtantiam rerum earum, & euentuum, qui per momenta ſingula, aut à naturâ, aut à maleuolorum impudentiâ, aut ab amicorum fauore, aut ab eâ, quam vulgus Fortunam vocat, inſtabilitate, & imperio inferuntur? iam verò illa nautarum quaquauerſum diſcurrentium ſollicitudo, nunc malos ſummâ celeritate conſcendentium, nunc in nauis deſcendentium ima, nunc vela expandentium, nunc contrahentium labores, nonne dilucidè exprimunt ſudores hominum, graueſque curas? Ah! vt toti ſunt mortales in explicandis velis ventiſque captandis! quantùm eheu laboratur, vbi ſe fauoris

Digitized by Google

ris aut lucri vel minima oſtentat aura; omnia tumultibus tunc complentur, diſcurritur vndique; ſudant, æſtuant vniuerſi. Rurſus vela videas nunc diſtenta vento, nunc vento deſtituta diffluere; nunc omnibus ſimul velis ſuppariſque conceptas auras, volucris inſtar ratem ferre; nunc vnico eoque minimo delatam velo, repere videas; & nunc quidem recto tramite, nunc obliquo, numquam eodem tenore, ſemper alio. Quid tam dilucidè humanos caſus exprimat, viciſſitudineſque rerum alias ſemper atque alias? modò omnia proſpero feruntur vento, modò medio, modò aduerſo. Hodie non niſi victoriæ, calamitatum eras nuncij afferuntur; iam res publicæ & priuatæ lætæ ſunt & floridæ, iam triſtes peſſumdatæ & ſubuerſæ; qui modò ſummitatem mali conſcenderat, & carcheſium ſublimis tenebat omnibus ſpectabilis, iam tranſtra perambulat; qui paulò ante ad clauum ſedebat, & à quo pendebant omnia, exauctoratus iam, ſentinæ exhauriendæ admouet manum, quâ clauum geſſit. Ita ſunt res humanæ; & ſi tibi ipſi applicare rem volueris, eandem ſanè in animo tuo inſtabilitatem reperies; cogitationes inquam modò amplas, modò dimiſſas, modò ad magna extendentes ſeſe, modò contractas, viles & humiles; lætas modò, modò triſtes; modò plenas bonâ ſpe, modò omni fiduciâ deſtitutas; ſemper alias, rarò conſtantes ſibi.

2. Hæc cum ita ſint, inquies, ſemperque ſic fuerint; quam quæſo quietem animo concipiet is, qui tàntam volubilitatem rerum attentiùs conſiderat? Vbi pedem figet immotus vt ſit? In Deo ſolo dicebam heri, in Naucleri totam hanc machinam dirigentis arte & induſtriâ: ita Diuinum Numen appellat Theodoretus, *ſummum videlicet illum Dominum nauis huius, mundi videlicet ſapientiſſimum Gubernatorem*; comparationemque inſtitutam ſuâ auctoritate confirmat. Non ſecus ergo, tot inter rerum euentuumque varietates, in Deo figenda eſt fiducia, ſecurus vt ſis, quàm viatores ſolent nauicularij peritiæ acquieſcere, tum cùm nauis tota feruet variis epibatarum diſcurſationibus & tumultu.

Vt tamen quieto ſis animo, naucleri artificio acquieſcendum eſt.

Theodoretus Orat. 6. de Prouid.

3. Verùm vtcumque comparatio quam nauis inter, vniuerſique gubernationem inſtitui, in plurimis vtrique conueniat, neque adeo ipſi Theodoreto diſpliceat, multum tamen inter vtrumque directorem eſt diſcriminis; & vti omnis, ita & hæc non parum claudicat comparatio. Nauicularij enim ars tota in hôc ſita eſt,

Quod maiorem in Deo locum habet vtpote qui nõ tantum ventis vti,

Sed & eos pro suo libitu potest efformare.

vt se auræ accommodet, æstui obsequatur, & vela prout venti ferunt porrigat. Industriæ verò illius est, datâ æstus ventorumque opportunitate vti pro suo commodo, & pro velorum nauisque conditione. Verùm nec ventis potest ipse modum ponere quantumcumque peritus ventorum, neque vela ipsa extendere, si exigua sint, neque mali si iustô breuior, neque nauis, si ob nimiam paruitatem à maris impetu obruenda, augere molem. At verò vniuersi Gubernator Deus, præterquàm quòd eâ polleat industriâ, vt nullum non euentum in suam rem commodumque possit deflectere, præstitutoque fini accommodare, id habet eximium, quòd ventos omnes in manu habeat, eosque possit pro suo libitu moderari. quòd si hæc nauis minùs sit accommoda, eam illico aut minuere aut augere si vult, potest. quòd si secundus ventus minùs conueniat, aduersum certè concitare in manu eius est; si siccitatem fini præstituto videat officere, præsto sunt pluuiæ; denique si malis minùs proficit, adsunt volenti illico bona, omnia ad nutum imperantis prompta & expedita. Nam *ipse dixit & facta sunt; ipse mandauit & creata sunt.* Quæ cùm ita sint, vt verè sunt, nescio sanè quid dicam: aut paruam de Deo opinionem habere necesse est homines, parum ipsi fidere, parum credere; aut immeritò sanè, præterque rationem omnem, tam facilè perturbantur. Psal. 32.

Neque tamen vt Deus acquiescat, singulorum quæ agit, noscendæ est ratio.

4. Hoc inde suam habet originem, inquies, quòd Diuina consilia ignoremus, nec quò singula vergant in promptu sit percipere. Verùm, ita me Deus amet, an vt Deo me credam meaque omnia, singulorum quæ tanta Mens temperat agitque, rationes percipere necesse est me? neque sufficit id me scire, ab ipso esse & dirigi omnia? Quasi verò acquiescere non possit viator Nauclerus suæ peritiæ, nisi singulorum quæ totâ naui aguntur ex gubernatoris imperio, ab ipso gubernatore penitus & veluti à fundamentis edoceatur. Vt ergo mortalis ego homo magnam de Diuinâ Prouidentiâ concipiam opinionem, rationem omnium mihi dare cogetur Deus; & cur mundum sic construxerit, & cur eo quo construxit modo, & cur tot homines & non plures pauciores que creauit, & cur hos quidem corporeos, Angelos verò incorporeos, & cur modò pluat, modò ningat, cur singulorum temperamenta ita disposuerit, denique cur omnia sic eueniant prout videmus euenire; singulorum inquam rationem, & quidem

Digitized by Google

quidem bene exactam reddere debebit Deus, vt ſapienter eum agere mihi perſuadeam? Demens profectò ſim, hoc ſi velim. Nam præterquàm quòd rationum omnium, vt quæ infinitæ ſunt, concipiendarum capax minimè ſim, vnicam vt mihi penitus faciam ſatis, rationem video ſufficere, quæ quidem in certâ & infallibili Fide & ratione fundata ſit, magnam inquam quam mihi formo, de Deo opinionem.

Tantum magni de eius Prouidentia habenda eſt opinio.

5. Hanc ſibi efformare, eſt Deum colere & quidem cultu præcipuo. Mirum id vidiſſe, medias inter tenebras, Ethnicum Epictetum. *Religionis erga Deos immortales*, inquit, *præcipuum illud eſt, rectas de eis habere opiniones.* & ne dubium vllum relinquatur, de quibus agat opinionibus, ſubiungit illico, *vt ſentias & eos eſſe, & bene iuſteq; adminiſtrare omnia.* vnde illud conſequitur: *parendum eſſe eis, & omnibus iis quæ fiunt acquieſcendum, & ſequendum vltro, vt quæ à Mente præſtantiſſimâ regantur.* Hoc verò pulchrè exponit Epicteti Commentator Simplicius. *Siue quis enim Deos eſſe non cenſet; ſiue cum ſint non conſulere rebus humanis; ſiue cum & ſint & rebus humanis conſulant, id tamen & iniuſtè & imprudenter facere opinatur; is neque colet & venerabitur eos, neque illorum actionibus ſubſcribet ac parebit, vt ab optimo conſilio profectis.* Quòd ſi verò hoc mihi perſuaſero, præſtantiſſimam eſſe Dei mentem quâ regor, quid ego miſer homuncio me contorqueo, quaſi malè mecum agatur, aut quaſi meliùs ego diſponere poſſim quæ me concernunt; homo ignarus omnium, miſerum animal, nullius aut frugi aut rei? cur ergo non acquieſcam præſtantiſſimæ illi Menti, amens ego & demens, ſi mentis tantæ præſtantiam agnoſco, magnamque de eâ habeam opinionem?

Epict. Enchir. c 31.

Hæc opinio magnus eſt Dei cultus & tranquillitatis noſtræ primum fundamentum.

6. Hæc ergo, vt videtis, tranquillitatis noſtræ fundamentum eſt: hæc à nobis exigenda, vt nobis benè ſit & quietis eſſe detur. Neque enim quam de ſe habeamus opinionem magnopere curat Deus, neque an obmurmures an vero approbes multùm Dei intereſt, vt rectè Epicteti Commentator, quem dixi, Simplicius; benè tamen ſentiri de ſe vult Deus, vt benè ſentientibus benè ſit. *Non quod his egeat Deus*, inquit, *neque enim probitate noſtrâ* (id eſt approbatione) *eget, neque rectis de ſe opinionibus: ſed nos per hæc pro eâ menſurâ quæ nobis conuenit, illuſtrationis Diuinæ fallis capaces, Deum ſuſcipimus ſi digni ſumus.* Quid dici poteſt hâc in re

Simpl in locum dicti Epict

re illustrius? sic vectoribus viatoribusque prodest ea, quam de magistro nauis habent, opinio, parum cæteroquin curante malè ne an probe de se sentiant, nec quidquam eorum iudicijs cessuro aut daturo. Nobis certè consulimus, dum non humiliter, sed alte de Deo & eximiè sentimus: primaque, quam veluti omnis tranquillitatis hoc est gaudij basim, fixam ratamque opinionem statuere est necesse, hæc est; Deum & quidem solum esse qui moderetur vniuersa. Hâc certè opinione imbutus, gratanter omnia excipies, certus quod *Deum suscipis*. Neque molesta an sint, an iucunda curabis magnopere; nam vt vt sunt, à Deo sunt; sic ea dum suscipis, *Deum suscipis*. Et quamuis rationem euentus maligni aut prosperi non percipias, imò & rationi videatur aduersus, resquè tuas liquidò retroagere, non credes ipsemet tibi; hâc tantùm ratione nixus, ita visum est Gubernatori nauis & Magistro Deo, *Deum suscipio*, & salua sunt omnia.

In hâc itaque magnâ & ingenti opinione bene firmandâ, vt videtis, summa stat rei, totumque tranquillitatis adipiscendæ fundamentum.

§. II.

Vt autem opinionem magnam de Deo efformes, non est necesse singulares omnium Decretorum scire causas; sufficit vniuersalis de Dei prouidentiâ cognitio. quod primò in comparatione viatorum de Nauclери peritia iudicio efformando ostenditur.

Singularia Decretorum Dei rationem nè esse exposcere demonstratur.

7. AT verò vt opinionem hanc in animis nostris excitemus, illud priùs dicendum est, non idcirco necessarium esse rerum omnium, aut certè multarum rationes sigillatim perspectas habere, vnde de Diuinâ Prouidentiâ præclarum apud nos ipsos iudicium feramus. Nam præterquàm quòd particularis illius scientiæ capaces non sumus, vti deinceps sigillatim ostendam, illud video scientiam illam, huic opinioni excitandæ, neutiquam esse necessariam. Magno certè nostro bono; nam vt rectè Paulus magnus cæteroquin Diuinorum mysteriorum indagator, *Incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius*: non Ad Rom. 11.

ratione

ratione quòd careant; nam vti Propheta Dauid teſtatur, *Omnes* Pſal. 118. *viæ tuæ veritas*, & rurſus *Æquitas iudicia eius*, ſed quòd à tam multis circumſtantiis ſingulorum euentuum æquitas, ratioque quæ Deum mouit dependeat, vt illis omnibus capiendis in quibus rerum ſingularum ratio ſtat, humana, hoc eſt finita, ratio non ſufficiat. Benè itaque nobiſcum actum, ſingularium illa ſcientia quòd non requiratur, generalem vero opinionii illi firmandæ ſufficere, quam quidem ſanctiſſimus Dauid inuenit *in* Pſal. 72. *Sanctuario Dei*; quod cùm turbatâ prorſus mente ſubiiſſet, egreſſus eſt pacatâ prorſus & ſerenâ, *pacem* nihilominus *peccatorum videns*, ob quam paulò antea fuerat perturbatus. Date itaque mihi hanc veniam, vt Dei arcanum ſanctuarium ſubiturus, artem totam priùs vobis paulò fuſiùs exponam, vt liquidò pateat non eſſe ſigillatim euentuum omnium dignoſcendas cauſas, mente eos vt placidâ excipiamus, velimuſque fieri res prout fiunt; in quo omnis tranquillitatis ſumma eſt: modò id certò ſtatuamus, Deum eſſe à quo omnia diriguntur, eumque Deum qui ſit *Magnus Dominus & laudabilis nimis & ſanctus in omnibus* Pſal. 47. *operibus ſuis*.

Confuſa prouidentia diuinæ ſcientia ſufficit, vt maximam de Deo opinionem concipiamus.

8. Et quidem, vt ei quam exorſus ſum de nauicularia, comparationi inhæream, illud ſciendum eſt quod in maritima nauigatione, illa maximè quæ Orientales Occidentaleſque versùs Indias inſtituitur, dicituruque nautis Magna nauigatio, gubernaculum totius machinæ, ſub ipſis foris tabulatiſque lateat; neque à nauis Directore, ſed ab epibata quodam, omnium ſæpe ignaro teneatur. Res eſt ſtupenda ei qui rem non percipit. Magiſter ipſe, neque cælum neque mare conſpicit, verum totos dies in arcano ſedet conclaui, ſub ipſum gubernaculum. Hic in menſulâ expanſam habet mappam, in gradus longitudinum latitudinumque parallelè diuiſam, in quâ vti portum vnde digreſſus eumque quò curſum dirigit, diligenter habet annotatos, ita totum nauis curſum punctis atramentoque accuratè diſtinguit: curſum autem vt aſſequatur, varia habet diſpoſita inſtrumenta; vt puta clepſydras metiendo tempori; compaſſum in triginta duos diuiſum ventos acu magneticâ inſignitum, Quadrantes, Annulos, Radios & alias ex Aſtronomiâ petitas machinas Solis altitudini, Polique eleuationi excipiendæ neceſſarias, Tabulas deinde Declinationum, Solis ſtellarumque Refractionum, Ephemerides,

Explicatur id per comparationē nauigationis magnæ, cuius vſus & ratio vtcunque exponuntur.

merides, aliasque computationes nauigationi determinandæ subseruientes.

Nauclerus in obscuro conclaui sedens, totam nauis machinam gubernat.

Itaque simulatque ventus vel minimùm vertitur, admonetur illico ab eo cui ventorum demandata est obseruatio; scribit id Magister, adiectâ horâ quâ cœpit auræ mutatio, vehementiâ venti vtcumque expensâ & ascriptâ, nec non & maris æstu. Cùm sese sol aperit, altitudinem metitur, poli eleuationem computat; & secundùm has pluresque alias circumstantias, clauum obuerti iubet, nunc ortum, nunc occasum versùs, prout res fert; pluribus nonnumquam extra tramitem rectum milliaribus, ad ventos secundos captandum, deflexo cursu. Omnia interim summâ cum curâ mappæ inscribuntur: adeo vt pluribus sæpè mensibus nullâ quamuis tellure conspectâ, tam accuratè tamen iter mari transactum in mappâ designet, quàm si terrestre confeciſſet. Iam verò ad rem meam quod facit est, totam totius machinæ mari innatantis directionem, ex obscuro illo arcanoque conclaui existere. hinc epibatis nautisque mittuntur imperia; his verò obsequuntur omnes; si vela obuertenda Magister pronuntiat, obuertuntur sine morâ; si contrahenda nunciatur, contrahuntur; si clauus Eurum versùs deflectendus dicitur in conclaui, ad Eurum declinatur, quamuis in septentrionem instituatur nauigatio; nec quisquam hiscit, nemo obloquitur, rationem petit nemo; satis id est omnibus, Magistro sic visum, & è conclaui mandata deferri. 9.

Viator qui artem nauicularia non intelligit, turbatur, si ea tantùm attendit, quæ in naui superne geruntur, & censet omnia geri fortuitò.

Arcanum qui nescit viator, stupebit omnia, si solùm ea conspicit, quæ per foros transtraque aguntur aperto in aëre; & verò rem dicet esse, vti ridiculam, ita summis omnino periculis expositam. Quid enim, inquiet, hocce rei est? quid agitur, quò tenditur? neque terram neque domos turresue conspiciunt homines hi, nihil in oculis est nisi cælum & mare, & de nocte nec hæc quidem sunt aspectabilia: venti mutantur in horas penè singulas; nunc in ortum ferimur, nunc in meridiem, nunc recto, nunc obliquo cursu; in aquâ verò nulla apparent viarum aut præcedentium vestigia, tota plana est, & eadem vndique: sine dubio, casu ferimur, fame peribimus nec optatum consequemur cursum. Ita quidem ille secum obmurmurat. Epibatæ interim benè securi, agunt res suas. 10.

Id quidem fateor, quòd qui sano pollet iudicio, facilè coniciet 11.

ciet aliquem tantæ moli dirigendæ præesse, magnæque sine dubio inter epibatas classiario que auctoritatis, cui tam incondita turba obsequitur; cum tamen de eorum vitâ non minùs agatur, quàm de vectorum omnium salute. Et hæc certè sola ratio sufficit, vt omnes componat metus, licet quid agatur sigillatim ignoret. At verò, si ineptus quis censor nautas transcurrentes aggrediatur eosque increpet, rationemque sibi dari postulet cur vela obliquent, cur rudentes laxent, cur clauum detorqueant, cur nauim deflectant; certè vt modestè respondeant, dicent nautæ, id quidem nescire se. Quòd si censor hic excandescat vocemque attollat, neque ignorantibus quid agant committendam nauim vociferetur, agi de omnium vitâ, non sic agendum cum hominibus, nec mari committendam nauim in quâ nec clauus nec Magister appareat. Quid ages hôc homine? magis æstuat quàm ipsum mare. Age vir minimè male, sensus turbatos vt componas, per gradus hos descende, subi conclaue, & quid agatur penitius, si placet inspice.

12. Intrat conclaue sollicitus censor, & magistrum quidem multâ canitie venerandum aspicit, summo studio incumbentem mappæ, singulaque summâ accuratione dispungentem, calculantem, pendentem. Conspicit obtutu vnico clepsydras hinc & hinc pendentes; Quadrantes, Circinos, Regulas, Astrolabia in manus sumit, versat, miratur, stupet; & dum stupet, illico omnis ex animo euanescit metus, acquiescit illico. Dic modò, an propterea nauticæ artis præcepta intelligit? an quid sibi velint Rhombi, Parallelæ. Graduque tum mappæ, tum instrumentis tam affabrè inscripti intelligit? an concipit instrumentorum vim? an de Magistri peritiâ iam edoctus est admirator ille, paulò ante censor? minimè verò; ne nomina quidem instrumentorum audiuit; nec quidquam eorum, quæ magnâ numerorũ calculatione digessit nauclerus, percipit magis quàm cùm non viderat. Quid ergo turbatum hominis pacauit animum? nihil planè, nisi illa quam mente concepit de Magistri peritiâ, existimatio; hanc autem non singularum rerum explicatæ rationes, concitarunt; verùm illa generatim inspecta instrumentorum concinnitas, graduum exactè inscriptorum distinctio tam accurata, studium naucleri tam improbum, hanc ei ingessere opinionem, eum esse senem illum cui sè possit tutò concredere, & à quo rationes

Verùm cùm Naucleri cõclaue intrat, eiusq; instrumẽta & studia contẽplatur, licet ea non intelligat, tamen admiratur, & opinionem magnam de Magistro concipit, qua sufficit vt acquiescat.

tiones omnes minutatim exigere nefas sit. abit itaque ad socios lætus & alacer, iam pacatus censor, salutatoque comiter nauclero, non habet aliud quod reponat, nisi placidum illud, Age prout lubet Magister rem tuam, & dum tuam agis, agis meam. En, vt sola de nauclero concepta generatim opinio, metus omnes sedat, tranquillitatemque animo inducit, quam singulorum euentuum exquisitæ rationes, penitus perturbarant.

§. III.

Applicantur iam dicta iudicio quod de diuina gubernatione efformari debet.

Applicatur nobis comparatio. Conqueritur de mobili gubernatione quasi si itinere agerent in undis.

IGnoscite si longior in comparatione exponendâ fuerim; nam non tam similitudo & comparatio, quàm ipsissima rerum nostrarum est historia. Certè Auditores quamdiu in turbulento hoc mari viatores sumus, exedimus nos ipsos superfluâ sollicitudine, eo quòd euentuum quos videmus causas rationesque non percipimus: numquam non obmurmuramus, turbamurque nunc ob auræ aërisque intemperiem, nunc ob commerciorum infrequentiam, nunc ob temporis rerumque fatalitatem; modò displicent ij qui ad clauum sedent tum vrbis, tum Rei-publicæ, tum etiam priuatæ, modò bella accusamus tam publica regnorum, prouinciarumque, quàm domestica, imò & quæ cum carne nostrâ, dæmoneque miseri gerimus; modò eos increpamus qui muneribus officiisque publicis adhibentur, iniustos eos dicimus & incurios; modò superiorum iussa arrodimus tanquam præter rationem ordinata, tanquam nociua, tranquillitatique aduersa, plurimasque de rebus omnibus hunc in modum querelas efformamus quotidie, quibus non mala emendamus, sed tantum exasperamus rem verbis, & quod peius est mentem nostram. Quid ergo agendum inquies? certè foros & transtra desere, eripe te è turbâ, permitte vnumquemque agere rem suam: mentemque turbatam vt sedes, intra cum Dauide *Sanctuarium Dei*, certus vti D. Augustinus asserit *Nihil fieri sensibiliter & visibiliter, quod non de interiori inuisibili aulâ illius Imperatoris, aut non iubeatur aut non permittatur.* Aug. l. 3. de Trin. c. 4.

14. Subi inquam arcanum Dei conclaue, & quod oculis non potes, mente perluſtra. Videbis illic peritiſſimum illum totius huius machinæ Directorem Deum, *antiquum illum dierum* qualem Daniel conſpexit. Videbis inquam incumbentem eum, oculiſque coniectis in mappam, in quâ mortalium omnium, & tua imprimis, vitæ viæque, iam ab ipſo exortûs principio ad mortem vſque ſingulorum, exactiſſimè ſunt deſcriptæ, diſpunctæ & compoſitæ. Videbat mappam hanc ſummo cum ſilentio admirabundus Dauid, & tandem, Quid hoc demum rei eſt inquit? *Omnes viæ meæ in conſpectu tuo*, quin imò & *dolor meus in conſpectu tuo.* An itaque mihi attendit æterna illa Mens, ſapientia infinita? en quàm exactè obſeruata omnia, nihil eum latet, aut fugit. *Tu cognouiſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam*; inſcripſit nimirum mappæ vbi ſteterit nauis, quamdiu hæſerit, rurſus quando nauigationem reſumpſerit, & quem tenuerit tramitem; denique *Omnes vias meas præuidiſti*: non habeo præ ſtupore quod loquar. *Et non eſt ſermo in linguâ meâ. Ecce Domine tu cognouiſti omnia nouiſſima & antiqua.* & quod admirationem omnem ſuperat; *In libro tuo omnes ſcribentur.* Neque vitæ curſus omnes tantummodò video deſcribentem te, ſed & tempora dieſque ſecundùm æternarum Ephemeridum Diuinas leges, computantem & menſurantem conſpicio. *Ecce menſurabiles poſuiſti dies meos*, menſuratos vtique & expenſos. Denique tanquam exactiſſimum nauis meæ gubernatorem, totum te video in ſolis altitudine capiendâ, vt pro variâ rerum hominumque conſtitutione & eleuatione, gratias diſpertias, curſum dirigas, & cuncta ritè ordinatimque diſponas. *Quoniam ſecundùm altitudinem cæli à terrâ, corroborauit miſericordiam ſuam.* Totus hîc hæreo, totus ſtupeo, *& non eſt ſermo in linguâ meâ.* Illud tantùm poſſum eloqui, *mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me*, hoc eſt, ex ſolâ quam de me habes curæ conſideratione, *confortata eſt, & non potero ad eam.* quidquid conor cogitatione aſſequi, hoc tantùm aſſequor, aſſequi me non poſſe; *nimis enim profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ. Vir inſipiens* qualem me confiteor *non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc.*

Verbum ſecretiũ Dei conclaue ſubintra cum Dauide. Deiq; tuis rebus quaſi ſtudentem aſpice.

Pſ.118. Pſ.37. Pſ.138. ibid. ibid. Pſ.38. Pſ.101. Pſ.138. Pſ.38.

15. Quid igitur ages Dauid, quò te vertes? ad Deum meum inquit; illi me tradam animitùs, abſque hæſitatione minimâ, & dicam, Age tu Domine prout agis, tantùm *Proba me Deus & ſcito cor meum, & cognoſce ſemitas meas; & vide ſi via iniquitatis in me*

Et non tibi tùm admiraberis mundi gubernatorẽ, ſed & eum

Pſ.138.

consilia tua acquiescat.

in me est, & deduc me in viâ æternâ. Volebam ego perscrutari diuina consilia; pessum opinabar ire omnia *Pacem iniquorum videns*: ideo *moti sunt penè pedes mei*; Verùm cum subiui *Sanctuarium Dei*, dixi *vide si via iniquitatis in me est*, quam ego in aliis detestabar; verte tu vela, contrahe, expande, prout tibi collibitum fuerit Magister sancte: *si via iniquitatis in me est*, corrige, castiga, deprime, extolle, & vt facis deduc me in portum æternæ felicitatis.

Acquiescit ergo ille, & iudicij tui submissio, ex admiratione ortum habet.

Vnde hæc tanta & tam subita in Dauide mutatio? vnde in perturbato homine tam inexpectata iudicij submissio, vnde mentis tranquillitas tam quieta? an à Deo decretorum omnium seriem didicit, & rationum omnium pondera ac momenta? Minimè verò. vnicam tantum generatim opinionem, eamque altissimam concepit animo de diuinâ in rebus Prouidentiâ, *mirabilis facta est scientia tua ex me*, & hæc suffecit. Neque verò ex particularium rationum explicatione, opinionem illam hausit: sed quemadmodum in viatore illo quem exposui, sola tabularum instrumentorumque Mathematicorum tam affabrè, tamque accuratè in suos gradus partesque distinctorum inspectio, maximam de Magistri iis vtentis peritiâ & sagacitate, in eius mente opinionem excitauit, licet ea ipsa non intelligat; ita prorsus Dauid, simulatque *in Dei sanctuario* eximia, quibus Deus, ad mundi machinam dirigendam, vtitur instrumenta admirabundus inspexit & suspexit, tantam de diuinâ sapientiâ concepit existimationem, vt liquidò exclamaret, *confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es.* & vnde hoc colligis? nimirum quia *mirabilia opera tua & anima mea cognoscit nimis*: tanto enim artificio, tantâ proportione confecta sunt instrumenta quibus vteris, tam concinna & pulchra, tanti denique pretij, vt amens planè sit qui de artificis ea conficientis industriâ & sagacitate prosus eximiâ, aut de operum quibus adhibentur symmetria & præstantia velit dubitare. 16. Ps. 138.

Admiratio igitur illa excitanda est.

Ex hâc igitur admirandâ diuinorum instrumentorum fabricâ, nos eam quæ fiduciæ omnis tranquillitatisque fundamentum sit, opinionem fabricare incipiamus. 17.

§. IV.

§. IV.

Vt igitur magnam illam de diuina Prouidentiâ opinionem excitare incipiamus, considerantur generatim instrumenta corporea quæ Deus vniuersi gubernationi adhibet, nobisque sunt conspicua.

18. CErtè quòd si ea quæ summus ille rerum artifex, mundo vniuerso dirigendo applicat instrumenta, ea, inquam, tantùm quæ oculis nostris quotidie sunt conspicua, sedulò consideremus, eiusmodi esse fatebimur, quæ humanam mentem in stuporem rapiant, confessionemque etiam inuitis exprimant, quam sanctus Dauid vltro proferebat. *Confitebor tibi*, inquiebat ille stupore defixus, *quia terribiliter magnificatus es.* Ps 138.

Ad hoc, instrumenta præcipua quæ Deus mundi gubernationi adhibet cõtemplãbr.

19. Oculos igitur mentemque in ipsam cæli concauam, quâ nobis patet, superficiem attolle, & si totum penitus artificium formam & materiam non potes comprehendere, attende pulchritudinem & figuram. En vt tabernaculi instar expansum, Vniuerso incubat, *Extendit cælum sicut pellem*, inquit Dauid, quo cunctæ creaturæ saltem corporeæ contegantur. Ecquod ornatius splendidiusque concipi potest ornamenti genus, quam quo cæruleum hocce pallium, vniuersitatisque quasi tegimen & velum vndique consperssum est? stellarum inquam tam copiosâ multitudine, quibus quasi adamantibus totum conspergitur, omniumque in se oculos rapit, dum eos suauissimo splendore delectat. Et verò in tantam altitudinem machina hæc porrigitur, vt quamuis tam exiguæ appareant stellæ singulæ, illæ tamen quas primæ magnitudinis vocant non minus quam centies septies, quæ verò omnium ex aspectabilibus minimæ, non minùs tamen quam decies octies totum hunc, cui insistimus, terraqueum globum mole superent. Ps 103.

Ac imprimis firmamentum aspice.

20. Liceat hîc mihi paululum extra præstitutum sermonem euagari, & pio aliquid dare affectui. Tantam enim extimæ illius concamerationis superficiem dum considero, exclamare iam iubet cum Propheta Baruch; *O Israël! quàm magna est Domus Dei, & ingens locus possessionis eius! magnus est, & non habet finem,* Baruch. 3.

Eiusq; magnitudinẽ cum terrâ quam incolit, si potes, compone.

Digitized by Google

nem, excelsus & immensus. subduc rationes si potes; & si stella vnica centies septies totum terræ globum continet, dic sodes, quot millionum millionibus, totus ille cæli ambitus, terram quam incolimus videatur superare? metire spatia, imò si potes considerationè solâ complectere. Non potes scio. Hæc tamen Domus tua est, Christiane; *hic locus possessionis* ad quam destinatis, *excelsus & immensus.* Erige animos mortalis homo, cælumque terræ, quam tantopere colis, compara. Punctum est, pene nihil est. Et *hoc punctum* inquit Seneca, *ferro & igne diuidimus.* Si terra punctum est, quid Belgium est toti orbi comparatum? orbis punctum est. Rursus quid ciuitas hæc, collata cum Belgio? Belgij punctum dices. Quid demum domum tuam quam hîc possides rectè dices, nisi ciuitatis huius punctum portionemque perexiguam? & pro puncto decertas tu; hoc te magnum, hoc te aspectabilem facit, in hôc gloriaris, in hôc triumphas. Miseros sanè mortales, & tamen superbos! gloriamur in nihilo, & veram gloriandi materiam aut ignoramus stupidi, aut contemnimus superbi. Interim *O Israël! quàm magna est Domus Dei*, imo est tua! Hæc quam vides, extima tantùm superficies est possessionis tuæ; quæque ne pedibus quidem tuis, domûs possessionem cum adieris, merebitur conculcari.

21. Verùm ne me longiùs abripiat suauitas argumenti, vicissitudines motusque cælestium corporum, tam æquabiles tamen, certâque astrictos lege dum perpendo, an aliud exclamare possum quàm cum Dauide *cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum?* quis non videat, non alias huic operi tam immenso, tam solido, tam concinno & decoro adhibitas esse manus quàm diuinas? at quam diuinas? quis hoc explicet, quis capiat, nisi Deus ipse qui se solus capit? hoc vnum habeo dicere cum D. Augustino, *Mundus ipse ordinatissimâ suâ mutabilitate, & mobilitate, & visibilium omnium pulcherrimâ specie, quodammodo tacitus & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter atque inuisibiliter magno, & ineffabiliter atque inuisibiliter pulchro, fieri se potuisse proclamat.* Ps. 18. Aug. l. 11. de ciuit. c. 4.

Deinde Solem attende.

22. Iam verò Solis globum cùm contemplaris, vultumque amœnissimum, quô vniuersum hunc mundum aspectabilem facit dum consideras, quid cogitas, quid iudicas, quid dicis? An lumen quô illustrat omnia, an calorem quô fouentur vniuersa, satis percipis?

percipis ? an non formosissimi illi radij ab hoc corpore emicantes, magis subseruiunt menti illustrandæ, vt conditoris magnitudinem assequatur, quàm illuminandis oculis ? Quis dubitet inquit Ecclesiasticus. *Sol illuminans per omnia respexit, & Gloria Domini plenum est opus eius.* Nec tam lumen & calorem, quàm Gloriam conditoris sui, toto orbe quotidiè circumfert & repræsentat.

Eccli. 42.

23. Si magnitudinem planetæ huius exquiris, certè centies sexagies sexies, & tribus octauis partibus, hoc est ferè vnâ mediâ, terraqueum globum mole superare statuunt ij, qui modestè secundùm Astronomiæ placita calculos subduxere. *Eius magnitudine.*

24. At verò situm eius quis non obstupescat, vt cætera fileam ? quis nisi summus artifex, summa attentione & studio, eo quo situs est loco, Solem collocauit ; vt nec propinquior esset terræ, nec ab eâ etiam remotior; neque rursus maior mole, nec etiam minor ? si enim terræ propinquior fuisset, certè calore suo adussisset omnia; & si non in cineres, saltem in aridum puluerem redegisset terram, sterilitatemque induxisset orbi, fœcunditati inducendæ factum sidus. Quod si à terrâ remotior, iam illi calefaciendæ non suffeciisset. An verò solem, eius rei conscium, hunc sibi, quasi aptissimum locum, delegisse somniabit quis ? Rursus, si propinquior quidem terræ at corporis mole fuisset minor, iam nec sufficiens terræ spatium eodem simul tempore illuminasset, neque firmamenti stellis debitum luminis sui præstitisset obsequium. Si verò & maiorem mole & situ terræ propinquiorem statueris, tum verò dubio procul, & terram ardoribus conficiet, & humanos oculos nimiâ luce. Quis itaque terram hominesque, ita cum Solis lumine ardoreque potuit componere, altitudinemque eam Soli dare, quæ commodissima foret humanis vsibus, quâque melior non poterat excogitari ? certè non nisi magnæ mentis est, tam apta constitutio. Neque aliud de sole dicere possum, vt dicam omnia, quàm illud Ecclesiastici, *Vas admirabile opus excelsi*, vas id est instrumentum magni Dei, ad magnos vsus à summo artifice adhibendum. *Et situm. contra dissentium.*

Eccl. 42.

25. Quid nunc de Lunæ corpore ediſſeram? Solo de iucundissimo eius aspectu quidquam dicere, ne tempus teram rebus quæ patent. Verùm, situm considera, & stupe artificem. Quis enim nisi cui Solis vehementia, terræque distantia omni ex parte fuerat perspecta, *Tertiò Lunam, eius situm & qualitatem.*

Digitized by Google

perſpecta, corpus illud Solem inter & terram, interuallo tam æquo potuit collocare, vt neque frigore ſibi innato, neque humidis influxibus, nimis propinquum terræ, animalium fœcunditatem prorſus infringeret; neque remotius, Solis, ardoriſque ex eo emicantis vehementiam minus aptè temperaret? quis vnius quidem Aſtri calores, alteriuſque frigus ita immiſcuit, vt temperiem eam, ſine quâ neque plantarum, neque animantium generatio ſubſiſtebat, gratâ fœcundâque mixturâ terris daret? An no nhæc demum inſtrumenta, Artificis manum & mentem ſatis ſuperque manifeſtant, Deumque eſſe *qui fecit cælos in intelle-* Pſal. 135.
ctu, vti Pſalmiſta teſtatur?

Quartò terraqueũ globũ, contemplare eius ſitum.

Quòd ſi oculos ad terram ipſam libet demittere, terram, in- 26.
quam, viliſſimum ſanè, ſi cum cæleſtibus comparetur corpus; tamen quem non obſtupefaciat, ſi quis aut pondere ſuo in medio vniuerſi puncto conſiſtentem, aut ſi ita placet cum Copernicanis, neſcio vbi in æthere, circa ſolem volitantem gyrantemque contempletur, ſimilem tamen ſemper ſibi, ſuaque ſtantem mole? quis dedit pondus terræ, & quis ponderi tam iuſtum æquilibrium? Quis antra aperuit, in quibus lapidum metallorumque tot diuerſa coquerentur genera, & formarentur quaſi in vtero? Quis ingentes illas cauernas & abyſſos terræ excauauit, quibus ampliſſima maria continentur; cum tamen æquabili pondere, centro incubent grauia; vnde æquabilem quoque, & à centro vndique æquali diſtantem interuallo, ſuperficiem terræ exiſtere, ſecundùm grauium naturæque leges erat neceſſe. Quod ſi verò in lacunas depreſſa non fuiſſet terra, totam vndique aquis obuoluendam, ac propterea humanis vſibus ineptam prorſus futuram, liquidò conſtat.

Et ſuperficiem extimæ admirabilem declinationem.

Rurſus verò, quis vndis extantem ſuperficiem hominum ha- 27.
bitationi deſtinatam, in valles colleſque diſtribuit, imò & in montes altiſſimos tantâ arte eduxit, tum ad arcendam ventorum rabiem, tum etiam ad ſolares radios aliter atque aliter reflectendos, non ſine variâ & multiplici tum ipſorum montium, tum etiam vallium fœcunditate & prouentu? Quid, quod hæc ipſa, quæ oculis apparet plana & æquabilis terræ planicies, plana tamen non ſit, nec ad libellam perpendiculumúe conſtrata; ſed à mari molliter acceliuis, per longiſſimos terrarum tractus paulatim aſſurgat, ſtupendo prorſus artificio? quod quidem ex fluuiorum

Digitized by Google

fluuiorum lapſu, clarè conficitur. ſtarent enim aquæ omnes, niſi terra per quam deuoluuntur, decliuitate ſuâ labendi facultatem daret. Quis itaque tellurem hanc ab ipsâ inde Hollandiâ, per longiſſima Germaniæ ſpatia ad montes vſque Italiæ docuit aſſurgere? quis Brabantiam ita complanauit, vt tamen tota à Leodienſi tractu, Antuerpiam vſque Zelandiamque decreſceret, artificio planè neceſſario, vt illic Rhenus, hîc Moſa, Dilia, Scaldis aliique paſſim fluuij & torrentes defluerent, & quaſi ingentes venæ, terram vndique ſummâ hominum commoditate interſecarent.

28. Verùm ſi omnia velim percenſere, infinitus ſim. An autem hæc non ſufficiunt, vt ſtupore defixum teneant conſiderantis animum? An non *cæli enarrant*, imo mutis vocibus proclamant *Gloriam Dei*, liquidoque demonſtrant, quòd ſit *magnus Dominus & laudabilis nimis & Sanctus in operibus ſuis?* *Ex hîc gloriam artificis, in rem ſuam ventis, obſtupeſce.*

§. V.

Inſtrumenta autem ea non caſu ſic conſtructa, ſed ſummo iudicio, à Deo vſibus ſuis aptata eſſe conſidera.

29. ADmiraris inſtrumenta ſat ſcio, magnamque de Artificis peritiâ opinionem, menti tuæ ingerere incipit tam iuſta admiratio; creſcetque cum contemplandi ſtudio. Niſi fortè vt eam tibi detrahat Atheiſta quis, diuinitatis contemptor, hæc omnia non arte & induſtriâ, ſed caſu & fortunâ, hoc quo ſunt modo coaluiſſe, nugetur. Equidem ſcio non paucos eſſe, quibus aut Deus diſplicet, aut cogitationes propriæ nimiùm placent, quibuſque, mediis in errorum tenebris verſantes Ethnici, Græci inquam aliquot Philoſophi, prætulêre facem. hi ſanè totum hoc quàm latè patet vniuerſum, caſu mero ex atomis munitiſſimiſque puluiſculis, mutuo ſe complexu colligantibus exiſtere contendunt. Sic quidem, vt primò non niſi merum chaos eſſet, vniuerſum puluiſculis illis confusè complentibus: at tractu temporis incubuiſſe ſibi paulatim atomos, & in varia, hæc nempe quæ videmus corpora, reſidendo ſeſe conformaſſe; ſic vt & Sol & Luna, & cuncta quæ videmus, nihil aliud ſint, quam puluiſculorum temerè *Neque hæc caſu ita facta ſunt, ſed ſummâ attentione & arte.*

Digitized by Google

merè reſidentium colliculi aut acerui. Et hæc quidem illi magno ſupercilio.

Refutatur futilis quorundam circa mundi fabricã ſpeculatio, ex ipsâ mũdi tam ordinatâ cõſtitutione.

Verùm quis eiuſmodi, vt parùm dicam figmenta, æquis auribus accipiat? Dic ſodes, an atomi iſti eiuſdem omnes erant naturæ, coloris, magnitudinis, iiſdem, vt dicunt, imbuti qualitatibus, an diuerſis? Quòd ſi omnes eiuſdem naturæ fuerint, quomodo atomi qui ſolis aceruum conſtituunt, tantâ claritate caloreque iam pollent, cum illi qui terræ aceruum, frigidi ſint, rigidi & obſcuri; illi verò qui aquæ molem conficiunt humidi ſint, molles & fluidi? Quòd ſi diuerſæ proſus naturæ fuiſſe dixeris atomos illos, & alios quidem perſpicuos, alios adiaphanos, calidos hos, frigidos alios, hos cæruleos, flauos illos, diuerſoque colore tinctos, & virtute imbutos variâ & diuersâ; dic quæſo quis illos ſic diſcriminault, quis ita circumegit, vt lucidi & calidi tantum atomi, & quidem tantâ copiâ conflùerent, qui ſolis corpori conficiendo ſufficiebant? an & hoc factum putas caſu? idemque de reliquis corporibus eſto iudicium. Rurſus, cùm iam conueniſſent puluiſculi in vnum, vti vis, aceruum; quis eos, cùm ſinguli nullo inter ſeſe vinculo colligati, ſic quaſi temerè ſibi incumberent, quis Inquam eo nexu tamque conſtanti eos ſibi mutuo aſtrinxit, vt ingentes illæ Aſtrorum cælorumque machinæ, iam vltra ſex mille annos, ſibi indiſſolubili vinculo conſtanter adhæſerint, vbi eos, qui terram conſtituunt puluiſculos, videmus minimo vento abripi & in aëre circumrotari? Quis puluiſculis illis cæleſtibus, gyrationis motum indidit, vbi terreſtres omnes ad terræ centrum ſuo pondere deferuntur? Quis ſolaribus atomis tantam celeritatem ingerere aut imprimere potuit, vt horæ ſpatio vndecies centena millia leucarum facilè conficiant, vbi terreſtres ignauo torpent otio, ſi motum ſpectes. An caſus tantum potuit? fortuituſque puluiſculorum lapſus, tantam iis indidit varietatem? 30.

Et motũ tam diuerſorum æquabili cõſtantiâ.

Quòd ſi caſum hæc poſſe perfractè vis euincere; an verò Solis, Planetarumque curſum etiam fortuitum eſſe argues, caſuque fieri vt communem quidem cum cæteris aſtris habeant ab ortu in occaſum, cum toto firmamenti delati orbe; interim vero quod huic raptui quaſi obluctantes per Eclypticam ſuum ipſi curſum proprium inſtituant; ſeptentrionaliter quidem orientalem in æſtate Sol, in hyeme verò occidentalem meridionaliter. 31.

Et

Digitized by Googl

Et hoc quidem eâ conſtantiâ, tamque exactè, vt iam per tot annorum millia, ne latum quidem vnguem à ſolito ſuo curſu deflexerint aut aberrarint? caſus hæc fecit, fortuita tu hæc dicis, & tamen vt ſapientem te circumſpicis?

32. Pſal 91. Certè inſipientiæ te inſimilat Sanctus Dauid, hæc ſine ſummâ Dei induſtriâ dirigi ſi exiſtimas. *Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelliget hæc.* quin & ipſe Seneca nullo Fidei imbutus lumine, ſuperuacaneum, quaſi indignabundus, iudicat eiuſmodi quæſtionibus immorari. *Superuacaneum eſt*, inquit, *in præſenti oſtendere, non ſine aliquo cuſtode tantum opus ſtare, nec hunc ſiderum curſum fortuiti impetus eſſe; & quæ caſus incitat, ſæpe turbari, & cito arietare: hanc inoffenſam velocitatem procedere æternæ legis imperio.... non eſſe materiæ errantis hunc ordinem; neque quæ temerè coierunt, tantâ arte pendere, vt terrarum grauiſſimum pondus ſedeat immotum, & circa ſe properantis cæli fugam ſpectet.* Breuiter & eleganter ſanè conficit totam rem.

Stulte: vereat Dauid eos, qui caſu hæc fabrefacta cenſent, eoſque deridet Seneca.

Sen. l. de Prou. c. 1.

33. Enimuerò non tempus modò perdam, ſed & auctoritatem penitus omnem, has ſi nænias, ſomnoque conciliando non inepta figmenta vobis propoſuero. Olim nempe contigiſſe, vt cùm omnibus vndique ex Æoli cauernis, neſcio quas Iunonis ob iras, immiſſis ventis mundus quateretur vniuerſus, ventorum vi infinitam puluiſculorum aut arenarum copiam, ex vicinis procul-que diſſitis ponti littoribus, in hunc quem incolimus locum conuolaſſe; & quidem tantâ copiâ, vt aërem vndique complerent vniuerſum. Cùm verò ventorum rabies quibus arenulæ circumferebantur, reſediſſet, paulatim etiam eas ſuo pondere, modeſtè tamen in forum delapſas; ſed caſu tam felici, vt pulcherrimam hanc, quam videmus molem, prætorium inquam ſiue Domum ciuicam, templumque hoc conſtruxerint. Errare itaque omnes, qui vllam operi adhibitam eſſe cenſent artificis manum, omniâ enim caſu coiiſſe; & fundamenta, & ſuperſtructos parietes, tectumque, & quæcumque videntur Architectonices inſculpta ornamenta. Cùm enim arenulæ illæ caſu delaberentur, ita tamen bene accidiſſe, vt ſibi inuicem inſidentes, debitam inter ſe proportionem obſeruarint, locum dantes vacuum portis futuris, feneſtriſque; concauitates iridem conclauibus inſtruendis. Hoc itaque ordine vnâ arenulâ ſuffulciente alteram, paulatim accreuiſſe molem, ſurrexiſſeque in eam quam videmus altitudi-

Fatuitas ſic ſententium graphicè exponitur.

nem : arenas verò ita ſeſe complexas, vt aliæ quidem fornices conficerent, aliæ in gradus ſe conformarent; alias denique, in columnas, baſes, capitella, ſtrias, coronides ſeſe conuertiſſe, tanto ordine, tantâ ſymmetriâ, ac ſi omnia credas artificis expolita malleo, & induſtriâ deſignata; cum tamen non niſi arenarum, caſu ſibi inſidentium, ſit aceruus. Cùm verò aliquot adhuc arenæ flauæ ſuperfuiſſent, eas ita ſe quoque coniunxiſſe, vt Aquilam hic, alibi Crucem quaſi auream expreſſerint. Rurſus cùm aliquot præter eas arenulæ fuſci coloris diu pependiſſent in aëre, dubiæ quo deflecterent, communi conſenſu coaluiſſe vt ferreum haſtile conficerent, Aquilæ æneæ, aut Cruci ſuſtentandæ neceſſarium; cui cùm machina infixa ſtabat, caſu neſcio quo arenulas aliquot tenaces aduolaſſe, quæ calore ſolis diſſolutæ, ferrum lapidibus, & æneam machinam ferro aſſolidarint. Et hæc quidem pulcherrimæ illius quam in foro videtis machinæ, vel quam oculis hic aſpicitis, templi huius eſt origo & conſtructio.

Quis quæſo ad hæc deliramenta non rideat, aut ſi ſeriò quis hæc perſuadere mordicuſque velit defendere, non excandeſcat? An deliros ergo credis nos eſſe tu, quibus poſſe perſuaderi tam puerilia figmenta exiſtimas? Ne caſulam quidem quantumuis humilem, imò ne haram, ſinè induſtriâ confici poſſe, perſuadebis homini quantumuis ruſtico; & tu ingentia illa cælorum terrarumque corpora, in immenſum expanſos firmamenti fornices, aſtra ſingula eâ magnitudine, ſitu, ordine, concinnitate, quam ne mirari quidem ſatis poſſumus, caſu coiiſſe, caſu ſtare, caſu volui, ſine vllâ artificis impensâ induſtriâ aut manu, vis vt credam? Abiſis; & hoc quidem mihi vt des rogo, amentem ſaltem ne credas me. Satis id quidem perſpicio, ex eo te hominum genere eſſe, de quibus dicit Apoſtolus *Quorum Deus venter eſt*, & ne Deum agnoſcant, non pudorem modò ſed & rationem omnem exuunt: dementes, ne magnam illam Mentem agnoſcant & reuereantur: denique *qui terrena ſapiunt*, hoc eſt, qui non niſi terram ſapiunt, fundumque ex quo genitum corpus circumgeſtitant, terreſtres animæ. Item *terrena ſapiunt* hoc eſt, nullum excæleſtibus rebus percipientes guſtum, non niſi terrena concupiſcunt, illis inhiant, illis inhærent: & vt *terrena ſapiant* prorſus deſipiunt.

34. Ad Phil. 3. Ibid.

Artificium ſanctis his

Vos verò Auditores, quorum cum Apoſtolo. *conuerſatio eſt in cælis,* 35.

attendendum & grandendum eſt Artifici.

celis, hæc penitiùs conſiderantes exclamabitis cum Dauide. Pſal. 9. *Quia delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quam magnificata ſunt opera tua Domine!* Et hic quidem primus fructus eſt, quem ex conſideratione inſtrumentorum diuini Artificis percipiemus, ſi magnam de eo opinionem concipimus qui talibus vtitur inſtrumentis, licet ea ipſa non niſi ſuperficie tenus intelligamus: eo fere modo, quo viatorem illum non inſtrumentorum nauticorum peritia & ſcientia, ſed ſola inſpectio, de naucleri ſui induſtria tutum & ſecurum reddidit, per eam quæ videndo excitabatur opinionem. Non enim non magnus eſſe poteſt, qui magna & præclara adhibet; neque non exacta ea, ad quæ conficienda, tam exacta, tamque ſublimia adhibentur inſtrumenta.

§. VI.

Adde quod tam præclara inſtrumenta non ideo confecerit Deus, vt ea tantùm eſſent in rerum naturâ, ſed vt per ea naturam ipſam, viſibilemque hunc mundum aptè dirigeret.

Talia ſunt certè hæc inſtrumenta, vt Deus ipſe ea approbarit.

36. ATque hoc quidem in præclariſſimis illis corporibus præcipuè ſpectandum eſt, ea non idcirco creata eſſe vt in rerum naturâ exiſterent ſolummodò, ſed vt iis vteretur ad præclaram hanc vniuerſi machinam dirigendam, hominumque aptandam commoditatibus, qui eâ tanquam in naui vectores continentur. Illud modò conſidera, quàm accuratè inſtrumenta ſua, vſibus & euentui rerum efformando applicet diuinus ille Artifex, qui ea ipſa tantâ induſtriâ & tam exactè confecit. Certè tam exacta è manibus eius prodiere, vt ea ipſemet laudarit eximiè, omnique prædita probitate declararit iam ab ipſo naſcentis orbis exordio, Gen 1. *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valdè bona.* non quòd eâ bonitate præſtarent, quæ ad bene aut malè agendum, ac propterea ad laudem vituperiumue requiritur; ſed quòd eiuſmodi eſſent, quibus Deus, ſecundùm naturæ deſignatæ ordinem, vti poſſet aptè & commodè aſſequendo fini à ſe præſtituto, euentibuſque rerum futurarum, ſecundùm ſua placita temperandis. Ita ſanè eſt, *vidit* & *Approbauit*: etenim erant bona & *valde bona*.

Attende in quos vsus in Deus vtatur.

Hic verò rursus hæreo stupore defixus. Quis enim concipiat fines eos, quos sibi in hâc Vniuersi creatione, conseruatione, directioneque tot creaturarum, quæ numero vt sic dicam infinitæ sunt, diuina Mens præstituit? quis item admirabilem illum modum, quô cuncta inter se commiscendo & quasi inuoluendo, tamen præstitutum sibi attingit scopum, rectè enarret? Id tantùm dicere habeo, *Magnificata sunt opera tua Domine* & *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Sed quod perscrutari non possumus, admirari certè possumus & venerari. 37. Ps. 91.

Cursim exponitur, quo pacto ad sublunaria Deus lunam, solemq;, quibus instrumenta omnis generationis & conseruationis adhibeat.

Hoc saltem, licet abdita non intelligam, satis video; Solem instrumentum esse quô totum Deus illustrat orbem; Solem esse quô calorem præstat; Lunam verò quâ humorem frigusque confert: horum autem influxuum mutuâ actione infractorum temperie, fœcunditatem omnem plantis animalibusque communicari. Istud video, quod ad Lunæ ascensum descensumque, certâ & ineuitabili lege Oceanus quantus quantus est turgeat, inflectur, ascendat; & rursus deturgeat, descendat, & quasi animos ponat; fluxuque aquarum & refluxu, motum illum æstumque causari tam necessarium purgando aëri, imò & aquis ipsis, ne nimiâ quiete torpidi & corrupti, exhalationibus suis orbem inficiant vniuersum. Video Solis motu quem cum firmamento communem habet, diem noctemque confici: ex obliquatione verò cursus proprij septentrionaliter orientali à principio Arietis, æstatem, hyemesque procedere: æstatem quidem vt calore maturescant plantæ fructusque; hyemem verò, vt per frigus depresso plantarum vigore, illum ipsum radicibus extendendis fortiusque terræ infigendis, alimento denique sub terrâ quærendo & insugendo aptiùs impendant. Video Solem esse instrumentum quô vapores calore dissoluti, ex vasto attrahuntur oceano, vt sublimes ascendant, donec extra Solis reflexos è terrâ radios constituti, rursus frigore condensati in nubes coëant; quæ vento per exhalationes, aliis atque aliis locis excitato, toto aëre circumferuntur, tum vt vmbracula sint propulsandis æstibus, tumetiam vt iterum in pluuias resolutæ, quasi hausta deseruiant, quibus aquæ irrigandis agris terræque fœcundandæ, circumferantur. 38.

Verùm quid his inhæreo, tanquam aliquid pro rei dignitate dicturus? Rectè Ecclesiasticus. *Quis magnificabit eum sicut est ab initio?* 39. Eccli. 43.

Digitized by Google

initio ? quis artem vniuerſam enodabit, niſi is quem nihil latet, & qui ſolus nouit omnia? Certè vt aliquid nouerimus, *Multa abſcondita ſunt maiora his, pauca enim vidimus operum eius* ſubdit Eccleſiaſticus; & hæc ipſa quæ videmus, quàm tenuiter intelligimus! Quis id explicet quo pacto per hæc ipſa inſtrumenta floribus, frugibus, arboribuſque incrementa ſubminiſtrentur, folia, fructuſque; & quidem per radices adeò informes & debiles, per quas quaſi per anthlias, à Solis calore humores in altum extrahuntur, quibus non tantum fruticis arboriſúe truncus augeatur & alatur, ſed qui tandem in omnis generis flores fructuſque efformentur & effingantur, tam diuerſæ magnitudinis, caloris, imo odoris, & guſtus, & ne quid oculis deſit, pulchritudinis tam variæ & admirandæ?

40. Quis capiat artem, quâ per Solem, calidi humidique variam temperiem, tam diuerſa metallorum ſaxorumque corpora, ſuis quæque in cauernis fabricet magnus ille artifex; quâ arte adamantes induret, gemmaſque ex leui formet roris ſtillicidio; quâ induſtriâ, illic inter obſcuras denſaſque nubes, niues, grandinem, fulgura, fulminaque cudat, iiſdem plànè inſtrumentis quibus cætera omnia, aliter tantùm aliterque diſpoſitis & applicatis? Deinde quo aſtu frigida calidis, humidis ſicca committat & commiſceat, ſic vt ſeſe mutuo non deſtruant; & tamen iis ipſis eam inducat in omnia quotquot extant corpora, quam percipimus varietatem? Denique quis rationes comprehendat, quibus inductus, huic Prouinciæ vbertatem quidem vini, alteri frumenti feracitatem, olei aromatumue copiam largitus eſt alteri, alteram verò non niſi in ſteriles extenderit myricas? *Profectò nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ Domine, & multa abſcondita ſunt maiora his.*

Pſal. 91. Eccli. 43.

41. Illud tantum cum omni veneratione admirabundus dicam, *Quia delectaſti me Domine in facturâ tuâ, & in operibus manuum tuarum exultabo.* Subſilit certè præ gaudio mihi cor, inſtrumentorum tuorum præſtantiam dùm contemplor; non enim ea procurantur, niſi in magnos vſus procul dubio adhibendâ. Et licet ea penitus non intelligam, illud certè iam intelligo Tua eſſe, & eſſe *valdè bona*, melioremque longè eſſe, ea vſibus ſuis aptantem & adhibentem manum.

Pſal. 91.

Hinc excita in te ſanctam de Deo opiniones.

42. Deinde, cum iam perſpiciam, tot tamque præclaris inſtru-

Teque ei penitus subiecere incipe.

mentis instructum te, naturæ Auctor, Conseruator, & Director prudentissime, nihil iam restat aliud, nisi vt totum me gubernationi tuæ committam, securus mei, dum Tuus sum. Fateor, rationes sigillatim eorum quæ passim accidunt non intelligo; verùm & stuporem meum imbecillitatemque non ignoro. Illud enim iam video, quòd non sim qui mihi ipsi, vt maximè velim, ne vnicam quidem hyemem, nec æstatem, imo nec vnicum quidem diem serenum aut pluuium possim efformare; nec minimam quidem auram ventumque, quantumuis rebus meis commodum, pro arbitratu meo effingere; ne tum quidem cùm instrumenta omnia Sol, inquam, Luna, Planetæ, nubes, terraque ipsa, meæ potestati forent concredita. Quid igitur me vexo miser homuncio, quid me diuinis decretis, directionique cælesti immisceo, animal mortale, nec satis diuinorum capax? Fateor, agnosco. Itaque me tibi prorsus committo diuina & Æterna Mens; tu age, versa, dirige, pro vt visum fuerit magne Deus, tantùm *Proba me Deus & scito cor meum, & cognosce semitas meas; & vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in viâ æternâ.* & rursus. *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia.* Psal. 138. Psal. 118.

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS III.

Delectasti me Domine in facturâ tuâ, & in operibus manuum tuarum exultabo. Quàm magnificata sunt opera tua Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. *Psal.* 91.

Vt autem opinio quam de Dei prouidentiâ animo fixam habere debemus, magis augeatur: ostenditur eum etiam minima quæque & vilissima, vti quidem nobis videntur, dirigere, & Prouidentiâ suâ complecti.

PROOEMIVM.

NEcdũ arcana Dei mysteria ita peruestigauimus, vt non abyssus infinita adhuc restet perlustranda. Tantùm enim adorandum Sanctuarium Dei quasi cursim inspeximus: quæque oculis ob magnitudinem splendoremque maximè patebant, cælestia Artificis diuini instrumenta, corpora inquam cælestia admirabundi suspeximus. Iam verò id satis constat, obscurum conclaue subitò ingredienti, nihil admodum apparere ex his quæ isto atrio sunt dispositæ: diutiùs vero immoranti plura semper sese offerre, paulatimque fieri magis conspicua. Ita prorsus accidit, arcanum illud diuinæ prouidentiæ sanctuarium subeuntibus. Primò aspectui omnia adhuc obscura sunt, & maiora tantùm illustrioraque, sic quasi per nubem conspicienda sese offerunt. Ideo præclariora tantùm instrumenta in manus cœpi, oculisque adhuc caligantibus perlustrauí; & quod solùm potui, sum admiratus. At verò, cùm diu immoratus illud quoque conspexi, tam ingentia, tam præclara instrumenta, minimis

nimis etiam quæ ſub Luna ſunt reculis dirigendis adhiberi; tum verò exclamaui, *Nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ.* quis hoc credidiſſet? iſtud quidem mihi perſuadere conabatur humana Philoſophia, ea quæ hîc contingunt caſum ferre, fortunamque moderari: neque aëris intemperiem, neque animalium vitam mortemúe, neque terræ viciſſitudines, diuinæ curæ ſubiacere, vtpote quæ tantâ maieſtate prorſus indigna ſint: at verò cùm omnia cæli inſtrumenta ad hoc dirigi & diſponi video, vt ſublunaribus dirigendis Artifici deſeruiant & ad manum ſint, tum verò *Confeſſus ſum tibi Domine, quia terribiliter magnificatus es.* Hoc itaque iam ago, vt exiſtimationem quam de Deo concepimus, magis augeam. Oſtendam liquidò, non ingentium modò, quæ toto cælo vagantur corporum, curam gerere præſtantiſſimum artificem Deum, verùm & minimis etiam rebus attentiſſimum inuigilare: neque adeo hoc eſſe indignum Deo, vt etiam hunc in finem, totam cæli ſymmetriam compoſuerit, & attemperarit. Pſal. 91. Pſal. 138.

§. I.

Ex tam conſtanti & vniformi cæleſtium corporum ſitu & circumuolutione, Philoſophi Ethnici, vnum tantùm eſſe ſummum Deum & gubernatorem collegerunt. & hoc quidem rectè.

A maiorii corporum conſideratione, ad minorum etiam expenſionem deſcendendum eſt.

QVòd ſi ingentium machinarum, inſtrumentorumque quæ in *Sanctuario Dei*, hoc eſt in arcano illo gubernatoris noſtri conclaui vtcunque conſpeximus & verò etiam ſuſpeximus, ſola conſideratio; eorumque ſic quaſi per nubem conſpecta præſtantia, ingentem quandam admirabilemque de excellente artificis mente opinionem cœperit concitare; operæ pretium me facturum exiſtimo, ſi in minora quædam, quæque quia iis aſſueuimus minùs æſtimantur, oculos mentemque referamus. ex quibus profectò illud conſecuturos nos video, vt maiorem adhuc ex iis admirationem opinionemque Artificis conceptiri ſimus animo; vnicum ſanè Tranquillitatis omnis vt dixi fundamentum: ac propterea omnibus ingenij viribus, animo, tranquillus vt ſis, altiſſimè infigendum. 1.

Certè

2. Certè ea quam hactenus propoſui, attenta cæleſtium corporum inſpectio, ſtupendus ille tantâque arte diſpoſitus planetarum & ſtellarum, ordo & ſitus, æquabilitas & conſtantia in curſu tam vario tam diuturna ſibique ſemper ſimilis, influxuum verò effecta tam diuerſa, tam neceſſaria, tam iucunda, totique athmoſpheræ tam accommoda, ita gentilium quoque oculos animóſque ſuâ præſtantiâ perculerunt, vt quamuis in ordinem omnia redigere, omnia ingenij ſui viribus conarentur expendere & dimetiri, illud tamen ſtatuerint, mentem aliquam exiſtere neceſſe eſſe, hoc eſt, ni fallor ſupremum Deum, cuius arbitrio & deſignatione, hæc quæ oculis videbant, tam aptè concinneque, tam ad numeros omnes exactè fuere compoſita, & verò etiam diſpoſita.

Ex caleſtiũ inſtrumentorum ſymmetriâ, gentiles collegere, vnũ eſſe omniũ moderatorem Deũ.

3. Quamuis autem planetis ſingulis, & orbibus, quibus diuerſum ineſſè motum perſpiciebant, ſingulos etiam diuerſoſque genios aſſigerent, hoc eſt minores vt ipſi appellabant Deos (Angelos diceremus nos) eorum curſus qui temperarent, machinæque quiſque ſuæ conſeruandæ & obſeruandæ attenderent; illud tamen etiam rectè colligebant homines acutiſſimi, fieri minimè potuiſſe, vt tanta proportio, tanta ſymmetria, tanta tamque accurata coniunctio & ordo ſeruaretur tot annorum euolutis iam ſpatiis, ſine vllâ diſſentione, concuſſione, aut incurſu impactorum inter ſe corporum, tantâ tamen properantium celeritate; niſi vna & verò vnica eſſet Mens, cuius ingenio omnia fuerint expenſa, arbitrio diſpoſita, & tandem imperio perfecta; ac deinde geniis tradita, gubernanda tamen non ſuo genio, ſed ſecundùm Mentis illius vnicæ ac ſupremæ æternas leges.

Probatur eos rectè collegiſſe.

4. Rectè collegerunt id Philoſophi; Vnícus ſit oportet qui dirigat omnes, vbi agunt plures; & quo plures ſunt qui agunt, eô maior vni tribuenda eſt auctoritas; ne dum non vnus agere ſatagit, turbentur, & ſic fruſtra laborent omnes. Certè dum magnificum quoddam erigendum eſt ædificium, quiſque opifex artem exercet ſuam: & ruſticus quidem fundamento iaciendo terram excauat; latomus ordine ad libellam componit lapides, quos ad rectos angulos lapicida detruncauit: anchoras autem cæteraque ferramenta ferrarius adaptat faber, cùm carpentarius trabibus tigilliſque decurtandis & dedolandis totus incumbit, quiſque ſuo intentus operi. Quòd ſi verò quis curioſus inquirat, eccur foſ-

fores quidem non longiori tractu fossas eruderent, latomi non altiùs muros educant, cur hæc quæ dantur, non verò alia à lapicidis saxa excipiant, cur eo loco columnas figant, cur columnæ ad istam non verò ad aliam reducantur figuram, cur trabes ad talem longitudinem decurtentur? si id illi reponas, murorum interuallo vt conuenirent, latomos ad eam & non ad aliam mensuram muros eduxisse: rogabit illico, quid quæso caussæ sit, cur carpentarius suam operam cæmentario potiùs, quàm suam hic illi accommodet? Atque hinc quidem rectè conficiet, alium quendam esse cui pareant singuli, & cuius industriâ omnes dirigantur. Neque qui tot tamque diuersa inter nauticos homines munia contemplatur, hos quidem vela substringere, alios expandere; rudentes hos attrahere, remos expedire alios; hunc assidere clauo, hunc bolidem dimittere, illum altitudinem Solis quadrante annuloue excipere; alium vento, alium inuigilare clepsydris; minùs euidenter coniiciet, non pro cuiusque libitu hæc ita fieri, verùm Magistri alicuius, & quidem vnius arbitrio, tantum in tam dispari labore stare consensum.

Si enim plures essent, sub vno moderatore non dependites, aut nunquam existisset hac rerum machina, aut citò periisset.

Hâc sane argumentandi methodo, olim Philosophi in vnius omnia dirigentis Dei cognitionem fuere delapsi. Nam vt ita foret, & vnus quidem genius, minorúe Deus (Angelum dicamus nos) Solem efformasset, Lunam alter, alter Iouem aut Saturnum, alij astra cætera cælorumque orbes, singuli singula efformare potuissent, atque si ita vis etiam efformassent; quo pacto fieri potuit, vt eam quisque magnitudinem obseruaret, quæ corporibus omnibus inter sese aptandis sigillatim conueniret, nisi vnius designatione singula rite determinentur? Hoc verò si non fiat, en quanta illico, minores inter Deos subortura est contentio, quantæ rixæ, bella quam atrocia? nemo enim de iure suo quidquam concederet, nec vllam pateretur in suo opere mutationem. Certè minor ille Deus seu genius Lunæ opifex contendere potuisset, opus suum non vsque adeo deprimi debere, vt postremo loco & terris proximo statuatur; non adeo esse deforme, vt non in ipso firmamento figi possit inter alia astra conspicuum. Solis vero genius id volet euincere, vt saltem non infra Iouem, edentulumque Saturnum detrudatur, neque lucidissimum sanè sidus præ plumbeo obscuroque debere contemni. Rursus conqueretur cur suus planeta, tantâ celeritate non sine

5.

offensionis

offenſionis periculo impellendus ſit, vt vno abſoluat anno curſum, quem tardipes ille, veternoſuſque ſenecio Saturnus inquam, non niſi triginta ſtatuat annis conficere? quid, quòd non leuis hic rursùs Lunæ genio detur conquerendi anſa, vt quæ viginti nouem diebus vaſtum illud iter cogatur abſoluere, quod Sol anno vno, Saturnuſque triginta pro ſuâ commoditate lentus legit; cui libeat, inquiet, ita gyrare æternitate vt ſic dicam totâ, ita circumferri, ita rotari, toties oriri, toties occumbere, toties lumen amittere, toties vmbram terræ ſubire, toties Soli ſe opponere, toties eclypſim pati? patiantur hæc qui volent, ego certè non feram, non patiar. En nonne hîc ampla, & quidem iuſta contentionum eſt materia? & niſi quis vnus omnibus imperet, quis turbatos animos ſedabit, quis rebus cæleſtibus modum ponet? Profectò bella oriri, mutuiſque odiis perire, minores illos Deos neceſſe eſt; cæleſtiaque illa corpora, mutuâ inter ſe collisione & arietatione detergeri & labefactari. Minimè igitur tot inter bella, animorumque diſſenſiones, tot iam annorum millibus ſtetiſſet ſtabilis illa cælorum aſtrorumque harmonia, niſi ad vnius imperium nutumque attemperata.

Hoc inquam filo ducti Philoſophi, ad agnitionem vnici Dei, cuiuſque arbitrio & Prouidentiâ cælorum orbes dirigantur, deuenere.

§. II.

Non rectè tamen voluere Philoſophi Dei Prouidentiam ad ſublunaria ſeſe non extendere

Non rectè tamen ſtatuerunt Philoſophi Deũ ſublunaria non curare.

6. ET hactenùs quidem rectè ratiocinando prouecti ſunt Philoſophi. illud tamen perperam inter ſua dogmata ſtatuêre, quòd cælis tantummodò diuinam affigentes Prouidentiam, ad ſublunares res eam deſcendere, minimè ſint paſſi, errore ſi vel rationem ſolam ſpectes, ſanè grauiſſimo. Ariſtoteli dogma tam futile adſcribit D. Ambroſius, *Ariſtoteles*, inquit, *aſſerit vſque ad Lunam, eius deſcendere prouidentiam.* quod quidem Epicuræis ita placuit, vt expanſis illud brachiis ſint complexi. Pugnant illi Deum, vt ſanè cæleſtia moderetur corpora, minora tamen humilioraque

Ambr. l. 1. Offic. c. 10.

Digitized by Google

milioraque, nubes putà, aërem, terram, iisque contenta animalia, non esse ei curæ sed contemptui.

Primò quia id indecens Deo in multis.

Et hoc quidem primò, quòd sanctissimum illud venerandumque Numen, vilissimis, quæ passim in athmosphærâ conspiciuntur, rebus applicare absonum planè sit, indecens & indecorum. Quid enim? non hominibus dico (& tamen quid sunt homines, nisi abiecta & terrena animalia) sed vermibus, sanguisugis, muscis, vespis, ranis, muribus, & serpentibus, vt alia fœtidissima sileam corpora, diuina se Mens admoueat, quibus ne manum quidem suam homo quis honestior, sine fastidio possit applicare? putida sunt hæc, & exilia nimis, & tantâ reuerentiâ prorsus indigna. Neque ea quæ toti regno à Rege aliquo impendenda sunt studia, culinæ sordibus, aut felibus enutriendis, nisi à socordè & ignauo homine adhibentur. 7.

Secundò quia nimis exigua sunt pleraque tanta mèti.

Deinde an hoc non ridiculum, vt credamus supremam illam intelligentiam, minutissimis reculis attendere? nam si hoc ita est, certè ventos etiam nubeculasque minimas, neque has tantùm, sed & folia, arenulas, quinimo & atomos eum obseruare, imò & numerare necesse est, oculisque prosequi cùm vento auferuntur, quò tandem decidant, quò quiescant loco. Et an hæc sunt studia digna Deo? quis id ferat, qui tantum Numen veneratur? 8.

Tertiò quia in humanis quoque multa fiùt indigna Dei prouidentiâ.

Tertiò denique, si saltem inter sublunaria, humanas res eius curationi subiectas contendis; præterquam quod homines ipsi, non sint occupatio digna Deo, an verò tam feliciter cum rebus humanis agitur, vt Deum iis sese impendere sit credibile? an ea esset tamque iniusta diuitiarum in improbos quoque facta elargitio, proborum verò ea indigentia; horum depressio tanta & contemptus, illorum verò tantus fastus & potentia, si ista à Numine aliquo pio & iusto rerum moderatore regerentur? denique si humanis rebus modum poneret Deus, an hoc pateretur, contemni se passim quotidie, & imperata despici summo certè Diuinitatis suæ despectu & iniuriâ; quam tamen à se auertere & amoliri in manu suâ sit? Quid pluribus opus est? profectò, humano hæc omnia ingenio geri, hominumque pro suâ improbitate quidlibet audentium arbitrio, aut certè casu & fortunâ sic ferente contingere, manifestum est. 9.

Verùm supernacua

Et hæ quidem sunt blasphemæ voces, eorum quibus Deum esse, 10.

esse, aut non esse perinde est, imò quibus diuinum Numen supervacaneum est, aut potiùs odiosum: hominum inquam *quorum Deus venter est, qui terrena sapiunt*, quique insanis vocibus illud itentidem impiè occlamant *circa cardines cæli perambulat*, iis dirigendis, totus quantus est, impeditus Deus; item *cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*, eam nempe pro suâ libidine, summoque Numinis, cuius præstantiam verbis extollunt, cum contemptu, inculturi post hac, & pudendis sceleribus impleturi.

hac honoris diuini cura ingti blasphemia esse

ad Phil. 3.

Iob 22.

Ps. 113.

11. Verùm cùm ad singula respondere non possim hodie, certè ea quæ liberum hominis arbitrium, fortunæque vicissitudines spectant, non attingam modò: illud tantùm persequi est animus, quod de rerum vt ipsi dicunt vilissimarum curâ, tanquam Deo indignâ, insanè & putidè, imò impiè obganniunt. Et primò quidem, vt Ethnicum hominem impietati tantæ opponam, lubet generalem quandam Simplicij verbis adhibere responsionem; quam deinceps singulari, magisque instituto sermoni accommodatâ ratiocinatione prosequar.

Probatur id responsione generali Simplicij.

12. Quod si Dij, inquit Simplicius, rebus non consulunt aut prouident, *aut quia non possunt non prouident, aut quia nolunt. iam si quia non possunt, id fit aut propter magnitudinem rerum humanarum Dei potentiam excedentium; aut ob parvitatem & vilitatem, prouidentiam effugientium. Si cum possit, non vult; aut ob delicias & ignauiam eas negligit: aut rursus quòd ob parvitatem & vilitatem, quamuis possit, eas aspernatur. Cùm autem generalis diuisio sit huiusmodi, interim ad omnes eius sectiones sic dicendum.*

Simpl. in c. 38. Epict.

13. *Cùm tale sit Numen quale descriptum est, cognitione præditum exquisitissimâ, & potentiâ firmissimâ, & voluntate optimâ, & omnes res à se producat, nec ignorat res à se conditas esse curandas (qui stupor ne in stupidissimas quidem pecudes cadit, nam illæ quoque suos curant fœtus) neque ob magnitudinem relinquet; quî enim maior erit res conditore suo? Neque vt viliores quàm quæ curentur, aspernatur. nam si tales erant, cur omnino condebantur? At nec voluntas eius est accusanda, quasi ob delicias & socordiam eas negligat: hominum enim isti affectus sunt, nec omnium sed non proborum; cùm ne pecudes quidem ita delicatæ sint & ignauæ, vt fœtus suos negligant. Neque verò tanquam viles eas contemnit, quas condere non est dedignatus. Sic nullo modo fieri potest, quin Deus consulat rebus à se conditis.* ita

Digitized by Google

Simplicius, ille doctiſſimus Epicteti commentator, concisè, verè & piè.

Deinde particulatim petitâ ex fine ob quæ cælestia corpora sint formata.

Iuuerit tamen altiùs hanc rem proſequi, diuinumque honorem defendere, quem omnis religionis oſores impetunt & profligant, venerationis maieſtatiſque diuinæ, callido ſub prætextu. Et vt iam quidem nihil de infinitâ Dei ſapientiâ dicam, de quâ Tractatu proximo prolixior mihi inſtituendus eſt ſermo: die amabo te, quâ fronte Deo ſublunarium rerum adminiſtrationem & curationem audeas detrahere, quaſi cœleſtium corporum globis diſponendis & dirigendis latis ſuperque impedito, hoc illi nempe opus, hanc curam incumbere; cum hæc ipſa corpora non alio fine molitus ſit, quàm vt per ea tanquam per apta inſtrumenta, totam quam incolimus ſublunarem regionem, incolaſque beneficiis repleret vt naturæ auctor, & rectè vt beneficus Pater adminiſtraret? Non ſatis intelligo, quo pacto Ariſtotelis ingenium & ratiocinatio in Lunâ hæſerit, quidue homini ingenioſiſſimo in mentem venerit. Attendite ſi placet eâ quæ dicturus ſum, ingerent ea paulatim rectam quam de Deo habere conuenit opinionem: quam vt bene firmauero, conſecutus ſum omnia. 14.

§. III.

Deum non cælestia tantùm sed & sublunaria, & quidem minutissima quæque curare, probatur ex ipsâ cælestium corporum constructione & fine.

Vrgetur hæc ratio. certè corporum cælestium cõstructio & motus propter se non est, sed propter sublunaria.

AGedum ergo Philoſophe, quiſquis es, quid dicis? cælestia corpora curare Deum, ſublunaria non curare. Videamus porrò, quàm id rectè concluditur. An ergo cælos, cælorumque curſus tam varios, Aſtraque idcirco eſſe autumas tu, vt eſſent in rerum naturâ tantùm, an verò vt ad alium referrentur finem? Certè ſi motûs omnis, prout hi ipſi Philoſophi cum Ariſtotele ſtatuunt, finis eſt quies, continua illa cælorum circumgyratio, tot iam elapſis annorum millibus, finem ſuum non obtinuit, neque obtinebit porrò, donec hic quem videmus naturæ perſtabit ſtatus. Ad alium itaque refertur finem, orbium illorum continuus 15.

Digitized by Google

nuus motus. Neque iam opus est illud longiùs prouehere, cùm & ipſimet id fateantur, & verò experientiâ ſatis conſtet, quantum in his ſublunaribus por altiores illorum corporum influxus, mutationis accidat: quod vel ſolæ noctis, & diei, hyemis æſtatiſque acceſſus receſſuſque, maris viciſſitudines, & corporum in pleniluniis, & aliis Lunæ planetarumque affectionibus, mutationes luculentè teſtantur. Nimis clara res hæc eſt, quàm vt longiùs deducatur.

16. Id verò iam vrgeo; an hoc rationi conſonum credis tu, Deum Prouidentiæ ſuæ theſauros impendere cæleſtibus illis corporibus ordinandis, ad ea verò non attendere, propter quæ ea ipſa corpora & confecta, & hoc quo videmus ordine ſituque ſunt diſpoſita? Hoc enim verò perſuadeat mihi quis, nauclerum artis ſuæ inſtrumenta curare, quibus in arcano ſuo, prout explicui, conclaui vtitur, totumque eius ſtudium in hoc conſiſtere, vt Aſtrolabia, quadrantes, compaſſum, regulas, cæteraq; rectè in ſuos gradus minutaque diuidat: acus nautica accuratè ad magnetem & ex arte ſit africta; alia verò armamenta nautica non expendere, neque velis, neque rudentibus, neque remis, neque clauo, neque adeò vectoribus epibatiſque vllo modo attendere; cùm tamen in horum vſum directionemque inſtrumenta illa conſtet eſſe confecta? Solem, Lunam cæteroſque planetarum orbes conficit Deus, terræ fœcunditatem vt det; pluuiam, grandinem, niues, frigus, caloremque ſuo quæque tempore vt induceret; animantibus procreandis alimenta vt ſuppeterent; gramine humum, hortos floribus, foliis fructibuſque frutices & arbores vt conueſtiret; interea terræ non aduigilat, omnia permittit caſui; naſcantur, non naſcantur animalia; alantur, an pereant parum ipſi penſi eſt, modò circa cæli cardines rectè peragantur omnia. Quis id credat, niſi aut cui mens ſana non eſt, aut eſt peruerſa?

An ergo credibile Deum inſtrumenta ſua curare ſidium, negligere vero ea, propterque inſtrumenta illa condidiſſe

Tract. 2. §. 1.

17. An non id ſaltem perſpicitis, ſi quidquam luminis vobis eſt ſuper, inſtrumenta cæleſtia tantâ arte diſtribui, & tanto ordine compoſita conſeruari, vt hunc quem videtis rerum ordinem in terris diſponeret, diſpoſitumque conſeruaret? ita ſanè cùm inſanis illis, nimiumque ratiocinio ſuo tribuentibus Philoſophis, expoſtulat Deus ipſe, teſte Iobo. *Numquid noſti ordinem cæli, & pones rationem eius in terrâ?* ac ſi dicat: ſi percipis cælorum motus, ſiderum influxus, Planetarumque diſcurſationes ſi intelli-

Iob 38.

gis,

gis, nonne illico luce meridianâ clariùs cognoſces rationem tantæ machinæ à terrâ dependere, hoc eſt, non niſi in ſublunarium vſum & commodum fuiſſe procreata ? & tu interim inſtrumentis vacare me, *cardines cæli perambulando* deterere, & ad præcipuum, cui illa deſeruiunt opus, non attendere blaſphemus finges ?

Exponitur abſurditas huius ſententiæ, in familiari artificis horologia componentis comparatione.

18. Attendite vos ſi placet Auditores, & inſanam Philoſophorum collectionem, ex eo quod iam dico, percipite. Quod ſi artificem magnâ ſeſe induſtriâ automati, ſeu horologio quod rotis circumagitur conficiendo impendere videretis; totos dies rotulas in ſua membra dentesue diuidere, excauare, perpolire : tympana cochleaſque rectè diſponere, vt dentes dentibus, rotæ rotis correſpondeant, mutuoſque excipiant & retardent lapſus ; omnibuſque ritè confectis, tabellam cui inſcriptæ horæ, manumque quæ eas deſignet extrinſecùs affigere, ſupernè vero æs campanum erigere, malleumque imponere, qui quot horas, totidem ictibus prodat; denique iuſta pondera diu expendere, & tandem appendere, quibus automa totum, tota inquam machina, certo ordine & debitâ celeritate moueatur. Quis, inquam, hæc oculis ſuis perſpiciens, ſi modò præter oculos, mentis habeat aliquid, iſtud ſibi perſuaſerit, non aliò ſpectare hæc omnia ex artificis mente, quàm vt rotulæ circumferantur, neque alium habere finem ? horæ autem an deſignentur ab indice, aut à malleo campanæ incumbente proclamentur, an non; & quæ deſignantur, an deſignentur rectè, horane audiatur tertia cum ſit duodecima, nihil id quidem curare artificem; cui id niſi parùm ſano imponetur ? Tamen, inquies, ſemper artificem video rotulis adhibere manum mentemque : iam pondera attrahere, iam minuere, iam augere, iam denticulos ab radere, limare, perpurgare, campanulæ verò horiſque, ne digitum quidem adhibet, aut ſi adhibet certè id quidem facit admodum perfunctoriè. At verò vir minimè male, non attendis ideirco rotis ponderibuſque tantum ſtudium adhiberi, quòd ab his omnis companulæ ſonantis, & maniculæ horam indicantis directio dependeat? Niſi fortè tam ſis amens, vt malleum ſuâ ſponte ſe mouere credas, ictuſque quotlibet, & quot ei in mentem venerit, campanæ imprimere, horaſque pro vt caſus tulerit, indicem demonſtrare.

Qui non ſatisfacit ro-

19. At vero dices, demus ſanè, ad horas integras dirigendas artificem

Digitized by Google

tificem attendere : illud tamen minimè credo, ſemihoras quòd curet, aut quadrantes; exiguæ hæ ſunt minutiæ, neque dignæ ſatis quibus ingenium iſtud attendat, quod rotulis tam egregiè accurateque conficiendis rectiùs impenditur, quam quadrantium exprimendorum anxiâ & parum vtili curâ. Quid enim? an tanta res eſt quadrans, vt illi totam impendat machinam, artemque ſuam?

tarum, & horarum, ſed & quadrantium & minutorum exactam rationem habet.

20. Næ tu profecto automatum imperitus es, iſta qui loqueris! ignoras ſanè quod ſit automatis illius horologiique officium & finis : quin imò, quo peritior eſt artifex & exactior, eò minimarum etiam rerum, quæ machinam totam conſtituunt, maiorem habet rationem, conſcius in minimis totam conſiſtere machinæ elegantiam & perfectionem. Idcirco non horas modò & quadrantes, ſed & minuta ſingula exprimere, in votis habet. neque verò minoris molis eſt & artis, quadrantem vnum minutumque exactè horologio determinare, quàm horam diemue integrum: imò illud conficere, maioris artis eſt.

§. IV.

Deum vero cæleſtibus corporibus veluti inſtrumentis vti, ad ſublunarium curationem, expenditur, & declaratur.

Oſtenditur quod cæleſtia, corpora ſublunaria ſint inſtrumenta.

21. RVdem ſane obſcuramque quamuis, aliquam tamen diuinæ induſtriæ, quam in procurandis rebus ſublunaribus Deus adhibet, imaginem expoſuimus : quam ſi Ariſtoteles non intellexit, aut potiùs intelligere ſi noluit, magno tamen ea nobis erit vſui, vt curam quam rerum omnium, humanarumque potiſſimum, gerit Deus, liquidò cognoſcamus. Verùm humana non attingentes modò, ea quæ terræ, terrenarumque rerum curam ſpectent, tantummodò exponemus.

Quæ ſit ſingula ſeorſim cæleſtia, cauſa credes accidere omnia.

22. Certè ſi res omnes prout in hâc atmoſphærâ obueniunt, tantummodò oculis contemplemur, viciſſitudinem inquam aëris, ventorum inconſtantem rabiem, pluuias, grandinem, niues, glaciem, calorem, frigus, dies noctesque, & has quidem modò breues, modò longas, modò mediocres, obſcuras modò, modò ſubluſtres : rurſus, anni tempeſtatem & temperiem adeò diuerſam;

Digitized by Google

ſam ; & nunc quidem arbores fruticeſque, in flores & folia calices ſuos expandere, quibus decentiſſimè quaſi veſtiuntur; nunc vero denudari veſtimentis omnibus ornamentiſque ſpoliari, ſi vt non niſi ſquallida extendant brachia, luridos ſtipites & ſiccos ramos : item animalium diſtinctionem ; dum alia quadrupedia terram occupant, aërem alia circumuolitant, alia vndis incubant, alia deniqúe intra terræ, quam reptando radunt, viſcera ſedem ponunt : hæc vero omnia & ſingula, modò nidos conſtruere, modò generare, modò pullis vndique alimenta conquirere, modò ſedes etiam gregatim mutare : hæc inquam ſi ſuperficie tenus tantùm aſpicimus, certum eſt puerorum inſtar, qui horas mallei campanæque repetitis ictibus indicari audiunt, artiſque omnis quæ in rotis eſt, ignari ſunt interim, illico exclamaturos nos, hæc quidem omnia caſu euenire : noctem eſſe quia nox eſt, æſtatem quia ſic contigit, pluere quia ſic cecidit, res ire prout eunt, & quòd eant caſu fortuito, & ſic quaſi temerè.

Sin verò ordinatam rerum, etiam minimarũ originem & interitum attendas, artificem illico ſummum admiraberis.

Verùm qui penitiùs altiuſque rem conſiderat, omnemque rerum ordinem viciſſitudinumque ſymmetriam attendit ; & quidem hyemes æſtateſque in orbem ire, ſeſeque per veris temperiem, autumnique humores ſtatis temporibus excipere ; noctes & dies certis fixiſque interuallis minui & augeri : frigora, caloreſque per vices imperium tenere & ſibi inuicem prædominari : animantia & volucres, ſuos habere præfixos terminos, quibus nidos ſummâ arte conſtruant, pullos excludant, foueantque: arbores autem & plantas id veluti perſentiſcere, ecquando calices floreſque fas ſit protrudere per naturæ leges, idque non ante præfixum tempus moliri audeant aut poſſint ; rurſus quamdiu folia ſuſtentare, & quaſi manu-tenere, quando verò ea debeant manumittere, & ſub terras vires contrahere, extendendis radicibus nouiſque quaſi ſuppetiis conquirendis : inſecta denique ipſa, ne ſim infinitus, muſcas, culices, locuſtas, cyniſeſque certis prodire temporibus, certis agere, certis occumbere : atque hæc omnia ſuis euenire tempeſtatibus, ſuis eſſe, ſuis redire, idque iam tot annorum non interrupto lapſu, modoque ferè ſemper ſimili & eodem : quid qui eiuſmodi cogitationibus mentem implet, exclamare poterit, niſi magnificum illud Dauidis, quôque omnia continentur, *Magnus Dominus & laudabilis nimis*, magnus omninò

23.

omninò artifex, qui tantam varietatem, ſine vllâ totius machinæ, artiſq; varietate, inter ſe committit, continet, & moderatur.

24. Magiſque percellor, & in eâ quam de Deo concipere incipio exiſtimatione confirmor ampliùs, quòd artificium obſcurè ſaltem intelligam, illudque percipiam *Cæli ordinem è terrâ rationem petere*, cùm videam liquido, ea non niſi ſublunaribus rebus aut procreandis, aut fouendis, aut permutandis deſeruire; & in hunc finem à Deo quaſi inſtrumenta applicari, ſicut rotularum lapſus horologio dirigendo. Illud enim certum eſt & manifeſtum, quòd ſi Solis tantummodò Lunæque curſus ſiſterentur, vnoque ſtarent fixi loco, totam illico inuertendam eſſe imò ſubuertendam terræ machinam, omnem illico perituram Vniuerſi ſymmetriam. Nam præterquàm quòd alteri hemiſphærio perpetua nox incumberet, quæ frigore & obſcuritate, totum illum terræ tractum redderet inhabitabilem; illa certè ſphæræ dimidia pars, cui Sol perpetuò directus immineret, patrum foret animalium vſibus accommodata, & quæ plerumque foret ſterilis. Regiones enim illæ, quæ proximè Soli ſubiacerent, radiis caloreque aduſtæ, & in puluerem redactæ, nullum frugibus darent locum, animalibus verò ne reſpirandi quidem facultatem, tantis ignibus ardens aër; remotiores verò à ſole prouinciæ, perpetuo rigerent frigore, atque adeo habitationi victuique minùs accommodæ: aliquæ tantùm regiones intermediæ, temperatiori fruerentur aurâ: ſed hæc terræ portio, tantæ non ſufficeret alendæ hominum animaliumque multitudini; præterquam quòd quatumuis remiſſus calor, ſi ſemper duret, nec vllâ viciſſitudine temperetur, ſemſim terræ ſuccum exedat, humoremque ſubducat, aërem verò malignitate corrumpat. vnde id quidem foret conſequens, generationem paulatim diminuendam, fruges annonamque putrefaciendam, aërem reſpirationi neceſſarium inficiendum intemperie, totumque hoc modo hominum, animaliumquè genus, breui tempore conficiendum.

Probatur autem, ad hæc producenda, cæleſtia corpora adhiberi.

Iob 38.

25. Aduertite nunc quantâ induſtriâ rotas illas, orbeſque cœleſtes mutuò inter ſeſe nexu, horologij inſtar compoſuerit, vnumque alteri innexuerit ſagax Deus. Supremam quidem quaſi primam rotam, Firmamentum ſtatuit magnus ille artifex, à quo ceu à primo mobili, aut ſi id primum non eſt, ſaltem vt à ſecundo, oculiſque noſtris magis conſpicuo aſtra omnia, Planetarumque

Per motũ Solis, omnis anni, tempeſtatum, dierumq; & nocliũ varietas tam

Digitized by Google

neceſſaria orbi induitur.

rumque orbes raperentur, diurno motu ab ortu occaſum versùs: & hæc eſt noctium dierumque origo. At vnde tanta inter hos diuerſitas? dicam: interim ita raptus Sol, obliquum ipſe carpit tramitem, orbemq; ſuum percurrit Septẽtrionem inter & ortum medius, cùm in vere Arietem ingreditur; curſumque hunc abſoluit vno anno, quem quidem Luna 29. diebus, hoc eſt plus quam duodecies vno anno conficit, ſuas interim gyrationes circa Solem voluente Venere, & ſuas Marte, calores & intemperiem Solis ſine dubio, frigore ſuo & influxibus nobis non adeo cognitis, vt attemperent. Atque eccum dierum variationem, æſtatis hyemiſque viciſſitudines, & omnium rerum ſublunarium ſemina & exortus.

Ité frigus, calor, venti, pluuia cæteraque animalia vitæ & generationi conducentia.

Sol namque per diem radios caloremque explicat, qui rurſus per noctem temperatur. Calor hic vapores paſſim excitat, eoſque è terrâ marique latè educit; qui per noctem condenſati in nubes coguntur; & dum condenſantur cogunturque, aër magnâ vi exprimitur, qui ſic expreſſus ventum facit; venti verò in proximas impacti nubes, eas aut pluuiis, aut grandine niuibuſque grauidas toto aëre circumferunt, aut Solis ardori temperamentum allaturas, aut pluuias rigandæ terræ, niueſque fouendo ſolo, quaſi hauſtra circumlaturas: & hinc terræ debita fœcunditas. Semina interim fruticumque radiculæ & ſtirpes, calore ſolis excitantur, humoremque attrahunt, quem per venulas fibraſque in varia forment folia & fructus; ſpiritus ſubtiliorúe ſanguis animalium alitur, & generationi aptatur, vires dantur quibus actiones quæque ſuas expediant, adurendas procul dubio calore perpetuo, & frigore etiam perpetuo nimium conſtringendas. Hinc omnis ea, quam non ſatis admiramur, rerum varietas, exortus, diſcurſationes, ſuſtentatio, & occaſus: & omnia ſuis aptata locis & temporibus; quæ quidem non à floribus tantùm terræque fructibus, ſed & à muſcis ipſis, veſpis & culicibus rite & exactè obſeruantur. 26.

§. V.

Digitized by Google

§. V.

Deum vero esse & non alium, qui cælestibus corporibus vt instrumentis vtitur ad sublunaria dirigenda, magis expenditur & è Scripturâ probatur.

27. IAm verò quis id credat, aut aliam præter diuinam, omnemque omnium rerum naturas circumstantiasque, quæ numero infinitæ sunt, complectentem Mentem, hæc tam varia tamque necessaria terræ administrandæ instrumenta, rite potuisse dispònere, ad singula prout in lucem veniunt, producenda? aut Deum terrestria non disponere, quis dicat, qui cælestia terrestribus tantâ industriâ adaptauit? An ergo horologij artifex, rotarum & quadrantium rectam dimensionem designationemque non curat, & rotis tantum inuigilat, cùm has non nisi illis exhibendis construxerit? Agite porrò, inquit, non sine stomacho, quasi caussam suam acturus Deus, Iobo teste: vos qui sublunarium curam impiè mihi denegatis, auctorem producite, & si potestis edicite tandem. *Quis dedit vehementissimo imbri cursum, & viam sonantis tonitrui, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam & desolatam, & produceret herbas virentes? Quis est pluuiæ Pater, vel quis genuit stillas roris? De cuius vtero egressa est glacies, & gelu de cælo quis genuit?* & quasi si artem quâ hæc omnia conficit, quamque iam generatim exposuimus, quæ tota in stellarum dispositione consistit, mortalibus vellet declarare. *Numquid*, inquit, *coniungere valebis micantes Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare? Num quid producis luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facis?* Quòd si neque tu, neque alius quisquam instrumentorum aut compositionem, aut ordinem, aut motum in manu suâ habeat præter me, quâ fronte eorum quæ non nisi hisce instrumentis conficiuntur, auctorem alium ponis, aut eorum mihi detrahis productionem?

Deum autem esse quibus instrumentis vtitur ad minima quæque sublunaria gerenda probatur ex Iobo.

Iob 38.

28. *Quis itaque dat vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitrui?* Quis non obstupescat? pendent in aëre nubes multâ pluuiâ grauidæ, quam tamen nimio frigore constipatæ eniti non

Digitized by Google

poſſunt : excitatur itaque ſuperiori in aëre vehementiſſimus ignis, fulgur inquam, & tandem fulmen, quod ſummo impetu & celeritate nubem condenſatam perrumpit, non ſine ingenti ſtrepitu & fragore diſſilientium vndique nubium (& hic fragor tonitru eſt) nubes autem ſic concuſſæ, in aquas illico diſſoluuntur, quæ lapſæ per aërem in liquidiſſimos coguntur globulos, qui quidem pluuiam conſtituunt : ſin autem globuli illi ſic decidentes, in frigidiorem aliquam auram delabuntur, in niuem efformantur, aut certè in grandinem. Dic amabo, quem tu dicis modò pluuiæ patrem ? eum certè dicere neceſſe eſt, *qui educit nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit, qui producit ventos de theſauris ſuis.* Pſal. 134. Interim pluuiâ hâc fœcundatur humus; radices vero ſtirpeſque humorem ſugunt & attrahunt, vt matris papillas infantulus. Quis verò eas id edocuit? Et ne de maioribus hæc tantùm à Deo dici putes; *Quis*, inquit, *genuit ſtillas roris ?* ſtillas inquam guttaſque ſingulas quis genuit, non ingentis modo pluuiæ, ſed vel roris matutini ? quis rorem ipſum ita coxit & attemperauit, vt floſculis delicatiſſimis alimentum, imò & limacibus apibuſque eſcam præbeat ſanè tenerrimam, mox conuertendam in dulce mel ?

Ex teſtimonio Chriſti.

29. Et hæc quidem Deum non curare, inſtrumentiſque ſuis tantùm attendere, cætera caſum ferre, eſt adhuc, qui euincere præfractus volet ? Profectò vel vnius Chriſti conuincitur teſtimonio. *Reſpicite inquit volatilia cæli, quoniam non ſerunt neque metunt neque congregant in horrea, & Pater veſter cæleſtis paſcit illa.* Matth. 6. an caſu paſcuntur, quos cæleſtis paſcit Pater ? Rurſus *conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt; non laborant neque nent.* vnde ergo eis hæc prætexta tam nobilis, toga tam candida & decora ? an caſu facta, caſu inuenta, caſu ſcapo viridi ſuperexpanſa ? Deus ſic ea veſtit, inquit Chriſtus. Et verò aliud credere quis poſſit, Diuinâ nempe deſtinatione hæc omnia non euenire, quæ tanto ordine video digeſta ? frutices ſuam habent altitudinem, ſuam flores, flores ſinguli ſua foliâ deſignatæ latitudinis, coloris, odoris, imò & numero fere ſemper paria : & ad hæc omnia, culicem etiam & muſcam ne excipias, video cælum concurrere vniuerſum.

Illud verò admirandum, quod

30. Quid enim ? an viliſſimus ille quantumuis floſculus, aut limax ille abiectiſſimus, produci potuit ſine humore & calore, corpori-

Digitized by Google

corporibus illis gignendis attemperato? minimè verò. At calor vndenam principium sumit nisi à Sole, & à nube humor? Rursus, quæ nubium origo nisi Sol, qui radiis suis quasi antliâ vapores è mari eduxit, & à salsugine depurauit? Denique calor Solis atque adeo Sol ipse, à quo demum prodiit, nisi ab infinitâ illâ Artificis omnia dirigentis Mente?

iisdem instrumentis vtitur Deus ac minimaquæque producat, quibus maxima protulit.

31. Quis hæc duo non obstupescat, & quis non in tanti Numinis admirationem rapiatur? Primò, tam multa, tam ingentia, tam stupenda instrumenta fuisse præuia, & omnia adhiberi ad flosculi vnius, vnius folij, vespæ vnius, ranæ limaciſque efformationem: iisque efformandis debitoque ordine collocandis instrumentis, incumbere tantum Deum? Deinde, non minori arte paucioribusque instrumentis cælestibus opus esse, ad procreandam muscam minimam, quàm ad gignendos maximos elephantes; neque minorem illis, quam his producendis à Deo industriam adhiberi. Quis hîc non admiretur; quis non stupore defixus hæreat? Certè minùs id mirabitur, cui iam perspectum est, totidem rotulas ab artifice adhiberi, vt in horologio designentur minuta singula, quam vt horæ integræ, dieſque tota.

§. VI.

Adeò non esse Deo indignum, vt contra glorioſissimum sit, minima quæque producere, eorumque curam gerere.

Neque hæc minimarum rerum cura indigna Deo est, cui omnium sit creator.

31. AT verò inquies, vt illud demus, magnâ se industriâ Deum impendere vt sublunaria omnia producantur; illud tamen non est credibile, conseruationi singulorum mentem aduertere; indignum id certè videtur Majestate tantâ, viliſſimis hiſce reculis & quasi nugis impediri. Verùm Ambrosio quæso respondeAmb. l 1. Offic. c. 13 Diuinitatis curator præpostere. *Quis operator negligat operis sui curam? quis deserat & destituat quod ipse condendum putauit? si iniuria est* (nempe Deo) *regere, nonne est maior iniuria fecisse; cum aliquid non fecisse nulla sit iniustitia, non curare quod feceris summa inclementia?* Ne in pecudes id quidem cadit, vt rectè ex Simplicio paulò ante dicebamus. Rursus alio in loco AmbroAmb. in com n. 1 sius. *Est aliquid hâc assertione stultiùs, vt fecisse dicatur mundum, &*

& curàm eius non agere? Vt quid fecit, si non ad illum pertinet quod fecit? Præterquàm quòd illud liquidò perspicio, iisdem planè cœlorum orbibus & instrumentis opus esse vt conseruentur, quibus primitùs fuere producta. quod sanè dicta consideranti manifestum est. ad Col. par. 4.

32. Verùm si rei indignitatem arguas, nimiamque fore Dei se ad gramina, arenulas, vermiculosque demittentis abiectionem contendis, certè illud primò cum D. Ambrosio Simplicioque vrgeo. *Nam si tales erant, cur omnino condebantur?* Si inglorium ea conseruare, ecquæ fuit gloria in lucem protrudere, infamiæ, si ab auctore agnoscantur, futuram materiam? Si gubernare ea, si alere, pudenda Deo res sit, eccur hæc genita est Patri tanto postmodum pudenda soboles? Certè ab ipso operis exordio grauiter errasse dicendus est, quem operis facti pœnitet; pœnitet autem eum operis, cuius meminisse pudor sit & infamia. Igitur si conseruare res huiusmodi Deo indignum sit, certè non conseruabit: nihil enim se indignum committet Deus. pudebit ergo Deum opus suum agnoscere. Quòd si id ita est, iam certè in ipsâ rerum formatione errasse dicendus est. quod quia in Deum cadere nequaquam potest, aut conseruare & dirigere censendus est omnia etiam minutissima, aut certè non creasse; hoc verò prorsus est impium.

Et vere nihil exiguum est etiam in rebus minimis, sed in omnibus summum est artificium.

33. Deinde illud vrgeo. An tibi quidquam exiguum, quidquam humile in Dei operibus, quamtumuis exiguis & humilibus videtur, mortalis homuncio, & tamen superbe? aut minorem in flosculi, aut culicis efformatione artem, quàm in Solis ipsius cœlorumque ingenti fabricâ, impensam credis? Augustinum audi. *Deus ita artifex est magnus in magnis, vt minor non sit in paruis, quæ paruа, non suâ granditate, quæ nulla est, sed artificis sapientiâ metienda sunt.* Quibus verbis si addere quidquam possum, illud dicere non verebor, maiorem me longè artis eximiæ præstantiam & effecta in muscâ & culice, quam in Solis lucidissimo corpore comperire. plura certè in culice nobis conspicua sunt artis argumenta. Nam vbi duos tresue in Sole motus, generalesque effectus & vibrationes agnoscimus, millenos sanè in culice, plurimumque inter se differentes & varios, oculis ipsis intuemur. *Attendat Gbaritas vestra* inquit alio loco Augustinus, Deumque vel in pulice agnoscite. *Quis disposuit membra pulicis* Aug l. 11. de Ciuit. c 12. Aug in Psal. 148.

&

& culicis, vt habeant ordinem ſuum, habeant vitam ſuam, habeant motum ſuum? Vnam beſtiolam breuem, minutiſſimam conſidera quam voueris: ſi conſideres ordinem membrorum ipſius, & animationem vitæ quâ mouetur, vt pro ſe fugiat mortem, amet vitam, appetit voluptates, deuitat moleſtias, exerit ſenſus diuerſos, viget in motu congruo ſibi! Quis dedit aculeum culici quo ſanguinem ſugat? quam tenuis fiſtula eſt quâ ſorbet? adde, quod per microſcopium culicem contemplantibus patet, forcipes habere in proboſcide, quibus carnem eleuent ſuccumque exprimant, ſic facilius attrahendum. *Quis diſpoſuit iſta* inquit Auguſtinus: *quis fecit iſta! expaueſcis in minimis? Lauda Magnum: qui fecit in cælo Angelum, ipſe fecit in terrâ vermiculum.* ita ille.

34. Et ſanè mirabilior mihi longè eſt, apicularum in ſuo melle conficiendo labor & induſtria, quàm Lunæ Soliſque labores indefeſſi. Quid magis ſtupendum, quod tamen pauci attendunt, quàm faui in ſuas cellulas tam artificioſa diſtinctio? ſexangulares omnes ſunt æquiangulæ & æquilateræ, figuramque omnium iſoperimetrarum, quæque ſibi ſic congruant vt ſuperficiem faui exactè compleant, omnium maximam capaciſſimamque conſtituunt, vtpote etiam aptiſſimam, quam in medio cellulæ conſidentes, vndique ore attingant. Nam licet octogonum maius ſit hexagono, & omnium iſoperimetrorum maximum ſit circulus, tamen nec octogona neque circuli ita ſibi congruunt, vt faui planitiem, iuxta ſe poſiti, perfectè compleant. Tres enim circuli ſe tangentes externè, triangulum curuilineum in fauo vacuum deperditumque reliquiſſent, quod neque alia apis potuiſſet occupare, nec ab eâ quæ circulo inſediſſet apiculâ, ore contingi & repleri melle. Quis autem Geometriam illam animalculo indidit, quam ne homines quidem niſi longis demonſtrationibus aſſequantur? Iam verò, aranearum telas qui conſiderat, quantum iſthic reperturus in tenuiſſimis filis deducendis, iungendis, interſecandis artificium? Quid verò bombyces? vt ſeſe filamentis ſuis inuoluit turpis vermiculus, daturus tamen humanæ ſuperbiæ non vilem materiam! vt poſtmodùm in alitē conuerſus, totam quam ſibi ex infinitis tenuiſſimi oculorumque aciem ferè fugientis fili complexibus, ædificarat capſulam, ita perforat & penetrat, vt tamen ne vnius quidem fili texturam frangendo interrumpat? Quid his immoror? Volucrum tan-

Quin imò in minimis admirabiliora ſæpe ſunt, quam in maximis.

Digitized by Google

tùm nidos aſpice, alios quidem è limo ſolidè ſubacto circa parietes pendulos; alios è crinibus quos ne homines quidem eo tempore reperirent contextos, figurâ quaſi ad tornum exactâ; alios plumis molliſſimè inter ſe connexis ſtratos: rurſus appetitus animalculorum varios affectioneſque conſidera, vt iraſcantur modò, (nam & muſcis ſua bilis ineſt) modò gemant & doleant, modò exultent & ſubſiliant; fugiant modò & auerſentur, redeant rurſus & complectantur ea quæ naturæ ſunt accommoda, aut incommoda. Hæc inquam & longè plura attentius perſcrutare, & ſubductis rationum calculis ediſſere, an non hæc admiranda magis, quàm ea quæ cœlorum orbibus continentur?

Quamquàm nihil magnum dici poſſit, ſi Dei maieſtati ſtetit.

35. Sed ne comparationibus adnaſcatur inuidia, illud dicamus cum D. Auguſtino *Deus ita artifex eſt magnus in magnis, vt minor non ſit in paruis.* Quapropter illud ſtatuamus, parem eum omnibus adhibere induſtriam, parem curam: neque inglorium magis eſſe, nec minus tantâ Majeſtate dignum, minimo flori, apiculæque, quàm maximo cœlorum orbi inuigilare. At vero vt id dicam tertiò, cum de Dei magnitudine & Majeſtate ſermo ſit, an vel ipſum cœlorum Soliſque regimen, occupationem iudicas dignam Deo, Majeſtatem eius ſolam ſi conſideras, & ad tanti Numinis bonitatem & miſericordiam non attendis? aut quidquam in Cœlorum accuratâ diſpoſitione reperis dignum Deo, quod non in volucris minimæ conſtructione reperitur? Certè, quod & Sapiens teſtatur, *Tanquam gutta roris antelucani que deſcendit in terram, ſic eſt ante te orbis terrarum.* Sap. 11. En totum vniuerſi orbem, cum minimâ guttulâ comparatum, & verò etiam æquiparatum; & rectè: neque enim aut rei magnitudo quidquam laudis adijcit, neque exilitas Prouidentiæ Diuinæ quicquam adimit: auget eam potius, quò magis humanis oculis ars ſubtrahitur.

Denique minima neceſſaria fuere, ad maiorum corporum ſuſtentationem, & ornatum vniuerſi.

36. Quartò denique non ſatis vniuerſæ naturæ prouidiſſet Deus, niſi minima etiam viliſſimaque curarentur; cùm ea ipſa, naturæ ſuſtentandæ aut ornandæ fuerint neceſſaria. Alia enim in alimentum cæteris, alia in medecinam cedere debebant; alia neceſſitatis, ornatus cauſsâ alia, in hoc orbis theatrum prodire erat neceſſe: Omnia denique, vt, quod omnium rerum finis eſt vltimus, artificem Deum ſuâ varietate, magnitudine, exilitate, artificio tamen in omnibus admirando, proderent ac declararent:

Digitized by Google

rent : quod pluribus oſtendere ſuperſedeo . Hoc certum eſt, omnia mutis vocibus, non cœlos modo ſed & minima gramina, & animalia quantumuis exilia *enarrare gloriam Dei.*

§. VII.

Hinc concluditur in omnibus etiam minimis naturæ euentibus, admirandam eſſe & adorandam Prouidentiam Dei.

37. ILlud igitur, hæc conſiderantes , magnâ animi ſubiectione admirabundi dicamus , magnum enimuero & peritiſſimum eſſe artificem, qui ſe in omnibus præſtet admirabilem;eumque ſummâ accuratione inuigilare omnibus, qui ad minima etiam,quæque nullius videbantur pretij accuranda, tam ingentibus tamque accuratis vtitur inſtrumentis : adeo vt ne volucris quidem minima, diuinam illam Prouidentiam ſollicitudinemque,quantumuis celer,poſſit effugere. An cuiquam potiùs credetur quàm ipſimet , cui tamen nihil ita curæ eſt quam ſuamet gloria , bonaque de ſua Diuinitate exiſtimatio ? quòd ſi itaque indignum Deo eſt parua curare, vt quid igitur de eâ curâ gloriatur ? Gloriatur enimuerò apud Matthæum. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadit ſuper terram ſine Patre veſtro ?* & ſi volucres adhuc eâ curâ dignos iudicas , en minora. *Veſtri autem capilli capitis, omnes numerati ſunt.* Quis id , quantumcumque rationibus euictum iam ſit, ſine hæſitatione vllâ aut errandi formidine credidiſſet, niſi ipſamet hoc Diuina Maieſtas palam fateretur ? Hic pedem figo, hic fixus ſto. Sine vllâ igitur trepidatione dico, & adhuc parum dico pro veritate rei, Deique magnitudine,

Colluditur ergo Deum omnium euentuum, etiam minimorum in toto vniuerſo eſſe auctorem.

Matt. 10.

38. Nihil prorſus accidere in hoc orbe , quòd non Diuinâ Prouidentiâ, vt accideret, fuerit decretum ; in eumque finem cuncta ab eo inſtrumenta ſummâ induſtriâ fuiſſe diſpoſita , vt omnia prout eueniunt euenirent; ea tantum ſi excipias , quæ à libero pendent hominum arbitrio. Neque hoc tantùm generatim, terra vt terra eſſet, & non aqua, aqua verò aqua, cæteraque id quod ſunt; neque vero etiam hyemes , æſtateſque vt eſſent aliquando, vti & frigora & calores; ſed hyemes modò tam fri-

Et quidem deſtinato conſilio & ſigillatim ab eo procurari.

Digitized by Google

gidæ quòd ſint hoc anno, æſtates quòd tam ſiccæ modò, modò tam humidæ, pluuiæ modò tam denſæ, exactè tot guttarum millionibus fœtæ & neque pluribus neque adeò paucioribus (idem de cæteris eſto iudicium) id totum in arcano Dei ſanctuario, ſummo conſilio fuiſſe concluſum, idque vt hanc hoc anno fœcunditatem terræ daret & non aliam : tum verò huic pluuiæ excludendæ, cæleſtia attemperaſſe inſtrumenta. Præterea, ne vnicum quidem floſculum, aut gramen in totâ eſſe terræ ſuperficie, quod non eius creſcat arbitrio, decretoque clarè expreſſo, vt quodlibet ſuo quo creſcit loco enaſceretur, altitudine, craſſitie, colore, & pulchritudine exactè ſtatutâ & circumſcriptâ. Ne vnica prorſus arenula toti adiacet oceano, nec minimus quidem in orbe eſt puluiſculus, qui non deſignatum à Deo locum obtineat : nec vllo auferuntur vento quantumuis magno, vt præſcriptum ab eo excedant terminum, qui non mari tantùm dedit terminos, & ventis pondus, ſed & arenulæ minimæ & pondus indidit & terminos ; eoſque mutandi, facultatem conceſſit ventis, excedendi autem vltra metas à ſe poſitas, minimè. Nullum ex arbore decidit toto orbe folium, nulla volucris alis proſcindit aërem, quam non diuina dirigat Prouidentia : in arboribus quidem aut vento immiſſo, aut humore ſubtracto, in volucribus verò excitando & mouendo phantaſiam. Denique nihil quod creatum eſt interit, nullum animal emoritur, nulla tempeſtas, nulla intemperies aëris exoritur, nulla corruptio, nulli morbi, nullæ peſtes, nulla mortalitas terram hanc corripit, nulla ne formica quidem occumbit, quin deſtinato præfigantur ſingula Dei conſilio & decreto; præter ea, vt ante dixi, quæ à libero hominum arbitrio inducuntur. & quidem eâ arte inſtrumenta ſua, ad hæc conſequenda diſponit, vt planè tali tempore & non alio, eâ celeritate aut tarditate, eâ vehementiâ aut debilitate, tanto temporis tractu & non longiore aut magis contracto euenirent, prorſus ſicut modò contingunt vniuerſa. Neque hoc magis mirum eſt, quàm ſi dicam duodecim modò ictus campana in horologio à malleo quòd ſuſtineat, modò ſex modò tres, modò vnum, modò nullum, totum hoc ex artificis, rotas ponderaque ritè diſponentis arbitrio, dependere & euenire.

Hinc mens in admirationē creā-

Quid modò reſtat, niſi vt illud itenditem inclamem *Magnus Dominus*, & *in operibus manuum tuarum exultabo* : & quamcumq; poſthàc 39. Pſal. 91.

toris sui assurgit.

posthàc naturæ viciſſitudinem dabitur ſuſtinere, illud vt cum
Dan.3. tribus Pueris maſculè ingeminem. *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & ſuperexaltate eum in ſæcula. Benedicite glacies & niues Domino, benedicite noctes & dies Domino.* quid enim?
Pſal 32. non homo aliquis, imò nec Angelus quidem, verùm *ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt.* Certè non patiar ſolummodò, ſed & gaudebo prorſus ex animo, creata omnia Deo benedicere, hoc eſt ni fallor, eius gloriam proclamare: ſiquidem exacta horologii dimenſio, & accurata horarum deſignatio, laus eſt tota artificis, quam campana, licet artis neſcia, ſuo clangore proclamat. Cum itaque tonitruis totum orbem concuti inaudiero, ah dicam! quam accuratum eſt hoc horologium! cui tam præclara præludia inſerta ſunt affabre, audientiam inter mortales conciliatura, attentionemque factura, vt vocem Dei audiant, eiuſque Majeſtatem vt agnoſcant!

Eum adiuuatur.

40. O magne cælorum qui & Terrarum Arbiter, æterna Mens, Numen indefatigabile! quas tibi curæque tuæ pares gratias agere poſſumus, mortales homines, & ſi nos ſpectes, indigni planè quos conſpicias? quibus verbis fatu magnis extollemus eam, quam vel oculis ipſis intuemur Prouidentiam, neque tamen
Mar.9. mente ſatis adhuc perſpicimus? *Adiuua incredulitatem noſtram*, cœcitati opem fer, in omnibus Prouide, in hoc quoque Benefice & Miſericors Deus.

Itque ſe cū magnâ fiduciâ, totâ committat.

41. Hanc quæſo Auditores veritatem quantum poteſtis animo imbibite, & infigite omni mentis, fidei, quin & rationis viribus. Hanc enim de Deo opinionem ſi ingeſſero, quid non peregero? hoc igitur agite vos, hoc modò ſit veſtrum ſtudium, altè de Dei Prouidentiâ opinari: reliquos autem dubiorum nævos mentibus veſtris eximere, id tum meæ curæ relinquite, facilè nulloq; negotio omnia peregero. Iſtud autem cum mente bene fixum habebitis, illùd tunc ſanè & cum Chriſto appoſitè ingeram, ſi
Matt. 10. minutiſſima quæque tanto opere procurat Magnus Deus, *Nonne vos magis pluris eſtis illi? & ſi fœnum agri... Deus ſic veſtit, quanto magis vos modicæ fidei*: intelligo argumentationem tuam
Luc.17. ſagax Deus, vim percipio, ſed curam obſtupeſco. *Domine adauge nobis fidem*: certè quod vnum iam poſſum, Prouidentiam eam quam admirabundus ſuſpicio, nec ſatis intelligo, ſupplex credo & venerabundus adoro.

TRACTATVS IV.

Tecum sapientia tua (Domine) quæ nouit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. *Sap.* 9.

Verùm cum non sufficiat scire me, omnia à Deo administrari, vt omnibus rerum euentibus acquiescam, nisi id etiam intelligam sapienter administrari omnia; ad firmandam penitus magnam quam de directione Dei, concipere debemus opinionem, ostenditur infinita Dei sapientia & scientia.

PROOEMIVM.

Ix dubito multos arbitrari deceptos se, mirarique me, qui artem semper gaudendi, mentisque tranquillandæ & componendæ in tot aduersis rerum euentibus promiserim, ad diuina mysteria, reconditasque rationes explicandas esse delapsum. Verùm si penitiùs consilij mei rationem lubeat introspicere, fortassis rem non improbabis. Cùm enim ostenderim, & verò etiam ostensurus sim luculentiùs, omnia etiam quæ nos turbant, à Deo esse; inde petenda fuit medicina, vnde mali enasci poterat occasio. Magna igitur de Deo concitanda erat opinio, vt eâ perculsus, erubescat tandem homo, in malam partem ea se capere, quæ à tam sapiente Deo fuerint ordinata. In hâc opinione artem tranquillandæ mentis maximè consistere, iam planum faciam: praximque dabo imprimis vnicam, quâ millenas rationes inuenire erit facillimum, in omni rerum euentu, quibus tumultus animi aut præuenias ne exsur-

Digitized by Google

exſurgant, aut iam commotos ſedes. Deinde, vt ingentem illam, quæ huic praxi habendæ præmittenda eſt, opinionem animo concipiamus, incomprehenſibilem Sapientiam Dei vobis ob oculos ponam; triplicem nempe ſciendi modum, quem rebus omnibus rite dirigendis impendit Deus. Quòd ſi obſcuriora difficilioraque quàm vt rectè capiantur vita fuerint, illud mementote, Dei arcana eſſe quæ proponam. quòd ſi minùs intelligantur, illum tum, quem maximè cupio, referemus fructum, vt maximi faciamus adeoque & adoremus ſanctiſſima eius decreta, cuius profundiſſimam Sapientiam dum non capimus, admiramur.

§. I.

Quod ſi prout omnia à Deo fiunt, ita ſapienter fieri, & in bonum finem ordinari mihi perſuaſero, tum verò video me omnibus rerum euentibus debere acquieſcere.

Ingreſſus ad conſiderandam Sapientiam Dei.

1. DA mihi hanc veniam incomprehenſibilis Deus, vt arcana Diuinitatis tuæ myſteria paulò altiùs penetrem & perſcruter: neque enim prorſus id ago, quaſi ſi ea me ſperem poſſe comprehendere, illud enim pro comperto habeo quod *Iudicia* Pſal 35. *tua abyſſus multa*, & quidem tanta, vt ne Angelico quidem poſſit ingenio peruadari. Verùm non eò ſeſe extendit mea temeritas. hoc tantùm nunc ago, vt eorum quæ me fides vera edocet, reminiſcens, agnoſcam ſtuporem meum, neque me eſſe qui ea intellectu poſſim perſequi. quod cùm agnoſcam, exſurget illico ea, quam de tuâ Prouidentiâ par eſt habere mortales nos, exiſtimatio: hanc autem cùm conſequar, tum verò totum me meaq; omnia, ſanctiſſimæ tuæ directioni, ſine cunctatione lubens ac lætus tradam.

Tranquillanda mihi imprimis eſt neceſſarium ſibi perſuadere non tàntùm omnia à

2. Hic meus eſt ſcopus, Auditores, huc collimo. Quod ſi enim tria hæc mihi penitus perſuaſero, *Primò* Deum eſſe omnia qui moderetur, & quidem non negligenter aut perfunctoriè vt ita dicam manu, ſed ſummum adhibendo ſtudium & induſtriam: *Deinde* non aliò curas intendere, aliumúe ſibi præfixiſſe ſcopum, quàm manifeſtationem gloriæ ſuæ, hominumque à ſe procreatorum

Digitized by Google

Deo fieri, sed & sapienter fieri.

rum bonum & commodum ; ipſique adeò magis eſſe perſpectum quid nobis conueniat , quàm nos ipſi poſſimus rectè diſcernere: *Tertiò* denique commodiſſimas eum , vt finem ſuum conſequatur inire rationes , facillimas & breuiſſimas ingredi vias , & aptiſſima intentioni ſuæ perficiendæ adhibere inſtrumenta ; dic amabo , quid demum obſtabit , quo minùs me totum quieti dem , interque omnes maris huius exæſtuantes procellas , rideam & mare , & ventos & omnia , ſecuruſque dicam *in pace in id ipſum dormiam & requieſcam* ? in idipſum , hoc eſt eâ , quam de tuâ gubernatione tuâque ſapientiâ iam concepi , exiſtimatione ſecurus , ô magne Machinæ huius director Deus ! Turbetur ſanè mare , quaſſetur carina , concutiantur nauis latera , vndis obuoluatur , peſſum ire videantur omnia : nihil timeo , non caſus , non fortunam , nam illam non agnoſco. hoc ſcio , clauo aſſidere te , te Sanctum , te Sapientem , te omnium rerum conſcium , te Miſericordem & Bonum. Igitur *in idipſum* quod turbentur omnia , *in pace dormiam & requieſcam* ; non enim turbantur niſi à te , ſi tamen turbati dicenda ſint , quæ diriguntur à te : nec aliâ ſpe fretus requieſcam , niſi *quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Enim verò *ſingulariter* , hoc eſt methodo prorſus ſingulari ; inducendo me videlicet in ſanctuarium tuum , & arcana Prouidentiæ tuæ myſteria & inſtrumenta demonſtrando , quamuis quaſi per caliginem & ſuboſcurè. Atque hæc quidem ratio eſt , cur admiranda illa inſtrumenta Diuini artificis , quibuſque impendantur rebus , quamuis curſim expenderimus. Pſal. 4.

3. Verùm , vti non ſufficit viatori naui expoſito , metum omnem ſollicitudinemque vt deponat , naucleri ſui inſtrumenta fuiſſe contemplatum , quadrantes , aſtrolabia , circinos , pixideſque fuiſſe demiratum ; niſi id etiam ſibi perſuadeat , & adhiberi magno ſtudio , & verò etiam magnâ ſapientiâ à magiſtro obſeruari ventos , vada ſyrteſque aut cognoſci aut bolide pertentari ; denique ex artis regulis , nauigandi ſcientiâ , & rerum nauticarum cognitione dirigi omnia ; ita nec tranquillandis hominum mentibus ſufficere videtur ea , quam habemus de cœleſtium orbium inſtrumentis cognitio , neque verò etiam quibus rebus conficiendis applicentur ; niſi id etiam conſtet , ſapienter & rectè adhiberi , eâ quâ par eſt prudentiâ : item finem illum , quem ſibi

Digitized by Google

ſibi præfixit Deus, nobis maximè conuenire: denique omnia quæ circa nos aguntur, ea eſſe quæ noſtrâ maximè interſint; neque meliora inueniri potuiſſe compendia, modumque aptiorem, quô ad conuenientem nobis portum daretur peruenire, quàm is quo ſinguli ferimur modo.

§. II.

Vt autem hoc ipſum tibi perſuadeas, non eſt opus omnium euentuum ſcire rationes, eaſque iuſtas eſſe vt iudices: tantùm id certò ſtatue, à Dei Sapientiâ hunc euentum eſſe deſtinatum, & tum facilè acquieſces, rationeſque inuenies quibus factum defendas.

4. AVditores, diſputationem de rebus ſingulis inſtituere ſi velimus, illudque inquirere, an conuenienter ſingula eueniant, quæ hic ſiue in naturæ curſu, ſiue in re publicâ, ſiue etiam priuatâ geruntur; ſanè infiniti laboris opus aggredimur, cùm rerum euentus numero ſint infiniti; eorumque rationes indagare, vti immenſus, ita & improbus eſt prorſus labor, neque viribus noſtris par. Et tamen hâc viâ inſani tendimus, vt de Dei Sapientiâ iudicium, pro vt nobis quidem videtur, ſapiens feramus. multùm laboramus interim, contentione ſane maximâ, fructu nullo. Deplorat id Eccleſiaſtes *ſolummodò hoc inueni* inquit poſt indagationes rerum acutiſſimas, *quòd Deus fecerit hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus* ad rem ſanè, hoc eſt pacandis animis, quæ faciant nihil. Omnia cùm ſe labore ſummo perueſtigaſſe fateatur ſapientiſſimus Salomon, hoc demum intellexit nihil ſeſe intelligere, & hæc demum ſumma fuit Sapientia, *Intellexi*, inquit, *quod omnium operum Dei, nullam poſſit homo inuenire rationem, eorum quæ ſub ſole fiunt. & quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat. etiamſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire.*

Neque vt ſapientur omnia fieri credas, ſingulorum euentuum rationes exactè habeda ſunt.

Eccl. 7.

Eccl. 8.

5. Aliâ & quidem contrariâ prorſus viâ incedendum eſt, diſputationibus omnibus finem ſi vis ponere, omneſque difficultates enodare, hâc nempe; vt numquam rerum euentus, pro vt

Digitized by Google

ſunt, in ſe ipſis attendamus, priuſquam eos in Diuinæ Sapientiæ luce fuerimus contemplati. clariùs rem eloquar. Primò illud certum fixumque ſtatuere debemus, rem factam bene, & ſic euenire debuiſſe vt rectè nobiſcum ageretur, antequàm rationem vllam inquiramus quâ rectè factam eſſe, nobis perſuadeamus. Nos autem contrariâ viâ inſiſtimus, per rationes indagare dum volumus an quid factum bene; cum priùs id in rebus Deum concernentibus ſtatuendum fuerit, factum bene, antequàm ad facti rationes animum aduertamus.

Hæ enim ſi quæras ſingulæ, ad omnes perturbaberis.

6. Certè ſi curioſiùs indagauero, cur modò æſtas tam humida, modò cur tam frigida, an pluuiæ ſegetibus noxiæ an fauentes, cur modò ægrotem modò ſim incolumis, cur iſte tot palmarum vir Reipubl. tam neceſſarius moriatur, cur bella oriantur, atque his ſimilia multitudine infinita; earumque rerum rationes omnes, cur eueniant, diſcutere ſi incipiam & ponderare, infinitis ſanè me inuoluo quæſtionibus; & vt aliquam rationem inuenerim, illico tot tantaſque in contrarium ſuggeret, aut iacturæ quam propterea patior conſideratio, aut naturæ rem auerſantis timor, aut emolumenti commodique proprij auiditas, vt facilè rationem illam quæ pro facti bonitate fortè occurrebat, eliſurus ſim, declaraturuſque nullam eſſe aut ſanè exiguam. Hinc omnis perturbationis eſt origo, cùm quid votis noſtris contrarium accidit, quòd contra vel ſaltem præter rationem ea nobis euenisſe cenſeamus, rationum indagatores ſanè peruerſi.

Verũ priùs id apud te ſtatuas oportet, omnia à Deo fieri.

7. Agedum itaque qui ita cenſes. An ergo credis tu, quidquam horum quæ toto geruntur orbe, euenire ſine Numinis Prouidentiâ, id iam olim ab ipsâ inde æternitate ſuo dirigentis arbitrio, diſpicientiſque quid, quâ horâ, quomodo ſingula euenirent, cum omnibus planè circumſtantiis, quibus res ſingulas euenire iam perſpicimus? non arbittor id negare te; iam id ſuperiore Tractatu euicimus. Id verò claritatis causâ iam addo, omnia quæ naturam ſpectant, nec ab humano pendent arbitrio, æterno & determinato Dei id ita ſtatuentis euenire decreto, omnibus creaturis conſpirantibus vt Dei obediant æternæ legi. Illud igitur ſic habe, neceſſariò omnia iſthæc contingere, ſi res creatas ſpectes; liberè verò, ſi Dei ſic omnia ſtatuentis voluntatem. Ea verò ad quæ ſeſe humana porrigere poteſt voluntas & libertas, ideò euenire, quòd ab æterno Deus ſtatuerit illa permittenda: Tract. 3.

Digitized by Go

da : hoc autem rurſus ſtatuit, quia id permittere, melius è re ſuâ imò & noſtrâ eſſe ſtatuit, quàm impedire. Etiam peccata in-
Tract. 6. Aug. l 3. de Trin. c. 4. quies? Etiam, atque hoc deinde perſequar. Interim illud D. Auguſtini repeto, *nihil fieri ſenſibiliter & viſibiliter* (imò nullo prorſus modo) *quod non de interiore aulâ illius Imperatoris, aut non iubeatur, aut non permittatur.* Hoc itaque primum ſit.

8. Deinde an neſcis, omnia hæc rerum euenta aut imperata aut permiſſa, à Deo ſic eſſe diſpoſita, vt finem ſibi in diuinâ Mente præſcriptum conſequatur? Tertiò, an id etiam ignoras, finem hunc Dei, non alium eſſe, quam ſuam ſibi gloriam conſciſſere, quam quidem in eo arbitratur conſiſtere, vt omnibus à ſe conditis creaturis bene ſit; & quidem tibi præcipuè ô Homo, quem per hæc euenta tandem ſtatuit (niſi tu non vis) ad ſalutis æternæ portum prouehere? Hæc tua eſt felicitas, hæc Dei dirigentis gloria. Hæc ſi mihi penitus infixa hæſerint, quid alia quæro quibus mentem componam? aliâ certe ratione non indigeo, vt rationum omnium ſummam in quocumque euentu habeam, cuique penitus acquieſcam, à Deo ſui honoris apprimè tenaci, meique boni imprimis cupido, hæc ita diſpoſita; ac propterea ita eſſe debuiſſe, nec conuenienter aliter fuiſſe euentura. *Deinde ſummo conſilio ad Dei gloriã, tuumque bonum ordinari.*

9. Hoc iudicium fixum indubitatumque ſi habuero, præterquàm quòd ampliſſimum mihi campum aperuero, adorandi in omni rerum ſucceſſu Diuinum Numen, ſummo cum merito & religione, & verò etiam cum affueuero, ſummâ cum animi mei iucunditate: illud inde referam commodi præterea, quòd centenas illico humanas, diuinaſque rationes reperturus tum ſim, quibus menti turbatæ ſatis faciam, eliſuruſque omnes eas quas natura, aut affectio, aut etiam Dæmon ipſe turbandæ menti, non ſine animi inquietudine, tumultuque ſuggerebant. *Hoc cum generatim iudicaris, facile tum inuenies alias rationes, quibus aſſum approbes.*

10. Praxim hanc quieti mentis inducendæ accommodatiſſimam, Eccleſiaſticus mihi iam olim præ ſcripſiſſe videtur hiſce verbis.
Eccl. 32. *Qui timent Dominum* (hoc eſt colunt, magni faciunt, æſtimant, reuerentur) *inueniunt iudicium iuſtum; & iuſtitiam quaſi lumen accendunt.* quæ quidem verba ſic intelligo, vt præclariſſimam hanc praxim, quam præmanibus habeo, iis liquidò contineri, commendarique prorſus credam. *Declaratur hæc praxis ex Eccleſiaſtico.*

11. Si placet, modò attendite. In omnibus rerum euentibus, iis maximè quę nos noſtraque propè contingunt, illud nos præcipuè

turbat, vexat, angitque, quod ſemper iudicemus id ita euenire non debuiſſe, aut non eo tempore & modo; illudque iudicium ne nobis euellatur, conquiſitis vndique, pro vt rationum feraciſſima eſt naturæ maligna affectio, ſtabilimus & ſepimus argumentis: illud vnicè nobis perſuadere conantes, aut id fieri non debuiſſe, aut factum aliter futurum conuenientius. Hoc autem tum ſemper facilè iudicamus, cùm quod factum eſt, factum nolumus. voluntatem hanc peruerſam, rationum omnium quæ menti occurrunt eamque turbant, cauſſam eſſe atque originem, res eſt manifeſta.

Et ex vulgari ratione agendi hominum, qui facilè rationes inueniunt earum rerum quas fieri optàt.

Illud enim ſtatuamus, jure an iniuriâ non id quæro, tamen ad patris mortem anhelaſſe te; eo quidem inductum iudicio, rebus tuis id quòd conduceret: illico infinitæ propemodum rationes occurrent animo ſic præoccupato, quæ iudicium illud confirment, omnemque ſopiant perturbationem, quam ipſamet etiam natura, naturæque ſenſus, ſuo iure poterant excitare, & verò etiam in ſaxeo cient pectore. Quamuis autem id pudore præpeditus non ſpargas in vulgus, tamen tibi ipſi dices non indiſertè, ſenecionem fuiſſe & ſilicernium, pondus terræ, aliis ſibique grauem, infirmitatibus planè acerbis obnoxium, felicem profectò qui miſerias has humanas euaſerit, fortunatumque, vti non abs re ſperas, qui obtinuerit æternitatis portũ. At verò ſi longiorem parentis quantumuis miſeri & exeſi vitam, tuis rationibus conducere iudicaſſes, nihil certè ponderis momentiúe haberent rationes illæ, neć verò vlla, detergendo mœrori tuo; quæ tamen doloris omnis perturbationiſque etiam veſtigia, in priore euentu complanarunt. Tanti intereſt, illud tibi perſuaſiſſe, fieri debuiſſe id quod fit, vt pleno marte omnique ingenij contentione, rectè id factum eſſe propugnes. At verò ſi res quantumuis peſſima, tuiſque emolumentis prorſus aduerſaria, menti tuæ judicioque inſederit; coniugium puta planè diſpar & contemptibile; illudque ſtulta quædam animæ affectio præpeditæ menti commendarit perſuaſeritque; fruſtraneæ tunc ſanè ſunt, quotcumque ad diſſuadendum rationes afferuntur; eas tu vel halitu diſflaueris vt ventus paleas, & quidem ipſius D. Pauli teſtimonio conuelles & eneruabis. 12.

Ita prorſus in omni rerum ſucceſſu agendum eſt, ne turberis. id priùs ſtatue tamquam indubitatum, ita fieri debuiſſe, ita ratione 13.

Digitized by Google

tione factum, & quidem factum conuenientius; & tunc nec aëris intemperantia, nec propinquorum mors, neque adeò fortuna vlla à mentis quiete ac constantiâ te poterunt dimouere: rationibusque occurrentibus hoc vnum oppones, quò cunctas sopias, scire te factum bene.

14. At verò, inquies, manifestum mihi est, non omnia bene geri; nec ea quæ geruntur bene, ea esse quæ non conuenientiùs possent geri. Meliùs certè mihi esset saluo & incolumi, quàm sit languido & ægroto: meliùs cum humano genere ageretur, si neque bella neque dissentiones orirentur, nec tam crudelia passim exercerentur odia. Certè quis non videat, Dei quoque ex honore magis fore, si nulla inter homines committerentur scelera, quibus & humanæ & Diuinæ turbantur leges? Audio dissérentem te: & quidem quod peccata attinet, longiorem exigit Tract. 6. disputationem, quam breui dabimus. Illud modò generatim dico, aliud longè esse nulla peccata existere, aliud verò ea vt sint, à Deo permitti. & sic, quanquam fatear meliùs fore hominibus, si ea non committantur, meliùs tamen esse ea à Deo permitti, plenamque arbitrio humano concedi libertatem, manifestum dabo. In cæteris autem quibuscumque euentis, videre te ais quid sit melius, quid conuenientius, quid tibi aliisúe accommodatius; an paupertas è re tuâ magis sit an diuitiæ; an secunda, an aduersa fortuna, an vita denique optanda magis an mors; id verò penitus nego & pernego videre te. Non eò se extendit humana mens, vt istud solidè possit iudicare, pro vt paulatim discurrendo secuturis tractatibus planum faciam.

Obiectio refutata.

§. III.

Probatur exponiturque magis iam dicta praxis.

15. ID modò generatim dico, in iudiciis de rerum euentu ferendis vehementer errare nos, quod rationes priùs omnes ad trutinam vocemus, vt ea quæ nobis accidunt, bene & ratione nobis à Deo immissa iudicemus: ordine sanè præpostero; cum priùs à Deo, atque adeò bene id factum statuere debeamus, antequàm rationes in alterutram partem conquiramus. Quanquam ne

Rationes diuinorum decretorum ne discutiendæ quidem sunt, vt quieto sit animo.

ne conquirere quidem oporteat, quietus vt sis. Id enim si menti infixum habeo, Deum huius quæ molestiam mihi facessit, fortunæ auctorem esse aut directorem, non verò eam quam contra me agentem video creaturam; rursus si id mihi persuasero, omnia creata, aërem, ventos, frigus, venena, voluntatesque etiam peruersas hominum, instrumenta tantùm esse quæ summum istud Numen adhibet, vt morbum quo opprimor, calamitatemque quâ vexor immitat; tum verò alias rationes non attinet indagare me, hoc vnico tranquillus judicio *justus es Domine, & rectum iudicium tuum.* Iustum quia Domini; rectum quia tuum, hoc est, super omnia sapientis Dei. Psal. 118.

Veneratione magnâ credenda sunt.

16. Et in hoc firmo fixoque iudicio sita est ea quam ex Ecclesiastico afferebam praxis, quâ Diuinorum decretorum indagandæ sunt rationes, quibusque cum delectatione pascatur, etiam in ærumnis constitutus animus. *Qui timent Dominum, inueniunt iudicium iustum.* Quod quidem sic expono. Qui reueretur Dominum; reueretur autem quisquis altissimam de Domino habet opinionem; *Inueniet iudicium iustum*, hoc est iudicabit illico rectè & iustè à Domino attemperari omnia. At quomodo iudicium istud inueniet inquies? audi id quod addit Ecclesiasticus, *Et iustitiam quasi lumen accendunt*; quod quidem pro instituto sermone sic intelligo. Iustitia quam in omnibus seruat Deus, quamque scio eum neque velle neque posse infringere, mihi sufficit vt omni prorsus abiectâ hæsitatione, dicam & statuam id factum benè. Hoc verò iudicium mihi facem præferet, lucemque dabit, quâ plurimas etiam humanas conquiram inueniamque rationes, quibus factum sapientis Dei fulciam & defendam, ad quas tamen extra illud lumen constituta mentis acies caligabat. Eccl. 32.

Decretisque Dei tunc acquiescet.

17. Experire hanc praxim, & manifestè rem sic esse, ipsa tè tua docebit experientia. Neque enim vidua quantùuis indiga, tanto in charissimi sui mariti obitu dolore opprimetur, quin, si semel hoc imbiberit, alteque magnâ religione menti infixerit, à Deo mortem hanc immissam, adeoque rectè id factum & bene, statim plurimæ, etiam ex naturâ petitæ rationes ei occursuræ sint, quæ factum approbent: tunc videbit rei familiaris fuisse prodigum maritum, filiis iam adultioribus, conuenienter, mala quæ dabat subtracta esse exempla, aliaque occurrent vitia quibus se mundo faciebat

Digitized by Google

faciebat contemptibilem ; denique plurima iam cernet viduitatis commoda, quæ non nisi ad lucernam hanc fuere conspicua : cæteræ autem quæ contra militabant rationes euanescent illico, & cum illis nimius, cumque per rationes fouetur, in immensum excurrens dolor.

18. Et verò sine vllis deinceps rationibus, hæc vna ratio, omnium mentis tempestati sedandæ sufficit, Deum esse cuius nutu hæc geruntur quæ eueniunt, Iustum, Sapientem, & Sanctum. Iustum, vt cui nihil placere potest nisi quod rectum est ; Sapientem, vt cui perspecta sunt omnia ad rem suam meamque quæ possint facere ; Sanctum, vt cui nihil ita fixum est & ratum, quàm per rerum euentus quamtumuis dubios & incertos, hominem ad sanctum felicitatis portum euehere & promouere.

Acquiescamus autem, si magnam de Dei sapientiâ habeas opinionem.

19. Omnis itaque tranquillitatis ars, ad magnam de Deo opinionem iam reducta est. Ea autem opinio præcipuè in eo consistit, vt altè de summâ eius sapientiâ sentiamus. Parum enim fuerit magnam de eius potentiâ existimationem excitasse, prout superioribus tractatibus vtcumque præstitimus, nisi illud etiam animo hæreat, Sapientem eum esse ; proinde magnâ eum ratione & circumspectione propemodùm infinitâ, rebus omnibus moderari ; errare eum à suo scopo prorsus non posse ; denique non aliam esse rerum rationem præter ipsum Deum. *Deus enim* vt rectè Nazianzenus *est ipsissima ratio*, & si aliquid præter rationem moliretur, iam Deus esse desineret. Vt igitur facilè Dei decretis ordinationibusque acquiescamus, ipsam Dei Sapientiam, infinitamque rerum molem, quam Diuinâ suâ Mente complectitur, sic quasi generatim intueamur. Immane quantum ad opinionem, quàm de Deo nos habere conuenit, accedet incrementum ; imò quieti tranquillitatique nostræ. Nam cuius sapientiæ fidimus, facilè dictis eius factisque acquiescimus : Quàm facilè duci suo parent milites, de cuius arte militari non dubitant ? quàm sine hæsitatione vllâ, responsa petuntur accipiunturque à iurisperito, cuius existimationem litteræ apud omnes extenderunt ? quàm pacato animo medicinæ sumuntur præscriptæ à medico, cuius nomen magna imprimis rerum experientia studiaque commendarunt ? tùm certè probantur omnia & singula ; sic vt errores ipsos ab eo liquidò commissos, in alias conijciamus causas potiùs, quàm vt quidquam ab eâ quam concepimus opinione.

Apparet id etiam in humanis.

Digitized by Google

nione detrahamus. Contra verò timidi & trepidi poculum ſumimus, quod ea miſcuit manus, de cuius experientiâ, & ſtudio in circumſtantiis morbi indagandis & diſcernendis, vel minimùm dubitamus.

Intremus itaque penitius *Sanctuarium Dei*, eiuſque ſcientiam infinitam, aut ſi humano more loqui liceat, ſtudia Diuina, libros, Bibliothecamque in quâ totus eſt, perſcrutemur. 20.

§. IV.

Vt autem ſummam concipias de Sapientia Dei opinionem, varie eius Scientiæ exponuntur, ſeu ſciendi modi: ac primò quidem, vt Theologi eam vocant, Scientia ſimplicis intelligentiæ?

Petitur à Deo vnio intrandi in conclaue myſteriorũ ſapientiæ diuinæ,

INeffabilis, & incomprehenſibilis Deus! licebitne tandem mihi mortali homini ſubire arcanum illud Sanctuarium tuum, non vt ea quæ iſthic geruntur intelligam, *quis enim cognoſcet ſenſum domini?* quis tam arcana conſequetur, aut cui ea patefacere tu ipſe poſſis pro vt ſunt, niſi non minori te? verùm vt id ſaltem cognoſcam, incomprehenſibilem eſſe te, qui comprehendis omnia, neque limites vllos eſſe poſitos Scientiæ tuæ, quâ tamen limitas vniuerſa, 21. ad Rom. 11.

vt intelligamus nihil caſu ſed ſummâ ſapientiâ fieri.

Vtinam Auditores, illud tantùm comprehendere poſſimus, quanto ſtudio quiſque noſtrûm ſteterit ſapientiſſimæ illi Menti, quamque profundè Theologiam, Diuinitatem, inquam, ſuam perſcrutatus fuerit euolueritque, vt id tandem de nobis faceret quod nunc ſumus! ah quanto id nos gaudio permulceret, quantam daret animi ſecuritatem! Certè audendum eſt, tentanda eſt alea; ſubeamus altiùs *Sanctuarium Dei*; & quamuis id certò ſciam intelligere Sapientiam tantam me non poſſe, & quantumcumque ingenij vires extendam, eam tamen non poſſe contingere, *non potero ad eam*; tamen ad id conducet tenuis & exilis tantæ rei conſideratio, vt penitus obſtupeſcam, vt totum me pronus incomprehenſibili Menti ſubiiciam. 22.

Omnia caſu arbitrabaris fieri, & eſſe, & conſeruari, & interire, imperite homuncio. an verò noſſe vis quanto labore, quantis ſtudiis & quidem quàm Theologicis & Diuinis, Deo ſteterit 23.

non

Digitized by Google

non Vniuerſi modò productio, ſed tu ipſe ſigillatim, euentuſque qui modò te circumſtant tam varij tam implexi? Aulam Dei interiorem ſubi, ſapientiamque eius obſtupeſce ſi potes ſatis. Bibliothecam totam per partes aperio.

24. Ac primò quidem, prima quæ intranti occurrit, & ſine quâ nihil conſilio & ratione extra ſe, imo ne intra ſe quidem, vt præclari cenſent Theologi, agere potuit Deus, *eſt Scientia ſimplicis intelligentiæ.* ſimplex eſt cognitio, quia tota in contemplatione conſiſtit, nec quidquam actu ponit extra Mentem Dei. Eſt autem cognitio quâ omnes creaturas poſſibiles, totâque æternitate ab infinitâ ſuâ potentiâ creabiles percipit, & vno prorſus comprehendit actu. *Exponitur prima ſcientia Dei, quæ eſt Scientia ſimplicis intelligentiæ.*

25. Hic iam in abyſſum incidi; fundum planè perdidi, nec habeo vbi pedem figam. Extende mentis aciem quantùm potes ô homo; & ſi vaſtiſſimum hoc ſcientiæ pelagus potes vel cogitatione circumplecti, homo non es, Deus es. Facite ſi placet audientiam.

26. Non id dico Deum iam ab ipſo æternitatis, ſi ita loqui fas ſit, exordio cognouiſſe quotquot iam ſunt, fuerunt, ac porro futuræ ſunt totâ æternitate creaturæ; parum id ſanè eſt; verùm & quotquot omnino ſunt poſſibiles. Adeò vt in Diuinâ illâ Mente ſit cognitio clara, perfecta & diſtincta infinitorum omnino mundorum, (infinitorum enim ſinguli ſunt poſſibiles) quorum tantùm vnus eſt, hoc quòd nunc eſt Vniuerſum. Nouit itaque infinitas omnino ſpecies generaque hominum exempli gratiâ, ratione præditorum, quæ creare ſi libeat poſſit; alias aquarum, arborum, animaliumque infinitas ſpecies, alios denique mundos infinitos, qui ne vnicum quidem corpuſculum, cum hoc orbe quo fruimur, haberent commune, ſed alia prorſus omnia, quàm quæ videmus, continerent. In hoc verò, qui nunc eſt, rerum ordine & orbe, nouit non Angelos modò qui nunc ſunt, homineſque & cæteras creaturas quæ aut ſunt, aut erunt, aut fuere, verùm & infinitas præterea cuiuſque ſpeciei creaturas, quæ quidem numquam futuræ ſunt, ſunt tamen poſſibiles; earumque omnium ſigillatim habet ideas tam claras, tam diſtinctas, tam accuratas, vt ſi eas in lucem creando libeat edere, tales omnino ſint futuræ, quales in Dei Mente ideâque ſunt deſcriptæ. *quâ Deus nouit omnes creaturas poſſibiles.*

Digitized by Google

Probatur hac scibilia necessariò Deo inesse.

Hanc verò infinitam infinitarum rerum possibilium scientiam Deo inesse, Deoque competere perfectus vt sit Deus, id quidem manifestò liquet Dei naturam penitius consideranti. Nam si alias creaturas non cognoscat, præter eas quas iam condidit, conderque in hoc qui voluitur rerum ordine; id quidem fateri necesse est, exhaustam esse hâc creatione Dei potentiam, nihilque plane creare posse, quàm id quod adhuc est creaturus. igitur absolutâ, verbi gratiâ, hominum adhuc creandorum serie, quæ quidem ante iudicij diem certo certiùs absoluetur, exhausta erit in Deo, homines creandi potentia. nemo enim efficere id potest quod nescit, neque casula etiam minima constrvi potest, cuius non præcesserit aliqua, in mente artificis, Idea. Quid est autem Idæam mente circumferre, quàm rem vt possibilem cognoscere, cuius ea est Idæa? Quod si igitur Deus, præter hos quos creaturus est, nullum alium hominem cognoscat possibilem, creaturam possibilem nullam; id sanè consequens est, nullum, præter illos, creare posse hominem, creaturam nullam. quod si verum est, iam certè per hanc seriem tam hominum quàm creaturarum adhuc creandarum, exhaurienda est Diuina potentia. At verò cùm hæc series futurarum rerum finienda sit, etiam Dei potentiam finiri necesse est. non igitur Dei potentia est infinita: non est igitur tandem Deus, cuius natura est in omnibus esse infinitum. quod quàm absurdum sit dicere, nemo non videt. Aut igitur negandus Deus, aut hanc scientiam ei prorsus competere, statuendum est. 27.

Verùm sine disputationum tricis agamus rem. Hoc sanè constat, ab æterno fuisse in Dei Mente perfectissimas imagines, Idæasque exactissimas, rerum omnium quasi semina; hoc est cognitionem clarissimam rerum omnium possibilium, quarum tamen infinitæ, nunquam in lucem prodituræ sunt, nec aliam habituræ quàm in Mente clarissimâ, omnia comprehendentis Dei. 28.

Omnia autem possibilia cognoscit actu vnico.

Neque tamen cum omnia à Deo cognosci auditis, id credite fieri per actus inter se distinctos & discretos, quasi vnum modò, modò alium, Angelum modò modò hominem, aut hunc primò, alterum deinde, tertium tertiò cognoscat, tempore aut cognoscendi ordine & actu discreto & separato, pro vt in nobis cognitiones variarum rerum, variis etiam actibus videmus esse dispunctas & separatas; id enim exilitati mentis nostræ tribuen- 29.

dum

dum eſt: quæ quia ad omnes vnico obtutu ſe nequit extendere, oculum mentis circumducit, vt diuerſis quaſi aſpectibus attingat ſingula, quæ non poteſt ſimul multa. In Deo autem, infinitâ inquam Mente, cum nullus ſit comprehenſiuæ virtutis terminus, ita nihil eſt quod aciem eius fugiat; & tam diſtinctè percipit, actu tamen vnico, vniuerſa, quàm ſi vnicæ tantum rei cognoſcendæ, totam Mentis ſuæ aciem ingeniumque impenderet.

30. Vin plura dicam? certè id dico, cognitionem illam Deum ipſum eſſe: & ſi cognitio ea non exiſteret, Deum non fore. Adeo vt ſicut eſſentia animæ noſtræ eſt eſſe rationabilem; hoc eſt, ratione vti poſſe, poſſe cognoſcere; ita eſſentia Dei eſt, non poſſe tantùm, ſed actu ipſo cognoſcere quidquid cognoſci poteſt; Deus enim Actus purus eſt, vt loquuntur Theologi, nulla omnino poſſibilitate inuolutus, aut mutationi vlli obnoxius. Quidquid in Deo eſt, eſt, & non tantum poteſt eſſe. *Ego ſum qui ſum.* & *qui eſt miſit me.* ita ſe Deus ipſe appellat, quòd ſi verò non actu vnico omnia comprehendat, certè mutationi eſt obnoxius Deus. nam ſi cùm Angelum cognoſcit, non cognoſcit actu eodem hominem, profectò manifeſtum eſt, mutatum eſſe Deum, factumque ex Deo cognoſcente Angelum, Deum cognoſcentem hominem. Igitur non eſt Deus. quod cùm ſit planè abſurdiſſimum, dicamus ſanè, quòd res eſt, omnes illas rerum omnium poſſibilium ſpecies, imagines, ideas, & cognitiones, vnico & puro Actui diuinæ Mentis competere; imò omnes illas cognitiones, ſic in vnâ Mente coniunctas, nihil aliud eſſe, niſi ipſum Deum.

Et hæc cognitio eſt Deus ipſe.

Exod 3.

§. V.

Quam neceſſaria fuerit Scientia ſimplicis intelligentiæ, ad ordinandum hoc Vniuerſum, & hanc creaturarum ſeriem, quæ modò eſt.

31. His itaque ſic rectè conſtitutis & perpenſis, illud præterea ſciendum eſt, Ideas illas infinitarum rerum prorſus infinitas, magno vt ſic dicam ſtudio peruoluiſſe æternam illam ſapientiſſimamque Mentem, & vt humano more ad homines loquar,

Atque hæc ſcientia indiguit, Deus, vt hunc mundum liberè crearet.

quar, quasi deliberationem secum instituisse, qualem & quem mundum, ex infinitis, quorum Ideas habebat in promptu, ex Diuinâ illâ Mente depromeret, & in lucem daret: omnibusque rite perpensis, examinatis omnibus rerum omnium circumstantiis, ponderatisque quæ hinc & hinc occurrebant rationibus sine dubio infinitis; tandem ex infinitâ illâ mundorum congerie, hunc denique Vniuersi ordinem, rerumque seriem, quam mundum hunc appellamus, & quidem solum, pro suâ libertate statuisse condere & creare. Rursus verò quia in hoc rerum ordine seu mundo, infinitæ aliæ poterant creari species rerum, quarum idæas clarissimas in mente descripserat; infinitis aliis prætermissis, has species Angelorum, hominum, animalium, fruticum, elementorum orbiumque cælestium creandas sibi sumpsit, & non alias; idque rursus liberè, nemineque necessitatem imponente. Tandem quia rursus in quâuis creaturarum specie, puta hominum, infinita individua sunt possibilia, infiniti homines alij quàm iam sint, infinitæ aliæ arbores, animalia infinita, infiniti Angeli prorsus alij atque alij; omnibus rite expensis, has quæ fuerunt, eruntque creaturas, & inter illas te, quisquis es ô mortalis, selegit summo studio immensa illa & vasta Mens, & suo quem constituit tempore & loco, è suâ Mente producendum liberè destinauit.

Liberè inquam: nihil est enim quod supremo domino necessitatem imponat; *omnia quæcumque voluit fecit.* Atque hinc iterum manifestum fit, quàm necessariò statuenda sit in Deo infinita illa possibilium creaturarum cognitio. Si enim non aliam cognouisset rerum seriem seu mundum, alium certè creare non potuisset. itaque creare si quando statuisset mundum aliquem, iam sanè ad hunc creandum quem solum norat, necesitabatur, cùm alius creandus menti non occurreret. libertas enim sine electione non est, incogniti autem nulla est electio. Vt ergo liberè creatum hunc à Deo mundum asseramus, alios possibiles cognouisse necesse est, vt ex iis quem vellet, seligeret reiiceretque. Quod si verò vnicum tantummodò possibilem mundum, cognitum fatearis præter eum qui modò est conditus, infinitorum illico cognitio concedenda est Deo. infinita enim possibilia cum sint, & quidquid possibile est, sit cognoscibile; consequens est, cognoscibilia esse infinita. quapropter cùm omne cognoscibile

32. Psal. 113.

gnoſcibile comprehendat Deus, infinita ſane poſsibilia eum cognoſcere fatearis neceſſe eſt. nulla enim ratio ad vnum poſsibile cognoſcendum determinat, vbi infinita comprehendendi vis eſt, & plura poſsibilia ſtatuuntur eſſe, cognoſci quæ poſsint.

33. At verò, inquies, liberè cum agat omnia, cur hunc hominem potius creandum deſtinauit, quàm infinitos alios qui creandi non ſunt, & quos tamen æquè facili negotio è ſuâ Mente poterat educere? Arduam rem petis quiſquis hanc petis. Quid dicam? verùm & illud interrogo ego, cur pictor aliquis hanc tabellam picturamue ex mente ſuâ educit, penicilloque deſignat, & non aliam? quanquam comparatio hæc, vt video, non planè congruit. Reſponderi enim facilè poſſet, ideo hanc efformari pictoris penicillo, quia huius tantùm & non alterius ideam in mente circumferebat; & quamuis alias poterat efformare penicillo exprimendas, nullas tamen re ipsâ efformauerat. At verò in Deo id non eſt; omnes enim omnium rerum ideæ, æquè præſentes illi ſunt, æquè claræ, æquè vt producantur faciles. cur igitur has ſuſcipit in lucem producendas, reiectis aliis numero infinitis? *Quòd ſi quæras, cur Deus hos præ illis creaturas creârit,*

34. Quid reſpondeam; quò me vertam neſcio. Et verò ſcio. Ad te me conuerto Mens increata, Mens Diuina: in te rerum omnium rationes inuenio expeditas, illud cum ſcio, deſtinato hæc conſilio à te facta. Nam vt rectè monet Sapiens: *Tecum Sapientia tua quæ nouit opera tua, quæ & affuit tunc cùm orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.* Mortales! *quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit?* inquit diuinus Paulus: & rurſus ſapientiſſimus Salomon, *quia omne quod voluerit, faciet; & ſermo illius poteſtate plenus eſt, nec quiſquam dicere ei poteſt, quare ita facis?* An non ſatis eſt ſcire me, immenſam illam Sapientiam, poſt tanta ſtudia, tantamque in expendendis omnibus inſtitutam deliberationem, ita ſtatuiſſe, vt acquieſcam, & dicam Factum benè? *non habeo quod certò reſpondeam, niſi quia ita voluit.*

Sap 9.

ad Rom. 11

Eccl. 8.

35. Verùm cùm etiam illud mihi conſtet, omnia quæcumque agit Diuinum illud Numen, ad ſuam gloriam honoremque referre, *vniuerſa enim propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*, illico fit illud planè credibile, hos Angelos, hos homines, hæc elementa, hos cælos, hoc denique Vniuerſum, præ cæteris omnibus creationi *Credibile eſt, quia hos præ aliis nouerat gloriæ ſuæ manifeſtandæ magis*

Prou. 16.

conducere. Certũ eſt, quod quia per has & non per alias, gloriã ſuã voluit manifeſtare.

tioni fuiſſe deſtinatum, quòd hæ creaturæ maximè ad gloriam ſuam promouendam conducerent, oſtentationemque artis ſuæ. Aut ſi alias etiam creaturas poſſibiles eſſe contendis, ad artis demonſtrationem, præ his quæ deſeruirent; id verò præterquàm quòd tu neſcias, neque ad id probandum quidquam præter coniecturas afferre poſſis; certè ſtatuendum eſt, has & non alias ab Artifice ſummo eſſe electas, in quibus & per quas Sapientiæ & Scientiæ ſuæ, imo & Bonitatis & Miſericordiæ theſauros abſconditos re ipsâ patefaceret & declararet. Quâ verò motus ratione id egerit, neſcio; rationes non indago, ſed factum approbo, veneror & adoro. Et verò, quis pictorem aggreditur, petitque cur per hanc picturam potiùs, quam per aliam voluerit artis ſuæ ſpecimen dare, eamque commendare poſteritati, cùm aliæ ſupereſſent ideæ, quibus æquè id facilè conſequeretur? certè quia per hanc nomen ſuum commendare volebat, non per aliam; nulli ideæ iniuriam fecit, omnium fabricator, & proinde omnium dominus.

Pro hoc beneficio, gratia à creaturis ſingulis, Creatori agenda.

Miſeri, ſi naturam in nobis corruptam, at ſi deſtinationem Dei attendimus, feliciſſimi mortales! quantam habemus Deo maximo gratias agendi materiam, vel ex hoc ſolùm capite, quod nos ex infinitâ illâ hominum poſſibilium congerie, ſigillatim nominatimque exceperit, per quos ſuam ipſe gloriam commendaret? quid, quòd & illius gloriæ percipiendæ capaces fecerit? Vbi præ totâ hominum poſſibilium infinitudine, id ſumus meriti? quid egimus, quid contulimus? Rurſus identidem id cogita, quâ quæſo fronte, diſpoſitionibus eius ſanctiſſimis audeas intercedere, totamque idearum ſymmetriam querelis indebitis interturbare! 36.

Neque eſt quæredum quod ſic & non aliter ſeſe efformaris.

Quaſi verò in artificioſiſſimâ & ad omnes artis leges exactâ picturâ, effigies quæ ſecundùm perſpectiuæ tenorem magis diſſitæ vt appareant, obſcurioribus obducuntur coloribus, minoreſque deſignantur, iuſtè conqueri poſſint, quòd eo ſtatuantur loco, quòd tam obſcuro, quòd tam exigui efformentur maſculi, cum nullo labore in debitam educi poſſint altitudinem. Quieſcite quæſo inſani maſculi, neque picturæ proportionem veſtris obmurmurationibus interuertite: ſatis id quidem vobis glorioſum eſt, à mente artificis eductos vos, cum alios poſſet quamplurimos efformare; ſatis vobis ſit eſſe, & tabulam illam artificij 37.

plenam

plenam positione vestrâ condecorari. Illô certè debebatis esse loco & non aliô, neque clariores neque adeò etiam maiores, vt artem suam pictor commendaret. Hoc si vos non percipitis, satis id sit artificem id dignoscere, artifici sic visum, artifici sic placuisse. Pluribus rem non explico : videtis oppidò quò tendam & quid velim. Ad alia faciamus gradum.

§. VI.

Exponitur Scientia Visionis: & quomodo Deus creaturas reipsâ aliquando creandas, ordinet ac disponat.

38. COgnitâ itaque beneque perspectâ totâ possibilium creaturarum congerie, decreuit Deus aliquas, prætermissis cæteris, è Mente suâ educere & in lucem dare : illud inuiolabili statuens decreto, quot forent & numero & specie : quasi si pictor certò statuat quot & quas effigies in tabellam suam velit educere, & spectatorum oculis visendas proponere. Hoc decretum, non temporis sed naturæ, vt Theologi loquuntur, ordine, subsequitur secunda in Deo scientia quæ in Scholis dicitur *Scientia Visionis*, & rectè. Vti enim videnti ea quæ videt præsentia esse necesse est, ita per hanc scientiam, omnia quæ possibilitatis arcanas tenebras euasura sunt, & totâ æternitate sunt creanda aut futura, fiunt præsentia Diuinæ Menti, apud quam nihil futurum est; caque in se ipsis, quasi æternitati suæ, quâ omnia tempora complectitur, coexistentia intuetur.

Explicatur secunda scientia, quæ dicitur Visionis.

39. Adeo verò exacta est hæc visio, vt penetret prorsus rem omnem, omnem naturam comprehendat, proprietates dispositiones, situs omnes peruadat; perfectionem, numerum, magnitudinem rerum omnium exactè norit; adeò vt in totâ rerum omnium congerie, ne capillus quidem minimus, non arenula, non atomus sit, cuius & pondus, & exilitatem, & duritiem non exactè penitusque discernat & videat.

Quâ Deus videt omnes res futuras.

40. Neque id mirabitur, quisquis attenderit omnes omnino creaturas ex Deo vt sic dicam effluere, hoc est ex cogitationibus ideisque quæ in Dei Mente sunt : adeo vt nulla possit esse creatura, ne musca quidem aut vilissima formica, cuius idea non sit in

Omnium creaturarum in Deo sunt Ideæ.

Digitized by Google

in Deo; neque alio modò extra Deum in naturæ huius quasi tabulâ sit exposita, quàm prout in Diuinâ Mente est descripta. Ita Diuinitatis ille magnus interpres Dyonisius: *Omnium Causam, priùs constituisse omnium rerum exemplaria concedendum est.... Exemplaria autem dicimus, essentiæ rerum effectrices rationes, quæ in Deo coniunctæ ante fuerunt..... Diuinasque ac bonas voluntates, quæ constituunt & faciunt omnia.* D.Dyon. de diu. nom. c 5 4 in fine.

Et hæ creaturarum Ideæ sunt Deus ipse.

Obseruatione imprimis digna sunt ea verba, *rerum quæ in Deo coniunctæ ante fuerunt.* Quod quidem, sic intellige. Veluti si aquæ per sex septemúe canaliculos ex castello conchâue defluant, nihilominus in ipso fonte fuere coniunctæ, coniunctæque vnam constituebant aquam, quæ mox per canales in lucem prodeuntes fuere discretæ; ita, imò longè perfectiori modò, creaturæ omnes in Deo fuére coniunctæ, constituebantque vnum Deum: quæ deinde cùm è Diuinitatis fonte deriuari cœperunt tanquam riuuli, singulæ seorsim factæ sunt creaturæ. Ita disertè diuinorum conscius, ipsemet Ioannes. *Quod factum est, in ipso vita erat*: ita commate dispungendam esse hanc sententiam docet Augustinus, eamque, in rem meam, sic admirabundus exponit. *Quid est hoc? facta est terra, sed ipsa terra quæ facta est, non est vita. Est autem in ipsâ Sapientiâ spiritualiter ratio quædam* (Ideam dic) *quâ facta est terra; hæc vita est.* Et rursus post pauca. *Sit ergo fratres charissimi, quia Sapientia Dei per quam facta sunt omnia, secundùm artem continet omnia, antequam fabricet omnia; hinc quæ fiunt per ipsam artem, non continuò vita sunt, sed quidquid factum est, vita est in illo.* Nemini itaque mirum videri potest, nihil esse in toto rerum ordine creaturâue vllâ, quod aciem eius effugiat; nam præterquàm quòd eas in se ipsis quâsi præsentes videat, cognoscit præterea eas in se ipso. Quòd si ergo aliquid esset, quod non penitus comprehenderet, iam verò neque se ipsum vitamque suam comprehenderet; nam quod *factum est*, & extra ipsum creatura est, *hoc, in ipso vita est*, in ipso Deus est. Si ergo quod factum est non intelligit nec comprehendit, neque se ipsum comprehendit, adeoque non est numeris omnibus perfectus Deus. Quod tamen fieri, ne per Deum quidem potest. 41. Ioan. 1. Aug tr 1 in Ioan. circa finem.

Ex his Ideis, Deus ordinat

Tandem habitâ rerum omnium tam exactâ notitiâ, demum accingitur Sapiens Deus, vt eas omnes & singulas ordine bono componat 42.

componat, finique quem ſibi præfixit aſſequendo, accommodet. Quis is eſt inquies? nullus certè, niſi Diuinitatis ſuæ honor & gloria: quam quidem in eo poſitam intelligit, vt vniuerſum illum mundum ſeriemque rerum quam intellectu percipit, voluntateq; liberâ creare & in lucem protrudere iam decreuit, optimo quo poteſt ordine diſpertiat, & in rem deducat; ſic vt tota rerum facies, ordo & ſymmetria, ipsâ luce clariùs *enarrent gloriam Dei*. huc eius omnia collimant ſtudia. *creaturas vniuerſas*

43. Et verò ſatis conſtat, artem amœnitatemque picturæ nobilis non id exigere, vt effigies ſingulæ, ſeu perſonæ rerumue imagines, æquè exactè ſint expreſſæ, æquè concinnæ, æquè altæ & expanſæ: imò contra potius, æqualitas illa turbaret omnia, imperitiamque pictoris argueret; cùm manifeſtum ſit, aliam quidem perſonam antrorſum quaſi prodire debere, aliam verò retrocedere, vt accurata perſpectiuæ ratio habeatur, in quâ quidem picturæ perfectio, ars amœnitaſque conſiſtit. neque enim ſatis eſt neſcio quot maſculos in tabulam coniecisſe ſic quaſi temerè, niſi ordine inter ſe, ſitus, poſitioneſque ſingulæ, ex arte & decorò diſponantur. *Sicut pictor tabulam.*

44. Sic prorſus in hâc naturæ tabulâ exornandâ actum eſt. Non id ſatis erat creaturas producere, vt rectè cenſeantur productæ, niſi per ſua quæque tempora, & loca naturæ apta, rite & ordinatim digerantur. Quòd ſi enim quotquot fuere futurique ſunt homines, cæteræque quæ modò ſunt creaturæ vno temporis momento productæ, & in hâc mundi tabulâ vno eodemque die fuiſſent expoſitæ, quæ demum terra tantam rerum hominumque farraginem ſimul capere potuiſſet? vnde alimenta tantæ multitudini alendæ ſuffeciſſent? idcirco conueniens terræ ſpatio creaturarum multitudo creanda fuit; certus arborum plantarumque, certus animalium, hominumque numerus mundo huic exponendus, qui & terræ ſufficeret, & cui alendo terra abunde ſuppeteret. Illis itaque primò illo mundi naſcentis exordio procreatis ſeu hominibus ſeu animalibus aliis plantiſque, ſimiles ſibi ſpecie creaturas progignendi, à Sapientiſſimo Deo virtus & facultas, ſummâ prouidentiâ, ſimul eſt conceſſa; ſic tamen vt etiam prouiderit, quot & quæ, quo tempore, & à quibus fuerint procreandæ, ſubſtituendæque earum loco, quæ lapſu temporis ex Diuino decreto erant interituræ, locumque hunc *Determinando imprimis ſitus quo qualibet oriri, durare, & interire debeat creatura.*

& quasi theatrum orbis cessuræ post se exponendis creaturis.

Et ad hoc conjequendū ordinat calorū orbes, nubes ventos &c. tanquam instrumenta.

45. Et quidem, vt hanc interitus ortusque in rebus omnibus vicissitudinem inferret, mirâ sanè industriâ cælos, nubes, pluuias, hyemes, æstates, nebulas, ventos, naturam omnem, suis temporibus disposuit & attemperauit Deus, aliis vt gignendis, corrumpendis aliis vt subseruiant. Adeoque ridiculè prorsus persuadet sibi nescio quis, casu & fortuitò se venenatâ aut certè malâ afflatum aurâ, quâ eius tentata sit imò & afflicta valetudo; cum ab ipsa iam inde æternitate Deus constitutum illud habuerit, ventos eô modo disponere, aëremque istâ intemperie corrumpi, quâ corripereris tu, eo prorsus tempore quô interitum tuum, conuenienter naturæ deberi prospiciebat. Atque pari prorsus ratione, interitus ortusque omnium omnino rerum per sua loca temporaque, secundùm naturæ tamen id exigentis leges, digessit Sapiens Deus. Cum enim creaturas omnes, Angelos excipio & animam Hominis, corruptioni obnoxias creare pro suâ libertate statuisset, ita ex eâ, quam de singulis habebat, scientiâ & notitiâ, singula inter se stupendo planè artificio attemperauit, vt singula sibi manum darent: & vt ad exortum, erant futura adiumento nascituris, ita & occasui præberent causam, interituris futura offendiculo.

Deinde determinat singularū creaturarū naturas, dotes, & qualitates.

46. At, cùm non tempora creaturarum solummodò ordinanda essent, sed & compositiones, status, naturæque earum quæ eodem temporis tractu simultaneæ in hoc theatrum mundi erant prodituræ, aut vt in comparatione hæream, in hac naturæ tabulâ erant exponendæ creaturæ; certè in earum ordinatione admirabilem sese demonstrauit artificem, ingeniosâque prorsus manu singula designauit. Id enim pictoris egregij est, varietatem tabulæ dare, & in varietate, artem & amœnitatem. Etenim si omnes omnino creaturæ, eâ quâ sol claritate forent spectabiles, quæ demum ea foret naturæ commendatio? si omnia omnino animalia, Elephantes magnitudine exæquarent, quàm parvus earum esset vsus? si aquæ omnes, ignis calore pollerent, quam diu natura subsisteret? si terra adamantis pulchritudinem duritiemque præseferret, quibus tandem arateris subigeretur, pararetur que ferendis frugibus? certè attentior in rem suam fuit Deus, qui perfectionem omnem ita temperauit & per singulas distribuit creaturas, ita situs locaque digessit, proprietates eas dedit,

dedit, vt meliori ſanè modo exponi non potuerint. non quòd quæuis creatura, alterius perfectionem adæquet aut æmuletur; quis enim dicet terræ glebam, adamantis pulchritudini comparari poſſe? ſed quòd optimâ ratione ſint expoſitæ, proprietatibus iis dotatæ ſingulæ, quæ fini quem Deus præfixerat, hoc eſt naturæ ſuſtentationi, pulchritudini, & varietati inducendæ, quàm maximè conuenirent. Et hoc quidem ſenſu, melius eſſe aio terram eſſe inconditam, obſcuram & ſordidam glebam, quam ſummi ſplendoris pretiique adamantem: prorſus vti dicendum eſt, informem homuncionis, obſcuramque in picturæ perſpectiuâ vltimâ, depictam effigiem, meliùs iſthic eo modo adumbratam eſſe, quàm ſi viuaciſſimis coloribus clariſſimè expreſſa, primarum quæ ſe in primo tabulæ plano offerunt perſonarum, accurationem viuacitatemque ſuperaret: eſt enim prout ſitus & diſtantia, hoc eſt, prout ars requirit.

47. Neque tamen id, inanimatas inter aut ratione carentes creaturas, ſolùm præſtitit. Certè inter homines id quoquè, ineffabili planè artis euentuumque varietate, eſt ordinatum. Cùm enim creandis hominibus numerum & multitudinem præfixiſſet, hunc qui futurus eſt; tunc demum tempus cuique ſuum, imò & locum, parenteſque è quibus naſcerentur, ordine diſpoſuit; rurſus quanto tempore vitam protraherent, per quos euentus, paulatim aut ſubitò interirent, liquidò determinauit. Demum, cum ſumma inter hominum conditiones, imperantium & parentium neceſſaria eſſet diſtinctio & intercapedo, aliis alias naturæ dotes impendit: ſtatuit quo corpore, quibus viribus, quâ valetudine, quâ formâ, quo oculorum aſpectu, mas an fœmina forent efformandi; rurſus quâ mentis acie aut hebetudine procreandi, quibus dotandi diuitiis, quomodo præponendi cæteris, quo pacto rurſus, ſi rebus id conueniat, deturbandi & ad humiliorem ordinem redigendi. Omnes denique euentus, euentuumque circumſtantias, prout nunc eueniunt, & porro deinceps euenient, ſcientiâ illâ Viſionis complexus eſt. Et verò ſtatuit ordinauitque ſingulos ſigillatim, ſic prout nunc ſunt, eruntque: hôc enim & non aliô modo ſubſeruiebant honori diuino propagando, qui in rectâ totius Vniuerſi ſitus eſt conſtitutione; & hæc rurſus exoritur ex ſingularum partium debitâ ſymmetriâ.

Quod quidam peculiari ſtudio actâ facit, in diſponendis hominum conditionibus.

§. VII.

Exponitur Scientia Dei media, seu Scientia conditionalium, quæ Deo necessaria ad dirigendos hominum Angelorumque actus liberos, eosque euentus qui ex libero creaturæ arbitrio dependent.

At quomodo inquies disponit Deus ea quæ libero hominis subjacent arbitrio.

VErùm, quo pacto inquies, res humanas ordinare potest Deus, easque quæ vt sint aut ne sint, ab humano dependent arbitrio, cui certè Deus nullam necessitatis legem statuit imponere? Quòd ratione & libertate carentes creaturas, ad certum scopum nouerit dirigere, hoc quidem potest intelligi. Id enim præstant singula, quod eorum natura necessariò fert: adeoque ignis semper vrit & calefacit quantùm potest, lapis naturâ suâ semper deorsum fertur, semper lucet sol, humida est semper aqua, in motu semper venti, omnia denique agunt id quod ea agere voluit Deus; aguntque cùm possunt, quæcumque possunt. Adeoque creaturarum eiusmodi vires, suis decretis Deus aptare potest commodissimè. Sic cum Sodomam statuit in cineres redigere, vel vt nefandi sceleris supplicium cum cineribus toto orbe spargeretur, vel vt memoria sceleratissimorum hominum in flammas, cinereſque, & denique in ventos iret; certè, vt sententiæ latæ executionem assequeretur, flammas vltrices vrbibus pœnæ designatis Deum immisisse satis scimus. Ignis, naturæ suæ raptus impetu, adussit omnia. Fecit quòd debuit, quia fecit quantùm omninò potuit. At verò, si ignis ille libero voluntatis arbitrio fuisset præditus, adurereq; proinde potuisset, quantum quidem fuisset collibitum; quo pacto Deus certò scire poterat imperii sui euentum, qui ex ignis arbitrio, & quidem totus dependeret? non enim per coniecturas agere censendus est Deus, errori ne sit obnoxius; infallibilia vt sint oportet, quæ Deus directioni suæ adhibet, ne aliàs turbari possint consilia, ne decreta interuerti omnia dirigentis Dei. Quòd si verò infallibilia sint decreta, quomodo sunt homini adhuc libera? & si homini libera, infallibilia quî sunt Deo?

48.

Solida

47. Solida prorſus eſt hæc quæſtio, cui diſſoluendæ tertia quæ in Deo eſt, eaque præ cæteris admiranda, obtutu vnico conſideranda eſt Scientia; quam quidem Scientiam conditionalium appellamus. Hâc verò, non ea quæ futura ſunt tantùm, neque verò etiam quæ ſimpliciter poſſibilia ſunt complectitur, ſed inter has mediâ quâdam eâque ampliſſimâ ſcientiâ, omnia quæcumque non quidem fient, ſed quæ poſitâ quâcumque conditione futura fuiſſent, liquidò clarèque comprehendit. Abyſſus hîc ſe rurſus aperit, Auditores, immenſa & infinita. Hinc conijcite ſi poteſtis, quid ſit Diuina Mens: non enim hoc tantùm videt, hæc nunc legere modò te, librum inſpicere, loco huic intereſſe; verùm id etiam nouit, quo loco futurus, hîc ſi non ſis; quid iſthic facturus dicturusúe, cum quibus & quamdiu acturus. Nouit, ante centum annos nati ſi fuiſſemus, quid deſtinaſſemus animo; quas partes, ſi primis Belgij hæreſiſque tumultibus contigiſſet intereſſe, fuiſſemus libero arbitrio ſecuturi; ſi modò pauper es, nouit tamen quid medias inter diuitias conſtitutus, aut etiam in regiâ dignitate poſitus, quid mas, ſi fœmina es; quid fœmina, ſi nunc mas es, mente deſignaſſes; quâ ratione poteſtate datâ, benè an malè vſurus. Et verò, cùm nulla ſit creatura, quæ non infinities variis circumſtantiis & conditionibus expoſita conſiderari poteſt, infinitique cùm ſint caſus, qui ſi mihi ſuperuenirent, aliâ atque aliâ ratione me gererem, pro meâ tamen voluntate liberoque arbitrio: certè de me & de quauis creaturâ, infinitam omnino Scientiam habere dicendus eſt Deus qui omnia quæ quâuis in conditione, ſtatu, tempore, & occaſione liberè fuerim facturus, perfectiſſimè penetrat & cognoſcit. Atque adeò de omnibus ſimul creaturis, quæ infinities infinitis conditionibus poſſunt implicari, ſcientiam habet infinitiesque infinitam. Hâc ſcientiâ quî vtatur, deinceps explicabimus. Tract. 5.

Ad hoc vite præſtandũ neceſſaria Deo fuit ſcientia tertia, quæ conditionalium dicitur expenitur, quid ea ſit.

50. Immenſe & omnia comprehendens Deus! An non id ſaltem fateri debeo, eſſe *incomprehenſibiles vias tuas*? certè ſi tantùm eam quam de me, variis conditionibus ſubſtante, ſcientiam habes infinitam conſidero, cogor exclamare cum Pſalmiſtâ, *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me; confortata eſt, & non potero ad eam.* Et eam quis ſperet ſe poſſe comprehendere? Amens ſanè ſit. Hoc ego nunc tantùm dicam, Deum, poſtquam omnes Pſal. 138.

Adora itaque tam immẽſam Dei ſcientiã ô mortalis.

omnium rerum circumſtantias ſub quâuis conditione futuras, quid quiſque in iis liberè dicturus acturuſque proſpexit, tum ſine vllo libertatis ſeſe hoc vel illo modo determinantis præjudicio, ex omnibus quotquot dari poſſunt conditionibus, eam ſeligere pro infinitâ ſuâ bonitate & miſericordiâ, quam pro conſtitutione naturæ, pro temporis opportunitate, pro locorum differentiâ, optimam commodiſſimamque iudicat ſini ſuo, hoc eſt bono publico, naturæque adminiſtrationi, & demum etiam cuiuſque ſigillatim priuatæ ſaluti & incolumitati conſequendæ. Si quid, quod contra hæc faciat, fortè occurrit, aut hæc obſcuriùs dicta videantur, in ſequentem quæſo differte tractatum & dubia quæ occurrunt, & audientiam quam poſtulo.

Eique totum te cõmitte.

Sufficit mihi modò, immenſam illam quam mihi dirigendo ſcientiam impendit omniſcius Deus, vno velut oculo perluſtraſſe, inſpexiſſeque immenſam Diuinitatis abyſſum, ex quâ me omniaque quæ me ſpectant tanto ordine, tam maturo conſilio video profluxiſſe. Ita-ne nobiſcum agitur! tanta ſtudia, tam profundæ cogitationes tibi impenduntur miſer homuncio, luti ſtruſtulum, terræ pondus! & erigere te audes nihilominus, rerumque à tantâ Mente præſcriptarum rationes expendere, arrodere, imò conuellere non erubeſcis? Abſit profectò, abſit à me tanta audacia, arrogantia tam projecta. Adoro te ô Sapientia infinita, ô Scientiæ pelagus, ô Prouidentiæ abyſſus: & licet reconditas pectoris tui rationes non intelligam, illud certè fidenter aſſero *quia omnia mandata tua æquitas, omnia in ſapientiâ feciſti.* Et quamuis humana, quæ ſibi nimium abblanditur, ratio obganniat, tamen poſt hâc cum Epicteto, *Ego te in omnibus, apud homines defendam*: & cum Dauide, *Prouidebo Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi.* Non eas quæ mihi occurrunt rationes, ſed Dominum omnibus prouidentem, in omnibus agentem prouidebo; & demum id conſequar, vt acquieſcam. Nam *propter hoc lætatum eſt cor meum, quoniam tu Domine in ſpe ſingulariter conſtituiſti me.*

51.

Pſal. 118.
Pſal 103.
Epict. apud Arrian l 2. c. 16.
Pſal. 4.

TRACTA-

TRACTATVS V.

Tecum sapientia tua (Domine) quæ nouit opera tua, quæ & affuit tunc cùm orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. *Sap.* 9.

Tandem ex dictis ostenditur, nihil prorsus temerè aut casu fieri, sed summo Dei iudicio, attentione, & ratione. Rationum autem percipiendarum, humanam mentem capacem non esse, liquidò demonstratur.

PROOEMIVM.

IAndem aliquandò ingentem de Deo opinionem imbibemus; & quidem rationibus ijs inducti, quas admirari quidem possumus, intelligere planè non possumus. Neque hoc tamen à nobis alienum est: id enim etiam humanis in rebus vsu venit; miramur ea quorum rationes causasque non percipimus; vt autem has intelligimus, ea mirari deinceps desinimus. Stupore defixos tenent artis ignaros hydraulicæ fontium machinæ, arcus, irides, stellæ, bullæ, pluuiæ, vitrorum imagines, quæ per compressam fistulis aquam iucundo sanè artificio efformantur: vt verò ars innotuit, cessat stupor. Idem in Diuinis prorsùs accidit; quò altiora videntur ea quæ diximus, quæque dicturi sumus porrò, rursus quò ea percipitis minùs clarè, obscurè modò si percipitis, hôc ego id quod volo assequor feliciùs. Tantùm enim id probare est animus, eam esse Diuinæ Sapientiæ præstantiam, vt eam assequi nulla mentis acies possit. Quid deinde inquies? quid inde consequar?

Illud

Digitized by Google

Illud certè; tantæ Menti, vt ſummâ alacritate ſubmiſſnrus ſis animum, ſuis tantùm opinionibus inquietum; faſſuruſque liquidò, non eum eſſe te, qui de mundi ordinatione, ſingularibuſque caſibus judicium poſſis ferre. Hoc igitur agam modò, percurſiſque ſtrictim Diuinæ Sapientiæ voluminibus, oſtendam *primò*, quo pacto totâ illâ ſcientiâ, in rerum diſpoſitione vtatur Deus. *Deinde* quod hinc conſequitur, nihil penitus caſu fieri; ſtudiô autem deſignari vniuerſa. *Tertiò* denique, nimiùm infirmæ mentis eſſe nos, quàm vt quidquam horum quæ obueniunt, poſſimus aut corrigere aut reprehendere.

§. I.

Proponuntur rurſus breuiter, tres Scientiæ Dei, seu tres libri quibus Deus ſtudet; vt inde deducatur nihil caſu, ſed ſtudio fieri omnia.

Alio modo conſiderātur hæ tres ſcientiæ, ſiquam tres libri aut potiùs Bibliotheca.

1. VNo quaſi oculo, curſim, & cæco modo circumſpeximus arcanos libros Diuinæ Sapientiæ, in quibus ipſiſſima Theologia, hoc eſt quæ in Deo eſt ſcientia quanta-quanta eſt, tota comprehenditur & continetur. Neque vero idcirco, ſaltem aliquò vſque, apertos à me quis credat, quaſi eos explicare præſumpſerim, aut etiam penitiùs inſpicere: *quis enim cognouit ſenſum Domini*, ſenſum inquam eorum, quæ Diuinis illis voluminibus continentur? Titulos tantum inſpexiſſe ſat fuit, vt haberem id, quod non ſatis humanum ingenium poſſit capere & admirari. ad Rom. 11.

Quid in volumine ſimplicis intelligētiæ legat aut noverit Deus.

2. Quis enim ſatis ſtupeat immenſum illud primumque volumen; quid volumen dico? Bibliothecam inquam & quidem infinitam, *ſimplicis intelligentiæ Scientiam*, quâ omnes res poſſibiles circumplectitur? In hoc certè volumine, infiniti milliones Mundorum deſcripti ſunt & viuaciſſimè expreſſi, inter quos Mundus hic noſter tantum vnus eſt. Et in infinitis illis Mundorum millionibus, infinita cognoſcit creaturarum, non dico tantùm indiuidua, ſed genera & ſpecies infinitas, inter quas totâ hominum ſpecies, tantùm eſt vnica. Rurſus in ſingulis creaturarum ſpeciebus, infinita intelligit indiuidua poſſibilia, quæ tamen in rerum naturâ nunquam futura ſunt; infinitos Angelos præter

præter eos qui nunc ſunt, infinitos homines, cælos ſoleſque infinitos, infinitas denique in quâuis ſpecie, præter eas quæ futuræ ſunt, poſſibiles creaturas. Earum vero omnium naturam, temperamentum, ſtatum, conditionemque nouit tam exactè, vt non aliter futuræ eſſent ſi fierent, quàm in illo volumine ſunt deſignatæ.

3. Secundò, ex hoc immenſo volumine, illud ſedulò poſtquàm euoluerat & peruoluerat, contractiorem quendam librum compoſuit ſagax Deus, quam *Scientiam viſionis* nomines; perſpectis enim omnibus, ſic ſecum conſtituit, dixitque; Hunc ego, ex omnibus quos poſſibiles cognoſco, Mundum rerumúe ſeriem volo in lucem emittere, & quaſi vt ſic dicam, typis edere: hos cælos, hunc ſolem, hos homines non illos, hos Angelos non alios, quos tamen ſcio eſſe poſſibiles. Adeo vt in hunc librum ſeu potius Bibliothecam, quotquot vmquam æternitate totâ futuræ ſunt, creaturas congeſſerit: ordine tamen exacto; ſic vt quaſque ſpecies, & ſpecierum indiuidua, per claſſes ſuas, loca & tempora, annos dieſque quaſi per libros, capita, paragraphoſque accuratè digeſſerit & diſpunxerit. Tam copiosè verò tractantur ſingula, vt nihil prorſus ſit omiſſum; adeo vt ne minima quidem formica ſit, cuius non ortus, & natiuitas, & ſi ita loqui fas ſit, parentes, ætas, magnitudo, habitatio, diſcurſationes, rixæ, bella, interitus, hiſtoria denique tota ſit diligentiſſimè expoſita & exarata. Non itaque mireris tu, ô homo, totam quæ te contingit rerum euentuumque ſeriem, ortum, occaſum, cogitationes omnes & actiones, quid quouis die, horâ & momento à te deſignandum, quibuſcum acturus, quæ loca petiturus, quamdiu in ſingulis hæſurus, quid moliturus, quô euentu proſpero an aduerſo, denique totam penitus quæ te ſpectat, hiſtoriam iſthic enarrari, & per ſingula diſtribui temporum momenta, Illud enim certum eſt, quod Pſalmiſta vix obiter inſpecto qui vitam ſuam contingebat paragrapho, illico ſtupore plenus exclamarit; Quid hoc eſt Domine? quid agis? *Domine probaſti me* Pſal 138. vt video, *& cognouiſti me: tu cognouiſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam. Intellexiſti cogitationes meas de longè, & funiculum meum inueſtigaſti, & omnes vias meas præuidiſti.* Et quaſi ſi vitæ ſuæ hiſtoriam, meliùs indagaturus rem, iterum inſpexiſſet, admirabundus rurſus exclamat, *Ecce Domine tu cognouiſti*

Quomodo ex primo illo libro, ſecundum contraxerit, qui dicitur ſcientia viſionis.

Digitized by Google

omnia, nouissima & antiqua; tu formasti me & posuisti super me manum tuam. Denique quasi si librum manibus deponeret, plenus veneratione sacrâ, neque verba quibus se explicet inueniens, illud tantùm ingeminat, *Mirabilis facta est Scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.*

Quomodo ex utroque constituatur tertium, qui est scientia conditionate futurorum.

Quòd si eam non possit mente consequi diuinus Dauid, quis immensam *Conditionalium scientiam* poterit complecti animo, quâ non tantùm ea, quæ re ipsa futura sunt, sed & quæ positâ quâcumque conditione, erant euentura continentur! iuuat id paucis adhuc exponere. Non enim id Deus solummodò videt, quid tibi toto mâtrimonij tempore, si coniugatus es, sit superuenturum; verum & quid acturus, si cælebs, si sacerdos, si Religiosus, si in Indiâ natus aut educatus, vbi futurus modò, si huic loco non interesses; denique an si diues, doctus, in honore constitutus, æternas pœnas sceleribus meriturus fuisses, an verò præmia virtuti debita, bono arbitrij tui vsu consecuturus. Nemini enim potest esse dubium, quin omne verum à Deo cognoscatur. Iam verò, vt doctissimè prosequitur Suarez, Vasquez aliique, si aut in Indiâ aut inter hæreticorum primos tumultus, natus fuisses aut educatus, alterutrum verum est, aut damnandum te aut non damnandum. Quod si itaque verum est non damnandum te, sanè id nouit Deus; aut non nouit omne quod verum est. Atqui non damnandum te eo casu, conditionatum est, seu verum tantummodò sub eâ conditione, quæ te in Indiâ natum ponebat; itaque aliquid quod conditionatè futurum est nouit Deus. Ita sanè Sidoniorum Tyriorumque conuersionem futuram, certò & infallibiliter prædixit Christus ipse, si ea fuissent illis in vrbibus patrata miracula, quæ facta in Corozaim; cùm tamen ea morum conuersio numquam fuerit consecuta: verum tamen erat fuisse consecuturam, si modò quæ Corozaim oculis perspexerat, stupenda Christi facinora Tyrij Sidoniique persensissent. Vnum verò conditionatè futurum, infallibiliter si nouit Deus, nouit omnia: omnium enim par est ratio, scilicet determinata veritas, seu posse cognosci. Omne autem cognoscibile, actu nouit Deus. 4. Luc. 10.

Hæc sola scientia ita ampla est, vt de qua-

Verùm rem hanc vlteriùs hic persequi non est animus (& mox in appendice huius Tractatus dabitur disputandi occasio) cum iam apud plerosque & optimos Theologos res hæc in confesso 5.

Digitized by Google

feſſo ſit, & quamuis in modo quo ſcientiam hanc habeat Deus, an in decretis conditionalibus an ſine decretis, quidam inter ſe varient, non dubitant tamen de re. Interim explicate vos quæſo ingenij veſtri vires, & agnoſcite tandem, quàm *inueſtigabiles ſint vie eius*. De meſolo, immenſam vt habeat Scientiam neceſſe eſt. Poterat id enim eſſe & à Deo ſtatui, vt quouis mundi loco naſcerer; nullo non die & horâ poteram condi; anima mea nulli non humano corpori poterat copulari; nullum eſt ingenium aut mentis acies, quâ hæc anima dotari non poterat, nulla pulchritudo, vires nullæ, quibus corpus hoc meum non poterat exornari; nulli ſtatus, nulli honores, nulla conditio, quam ſi Deus ita ſtatuiſſet, conſequi non valebam; nullæ diuitiæ nulla commoda, quibus non poteram recreari; nulli etiam morbi, nullæ calamitates, quibus non poteram opprimi; nullo non conſortio poteram frui; nullo non iungi matrimonio; nullâ non tentatione prægrauari: & ita conditiones poſsibiles, omnino ſunt infinitæ. Et tamen in his omnibus & ſingulis, nouit Deus, quid acturus fuiſſem, quid cogitaturus, bene an malè libero vſurus arbitrio; alterutrum enim ſemper verum eſt, & quod verum eſt nouit Deus. Admirabilem enim verò Dei Scientiam, & dignam Deo! Neque verò iam indago, ad quos vſus ſcientiam hanc adhibeat, id mox videbimus: tantùm admirationem ingentem iam excitare fuit animus, confeſsionemque hanc exprimere, *mirabilem* prorſus *factam eſſe eius Scientiam vel ex me*, cum eamdem, hoc eſt infinitam, de ſingulis habeat creaturis.

vis creaturã necessariò sit infinita.

6. Hîc iam totus ſtupore defixus hæreo: idemque mihi contingit, quod idiotæ & litterarum rudi, in ingentem bibliothecam magnâ librorum farragine confertam intranti: illi profectò vel ſola librorum circumſpectio, maximam parit de poſſeſſoris, illis vt ſine dubio ſibi perſuadet incumbentis, ſtudio & ſcientiâ opinionem. Libros tamen habere tantummodò in conclaui expoſitos, id quidem adhuc parum eſt; at verò totam quæ libris omnibus continetur ſcientiam, mente circumferre, hoc opus hic labor eſt, & hoc demum ſcire eſt. Id ſoli Deo competit: quidquid enim infinitis illis voluminibus continetur, totum id complectitur; neque rurſus diſtinctis actibus, quaſi hæc modò, modò hæc, dilabendo per ſingula, ſingula cognoſcat; ſed actu prorſus vnico & ſingulari comprehendit vniuerſa. veluti ſi ego

Stupet & hæret quod nõ intelligit, admiratur quod non capit.

quinque manûs meæ digitos vno oculorum coniectu & obtutu aſpiciam, & verò longè clariùs. Imò vt dicam id quod maximum eſt, omnia illa volumina, omnes rerum hiſtoriæ iſthic deſcriptæ, omnes inquam cogitationes illæ, nihil ſunt aliud niſi Deus ipſe; ita quidem, vt ſi aliquid horum aut ignoraret penitus, aut certè alicuius non meminiſſet, neque re-ipsâ vno, quidquid cognoſcibile eſt, actu cognoſceret, Deus illicò eſſe deſineret.

Quomodo Deus illis libris vtatur in creaturarũ efformatione explicandũ eſt.

Sed iam ſatis ſit diuinos libros vtcumque adſpexiſſe. Illud nunc agendum eſt, vt attendamus quo pacto illis vtatur Deus, quo illos modo legat, & euoluat. Res eſt admiratione pleniſsima. Arrige hic aures, quiſquis es, qui caſu aliquid euenire ſuſpicaris, caſu naſci, caſu eſſe, caſu etiam agi & circumuolui. Attende, inquam, libros ſuos legentem Deum, & dum tuam agnoſcis imperitiam, in omnibus conſilium ſapientiſsimi Dei venerare. 7.

§. II.

Oſtenditur ex dictis nihil caſu creatum aut productum, ſed deſtinato Dei conſilio. Exponitur nouo modo quid ſit Creatio aut productio in Deo, quid conſeruatio, quid creaturarum à Deo dependentia.

Creatio eſt quaſi clara pronuntiatio Dei legens libriũ ſimplicis Intelligentia.

AC inprimis, nihil omnino temerè & caſu creatum aut productum eſſe vt rectè percipias, pretium operæ facturum me arbitror, ſi quid ſit creare aut producere, ſaltem prout ego nunc concipio, paucis explanauero: fortaſſe non diſplicebit expoſitio. Creationem itaque, ſeu rei cuiuſuis productionem, nihil aliud eſſe intelligo, quàm claram pronuntiationem ſeu enuntiationem earum rerum, quas diuinos ſcientiæ ſuæ libros euoluens legit, & eligit Deus. Adeò vt creatum me eſſe, nihil aliud ſit, quam à Deo ſic quaſi tacitè cogitabundo, librumque ſimplicis intelligentiæ, ſeu Poſſibilium inſpiciente, tandem clarâ voce pronuntiatum me. Explicanda res eſt, vt intelligar. 8.

Id explicatur.

Concipite itaque, librum aliquem aperire me. Litteras iſthic plurimas intueor; quas ſi pronuntiare volo, tum certè verba ore efformare 9.

Digitized by Google

efformare me neceſſe eſt. Nam ſi propriè & exactè loqui velimus, non ſunt verba quæ liber habet; conceptus auctoris continet, expreſſos ſignis aliquibus ſeu litteris; ad quas ſi peritus lector animum velit aduertere, conceptus auctoris percipiet, eoſque poterit ſi adlibeat, per voces verbaque exprimere. Conceptus itaque in libro ſunt & in legentis mente; ſed verba quæ legens format, extra librum in ore legentis ſunt.

10. Sic igitur rem intelligite. Poſſibilia quæ Deus intelligit, non ſunt adhuc creaturæ, dum ea tantùm intelligit; Diuinæ cogitationes ſeu conceptus ſunt, Deus ipſe ſunt. Intra ſe ea legit & intelligit. Verùm ſimul atque ea enuntiat, extra ſe mentemque ſuam conceptum ponit, & tum Creatura eſt, id quod loquitur. Adeò vt creare ſit, mentem ſuam clarè eloqui Deum; & ſic creatio nihil aliud eſt quam diuina elocutio: cum verò nulla elocutio ſit ſine verbo & voce, ſic nulla Dei pronuntiatio eſt ſine alicuius creaturæ efformatione; adeoq; omnis creatura, vox eſt & externum verbum Dei. Internum enim verbum quod ſibi Deus dixit, ſecundam eſſe in Trinitate Perſonam, non eſt quod dicam.

11. Neſcio an intelligar: clariùs itaque rem propono. Sicut locutionis noſtræ terminus ſeu effectus, eſt verbi vociſque efformatio, ita locutionis diuinæ effectus, eſt creatura ipſa quam eloquitur. Vti igitur cum *n Mundus* vel *n Sol* ore pronuncio, verbum vocemque efformo, per quam conceptum interiorem quem de Mundo aut Sole habebam, extra me pono & in lucem profero; ita prorſus Deum loqui, nihil eſt aliud, quàm rem aliquam, quam in interiori libro *Simplicis intelligentiæ* conceperat, actu patefacere, extra ſe ponere, & in lucem edere. Neque verò hæc à me ita dici credite: certè diuinam locutionem ita diſertè exponit Dauid. *Ipſe dixit* inquit, *& facta ſunt*. De noſtrâ locutione id tantùm licet dicere *Ipſe dixit & dicta ſunt*, ſoni ſunt, voces ſunt, verba ſunt; at verò verbum externum Dei, opera ipſa ſunt; vtpote qui nihil agat niſi loquendò, & loquitur, faciendo id quod loquitur. Non igitur tibi perſuadeas, priùs quidem dicere debere Deum, volo vt formetur Sol, aut Lux, deinde verò potentiam ſuam artemque admouere condendo Soli aut Luci: minimè verò; eloquitur tantùm rem, & hæc elocutio eſt eſſe rei. Clarè id teſtantur ſacræ paginæ. *Dixit Deus fiat lux,*

Explicatur.

Pſal. 148.

Gen 1.

& facta eſt lux, quod quidem non eſſe ſic intelligendum, quaſi lux facta ſit, poſtquam edixerat Deus *fiat lux*, ex Hebræo manifeſtum eſt fonte; vbi liquidò habetur. *Dixit Deus fiat lux & erat* ſcilicet lux: quid clariùs? dicere Deum fiat lux, erat eſſe lucem: eodem prorſus modò, ſicut dicere me verbum illud quod ore effero, eſt eſſe id verbum aut ſonum in rerum naturâ; & rurſus non dicere, eſt non eſſe eam vocem. Neſcio certè an non & hunc ſenſum habeam, hæc quæ dicit Pſalmiſta, *Ignis, grando,* Pſal 148.
nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius: quod licet ſic vulgo exponatur vt verbum Dei facere, idem ſit ac obedire verbo, hoc eſt mandato Dei; præterquam quod non ſatis pateat, quo pacto rebus inanimatis & ratione carentibus Deus imperare propriè poſſit, ſic vt verbum Dei pro eius imperio hic accipi debeat: illud certè non video, cur hæc verba *Ignis grando &c. quæ facitis verbum eius*, hoc ſenſu non poſſint intelligi, quæ eſtis Verbum Dei, ſeu quæ conſtituitis Verbum Dei: hoc eſt vt clariùs loquar, quæ eſtis creaturæ Dei; nam creaturam eſſe, nihil eſt aliud quàm eſſe verbum externum Dei, ſeu vocem in libro ſimplicis intelligentiæ legentis Dei. Ita diſertè ni fallor de creaturarum formatione Pſaltes loquitur, *Emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Quis autem ſpiritus hic emitti poſtulatur, niſi quò formatur verbum oris eius, hoc eſt creaturæ, de quibus illico ſubiicit, *Et creabuntur*? Pſal.103.

Conſeruatio eſt protractio vocis Diuinæ.

12. Iam verò, ſi quid ſit Conſeruatio, vultis intelligere, rem ſic habete. Eodem prorſus modò, ſicut dum verbum aliquod ore efformo, totum eſſe verbi, vt clarè loquar, à meo dependet ore: neque enim cum *vò Sol* pronuntio, vox illa durat diutiùs quam dum loquor; & hanc ſi longiori tractu temporis durare volo, diutiùs vocem traho; dum verò os comprimo, nec anhelitum in vocem effingo, illico euaneſcit & non eſt: ita rurſus creaturæ omnes, quæ faciunt, hoc eſt conſtituunt *verbum eius*, ſemper omnique temporis momento, vt ſint, dependent ab actuali loquelâ Diuini oris; quòd quidem clariſſimè ſi mentem aduertimus, rurſus teſtatur Dauid. *Verbo Domini cæli firmati ſunt: & Spiritu oris eius, omnis virtus eorum*, quaſi id euidenter dicat, non ideo eos eſſe tantùm, quia Dei fuere Verbum cùm primò crearentur; ſed & modò quod ſint, quodque conſeruentur in priſtino ſtatu, formâ & pulchritudine, totum id eſſe à ſpiritu ſeu Pſal.32.

anhelitu

anhelitu diuini oris, quô eos pergit eloqui, hoc eſt efformare id quod ſunt. Quod quidem in omnibus omnino creatutis ita locum habet, omneſque ſic dependemus à *Spiritu oris eius*, vt ſi, quod quidem fieri non poteſt, Deus aut eſſe deſineret, aut quod fieri etiam poteſt, Spiritum anhelitumúe vt ita dicam retraheret, nec ampliùs loqui vellet, omnes illico creaturæ euaneſcerent; non dico morerentur tantùm, ſed euaneſcerent inquam, & non eſſent in rerum naturâ: ſicut cum os claudo, deſinit vox eſſe quod erat. Quod quidem rurſus clarè ſatis, ſi mentem aduertimus, teſtatur Dauid de creaturis Deum alloquens; *Auertente autem te faciem, turbabuntur; auferes ſpiritum eorum & deficient, & in pulverem ſuum reuertentur.* Neque hæ quas iam videmus creaturæ, pereunte Deo, eſſent poſthac poſſibiles; nam hæ vt iam ſunt, verbum ſunt & elocutio huius, & non alterius, & quidem hôc modô & non aliô loquentis Dei, aut vt cum D. Paulo loquar, *Portantis omnia verbo virtutis ſuæ.*

Pſal. 103.

ad Heb. 1.

13. Neque hic ſtat comparatio. Sicut enim verbum quod profero, quôcumque mihi lubet tempore & loco poſſum eloqui, tono alto vel depreſſo, ſuaui aut aſpero, contracto vel producto; quidquid enim in verbo eſt, à me eſt; ita & tempus quô creaturæ ſunt, & locus vbi ſunt, & modus quo ſunt, omniſque quâ excellunt pulchritudo & decor, ab elocutione Dei eſt. Si ſuauis eſt & amœna elocutio, amœna eſt creatura; ſi depreſſa & ſuboſcura vox Dei eſt, humilem certè & depreſſam eſſe creaturam neceſſe eſt. Si nunc loquitur Deus, nunc eſt creatura quam eloquitur; ſi vocem continuat, continuatur illa & durat; vocem ſi contrahit, contrahitur illa; ſi vero Spiritum prorſus continet, illico illa euaneſcit & non eſt. Ita ex omni parte verum eſt id quod Pſalmiſta dicit, *Et Spiritu oris eius, omnis virtus eorum.*

Quid ſit dependentia actualis creaturæ à Creatore Dei.

14. Pſal. 1. Quis iam miretur creaturas omnem in partem à Deo verti & inuerti poſſe, attolli, deprimi, mutari, proiici, *Sicut puluis quem proiicit ventus à facie terræ?* imò longè faciliùs; cùm omni momento temporis, in omnibus quæ agimus, loquimur, cogitamus, imò, quòd iam hic ſimus, hæcque legamus & intelligamus, totum id pendeat ab ore nos aſſiduè proloquentis Dei? & verò quid facilius eſt, quàm vocem flectere & inflectere, deprimere & eleuare, vel etiam omnino ſiſtere? En mortalis, vt non tantùm in manu Dei, ſed & in eius ore ſis, à quo es quidquid es.

Miræ

Fructus qui ex his considerationibus sunt referendi.

Miræ sunt vt verum fatear hæ cogitationes, quibus quamuis rem vtcumque illustramus, tamen penitus adhuc non comprehendimus. Vt quid igitur ijs nos inuoluimus inquies, aut quid ex ijs emolumenti reportabimus? Multum enimuerò. Primò enim ijs inducti, adorabimus excellentissimum Dominum, eiusque profundissimam Scientiam admirabimur. Agnoscemus deinde continuam nostrûm omnium à Deo dependentiam, *& humiliabimur sub potenti manu Dei.* Tertiò reuerebimur Diuinum illud os, neque per summam arrogantiam interrogare audebimus, cur istud, hôc vel illô adloquendum modô componat. An enim verbum quod ego profero, contra os meum hiscere audeat, à quo habet quod sit, & hiscere contra me quod possit? Quartò denique illud perspicuè videbimus, nimis breuem, nimis flaccidam esse mentis nostræ aciem, quàm vt ista penetret & comprehendat. 15. 1 Petr. 5.

Quid tum deinde inquies? Tum verò interrogabo te, cur non acquiescas, cur non te finas dirigi, & quasi pronuntiari à sapientissimâ illâ Mente quæ tantum adhibuit studium, vt te efformaret verbum suum, illudque suo tempore ritè, & pro suo genio eleganter ornatèque efferret? an omnis oratio æquè mollis est, omnis sermo æquè blandus? oratori id relinque, præsertim tam acuto & diserto. Petam denique, vt quid iudicium feras de rebus quas non percipis, & de euentibus, quos omnino, boni sint an mali, non intelligis? Verùm non minemur nos acturos, illico agamus rem, & quæ ex iam dictis deducenda sunt aliquando, deducamus modò. 16.

§. III.

Nihil casu aut temerè in rerum iam creatarum naturâ fieri. Ac primò quidem in rebus ratione & libero arbitrio carentibus id ostenditur.

Certè hinc liquidò constat, nihil casuturi.

PRæcipuum verò, illudque omnium quæ ex doctrinâ iam expositâ deduci possunt caput, est, nihil omnino, temerè & casu fieri in vniuerso terrarum orbe; verùm omnia euenire conscio & directore Deo. Illud, etiam de auium volatu, disertè testatus est 17.

Digitized by Google

Luc.12. eſt Chriſtus. *Nonne quinque paſſeres veneunt dipondio, & vnus ex illis non eſt in obliuione coram Deo?* preſſiùs apud Matthæum.

Matth. 10.29. *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet in terram ſine Patre veſtro?*

18. Et verò ex iis quæ iam diximus clarè id intelligitur. Illud enim dicitur caſu fieri, quod vel præter notitiam, vel præter voluntatem fit eius qui opus illud exercet, ex quo euentus aliquis, qui non quærebatur, conſequitur. Lapidem in altum coniicio; opprimit is, conteritque lapſu ſuo caput infantis, quem quidem ne in rerum quidem naturâ, multò minùs à lapide contingi poſſe reminiſcebar: certè mors infantis, mihi caſus eſt: non enim eò dirigebatur lapis, infantem vt occideret. Hoc ſi caſus vocetur & quidem rectè; nihil ego in rerum naturâ caſu fieri fidenter dico, ſiquidem à Deo fiunt aut permittuntur omnia, vt iam probatum eſt; & vt probatum minimè foret, ſufficit vnicum illud

Ioan.1. D. Ioannis teſtimonium *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* itaque non caſu.

19. Primò enim quo pacto caſum in Deo poſſumus excogitare, cum nullum non euentum poſſibilem rei præſciuerit in libro Scientiæ ſimplicis Intelligentiæ, & deinde ipſemet legerit & pronunciarit vt eſſet, tranſtuleritque rei futuræ conſcius, in librum Scientiæ Viſionis.

Nihil enim futurum ignorat Deus.

20. Magis vrgeo. Quâ ratione, caſu quidquam dices euenire, cùm vt euentum hunc exprimeret, omnia ſua inſtrumenta tam cæleſtia quam ſublunaria Deus ſummâ induſtriâ diſpoſuerit? Omnia ſunt verbum Dei vt docuimus; vt verò quis verbum vel minimum proferat, quanto non eſt opus artificio? labia certô modô vel deducenda ſunt vel comprimenda, lingua contrahenda nonnumquam, nonnumquam protrahenda, labiis admouēda nunc, nunc palato; organoque ſic conſtituto, qui ſonum diſtemperet è pulmonibus quaſi è follibus aër ſpirituſque immittitur, nunc molliter, nunc vehementer, qui demum in voces abit, & in verba diſpergitur. Ira prorſus naturalia corpora, tanquam vocis efformandæ aut voluntatis ſuæ exequendæ organa & inſtrumenta diſpoſuit Deus; nubes quidem, vt ventos hos excluderent; ventos, vt pluuiam huc deferrent; pluuias, vt terras hôc prorſus modô humectarent, & idem eſto de omnibus iudicium: & tu tempeſtatem hanc, hanc hyemis intemperiem caſu accidiſſe mi-

Et nihil futurorum non diſpoſuit Deus vt ſit.

hi vt perſuadeas, cui inducendæ, tanta Deus præſtituit inſtrumenta? verbum Dei ſi ſint omnia, temerè Deum loqui credam, & præter mentem agere aut agi? vt quid igitur tali modo mouet labia, ſi tali modo loqui non vult? an verò intemperiis agi Deum credam ego, quique quod neſcit loquitur, aut certe loquitur quæ non vult? Cur planetarum influxus ita compoſuit, cur ventos, cur glacies, cur niues ita adduxit & reduxit, explicuit & contraxit, ſi hyemem hanc tam duram & acerbam nolebat eloqui, hoc eſt agere vt eſſet; ea enim inſtrumenta eſſe, quibus verbum ſuum, hoc eſt voluntatem formet & compleat, teſtis eſt iterum mihi Pſalmiſta cum ait *Ignis, grando, nix, glacies ſpiritus procellarum, quæ facitis verbum Dei*, hoc eſt, quæ inſtrumenta eſtis per quæ verbum ſuum externum proferat Deus, diuinamque in lucem edat voluntatem. Atque hæc eſt ſecunda horum verborum interpretatio &, ni fallor, non incommoda. Pſal. 148.

Nihil itaque caſu fit.

21. Non igitur tecum ſic ſtatuas, aut caſum eſſe quòd nimiùm pluat, aut quòd non ſatis; caſu caritatem annonæ, caſu morbos, caſu peſtem, caſu mortalitatem ingruere; illis enim, quos tu caſus vocas, calamitatibus aut rerum euentibus immittendis, conſilio & arte cælum aëremque attemperauit Deus. Cumque ſciret, eam plateam aut porticum pro tuo arbitrio liberè obambulaturum te, deſtinato conſilio talem ventum iſtuc immiſit Deus, quo tu plateas liberè obambulans, neceſſariò corripereris, & in catharros iam diffluere.

Ne tamen rationes inquire,

22. Cur verò id agit Deus, inquies? hoc nunc non inquiro. Sufficit mihi ſi perſuaſero, hæc & his ſimilia, hoc eſt omnia, non caſu & temerè, ſed à Deo, & quidem conſilio & arte fieri: quod ſi ſemel euicero, tum verò prout præcedenti tractatu dicebam, rationem rerum omnium facilè fuerit inuenire. Sufficit nunc dicere, nihil prorſus caſu fieri: nam, vt rectiſſimè Auguſtinus, *Quidquid caſu fit, temerè fit. Quidquid temerè fit, non fit prouidentiâ. Si ergo caſu aliqua fiunt in mundo, non prouidentiâ vniuerſus mundus adminiſtratur.* Ab vniuersâ enim adminiſtratione exciperetur, id quod tu caſu fieri ſuſpicabare. aliquid autem adminiſtrationi Diuinæ ſubtrahere, eſt eius diuinitatem detruncare; quod prorſus blaſphemum eſt & impium. Aug. l. 83. quæſt. qu. 24.

Sufficit, vt acquieſcas, ſcire deſti-

23. Itaque tecum ſic ſtatue, omnes rerum euentus qui à libero non pendent arbitrio, ab ipſo Deo, deſtinato ſtudio procurari:

in

in eos itaque neque caſum, neque fortunam, neque temeritatem quidquam ſibi iuris arrogare poſſe, neque ab vllô illis, citra ſummam diuini Numinis omnia circumſpicientis, omnia agentis iniuriam, poſſe tribui. *Eo conſilio à ſapientiſſimâ Mente omnia fieri.*

§. IV.

Nihil etiam in iis qui à libero hominum arbitrio dependent euentibus, caſu fieri reſpectu Dei, explicatur.

24. QVid verò iam dicemus de euentibus iis, quibus hominum intermiſcetur liberum arbitrium, quiúe toti etiam ab eo pendent? occidit innocentem Abelem Cain, aut inuadentem ſe vitæ ſuæ propugnator, an etiam liberum arbitrium, ſine quo tamen mors hæc non euenisſet, ab ipſo Deo neceſſitatur? ſi etiam; quomodo homini occidenti ſtat libertas? ſi nulla arbitrio vis infertur, quô pactô certò & infallibiliter euentum hunc, & ea quæ euentum conſequuntur, Deus potuit deſignare? *Vt verò ea quæ à libero hominis pendent arbitrio, ordinet Deus.*

25. Admiranda ſanè res eſt quam dicam. ne libertati præiudicium vllum inferat Deus, in vaſtiſſimo illo volumine, *ſcientiâ*, inquam, *conditionalium*, contemplatur ſagax Numen, quid quiſque homo, in quâuis occaſione & circumſtantiis rerum conſtitutus, liberè & pro ſuo, quô gaudet, arbitrio facturus ſit. Hiſque rite circumſpectis, eas circumſtantias ſeligit, eaſque poſitiones rerum, in quibus ita quiuis ſuo vtetur arbitrio, vt libera iſta actio, euentui, quem Deus menti præfixum habet, certò infallibiliterque deſeruiant. Eſt ſic; ſi cauſas proximas ad effectum concurrentes ſpectas, ſæpe caſum dices: ſi Deum cauſas remotè diſponentem, conſilium imò & fatum ſeu effatum Dei eſſe fatebere. Ita D. Thomas: *dicuntur aliqui effectus contingentes, per comparationem ad proximas cauſas, quæ in ſuis effectibus deficere poſſunt: non propter hoc, quòd aliquid fieri poſſit extra totum ordinem gubernationis diuinæ; quia hoc ipſum quod aliquid contingit præter ordinem cauſæ proximæ, eſt ex aliquâ cauſâ ſubiectâ gubernationi diuinæ.* Res eſt prorſus ſtupenda; ſed in confeſſo; tantùm explicatione indiget vt percipiatur. Id iam ego. *Vitur ſcitia conditionalium.*

D. T. 1. p. q. 103. a. 7.

Digitized by Google

Quomodo ea vtatur Deus expositur in morte Absalonis.

Dic amabo, casunè id accidit, vt Absalon crinibus implecteretur arbori, ac sic demum in aëre pendulus, Ioabi hastis transfigeretur, futurus orbi contemptæ auctoritatis paternæ ferale documentum? Supplicium hoc, visis expensisque perditi hominis sceleribus, decreuerat justus Deus. Executioni mandandum erat procul dubio, certò & infallibiliter: & tamen si causas proximè ad mortem hanc concurrentes attendis, plurima casu concurrisse, sed temerè, iudicabis. Casus certè fuit, inquies, quòd sub arborem se immiserit, casus quòd detecto capite, casus quòd tam promissum modò esset capillitium, casus quòd ventus passos crines & sine dubiô sudore madentes sparserit, casus quòd ramus promineret, casus denique quòd ramo crines impacti & tantâ tenacitate sint impliciti. Quis enim aliud credat, quàm casum omnia sic tulisse? Ita tamen habe. Cùm scelerum vltor Deus, sceleribus nefarij filij statuisset finem ponere atque orbi exemplum ingens, librum conditionalium inspexit, in eoque legit, quòd si Absalon castris exueretur, liberè fugam capesseret, & quidem mulo altiori insidens: item quòd talem pertransiturus esset locum; rursus quòd pro suâ libertate & fortassis etiam libidine, crines si colore fuissent aureo, muliebrem in morem & præter consuetudinem esset promissurus: itaque circumstantias illas selegit Deus, nullâque libero arbitrio illatâ vi, aurei coloris dedit capillitium; illud liberè Absalon coluit; viam, nescio quorum manibus, alio tamen fine id agentium, in campo, vbi pugnandum erat, sterni olim permisit: arborem isto loco plurimis ante annis, rustici cujusdam rei suæ studentis arbitrio vsus, plantauit; creuit illa solito more, sed non in vsus solitos; nubes vento grauidæ aëri imminebant. Pugnatur, vincitur Absalon; Absalon fugit quà eum fert voluntas: sed voluntate quà ferendus esset, iam id olim perspectum erat Deo. Itaque cum arbori, hoc est supplicij loco, admouetur Absalon, colliduntur nubes, ventus emittitur, implicant se auræ crinibus, crines arbori, pendet Absalon, non euasurus Ioabi ferociam, quam Deus quoque præviderat, pro Ioabi indole & libero arbitrio, nequidquam nolente imò & prohibente Dauide, in impium Absalonem captumque suis crinibus, exercendam. Quid dicitis? an hîc vlla cuiusquam libertati illata est vis? Nulla prorsus: & tamen quanto artificio humanis liberisque actionibus vsus est Deus, vt supplicium tam iustum, 26. 2. Reg 18.

iuſtum, certum & infallibilem ſortiretur euentum ? Quàm longè alias cogitationes habebat ruſticus ille, qui tenuem iſthic ſtipitem plantarat ! quàm parum attendebat, regio iuueni ſeſe patibulum conſtruere ? liberè tamen egit omnia : ſed cautus Deus, libero liberè agentis, in rem ſuam vſus eſt arbitrio.

27. Gen. 37. & ſeq. Age, cùm exempla placere videam, iiſque dilucidè explicetur res : caſune id accidit vt Patriarcha Ioſeph, vti ſacræ teſtantur litteræ, ex Chananæâ per varias rerum viciſſitudines abductus, tandem in Ægyptum deuoluereturr, iſthic primum à Rege obtenturus locum, totique Prouinciæ pro poteſtate ſibi datâ imperaturus, ac denique à fratribus, qui id ſummopere detrectabant, adorandus ? Sanè ſi proximè concurrentes cauſas attendis, caſu id factum interpretabere. Quid enim ? caſu id ſanè accidit, vt inuidiam fratrum, propter neſcio-quæ narrata ſomnia incurrerit; caſu à Patre ad quærendos, qui fortè aberant, fratres miſſus eſt; caſu in eremo, apto ſceleribus perpetrandis & occultandis loco, à Ioſepho inuenti ſunt; caſu à fratribus eum trucidare certis, ſed Rubeni precibus vtcumque emollitis, in ciſternam fortè occurrentem & ſiccam, iſthic fame periturus eſt coniectus; caſu iſthàc Iſmaëlitæ inſtitores iter egerunt; Caſu illis venditus eſt Ioſeph; caſu denique in Ægyptum direxerunt iter Iſmaëlitæ, ſeruum ſecum deferentes, poſt varios caſus toti tandem Ægypto dominaturum. Verum eſt, caſum dices hîc ferre omnia, ſi ſpectes ſingula, & quæ proximè ad Ioſephi delationem in Ægyptum conducebant; ſic ea quidem contigêre, vt non contigiſſe potuerint. At verò, ſi Deum ſpectes, qui Ioſephi futuram conditionem iam olim per ariſtarum manipulos, ſtellaſque vndecim mediam quandam ſtellam manipulumque adorantes, liquidò prænuntiarat, certè caſus non fuit, ſed infallibiliter futurus euentus. Deus enim in tertio ſuo *Scientiæ conditionalium* volumine, cùm legiſſet, quid fratrum maleuola inuidia molitura eſſet, ſi Ioſephum in vaſtâ illâ eremo interciperent; quid, ſi iſthàc inſtitores peregrini occurriſſent; quòd demum hi Ægyptum ad negotia ſua pertractanda eſſent petituri; ita quidem ſtatuit, nullam cuiuſquam libertati inferre vim; Patrem ſanè ſinit Ioſephum ad fratres mittere, fratres Ioſephum liberè vendere, emere Iſmaëlitas, pro ſuâ libertate in Ægyptum eos abire; atque hôc modô inſtrumenta ſunt Dei, quibus Ioſeph ex Dei decreto, ad deſtinatum ab eo

Iſt in Patriarchâ Ioſeph.

defertur locum. Interim eâdem conditionalium Scientiâ cum cognoſceret, ſi ſterilitas famelique Chananææ, vbi Iacob fratreſque Ioſephi verſabantur, ingrueret, futurum vt annonæ proſpecturi in proximas, vbi frumenti futura erat copia, regiones delaberentur; nùbes cœloſque ita compoſuit, vt ſiccitate maximâ tota Chananææ regio adusta fruges terræ negaret; turgente interea frumento vniuersâ Ægypto, horreis Ioſephi industriâ & extructis & repletis. Libero itaque arbitrio vſi, Ægyptum petunt fratres, liberè Ioſephum rei frumentariæ, totique præfectum Prouinciæ adeunt; liberè ſupplices facti adorant, quem quis ſit neſciunt; ſuoque libero arbitrio, & decretæ, & verò etiam per prophetica ſomnia à Deo prædictæ adorationi, quam fratres tantò à ſe amoliri opere conabantur, ſuâ ſponte, quin imo per ipſas quibus adorationem illam à ſe auertere nitebantur actiones, neſcij quidem rerum, liberè tamen cooperantur. En vt libertate ſaluâ & incolumi, eam tamen ad finem præſtitutum aſſequendum, dirigat ſapiens Deus.

Denique in Natiuitate Christi.

Denique Chriſtum ipſum in Bethleem, & quidem in pauperrimâ casâ, natum caſu, quis non dicat, ſi ea quæ proximè conti- 28. Luc. 2.
gerunt, ſolùm conſiderat? Caſu certè, tum eùm diuino pignore eſſet grauida, orbiſque ſalutem Virgineo vtero Mater ſancta circumferret, edictum ab Imperatore Romæ prodiit, quo ſingula capita cenſerentur, & quiſque ad ſuam vnde originem trahebat vrbem, cenſui capitatim aſcribendus abiret; caſus fuit, Bethlemum Virgini obtigiſſe; caſus fuit, ſeriùs Bethlemum accurriſſe Virginem, quàm vt concurrentibus vndique ad cenſum aduenis, commodum partui locum puerpera nanciſci poſſet; caſus fuit, in homines tam duros & agreſtes incidiſſe, vt grauidæ, cui tamen omnia fauent iura, nullus vrbe totâ rationem haberet, aut moueretur miſericordiâ futuri fœtus. caſu itaque vrbe egreſſa eſt, caſu deſerta occurrit caſula ſtramine malignè tecta, eius tandem futura aula, cuius imperium non niſi orbis vniuerſi limitibus terminatur. Tamen procul omni dubio caſus non fuit, id quod diuino afflati Spiritu futurum, toties & tam diſertis verbis Prophetæ fuerant prolocuti. Decreuerat enimuerò Deus non alio naſci loco, quàm in viliſſimo Bethlemi ſtabulo, ingens ab ipſis incunabulis exemplum ſubmiſſionis & patientiæ daturus orbi; decreuerat id, inquam, certâ & num-

quam

quam immutandâ voluntate; cumque per Scientiam conditionalium noſſet, ſi ab Auguſto eiuſmodi edicta Româ deferrentur, hæc omnia talem curſum habitura; inhumanos duroſque pro ſuo arbitrio futuros Bethlemi ciues cæteroſque aduenas: hæc omnia cùm cognoſceret, ſingula ſuæ libertati relinquens, ita tamen vſus eſt omnibus, vt tandem optatum ſibi, menteque deſignatum præſepe humile conſequeretur, mox Angelis ipſis totique adeo Orbi adorandum.

29. Auditores; conſideratio hæc eſt, quâ penitus imbutos optarem veſtrûm omnium animos: id ſanè, certò apud vos vt ſtatuatis, nihil omnino in totâ hoc orbis machinâ, rerumque omnium circumuolutione contingere, quod non præfixo Dei conſilio eueniat & dirigatur. Huic veritati prorſus inhærendum, illique, vt tandem quieta ſit, aſſuefacienda mens. Illud itaque identidem animo veſtro inculcate, & dicite; Non caſus hanc fert pluuiam, non tonitru, non fulgura, non hyemes, non calores, non morbos, non ſterilitatem: Deum hic agentem video, Deum loquentem audio, Dei verba excipio, cum *Ignem, niues, grandinem & Spiritus procellarum audio, quifaciunt verbum eius*, hoc eſt, ſanctiſſimam exequuntur Dei voluntatem. Rurſus bella, tumultus, Regum moderatorumúe intempeſtiua imperia, præliorum infelices euentus, non tam hominum ſunt facinora, quàm Dei hominum imprudentiâ, ſceleribuſque in rem ſuam vtentis, eaque idcirco permittentis, ſana iuſtaque conſilia. Rideo ſane hominum ſeſe inuicem accuſantium & excuſantium dicteria; altiùs petenda eſt bellorum ratio, quàm ab humanis euentibus: ita tecum ſtatue & omnibus acquieſces, prout pluribus poſtmo-
Tract. 9. dum explicabo. Item miſeriarum, quæ nos opprimunt; tædiique quô affligimur cauſam, in homines coniicimus, in hunc modò, modò in illum: modò filiorum ingratitudinem accuſamus profligatoſque mores, modò mariti coniugiſúe diſſolutionem, modò amicorum vicinorumúe petulantiam, numquam non, Iudicum Rectorumque iniuſtitiam. Sint ſanè hæc omnia; & verò etiam ſæpe ſunt, vt dicis: verùm ego rem altiùs introſpici volo; reconditioribus libris vt ſtudeas neceſſe eſt; à radice res petenda eſt. quod ſi ages, illud liquidò inuenies, ſtatuiſſe Deum, quòd ſic conueniat, pauperem eſſe debere te, in ordinem debere redigi, tali die flendum eſſe tibi, tot menſibus affigendum lecto; ne

Maximi momenti eſt, euentuum omnium cauſam, non in creaturis, ſed in Deo quærere.

tuo

tuo damno diues ſis, aut hilaris, aut ſanus corpore. certè rationes non examino, verùm ita ſtatuiſſe Deum certo id ſcio : tum verò hæc vt in te perageret, filiorum improbitate, maleuolorum intemperantiâ, moderatorum verò incuriâ & iniuſtitiâ, tanquam inſtrumentis vſum eſſe, vt finem ſuum ſibi præfixum, tibi autem tam conuenientem aſſequeretur. Malum, vt nemo non liberè agat, permittit; ſed malò bene vtitur bonus Deus, tibi tandem vt ſit bene.

Cultus Prouidentiam vnus poteſt effingere.

Ita prorſus eſt. Aliter qui rem capit, malè capit ; & verò Dei genium actioneſque non capit, non intelligit. Nihil ſanè temerè fit, nec caſus habet locum, vbi totum Deus occupat. In Deum verò caſus non cadit. *Quis enim*, vt rectè Boëtius, *coërcente in ordinem cuncta Deo, locus eſſe vllus temeritati poteſt ? Licet igitur definire ; Caſum eſſe, inopinatum & ex confluentibus cauſis, in ijs quæ ab aliquid geruntur, euentum. Concurrere verò atque confluere cauſas, facit ordo ille ineuitabili connexione procedens, qui de Prouidentiæ fonte deſcendens, cunctas* (ſcilicet cauſſas) *ſuis temporibus diſponit.* Et verò ſapientiſſimus Auguſtinus, exponens ea quæ pertractauimus Pſalmiſtæ verba. *Ignis, grando, nix, glacies, Spiritus procellarum, quæ facitis verbum eius. Nihil tam videtur*, inquit, *cauſibus volui, quàm omnes iſtæ procelloſæ & turbulentæ qualitates, quibus cœli huius inferioris, quod non immeritò etiam terræ nomine deputatum eſt, facies variatur & vertitur. Sed cùm addidit, quæ faciunt verbum eius ; ſatis oſtendit earum quoque rerum ordinem, diuino ſubditum imperio, latere nos potiùs, quàm vniuerſitatis deeſſe naturæ.* De ijs verò quæ à liberô creaturæ ratione præditæ pendent arbitriô, ita præclarè ſanè Anſelmus : *Quamuis homo vel malus Angelus, diuinæ ordinationi ſubiacere nolit, non tamen eam effugere valet. Quia ſi vult fugere de ſub voluntate iubente, currit ſub voluntatem punientem, & tranſit ſub voluntate permittentis. Et hoc ipſum quod peruersè vult aut agit, in vniuerſitatis præfatæ ordinem & pulchritudinem, ſummæ ſapientiæ conuertit.* Quid luculentius dici poteſt? Verùm hoc proximo Tractatu diligentiùs pertractabimus.

30.

Boët. l. 5. de Conſo. proſa 1.

Aug. de Gen. ad litt. l. 5. c. 21.

Anſel. l. 1. cur Deus homo c. 15.

§. V.

Digitized by Google

§. V.

Omnia igitur benè euenire ſtatuendum eſt; nec nos miſeros mortales eos eſſe, qui quidquam poſſimus in hâc rerum ſerie reprehendere, corrigere multò minùs.

31. VErùm inquies, vt id ſit. Deum eſſe qui totam hanc rerum euentuumque ſeriem compoſuerit, & verò etiam benè rectèque diſpoſuerit; ea tamen adhuc menti obuerſatur dubitatio, an non meliùs aliqua rectiuſque potuiſſet diſpenſare? nam, vt mihi ſaltem videtur, inquies, ſatiùs foret auram toto anno conſtantiorem eſſe, prout eâ fruitur Braſilia; meliuſque cum Belgio ageretur, ſi tantis imbribus, aërique tam humido non eſſet expoſitum; Solis ardores non tarò nimij ſunt; hyemes præter morem frigidiores, maximo cum pauperum incommodo: Venti tempeſtateſque vehementiores quàm par eſt; morborum frequentia ſæpè nimia; denique bellis aſſiduis concutitur orbis vniuerſus: & tamen pacem quietemque hominum generi, propagationi, conſeruationique magis conuenire, quis non videt, qui quidquam videt? *At licet omnia iam bene fiant, videntur tamen aliqua melius fieri potuiſſe.*

32. Ain verò tu? ita cenſes? at ego hîc inſanum, aut potiùs arrogantem mortalium ſtuporem ſeſe demum prodere video, ſi quidquam video. Suſpicor ſanè in blaſphemas illas voces tandem aliquando erupturum te, quas Alfonſum cognomento Sapientem improuidò, vt parùm dicam, ore euomuiſſe, in ſuâ hiſtoriâ prodit Sanctius. Hic ſanè, cùm ſibi Sapientis nomen per Aſtronomiæ ſcientiam vulgò comparaſſet, eò abreptus eſt arrogantiæ, vt multa ſeſe in cœlorum orbibus rectiùs componendis obſeruaſſe, eaque correcturum fuiſſe, ſi in primo mundi exordio diuinis conſiliis diſpoſitionibuſq; admotus fuiſſet, per ſummam impudentiam iactitaret. Quæ hæc demum eſt, ſtultitiane dicam, an proiecta potiùs audacia? tu Deum doceas mortalis? tu Deum? Certè cùm præfractus ſtaret in ſententiâ, breui inſaniam ſuam dedidicit. Horrenda namque tempeſtas, nocte iam mediâ, ciuitatem totam corripuit & concuſſit, fragore tantô tonitruum, vt tota à fundamentis euelli videretur; intermicabant interim *Blaſphemia haec in Alphonſo ſapiente egregiè caſtigata.*

* Sanchez parte 3. Hiſt. Hiſp. c. 5.

fulgetra fulminaque tam denſa toto aëre, vt nullus eſſet qui Sacerdotem auderet accerſere, qui pauido, & penè præ timore exanimi Regi abſolutionem peccatorum, vti quidem videbatur vltimam, impertiret. Neque ſanè abs re erat tantus, nec iam panicus Alfonſi pauor: totum enim in quo decumbebat conclaue, perpetuis micabat ignibus, veſteſque Reginæ, fulmine correptæ, iam deflagrabant. Mors in momenta ſingula cum fulgetris toto conclaui circumferebatur, Regioſque ob oculos oberrabat. Sedata eſt tempeſtas, & omnis ex Alfonſi animo abijt tumor. Faſſus eſt magnâ ſubmiſſione arrogantiam ſuam dictorum pœnitens Rex, faſtumque multis pœnitentiæ editis ſignis, apud ſuos blaſphemiæ nimirùm conſcios, caſtigauit. Vt tamen & apud poſteros exemplum, & Deo ſua ſtaret auctoritas inconcuſſa, iuſto ſanè conſilio permiſit vindex Numen, vt rebellem poſthàc expertus filium, ab eô denique per ſummum nefas atque iniuriam, regno tandem expulſus ſit. I nunc, & cœleſtibus orbium ſphæris dirigendis conſilium Deo da, miſer homuncio, qui nec iis quidem quos genuiſti liberis rectè inſtituendis, conſilij ſatis habes aut imperij.

Verum id quidem eſſe arbitror, neminem noſtrûm eſſe qui eò audaciæ proruperit, vt verbis tam blaſphemis Diuinum Numen audeat irritare, & quaſi vocare in ius: tamen neſcio quid ſcrupuli menti hominum plerumque inſideat, eamque arrodat: aliqua nimirum eſſe, quæ licet fortaſſe benè, adhuc tamen rectiùs agerentur. Quid enim? certè ſi rectiſſimè agi dijudicares omnia, an quidquam eſſet quô perturbaretur omnibus acquieſcens mens? Cur bella diſplicent, niſi quia pacem rebus magis conuenire cenſes? cur pluuiæ non arrident, niſi quia ſudum cælum præfers? cur morte imminente turbaris, niſi quia vitam meliorem iudicas? Quod ſi itaque illud tecum ſtatueris, non rectè tantùm, ſed & rectiſſimè gubernari omnia, eumque qui modò contingit euentum optimum eſſe, ſanè non video turbare te quid poſſit. 33.

Quid melius ſit, non poteſt à nobis diiudicari.

Ita eſt inquies: ſed aliter ſe res habere, multaque meliùs fieri potuiſſe, videre mihi ſaltem videor, aut certè ſuſpicor. Verùm ô inſanam temeritatem hominum! ô deplorandam cæcitatem! Quo pacto tenebras has detergam? Tu diuina vides, imò perſpicis conſilia? tu iudicium de rebus tam ſublimibus fers, 34.

inops

inops ipſe conſilij in domeſticis rebus rectè diſponendis? & qui domi tuæ cæcutis, tam es perſpicax in alienâ? At quis mihi perſuadeat, non optimo modo feciſſe id quod facit, ſapientiſſimam Mentem, cui tam facilè fuit optimâ ratione rectiſſimâque diſponere vniuerſa, quàm non tam bonâ aut etiam peruersâ?

35. Age tu, qui tibi de tuâ ſapientiâ tantopere abblandiris; dic ſodes & eloquere. Quid modò orbi aut Belgio huic magis conuenit, ſerena aura, an pluuia? quis ventus aptior, an qui meridiem an qui ſeptentrionem ſpirat? Qui meridiem, inquies: quam ob rem? quia ſeptentrionalis frigidior eſt, rheuma progenerat, meoque quo nunc premor officit catharro. Deus bone! magnam enimuerò rem, vt Deo ſuccenſeas! Interea non id attendis, in rem tuam tam attentus cum ſis, ſeptentrionalem auram noualibus tuis campiſque eſſe neceſſariam, vt glebâ conclusâ ſemina terræ mandata foueantur, radices vt agant fatæ ſegetes, limaces verò vermeſque, teneras fruges depaſturi vt enecentur? Pluuiam inclamat aduſta caloribus terra, nimioque æſtu fatiſcens rimas agit; ſatianda eſt imbribus camporum ſitis; & hæc omnia terræ neganda credis tu, vt implutus ſicco pede domum è conuiuio redeas? & ſic quidem paſſim agimus, infinitiſque in euentibus, iudicium ſanè ſtultum incauti ferimus, vni tantùm, Diuino inquam, quia non acquieſcimus.

Nimis enim particulare noſtrum bonũ attendimus.

36. Et verò, ſi hæc omnia pro humanis iudiciis & arbitrio ſint agenda, homineſque ſtatuere debeant quid quouis tempore & loco magis conueniat, an non videmus confeſtim turbanda omnia, & litibus rixiſque humanam ſocietatem quantocyus diſſoluendam? vnus damnabit, quod alter melius eſſe ſibi videbatur rectè iudicaſſe. Nauta ventos inclamabit; Solem pellio ficcandis pellibus, aut lino dealbando neſcio quis; colonus pluuiam conteſtabitur eſſe neceſſariam, ſingulique id eodem volent tempore. Quis cedet? vter vtri? quis litem dirimet? Bellum præferet, optabitque inter arma natus miles, ciues pacem præoptabunt; ſterilitatem frumentique inopiam laudabit monopola quiſpiam frumento cariùs vendendo inhians, gement inter ea pauperes præ inopiâ. Tu ipſe vitam tibi exoptas, pro eâ ſtas, pro eâ pugnas: interim qui tuæ hæreditati dignitatiúe inhiant, vel quibus nimius es, mortem tibi ſibique conuenientiorem eſſe iudicant. Quis tot litibus, iudiciiſque tam in contraria abeuntibus, finem ponet & modum?

Et ea præoccupati malè de rebus iudicamus.

Miseros nos cæcosque mortales! quâ fronte quæso iudicium ferre volumus, quid quouis in euentu sit melius singulis, qui omnia quid sint ignoramus? Quis rectè statuet, quid vniuerso sit melius, nisi cui totâ rerum vniuersitas, omnesque quæ vniuersitatem faciunt, rerum circumstantiæ, probè sint cognitæ & perspectæ? rursus quis etiam, quid singulis, adeoque sibi magis conueniat rectè iudicabit, nisi id planè sciat, quem ordinem singula, in eâ rerum vniuersitate, habeant à Deo constitutum? 37.

Multò verò minùs possumus, ea quæ fiât corrigere, nisi summus ipsemet Deus.

Illud tamen agamus modò. Quòd si Deus tot tamque diuturnis murmurationibus, peruersisque de directione suâ iudiciis sustinendis tandem fatigatus, totam cæli sublunaris machinam tibi in manus consignaret, illudque diceret; En homo nubes, ventosque, en aërem, en instrumenta omnia: tu posthac auram dirige, ventos excita, pluuias immitte, serena cælum, prout lubuerit; pro tuo nutu age omnia, neque cuiquam posthac querimoniis caput obtundito. Quid hîc ageres superciliose censor? quò te verteres? An non tibi euerteretur cerebrum antequam vel pluuiæ guttulas aliquas rectè & ex arte è nubibus tibi concreditis posses educere? Certe mille improperiis impetendum te, mille diris deuouendum crediderim quantocyus; perquirendum quin imò ad supplicium à turbatâ plebe, tanquam Reipublicæ perturbatorem auguror; adeoque publico abstinendum foret huic nouo pluuiæ patri. Isthic nimiùm hercle nimiùm prolusisses fata, isthic nimis parcâ manu aquam effudisses; modò nimis frigidam fuisse florum cultores quererentur, modò calidiorem quàm par erat; modo nimiam lotrices inclamarent; modò rustici agricolæque non satis abundantem. Denique omnia forent querimoniis plenissima; execrarentur sanè te omnes; arrogantem te, stupidum, ineptumque tantis rebus qui se immiscerat, ingeminarent; ignorantem rerum, cuique quid quæuis ferat tellus, telluriscque necessitas, minimè sit perspectum. Et rectè dicerentur omnia. Quo pacto enim scies tu, quantam pluuiam agris immittere sit conueniens, nisi id etiam scias, qui Soles deinceps orituri sint, qui pluuiæ frigus suo calore moderentur? Aut fortasse Solem etiam tuo imperio, ad temperandas pluuias, subiici postulares? Ne quæso id faxis: timeo enim ne cum nouo Phaëthonte, nouum rursus toto orbe excitandum sit incendium. Nunc verò nonne id vides, te ne Solis quidem 38.

quidem Dominum quidquam adhuc posse peragere, nisi ad regendum Solem, ipsum quoque sub tuis auspiciis militet firmamentum ? Video inquis; quapropter & firmamentum mihi consignari etiam vellem, rectè vt peragerem vniuersa. Ain vero ? Deus vt video deberes tandem esse tu, rectè cuncta pro tuo nutu vt fluerent. Hoc est autem, quod volebam : fateris denique, ne à teipso quidem satisfactum iri tibi, nisi Deus sis, aut saltem scientiâ potentiâque Deo par.

39. Benè est : habeo quod exquirebam. Cùm itaque scias modò, agnoscasque Deum esse, res qui hôc quô contingunt, disposuit modô, idque non temerè, sed perpensis vndique circumstantiarum omnium momentis ; quid temetipsum excrucias stultâ indagine, recténe an perperam id eueniat, quod non nisi benè ab optimo sapientissimoque Numine potuit ordinari ? Quod si bonum est id quod euenit, cur ego me, quòd id eueniat, amens turbo ? Abs re est sanè, quòd me bella angant, bellorumque successus aduersi, patriæúe calamitates affligant, exedant, somnumque dormituro interpellent, si sic mecum statuo, iam inde ab ipsâ æternitate voluisse Deum, bellum hoc tempore vt his regionibus incumberet.

Satis ἀρκεῖ tibi sit, Deũ eum tuo istos ita ordinasse, vt tũ acquiescas.

40. At ciuitates euertuntur, prosternuntur incolæ, respublica in interitum ruit. Sit sanè : an mihi patriæ conseruandæ incumbit cura ? & demum, cur non id, quod Deô sic bella permittente accidit, quietus video, tragædiarum quas ipse Deus agit futurus spectator, & verò etiam, si ita Deo visum fuerit, ex parte actor? Quid, quòd bella ipsa hominumque inter se distractæ voluntates, ipsissima instrumenta sunt, quibus ciuitates destruere, regiones affligere, nimiumque fortasse luxuriantis populi fastum deprimere & eneruare, Diuinæ Mentis est consilium ?

Etiãsi videres rempublicam interire.

41. An ideò malè cum naturâ actum est, quod vrbes numero infinitæ, olim orbis stupor, nunc nuda sint meraque nomina ? an cum Troiæ incensis fauillis in ventos omnia abiere ? Cecidit Troia, Asiæ oculus, facta est pueris declamandi materia ; & nihilominus terra stat. Neque malè cum rebus humanis agitur, Assyriorum, Medorum, Græcorumque regna quòd euanuerint, imperia quasi circumferente Deo. Egerunt Assyrij, egerunt Medi egerunt Græci suam fabulam ; hocque inter nos & illos interest, quòd eorum res acta sit, nostra verò adhuc agitur : & nostra quo-

Certè periit Troia, & naturâ necdum perijt.

que dum peracta fuerit, de theatro discedendum erit nobis: neque propterea rebus humanis futurum est malè. Viuent sine nobis posteri, & nos quoque posterorum memoriâ facilè carebimus. Et quid tùm, si ne posteri quidem futuri sunt? quid tum, si cras natura intercidat, pereatque vniuersa? Quid id meâ interest? cur non factum probem, si id sciam, crastinum esse terminum vltimum à Deo naturæ præfixum? Hoc verò sic inquies, non intelligo. Certè si sic non intelligas, fac vt hôc vel illô, vel quocumque demum modô tibi persuadeas. Hoc sanè intelligo, Deum singula sic statuere, qui tamen intelligit omnia; deinde id etiam intelligo, ignorare me omnia, qui tamen improbo singula: quod sanè rationi prorsus est contrarium.

Verùm dementat nostra iudicia amor proprius.

42. At verò, vin dicam vnde illa reprehendendi libido & temeritas? Id profectò ex emolumenti, iacturæque propriæ consideratione ortum ducit: nemini bella Iaponum Chinensiumque somnum interturbant; isthic pugnatur benè, rectè isthic ciuitates regnaque integra euertuntur, iustus est isthic Deus: hîc verò agit perperam. Benè longinquis in regionibus sterilitate pereunt omnia, aut peste absumuntur aut fame; quin hâc ipsâ in Prouinciâ imò & vrbe, benè castigatur vnius quidem libido, alterius nimia arrogantia & luxus, alterius intolerandus furor, plebis insolentia, superiorum iniustitia, institorum fraudes. Omnia benè facit iustus Deus; id tantùm in totâ rerùm vniuersitate malè facit, quô tibi malè est. Miserum eheu Numen! Omni ex parte perfectus fuisset Deus, vsquequaque sapiens, vsquequaque iustus, vnicum tantum errorem, quem in te commisit; post tam immensa studia euitare si potuisset tantus Deus.

Indignum vero quod homo velit propter se, mutari ordinem Vniuersi à Deo tam sapiste dispositum.

43. Ridiculum id quidem est, pudoremque fatuitati nostræ quod incutiat. Hoc verò minimè ridiculum. Æquumne est, vniuersam rerum seriem mutari inuito Deo, sed tamen volente te? Æternam illam librorum Diuinorum Sapientiam, & constitutionem ex illis decretam, irritam velles reddi? tantùm vt gustui tuo iudicioq; pareatur, hanc aduersitatem vt euadas, filij vitam vt conserues, mortem tu vt effugias, patria vt floreat, victoriam hanc vt consequatur, totam vniuersi futuram seriem iudicas interturbandam tu? attamen si attendis, ab hâc huius pueri vitâ aut morte, à tuo interitu, ab hâc clade aut victoriâ, infinitæ dependent dispositiones rerum futurarum, longissimô secuturorũ temporum

temporum tractu inter se concatenatæ ; quas non nisi ex morte tuâ tali tempore obeundâ, & ex istâ quâ cruciaris patriæ clade, maximo artificio contexuit & inter se connexuit sapiens Deus. Enim verò omnia effatorum Diuinorum fila , interturbanda sunt , imò præscindenda omnino , vt tibi benè sit. Vniuersitas inquam rerum perturbanda , vt vniuersitatis particulæ omnino exiguæ non sit malè.

44. Crede mihi rem penitiùs si introspicis , ingentem tanto Deo iniuriam facis , & neutiquam sapientissimum esse Numen credis, cuius sapientissimè facta non approbas : non approbas autem cùm fugillas ; opponis te verò, dum non cedis. Illud identidem oculis præfixum habe , quod præclarè monet Epictetus.

Epict. Ench. c. 33. Simplic. in comm. c. 78. Epict. Aug l 8. de ciu. c. 8

Ne postules ea quæ fiunt arbitratu tuo fieri : sed si sapis , ita fieri quæque velis, vt fiunt : quibus verbis commentarium subnectens Simplicius , ait rectissimè , *Hoc enim disciplinam morum omnem continet , se coniungere vniuerso , & vnum cum eo esse velle : non autem ab Vniuerso sese auellentem , & in angustias ac potiùs ad nihilum redactum , Vniuerso repugnare ; & velle vt Vniuersum , partem tam vilem sequatur.* Sed satis sit. Illud tamen cum Augustino Epicteti sensum & ferè verba confirmante, numquam dixero satis,

Duc me summe Pater, vasti moderator Olympi,
Quâcumque placuit. nulla parendi mora est.
Adsum impiger. Fac nolle, comitabor gemens,
Malusque patiar, facere quod licuit bono.

DISSER-

Digitized by Google

DISSERTATIO THEOLOGICA

APPENDIX

Ad Tractatus quarti §. 7. & Tractatus quinti §. 1.

RESPONSIO.

Ad ea quæ Reuerendiſſimus Dominus Ioannes Caramuel de Scientiâ conditionalium docet, in Theologiâ fundamentali. Lib. 1. theſi 6. in impreſſione Francofurtenſi. n. 77. in Romana verò. n. 116.

§. I.

Scientia conditionalium, quâ Deus omnia conditionatè futura illimitatè nouit, receptiſſima eſt apud Theologos omnes.

REcepta quamuis ſit in Theologorum ſcholis, ea quam propoſui conditionalium in Deo Scientia, vti fusè oſtendit Suar. to. 1. de grat. Prologomeno. 2. cap. 1. alijque qui poſt eum ſcripsêre auctores; præſertim Ruyz. To. de Scientiâ Dei. Diſp. 67. per ſectiones nouem; eique paſſim recentiores Thomiſtæ ſubſcribant, quamuis in modo eam explicandi à nobis diſcrepent, vt rectè monet Derkennis. De Deo trino & vno. diſp. 8. c. 7. §. 3. Rurſus quamuis eam ipſam ſcientiam, ex auctoritate & præcipuè D. Auguſtini, manifeſtiſſimè & do-

1.

Digitized by Google

& doctiſſimè conuincant Suar. in Opuſc. l. 2. de Scientiâ condit. cap. 2. & fuſiùs Prologom. 2. 3. & 4. fuſiſſimè verò Ruyz. Diſp. 65. per ſect. 12. Diſp. 66. per ſect. 9. quibus neſcio an quidquam præclarius addi poſſit, ad totius rei confirmationem ſolidiſſimam : hæret tamen Reuerendiſſimo ac Doctiſſimo D. Caramueli aliquis ſcrupulus, iſque non exiguus, non quidem quod *negaturus ſit ſententiam eſſe probatiſſimam*, vti fatetur. n. 114. in impreſſione Romanâ (quam deinceps ſequemur in numerorum allegatione) ſed quod *eruditionis gratiâ* (vti fatetur n. 115.) *nonnulla Theoremata velit ſubijcere, contra quæ libenter videbit, quid ex ſacris litteris poſſit obijci.* De Patrum itaque auctoritate & teſtimonijs, item de Theologorum vnanimi conſenſu, non multùm laborat, modò per Sacras Paginas eæ, quas proponit, theſes non conuincantur. Sperat enim ſe oſtenſurum *indeterminationem, quam ponet* (hoc eſt ſententiam ſuam, circa futurorum conditionalium indeterminatam veritatem & falſitatem) *etſi conferatur cum Sacris Litteris, permanſuram probabilem.* Locorum autem, qui ex Sacrâ Paginâ *circumferuntur, probabiles ſolutiones dum promittimus*, inquit, *dabimus probabiliores; fortè manifeſtas & certas.* Verùm antequam ſolutiones illas examinemus, proponenda erit ea, quam de Scientiâ conditionalium, ſex theſibus explicat, doctrina. n. 116. Hæc eius verba.

§. II.

Eam tamen ad pauca quædam limitare & reſtringere conatur Caramuel.

2. PRimum *Theorema.* Non datur ſcientia media. Nempe illa quam Patres Ieſuitæ tuentur. Scientiam enim conditionatorum, quæ ab abſolutis neceſſariò inferuntur, non negamus.

Secundum. Non dantur phyſicæ prædeterminationes.

Tertium. Non dantur decreta in Deo Conditionalia, quæ actus hominum liberos prædefiniant; qualia ponuntur à Thomiſtis.

Theſes Caramuelis de ſcientia conditionalium.

Quartum. Futura libera Conditionalia, nempe illa quæ ab

Digitized by Google

alio futuro absoluto non inferuntur infallibiliter aut necessariò, nec habent determinatam veritatem nec falsitatem.

Quintum. Futura conditionata imperata, quæ ab alio futuro absoluto necessariò aut infallibiliter oriuntur, habent determinatam veritatem, nimirùm in futuro absoluto; ita vt istud cognoscens, illa non possit ignorare.

Sextum. Ad hanc vltimam classem pertinent futura omnia conditionata, quæ in Scripturâ reuelantur. Adeoque diuinæ illæ reuelationes, tam formaliter quàm obiectiuè sumptæ, habent certitudinem & infallibilitatem veram realem in omni rigore metaphysico.

Scientiam conditionalium Dei ad paucissima obiecta restringit Caramuel.

Hactenus Caramuel, magno sanè, vt eius phrasi vtar, supercilio. Hinc autem sequitur Scientiam Conditionalium in Deo, ad pauca quædam contrahi; nullamque de possibilibus Angelis aut hominibus habere scientiam; neque scire Deum, an si plures crearet, damnandi illi forent an saluandi, liberi arbitrij bono vel malo vsu: neque etiam cognoscere quid homines facturi fuissent, si Cataclysmo, tempore Noëmi, non fuissent extincti; neque denique quid quiuis homo facturus fuisset liberè, nec consequenter an saluandus fuisset an damnandus, si diutiùs vixisset. Nullum enim futurum absolutum in possibili isto statu est, ex quo necessariò & infallibiliter oriantur hæc conditionata; atque adeò, vt nobis persuadere vult Caramuel, non habent determinatam veritatem aut falsitatem. Quàm verò absurdum sit, Deo earum rerum scientiam denegare, nemo non videt. Hoc autem iam non ago, vtpote à præstantissimis, quos laudaui, Theologis, præclarissimè demonstratum. Caramueli iam inhæreo, rationemque Theorematum positorum exposco. 3.

Nihil autẽ Deo denegandum, nisi quod impossibile aut absurdum esse, positiuè demõstratur.

Eam dat hisce verbis. *Et quidem hæc Theoremata nullo alio meliore modo propugnare poterimus, quàm dissoluendo singulas obiectiones, quæ possunt contra nostram doctrinam adduci.* Verùm pace Reuerendissimi D. Caramuelis dixerim, non videri mihi bonam esse de Deo philosophandi hanc, quam init, rationem. Neque enim si perfectio aliqua ei inesse non probatur adeò euidenti ratione vt saltem ea probabiliter euerti non possit, illico neganda est Deo inesse ista perfectio. Quinimo prorsus contraria ineunda est via; & si vel probabilis pro Deo affertur ratio, imò etiamsi nulla alia appareat, quàm quòd perfectio sit aliqua id de 4.

quo

Digitized by Google

quo quæritur, illico id Deo ineſſe concludendum eſt potiùs, ſaltem nullatenus denegandum, niſi priùs & euidenter & demonſtratiuè, non probabiliter tantùm, iſtud imperfectum aut impoſſibile eſſe poſitiuè oſtendatur, quod Deo ineſſe diſputatur. Iam verò nemo negauerit, ſi Scientia conditionalium (qualem aſſerunt non ſolum Patres Ieſuitæ, ſed paſſim omnes Scholæ) poſſibilis ſit, eam Deo ineſſe: præclariſſimumque fore Numinis encomium, ſi non tantùm paucula quædam conditionata, in hâc rerum ſerie cognoſcat; verùm etiam ſi ei omnium, etiam poſſibilium, futura conditionata fuerint perſpecta. Infinitis itaque gradibus perfectior cum ſit ea ſcientia ſic expanſa, præ eâ quam Caramuel ſuis Theorematibus ad pauca contrahit, nullo modo ſatisfaciet reſpondendo ad rationes, præſertim ſi ad paucas tantùm ex multis reſpondeat, quibus poſitiuè ea perfectio Deo ineſſe oſtenditur: neque ſuam ſententiam faciet vllo modo probabilem, niſi priùs euicerit, perfectionem illam eſſe impoſſibilem, aut abſurdam, aut quod idem eſt, non eſſe.

5. Facit hoc inquies. nam Theoremate quarto diſertè ait, *futura conditionata libera, nempe illa quæ ab alio futuro abſoluto non inferuntur infallibiliter aut neceſſariò, nec habent determinatam veritatem aut falſitatem.* Aſſerit id quidem Caramuel, ſed alij Theologi paſſim id omnes negant: aiuntque propoſitionem illam *Petrus curret*, veram eſſe vel falſam, eo quòd è duabus contradictoriis, alterutra neceſſariò ſit vera, altera falſa: quòd ſi ita eſt, certè ab æterno vera fuit vel falſa ſine vllo decreto ſuperaddito: neque conditio adiecta quidquam veritati aut falſitati adiicit aut demit.

Non facit id Caramuel.

6. Hîc verò paululùm excandeſcit Caramuel. num. 107. *& non patiar*, inquit, *hoc proponi argumentum, quia non meretur ſolutionem; eſt enim quoàd ſpeciem aliquid, & ſi bene examinetur, nihil.* Hoc certè, vt parùm dicam, eſt admodum contemptim de grauiſſimorum Theologorum argumentis ferre ſententiam. Bene igitur argumenti vim examinet Caramuel, quid reſpondebit porrò? iſtud ſanè quod poſt aliquot interrogatiunculas, n. 107. propoſitas ait n. 108. & ſeqq. propoſitiones iſtas conditionales, ſicut abſtrahunt à decreto Dei abſoluto, ita abſtrahere à veritate & falſitate. Quod nihil aliud eſt dicere, quàm quia conditionatæ propoſitiones futuræ non ſunt, ideo non ſunt determinatè falſæ nec

Sed probationem theſis dat ipſam theſim.

veræ. hoc autem quid eſt, niſi aſſumere id quod probandum eſt, & Theſin dare pro ratione Theſis? Priùs enim oſtendendum erat, & verò ratione demonſtratiuâ euincendum, nihil verum aut falſum eſſe, niſi quod decreto Dei abſoluto attingitur. Neque ſimpliciter aſſerendum, ſed probandum id quod dicit. nu. III. *Dico igitur decretum Diuinum eſſe cum propoſitionum contingentium veritate & falſitate, neceſſariò & quidditatiuè connexum.* hoc enim rurſus tantùm aſſumitur & non probatur, iamque à noſtris Theologis ſæpiùs reſponſum eſt, conditionatas propoſitiones illas à Deo non in decretis ſuis, ſed in ſeipſis cognoſci. vide Derkennis, Vekenum & alios ſupra laudatos, præſertim Ruyz diſp. 73. 74. 75. nolo enim huic inſiſtere argumento, vt oſtendam Caramuelem *in ſpeciem aliquid dicere, & ſi bene examinetur, nihil.* Illud ſemper vrgeo, quòd cùm demonſtratiuè & euidenter non conuincat aut abſurditatem aut impoſſibilitatem huius Scientiæ; & rurſus, cùm nemo non videat eam Scientiam ſi in Deo ſit, perfectionem eſſe infinities maiorem, quàm ea quam ponit Caramuel, certè eam perfectionis omnis origini & apici, minimè fuiſſe denegandam, ob neſcio quæ commenta, quæ mox perſequar.

Et ne probabiliter quidē probat eam ſcientiam in Deo non eſſe.

Non credat igitur Caramuel, Theoremata ſua optimè ſe propugnare, etiamſi probabiles afferret ſolutiones obiectionum, quæ contra doctrinam ſuam proponuntur; nam etiamſi certiſſimas daret ſolutiones, nihil adhuc ageret. tantùm enim id oſtenderet, nos poſitiuè non probare perfectionem illam Deo ineſſe. aliud autem eſt perfectionem non ineſſe Deo, aliud non rectè probari eam ineſſe. Certè multa in ſunt Deo, quæ ei ineſſe, ratione demonſtratiuâ non poſſumus conuincere, ſatis id eſt vt dicamus ineſſe perfectionem aliquam Deo, qui in omni genere entis eſt perfectiſſimus, ſi contrarium liquidò non demonſtretur, aut per abſurdum, aut per impoſſibile. hoc cum non agat Caramuel, non credat ſententiam ſuam nequidem probabilem; niſi velit aliquid eſſe probabile, quod non probatur nequidem ad ſpeciem; aut velit ſententiam dici probabilem quæ ab vno auctore, ſine vllâ ratione, eruditionis tantùm causâ, prout ſe facere dicit, proponitur. 7.

Scriptura non pro Scientiâ illâ

Verùm, cum illud præſertim vrgeat, ex Sacris Paginis non poſſe conuinci, aliam in Deo conditionalium Scientiam dari, præter 8.

Digitized by Google

præter eam quam ipſe determinat Theoremate 5. & 6. videamus porrò, quàm probabiles ſint ſolutiones, quas tamen putat Caramuel fortè *futuras certas & manifeſtas. Hoc tamen*, inquit, *non urgeo; non enim ad me iudicium, ſed ad candidum Lectorem ſpectat.*

allatarum ne probabiles quidem adfert ſolutiones.

9. Itaque vt nodum, quem ſoluere conatur Caramuel, clarè exponamus; illud Lectorem monere non pigebit, loca quædam eſſe in S. Scripturâ, ex quibus clariſſimè conuincitur, Deum aliqua futura conditionata cognoſcere, quæ tamen ex libero hominis pendent arbitrio. Fatetur id Caramuel, & quidem non coniecturaliter tantùm, vt aiunt, ſed certò & infallibiliter ea Deum cognouiſſe, & prædixiſſe agnoſcit. At verò ea conditionata, quorum in Sacrâ Paginâ fit mentio, aſſerit cognouiſſe Deum *in aliquo abſoluto futuro, vnde neceſſariò & infallibiliter inferebantur*, atque adeo in illo abſoluto, ea habuiſſe determinatam veritatem aut falſitatem. Hinc autem concludere vult, alia conditionata ſub Scientiam Dei non cadere; ea nempe, quorum veritas aut falſitas ex aliquo futuro abſoluto neceſſariò & infallibiliter non inferuntur. Et quamuis id non ſequatur: Hæc quæ ex ſacrâ Paginâ afferuntur conditionata, Deus ſciuit in aliquo futuro abſoluto, vnde neceſſariò inferebantur; ergo non ſcit alia conditionata, quæ à tali futuro abſoluto non dependent; cum vtrumque verum eſſe poſſit: tamen opere pretium erit examinare futura illa abſoluta, ex quibus vt vult Caramuel, dependebat veritas aut falſitas conditionatorum, quorum ſcientiam claris verbis Deo tribuunt ſacræ Paginæ.

Neque ſi ea adferret, adhuc probaret ſcientiam conditionalium illimitatã in Deo nõ eſſe.

§. III.

Oſtenditur quàm improbabiliter Caramuel finxerit decreta abſoluta Ceilitarum & Saulis; deinde quòd illis adhuc poſitis, Deus non potuerit infallibiliter prædicere Dauidi futuram proditionem Ceilitarum, ſine Scientiâ conditionalium illimitatâ.

10. PRimum illudque celeberrimum, pro Scientiâ conditionalium Deo aſſerendâ, teſtimonium petitur ex 1. Reg. 23. quod vt clariùs exponatur, aliqua quæ hiſtoriam ſpectant, altiùs ſunt repeten-

Digitized by Google

repetenda, quia vſui ſunt futura. Philiſtæi obſederant Ceilam; Dauid Saulem fugiens cum ſuis, nihilominus, gentis ſuæ periculo cognito, poſtquam Deum ſuper hâc re conſuluiſſet, Philiſtæos forti animo aggreſſus eſt, & *percuſſit eos plagâ magnâ, & ſaluauit Dauid habitatores Ceilæ*, v. 5. Audiuit Saul, re benè actâ, Dauidem Ceilæ ſe continere. Itaque *præcepit Saul omni populo, vt ad pugnam deſcenderet in Ceilam, & obſideret Dauid, & viros eius. Quod cum Dauid reſciſſet, quia præpararet ei Saul clam malum, dixit ad Abiathar ſacerdotem, applica Ephod. Et ait Dauid, Domine Deus Iſrael, audiuit famam ſeruus tuus, quod diſponat Saul venire in Ceilam, vt euertat vrbem propter me. Si tradent me viri Ceilæ in manus eius! & ſi deſcendet Saul, ſicut audiuit ſeruus tuus Domine Deus Iſrael? indica ſeruo tuo. Et ait Dominus deſcendet. dixitque Dauid: ſi tradent me viri Ceilæ, & viros qui mecum ſunt, in manus Saul & dixit Dominus; tradent. Surrexit ergo Dauid, & viri eius quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceilâ, huc atque illuc vagabantur incerti. Nuntiatumque eſt Sauli, quod fugiſſet Dauid de Ceilâ, & ſaluatus eſſet; quam-ob-rem diſſimulauit exire.* Hactenus ſacer textus.

Hiſtoria Dauidis conſulentis Deum.

Vt infallibilitatem oraculi explicet Caramuel, recurrit ad duo decreta abſoluta hominum.

Manifeſtum eſt duo hic prædixiſſe Deum futura ſub conditione, quæ tamen ob conditionis defectum numquam euenere. Scilicet deſcenſum Saulis ſi Dauid permanſiſſet Ceilæ, & proditionem Ceilitarum: quod ſi prædixit infallibiliter futurum vtrumque, clarum eſt Deum præſciuiſſe futura ſub conditione Dauidicæ manſionis in vrbe Ceilâ. Fatetur id nobiſcum Caramuel. n. 117. hiſce verbis. *Dico igitur Scientiam Dei in illâ prædictione fuiſſe infallibilem de obiecto infallibili, nec tamen contra noſtram doctrinam militare.* Attendite ſi placet rationem *ſciebat enim*, inquit, *Deus Saulem, iſtam habere voluntatem de facto, quod ſi Dauid veniret Ceilam, aut ad aliam ſimilem ciuitatem, eſſet iturus illuc & intercepturus illam: & videbat Deus Saulem multis diebus ſequentibus continuaturum iſtum actum, & hoc Scientiâ Viſionis. Sciebat etiam Ceilitas decreuiſſe de facto tradere Dauidem Sauli, ſi illum in poteſtate haberent, & hic illum peteret: & ſtantibus illis duobus decretis actualibus (altero Saulis, altero Ceilitarũ) quæ Deus Scientiâ Viſionis cognoſcebat, euidenter & infallibiliter videbat Deus, Saulem deſcenſurum in Ceilam, ſi ibi manſiſſet Dauid, & Ceilitas tradituros illum, ſi Saul deſcenderet. Hæc doctrina mihi videtur* 11.

videtur valdè clara, inquit, eamque dilucidat exemplo æquè claro, ac illud quod iam proposuit.

12. Verùm vt clara videatur Caramueli hæc doctrina, sciat tamen à multo iam tempore eam Suari fuisse perspectam, & ab eo propositam, l. 2. de Scientiâ conditio: c. 1. n. 3. ne fortè quis de inuentione hâc perperam sibi abblandiatur. Numero verò 4. iudicium hoc de eâ fert. *Hæc responsio habet aliquid subtilitatis: imprimis tamen omnino voluntariè est conficta sine fundamento in Scripturâ.* Vide sis reliqua, quibus doctrinam hanc refutat. Ego sanè tanti Theologi vestigijs insistens, ostendam *primò*, decretum Ceilitarum fictum esse, & quidem non probabiliter. *Secundò* etiamsi illud fuisset, non tamen infallibiliter & necessariò Deum ex eo, aut in eo cognoscere & prædicere potuisse traditionem Dauidis, sine aliâ Scientiâ conditionalium; quâ ea cognoscit non in causis aut decretis, sed in seipsis.

13. *Imprimis*, decretum illud Ceilitarum tradèndi Dauidem si superueniret Saul, fictum esse, ex eo patet, quòd, vt rectè Suarez, nullum planè in sacræ Paginæ historiâ habeat fundamentum, vnde vel probabiliter, aut per coniecturam quidem colligere liceat, Ceilitas tale decretum condidisse, eo tempore quo Dauid Deum consulebat. Quâ ergo fiduciâ illud fingitur, & tantâ auctoritate asseritur, *sciuisse Deum Ceilitas decreuisse de facto tradere Dauidem, si illum in potestate haberent, & Saul illum peteret?* vbi hoc Scriptura exprimit? Quòd si autem Scripturæ, præsertim historias enarranti, assingendi quidlibet detur licentia, quid demum sinceri habebimus posthâc in sacris Paginis; & quid non dabitur comminisci, quod non auctoritate sacrâ fulciam? *Verè nullum ea decreta habet fundamentum in sacra scriptura historâ, cui quidquam assingere nefas est.*

14. Illud certò mihi non negauerit Reuerendissimus D. Caramuel, saltem non esse certum, Ceilitas re ipsâ tale decretum habuisse. Vnde enim certitudinem eam conficiet? quòd si autem certum illud decretum non sit, iam sanè constat non attulisse eum *certam & manifestam* huius testimonij, vt sperabat, solutionem; cum ea fundata sit in decreto Ceilitarum planè ficto, & de quo saltem non certò constat an fuerit in rerum naturâ, nec ne. Nisi fortè ex eo decretum tale exstitisse probare velit, quòd Ceilitæ illud condere debuerint, vt sua quam proponit, stet doctrina. *Et cùm hoc hac fictio certa nõ sit, saltem non dat certam huius testimonij solutionem.*

15. Adde, quòd ne probabiliter quidem fingi potuerit eiusmodi decretum absolutum. An enim id prudenti homini credibile est, Ceilitas *Decretum Ceilitarũ de tradidi-*

Digitized by Google

Dauide ne probabiliter quidem fingi, probatur primò.

Ceilitas paulò ante à Dauide obsidione grauissimâ liberatos, tanto bonorum omnium, vitæque aut libertatis perdendæ periculo absolutos, benefactorem suum, per summam proditionem, inimico capitali tradere statuisse! At, inquies, timebant sibi â Saulis potentiâ & irâ, Dauidem si non traderent. Ita sanè sit, timuerint. At tum credibilius est, si coniecturis agere liceat, Ceilitas clanculum & amicè timoris sui causſas Dauidi exposituros, vt collatis consiliis beneuolè in commune consulerent; ne fortè dum Saulis iram volunt per proditionem effugere, Dauidis indignationem, & fortissimorum virorum pro vitâ suâ decertantium arma, furoremque incurrerent. Probabile enim est, Dauidis arma & milites, ciuium Ceilitarum viribus longè præstitisse; cum ij essent qui Philistæos, ipsam vrbem obsidentes, paulò ante debellassent. Philistæos autem obsidentes, obsessis longè potentiores fuisse, cui non est probabile? si autem Dauidis arma, ciuium armis præualebant, certè timere meritò debebant, ne proditionem volentes exequi, gladijs militum de libertate desperantium conficerentur, aut incendio in vrbem immisso deflagrarent. Nisi fortè Dauidem solum tradere machinabantur; illud nimirum impune passuris militibus fortissimis, & ad Ducis sui imperia dudum factis. Quid quod Ceilitæ non ignorabant, Dauidem in Regem inunctum à Prophetâ, imperaturumque procul dubio Israeli? Et futuri Regis iram, proditione si detegatur incurrendam, non extimescerent? Denique quàm id parùm probabile, Ceilitas proditionem hanc molitos fuisse, tum cùm, vt ex historiâ fit planè verisimile, aduentum & machinationem Saulis, aut non sciuerunt penitus, aut non certis indicijs? Nam vt sacer textus habet, *præparabat Saul Dauidi clam malum.* An autem id clam est, quod noscit tota ciuitas? Item Dauid ipse de re totâ dubitabat, cum Deum consuleret. *Et ait Dauid: Domine Deus Israel, audiuit famam seruus tuus quod disponat Saul venire in Ceilam.* Famam tantùm audiuerat Dauid, qui omnia per amicos scrutabatur in castris Saulis; quid ergo de Ceilitarum conscientiâ dicendum est? certè nullam habuisse de aduentu Saulis. Et vt aliquam habuerint, an famâ auditâ, & eâ quidem dubiâ, certum facinus animo illicò designasse est probabile? an magistratus coegisse, & senatus consulto, aut publicâ ciuium acclamatione & tumultu decretum condidisse de Dauide

Probatur secundò.

Probatur tertiò.

Digitized by Google

uide in vincula conijciendo, & per ſummam ignauiam tradendo Sauli, tum cùm id facilè ad aures Dauidis poterat deuenire, ſummo totius vrbis periculo?

16. Certè eiuſmodi ſunt hæc argumenta, vt facilè homini iudiciis non præoccupato perſuadeant, nullum Ceilitas, eô quô Deum Dauid conſulebat tempore, habuiſſe de benefactore ſuo tradendo abſolutum decretum, & ne cogitationem quidem. Poſtmodum verò tradituri quòd fuiſſent, vti prædicit Dauidi Deus, poterat id contingere, aut poſt longam obſidionem conſumptis iam militibus, aut vario marte pleriſque occiſis; vnde Ceilitæ tandem, patriæ ſuæ ſaluti, quam alias perituram videbant, per Dauidis iam pæne inermis traditionem conſulerent. Quidquid ſit, longè probabilius eſt, eo tempore, quo beneficij ferè heſterni recens erat memoria, Dauid in delicijs ciuium, milites Dauidis fortiſſimi & victores, Saulis arma procul diffita, nec vlla de eius aduentu certitudo; nullum de tradendo Dauide abſolutum condidiſſe decretum, quod tamen fingit Caramuel: quam parùm probabiliter, judicium ſit penes Lectorem.

Longè itaque probabilius tum cum conſuleret Deum Dauid, ne cogitaſſe quidem de traditione facienda Ceilitas.

17. *Secundò*, demus ſanè Ceilitas habuiſſe decretum abſolutum tradendi Dauidem, ſi Saul deſcenderet: & rurſus Saulem habuiſſe decretum deſcendendi Ceilam: nego tamen ex his duobus decretis potuiſſe Deum certò & infallibiliter (nam de hoc eſt quæſtio) cognoſcere tradendum à Ceilitis Sauli Dauidem, ſine illâ, quam PP. Ieſuitæ & omnes paſſim Theologi defendunt, Scientiâ conditionalium.

Poſitis adhuc ſiſtis illis decretis, non potuit tamen ex illis ſolis Deus infallibiliter proditionē prædicere. Primo, quia illa decreta humana mutari abſolutè poterant.

18. Quod quidem ſic conficio. Nam vt habuerint Ceilitæ illud decretum, certè illud naturâ ſuâ tale non erat, quod abſolutè ab iis immutari non poterat; alioquin Ceilitæ hâc in parte non fuiſſent deinceps liberi; quod nemo dixerit. Quòd ſi ergo decretum mutari poterat, & quidem momentis ſingulis, certè in ipſo decreto Deus cognoſcere non poterat, quàm diu eſſet duraturum; cum tota decreti duratio, non à naturâ decreti conditi, ſed à ſolo Ceilitarum libero arbitrio penderet. Idem omnino de decreto Saulis deſcendendi Ceilam dico. nam etſi videret Deus decretum abſolutum Saulis, quo caſtra Ceilæ admouere ſtatuerat, non tamen id decretum ex naturâ ſuâ non erat eiuſmodi, irritari à Saule quod non poſſet; aut legatis à Dauide ſuperuenientibus, aut Philiſthæorum armis aliò Saulem auocantibus. Ex

ipso igitur decreto, aut in ipso cognosci non poterat eius futura duratio.

Sic est inquies. verùm durationem vtramque non in decreto cognoscebat Deus, sed videbat in ipsâ futurâ decreti duratione. *nam stantibus istis duobus decretis altero Saulis, altero Ceilitarum,* inquit Caramuel, *quæ Deus scientiâ visionis cognoscebat, euidenter & infallibiliter videbat Deus, descensurum Saulem in Ceilam, si ibi mansisset Dauid, & Ceilitas tradituros illum, si Saul descenderet.* Audio quidem : verùm illud pero, quomodo in decretis illis euidenter & infallibiliter cognoscebat Deus descensurum Saulem, nisi certò & infallibiliter sciret decreta illa duratura, vsque ad descensum Saulis futurum, v.g. post tres dies ? vidit, inquit, Caramuel nam *videbat Deus Saulem multis diebus sequentibus Continuaturum illum actum,* (volitionem descendendi Ceilam) *& hoc scientiâ visionis* ; idemque dicit de decreto Ceilitarum. 19.

Imò non durarunt, si falsa fuerint, nisi vsque ad fugam Dauidis.

Itane verò ? vidit Deus Scientiâ Visionis duratura illa decreta multis diebus ? at quot diebus vidit duratura ? Certè non arbitror, aut Caramuelem aut vllum in orbe Theologum, dicturum Deum Scientiâ Visionis attingere aut videre alia, quàm ea quæ fuerunt, sunt, aut re ipsâ futura sunt. Non igitur vidit Deus durationem vtriusque decreti, nisi quæ defacto futura erat. Atqui vtrumque decretum non durauit, nisi vsque ad fugam Dauidis ex Ceilâ. Non enim est credibile, Ceilitas habuisse decretum absolutum tradendi Dauidem absentem, quique in ipsorum manibus non erat. Itaque eo elapso, elapsa est decreti continuatio. Saulem verò decretum absolutum, descendendi Ceilam fugâ Dauidis cognitâ mutasse, ex textu constat. *Nam nuntiatum Sauli est, quod fugisset Dauid, & saluatus esset ; quam ob rem dissimulauit exire.* Vtrumque igitur decretum continuatum est tantùm vsque ad fugam Dauidis. Itaque neque Deus vidit continuandum decretum vltra tempus fugæ Dauidicæ : nam Deus per Scientiam Visionis, quæ futura non sunt non attingit. Cùm itaque Deus, vti fatetur Caramuel, *euidenter & infallibiliter Ceilitarum traditionem videre* non potuerit, nisi stantibus illis duobus decretis actualibus, altero Saulis, altero Ceilitarum : Certè non iam stantibus, sed cessantibus istis duobus decretis actualibus, nihil de conditionatè futuro, tanquam ab illis decretis necessariò & infallibiliter inferendo, euidenter & infallibiliter nosse 20.

Non igitur vidit Deus in ea comprehensum Dauidis.

poterat

poterat Deus. Atqui traditio Ceilitarum futura erat post istud tempus quod Dauid suâ fugâ præuertit, & tum cùm decreta illa absoluta per fugam Dauidis erant cessatura : igitur ex decretis cessaturis nihil euidenter & infallibiliter cognoscere poterat Deus. Immeritò ergo tam asseueranter asseruit Deus, descensurum certô certiùs Saulem, & Dauidem in eius manus esse tradendum, isthic si permanserit.

21. Dices non cessasse illa decreta per fugam Dauidis : permansisse enim odium in Saule, & timorem in Ceilitis, vnde ista decreta emanarant. Respondeo, quòd si de actuali decreto & odio Saulis loquaris, falsum esse quod assumitur. nam textus disertè dicit, quòd decretum eundi Ceilam mutauit. neque Ceilitas credibile est perstitisse in actuali voluntate tradendi Dauidem, cùm causa timoris euertendæ vrbis, quæ erat præsentia Dauidis, iam cessaret. egerunt ipsi deinceps res suas, neque de Dauide cogitarunt. Quod si de habituali aut radicali odio Saulis, & timore in Ceilitis sit sermo, nihil hinc habet subsidij Deus, vt certò & infallibiliter cognoscat euentum, qui exinde sequi potest, cùm re ipsâ possit etiam non sequi. *Obiectio refellitur.*

22. Non igitur manifestam & certam, sed ne probabilem quidem huius testimonij solutionem attulit Caramuel. Aut ergo per coniecturas, Deum à Dauide seriò & in re seriâ consultum, respondisse fateatur necesse est; aut si certò & infallibiliter futuram sub conditione Ceilitarum proditionem prædixit (vti verè prædixit Deus) certè aliâ quàm Visionis Scientiâ, euentum illum (qui tamen numquam futurus erat, nec in decretis illis continebatur) cognouisse dicendus est. Alia autem Scientia quæ id attigerit, nulla assignari potest, quàm ea quam Patres Iesuitæ & passim omnes Theologi, Deo inesse contendunt; nempe illimitata, & non pro vt à Caramuele perperam restricta est, conditionalium Scientia. Videamus porrò, an feliciores aliis, qui vt ipse ait (nescio an per contemptum loquatur) circumferuntur locis, daturus sit solutiones.

Digitized by Google

§. IV.

Sine vlla probabilitate fingit Caramuel duo decreta humana, Iſraëlitarum vnum, Ethnicarum alterum, vt explicet teſtimonium 3. Reg. 11.

OBijcit ſibi Caramuel. n. 118. locum illum 3. Reg. 11. *Rex autem Salomon adamauit alienigenas multas ; filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Amonitidas, & Idumæas & Sidonias, & Hethæas ; de gentibus ſuper quibus dixit Dominus filijs Iſrael : Non ingrediamini ad mulieres alienigenas ; certiſſimè enim auertent corda veſtra.* Lex hæc à Deo lata fuerat Exod. 34. v. 16. 23.
Hoc teſtimonium poſtquam alijs euaſionibus conatus eſt eludere, quas hîc non perſequor, eo quòd limitatam de conditionalium Dei Scientiâ Caramuelis doctrinam non ſpectent : demum *certiſſimam* hanc, quam prædicit, auerſionem futuram, poſito quòd alienigenas ducant, ita explicat, & dicit ſe *oſtendere, ex futuris abſolutis humanis poſſe oriri infallibiliter iſtam realem & metaphyſicam certitudinem conditionatam.* Age porrò oſtende. *Nam ſi ponatur*, inquit, *ex parte Hebræorum voluntas abſoluta concedendi vxoribus quod primum petant, & ex parte Ethnicarum voluntas abſoluta petendi Idololatriæ propagationem, per conſequentiam realiter infallibilem, infertur Hebræorum corda auertenda, ſi ad Idololatras viri ingrediantur.* Tunc Lectorem magnificè circumſpiciens, *ergo clariſſimè vides*, inquit, *quam inutilis ſit Scientia media Diuina.*

Ponit Caramuel Duo decreta humana abſoluta, vt eneruet hoc teſtimonium.

Verùm ea eneruato, nihil cõtra ſcientiam cõditionalium illimitatam conficit.

Ego ſanè adhuc id non video, ne quidem obſcurè : ſolum id 24.
video clariſſimè, intempeſtiuum eſſe triumphum canere ante victoriam. Nam vt id eſſet, quòd poſitis iſtis duobus decretis, Deus Scientiâ conditionalium non indiguiſſet, ad cognoſcendam illam Hebræorum auerſionem, quæ hic certiſſimò ſecutura prædicitur ; quomodo exinde ſequitur, inutilem eſſe abſolutè Scientiam mediam Diuinam, ad alia cognoſcenda, quæ à nullo decreto abſoluto libero dependent ? Aut quomodo ſequitur hæc illatio; Auerſio hæc Hebræorum certiſſimò cognoſcitur à Deo, quia dependet à duobus decretis abſolutis, quæ nouit Deus Scientiâ

Digitized by Google

Scientiâ Viſionis: ergo nulla alia conditionata futura cognoſcit Deus per ſcientiam vllam aliam, niſi quæ ab eiuſmodi decretis dependent? Eam verò conſecutionem non facilè planam faciet vllus Logicus. Procedit enim â particulari affirmatiuâ, ad vniuerſalem negatiuam: quod ne ſpeciem quidem habet bonæ argumentationis.

25. Deinde, vt auerſionem iſtam Hebræorum certiſſimè futuram in decretis illis noſſe potuerit Deus, vnde conſtat eam ſic fuiſſe cognitam? An vlla vel in ſpeciem eſt vmbra in ſacris Paginis, vnde vel coniecturâ liceat aſſequi, eiuſmodi decreta in Iſraelitis fuiſſe? Quæ demum hæc eſt fingendi licentiâ? nullum enim habet in Scripturis, commenti ſui veſtigium Caramuel, tamen inquit, *ponatur ex parte Hebræorum voluntas abſoluta concedendi vxoribus quod primùm petant*, & tunc clara erunt ipſi omnia & expedita. An hoc eſt Scripturis vti, an abuti? an hoc eſt Dei mentem ex ſacris Paginis inueſtigare, an potius ad ſua commenta Dei verbum trahere? Certè *ſi ponere aut ſupponere* poſſim quidlibet, vt ſcripturas explicem, nihil prorſus eſt quod non ad quidlibet detorquebo. Ponamus Chriſti verba figuratè ſumenda eſſe, & non multum vrgebor clariſſimis Scripturæ verbis, vt præſentiam Chriſti realem in Euchariſtiâ confitear, nec vllus hæreticus hâc in parte conuincetur.

Magna licentia eſt ſupponere ſcripturis, ea quæ in iis non habentur.

26. At verò fingendi licentia Caramueli data vt ſit, certè ea proferre deberet, quæ ſaltem probabili aliquâ ratione, rectè viderentur potuiſſe confingi. *Ponatur*, inquit, *ex parte Hebræorum voluntas abſoluta concedendi vxoribus quod primùm petant, & ex parte Ethnicarum voluntas abſoluta petendi Idololatriæ propagationem.* At verò illud iam rogo, quo pacto ponere aut ſupponere poſſim rem tam inuſitatam? vbi enim hoc gentium vnquam auditum eſt, vt populus integer, nullo inter ſe concilio aut conſpiratione habita, nullâ de hâc re lege latâ, nihilominus in hoc conuenerit, vt quilibet, aut etiam maxima virorum pars, voluntate abſolutâ decreuerit concedere vxoribus futuris, & quidem adhuc incognitis, quod à maritis primùm petent? Patet tacente me, quàm id ſit ridiculum fingere fuiſſe factum. Certè latum haberent fœminæ in eiuſmodi Republicâ dominandi campum. Adde, quod eiuſmodi voluntas, abſoluta quidem concedendi quidlibet, indeterminata tamen quoad obiectum (ſiue pium & rectum

Decretum Iſraelitarũ ſine vllâ probabilitate fingi, probatur primò quia nuſquam gentium vſitatum.

Secundo quia impiũ

rectum sit, petituræ quod sunt fœminæ, siue sit iniustum & impium) impia prorsus, sit & iniusta, mortalique peccato obnoxia. Et eiusmodi voluntatem absolutam in vniuerso Israëlis populo fuisse, possim credere, quâ totus quantus est, aut saltem maximâ ex parte, mortali scelere foret inuolutus? Nimia hæc est fingendi licentia, ea proferre quæ ne speciem quidem, probabilem vtcumque, historiæ præseferant.

Decretum etiam seminarum Ethnicarũ gratis fictum.

27. Et verò, quod de *Ethnicarum voluntate absolutâ petendi idololatriæ propagationem* isthic additur, & quidem petitione primâ, ne, si aliud quid priùs petierint, excidant iure impetrandi postmodùm idololatriæ propagationem certò certiùs primæ petitioni concedendam; ob voluntatem absolutam Israëlitarum concedendi vxoribus *quod primum petierint*, vt vult Caramuel: hæc inquam suppositio seu fictio, rursus omni probabilitate caret. Non enim credibile est, omnes omnium nationum fœminas, in eandem voluntatem peruertendi Israëlitas conspirasse, aut conspiraturas deinceps toto Legis antiquæ duraturo tempore, neque Idololatriæ propagandæ tam studiosas fuisse mihi quisquam persuaserit.

Probatur ex aliis scripturæ historiis.

28. Historiam vero sacram si attendimus, certè inueniemus Ruth Moabitidem, nihil simile à marito suo Obed petiisse; & 1. Esdræ, 9. & 10. habemus Israelitas plurimos vxoribus alienigenis fuisse coniunctos, nec tamen in Idololatriam deflexisse. Vnde liquidò patet, aut Ethnicas vxores *Idololatriæ propagationem* à viris suis primâ petitione non petiisse; aut si petierint, Israëlitas omnes non habuisse voluntatem absolutam concedendi vxoribus quod primùm petierint. quomodo autem in hâc historiâ verum sit Dei oraculum, *certissimè auertent corda vestra*, id jam non ago; sufficit mihi ostendisse nihil probabilitatis adferre Caramuelem, eiusmodi decreta cùm effingit, quorum nec in sacrâ historiâ, nec in hominum vsitatâ praxi vllum habemus vestigium. Certè nec Salomon ipse, quamuis per alienigenas vxores postmodum peruersus fuerit, tamen ab ipso matrimonij sui exordio *voluntatem vxori suæ concedendi quod primò petierit* habuisse dicendus est. Nam vti patet, 3. Reg. 3. filiam Regis Ægypti duxit, tum cùm Deo summopere placebat, summus eius cultor, & à quo paulò post sapientiæ donum diuinitus accepit. An autem placere Deo poterat is, qui voluntatem absolutam haberet

Digitized by Google

ret. concedendi quidlibet vxori quod primùm petierit, impium id licet foret ? sanè cùm per mulieres deprauatus fuit, id teste Scripturâ contigit, cùm mulieribus plus nimiô addictus, *Adamauit mulieres alienigenas multas.* 3.R.11.v.1. *Cùmque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur Deos alienos, nec erat cor eius perfectum coram Domino.* Seni itaque deprauatum est cor; non igitur deprauatum erat, tum cùm Ethnicas primùm duceret: quod tamen proculdubio dicendum foret, *si voluntatem absolutam habuisset, vxoribus concedendi quod primùm petierint*, etiamsi postulassent Idololatriæ propagationem. Et verò, si filia Pharaonis etiam voluntatem absolutam habuerit Idololatriæ propagandæ, mirum est distulisse petitionem suam, donec iam senex esset Salomon, neque quidquam à marito amoribus suis tam implicito interea postulasse. Illud enim necessariò dicendum est contigisse, vt *per consequentiam realiter infallibilem*, vt loquitur Caramuel, deprauatio Salomonis sequeretur.

29. Quod si, ne in iis ipsis quidem, qui re verâ à mulieribus Ethnicis ad Idololatriam distorti sunt, eiusmodi voluntas absoluta concedendi mulieribus quidlibet inueniatur, vbi quæso eam inuenit Caramuel pro futuris conditionatis peruersionibus ? quomodo, inquam, voluntatem tam impiam affingit infinitis Israëlitis optimis & sanctissimis, qui alienigenas numquam duxerunt, de quibus tamen sacer textus affirmat, *certissimè peruertendos* eas si duxerint ? Quod si eam voluntatem non habuerint, aliam Scientiam certè in Deo esse necesse est, quâ peruersionem illam & certissimè quidem futuram cognouerit, & prædixerit. Non igitur id dicat Caramuel *clarissimum esse quàm inutilis sit Scientia media Diuina* : nullam certè eius suppositiones & figmenta huic rei artulere claritatem.

§. V.

Tyriorum & Sidoniorum decreta, de acceptandâ Religione quæ miraculis confirmaretur, gratis fingit Caramuel.

30. VIdeamus porrò an feliciùs grauissimo illi Christi testimonio, de Tyrijs & Sidonijs refutando, facem præferat, vt aliquid suis *Testimonium Christi proponitur.*

Digitized by Google

ſuis commentis afferat claritatis. Habetur id Matth. 11. his verbis. *Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethſaida: quia ſi in Tyro & Sidone factæ eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent.* Nolo iam huic argumento diutiùs immorari, vt ex hiſce Chriſti verbis, Scientiam mediam euidentiſſimè conſici demonſtrem. Præclarè id à præſtantiſſimis Theologis peractum eſt. Cum Reuerendiſſimo Caramuele mihi iam res eſt. *Teſtimonio hoc ſe non vrgeri* aſſerit; & quamuis infallibilis fuerit Chriſti prædictio, & de obiecto infallibili; tamen ad eam proferendam, Scientiam in Deo mediam ſtatuendam non eſſe, quâ hæc conditionatè futura infallibiliter nouerit in ſeipſis. Quô igitur pactô ea cognouit? Dicam inquit, *Tyrij & Sidonij habebant piam affectionem erga miracula.* Imprimis hoc fictum eſt & gratis dicitur. Sed quid deinde? Audi *Stante*, inquit Caramuel, *illorum decreto, quod vellent habere religionem, quæ confirmaretur miraculis, neceſſariò ſequebatur per conſequentiam realiter infallibilem, illos ſi vidiſſent prodigia, à Deo fuiſſe conuertendos. Et quidem pios eorum affectus, & deſiderium inquirendi veritatem per miracula, cognoſcebat Viſionis Scientiâ Deus, nec indigebat Scientiâ mediâ.*

Huic explicando, decretum quoddam abſolutum Tyriorum & Sidoniorum affert Caramuel

Sed ſine vllo fundamento id fingitur.

Multa hic ſanè aſſumuntur ſatis liberè, parùm tamen probabiliter. Nam de *piâ illâ Tyriorum affectione erga miracula*, & *de pio deſiderio inquirendi veritatem per miracula*, nihil vſquam aut in ſacris Scripturis, aut hiſtoriâ profanâ legimus: Prophetæ verò arrogantiam Tyriorum, grauiſſimis ſanè verbis paſſim inſectantur. Nihil ſaltem hactenus de Tyriorum & Sidoniorum pietate legi, niſi quod piè de eis ſentiat Caramuel, vt Deo Scientiam mediam illimitatam detrahat. 31.

Age porrò, cùm to Scripturis omnibus, quæ pro Scientiâ mediâ afferuntur, explicandis, *probabiles & fortè manifeſtas ſalutiones daturum pollicearis* n. 114. An hoc probabile, ne dicam manifeſtum eſt, Tyrios ex pio affectu inquirendi veritatem, decretum condidiſſe, quo ſeſe obſtringerent religionem aſſumpturos quæ miraculis confirmaretur? ſi manifeſtum id eſt, certè ex hiſtoriâ manifeſtum ſit neceſſe eſt. Itaque decretum illud producat Caramuel, dicatque apud quem legatur, aut ex quo tabulario vetus iſtud nobiſque incognitum decretum deprompſerit. Manifeſtum autem illud cùm non ſit, quomodo iam vel probabile 32.

Et ſine vllâ probabilitatis quidem ſpecie.

Digitized by Google

probabile faciet, apud Tyrios ſolos decretum extitiſſe, quod nec ab illis, nec ab vllâ vmquam natione conditum legimus? Vlteriùs peto, an totius Tyri & Sidonis ſenatus-conſultô decretum iſtud prodierit, an verò ſinguli ciues, hoc ſibi liberè condiderint? Quid hic rurſus afferet auctor, vt alterutrum vel in ſpeciem probabili ratione aſſerat? Quaſi verò de Religione dubitarint omnes Tyrij & Sidonij, qui Idololatriæ pertinaciter inhærebant, vt ex ſacris conſtat litteris: aut magna ipſis in verâ Religione inquirendâ eſſet curatio, qui toti in mercaturâ promouendâ, diuitiiſque toto orbe perquirendis incumbebant. Figmenta eſſe hæc decreta, piaſque Tyriorum affectiones excogitatas tantùm eſſe, nemo non videt. Et tamen ſine ficto illo decreto, Chriſti ſententiam infallibilem eſſe non potuiſſe vult Caramuel; quam tamen realiter infallibilem & veram fuiſſe fatetur. Aliunde itaque veritas illa petenda eſt, quàm ex hoc ficto decreto Tyriorum, quod numquam in rerum naturâ fuit.

33. Illud quoque Caramuel aduertat neceſſe eſt, Chriſtum non ſimpliciter dixiſſe *ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent virtutes, pœnitentiam acturos*, verùm & modum expreſſiſſe: nimirùm *in cilicio & cinere pœnitentiam acturos.* An hoc igitur etiam *neceſſariò ſequebatur per conſequentiam realiter infallibilem* ex Tyriorum decreto, quo *volebant habere Religionem confirmatam miraculis?* an non poterant conuerti & pœnitentiam agere, ſine cilicio & cinere? ſine dubio. Vnde igitur Chriſtus pœnitentiam hanc conditionatè futuram, infallibiliter norat agendam fuiſſe in cilicio! ſanè cum non niſi in Tyriorum decreto abſoluto, id per infallibilem conſequentiam Chriſtus noſſe potuerit, vt vult Caramuel, aliud ego decretum priori aſſuendum iudico, cuius fortè oblitus fuerit; nimirùm Tyrios, ſenatus-conſultô irrefragabili & in omne tempus duraturo, legem condidiſſe, quo omnes ciues tenerentur illico ad verum Deum conuerti, cùm virtutes fierent in Tyro, quales poſtea factæ ſunt in Corozaim: neque hoc tantùm; ſed ad placandum Numen, pœnitentiam liquidò præſcripſiſſe ciuibus, quâ non alio modo, ſed in cinere & cilicio prorſus pœniterent. Quàm verò probabile ſit tam pia, vt Caramuel ea vocat, decreta in impio prorſus populo extitiſſe, iudicium penes Lectorem ſit. Denique vt rem conficiam, futilitatemque figmenti Caramuelici euincam: an Tyrijs & Sidonijs nota non

erant miracula quæ Christus patrabat quotidie ? quis id certè neget in tam exiguo locorum interuallo, miraculisque quæ, teste Euangelio, passim diuulgabantur per omnem terram ? cur ergo conuersi non sunt ? nisi fortè decretum istud condiderint post Lazari aut certè Christi resurrectionem ; aut sanè conditio ista decreto inserta fuerit, non alia ipsis credibilia fore miracula, nisi in Tyri & Sidonis foro aut compitis patrarentur. Nimis absona hæc sunt, quàm vt fidem faciant vel inueniant.

§. VI.

Iterum fingit decretum inauditum in Iusto rapto, vt explicet locum Sap. 4.

34. VLtimum tandem illudque rursus celeberrimum è Scripturâ testimonium, quod sibi Caramuel dissoluendum proponit, est illud Sap. 4. *Raptus est* nimirum *iustus, ne malitia mutaret intellectum ipsius.* Sciuit itaque Deus iusti, quem è viuis eripiebat, intellectum mutandum seu deprauandum, in viuis si maneret. Sciuit, inquit Caramuel, sed non per scientiam mediam. Quomodo igitur ? Audi. *Possumus*, inquit, *dicere siue ille locus intelligatur de Enoch, siue de quocumque alio Iusto, sæpè contingere quòd Scientiâ suâ Visionis, Deus cognoscat aliquod decretum humanæ libertatis perseueraturum v. g. per duos dies, & respecturum obiecta secundùm se indifferentia ; quæ primâ die sint bona extrinsecus propter adiacentes aliquas circumstantias, postridie mala propter aliquas circumstantias supernenientes. Poterit ergo Deus, hominis liberâ arbitriâ illas secundas circumstantias impedire, aut etiam hominem eripere è loco in quem illæ concurrent : neque ad hoc egebit Scientiâ mediâ.* Quod vt clariùs exponat, *sit inquit crastina dies ieiunio colenda Madriti, non Compluti. Sit Madriti Albericus, & nihil de ieiunio cogitans, statuat apud se voluntate efficaci, se cœnaturum totâ hebdomade : maneat hoc decretum etiam totâ. ergo hodie cœnando Albericus non peccabit, & cras si cœnet Madriti peccabit. Quid ergo vetat, quòd vel Deus faciat quod in mentem eius non veniat diem crastinum esse ieiunij : aut etiam ad alicuius amici instantiam, aut etiam tactus Diuinitus (& si velis non solùm prædeterminatus*

Exponitur speculatio Caramuelis.

Digitized by Google

determinatus ſed & neceſſitatus) transferatur Complutum, antequã legem cognoſcat quam violaturus erat infallibiliter, ſi manſiſſet Madriti? ſanè in hoc caſu, eſſent veræ illæ duæ propoſitiones. Prima, ſi manſiſſet Madriti, cœnaſſet, & conſequenter peccaſſet. Secunda, Raptus eſt (motu nimirum libero vel neceſſario, nam quoad hoc, alterutrum perinde eſt) & tranſlatus eſt Madrito Complutum, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius. Hactenus Caramuel; de quo *quidem non timeo ne malitia mutet intellectum eius*; illud tamen ſubuereor, ne fictio *deceperit animam illius*: nihil enim niſi figmenta profert: quibus cùm ſacræ Paginæ auctoritas eliditur, illi ſanè illuditur.

35. Verùm antequam figmentum prodam, illud velim meminiſſe D. Caramuelem, Theologorum omnium eſſe conſtantem ſententiam, quod paulò ante etiam monui, Deum Scientiâ Viſionis nullum obiectum attingere, niſi quod actu fuit, eſt, aut abſolutè futurum eſt. Neque Caramuelem credo hâc in parte diſſentire. quod ſi ita eſt; quomodo per Scientiam Viſionis Deus ſcire potuit Iuſti huius *qui raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum ipſius*, decretum *perſeueraturum fuiſſe*, v. g. *per duos dies* ſi raptus non fuiſſet aut morte præuentus? nam reuerâ decretum illud, qualecumque demum fuerit, actu non durauit duos illos dies; nam raptus eſt ne malitia immutaret decretum illud. Igitur decretum illud duos dies duraturum non ſciuit Deus per Scientiam Viſionis; niſi Deum videre velis etiam ea quæ numquam futura ſunt; quod nemo Theologus vmquam dixit. Quod ſi autem Iuſti huius liberum decretum, duraturum non vidit Deus Scientiâ Viſionis, iam ſanè corruit tota Caramuelis ſpeculatio, eamque durationem ſub conditione futuram, infallibiliter, non niſi per ſcientiam Mediam cognouiſſe neceſſe eſt.

Reſellitur ex notione viſionis Diuinæ.

36. Deinde, cum rurſus ad decreta abſoluta hominum confugiat Caramuel; quod quæſo decretum fecit Iuſtus hic antequam raperetur, quod reſpiceret obiecta ex ſe indifferentia? An non hoc rurſus egregium figmentum eſt, quod nullum in ſacris litteris, ne ſpecie quidem tenus habet fundamentum? Ex iis autem ſatis conſtat Iuſtum hunc habuiſſe decretum, non *quod reſpiciebat obiecta ſecundùm ſe indifferentia*, ſed quod planè in ſe ſanctum eſſet & abſolutum, ſeruandi nimirum omnia mandata Dei. nam diſertè de eo dicitur ibidem nu. 10. *placens Deo factus*

Nõ ſictum modo ſed & falſum eſt Iuſti decretum reſpiciens obiecta ſecundum ſe indifferentia.

ctus eſt dilectus; & viuens inter peccatores tranſlatus eſt. raptus eſt ne malitia &c. & rurſus n. 14. *placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properauit educere illum de medio iniquitatum.* An autem placita dicitur anima illius Deo, ob decretum reſpiciens obiecta ſecundùm ſe indifferentia? minimè verò: nam decretum obiecta ſecundùm ſe indifferentia reſpiciens, in ſe etiam indifferens eſt, neque vllo modo ſanctum, aut quod Deo placitam reddere poſſit animam. Cur ergo tale Iuſto illi affingitur?

Rurſus *propter hoc*, inquit, *ſacer textus properauit illum educere de medio iniquitatum*; propter quid? *quia placita erat Deo anima illius*, atqui non erat placita anima Iuſti huius ob decretum quod illi affingit Caramuel, ergo neque ob hoc decretum properauit eum educere de medio iniquitatum. Animaduerte quòd de medio iniquitatum raptus ſit, non autem de mediô obiecti alicuius, quod per circumſtantias extrinſecùs aduenientes mutandum erat de non malo in malum. fruſtra igitur decretum illud fingitur.

Neque fruſtra tantum, ſed & inuito textu. nam *raptus eſt ne malitia immutaret intellectum ipſius* ſiue vt Syrus legit *conceptum eius*, Vatablus verò *ſenſus eius*. itaque ſciebat Deus immutandum conceptum eius ſeu ſenſum eius, ſi manſiſſet in viuis aut inter peccatores, aliaque formaturum de rebus diuinis iudicia, peccatorum nempe conſuetudine & familiaritate deprauanda. hoc ſanè clariſſimè vult ſacer textus. Non ergo erat mutandum Iuſti huius decretum ex bono in malum, per ſolam aliquam circumſtantiam extrinſecùs aduenientem (putà per legem poſitiuam Dei iuſto non ſatis intimandam, vt in caſu Alberici ponit Caramuel) ſed ſciebat Deus mentem ſeu propoſitum Iuſti, niſi è peccatoribus raperetur mutandum in ſe ipſo, malitiâ & peruerſitate ipſi actui intrinſecâ. Atque hoc modo ad exemplum Alberici à Caramuele propoſitum iam reſpondimus, quod cum caſu noſtro commune non eſſe, ex dictis patet. 37.

Iam verò illud tandem vrgeo, & peto in quô tandem decretô hominis illius Iuſti abſolutè, Deus ſcire potuerit hanc mutationem futuram fuiſſe, niſi moreretur aut è peccatoribus raperetur? Nam decretum illud reſpiciens obiecta ex ſe indifferentia, non agnoſcimus, vt quod temerè ſit confictum, decretum autem quod verè habuit tunc cum raperetur, nimirùm propoſitum ſem- 38.

per

Digitized by Google

per ſeruandi mandata Dei, ſanctum erat & perfectum, & pro illo inſtanti ſemper producturum ſuum effectum : non ergo in eo decreto, certò & infallibiliter mutationem Iuſti cognoſcere potuit Deus, niſi raperetur. Non igitur hactenus attulit Caramuel, ad teſtimonia illa clariſſima, pro ſcientiâ mediâ Deo adſtruendâ è ſcripturis petita, quidquam quod vel probabilem iis afferat ſolutionem. Neque iudicium Lectoris ego tantùm, ſed & Caramuelis ipſius appello : quem vti ingenio perſpicaciſſimum, ita & moribus candidiſſimum eſſe ſcio ; neque alium per haſce diſputationes ſibi præfixum ſcopum habere, quam arcana diuinitatis myſteria diſputando, alienaque ingenia excitando, reddere manifeſtiora.

39. Illud tamen pace tanti viri rurſus dixiſſe non piguerit, vt ſane probabiles fuiſſent Caramuelis textuum ſacrorum expoſitiones, non idcirco illico negandam fuiſſe Deo Scientiam mediam ſeſe ad omnia conditionatè futura extendentem. nam cum illa infinities infinitis partibus perfectior ſit, præ eâ quam ad decreta quædam humana reſtringit Caramuel, certè ob rationes aliquas probabiles, de poſſeſſione tantæ perfectionis & quidem ſimpliciter ſimplicis, deiiciendus non erat Deus : ſed potius annitendum omnibus ingenij viribus, vt ſcientiam eam quam nemo, ſi detur, non iudicauerit eſſe perfectionem ſummam, Deo aſtruamus : cum nihil perfectionis optari aut excogitari ab ingenio creato, imò & increato poſſit, quod re ipsâ iam non ſit Deus.

S 3 TRACTA-

Digitized by Google

PARS II.

Respondetur dubiis quæ Diuinæ Prouidentiæ solent opponi.

TRACTATVS VI.

Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus ; impium quoque ad diem malum. *Prou.* 16.

Optimè à Deo permitti peccata in hoc mundo, demonstratur: ac propterea neminem iis turbari debere.

PROOEMIVM.

HActenus Diuinæ Sapientiæ inscrutabiles abyssos contemplati sumus ; non eâ quidem fiduciâ quod speraremus illam mente posse complecti, sed vt ingentem opinionem quâ tantopere indigemus, de magnâ Dei Mente concipientes, eius tandem Prouidentiæ acquiescamus. Iam verò cùm id etiam viderimus, infinitam illam scientiam necessariam planè fuisse huic orbi rectè dirigendo, duo imprimis statui ; primò, nihil prorsus casu accidere ; deinde, capaces non esse nos qui de rerum euentibus iudicemus ; ac proinde id solùm nobis relinqui, vt rectè & quidem optimè omnia contingere statuamus. Hoc verò cùm iam animo fixum omnino sit, certè, vt ante me dixisse memini, plurimæ posthàc rationes occurrent, quibus vt Epictetus aiebat, facilè *in omnibus Deum apud homines defendam*, detergamque querimonias omnes, quibus non rectè de Diuinâ Prouidentiâ sentientes, fucum faciunt, veritatique

apud Arrian. l 2. c 16.

Digitized by Google

tique tenebras conantur aſpergere. Ac imprimis illud quaſi capitale occurrit, Dei Prouidentiâ ſi regerentur cuncta, certè non permittenda ſcelera, quibus & Dei gloriæ multum detrahitur, & mundus concutitur vniuerſus. Hæc petra ſcandali, iis quibus ſtatutum eſt ruere, ſeſeque præcipitare. Verùm occurrere eis placet: Diuinitatiſque acturus cauſam, oſtendam imprimis, vltimum finem quem Deus in omnibus ſuis ſpectat actionibus, eſſe ſuam Gloriam, ſeu Diuinitatis ſuæ manifeſtationem. Vnde ſecundum liquidò eluceſcet: nimirum optimâ ratione ductum, ſcelera quantumuis grauia permiſiſſe, nullâque in re, Prouidentiæ ſuæ mirabilem artem præclariùs oſtendiſſe, quàm cùm per ipſa ſcelera, gloriæ ſuæ, imò & hominum commodis, maxima adiicit incrementa.

§. I.

Inculcatur iterum, omnia à Deo bene fieri, noſque capaces non eſſe, qui de rerum euentibus iudicemus, aut quidquam ſtatuamus.

1. MAneat igitur illud fixum ratumque fundamentum, cui totam mentis noſtræ, cogitationum, iudiciorumque machinam, tranquilla vt ſit, incumbere neceſſe eſt. *Primò* quidem, nihil prorſus in totâ naturæ rerumque ſerie agi, quod non Deo deſtinante & dirigente agatur. Idque non temerè & prout caſus fert, ſed poſt infinita ſtudia, omnibuſque rectè expenſis & perpenſis eum ſtatuiſſe, quidquid mihi aliiſque obuenit: eaque eô quô obueniunt tempore, eô locô, per eas ipſas perſonas accidere, mihi naturæque longè fuiſſe conducibilius. Quod quidem idcirco ſpeciatim dico, quod videam, cùm rem ipſam quæ nobis accidit incuſare non audemus, ne Diuinæ videamur refragari voluntati, tum verò modum circumſtantiaſque arrodere. Sicque conquerimur paſſim, petimuſque; an tum omnino neceſſaria eſſet pluuia eum iter adornabamus? an tum omnino ægrotandum, cùm religionis opera agitabamus animo? an tum morte diſſoluendum matrimonium, cùm res domeſticæ proſperè incipiebant fluere? an tum vitæ fila incidenda filio, poſtquam pluri-

Omnia quæ eueniunt, bene auenire, & bene modo, iudicandum eſt.

Digitized by Google

rimâ educatus curâ & ære, in ſpem matris adeptâ ſurgebat dignitate? bella hæc differri an non poterant? aduerſitateſque quas patimur, an non ab alijs, quàm ab his qui eas inferunt, poterant immitti? Infinitæ ſunt eiuſmodi noſtrûm omnium querimoniæ: de modô querimur, vbi rem ipſam improbare penitus non audemus.

Quiſque ſibi perſuadeat nõ eſſe capacẽ ſe, qui iudicet quid ſit melius neque reipublicæ.

Ad hæc non aliud habeo quod reponam, quàm quòd ſine circumſtantijs, euentum ipſum non diſpoſuerit Deus, neque circumſtantias ſine euentu. Rationes omnium perſpectas qui habuerit, erit impoſterum mihi Deus. Illud ſcio, à Diuinâ Mente in hunc ordinem cuncta non caſu, ſed ſummâ induſtriâ fuiſſe digeſta; eumque morbum, eam tempeſtatem, illud bellum, eam iniuriam, id genus mortis & non aliud, hoc tempore & non futuro quocumque, per hos homines & non per alium vllum mihi ſuperuenire, fuiſſe conuenientius, & mihi naturæque, & me naturamque dirigenti Deo. Hoc fixum, hoc ratum ſit. Hîc ſto, hîc quieſco. 2.

Alterum quô proiectam in diuinis conſilijs diiudicandis petulantiam, audacemque temeritatem penitus frænem, imò infringam, eſt ſtupor imbecillitaſque mentis meæ, tam cæcè in ſententiam ferendam profilientis: cùm nihil tam clarum ſit, quàm quid ſit modò melius, quid conuenientius determinare, nobis neque generatim, neque etiam ſpeciatim eſſe poſſibile. Dic ſodes, generatim naturæ quid ſit melius, hodie pluere an non pluere? ventos & quidem hos, & quidem hâc vehemẽtiâ ſpirare, an quieſcere? quis hîc loqui audeat, niſi cui tota natura penitus eſt perſpecta, omniumque camporum animaliumque nota & expenſa eſt neceſſitas? Quid conuenientius ſit, morbis vexari ciuitates, bellis Rempublicam, cuius eſt id diiudicare, niſi cui id etiam notum eſt, qui demum morbos bellaque conſequentur caſus, & quidem longâ euentuum ſerie? nam morbos peſteſque, plurima ciuitatibus bona conſecuta ſunt; multa etiam per bella in Rempublicam inuecta ſunt commoda, quibus iam in pace, ad quam tamen tantopere anhelabant, ſeſe carere, Belgæ cùm hæc ſcribimus confitentur, & nonnulli etiam deplorant. Sic pax nonnunquam peior bello eſt; & victoriæ ingentes, victores ipſos ſæpiſſimè euerterunt. 3.

Quid igitur tantopere clamamus? quid conquerimur? quid ſtatuimus, 4.

Digitized by Google

ſtatuimus, quid decernimus miſeri homunciones, quorum conſilia tam aut nulla ſunt, aut infirma? Certè vt rectiſſimè monet
Sap. 9. Sapiens, *Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ.* Vis ſcire cur timidæ? quia in tenebris ſumus. Sicque nobis accidit, id quod concubiâ nocte in conclaui ſibi ignoto, ſine lumine ambulanti; omnia timet quia ignorat omnia; etiam tuta timet, quia neſcit vbi figat pedem; & vt fixerit, neſcit quid porrò deinceps ſit. Ita nobiſcum agitur, ne quidem harum, quibus inhæremus, rerum circumſtantias omnes perſpicimus; quid deinde futurum ſit ignoramus planè; timidæ igitur vt ſint cogitationes hominum neceſsè eſt, *neque firmæ conceptiones eorum* vt habet Syriaca expoſitio. Non habemus vbi pedem figamus lapſûs ſecuri: idcirco, vt fert textus Arabicus; *Cogitationes mortalium ſunt timores*, quidquid enim agis, ſemper de rei euentu timendum eſt. Amens ſit certè, qui ignoto loco, in tenebris conſtitutus, ſine duce, pro ſuo libitu quaquauerſus eum tulerit impetus, ferri vult; & tum fortè prolapſus, de ruinâ tamquam de iniuriâ ſibi illatâ, apud obuios quoſque conqueratur. Amentior, qui ducis omnia præſcientis præcipitia, oblatam manum ferox auerſatur, eamúe cœcus planè ſuo nihilominus vult arbitrio moderari. Cœcus es, ô homo, qui cuncta diiudicare vis; præteritorum immemor, præſentium ignarus, futurorum ignorans; & tu iudicium de rebus fers, nec erubeſcis? ſtupidum te agnoſcis, mentis lumine te captum ſcis, & necdum ſiles? naturæ directori Sapientiſſimo, conſiliorum omnium arbitro acutiſſimo audes obſtrepere? Amens & ipſe ſim, ſi de hâc re pluribus tecum agam.

5. Verùm ſi tuis te in rebus, domeſticâque familiâ contemplandâ acutiorem putas, tibique ſaltem quid magis congruat arbitraris videre te; ad vnicum hoc quod modò interrogo reſponde, & eris mihi magnus Apollo. Filium hunc quem tanto ſtudio enutris, aſpice. Aſpexiſti? dic modò, vtrum conuenientius iudicas & magis è re tuâ, eum tibi ſuperuiuere, an à te mortuum efferri? quid hæres, quid ſtas? quin quod iudicas planè eloqueris? verùm quid iſthæc te interrogo, quem iudicium ſanum ferre non poſſe, certò ſcio? quis enim id rectè feret, niſi qui præſciat, futura filij, latura quid ſit dies? verum id quidem eſt, valet ingenio, manu eſt promptus, valetudine admodum firmâ

neque domeſtica & priuata.

eſt; matri iam ſeni poterit eſſe ſolatio, & verò etiam adiumento. Fateor, ſic eſt, poterit : at quid facturus ſit, quis id ſcit ? Quàm multos vidimus ingratiſſimos filios, immemores à quibus vitam hauſerint, vitæ auctoribus interitum acceleraſſe ? & pro his ipſis, cum in infantiâ ægrotarent, vota feciſtis miſeri iam parentes; pro his Deo, Diuiſque ſupplices, preces anathemataque deuouiſtis : nihil non actum, vt barbarus hic vitam protraheret. En viuit, vti voluiſtis; viuit, ſed in paternos maternoſque luctus. Baculum hunc eſſe volebatis ſenectutis veſtræ ; baculus nunc eſt, baculum experimini; non quidem cui innitamini, ſed cuius immanes ictus, verùm impios perferatis. Quis modo vobis eſt ſenſus ? quod iudicium ? cur tantopere pro tam immani vitâ eſtis deprecati ? Nihil ſanè aliud proferre poteſtis, quàm obuium illud, Euenire hoc poſſe non credideram.

Hinc acquieſcendũ eſt rerum euentibus, quas impedire non eſt in manu tuâ.

6. Hoc tantùm vt fatearis volo, quiſquis tibi videris ſapere; ſapies id ſi agnoueris, *Incertas eſſe prouidentias noſtras*. Diiudicare dum volumus quid ſit conuenientius, nihil iudiciô, coniecturis agimus omnia. Proinde nihil à fundamento cui innitor dimotus, ſecurus mei pronuntio, omnia conuenientiùs fieri quæ fiunt modò, quàm quæ meliùs fieri poſſe, poſſem ſuſpicari. Proinde cum iam fruamur pace, quantumcumque multis ſit incommoda, dico conducibilius eſſe iam carere bellis, paciſque bonis vtcumque frui; cras ſi bellum ingruat, cras bellum præferam. Cùm ſerenum erit cælum, illud præ pluuio approbabo; cum verò Iupiter maducrit, madere debuiſſe clarè dicam. Dum ſpiro, dum vitã traho, eam mihi præoptabo; cùm mors ingruerit, eam vitæ anteponam. Quâ tandem inductus ratione ? vnicâ hàc, quia omnibus rectè appenſis, trutinatis, & expenſis, tandem ſic viſum Deo, qui videt omnia. Hîc non cæcutio, clarè id ſic eſſe planéque perſpicio. Cæterùm in rationibus ſigillatim examinandis cæcus ſum, fateor : ſed ducentem ſequor, &, quidem non cœcum Deum.

7. Hæc ſtrictim dixi, ſigillatim expoſiturus omnia. Id tamen iam generatim dicendum eſt, omnia ea quæ in manu noſtrâ non eſt auertere, aut impedire, conuenientius eſſe vt nobis accidant. Nam impediri mortem (exempli causâ) à me non poſſe, id inde fit quòd Deus circumſtantias omnes inſtrumentaque ita pro tempore, loco, & perſonarum conditionibus, diſpoſuerit, vt euitari

Digitized by Google

tari non poſſit euentus ille, quem ſuis rebus, hoc eſt, vniuerſitatis adminiſtrationi rectæ, iudicauerat expedire. Euentus itaque iſte à Deo eſt: & hoc ſatis eſt vt acquieſcam.

§. II.

Vt autem plenè acquieſcamus, iudicemuſque omnia optimè fieri, oſtenditur quod finis vltimus omnium actionum Dei, ſit eius gloria. Hinc deſumitur noua praxis gaudendi in rebus proſperis, quæ & aduerſis conuenit.

8. ALterum tranquillitatis fundamentum, quodque adhuc vacillanti, dubitantiq; an conuenientiſſimo modo Deus exequatur omnia, planè ſatisfaciet; eſt, id ſibi habere præſtitutum; Finem vltimum quem ſibi præfixit Deus, nullum alium eſſe, quàm Diuinitatis ſuæ honorem & Gloriam; quæ quidem in eo primò eſt poſita, vt creaturas ratione præditas in æternæ ſalutis portum inducat: Deinde vt conuenienter totam hanc mundi machinam, quâ tanquam naui ferimur, in hunc finem dirigat prouidus Deus. Certè negare non poſſumus totam hanc cælorum, elementorumque molem humanis planè vſibus ſubſeruire; neque adeo eſſe vt ſint, quàm vt homini, ſecundum naturæ ſuæ neceſſitatem, bene ſit. Non autem Deus vult homini, vt ei à creaturis cæteris bene ſit, niſi quia præ cæteris omnibus, meliùs vult vt ſit homini. non autem melius eſſet homini, niſi ad altiora deſtinatus foret homo à Creatore Deo. Si enim aliud futurus non eſt, quàm quod nunc naturâ eſt, melius certè homini præ cæteris creaturis non erit, quæ & hoc quoque naturâ ſunt, quod ſunt. Verùm altiorem tibi, ô homo, dignitatem prouidit Deus: ad cælum duceris ô Natura, ſupra Naturam prouehenda; hoc tantum felix nomine, iſthuc quòd duceris.

Omnia Deus propter hominem, hominem verò facit propter gloriâ ſuam.

9. Ad hoc omnia collimant Dei ſtudia; ad hoc orbium cæleſtium globos, ad hoc Solem, ad hoc terram, elementaque omnia conſeruat, fouet & gubernat; non vt illa ſint, ſed vt tibi ſint, tibique ſeruiant. Sic nauclerus inſtrumentis ſuis inuigilat, nauis curam gerit, oblinit, firmatque, vela conſtruit, expandit, ventos

Digitized by Google

captat, gubernaculum tenet manu; non vt gubernaculo, naui, veliſue bene ſit, non quòd ventis paſcatur aut delectetur; ſed quòd vectorum, viatorumque bonum adamet, eoſque in portum ſtatuat inducere ſaluos & incolumes. Ita prorſus dicendum eſt; Deum totam hanc machinam curare, omnes rerum omnium viciſſitudines obſeruare, diſcutere, ordinare, tantùm te ô Mortalis in feliciſſimam illam patriam vt inducat; iſthic à te ſummo ſuo gaudio, tuâque felicitate etiam ſummâ, totâ deinceps æternitate vt audiat magnificum illud, *Benedictio & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro, in ſæcula ſæculorum. Amen.* Apoc. 7.

10. O admirabilem & nullis vocibus explicandam bonitatem & miſericordiam! neſcio ſanè an non dicere debeam, nimis facilem tanti Numinis humanitatem! Humanus certè nimiùm eſt, etiam antequam homo factus ſit Deus, humanus adeo vt homo factus fuerit, tantùm vt homo fieret dignus Deo. Verùm quid id Dei intererat, ab homine miſerrimo laudari eum, quem *Aſtra laudant matutina*, hoc eſt, Angeli in ipſo mundi exordio pro Deo ſuo ſtantes, Numini ſemper grati quia felices. & felices quia grati? imò quid Dei magis intererat ab homine ſalutari, quam à minimo qui inter Arabiæ deſerta ignotus repit, angue aut vermiculo? Hic ſanè vela contraho; vocem comprimo, & miſericordiam generi humano præſtitam quam non capio, ſupplex tacituſque adoro. Ita tamen eſt: Gloriam ſuam quærit Diuinum Numen: nam vt diſertè Deus ipſe apud Salomonem fatetur *vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus*. adeo vt, quantum video, circulum faciant Deus, creaturæ cæteræ, & homo. A Deo namque prodiêre veluti è fonte creaturæ omnes, idque vt hominum commodis inſeruirent; homini autem præſtitum eſt, vt ad Deum illô fruiturus redeat; & hoc modo per hominem cæteræ creaturæ, ſaltem per obſequium homini præſtitum, ad omnis boni fontem Deum reuertuntur. Verùm quò me tandem auexit materiæ ſuauitas? Iob 38. Prou. 16.

Igitur rurſus acquieſcendum eſt omnibus euentibus, qui à Deo ſunt, gloriæ

11. Illud iam ago, illud vrgeo. Quòd ſi omnia ad gloriæ ſuæ manifeſtationem referat Deus, gloriæque ſuæ ſit prorſus auidiſſimus, quâ quæſo ratione credam ego, non eum optimè agere vniuerſa, hoc eſt, eô modô qui ad gloriam ſuam prouehendam maximè conducat? Homines gloriæ cupidi, quòd non ſemper ea moliantur

moliantur quæ maximè ſunt honorifica ; id quidem eſt , quia non ſciunt ſemper quid ſit honeſtius, neque quæ ſciunt, ſemper volunt, neque quæ volunt, ſemper poſſunt in rem deducere. At verò Deum video & ſcire, & velle ſemper, id quod honeſtius, id quod decentius, id quod famæ ſuæ eſt conducibilius. Et enim poteſt quidquid vult . *omnia namque quæcumque voluit fecit in cælo & in terrâ.* Quid igitur hæreo ? quin id ſtatuo, omnia optimô à Deo facta fuiſſe modô , eôque qui Dei Sapientiam famamque maximè proclamaret ?

ſua demonſtranda cupidiſſimo.

Pſal. 134.

12. Certè æquè facile eſt Deo ſerenare cælum quam nubibus obducere ; æquè facile pace totum orbem moderari , quàm bellis infeſtare ; æquè facile diuitias mihi tribuere , quàm premere paupertate ; eodem ſtat opere morbis corpus meum affligere, quô valetudinem conſeruare ; neque vt me in viuis retineat magis laborandum eſt Deo , quàm vt è viuorum numero expungat. Cur igitur id iam facit Deus ? certè quia modò mors, modò vita, modò valetudo, modò infirmitas, modò bellum, modò pax , modò ſerena aura , modò pluuia honori eius propagando prouehendoque, ſine vllo dubio eſt conducibilior. Dubium autem omne tollit quòd ſciam *Vniuerſa propter ſemetipſum,* hoc eſt, propter gloriæ ſuæ manifeſtationem *operatum eſſe Dominum.* Manifeſtatio autem iſta plena atque perfecta, tunc fiet, cùm non *in ænigmate, ſed facie ad faciem* ſapientiſſimam illam Mentem, eiuſque conſilia dabitur intueri.

13. At inquies, culpâ meâ ſtupiditateque propriâ mihi euenêre plurima , quæ facile fuiſſet euitare : culpâ meâ pauper ſum, culpâ meâ in morbum incidi. Ita ſanè ſit ; ſed vt verbo vnico faciam ſatis , id ſcias , illam ipſam quoque quam agnoſcis culpam , inſtrumentum fuiſſe Deo , quo te bonis tuis exueret , te verò infirmitate hâc opprimeret , quam eô tempore tibi iudicauerat expedire , ſuæque gloriæ promouendæ maximè conducere.

14. Atque hinc quidem pulcherrima ſeſe praxis ratioque aperit, quâ tam in aduerſis , quàm in proſperis gaudere quis poſſit ſolidè, ſibique gratulari. Arrideant ſanè proſpera, per me licet ; ſed ſi verô ſolidôque gaudiô vis repleri , arrideant non adeò , quòd ex voto tibi fluant omnia ; placeant diuitiæ, non adeò, quòd tibi commodæ ; placeat valetudo, non adeò, quòd naturæ grata ;

Hinc deducitur praxis quâ in proſperis ſolidè gaudens.

placeant dignitates, non adeò, quòd clarum te faciant omnibusque conſpicuum ; quàm quòd iſtis te bonis affluere Deo viſum fuerit ; adeoque te vſus fueris tanquam inſtrumento, quô liberalitatem ſuam, diuitiaſque demonſtraret ; te eſſe per quem ſuam pulchritudinem, induſtriam, mentis aciem, miſericordiam, cæteraſque perfectiones in ſuâ Diuinitate latentes quaſi excudit, prælo exprimit, & tandem manifeſtam in lucem dat. Nam vt proximo Tractatu dicebamus *Ipſe dixit & facta ſunt.* Prout te eloquitur, ita es. Pſal. 32.

Quæque & in aduerſis gaudia mentis continuabit.

15. Gratulare igitur tibi, non quòd ex voto tuo ſis id quod es, ſed quòd Dei arbitrio orique ſis conformis ; qui quidem hoc iam ſibi glorioſum eſſe cenſuit, ſuauem, commodam, pulchramque per te, tanquam oris Diuini ſobolem, vocem efformare. Et hæc ſanè non vulgaris aut è naturâ petita gaudendi ratio eſt ; Diuina eſt, ſupernaturalis eſt, ideoque firma & inconcuſſa. Si enim cùm diuitijs abundas, ideò tantùm gaudes, commodè quòd ſit tibi ; certè paupertas cùm ingruerit, mutata erit gaudendi ratio, adeoque & mutanda eſt animi affectio. At verò ſi hoc tibi placuerit, quòd pro ſuâ voluntate & arbitrio vocem, quàm voluit, per te Deus efformarit ; ſanè tum cùm è dignitate quam obtinuiſti, in minorem fueris redactus ordinem, cùm diuitijs exutus, cum valetudine tentatâ conciderit pulchritudo corporis, gratuſque vigor emarcuerit, illico dices, Ah ! mutata eſt vox Dei : rudior eſt modò, dimiſſior & aſperior. Ita ſit, tamen Vox eius eſt, *Ipſe dixit*, & factus ſum id quod ſum. Certè non minus fiſtula, ſi ratione prædita ſit, gaudeat, in altos ſi infletur tonos, quàm ſi in demiſſos ; neque ſi in epitalamicos adhibeatur modulos, quàm ſi in lugubres leſſos efformetur. Idem eſt os artificis quod applicatur, idem anhelitus qui inſpirat tonum, eumque qui placuerit artifici, quemque nomini ſuo & honori, pro variâ opportunitate locorum & temporum, magis iudicauerit expedire.

Inſtrumentum te crede, per quod Deus ſuam gloriã manifeſtat.

16. Sic prorſus nobis agendum eſt, ſi ſemper gaudere optamus. Non id ſpectandum eſt quod ſumus, ſed per quem. Adeoque congratulandum nobis etiam in aſperis, etiam in duris, etiam in humilibus, quòd ſimus inſtrumentum gloriæ Dei, hoc eſt, per quod voluntatem ſuam mundo manifeſtat. Igitur in omnibus *ſit nomen Domini benedictum ex hoc nunc vſque in ſæculum.* Nomen Pſal. 112.

Digitized by Google

men Domini, hoc eſt, fama Dei & gloria Dei euulgetur totô prorſus Vniuersô; *ex hoc nunc* id eſt, ab hôc quô nunc premor morbô, ab hâc quâ nunc premor calamitate, in omnem retro æternitatem. Ah! quanto ſolatio id fuerit, id ſi quis ſecum perpendat, inſtrumentum ſeſe eſſe, quô gloriam ſuam Deus faciat manifeſtam! & quamuis modò leniter, modò aſperè, modò lætè, modò lugubriter, modò clarè, modò obſcurè, modò altè, modò dimiſsè inflet; ſemper tamen modulatur, prout glóriæ ſuæ declarandæ maximè ſciuit conuenire.

17. Atque inde mentis noſtræ quies turbatur, quod finem hunc, quem ſibi Deus propoſuit, non agnoſcimus, ſed potiùs interuertimus. Eodem in opere ſpectat Deus gloriam ſuam, tu commodum tuum, tu gloriam tuam, tu dignitatem tuam; omnia adeô ad proprios, tibique à te ipſo præſcriptos fines deriuantur. Ergo quid mirùm ſi turbentur omnia? in alia prorſus abitis, Tu & Job 9. Deus, in diuerſa funem trahitis. *Quis autem reſtitit ei, & pacem habuit?* quis vector pacem habuit qui nauclerum non ſequitur, aliumque quam ipſe atque aliò trahit funem? certè pacem habiturus es nunquam, niſi hoc tibi placuerit, quod ſummo machinæ totius placuit Magiſtro. Commodo tuo ſtudet, ſic tamen vt non negligat gloriam ſuam. Vtrum tu præferendum iudicas? An non bona, ſancta, & iuſta eſt Dei voluntas, niſi quando tibi fuerit commoda & iucunda? aut tu vis Deum velle, ſibi id honori vt ducat, quod tibi maximè eſt commodum? Aug in Pſal. 35. Audi Auguſtinum. *Voluntas Dei eſt aliquando vt ſanus ſis, aliquando vt ægrotes: ſi quando ſanus es, dulcis eſt voluntas Dei, quando autem ægrotas, amara; non es recto corde, quia non vis voluntatem tuam ad Dei dirigere voluntatem, ſed contra.* Quod ſanè prorſus eſt abſurdum. Sanctiſſimæ autem Voluntati Dei ſi tuam interponis, imò & opponis, iam non te finem à Deo ſibi præſtitutum, ſed propria neſcio quæ emolumenta ſectari, manifeſtum eſt. Illud enim indubitatum eſt, vltimum & quò tandem diriguntur omnia, eſſe manifeſtationem Gloriæ Dei.

Neque tu modũ manifeſtandæ gloriæ Deo præſcribe.

§. III.

§. III.

Hinc ostenditur, bene à Deo peccata permitti. Primò quidem quia glorioſius Deo; à creaturâ libero arbitrio præditâ, liberè, quàm ab aliis neceſſitate ſibi obediri.

Obiicitur multa mala eſſe in mundo & præſertim peccata, quæ non ſint ex gloriâ Dei.

HÆc ſi itaprorſus ſint, inquies, glorioſumque ſe in omnibus præbere deſideret Magnus Deus, cur igitur tanta mala orbem hunc occupant? an hoc directori omnium poteſt eſſe honorificum? morbos, venena, rerum interitus, certè mala videntur eſſe, aut ſaltem non adeò bona, vt quis de iis à ſe inuectis gloriati meritò poſſit, neque verò in cæleſtem patriam ea admittentur, quòd ſaltem non ſint bona. Adde; quis rectè adminiſtrari iudicet hanc Rempublicam, in quâ peſſimo cuique ad ſummas dignitates, diuitiaſque pateat via, probis occludatur? cur illi diuites qui diuitiis ſunt abuſuri; hi egeni, quibus pecuniæ, virtutis liberalitatiſque futura eſſet materia? Denique ſi gloriam ſuam ſpectat Deus, ſanè glorioſum non eſt, paſſim imperia eius excuti, peſſumdari, violari; niſi quis etiam dicere voluerit, homicidia, adulteria, blaſphemias, idololatriam, veneficia, atque his peiora, ad gloriam illius conducere, qui nullô negotiô tanta ſcelera poterat euitare. id ſi ita ſit, melius certè eſt peccata eſſe, quàm non eſſe; atque adeò non peccat qui peccat, facit enim id, quod eſſe melius eſt. 18.

Oſtenditur melius fuiſſe ad manifeſtationẽ Gloriæ Dei permitti peccata.

Multa hîc ſimul congeruntur, quæ paulatim enodabimus. Vltimum nunc, quodque Diuinæ Prouidentiæ oſores maximè ſemper vrgent, iam aggredior. Et vt reſponſio ſit manifeſtior, illud iam moneo, longe aliam eſſe quæſtionem, meliuſne ſit, in rerum naturâ eſſe ſcelera aut non eſſe, aliam verò, meliuſne ſit permitti ſcelera nec impediri, an neutiquam permitti. Certum id eſt, melius fore Vniuerſo, ſi nulla fuerint omnino peccata, nec quidquam quod æternæ legi obſtrepat; at verò id etiam certum eſſe aio, meliùs æterno legiſlatori fuiſſe, peccata permittere, nec omnimodis cauiſſe, ne legi ſuæ contrauenire quiſquam poſſet. Hoc quidem ſic fiet manifeſtum. 19.

Ratio prima eſt quia

Primò enim, ad Gloriam Dei conducibilius fuiſſe aio, creaturam 20.

Digitized by Google

turam aliquam inter corporeas (puta hominem producere, quæ libero prædita arbitrio, posset agere quod præcipitur vel non agere, obedire Deo, aut si vellet imperia detrectare : ac proinde quæ peccare si vellet, posset; posset nihilominus etiam non peccare. Hoc si planum fecero, etiam glorioſius esse Deo peccata permitti, fiet illico manifestum. Iam verò, non id ex eo probo capite, quòd longè optabilius sit homini ipsi, libero præditum esse arbitrio, ac proinde peccare posse, quàm si omnis peccandi facultas ei prorsus tuisset adempta. benefaciendi namque necessitas, & malè agere non posse, vt summum, feliciorem fortasse feciſſet hominem, meliorem autem nullo modo, nec verò etiam meriti alicuius laudisque capacem. Nulla enim laus ex eo promanat opere, quod necessitas exprimit: neque quidquam honoris præmiiúe meretur Sol, quantumcumque magnis quos exhaurit quotidie laboribus; quia quod agit, sic agit, vt id non agere minimè possit. itaque nihil laboribus illis debetur; non enim tam agit quàm agitur. Laude verò tantùm dignus est is, *Qui potuit transgredi & non est transgressus, facere mala & non fecit. Quis est hic & laudabimus eum; fecit enim mirabilia in vitâ suâ*; vt apud omnes in comperto est. Melius itaque homini est posse peccare & non peccare, quàm tantummodo peccare non posse. Verùm, cùm iam non quid homini melius sit, sed quid Deo ipsi glorioſius sit spectem, hanc in alium locum differo disputationem. Istud iam agendum est.

gloriosius est Deo, obsequium ei præstitū à creaturâ quæ libero arbitrio, quàm quæ necessitate ei inseruit.

Eccl 31.

21. Nemo certè id mihi negauerit, multo glorioſius esse, Principem obsequio suo libero homines habere addictos, qui sponte suâ, Principique placendi studiô eum comitentur, eius imperia nutusque excipiant, quàm si non nisi mancipiis stipatus in publicum prodeat, iisque adhuc ferro colligatis, ne si Principis latera nolint claudere, obsequium tamen debitum detrectare non possint. Atqui mancipia quæ suos nutus, non voluntate, sed necessitate obseruarent, habebat Deus infinita; omnes videlicet ratione carentes creaturas. Sic sanè Sol, Luna, Cælorum Terræque orbes *Faciunt verbum eius*, fateor, sed necessitate compellente faciunt. Ab eiusmodi ergo mancipiis satis superque prospectum cum esset Diuinæ aulæ, an non id etiam Maiestati tantæ debebatur, vt eos haberet subditos, qui sibi sponte suâ voluntariè se suaque subiicerent? Ita planè. Quod si id est, iam certè

est euidens, honestius longè Deo fuisse Angelos, hominesque creari liberô prorsus præditos arbitriô, quique se Deo subdere si vellent, possent, possent etiàm nolle se subdere. horum enim obsequium liberum cum sit, longè ei cui præstatur, est honestius, quàm quòd ab inuito per vim, aut etiam necessitate à ratione carentibus creaturis exprimitur.

22. Alterum est, quod præclarè vrget Augustinus his verbis. *Quibus autem videtur sic hominem fieri debuisse vt peccare nollet, non eis displiceat sic esse factum, vt non posset peccare si nollet. Numquid enim si melior esset, qui non posset peccare, ideo non bene factus est, qui posset & non peccare? Aut verò vsque adeo desipiendum est, vt homo videat melius aliquid fieri debuisse, & hoc Deum vidisse non putet: aut putet vidisse, & hoc Deum facere noluisse: aut voluisse quidem, sed minimè potuisse? Auertat hoc Deus à cordibus piorum.* Expendenda hîc verò sunt ea Augustini verba *Qui posset & non peccare.* Si enim sic creatus homo esset, vt non posset non peccare, procul dubio peccata commissa non homini, sed hominis conditori verterentur vitio & dedecori. Iam verò ab eo perpetrantur, qui cùm peccat, *possit & non peccare*: id sanè non ex Dei mente fit, sed ex peruersitate eius, qui licet malè, liberè tamen prô suô peccat arbitrio. talem verò condi hominem melius erat, quia Deo gloriosius talem sibi obsequi, qui excutere quæ posset, non inuitus accipit imperia, & libens paret.

August. l. 2. contra aduersarium legis c. 14.

23. Tamen demus id sanè, melius futurum homini, peccare si non posset; an idcirco melius est illico, non esse in rerum naturâ hominem peccare qui posset? Sit sanè aurum argento præstantius; an hinc rectè concludes tu, melius fore si argentum non esset? an non conducibilius est & aurum esse, & argentum naturæ non deesse? aut quia argento aurum est pretiosius, idcirco argentum credis aurum quoque fieri debuisse? Id sanè non dixeris nisi valdè abs re. Nam hoc si dederis, in promptu est quod reponam; dicam enim & ferrum, argento vilius, in auri massas debuisse conformari: neque minus verè terram omnem, aquas, aëremque, non nisi solidum auri corpus esse debuisse, quia his omnibus melius est aurum. Quis verò id dicet, nisi cui natura ipsa exosa est, quique interitum optat orbis vniuersi? Aliud igitur est asserere aurum præstare argento, & illud hôc esse melius, aliud verò melius esse argentum non esse. Aliud quoque est hominem saltem

Digitized by Google

saltem aliquem, meliorem fore qui peccare non posset; aliud planè, melius non esse, hominem existere qui peccare cum possit, possit etiam non peccare.

24. D. Aug. l. 11. de Gen. ad lit. c. 8. Acutè rem hanc vrget Augustinus, obtrectatoribusque occludit os. *Cum æquare volunt genera bonorum*, inquit, *numerum minuunt; & immoderatè augendo vnum genus, alterum tollunt. Quis enim hoc audiret, si diceret, quoniam excellentior est sensus videndi quam audiendi, quatuor essent oculi, & aures non essent? Ita si excellentior est creatura quæ Deo subditur .... quis rectè intelligens dicat, talis esset ista qualis illa: nec videat se nihil aliud dicere, quam non esset ista, sed solum esset illa?* Præclarè hæc vt solet Augustinus. Enimuerò, vt nobilissimum corporis membrum oculus sit, auribusque longè excellentius, quis tamen rectè dixerit, non melius esse corpori ab auribus simul & ab oculis, quàm si sine illis, quatuor oculos circumferret? nam si hoc vrges; vrgebo & ego, omnia corporis membra adeoque corpus totum quantum est, non nisi oculum esse debuisse; quod nimis profectò est absonum: cum id satis constet, humani corporis admirandum artificium, extantâ membrorum diuersitate, & mutuâ coniunctione existere.

25. Neque vero de magno mundo aliter quam de microcosmo philosophandum est. Certè tanta creaturarum varietas, artificis industriam, artem, maiestatemque maximè commendat. Hæc verò inter cæteras præstantissima est diuersitas, quod tam varia, modisq; tam variis, Diuinitati à creaturis præstentur obsequia. Ab inanimatis enim & ratione carentibus, necessariò; à dæmonibus & supplicio æterno damnatis, quasi à reluctantibus mancipiis per vim coactionemque dum seruitur; ab Angelis felicibusque animabus, vtpote in gratiâ confirmatis voluntariâ quidem agnitione adoratur, sic tamen vt peccare non possint: ab Homine denique in terris constituto, eius imperia legesque sic obseruantur, vt ea nihilominus libero vndequaque arbitrio possit excutere, obedientiamque denegare. An non hæc præclara sanè, glorioſaque magno Deo, sibi deseruientium est varietas? an non ea Maiestatis est euidens illustrisque commendatio?

Quatuor creaturarum diuersis modis Deo obsequentium genera.

26. Quod si ita est, varietatem hanc ne tollat, numerumque ne minuat, vt rectè Augustinus, dum genus alterum sibi deseruientium auget; necesse sanè fuit peccata permittere: ne dum libero

Digitized by Google

vim infert arbitrio, & naturam mutet, & gloriam ſibi adimat, quam ei dat liberè deſeruientium ſpecies & multitudo. *Quamobrem* vt D. Dyoniſij verbis vtar, *vanum ſermonem plurimorum nequaquam approbamus, qui aiunt Diuinam Prouidentiam, nos vel inuitos ad virtutem debere impellere. Nam non eſt Prouidentiæ, naturam violare. Quamobrem tanquam Prouidentia, quæ naturæ cuiuſque conſeruatrix ſit, libero motu præditis vt liberè ſe mouentibus, & vniuerſis ac ſingulis modo quodam vniuerſo ac cuilibet proprio, proſpicit (in quantum eorum quibus prouidetur natura capit) vniuerſæ atque omnigenæ Prouidentiæ beneficia, quæ cuiq; procaptu ſua dantur*: ita ille. D.Dyon. l. de Diu. nom. c 4.

27. Atque hinc ad ſecundam propoſitæ veritatis demonſtrationem gradum facimus. Nam præterquam quòd glorioſius Deo ſit, creaturas eſſe peccare quæ poſſent, vti euidenter oſtendimus; iſtud adhuc longè profectò glorioſius, quòd quemlibet hominem ſuæ relinquens naturæ & arbitrio, & verò etiam peccata ſceleraque ſic quaſi tacitus permittens, ijs ipſis tamen ſummâ dexteritate vtatur gloriæ ſuæ ſtudioſus Deus, vt præſtitutum ſibi ſcopum aſſequatur, maiorem videlicet gloriæ ſuæ, nominiſque manifeſtationem. Sic nempe ſumma nauicularię artis eſt, non quòd nauis gubernator, ventos pro ſuo libitu componat, ſeptentrionalemque meridionali mutet pro vt res fert & neceſſitas; hoc enim non eſt nauclerum agere: ſed ventis vti, prout indito ſibi feruntur impetu, velaque velificationi obtendere, ſic vt aduerſo etiam vento curſum ſibi præſtitutum promoueat, hæc demum naueleri gloria eſt, quæ tota in artis ſuæ manifeſtatione exercitioque conſiſtit.

§. IV.

Deinde glorioſius eſt Deo, peccata permitti: quia per ea ipſa gloriam ſuam amplificat, oſtendendo nimirum longè plures perfectiones ſuas, quam ſi peccata nulla fuiſſent, aut eſſe potuiſſent.

Secunda ratio, quia peccata permiſſa eſt

28. MAgnus ſeſe hîc mihi aperit dicendi campus. Stringenda tamen erit oratio, ne diffluat. Verùm id quidem eſt, poſſe Deum, vt rerum omnium conditorem & arbitrum, naturæ legem

Digitized by Google

legem ponere, eamque inflectere, innouare, atque etiam inuertere. Ignis vt madefaciat, caloreque vt aqua absumat omnia, hoc vero in eius manu est, fateor. At illud etiam video, quòd cùm summa Dei vt creatoris laus sit, omnia condidisse prout sunt, diuersitatemque tam variam rebus induxisse; certè non minorem esse laudem ea conseruare quæ rectè facta sunt; summam verò artem esse gloriamque Directoris Dei, naturâ non immutatâ aut refracta recte debitèque vti. *Deus, vt benefaceret homini.*

29. Fateor itaque nihil obstitisse quô-minus hominem crearet Deus, qui prorsus peccare non posset. Verùm tum non hanc naturam humanam condidisset, non hâc, inquam, arbitrij quâ nunc pollet libertate præditam. Et tamen hanc esse voluit; hanc certè condidit, & quidem quòd hanc rationibus suis, hoc est, gloriæ prout modò ostensum est, iudicauerit expedire. Liberam ergo naturam humanam conseruet necesse est, ne pœnitudine quasi ductus, creationis primæ videatur opera retractare. At verò, id etiam ei qui summè bonus est incumbit, mala cùm sint peccata, ita hominis actiones instituere, vt licet possit, tamen liberè non peccet; aut si peccat liberè quidem sed malè, malis ipsis benè vti.

30. En modò, vt vtrumque præstiterit sapiens & misericors Deus. Infirmitatem naturæ, præsertim iam corruptæ, exhortationibus internisque afflatibus firmat; minis propositis, conscientiæque stimulis audaciam comprimit, & deterret à scelere; præmijs longè maximis ad obsequium sibi præstandum allicit; interiores etiam gratias, quæ supra naturam cum sunt, naturæ tamen ægritudini medentur, summâ liberalitate omnibus singulisque distribuit & peractis omnibus, *relinquit hominem in manu consilij sui*, vt agat prout vult, rectè an perperam, id quidem in manu eius est.

Eccl. 1. Tract 4. & 5.

31. Verùm cùm in tertiô quem exposui sapientiæ suæ volumine, *conditionalium* inquam *Scientiâ*, illud certò cognouisset, hominem *si in manu consilij sui relinqueretur*, pessima initurum consilia; & verò etiam in secundô, *Scientiâ* nempe *Visionis*, nequidquam homini tot præstita beneficia, nequidquam tot gratias fuisse impensas videret; quin etiam scelera per summam impudentiam, effrenemque libertatem peracta & perpetrata iam aspiceret; tum verò omnes Diuinæ Mentis contraxit neruos (sit

verbo venia) vt ea ipſa ſcelera per ſummam iniuriam contra ſe commiſſa, præter rebellantis naturæ opinionem, in ſummam ſui nominis cederent æſtimationem & gloriam.

Rideo itaque Diuinæ Prouidentiæ obtrectantium cauillos & dicteria, quaſi peccata quòd permittantur, Deo vitio verti poſſit; cum nuſquam magis Diuinæ Prouidentiæ ratio & ſibi conſtet, & verò etiam fiat manifeſta, quàm cùm per ſcelera & per ſummum nefas impetita Dei gloria, ab ipſis quibus impetitur ſceleribus, ſumpſerit incrementa. Hæc artis ſumma eſt, hæc ſumma gloriæ, gloriæ ſuæ per contraria velificari. Nam vt diſertè vereque Auguſtinus: *Non enim Deus omnipotens (quod etiam infideles fatentur, rerum cui ſumma poteſtas) cum ſummè bonus ſit, vllo modo ſineret mali eſſe aliquid in operibus ſuis, niſi vſque adeo eſſet omnipotens & bonus, vt bene faceret etiam de malo.* 32. D Aug. Enchir. c.10.&.11.

Omnipotens cum eſſet, quid ni peccatis potuiſſet intercedere, eaque præcidere? quid ni præſtare poſſet, peccare homo vt minimè poſſet? Verùm hoc non erat Prouidentiæ, quam rectè, vt vidimus, D. Dyoniſius vocat *Naturæ cuiuſque conſeruatricem.* Libertatem hanc, quam obtinet homo vt peccare poſſit, tollere, non eſt naturam gubernare, ſed deſtruere: naturam verò deſtruere, Omnipotentiæ id quidem opus eſt, non Prouidentiæ. Videte nunc igitur Prouidentiam Omnipotentis Dei, qui quod deſtruendum non eſſe rectè ſtatuit, ſtatuit id eſſe rectè ordinandum. Cum enim peruerſas hominum mentes voluntateſque quaſi ventos aduerſos cerneret contra ſe inſurgere; vt peritiſſimus Gubernator, naturæ cum ſtatuiſſet nullam inferre vim, vela obliquat, proram obtorquet; hoc eſt, omnia Diuinæ Sapientiæ ſuæ decreta ſic ordinat, flectit & inflectit, vt ea ipſa rebellantis naturæ peruerſitas, gloriæ ſuæ promouendæ prorſus inſeruiat. Et ſic, vt rectè Auguſtinus, *Propterea Diuinæ Prouidentiæ iſta diſpoſitio tribuenda eſt; non quia peccatores facit, ſed quia ipſa ordinat cum peccauerint.* Ordinat igitur quæ permittit peccata Deus. Verùm quem in finem ordinat? certè ad oſtenſionem gloriæ ſuæ, & quòd magis mirêre, ad maius etiam peccatorum bonum. Vtrumque ſic expedio. 33. D. Aug. in Pſal. 7.

Ratione peccati decreta eſt mori Chriſtus.

Primò namque, ſimul-atque peccata viſa ſunt exſurgere, quibus Diuina Majeſtas nimiumquantùm erat irritanda, illico Dei miſericordia excitata eſt, tum ad ſatisfaciendum Iuſtitiæ ſecundùm 34.

dùm omnem iuris rigorem, quod procul dubio irritata Majeſtas exigebat ; tum etiam ad parandam commodiſſimam humano generi per peccatum lapſo medicinam. Cùm verò omnibus Sapientiæ ſuæ euolutis libris, commodiorem modum non inueniret, quàm ſi Filius Dei homo fieret, Incarnatio ipſa tandem præuiſo peccato decreta eſt, prout probabilior Theologorum fert ſententia ; Sanctiſſima Virgo decernitur futura Mater ; & vt tanto Filio foret digna, ab originali labe eximitur : ſtatuitur mors Chriſti, exhibentur merita morientis Dei, expenditur obedientia per quam factus *eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis* ; Chriſti merita, ſatisfaciendo peccato oblata, acceptantur ab irato Deo : moritur ergo Homo-Deus, ſeque holocauſti inſtar totum ſubiicit, offert atque immolat in arâ crucis innocens victima : atque hôc pactô maior longè ad gloriam Dei per peccatum facta eſt acceſſio, quàm ſi numquam peccaſſet temerarius Adam. Illud enim certum eſt, maioris meriti, gratioſioremque apud Deum Patrem fuiſſe ſolum illum actum vltimum & vnicum, quo ſeſe illi ſubiecit moriens Chriſtus, quàm omnia omnium hominum Angelorumque totâ æternitate futura obſequia, ſimul ſumpta, & in vnicam contracta actionem. Neque rurſus omnia omnium hominum ſcelera, tantam iniuriam Deo Patri inferre potuerunt, quantùm gloriæ is vnicus, pro peccato morientis Chriſti actus offenſo Deo attulit. En vt per iniurias, ſuam gloriam Deus non repararit modò, ſed & auxerit. Neque tamen ideireo dicas benefeciſſe Adamum peccando : præuaricator fuit, iniurius fuit, & rebellis : ſed felicitatis noſtræ fuit, in talem Deum quòd inciderit, qui vt præclariſſimè Auguſtinus ; *non ſineret eſſe mali aliquid, niſi vſque adeò eſſet omnipotens & bonus, vt ſciret bene facere etiam de malo.* Neque vulnus ideo malum eſſe deſinit, quod in peritum medicum læſus inciderit, facilemque medicinam.

ſti, quã nihil o mquã glorioſius Deo Patri fuit.

ad Phil. 2.

Aug. ſup.

35. *Deinde* ſi gloria Dei in eo poſita eſt, vt perfectiones ſuas mundo manifeſtet ; nihil enim aliud eſt gloria, quam clara cum laude notitia, vt rectè cum Philoſopho D. Thomas ; certè præclariſſimas perfectiones, attributaque celeberrima Deus fecit manifeſta, occaſione ex peccatis ſumptâ, quæ tamen ſi homo peccare non potuiſſet, aut numquam ſi peccaſſet, mundo commendare minimè potuiſſet.

Ratione peccati plura attributa Dei manifeſtata ſunt mundo.

Primò

Primò enim mandata ferendo, & hominibus dicendo ius, 36.
ostendit Legislatorem summum esse se, penes quem omne ius, omne imperium; & cui fas sit mandare, statuere, prohibere, aut etiam licitum facere & permittere cuncta pro arbitrio. Certè Legislatoris partes agere non potuisset, si non is fuisset homo, parere qui posset & non parere, atque adeò peccare si vellet posset, & si nollet posset etiam non peccare. Quæ enim leges ferri, aut quæ mandata dari possunt saxo & lapidi, si legem strictè accipias, & non per metaphoram aut accommodationem?

Secundò Iustitiam Deus ostendit; vindicatiuam quidem, cùm 37.
nocentes punit, Commutatiuam autem cùm bene merentibus præmia elargitur. At verò, quid tandem puniendum erit, vbi nemo poterit peccare aut legem infringere? & quæ præmia erunt danda, vbi ea mereri nemo poterit? aut quomodo quis merebitur, vbi ita productus est, vt non possit non agere quod vult Deus? An Solem quidquam mereri, iure quis dixerit?

Tertiò vt strictim multa dicam, infinitam ostendit Longani- 38.
mitatem & Patientiam toties offensus Deus, cum non illico rebellem hominem castigat & perimit; Mansuetudinem, cum eum sceleris commissi admonet, & ad reconciliationem ineundam etiam inuitat; Misericordiam, cum toties tamque liberaliter scelus fatenti ignoscit; Amorem infinitum, cum inimicos etiam, sibique tam iniurios vltrò complectitur: sic vt longè amabiliorem humano generi se præstiterit, postquam ab eô tam grauiter & tam pudendis modis est offensus. Hæc omnia, tam Diuina tamen, Deoque tam glorioſa attributa, in ipsâ Diuinitate latere debuissent, nisi peccata hominum, ea ipsis etiam feciſſent peccatoribus manifesta. Taceo nunc Passionis Dominicæ emolumenta longè maxima, gratiarum augmentum, imò & ipsius Beatitudinis, quæ multò iam maior erit, multò excellentior, multò etiam Christo glorioſior, quam si peccata numquam fuissent, aut Christus non propter peccata, sed ad gloriam cælestem homini promerendam, Adamo non peccante (quod quidam facturum sentiunt Theologi) carnis nostræ mortalitatem induisset. Ecce, vt Sapiens Deus per ipsa peccata Gloriam suam extenderit, & benè sciuerit facere etiam ex malo, malum benè permittens, quod rectè nouerat ordinare.

§. V.

Digitized by Google

§. V.

Melius est peccata à Deo permitti, quia Deus iis vtitur etiam ad bonum & vtilitatem hominum, quæ summa Dei ars est & gloria.

39. QVid, quòd Deus peccata sceleraque, quod secundô locô dicendum erat, etiam ad maius hominum detorquere nouit bonum, vt rectè Diuus asserit Dyonisius? *Quin etiam ijs qui mali euaserunt, ad ipsorum aut aliorum priuatam vel communem vtilitatem Prouidentia benignè vtitur.* Ita ille, & sanè rectissimè. Certè plurimis ad sanctitatis augmentum, peccasse profuit. Ex perpetrato enim scelere, maximo Dei dono, maiorem concipiunt fragilitatis suæ notitiam, impotentiæ agnitionem, maiorem tandem submissionem mentis, nimium ante hac efferæ & superbæ. Rursus, teneriori feruntur amore erga Deum, cuius benignissima viscera, misericordiamque sunt experti. Neque verò dubitandum est, quin lapsus licèt grauissimus negantis Petrî & Magdalenæ dissoluti mores, maioris fuerint sanctitatis exordia, amorisque erga tam benignum Dominum incitamenta; cuius erga se charitatem tam eximiam, tamque supra id quod sperari poterat excellentem, numquam nisi peccassent, fuerant experturi. Et hæc quidem & alia multitudine infinita, per peccatum, homini scelerum pœnitenti, procurat Deus.

Peccata multis causa sunt maioru sanctitatis.

D. Dyon. sup.

40. At verò si præfractè iis inhæreat peccator, neque resipiscat; tum verò Iustitiæ ostentandæ erit materies, vel supplicijs deuotus æternis, vel etiam in hoc mundo iustitiæ exempla mortalibus daturus, si summo sic visum fuerit Legislatori. Et sic Prouidentiæ omnia benè dirigentis ordinem peccator non effugiet, semper futurus mortalibus terror, vt supplicijs resipiscant alienis, ne in manus Iudicis & vindicis incidant, quem Legislatorem non sint reueriti & contempserint.

Sunt obiectum Iustitiæ Diuinæ.

41. Denique prospiciens Deus, quod nec bonitate quam hominibus præstat, nec suppliciis etiam alienis, permouenda foret præfracta multorum hominum malitia & impudentia; mirâ sanè industriâ & consilio prorsus Diuino, eâ ipsâ vtitur vt quod ipsis nocet ad supplicium, alijs saltem prosit ad virtutis sanctitatisque

Sunt occasio multarum virtutum exercendarû.

Digitized by Google

tatiſque eximium incrementum. Infinitam enim ſubminiſtrant bonis iuſtiſque virtutum exercendarum ſegetem maleuolorum ſcelera, quarum ſine malitiâ alienâ, nulla aut tenuis admodum fuiſſet copia. Res in confeſſo eſt. Si ſcelera non permiſiſſet Deus, qui tandem in orbe fuiſſent tyranni? admodùm nullus. Certè iam innumeris Eccleſia triumphans caruiſſet Martyrum præclariſſimorum agminibus, quorum ſanguis & vulnera, nihil aliud ſunt quam Eccleſiæ trophea & triumphi. Quid, quod ſi deſint ſcelera, ne Chriſto quidem mors vmquam fuiſſet illata, triumphorum omnium baſis & origo?

42. En vt in omnibus gloriæ ſuæ, ſuorumque vtilitati promouendæ inuigilet induſtrius Deus! Peruerſitatem peccatorum, non vult, execratur quin imò & deteſtatur. At cum obtigerint, illis vtitur, & in bonum alterius dirigit, quod ab altero peccatur. Vbi nunc forent merita Stephani, vbi palmæ Laurentij, vbi infinitorum Martyrum coronæ, ſi non ſint perfidi Iudæi, ſi Nerones, Diocletianos, alioſque Barbaros tyrannos non ferat effera imperandi cupiditas? Vbi Virginum conſtantia, ſi nulla ſit perditorum hominum libido? Vbi inuicta infinitorum hominum patientia, ſi nemo iniurius, qui eam exerceat, nullus qui calumniam ingerat, nullus qui famam contra fas attrectet, nullus qui bona iniuſtus inuadat, nullus qui citra ius imperet, nullus qui faſtuosè nimium dominetur? Certè præciſa eſt infinita virtuti materies, maximaque Deo gloria ſubtrahitur, quam ex virtutum heroicarum actibus, à ſuis clientibus per tot faſtidia generosè exercitis, conſequetur, dum eius obſequio tantâ conſtantiâ inhæretur.

43. Fatere tandem ô homo quiſquis es, quique de rectà Dei Prouidentiâ ſiniſtri quid ſuſpicabare, nullam te querimonijs tuis rationem poſſe obtendere; neque quidquam tibi ſtomachum mouere poſſe, eorum quæ malè toto paſſim geruntur orbe; ne peccata quidem maxima permitti, dolere debere te; fruſtraque eſſe honorem iniuriamúe Dei, dolori tuo quod prætendas. Nam vt dilucidè ſapienterque D. Auguſtinus, *Deus naturas creat bonitate, & voluntates ordinat poteſtate; vt in eis nulla ſit quæ ab ipſo non ſit; in voluntatibus autem, nulla bona ſit cui non præſit, nulla mala ſit quâ bene vti non poſſit.* Imò, ſi Auguſtino quidquam licet adiicere, quâ non bene ſemper vtatur, vt modò oſtenſum eſt. Quod

D. Aug. l. 8 de Gen. ad litt. c. 23.

Digitized by Google

44. Quod ſi igitur peccato peccatoribuſque ſuccenſeas Diuini honoris ductus zelo, rectè id quidem; facis id quod ratio, Deique offenſi amor iure exigit. Verùm ne turberis animo, neque te honoris Diuini magis cupidum præſta, quam Deus ipſe ſit, honoris ſui tamen nimiùm quantùm appetens. Patitur ille ſcelera, patere & tu: ſi non vindicat, differt vindictam, vt manſuetudine peccatores ad pœnitudinem alliciat, aut vt caſtiget luculentiùs. De ſuppliciis ſollicitus ne ſis, *Mihi vindicta, & ego retribuam*: ita de ſe, & pro ſe loquitur Deus ipſe. ad Rom. 12.

Itaque & tu peccata aliena tolera, pro vt ea tolerat Deus.

45. Interim age prout agit Deus. Magnâ cum tranquillitate, vniuerſa quæ toto orbe committuntur ſcelera conſpicit, ſemper immotus, ſemper quietus. Impedire ea conatur; ſi hoc non aſſequitur, ſcelera patienter fert: ſemper enim vtcumque res ceciderit, peccet homo an non peccet, videt id rationibus ſuis obeſſe minimè poſſe. Ita prorsûs tibi agendum eſt. Vt quid enim te modò blaſphemiæ in Deum coniectæ, modò furta, modò rapinæ, modò extorta lucra, modò falſimonia, modò homicidia, modò adulteria, modò vagæ libidines, & quæcumque demum commiſſa tantopere perturbant ſcelera? quid ex perturbatione illâ percipis vel rei vel ſpei? Quòd ſi ea impedire & corrigere in manu tuâ eſt, age manum appone, ſed citra tumultum, citra animi perturbationem. vt quid enim tantopere angeris, ſi ſceleri quod deteſtaris, modum ponere tibi in promptu eſt? Quòd ſi autem ea vel tollere omnino, vel ne ſerpant longius impedire in te non eſt; ſcias ea omnia à Deo permitti ad Gloriæ ſuæ manifeſtationem, nihilque à te requiri quàm vt & tranquillus videas, & emendare quæ non poſſis, feras, quia fert Deus. Omnia ſuis curſibus moueantur, & prout fiunt fiant.

Et ſi poſſis, impedi; ſin minus, ſcias ad manifeſtationem gloriæ ſuæ à Deo permitti.

46. At verò, inquies, malo meo malus eſt ille, ſceleratus eſt meo impendio, mea res agitur malè cùm ſic agitur: malo meo iniuſtus eſt Iudex, malo meo calumnia impingitur. Ain verò vir bone? hoc te vrit? en vt tandem propriâ confeſſione conuinceris, non honoris Diuini zelô contra ſcelera te agi, ſed proprij commodi appetentiâ. Ea enim permittebat Deus vt exercereris tu, vt magna tibi ſeſe offerret patientiæ materia, quæ quidem in ſuam gloriam cederet. Vbi nunc Diuinus honor cui tantopere ſtudebas? vbi animi ſubmiſſio, vbi rerum terrenarum contemptus, aliæque virtutes, quibus excitandis aliena malitia anſam dabat,

Sed vide an nõ magis ex tuo incommodo, quam ex zelo gloriæ Dei, peccatis iraſcaris.

Digitized by Google

dabat, ideoque à Deo, magno ſanè delectu fuerat permiſſa ? Tibi certè peccauit ille cuius ſcelera deteſtaris, hoc eſt tuo commodo, tuo bono, quantumuis ſceleſtus fuerit malo ſuo. Aut fortè vis homini liberum eripi arbitrium, libertatemque adimi, in te peccare vt non poſſit ? Id certè Deus, ne honoris quidem proprij defendendi causâ facit. Quid ergo tibi præſtari etiam præ Deo vis? quid tibi arrogas ? aut ſi nil arrogas, quîd conquereris cauſſam tibi cum Deo communem eſſe? Fatere tandem perturbari te, quòd ſcelera vt ſcelera intuearis tantùm, & non vt ſubiecta Diuinæ Prouidentiæ, omnia ad bonum finem dirigentis. Hanc igitur intuere, hanc admirare, hanc adora, eique contemplandæ aſſueſce, quotieſcumque ſcelera occurrunt, non aliena modò, ſed & tua; illudque identidem inclama; verè tu es Deus ſolus, mirabilis ſuper omnes Deos, qui tam benè prouidus es, & tam prouidè bonus, vt mala nunquam permiſſurus ſis, niſi ſtatueris *Benefacere etiam de malo.*

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS VII.

Penè moti sunt pedes mei, pacem impiorum videns. Existimaui vt cognoscerem hoc, labor est ante me; donec intrem in Sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. *Psal.* 72.

Ostenditur bona & mala huius mundi, bene dari etiam malis. sic vt nec soli, & omnes mali bona habeant, aut mala; nec etiam omnes & soli boni bonis affluant, aut malis vexentur. Itaque non affligat nos fortuna aliena.

PROOEMIVM.

MAgnum sane tranauimus æquor, illudque difficillimum, maxima, inquam, quæ Diuinæ Prouidentiæ obducendæ opponi poterat nubes, deducta est, & discussa. Scelera Diuino honori adeò non officere, vt etiam illi promouendo fuerint necessaria planum fecimus. Verùm illud adhuc complanandum restat, quod non Ethnicis solummodo Philosophis, sed & Dauidi Prophetisque humanô more philosophantibus, fuit offendiculo. Vt vt sit, non impediantur scelera, permittantur sanè, cùm Dei honor, liberumque id hominis exigat arbitrium. At verò cur quæ sunt scelera, non permittuntur modò, sed & prosperantur? cur flagitiosis opes dantur, cedunt que omnia feliciter? si non omnibus, saltem cur plurimis; imò cur vlli? an hoc non est fouere scelera? Probi verò cur contempti aut depressi, cur rerum indigi, & quidem improborum maleuolentiâ? si non semper, saltem cur plerumque. Quid verò est virtuti officere, si hoc non est. Communissima hæc est

mortalium querimonia, quæque in omnium verſatur ore. Cùm enim nemo ſe non probum æſtimet, aut certè non adeò malum; rurſum verò cùm nemo tam felix ſit, qui ſeſe depreſſum imò oppreſſum malis non arbitretur, nemo etiam putat iuſtè ſe non conqueri. Iis autem vt os obſtruam, oſtendam primò, præclariſſimis ſanè ductum rationibus Deum, ſceleratiſſimos homines felicitate maximâ donaſſe. Deinde diſtributionem bonorum, aliter inſtitui non potuiſſe, quam ſic; vt nec impij omnes à felici fortunâ excluderentur, nec boni omnes aduersâ premerentur: ſed tam in bonos quàm in malos, bona malaque huius vitæ ſors diuideretur promiſcuè. Hoc inde demum conſecuturus, vt nec alienæ felicitati inuideam, nec verò etiam infelicitate perturber.

§. I.

Quare via impiorum proſperetur, non intelligemus perfectè, niſi in nouiſſimis eorum. Vt modò acquieſcam, ſufficit ſcire me, Deum id ſic diſponere.

Querela de impiorum felicitate exponitur.

COmmuniſſimam, maximeque inter cœcos mortales vulgatam; de Diuinâ Prouidentiâ conquerendi materiam aggredior. Mirantur paſſim homines, ſuis ſemper intenti commodis, cur Deus hominem crearit tam indigum rerum omnium, tot fortunæ caſibus expoſitum, tot miſeriis morbiſque corporis ſubiectum, cùm facilè, nulloque negotiô, aut vllô ſuô incommodô, potuerit hæc aliter condere & ordinare. Quòd ſi reſpondero, non ſic ab initio conditum hominem; peccatum primi Parentis interceſſiſſe, primamque ordinationem interturbaſſe; ac proinde miſerias omnes, fructus eſſe pœnaſque peccatis debitas; hoc inquam ſi repoſuero, tum verò velut agmine facto, Critici illi Diuinæ Prouidentiæ Cenſores inuolabunt in me, illudque tritum toties ob os obtrudent; cur ſi miſeriæ, peccatorum pœnæ ſint, ſceleſtiſſimus quiſque extra miſerias poſitus, bonis abundet, dignitatibus turgeat, vitamq; agat prorſus feliciter? Quid quod & Prophetæ Hieremiæ ſit iſta querimonia? *Quare*, inquit, *via impiorum proſperatur*? an vt foueatur impietas? Neque hoc tantum; ſed ſint ſanè felices, ſint diuites, ſint potentes; verùm cur

1.

Hier. 12.

cur id permittit Deus, vt potentiâ ſuâ bonos opprimant, expolient, peſſumdent; quaſi verò felicibus eſſe non detur, niſi per iuſtorum calamitates & ruinam. Hoccine eſt iuſtum eſſe, iuſtitiæque ordinem obſeruare! Ægrè ferebat id vel ipſe Habacuc: idcirco querelas hominum modeſtè Deo referens: *Quare* inquit *reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem ſe?* id certè non videtur tolerabile. Caſtigare ſceleſtos deberet Deus; quod ſi nolit, ſaltem fauorem bonis ſubtractum, indecens eſt impiis impendere; quaſi verò pro ſceleſtâ vitâ mercedem præmiaque reportarent. Quæ demum hæc Dei eſt gloria, quæ Prouidentia, præmiis animare ſcelera? quæ iuſtitia, miſeriis vltro ingeſtis, virtutis ſtudioſos exanimare, & ſic virtutem tandem tollere?

Heb. 1.

2. Querelàs, imò injurias, quas in Deum congeris, audio Cenſor importune: iniurias non libet reponere. Tamen cum Epicteto *Ego Deum apud homines defendam.* Ac imprimis, cùm Dei Majeſtatem voces tuæ impetant, certè à Deo hæc omnia prouenire & diſponi in hunc ordinem, fatearis neceſſe eſt. Procul dubio inquis, nam hoc eſt, de Deo quod queror. At verò, hæc ipſa, & quidem ſola ratio ſufficit, vt hæc omnia quietus videam, & tranquillus patiar. Si enim hæc à Deo facta eſt rerum diſtributio, certè facta quia voluit. *Omnia enim quæcumque voluit, fecit*, neque voluit quicquam niſi de induſtriâ. Quod ſi voluit, illico iuſtum eſt quod fecit. Idem enim eſt iuſtum quid eſſe, & id velle Deum, vt rectè D. Cyprianus *Cuius voluntas*, inquit, *ſola, & vera iuſtitia eſt.*

Hîc reſellendi ſufficere deberet hæc à Deo ſic ordinari.

Cypr l de Singul. Cleric.

3. An verò ſim ego vſque adeo impudens, vt Iuſtitiæ Diuinæ rationes ſigillatim mihi exponi poſtulem, aut iuſtum id eſſe negem iudicium, cuius momenta omnia arbiter ego non diſcuſſero & approbaro? Enim verò quis eò dementiæ prouehatur, vt cauſſas omnes in ſupremo Regni Concilio diiudicatas, ſibi exhibendas eſſe proclamet; neque iuſtàm eſſe ſententiam, niſi quæ ſibi diſcuſſis omnibus riteque expenſis, plenè fuerit comprobata? an non is riſum moueat modeſtè agentibus, Senatoribus autem ſtomachum? certè vt parùm dicant, illud tamen magnâ ratione ingerent, *Quis te conſtituit iudicem ſuper nos*, & quidem auctoritate publicâ ſententiis ferendis præpoſitos! Hoc certè tibi longè potiori iure ſanctiſſimæ Trinitatis aula opponet quiſquis es,

Digitized by Google

es, *quis te constituit Judicem super nos?*

Ordinationis huius iustitiam, in die Iudicij videbimus.

Et verò, an illud oblitus es modò, id quod modò expoſui, non esse nos eô ingenij acumine, diuinorum decretorum rationes percipere qui possimus, nisi omnium omnino rerum circumstantiarumque complexus euoluantur? & hos mente tam infirmâ circumplecti quî possis? Acquiesce tandem, Mortalis, quisquis es, & debilitatem tuam agnosce, tempus aperiet omnia; illud nempe, diiudicando orbi præstitutum. Nunc certè patiendi tempus est emendare quæ non possis, tunc erit iudicandi. Et quod præclarè monet Augustinus, *De hôc quoque manifestabimur, quàm iusto iudicio fiat, vt nunc tam multa, ac pene omnia iusta iudicia Dei, sensus mentesque mortalium lateant: cum tamen in hâc re, piorum fidem non lateat, iustum esse quod latet.* Adde, & iustum esse quod lateat. Neque enim præclaram hanc Augustini sententiam sic tantùm intelligendam esse video, quasi si id velit enuntiare solummodo, nos in claro extremi iudicii die, cum manifestabuntur vniuersa, rationes omnium decretorum Dei liquidò percepturos, ad quas nunc cœcutimus: verùm & illud etiam luce clariùs nos visuros asserо, benè iustâque Dei ordinatione factum fuisse, vt rationes illæ nos laterent modò, oculisque nostris subtraherentur; idque vnicum debuisse nobis nunc sufficere, iustum esse quod fit. 4.

Aug. l. de Ciu. c. 2.

Interim humanis rationibus hæc nõ sunt expendenda sed Diuinis.

Cæterùm, si humanarum rationum trutinâ rem expendimus, illud sanè cum Augustino fateri cogemur. *Ante faciem meam laborem inextricabilem video, vt cognoscam quomodo iustus sit Deus, & res humanas curet; & non sit iniquus, quòd peccantes & scelera facientes, felicitatem habent in hâc terrâ; pij verò tentationibus plerumque & in laboribus fatigantur. Magna difficultas est hoc scire.* Neque mirum quod Augustino difficilis visa sit hæc res. Certè de se, hâc cogitatione perculso fatetur Dauid ipse, *Penè moti sunt pedes mei, pacem peccatorum videns. Et labor est ante me, donec intrem in Sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.* Fateor itaque cum Augustino, inextricabilem esse laborem, scire quomodo iustus sit Deus; & rursus quod *magna difficultas est hoc scire.* Verùm id etiam video, nullam difficultatem esse, hoc nolle scire; nulliusque laboris esse, iustum esse credere, quod ignoro, quomodo iustum sit. Nulla mihi iam indagandarum rationum incumbit necessitas: intelligam id penitus *in nouissimis eorum* 5.

Aug. in Psal. 72.

Psal. 72.

Digitized by Google

eorum, cum intromissus fuero in Sanctuarium Dei, vbi causſam ſuam coram toto orbe acturus, & euicturus est iustus Deus: isthic videbo, planeque perspiciam. Iustum fuisse quod nunc facit; meum iam est, id quod rationis lumine clarè conuictus iudicabo; cœcè nunc, sed piè credere. Hoc Christianum est, hoc mentis Deo subditæ & deuotæ.

§. II.

Felicitate impiorum vtitur Deus, vt nos magis in Fide confirmet, præsertim Resurrectionis & vitæ æternæ.

6. VErùm, simulatque oculos mentis, ratiocinationibus humanis hâc in parte conquirendis occludo, Deus bone, quanta sese offert supernaturalis lux, quâ ingentes prorsus, diuinasque rationes discerno, quibus felicitatem impiorum rectè à Deo procurari, euidenter videam, planissimeque dijudicem? Ac imprimis istud illico occurrit, sceleratorum prosperitatem, ingentem esse confirmationem fidei meæ: liquidò enim video, aliam necessariò debere esse posthàc vitam, præter hanc miseram quam nunc viuimus, vel potius infeliciter trahimus. Docet id me primò Clemens Romanus Pontifex. *Hoc ipsum inquit, quòd in præsenti vitâ non redditur vnicuique pro actibus suis, indubitabilem fidem facit scientibus, quod iudicium erit*: & verò ratio id euincit manifestè. Etenim Deo imputas, quererisque fortunati quod sunt pessimi: Deum itaque esse fateris tu, fortunas qui distribuat. Rectè. Iam verò istud vrgeo; an vllâ in parte, iustitiæ limites Deum excedere posse credis? non autumo, nisi id etiam statuas, possibile esse, non esse Deum. Quòd si verò non possit non esse iustus Deus, certè non potest non punire tandem aliquando scelera, nec virtuti debita præmia semper poterit denegare. Iam verò, nonne id fateris, improbos hâc in vitâ felices esse, non castigari eorum scelera, vitam ducere iucundissimam; probos verò non nisi miseriis implicari? sanè hoc tute ipse fateris, hæc enim tibi conquerendi tota est materia. Itaque necessariò si mentem aduertis, aliam post hanc esse vitam fatearis oportet. Nam vt rectè vrget D. Chrysostomus, *vbi qui bene hic operati fuerint*

Primũ bonum quod ex impiorũ felicitate refert iustus, est fidei confirmatio.

Clem. Rom. l. 3. recognit in medio.

D. Chrys. hom. 9 in 2. Cor. 4.

Digitized by Google

bonis fruentur; vbi autem mali contrariis, nisi sit futura vita quædam post hanc? Aut id planè concludendum est; aut dicendum, Deum iniustum esse posse: quod quidem dictu est execrabile; & vero re ipsâ vt sit, nullo pacto est possibile.

7. En, vt felicitas impiorum, quæ humanis oculis expensa, Dauidis quoque pedes, quasi in lubrico positos, in lapsum impellebat, nostræ Fidei sit fulcimentum. Non intelligimus cur floreant scelerati, cùm adhuc in flore sunt; *in nouissimis autem eorum* intelligemus, aliam supereſſe vitam, alia gaudia, aliam felicitatem, aliam denique expectationem nostram, præ eâ quam nobis prætendit miseræ huius terræ fucata felicitas & voluptas; alias denique esse miserias & supplicia præter ea quæ modò persentiscimus & horremus. Et verò sola ea spes exspectatioque sufficit, vt cum ingenti animi tranquillitate, videamus totum hunc fortunæ cursum, labilesque spes hominum, isthic depressas, isthic eleuatas, vbique caducas. *Pacem itaque peccatorum videntes*, dicamus illicò. *Omnis consummationis vidi finem*, finemque cùm video, felicem tandem exspecto, quem verò fortunati illi habituri sunt, id illi relinquo, qui nouit moderaturque omnia. Id certè impiorum deploranda felicitas mihi confert boni, quòd fidem meam penitus confirmet. Psal. 118.

§. III.

Felicitas impiorum iustos confirmat in Spe.

Secundum bonum est augmentum Spei.

8. QVid, quòd impiorum prosperitas, spem Christianam mirum in modum acuat atque extimulet? idcirco enim malis & sceleratis in hac vitâ, bona quædam largitur bonus Deus, vt toti orbi constet, quàm munificus futurus sit remunerator, tum cùm perfectis gratiæ operibus mercedem *plenam & cogitatam, & super effluentem* daturus est Deus, sibi tam chara capita æterno deuincturus amicitiæ vinculo; cùm tam liberalis sit tamque profusus modò, vt sceleratorum sibique rebellantium quædam bona opera (naturæ tamen fœtus & non gratiæ) eaque adhuc multis sceleribus intermixta, tot bonis, tantâque naturæ felicitate compenset. Cogitatio hæc diui Chrysostomi est, eoque digna deducenda Luc. 6. D. Chryſ. ho. 67. ad pop.

Digitized by Google

ducenda eſt paululum, vt percipiatur vis.

9. Illud ſanè mihi facilè quiuis dabit, neminem eſſe adeo perueræ mentis ac perditæ, qui non aliquid agat laude dignum, quodque moralem ſaltem, hoc eſt naturæ ratiomique conſonam ſortiatur bonitatem. Crudelis vt ſit Tyrannus, aliquando tamen miſericordiam victis exhibet, naturæque propenſio inſitam animo emollit ferociam: neque qui in omnem luxuriam proiectus eſt, idcirco iuſtitiam non colit; neque qui iniuſtus, alia humanitatis, imò ne Religionis quidem erga Deum, deſerit officia: Res hæc in confeſſo eſt. Attendite nunc genium indolemque Dei: certè tam generoſa eſt, vt ea ipſa qualiacumque bona opera, nolit omnino abire indonata: id verò in alterâ vitâ præſtari cùm non poſſit, vtpote ab omni felicitate iſthic extorribus; in hâc confert quidquid poſtulari poſſet præmij, ne quidquam omnino fauoris, in alterâ poſt hanc vitâ, quaſi iure aliquo poſſit expeti, aut bonum aliquod opus in rationes computumque deduci. *Impiorum hic Deus felicitate quadam bona opera remuneratur, vt poſtea plenè caſtiget eorum mala.*

Chryſoſt. hom. de aduersâ valetud. tom. 5. *Quòd ſi fuerit peccator aliquis, verba ſunt Chryſoſtomi, ſexcentis malis coopertus, & qui in pluribus illorum, inſanabili morbo laboret, qui rapiat, qui fraudet; idcirco proſpero rerum ſucceſſu fruitur, ne mercedem iſthic repetat.*

10. Contrà verò, cùm iuſtum vides affligi, illud tecum reputa, neminem adeo accuratum eſſe, qui non aliquando à recto deflectat tramite; neque adeò bonum, quin aliquid aliquando faciat mali. Idcirco hic patitur inquit Chryſoſtomus, *vt purus hinc abeat*, nihilque puniendum reſtet. Quòd ſanè præclarè Lazari confirmat exemplo. *Iuſtos hic Deus ob quædam ipſorum mala caſtigat, vt poſtea plenè remuneretur.*

ibid.

Luc. 16. *Quoniam ergo, inquit, & Lazarum habere quædam peccata contigerat, & dimitem aliquod bonum habere: propterea dicit Abraham, nihil hic require, bona illic Tua recepiſti, & Lazarus mala ſua.* & ne quis id me ita dicere credat, inquit Chryſoſtomus, certè ipſiſſima Abrahami verba ſunt *Tua* nimirum & *ſua*, hoc eſt, quæ tibi debentur, & quæ Lazaro. Quod vt euidentiùs declaret Abraham, non dicit *Accepiſti*, ſed *Recepiſti bona tua*: nam quod accipitur non ſemper debetur, debetur autem quod recipitur. bona itaque quædam debebantur Epulo-ni, Lazaro autem quædam mala. En verba Chryſoſtomi; Epulonem alloquitur. *Feciſti aliquid boni? recepiſti opes Tuas, ſanitatem Tuam, delicias, potentiam, honorem: nihil debetur, recepiſti bona Tua.* Tum ad Lazarum orationem deflectens. *Quid igitur?*

nihilne Lazarus peccauit? imò verò. Et Lazarus ſimiliter mala. ſcilicet *ſua recepit. Cùm tu Tua bona recepiſti, tum Lazarus mala, idcirco nunc iſte conſolatur, Tu vero cruciaris.* Iuſtè omnino, & rectè. cum enim Lazarus, pro perperam factis, patiendo ſatisfecerit; puniri non poteſt, nihil debet : cumque pro rectè factis nihil ei admodùm ſit perſolutum, adhuc ei debentur omnia. Tibi verò pro bene geſtis præſtita cùm ſint omnia, nihil debetur præmij : at quia debitorum ſuppliciorum nihil exoluiſti hactenus, in pleno ære Dei es, debes omnia, & quia æquitas id exigit, ſolues omnia.

Non igitur ſibi blandiatur impij ſi hic ſint felices.

Mentem huc aduertite, quotcunque fortunati eſſe vultis & dici. Fortunati ſi eſtis, & nihilominus Dei hoſtes & peccatores; huius æui, terræque fortunatos vos credite; non alterius & æterni. Duret, ſi fortuna ſic fert, eô quô viues tempore, fucata illa quâ deliniris felicitas; at verò æternitate totâ tibi quid fiet? Bona dat nimiùm tibi benignus Deus, diuitias largitur, dignitates impertit & honores; tuque diuinis beneficiis, in iniuriam benefactoris abuteris. Non percipis interim irati Numinis eſſe timenda beneficia? Nihil deliciarum, nihil felicitatis tibi detrahit, vt nihil tibi debeat, ſi fortè rectè quid egiſti: rationes interim tecum pro ſibi à te debitis initurus, vti liquidiſſimas, ita & rigidiſſimas. 11.

Largitur enim felicitatē hanc Deus, vt poſſet diſtrictius iudicat & puniat.

Vin plura? certè cùm Dei arcana conſilia tetigerimus, illud etiam dicam vt aurem tibi vellicem, nimiumque ne tibi de felicitate blandiaris. An neſcis diuitias, fortunaſque eô conſiliô tibi à Deo ſubmitti, vt maiori vt ſic dicam animo, te in extremô totique orbi conſpicuô iudiciô arguat, ſecuriuſque condemnet? Cur ſic inquies? dicam. Cauſſæ ſuæ æquitatem, omnibus creaturis conſpicuam facere cùm ſtatuerit; idcirco felicitati tuæ, cùm poſſit, nihil detrahit; vt omnibus conſtet, nihil omnino rationis afferre te poſſe, cur eò audaciæ prolapſus ſis, vt tam beneficum Numen te non puduerit iniuriâ impetere, eiuſque tam iuſta imperia detrectare. Felicem te facit, quamuis peccatorem, vt tandem aliquando *iuſtificetur in ſermonibus ſuis, & vincat cùm iudicarit.* 12. Pſal. 50.

Audi Ambroſium hæc in Iudâ exaggerantem. *De Iudâ Proditore,* inquit, *hæc colligere licet: qui & Apoſtolus inter eos electus eſt, vt loculos pecuniarum, quos pauperibus erogaret, commiſſos haberet;* 13. Ambr. l. 9. offic. c. 15.

Digitized by Google

ret; ne videatur quasi inhonorus, aut quasi egenus Dominum prodidisse. Quid deinde? *Et ideo vt iustificetur in eo Dominus hæc ei contulit, vt non quasi iniuriâ exasperatus, sed quasi prævaricatus gratiam, maiori esset offensæ obnoxius.* Optimè Ambrosius & Iudæ & tibi frustra id iam quidem Iudæ, nisi quod Iudæ, id & tibi diceretur, quisquis es peccator, & cùm dici sic ambias, peccator fortunate. Quod si rerum omnium egenus fuisses, certè tot furta, iniustasque technas, paupertati depellendæ aliquo saltem modo poteras imputare; Quod si calamitatibus, dedecore & ærumnis te Deus oppressisset, vindictæ de tam seuero Domino sumendæ causâ ei te bellum indixisse, legesque tibi impositas excussisse, malè quidem, tamen in speciem potuisses obtendere: at iam quid dices? quò te vertes? quid afferes excusationi? quomodo causam tuam orbi iam probabis? Nescio sanè. Illud videt orbis vniuersus quod *incrassatus est dilectus & recalcitrauit; incrassatus, impinguatus, dilatatus,* & nihilominus, *dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo.* Habemus fatentem reum, & eô tacente res ipsa loquitur; euicta causa est: itaque *veniat mors super eos & descendant in infernum viuentes.* Percipitis tandem, cur malis bona det bonus Deus? *vt iustificetur* in eo Dominus, & causam suam contra omnes obtrectatores *euincat, cum iudicarit.*

Deut. 32.

14. Nunc verò ad vos mihi sermo est Auditores. Quisquamne inter vos est, qui operum suorum sibi mercedem integram in hoc mundo præstari desiderat, plenamque omnium quæ sibi debentur præmiorum apocham, nihil vltra petiturus velit dare? Felicem modò te hîc reddat Deus, vis ei cœlestem, quam tibi daturus est gloriam transcribere, & omne debitum condonare? Minimè verò inquis, absit hoc à me. Sapis profectò, sapis. Iam verò, an etiam adeò amens sis, vt vel minimam debitæ mercedis partem, & vt ita dicam atomum velis concedere, in hoc mundo fortunatus vt sis? terrena gaudia cœlesti gloriæ, corporis commoda deliciis animæ, æternis peritura vt æquipares, imò vt præponas? non arbitror adeò insanum te, nec tibi ipsi tam inimicum. Quòd si igitur æterna tanti facis, quid tantopere conquereris, terrena quòd tibi deneget, vt plena & integra tibi stet merces isthic soluenda, vbi cùm datur quod debetur, debitum tamen numquam extinguitur? Cur non tibi ipsi gratularis cùm

Interim iustus se suæ futuri expectatione consolatur.

Digitized by Google

affligeris ; certus te, quæ debes ſupplicia patiendo delere, ſic vt omni ære alieno liber, creditor ipſe debitorem Deum poſſis liberâ & exporrectâ fronte conuenire ? Sanè hâc ſpe fretus, ridebat miſerias omnes laboreſque diuinus Paulus. *Bonum* inquit, *certamen certaui*, hoc eſt multum mihi deſudandum fuit, non parua certamina ſuſtinui, *curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illâ die, iuſtus Judex.* Repoſitam nimirum gaudet coronam integram, & reſeruatam mercedem plenàm, cuius admodum nihil in hoc mundo receperit : certò tamen recepturus, quia juſtus eſt is, qui debet laboranti præmium; & benignus, æternitati illud cùm reſeruat. 2. ad Cor. 4.

Interim fatere modò, abs re eſſe quòd conquereris, proſpera ſceleratis, aduerſa piis cedere ; fateberiſque, ſat ſcio, mentem Dei conſiliumque ſi, prout expoſui, intellexeris. 15.

§. IV.

Felicitas impiorum magnitudinem cæleſtis Gloriæ demonſtrat. Patere igitur felicitatem eorum; tibi tam vtilem,

Tertiò bonum, quod ex impiorũ felicitate, æterna gaudia detur intelligere.

ADde quod ex eâ quam tantopere miraris ſceleratorum hominum felicitate, cæleſtis quæ nos manet gloriæ magnitudinem, datur conijcere & inueſtigare. Age ſis, & quidquid terra fert gaudij, quidquid deliciarum Imperatorum aulæ, quidquid diuitiarum expoliatæ armis Prouinciæ, quidquid dignitatis euecta per vim faſtigia, homini quem tu fortunatum vocas vnquam contulere, ob oculos tibi propone, & ſi potes mente concipe : theatrorum acclamationes, conuiuiorum luxus, chorearum gaudia, luxuriantium inanes riſus, & ſteriles cachinnos ; quidquid denique immodica conferre poteſt fortuna, cogitatione deſigna. Deſignaſti ? iam verò ſic tecum, imò mecum ago. Quod ſi tam munificus, imò tam profuſus eſt *Dominus*, *iuſtus* tamen *Judex*, vt bona quædam opera, naturam tamen non excedentia, & quidem tot tantiſque ſceleribus contaminata compenſet ; quæ demum erit illa gloria, quæ deliciæ, quæ corona, quâ gratiæ perfecta opera, hoc eſt, Sanguinis à Deo homine profuſi merita 16.

Digitized by Google

meritacompenſabit? Si tam bonus eſt tamque liberalis erga hoſtes, Majeſtatis ſuæ iura per ſummum nefas infringentes; quæ tandem repoſita eſt corona diligentibus ſe, quæ hæreditas filiis, per Filij ſui dilectiſſimi Sanguinem adoptatis? Si talia impertit gaudia in exilio conſtitutis, in hanc lachrymarum vallem ablegatis; quæ demum ſerenitas erit in montibus æternis, in centro voluptatum, vbi flumina deliciarum *lætificant ciuitatem Dei*? O Ieruſalem cœleſtis! Domus Dei! ciuitas ſancta! patria dilecta! qualem ego te contemplor, cum exilij huius felicitatem aſpicio!

Pſal. 45.

17. Contemplari eam veluti in ænigmate poſſumus Auditores, eâ frui necdum poſſumus; deſcendendum eſt itaque è montibus illis æternis, quos iam mente conſcendebamus: vallemque noſtram repetentes, illud nobiſcum iam reputate, quanti momenti ſit, ingentem, de Deo Diuiniſque decretis animo imbibiſſe opinionem? Cùm ſemel illud tamquam indubitabile ſtatuerimus, bonum eſſe & rectum quidquid aget Deus, illico rationes ſeſe magnâ copiâ offerunt, quibus ſingula defendamus. Adeo verùm eſt, vt expoſui, illud Eccleſiaſtici *Qui timet*; hoc eſt, qui reueretur *Dominum*, *inueniet iudicium*, *& iuſtitiam*, nempe Dei, *quaſi lumen accendet*, vt plurimas inueniat rationes, quibus, iuſtum eſſe, quod non dubitabat iuſtum eſſe, rationibus conuictus aſſerat, & conuictum ſeſe gaudeat. Nihil adeo videbatur difficile, quàm intelligere quo pacto iuſtus ſit Deus, impiorum votis cum obſecundat; & tamen iuſtum id eſſe poſtquàm ſtatuimus, quàm facile fuit iuſtitiæ ante tam incognitæ rationes conquirere & inuenire?

Eccli. 32.

Acquieſce igitur tam iuſtis ordinationibus Dei.

18. Has itaque mente generatim complectentes, quieſcite poſthac, neque quidquam vltra inueſtigate: ſint felices modò, ſint fortunati, ſint diuites, fluant ex eorum votis omnia; qualia fuerint vota *intelliges in nouiſſimis eorum*. Neque quod iuſtum eſſe in omnibus ſceleratis generatim creditis, id de nefario quopiam particulatim ampliùs exquirite: neque cur hunc Tyrannum ferat Deus, cur hoc ſcelus non impediat, cur nefarius hic tam amplè dominetur. Superfluum eſt quæſtiones eiuſmodi, ſpecialiter inſtituere, vbi de iuſtitiâ generatim conſtat. Verùm id video, homines plerumque non tam de ſceleratorum bonis generatim, quam de huius nefarij qui præ oculis eſt, de huius impudici, de huius

Neque iuſtum in genere pariatis impios felices, ſed etiã hunc impium, in particulari quæ tibi offendiculo eſt.

Digitized by Google

huius truculenti à quo quis opprimitur, felicitate angi & potentiâ dolere. Hunc ſublatum vellent, hunc depreſſum, hunc in ordinem redactum. Sint ſanè in Indiis tyranni, ſint impij in Iaponiâ felices, dominentur iſthic ſcelera, parua de hoc nobis eſt curatio. Ain verò tu? Certè iam perſpicio, non Dei gloriam, ſed tuum incommodum has querimonias expreſſiſſe.

Hîc enim Deus felicè vult, vt per eum te caſtiget.

19. Quod ſi nihilominus Diuini honoris aſſertorem te dicis, eiuſque gloriæ cupidiſſimum; fis ſanè, & permitte Diuis cætera. Puniet eos Deus, deturbabit de gradu, taſtum coercebit, tum cùm id erit ei glorioſiſſimum. Tu dehâc re, ne cura. Interim id modò ad gloriam Dei conducit maximè, vt modò affligaris tu, vt opprimaris, vt mala ſuſtineas, & malos feras patienter. Hæc Dei laus eſt, hanc à te expectat. Idcirco hoc ſcelus, hunc proteruum patitur, vt tibi per eum patientiæ materia, ſibi verò laudis per te detur. Pœnas nonnunquam es commeritus: nefarius hic flagellum eſt, virga eſt quâ caſtigaris, vt poſt hanc miſeram vitam, nihil tibi ſoluendum reſtet. Patere flagellum eſſe: caſtigato filio, flagellum fit ignis pabulum, filio hæreditas ex aſſe reſeruatur.

Tum caſtigaturus ſuo tempore.

20. Iam verò, ſi nefarius ille virga tua eſt, cur conquereris eum tam potentem eſſe, florere opibus, florere fortunâ, florere dignitate? Virga eſt, & quæris cur floreat? vt tibi magis doleat, eâ cùm percuteris. Quid ergo! Virgum eſſe vis ſiccam & emarcidam? Et quæ tum tibi daretur patiendi materia, quod virtutis exercitium? quæ caſtigationis erit vtilitas, vbi doloris non eſt ſenſus? Floreant ſanè virgæ, floreant; & vt floreant, ſuccum è terrâ trahant, baccis turgeant, in folia ſeſe diſtendant, ſint conſpicuæ, ſint virentes, ſint floridæ: tempus erit cùm cuncta diffluent, nihilque futuræ niſi flammis deuouendæ victimæ; filiis caſtigandis quondam vtiles, cæterùm poſthâc inutiles futuri rami.

Tempus anſt in Deo ne praſcribe.

21. At inquies, longinqua eſt hæc ſpes, nimiùm durant virgæ hæ: cur non abijciuntur modò, cur tam diuturna eis felicitas? Ah querulum hominum genus! Longum tibi videtur tempus hoc quod exigimus? Audi Auguſtinum. *Quod tibi videtur longum, breue eſt. Vis eſſe longanimis? junge te æternitati Dei. Nam attendis ad dies tuos paucos: & diebus tuis paucis vis impleri omnia. Quæ omnia? vt damnentur omnes impij, & coronentur omnes pij.* Aug. in Pſal. 91.

An

An non id video, contra omnem rationem id velle te ? id enim vis, vt maxima pars orbis pereat, viuente te. Non hoc volo inquies, vnicum tantùm, illudque scelestum planè caput diris deuoueo : hoc si aufertur, plana mihi posthàc sunt omnia. Næ tu caussam tuam, sed non Dei, agis præclarissimè ! At verò non id perspicis, eodem prorsus modò alium de alio, sibi æquè ac tuus tibi infestò, tertium de tertiô æquè vt sibi videtur scelerato ac tuus tibi, conquesturos ? Nemo certè ferè vnus est, qui non aliquem sibi habeat infestum, quem sublatum cuperet, eodem quò tu iure. Neque verò tu ipse is es, quem non aliquis sibi obstaculo esse retur, licet id nescias. Quid ergo ? an illico omnia destruenda sunt, vt conquerentium votis Deus satisfaciat ? Certè & tu in numerum eorum venies, quos de medio tollendos statuit humana fatuitas. Ridicula hæc planè sunt, & indigna quæ tranquillitatem nostram perturbent vota. Floreant, vireant scelerati, castigentur, deprimantur ; verùm *Deus*, vt ait Augustinus, *impleat ea in tempore suo*, hoc est tempore à se præstituto. Tempus nostrum angustum est nimis & breue ; & angustior nobis adhuc mens est, quàm vt se ad ea *quæ Deus posuit in suâ potestate* tempora designanda queat extendere, & explicare.

§. V.

Rectè tamen nec solis malis bona, nec solis bonis mala eueniunt: vt hinc discas, nec quæ vocantur bona, vera bona, nec quæ mala, verè mala esse. hinc vtraque æstima prout sunt, non prout nominantur.

22. HActenus bellè. Verùm inquies, illud exinde rursus exsurgit difficile, quòd nec omnibus sceleratis fortuna semper faueat, nec iustis omnibus sit aduersa : & rursus plurimi impij miserijs ingentibus implicentur, vbi boni quamplurimi sunt in deliciis. Quid hîc repones ? Prouidentiam Numinis hîc quô pactô vendicabis ? Difficultatem hanc magnam sibi proposuit, in omnibus magnus Augustinus. *Nunc verò* inquit, *quando non solum in malo sunt boni, & in bono mali, quod videtur iniustum ;*

Quæritur cur bona & mala bonis vitæ dentur iustis & impiis promiscuè.

Aug. l. 20. de Ciu. c. 2.

Digitized by Google

verum etiam plerumque (quod quidem eſt veriſſimum) *& malis mala eueniunt, & bonis bona proueniunt; magis inſcrutabilia ſunt Iudicia Dei, & inueſtigabiles viæ eius.* Alio vero loco explicatiùs. *Non enim ſoli boni plenas habent domos rebus neceſſariis; aut ſoli boni vel ſalui facti ſunt, vel ab egritudine conualeſcunt; aut ſoli boni filios habent, ſoli boni pecuniam, ſoli boni cætera apta huic vitæ temporali atque tranſeunti: habent hæc & mali; & aliquando deſunt bonis, ſed deſunt & malis; & plerumque iſtis magis quam illis, aliquando illis quàm iſtis potiùs abundant. Permixta iſta temporalia Deus eſſe voluit.* Inſcrutabilia quamuis hæc Dei judicia, inueſtigabileſque vias dicat Auguſtinus, ipſo tamen duce, difficultatem hanc vt ſpero ſuperabimus, cum ſummam Diuinæ Prouidentiæ rationem intelligemus. Aug. in Pſal. 66.

Ratio prima D. Gregorij; vt nemo ſibi de felicitate blandiatur.

23. Vrget difficultatem D. Gregorius, eique enodandæ lucem aliquam rationemque præfert, quæ non parùm felicium animos domet, voluptatemque nimiam infringat & temperet. Audi Gregorium. *Cum bonis hîc bene eſt, & malis malè; incertum eſt valde, vtrùm boni idcirco bona accipiant, vt prouocati ad aliquid melius creſcant; an iuſto latentique Dei Iudicio, hîc ſuorum operum remunerationem recipiant, vt à præmiis vitæ ſequentis inaneſcant; & vtrum malos, idcirco aduerſa feriant, vt ſe ab æternis ſuppliciis corrigendo defendant; an hîc eorum pœnæ incipiat, vt quandoque complenda, eos ad vltima gehennæ tormenta perducat.* Ideo, inquit, juſtis felicitas ſemper ſuſpecta eſt: verentur enim ne mercedem, quam in cælis expectant, hîc cælô excludendi recipiant. *Vnde fit*, verba Gregorij ſunt, *vt ſancti viri magis in hoc mundo proſpera, quam aduerſa formident.* Ratio D. Gregorij, ſi hominem attendas, optima eſt; cùm enim incertum nobis ſit, quem tandem exitum ſortituræ ſint res noſtræ; ſuſpecta ſemper nobis eſſe poteſt, præſertim nimia proſperitas, ne ea ſola ſit merces operum. Atque hinc conijcere licet, quæ ea tandem ſint bona, quæ tam triſtem nata ſunt ingerere ſuſpicionem. D. Greg. 5. Mor. c. 1.

Ratio 2. D. Auguſtini, vt diſcamus eſſe bona bona propria, & mala propria mala.

24. Verùm, cùm Deo ſit perſpicuum qui demum felicem habituri ſint vitæ exitum, qui verò infelicem; adhuc id explicandum reſtat, cur non omnibus bonis bona, malis autem mala tribuerit. Si enim terrena felicitas bona eſt, certè non aliqui prorſus boni, ab eâ penitus fuerant excludendi: ſin mala, omnes plane mali, & non aliqui tantùm illâ fuerant caſtigandi. Hunc nodum

Digitized by Google

dum ſic, & ſanè feliciter, ſoluit Auguſtinus. *Quamuis ergo neſciamus, quomodo Deus iſta faciat vel fieri ſinat, apud quem ſumma virtus eſt, ſumma ſapientia, ſummaque iuſtitia; ſalubriter tamen diſcimus, non magni pendere ſeu bona ſeu mala, quæ videmus eſſe bonis maliſque communia: & illa bona quærere, quæ bonorum, atque illa mala maximè fugere, quæ propria ſunt malorum.* Quæ demum iſta? ſanè, virtus animi, diuinaque Gratia, tam quæ actualis dicitur, quam quæ habitualis eſt, animamque ſanctam facit, & ius Gloriæ tribuit, in hâc vitâ ſola bona ſunt, bonis propria: in futurâ verò, ipſa Gloriæ conſecutio. neque præter hæc, vlla bona ſunt, quæ boni tam præclarô nomine mereantur appellari. Iniuſtis propria mala ſunt, mala mentis affectio, peccatum, & hoc conſequens Gratiæ ſanctificantis, hoc eſt, iuris ad cæleſte regnum amiſſio, perpetua denique peccati merces, condemnatio. hæc mala adeò mala ſunt, vt ſola mala ſint.

Aug. l. 20. De C. l. 2.

25. At quis id credet, inquies? nemo non aliter ſentit. Sic eſt. Verùm cùm bonitatem peruerſitatemque rerum diſcernere Dei ſolius ſit, cui, quid quæque res ſit, intimè & ſoli penitus eſt perſpectum; eius certè, niſi decipi volumus, iudiciô decidenda eſt hæc res, & non opinione vulgi, temerariô rerum arbitrô. Igitur quid iudicat Deus? vide quid egerit. malis dat hæc quæ tu dicis bona, nec tamen omnibus; mala itidem, vt vulgus ea appellat, bonis immittit, nec tamen omnibus, nec etiam ſolis. Cur id agit? dicam cum Senecâ, neſcio an ex commercio cum D. Paulo, lumen ei aliquod naturam ſuperans adhæſerit. *Hoc*, inquit, *eſt propoſitum Deo, ſapienti viro oſtendere, hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe nec mala: apparebunt autem bona eſſe, ſi illa non niſi bonis viris tribuerit; & mala eſſe, ſi malis tantùm erogauerit.* Quid præclariùs commendandæ Dei Prouidentiæ dici poteſt? quid ad rectè de rebus ex Dei mente iudicandum, afferri poterat illuſtrius?

Ratio 3. Seneca, vt oſtendat Deum, hæc quæ vulgo vocantur bona & mala, non eſſe quod vocantur.

Sen. l. de Prou. c. 5.

26. Nugæ ſunt profectò, & ad triuia, ſtolidamque fæcem omnia tumultu peragentem, ablegandæ ſunt hæ voces; mala eſt paupertas, mala liberorum amiſſio, mala dignitatis iactura, mala plebis ſeruitus, mala ægritudo, mala mors. Neque minus illæ corigendæ ſunt, quibus recta valetudo, honores, diuitiæ, corporis commoda, liberorum procreatio, & cætera his ſimilia, à vulgo Bona per errorem ſane grauiſſimum, nominari ſolent. Ex-

Hoc probatur.

pungenda, inquam, ſunt hæc nomina, quæ nihil habent rei, apparatûs verò mendaciique plurimum. Hoc certè nos doceat Dei, ea prout ſunt & non prout appellantur, diſtribuentis authoritas. Si enim accuratiùs rem perpendimus; certè ſi bona ea eſſent, vera & ſincera, quæ vulgus inconditum dicit bona, an ea ſinceris ſibique dilectiſſimis amicis, hoſtibus ſuis danda, ſubtraheret, amicitiæ tam exactus cultor Deus? Rurſus, ſi vera mala ſint quæ paſſim dicuntur mala, an non illa hoſtibus ſuis puniendis impenderet, quibus iam amiciſſimum quemque ſæpenumerò exercet? Denique ſi bona ſint quæ vocas bona, an ea quibuſdam amicis tantùm, nec tamen maximis, impertiret; his vero quibus familiariſſimè vtitur prorsùs inuideret? Abſit hoc à Deo ſi iuſtus eſt, ſi ſincerus eſt, ſi amicis verè amicus eſt. Quòd cùm certè ſit, & ita quidem ſit, vt non poſſit non eſſe id quod eſt, cumque putatitia illa tum bona tum mala, paſſim bonos inter malosque diſperſa à Deo, ſic quaſi temerè, videamus; fateamur certè, neque morbos mala eſſe, neque tentationes mala, nec egeſtatem, nec aduerſam fortunam, vera mala eſſe; nec rurſus proſperam ſortem, diuitias, delicias corporis, commodam valetudinem, honores, & quidquid natura adamat, eſſe vera & ſolida bona. Res manifeſta eſt, de nomine laboramus. Vt quid ergo tam honeſtò nomine paſſim compellantur? Dicam: quia paſſim gaudemus decipi, & decepti in errorem alios trahere; ne ſoli decipiamur, mendacia nobis inuicem miſeri imponimus, & quod miſerrimum eſt, mendaciis delectamur. Vt autem mendacio fucum detrahat, promiſcuè tum bona tum mala diſtribuit, æquus rerum expenſor Deus.

Tãtum inſtrumenta ſunt vnde facias bene vel malè.

Quid ergo ſunt, inquies, ſi nec bona ſunt, nec mala ſunt? illico reſpondeo, inſtrumenta ſunt quibus mala poſſis agere, & verò etiam bona. Quis enim id mihi perſuadeat, diuitias mala eſſe, quibus video humana commercia ſuſtineri, tot opera pietatis miſericordiæque exhiberi, templa conſtrui, religioniſque dignitatem ſuſtentari? Quis verò ea mihi bona eſſe obtruſerit, cùm illud liquidò conſtet, ex iis rixas fere omnes, lites, periuria, inimicitias priuatas inter homines, inter Principes verò bella etiam crudeliſſima exoriri? Contra verò quis paupertatem mihi, tanquam bonum, rectè commendauerit, quam tot furtis, tot rapinis, tot homicidiis prouinciarumque deprædationibus anſam dare, 27.

Digitized by Google

dare, quotidie experimur? Rurſus quis Malum eſſe paupertatem aſſeruerit, ex quâ omnis in Republicâ officiorum, artiumque nata eſt varietas, prout ſequenti Tractatu demonſtrabimus? Tandem clare id perſpicio, per morbos, per ærumnas, per egeſtatem, per omnia denique quæ dicuntur mala, plurimos cælum petere, & obtinere; plurimos etiam miſerias has, æternis commutare. Neque id etiam obſcurum eſt, ſed planè manifeſtum, diuitias, honoreſque quibus plurimi ad inferos degrauantur, aliis id felicitatis præſtitiſſe, vt perituris aliquando diuitiis, æternas numquam extinguendas emerint & compararint.

28. Quid ergo tandem dicendum eſt, quomodo loquendum? Sic ſtatue & dic, omnia & bona eſſe poſſe & mala; bona, ſi bene iis vtaris; ſi malè, mala. Mala itaque non ſunt, ſed cum ſunt, tu facis mala: bona verò cum fuerint, bona certè vt eſſent, tu feciſti. Rectiſſimè Auguſtinus: *Omnia iſta bona ſunt, ſed vnde facias bene, non quæ te faciant bonum.* Addamus nos: tum verò fies bonus tu, ſi ex eis, aut per ea facias bene. Penicillus neque bonum facit pictorem, neque adeò malum; bonus vtcumque ſit, maluſque vt vulgò loquimur penecillus. Illò qui bene vtitur, bonus eſt Pictor, qui malè, malus: neque præſtantia inſtrumenti artificem commendat, ſed rectus vſus. Ita ſunt omnia: inſtrumenta ſunt, vſus verò bonus an malus vt ſit, id penes te eſt. Non igitur mihi poſt hac importunus quiſquam obſtrepat, quæratque cur Bona Deus, hoc eſt, inſtrumenta virtutum cur promiſcuè bonos inter & malos diſtribuerit. Illud ſi vult petat, cur tam peruersè inſtrumentis ſibi à Deo ſubminiſtratis vtantur ſcelerati; & hoc in Domini ſui dedecus, ſuamque perniciem conuertant, quò bene laudabiliterque poterant frui. Tum verò ſtatim regeram, id quidem ex maleuolo hominis arbitrio, maloque libertatis ingenitæ vſu ortum trahere, non verò ex hoc capite, quod non ſummâ cum prudentiâ, ſummoque conſiliô, vt iam vidimus, hæc quæ vulgus vocat bona aut mala, bonos inter & malos promiſcuè fuerint diſtributa. Maneat igitur, diuiſionem hanc tam æqualiter inæqualem, bene rectéque inſtitutam,

Quod ſi ergo bonis malè vtatur impij, non id Deo imputandum ſed vitio vtentium.

Aug. ſer. 3 de SS. Innoc.

§. VI.

Ostenditur diuisionem illam fortunarum aliter institui non debuisse, adeoque nec potuisse, nisi eô modô quô iam facta est. Itaque ne felicitati alienæ inuide, & alienis malis acquiesce.

Acquiescendum est distributioni bonorum & malorum promiscuæ, prout nunc est facta à Deo.

QVid iam vobis est animi, quis sensus Auditores? an posthàc tritum illud, sed vt parum dicam, temerarium oggeretis, *Quare via impiorum prosperatur*? acquiescetisne iudicio illius *qui dat omnibus prout vult*, neque vult quidquam, nisi quod æquum est? Benè est. Altiùs tamen lubet ascendere: non enim diuisionem hanc fortunarum tam promiscuam, iustam solum esse contendo, sed nec aliam esse debuisse, adeoque nec potuisse, aliter institui. Caussæ securus, id constanter assero. 29.

Probatur, quia nemo homo capax est, qui figillatim & bene, quin imò aliter ea distribuat-

Hic verò subrides tu, sat scio, humeros contrahis, supercilium eleuas & frontem rugas. Aliquid, vt video, hîc tibi non placet; non vsquequaque à Deo actum est bene. Verùm age, conseramus manus si placet. Ain verò tu, superciliose Censor, cui nullum non admordere sunt deliciæ; an tu tibi tam amicè abblandiris, vt fortunam cuique suam, te meliùs consignaturum fuisse tibi persuadeas? Tentanda sanè hæc res est, erroremque suum si fieri potest, dedocendus tandem Deus. Illud itaque sic statue, omnes omnino quotquot in orbe sunt diuitiæ, omne aurum argentumque quod aut fert India, aut quod ex terræ visceribus hactenus erutum totô vagatur orbe, penes te esse sequestratum: nihil pretiosi esse, quod non in manu tuâ sit erogare, distribuere, retinere prout libitum fuerit: cæteros omnes pauperes esse, omnium egenos, nihilque expectare nisi à te. An tibi sat virium, imò sat sensus & iudicij esse arbitraris, diuisionem hanc qui possis, non dico absoluere, sed vel instituere & inchoare? Si non; quid conquereris id factum, quod vt velis, emendare tamen non possis? Si etiam; itaque rem ordire, si placet, neque iam verbis, sed rebus ipsis dirimamus rem. 30.

Ostenditur id experientiâ facilè ad rem.

Dic igitur sodes. Quis primus esset, cui diuitias assignares? Egomet ipse, inquis. Facis profecto non illepidè: à se ipso enim charitas incipit, ordinata vt sit. Verùm quantum æris, quantum auri 31.

Digitized by Google

auri & argenti ex totâ congerie extraheres, tuoſque in theſauros conſignares? Quot ſeſtertium millia? auri quot milliones? non enim niſi vnicâ tantum vice potes eligere, ne numquam abſoluamus rem. Quid hæres in ipſo limine? quid tam citò dubitas? an iam ſubducendi ſunt calculi? an priùs ſtatuendum, quantam habiturus ſis familiam, quot procreaturus ſis liberos, quam obiturus dignitatem, quæ expenſæ faciendæ, priuſquam id ſcias quæ tibi ſint ſumptibus ſuffecturæ diuitiæ? Id verò ſi priùs ſtatuendum eſt tibi, age cogita tecum ipſe, antequam de te quid ſtatuas. Verùm vt totius orbis expectationi facias ſatis, te pro hâc opportunitate præterito, ad proſpiciendum cæteris abeamus, ne totus, ſi diu morandum eſt, in te irruat offenſus orbis. Si tamen de te ipſo ſtatuere certi quid non poſſis, quid alijs facturus ſis, facilis iam eſt coniectura. Pergamus tandem ad cœteros.

32. Dic ſaltem amabo; quis ex omnibus quotquot ſunt hominibus, à te ſecundus erit, cui partem ſuam munificus aſſignes? Quid rurſus hîc circumſpicis, quem tandem deſignàs oculis? En fratrem tuum hic penes te: nullus ſanè hôc tibi coniunctior naturâ & ſanguine. Quid caput moues? Frater, inquis, eſt, at noui fratrem: cum nempe qui mihi parentum amorem blandiciis falſimoniiſque ſubtraxit perfidus; iam me adorat, à me cùm totus pendet. Noui ingenium viri, hercle, indonatus mihi abibit hodiè; recedat modò, cras videro. Næ tu elatò nunc es animô vir bone, fortunarum factus arbiter. Verùm ſi tam citò lites moueantur & jurgia, quando demum finienda eſt hæc diſtributio, quam ne quidem datur incipere? An non hîc expectandæ ſunt totius orbis querimoniæ & clamores execrantis te reipublicæ, laboranti mundo quòd non ſubuenis?

33. Verùm ſtultus ego ſim & demens, lateri tuo ſi adhæream, ſperemque te quidquam acturum rectè, niſi priùs quid cuiuſque ferat genius, quid neceſſitas, quid filiorum futura multitudo, quid vnicuiuſque ætas, quid vitæ diuturnitas, quid dignitatis ratio, quid bellorum impetus, quid fortunæ futura varietas, quid negotiorum euentus, quid hominum bonis inſidiantium perfidia, ſint allatura, probè penituſque perſpexeris. Hæc autem omnia perſpicere te poſſe putas, homo minimæ mentis, & proiectæ audaciæ? ſine quæſo, ſine Deum agere res ſuas, imò & tuas,

Ea incapacitas hominis probatur à priori.

tuas, momenta cui omnia, neceſſitateſque penitùs ſunt conſpicuæ. Agat ille prout placuerit, qui agit omnia *in pondere & menſura*, qui *gratias ſuas diuiſit prout vult*, vult autem quod videt viribus, genio, naturæ, tempori, maximè accommodatum; quod æternæ ſaluti procurandæ maxime conueniens. Ad has leges omnia attemperauit: has quia non attendimus, ad omnia cœcutimus, nec tamen cœcitatem præfracti agnoſcimus.

Lubet tamen eam prorſus detegere. Adhuc enim obmurmuras, ſat ſcio, illudque tibi ipſi tacitus dicis, ſaltem illi (& aliquem mente deſignas) bona tanta non committerem, in manu ſi foret meâ. Sceleratus eſt, impius eſt, faſtus nimius deprimendus eſt. Benè habet; verùm & hoc quoque alius de tertiò conqueritur, alius de quartò; & ſic denique nemo homo eſt, qui non queritur; nemo homo, de quò querimoniæ non deponuntur. Quòd ſi querelæ iuſtæ ſunt, ſanè nihil in toto rerum ordine, à Deo factum eſt iuſtè. Igitur emendemus omnia, reſtituamus ordinem, & ne querelis detur locus, ſtudia conferamus, iuſtamque tandem inſtituamus rerum omnium diuiſionem. Attendite nunc quotquot eſtis mortales: ſacer Senatus iam coactus eſt; res intus agitur magna: de lege inquam agrariâ, & argentariâ, Senatus humani conſultô, peremptoria ferenda eſt ſententia. 34.

Et vt ordine tota cauſſa deducatur, illud priùs ad iudicium reuocandum eſt, an licet diuitiæ fortunæque non malè fortaſſis Deus, malos inter bonoſque promiſcuè diſpertierit, non congruentiùs ſaltem, meliùſque vni tantùm ordini fuiſſent aſſignandæ. Nam quod non malè, imò benè factum eſt, meliùs tamen fieri poſſe, non repugnat. Itaque irritemus diſtributionem Dei, omnibuſque detrahamus bona omnia, imò & mala. Iſtud iam in quæſtione eſt, non cui danda ſigillatim, nam id nimis longæ conſultationis eſt, vti vidimus, ſed cui ordini. An ſolis omnibuſque bonis bona, an verò bonis omnibus ſoliſque mala: malis autem an ſolis bona, an ſolis danda ſint malis mala. Nihil enim ampliùs quærendum reſtat, nec alia inuenietur diuiſio, præter eam quæ iam eſt. Propoſita eſt quæſtio. Igitur ſi placet, arbitrare; & vide an non in maximas implicandus ſis difficultates. Dic tamen ſententiam. 35.

Mala non eſſe danda ſolis malis

Ego verò, inquis, ſic ſtatuo, manifeſtam eſſe rem. Bona certè omnia malis & peruerſis omnibus abiudicantor; malis verò & calami- 36.

Digitized by Goog

calamitatibus, omnes omnino opprimuntor, sic iudicò sic statuo. Quis enim dementi arma non eripiat, quibus & se & alios in perniciem, iis malè vsurus trahat? Ita tu, & quidem magnô fastu. At verò, an id è re publicâ futurum putas, & verò etiam quod maximè spectandum est, è re Diuini Numinis? Quis id dubitat inquis? Imprimis ego. Si enim modò tot beneficiis allecti à Deo & implicati peccatores, nihilominus tam impudentes sunt, vt barbarum in morem ei rebelles sint, eiusque tam sancta imperia detrectent; in quantam eos impudentiam abituros censes, si injuriis à Deo se peti existiment; existimaturi procul dubio, si cuncta sibi bona eripi persentiscant, & præterea non ferendis calamitatibus inuolui? Effrontem si se mendicus præbeat eleemosynam lautam cum accepit, benefactorisque sui oculos impudenter inuolet; quid demum ab hoc sceleſto capite expectari potest, indonatus si dimittatur, & quod peiùs est mulctatus malè? Non igitur è re & honore Dei erit ista diuisio. *probatur, quia id nõ erit ex honore Dei.*

37. Non etiam è re publicâ: si enim modò scelerati illi, cùm diuitiis abundant, nullaque vllius rei nisi virtutis penuriâ premantur, de impietate tamen suâ non erubescant, fraudes conscientiâ reclamante nihilominus texant, iustitiam corrumpant, & pessumdent: quid demum illi, paupertate extremâ cogente, non audeant? Certè cùm in omne nefas proiectum sit eiusmodi hominum genus, neque quid conscientia dictet, quidue Deus imperet, magnopere soleant attendere; furtis, latrociniis, & bonorum deprædationibus complebuntur omnia: sceleribusque tantis necessitas & paupertas, neque planè abs re, prætexetur. *Nec ex bono reipublicæ.*

38. Video, inquies, erraui. Bona itaque, ne pessimi euadant qui mali sunt, sceleratis omnibus, & solis posthàc, & quidem profusè ingeruntor. Quid enim? Sæpiùs sanè me audisse memini, & verò etiam sacræ Paginæ testimoniis comprobari, diuitias ruinæ causam optimis cæteroquin viris, sæpenumerò præbuisse. Subtrahenda igitur ipsis est mali occasio, vt semper boni sint. Scelerati verò cum iam orco se deuouerint, ea possideant, nocere possessori quæ possint. Neque si supplicia æterna, quæ euasuri non sunt, malefactis augeant, curandum est magnoperè. *Non etiam solis malis bona dãda sunt.*

39. Priori hic arbitratus non est absimilis. Quis enim non videat, quòd si nemo diues esse posthac possit, nisi sit sceleratus, sceleratos illico forè quamplurimos, vt sint diuites? quod si

iam, vbi bonis esse datur & simul diuitibus, multi nihilominùs, vt diuitias sibi parent, sectantur scelera; quid tum futurum reris, cùm ad opes non nisi per scelera patebit via? Infinitos sanè à rectô virtutis tramite auocabit, & in omne vitium naturâ suâ procliues præcipitabit, certa illa sceleratisque solis proposita diuitiarum spes. Fatere igitur iterum errasse te, & nec malis solis bona, nec adeò solis & omnibus mala esse ingerenda.

Neque omnibus iustis danda sint bona.

At cum bonis tam benè affici videare, neque absque caussâ, cum & te inter bonos sine dubio connumeres; quid illis agendum censes? Diuitesne vis vt sint omnes, an vt omnes pauperes? Diuites, inquis, vt sint volo, & quidem omnes, & quidem solos. Intelligo: rem tuam agis, & pro domo tuâ; nam inter bonos te recenses. Sed pace tuâ dixerim, id certè Deo non erit vsque adeo honorabile: infinita enim hominum congeries, honestatis virtutisque partibus adiiciet animum, non vt Deo, sed vt cupiditati suæ obsequantur; nec iam piè Deo viuetur, sed diuitiis, quod rectè Augustinus admonet: *Permixta* inquit *ista temporalia Deus esse voluit: quia si bonis solis ea daret, putarent & mali propter hæc colendum Deum*, quod sanè si rectè expendis, non est Deum colere sed se. Adde, si vt rectè paulo ante monuisti, boni omnes essent opulenti non omnes in arrepto virtutis tramite perseueraturos. Multos enim diuitiæ perdidêre; neque omnes eô sunt cerebrô, vt sine capitis vertigine fauentem fortunæ auram sustinere diu queant. Augerent itaque, vt vides, diuitiæ bonis omnibus passim & temerè concessæ malorum numerum; & sic cùm bonis fauemus, multiplicamus malos. 40. Aug in Psal. 66.

Nec etiam omnibus bona ingerenda mala.

Pauperes ergo sint omnes, inquies, vt semper boni sint. Votum bonum est fateor, sententia vero non bona, imò perniciosa quàm quæ maximè. Nam si nunc, quando boni, vitæ huius commodis opibusque minimè excluduntur, tam pauci tamen sunt Deum virtutemque qui sincerè colant, quàm paucos tunc futuros arbitraris, vbi sanctos mores certò certiùs consecutura est misera paupertas? Quis tum malus peruersam vitam in meliorem commutabit, & ad bonorum ordinem transiliet, si illico ex opulento futurus est miserrimus, & vt bonorum numero adscribatur, dimittenda videat bona, quæ non nisi sceleratis fas sit possidere? Interim si bonorum nemo diues, nemo potens, nemo opulentus, quis Religionem fouebit opibus? quis templa con- 41.

struet,

ſtruet, quis dotabit ſacras domos, quis altaria procurabit? ſceleratis ſcilicet impiiſque hominibus ea incumbet cura. Ipſorum denique tyrannidi quis reſiſtet, ſi nemo potens bonus? quis eorum impudentiæ ſe opponet; quis virtutis defenſor, quis ſolatio oppreſſis futurus, ſi nemo iuſtorum potentiæ quidquam habeat, & omnis cum diuitiis. vti fieri aſſolet, auctoritas, omnis vis, omne imperium, ad ſolos impios fuerint deuoluta? Vides iam certè, ſi quidquam vides, neque malos omnes pauperes eſſe poſſe, neque omnes diuites: & longè minùs, bonos rectoſque homines, aut omnes diuitiis cumulandos, aut paupertate omnes miſeriiſque eſſe implicandos.

42. Video inquies, ſed quid agam? quo me vertam? illud tantùm occurrit modò, vt omnium fortunarum æqualis fiat inter omnes diuiſio. omnes pari gradu ſint, diuites, opulenti, & felices; nec quidquam ſibi detractum obmurmurent boni, nec quidquam bonis adiectum conquerantur mali: tum ſanè ceſſabunt indignantium voces, obſtructæque argento querimoniæ contiteſcent. Verùm vtinam tacuiſſes tu ipſe vir minimè male! Hic enimuero omnium quos protuliſti dementiſſimus eſt arbitratus, prout ſecuturo Tractatu planum faciam. Omnia dum æquas, perturbas omnia; & dum cuncta facis paria, peruertis ſingula, & perdis vniuerſa. Hæc porro deinceps, vti dixi: nam diſſoluendus eſt in præſentiarum hîc hominum cuncta arrodentium ridiculus Senatus. cras agentur reliqua.

43. Illud tantùm nunc ex hac ratiocinatione colligam, abs re eſſe quòd me aliena felicitas, aut etiam aduerſa fortuna angat, ſollicitum habeat, & perturbet. Rurſus ab omni ratione longè alienos eſſe ſermones illos, quibus otioſi quærimus, cur boni deprimantur, cur mali floreant: cur ſi aliquibus bonis bene ſit ab opibus, & à re domeſticâ, non ſit omnibus: cur ſi malis aliquando futurum eſt malè, non ſit modò: cur ſi plectantur aliqui, non caſtigentur vniuerſi? illud enim iam oſtenſum eſt, vniuerſim magno conſilio & ſanâ ratione, ſceleratiſſimo cuique ſpes etiam maximas fuiſſe ingeſtas: deinde etiam, non aliâ quam tam inæquali malos inter bonoſque ſortitione, bona vel debuiſſe diſtribui, vel etiam potuiſſe. Quòd ſi verò veritatis huius vim percipio, tum ſanè huius ſceleſti & illius impij, & tertij nimiùm inſolentis felicitati, opibuſque quantumcumque flagitioſi homi-

Itaque nemini felicitatem quàm habes inuide.

nis facilè acquieſcam; nec inuidebo. Si malus eſt, & tamen diues; diues eſt, vt bene faciat, & tandem bonus fiat : felicem facit Deus, vt ad ſuum obſequium beneficiis peruerſum alliciat. Obſequi ſi noluerit, aliqua eius bona remuneratur, ne quidquam in extremo iudicio poſſit exigere, vbi plena ſcelerum ineunda eſt ratio, & integra ſuppliciorum ſubeunda eſt menſura. Quid nunc nequidquam turbor ? *intelligam in nouiſſimis eorum.* iſthic toti mundo fiet perſpicuum, non niſi prouidentiſſimâ Dei ordinatione, hæc ſic fuiſſe diſpoſita; ſanctiſſimâque prorſus ratione id factum, vt rationes Diuinæ Prouidentiæ nos laterent. Prouidentiam hanc colo, & ſecurus ſum; hanc veneror & felix ſum; hanc adoro & beatus ſum. Omnia ſic fecit, qui fecit omnia; & vt faceret omnia, ſic eſſe voluit ſingula. Iuſtus eſt, qui ſuum cuique dat; Prouidus, qui cuncta rectè ordinat; Sanctus, qui non niſi rectiſſimum finem operibus ſuis habet præfixum. Itaque *Benedicite omnia opera Domini, Dominum,* & quidem *Ex hoc Nunc* ignorantiæ meæ, *vſque in ſæculum.*

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS VIII.

Pusillum & magnum ipse fecit: & æqualiter est illicura do omnibus. *Sap. 6.*

Ostenditur & bonos & malos promiscuè inter se habitare debuisse. item non bona fortuna modò, sed & dotes corporis & animi hominibus non æqualiter debuisse dari. Itaque ne te affligant defectus, nec miseriæ alienæ, aut etiam propriæ.

PROOEMIVM.

DE omnibus curam æqualem quod gerat, nullius personæ exceptor Deus, tam id quidem verum est, quàm verax est ipse Deus, qui id suo ore testatur, & verò etiam factis comprobat. Arquis id sibi persuaserit, inquies, qui tantam non in reliquis modò creaturis, sed & inter homines ipsos rerum omnium, non fortunarum modò, sed & corporum, ingeniorumque varietatem attendit? An verò eandem filiis suis curam adhibere censebitur parens, qui vnum quidem studiis magnô impendiô applicat, alterum verò ad quisquilias, & plebeiorum fæcem abiicit, vt laborando malignè victitet? si pater est communis, communes si sint filij, cur non communis fatuor? Hæc Deum rursus impetit querimonia. Audienda est omnino, & porro detergenda. Quòd vt ordine agam, prout præcedenti Tractatu de fortunæ bonis egimus, ostendimusque ea neque bonis neque malis solis potuisse erogari, sed promiscuè; ita & hoc ipsum magis dilucidandum est, & demonstrandum præterea, hoc quoque omnibus tum corporis tum animi dotibus prorsus conuenire. Ostendam verò sine hâc ingeniorum, indolis, humorum, corporum, conditionum varietate, nec orbem sustentari

ſtentari potuiſſe ; nec verò etiam hominum æternam ſalutem conuenientius potuiſſe procurari. Ex quo illud fiet conſequens, neminem alienis malis, ſeu ex naturæ vitiô, prout ſunt faſtidioſi conuiuentium mores, ſeu etiam ex fortunæ mutatione oriantur, imò ne ſuis quidem debere quemquam magnopere perturbari.

§. I.

Proponitur ingens hominum, non fortunis modò, ſed naturæ dotibus, moribus, indole, ingeniô inter ſe differentium, & nihilominus inter ſe promiſcuè habitantium varietas, multarum perturbationum cauſſa; verùm homines inter ſe tam varios, promiſcuè ſibi conuiuere debuiſſe oſtenditur.

Proponuntur querelæ, quod in hominibus qui tamen naturâ pares ſunt, tanta ſit nihilominus, diſſimilitudo,

GRatias omninò maximas, iniuſtis licet hominum de Dei Prouidentiâ conquerentium vocibus : quô enim querimonias magis accumulant, eaſque accuratiùs expendo, eô magis illa mihi, pleniuſque elúceſcit. Iniuriam ſanè maximam humano generi feciſſe videtur Deus, dona ſua, naturæ inquam munera, tantâ inæqualitate inter homines quòd diſperſerit ; iniquum enim eſt, inter æquales æqualitatem non ſeruari. At ego id aſſero, nunquam æquiorem ſe hominibus præſtitiſſe Deum : æquiſſimumque fuiſſe, varietatem tantam & inæqualitatem, quòd induxerit. Quod clarè vt expendam, audiendæ ſunt priùs conquerentium voces, ne muſſitent denuo inauditos eſſe condemnátos ſe. 1.

In bonis fortunæ.

Ah non id ſtupendum inquies, quòd cum homines primâ origine & naturâ pares ſint, tam impares tamen eſſe non fortunæ modò, ſed & animi corporiſque dotibus ? quaſi ſi natura, quæ omnium communis mater eſt, non paucis fuerit rigida nouerca. Hæc quidem perturbationum inter nos, & non minima eſt origo. Quid enim ? imprimis (inde tamen id conſequitur) vnus pauper eſt alter diues, quod quidem fortunæ eſt. Tamen vt vt ſit, vnus commodis vndique diffluit, lautè comedit, ſtertit ſine curis, fora obambulat nullius rei ſollicitus, latè imperat, ſeruos habet ad nutum obſequentes ; denique viuit, oblectatur curis vacuus, 2.

Digitized by Google

vacuus, deliciarum plenus. Alter interim non viuit, ſed ad dimenſum quotidie victitat, nullus ei prouentus niſi quem manus rigidæ calliſque dant obductæ, nullus ei fructus prouenit niſi quem rigauit immanis ſudor: & tamen homines ſunt naturâ pares, conditione ſimiles.

In corporis robore & conſtitutione.

3. Deinde, vnus quidem vir eſt, hoc eſt, robuſtô virilique corpore, alter fœmina plurimis certè, præ viro, corporis implicata incommodis. Et inter hos iterum ſumma eſt varietas. Aliqui namque, membris ſunt benè compactis, bonâ valetudine, corpore contra aëris inclementiam probè firmato: aliqui, carne tam flaccidâ, viribus tam remiſſis, capite tam poroſo, vt minimâ perflentur aurâ, & in catharros toti diffluant. An non tamen ex eâdem omnes eruti terræ maſsâ? quî fit ergo, vt in tam diſpares teſtas lutum tam ſimile, idem planè figulus coegerit? certe patria eademque, pari modo eodemq; labore poterat efformare.

In ingenio & animi dotibus.

4. Præter hæc, quanta Deus bone in ſingulis eſt geniorum, ingenjorumque diuerſitas! ſtupidus hic nihil percipit, ad omnia cœcutit, merum ſtuporem dixeris: alter perſpicaciſſimi eſt ingenij. Rurſus inter hos, mira multis faciliſque in percipiendis rebus eſt agilitas, ſed in retinendis fallaciſſima memoria; alijs ingenium ſit licet tardius, peruadunt tamen ſtudiô & perrumpunt omnia, eaque quæ ſemel mente complexi ſunt, memoriâ retinent tenaciſſimâ. Rurſus non omnibus ſtudijs, eadem eodem modô apta ſunt ingenia; quædam his, his alia percolendis magis ſunt accommoda. Denique qui bonô valet ingeniô, iudicio ſæpè eſt exiguo, ſæpè exotico, ſæpius nullo: quibus in percipiendo ingenium, & iudicium in diſcernendo, non rarò deeſt memoria; & tandem quibus eſt animus ad omnia compoſitus, ijs deeſt corporis valetudo, animæ agentis neceſſarium inſtrumentum.

In moribus & affectionibus.

5. At verò magnum illud geniorum, indolis, morum, animorum ad varia inclinatorum diſſidium inter homines qui conſiderat, id ſanè inueniet, ne duos quidem reperiri in toto terrarum orbe ſibi conſtantes, ſibique ſimiles. Id verò quis ferat? hinc iurgia, hinc diſſidia, hinc auerſiones mentium, hinc animorum perturbationes. Vnus enim faceto liberalique eſt ingenio, alter malâncolico, ſibi aliiſque tetrico: ille iocis delectatur & cantibus, huic iſta faſtidio ſunt, lacrymis oblectandum cre-

das.

das: hic tardus est linguâ, manibus remissus, toto corpore lentus & frigidus, neque facilè hominem moueas nisi vi propulsum; ille vegetus, alacris sanguine, in agendo celer, fertur suo genio promptus ad omnia, sibi semper similis, semper lætus. Illum si tãtillum moueas, illico in ignes dissilit, in furias agitur abreptus irâ; hunc omnibus cõmendat ingenita manſuetudo. Illum comitas, affabilitas, facilisque genius cunctis charum faciunt & amabilem; hunc verò rusticitas, inconditi corporis motus, insulsique gestus cunctis inuisum reddunt, in syluas ablegandum proclamant omnes, vbi *Rudi puer excidit alno.* En quanta hominum varietas, quàm dispar omnium conditio. Et inter hos dum viuitur, quis possit placidè viuere?

Imò in eodem homine, pro rerũ varietate tanta variatio.

Lamentari, vt video, rursus incipis. Verùm an dixisti omnia? 6. an omnem mouisti lapidem? Haud reor; nam illud prætermisisse non debueras, quod tamen maximum querimonijs tuis dabit pondus; diuersitatem hanc tam variam tamque intolerabilem, non in diuersis modo hominibus reperiri; sed quod pessimum est, & in vno eodemque homine, pro rerum temporumque varietate, varios reperiri homines, inter se maximè diffidentes, semper varios, rarò eosdem. Hæc sanè res est, vt feratur, difficillima; quæque rectam conuiuentium societatem, imò ciuitatũ ordinationem probam, ciuiumque coniunctionem reddit prorsus difficilem. Si enim suis homines moribus constarent, genioque constanter & mordicùs inhærerent, scio ego, inquis tu, quô pactô forent omnia ordinanda. Ain verò scis? age porrò, ordina.

Huic incõmodo stultè credis obuiari posse, si similis genij homines simul habitent.

Quod si, inquis, melancolico qui sunt genio semper tales fo- 7. rent, qui lætâ indole semper læti, iracundi semper colerici, ad studia propensi semper sibi constantes & sic deinceps; tùm sanè ciuitatem totam in compita vicosque diuiderem ego, statueremque vt omnes, qui eiusdem genij sunt, ijsdem in vicis quasi tributim habitarent; vt modò solent veteramentarij veterumque vestium interpolatores. Sic ergo Iouiales illos genijque lepidi homines, in vnum vicum compingerem; isthuc musicos, isthuc cytharædos, isthuc vietores, isthuc vina, isthuc coquos, isthuc bellaria, isthuc parasitos, isthuc aleas, isthuc tessulas, omniaque oblectamentorum genera per classes suas ritè disponerem. Sanè sic compositi viuere poterunt pro geniô suô, cantare

ad

ad rauim vſque, ſaltare dum toto corpore ſudor diffluat, idque ſine tetricorum hominum murmurationibus aut impendio, qui ſibi ſemper occlamant obtundi caput, cùm quis agit lepidè, aut loquitur iucundè.

8. Deinde verò, hiſce rectè ex ſententiâ compoſitis, omnes illos Saturni æmulos, melancolicos, inquam, quibus nunquam ne ſibi ſecum quidem conuenit; ſilicernia, terræ pondera, quibus caput nigris ſemper oppletum vaporibus & talento grauius in terram propendet, in extrema amandarem vrbis compita, Septentrioni, frigido nimirum vento maximè expoſita? ijſque veſpillones, libitinarios, ſandapilarios, & quotquot corporibus ſepeliendis impendunt operam, interſererem; tetricos quoque rerum omnium indagatotes & cenſores, qui murmurandi materiam vndique conquirerent. Illic ſanè admurmurarent, arroderent & ſe & omnia pro ſuo libitu; ſterterent, plangerent, lachrymarentur, ſine audientium inuidiâ aut faſtidiô: omnes enim eiuſdem ſunt genij.

9. Iam verò bellicoſos illos, illos Martis pullos, quibus exæſtuat bilis, & ira eſt feruentior, quos bella delectant & iurgia, quis non iudicet vnà compingendos? habitent certè inter eos cultrarij, enſium armorumque politores, per me licet, vt inſtrumenta genio ſuo apta ad manum habeant. Iſthic narrare poterunt bella, & quibus interfuêre prælia; iſthic noua poterunt concitare bella, iurgari, clamare, & rixis miſcere omnia; pugnare ſi libet denique, & mutuis ſeſe vulneribus confodere. Agent certè pro ſuo genio, nec vllius niſi ſuo impendio.

10. Sapientes autem viros, non eſt dubium, quin vnà neceſſe ſit conuiuere, vt conferant ſtudia, vt ſe animent, vt extra ſtrepitum ſint tumultuosè debacchantium, vt moderatè agant inter ſe, & fructum quæſitæ & inuentæ iam ſapientiæ ſecuri percipiant. His verò bibliopolas, librorum excuſores, librarios, amanuenſes coniungi debere, non attinet me dicere; res ipſa loquitur. Funginos denique homines, ne ſapientibus moleſti ſint, tetrica inquam capita, quibus cùm parum ſit rei, multum tamen verborum eſt; ſtultos aut ſemiſtultos clariùs dixerim, qui nihil non effutiunt, nunquam non garriunt, ſine vllo aut ingenij, aut iudicij acumine, pſittacos dicas aut loquaces picas, deſultoriè, quod ob os venerit, proclamantes; hos inquam omnes ne Sa-

pientibus posthac obstrepant, in insanientium domum, aut si domus vna non sufficit (nec verò sufficiet) vicum inquam integrum, eumque benè magnum, ablegandos omnino censeo. Isthic sibi sapiant, donec insaniunt. Hôc modô prouisum erit reipublicæ. Nunc verò vbi omnes habitant promiscuè, quid tandem tranquillitatis sperari possit? Sapit vir, insana est vxor; liberi scelerati, & in omnem voluptatem propensi domum complent clamoribus; turbatur iocantium cachinnis auus, multis iam ab annis putridus senecio; rixantur serui, insaniunt vicini. An hæc est forma, benè & in ordinem digestæ reipublicæ? quis id patienter ferat? cui, vt maximè velit, tot inter turbas dabitur esse tranquillo?

Refutatur hæc insana distributio.

II. Ah miseros nos mortales! vt desipimus, cùm nobis sapimus! quas non ineptias congerimus, cùm cogitationibus nostris ablandimur, iisque frænum remittimus! Verùm vt paucis hoc absoluam, quod tantùm absurditate suâ nouitateque placere potest; dic quæso castrorum metator, vicorumque designator acutissime, in quô vicô tute tibi domicilium conquireres? Iniurius sanè sum homini, id qui rogo: hominem enim verò longè supra vulgus sapientem alloquor. Quis dubitet igitur, quin in sapientum vico domus ei collocanda sit, & quidem non vulgaris? Ita sit, isthic habita. Iam verò, vxorem tuam in quem vicum amandabis? Rides hîc, sat scio, & ne de hâc quidem dubitari posse illico clamas: in insanientium, aut certè non rectè sapientium ingentem vicum, ablegandam prorsus, & quidem quantocyus. At quâ de caussâ? Quia desipit inquis, aut quod parum distat, sapit vt fœmina.

12. Ain verò tu? & ego quidem cum bene calculos subduxi, aio in stultorum compita compingendum te; illam verò in sapientum esse deducendam vicum, & quidem honorificè; neque enim & isthic deessent fœminæ. Miraris quod id asseram? rationemque exquiris? Dicam. Tam sapiens cum sis, omnia vt rectè potueris ordinare, certè stultam tibi copulasse fœminam, non nisi extremæ id est dementiæ. quis id non videt? vxor autem tenuitatis suæ sibi conscia, sapientem virum qui sibi præsto foret, quòd delegerit, ea demum summa dicenda est sapientia. igitur si stulta est, sapuit stultè, cùm tu sapienter desipis. Quid hîc repones? vtrum vicum destinari tibi autumas? certè neutri es aptus. non insanien-

Digitized by Google

insanientium profectò, quia sapis hercle, sapis quàm qui maximè. non etiam sapientum; quia dum sic sapis, insipienter prorsus agis. Vos litem hanc domi quisque suæ, si vultis, dirimite. ego iam istud ago; aioque hinc ipsissimam rationem clarè deduci, cur tanta geniorum varietas, non in classes quæque suas sit distinguenda, verùm miscenda promiscuè: sic vt pauperes diuitibus, amæni melancolicis, iracundis mansueti, incultis & rusticis vrbani, malis boni, sapientibus stulti, stupidi acutis intermixti, vnam pariter constituant, nec interpolatam habitatione rempublicam.

13. Nam, vt cætera taceam incommoda, quantam putas exoriturum illico tumultuantium hominum tempestatem, vt executioni mandaretur hæc res? quis se rusticum, quis se iracundum, quis se melancolicum, quis se lentum, quis se insipientem fatebitur, cum nemo sibi non sit sapiens, nemo non mansuetus, nemo non elegans? sanè per vim sese mutuo è compitis eiicient homines, vt quisque quòd vult occupet; mutuisque sese vulneribus conficient, de loco sibi debito dum disputatur: sicque confectus extinctusque erit orbis, antequam in suum ordinem ritè sit discretus. En vt exercitum totum deles castrametator egregie, castra dum tam stultè dispungis & metaris.

14. Iam verò, vt dicere institueram, vt ita foret, totumque mortalium genus in classes suas pro moribus, & genio cuiusque foret distinctum, tristesque tristibus, lætis læti, mali improbis, probis probi, irâ ferventes iracundis, mansuetis mansueti, stultis insipientes, sapientibus modestè sapientes cohabitarent, vnaque conuiuerent: fit ita, per me licet. At quamdiu credis duraturum eiusmodi commercium? ne diem quidem vnicum. Tanta est enim, non hominum tantùm, sed & vnius hominis varietas, vt vix vnâ sibi constet horâ; semper est varius. qui diem hodie ducit lætus, crastinum tristis exiget; nunc bile, vel atrâ, vel flauâ vrgemur: nunc perplacent omnia, nunc displicemus ipsimet nobis; nunc cantus nos delectant, nunc auribus officiunt; nunc ad omnia exporrecti & agiles, nunc nobismet-ipsis sumus oneri. Quòd si ergo pro geniorum, morumque diuersitate, designanda est habitatio, quotidie mutandæ sunt ædes; neque quidpiam totâ vrbe videbimus, nisi vltro citroque migrantium insanas discursationes.

Neque possibile est, ob hominis inconstantiâ & prodiuersitate rerum, varietatem.

Ita eſt. vix vnquam vitiô noſtrô id ſumus quod ſumus, aut eſſe quod debemus. præterquam quòd tanta præterea ſit, non genij modo, ſed & fortunæ nos circumſtantis, morborum ingruentium, euentuum nos prementium varietas, vt iidem, licet maximè velimus, eſſe vix poſſimus. iam volumus quod noluimus; iam amplectimur quod horrebamus; iam timemus, iam amamus, alia ſemper atque alia; alij ſemper atque alij. voluitur & immutatur homo, *Et nunquam in eodem ſtatu permanet.* Non igitur in mores aliorum quibuſcum tibi conuiuendum eſt, perturbationis uæ cauſſam reiice, ſed in tuos. Neque illud oggeras cùm tali mihi pax eſſet, illi viro pacificè conuiuerem, hæc vxor ex meo genio eſſet, cum hoc amico vitam ducerem iucundiſſimam, tranquillitas foret æterna. Erras inquam, erras quàm qui maximè. nam & tuus tibi mutatur genius, & is qui modò perplacet amicus, mutatur vt tu; nam & homo eſt ſimilis tui, varietati vt tu obnoxius. Conſonent, licet fides, dulcemque edant ſibi conſonæ ſymphoniam; quid tamen concentûs ab iis exſpectari poteſt, ſi mutantur ſingulæ, nec ſtatum, quem ars dedit, mordicùs retineant? remittit ſe vna, altera in altiorem aſſurgit tonum, & ſic tota interturbatur harmonia, vbi concordiæ non eſt conſtantia. Non igitur putidè conqueramur poſthac, tam diuerſis hominum geniis & conditionibus quòd conuiuamus; ita certè fieri vt videtis oportuit. id tantùm agite, quod, vt non turbemur hominum à nobis diſſidentium vitiis, opportunè monet Apoſtolus, *Alter alterius onera portate*, quæ euitare non poteſtis, *& ſic adimplebitis legem Chriſti*, Deique ſic ordinantis omnia, voluntatem. 15. Iob 14. ad Gal. 5.

§. II.

At inquies diuerſitatem illam indolis, conditionis, & geniorum Deus inter homines inducere non debuerat. Proponitur obiectatio: omnia ſcilicet æqualiter diuidi debuiſſe.

Omnia incommoda ceſſarent, inquies, ſi

ILlud quidem tandem fateor, inquies, hominum tam diuerſæ fortunæ cum iam ſint, tam varia corporum, animique conſtitutio, tanta morum, ſanguinis, ingenij varietas, eos inter ſe miſceri 16.

ceri debuiſſe, neque ſeorſim habitationem ſuam cuique generi debuiſſe aſſignari. Tamen difficultati occurrere potuiſſet Deus: occuriſſet autem, ſi eam quam inuexit hominum varietatem, conditioniſque differentiam non ſtatuiſſet. *Deus omnes homines feciſſet pares & ſimiles.*

17. Quantùm audio, rurſus tu Deo conſilia vis porrigere, & arbitratus in manum dare. An ergo, ea quam præcedenti ſermone inſtituimus, tibi tam benè cecidit ex ſententiâ conſultatio, vt rurſus audeas aperire os? De diuitiarum ſolâ diuiſione agebamus; neque id potuiſti rectè decernere, maliſne ſolis & omnibus, an ſolis tantùm & omnibus eſſent tribuendæ bonis. Quod verò de diuitijs tunc dicebamus, id eodem planè iure de naturæ dotibus, corporis inquam valetudine, rectâ membrorum conformatione, ſanguinis temperie, viribus, venuſtate, iudicij præſtantiâ, morum æquabilitate; item de animæ conſtitutione, vt puta ingenij acumine, affabilitate ſermonis, animi alacritate, quæque hæc omnia conſequuntur, honore, muniorum dignitatumque præſtantiâ, intelligendum eſt. Illud igitur maneat, prout præcedenti Tractatu deciſum eſt, hæc omnia neque malis ſolis conſequenda, neque deneganda etiam omnibus: rurſus neque bonis omnibus dari omnia, neque etiam omnibus ſubtrahi debuiſſe. Nimis enim grauia ex illâ diuiſione orirentur incommoda; quæ quidem omnia & ſingula, his quas commemorauí corporis, animique dotibus diuidendis, paſſam eſt etiam interceſſura. Igitur neque malis & ſolis omnia, neque bonis aut ſolis aut omnibus, rectè potuere aut detrahi aut dari.

18. Quid igitur faciendum fuiſſe cenſes tu, qui huic, quàm iam videmus diuiſioni, non acquieſcis? Illud quod ſolùm reſtat inquies: omnes tùm fortunæ, tùm corporis, tùm animi dotes, ſingulis æquâ portione, diuidendas eſſe ſtatuo. Æquales qui ſunt iure & naturâ, æqualibus etiam naturæ vt fruantur bonis, æquum iuſtumque eſſe ſentio. Hoc ſi præſtitiſſet Deus, poterat autem nullo impendio, Deus immortalis qualem habuiſſemus orbem, quàm modeſtum, quàm paſcificum! quàm quietam duceremus vitam, ſi ſufficientes cuilibet eſſent opes! quiſque ſuo viueret, nec inhiaret alieno adinodùm; ſenatorum ſubſellia litigantium vocibus non perſtreperent; non exaudiretur martius bellorum fragor; nec inuidentium fortunis alienis importunæ querimoniæ; ceſſaret iniqua contrahentium fides; iurgia non eſſent aut periuria; *Recenſentur incommoda quæ tum ceſſarent.*

iuria; denique deterſus foret, alienis opibus inhiantium, inſanus labor. Suô quiſque dimenſô, eôque ſat liberali contentus viueret; & hôc demum eſſet viuere.

Et commoda quæ inde orirentur.

Quòd ſi præterea, vti maximè cuperem, omnes eſſent ingenio acuto & ad percipiendum facili, corpore ſano & formoſo vultu (& quid ni eſſe poterant) humorum ſanguiniſque conſtitutione temperatâ, animo alacres, moribus candidi, & ad amænitatem facti, affabiles, comes, humani denique & ad communem ſocietatem nati: quanta tum demum eſſet mortalium felicitas, vita quàm iucunda! communis eſſet vita & amor omnium: paradiſus certè foret miſerum hoc exilium, quod quidem faciunt eſſe longè miſerrimum tam ſibi infenſi genij, & inter ſe tam diſcrepantes mores. Iam verò omnia confuſa cum ſint, quid demum eſt humanum commercium, niſi merum Chaos? cui minus rei eſt, plus eſt inuidiæ; aliena rapit qui de ſuo pauper eſt: mortem quin imò etiam parentum aut optamus, aut acceleramus, eorum futuri hæredes: amorem vagum circumferimus, & odia tranſportamus, prout diuerſa hominum occurrunt aut formæ aut ingenia: modò benè, malè modò cum amicis conuenit; modò oneri ſunt, modò voluptati; modò gaudij præſtant materiam, modò triſtitiæ. Taceo cætera incommoda numero infinita, perpeſſu difficillima. Hinc exacerbationes animorum, hinc tædia, hinc tumultus, hinc perturbationes. Quæ quidem omnia quaſi planâ detergerentur manu, nuſquam ſi diſpar eſſet conditio, omnes autem ſi naturæ fortunarumque æquali portione fruerentur. Id autem præſtare cùm potuerit Deus, cur iam tantam inæqualitatem inuexerit, id ſanè non video. Non vides? facilè crediderim; occupat enim tibi cerebrum, hoc ipſum quod deteſtaris, obſcurum chaos. 19.

Refutatur hæc ſententia duplici ratione.

Adeſdum itaque maleferiatum caput, cum tuâ putidâ ſententiâ. Paradiſum tum denique futurum hunc orbem reris tu, cùm tuo conſitus, & in ordinem digeſtus fuerit arbitrio? at ego id pugno, non merum chaos tantùm, ſed & inferno proximum futurum hunc orbem; eum denique fore, quem deſcribit Iob, *terram miſeriæ.... vbi vmbra mortis, & nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.* Aſſero itaque nuſquam Diuinæ ſuæ Prouidentiæ admirandas *inuentiones*, vt rectè eas vocat Dauid, præclariùs & euidentiùs oſtendiſſe, quàm in eâ tam diſpari Bono- 20. Iob 10. Pſal. 76. v. 13.

rum

rum omnium, ingeniorumque inæqualitate, & tam concordi geniorum diſcordiâ: illam verò fuiſſe prorſus neceſſariam, primò quidem ad totius humani generis conſeruationem, vtpote ſine quâ diſcordiâ mundus non ſtaret: deinde verò ad ſalutem æternam mortalibus procurandam. Fidem mihi denegate, vtrumque donec planum fecero & euicero.

§. III.

Oſtenditur ſine maximâ opum fortunæque inæqualitate, genus humanum, licet condi potuiſſet, conſeruari non potuiſſe.

21. ATque vt primum ordiamur caput; an non id cuique perſpicuum eſt, quod ſicut in microcoſmo, humano inquam corpore, varia neceſſe eſt eſſe membra, & ſitu, & magnitudine, & præſtantiâ, & officio admodum inter ſe diſcreta, toti tamen corpori, aut alendo, aut ſuſtinendo, aut dirigendo, aut promouendo inprimis neceſſaria; ita planè megacoſmum, magnam hanc generis humani communionem, & quaſi corpus ingens, ex diuerſis admodùm conſtare partibus, quaſi membris debuiſſe; vt non ipſa tantùm ſibi conſtet vniuerſitas, ſed & ſingulæ conſeruentur partes? ſatis enim conſtat, vbi toti corpori malè eſt, ſingula etiam membra protinus diffluere. Vetùm hiſce non inhæreo, res in confeſſo eſt. *Non enim poteſt conſeruari genus humanum, ſine magnâ maiorum & officiorum varietate.*

22. Iam verò, cur Deus tantam inter homines conditionum differentiam inuexerit, cùm me importunus interroges, ſanè cum D. Theodoreto & quidem eius verbis, *& ego te quoque lubens interroganerim, cur non omnibus corporis noſtri membris, vnam & eandem vim, rerum opifex indiderit? ſed oculis quidem colorum & figurarum iudicium commiſit; auditum verò, vocum & ſonorum diſcrimina cognoſcere voluit?* Et ita de reliquis deinceps membris ſtatue & loquere. Quòd ſi rurſus interrogem, cur ſtomacho incumbat cibos coquere & digerere, ori maſticare & mandere, cur non & ſtomachus oculus ſit, & os, & manus, pedeſque; denique cætera membra, cur non ſint oculus, cum facilè in ſimilem fabricam potuerint efformari? illico reſponſio tibi ad manum eſt, plura ad humani corporis conſtitutionem requiri, quàm vt tantùm *Quod probatur ex varietate membrorū in corpore humano.*

Theod. Orat. 6. de prou.

Digitized by Google

tùm videat : audiat enim, tangat, olfaciat, guſtet, phantaſietut neceſſe eſt; ad quæ præſtanda non ſufficeret, ſi totum corpus eſſet oculus. Et verò, oculo quis alimenta, quis ſpiritus præſtaret, niſi in corpore eſſet ſtomachus ? quis eum ad plura videnda circumferret, niſi pedes forent? Idcirco tam diuerſa corpori membra dedit ſapientiſſimus artifex Deus, quia vnum tam multis exercitiis non ſufficit : neque verò, niſi alterum alteri præſto ſit, vllum profecto, vt diu ſit, ſufficit ſibi ipſi. Quod ſi autem diuerſa debuiſſe eſſe corporis membra fatearis, toti corpori vt bene ſit; ſuperuacaneum ſanè erit quærere, cur vnum alteri magnitudine præcellat, cur robuſtius, cur infirmius; cur vnum alteri ſitu, & pulchritudine, & mollitie, & decore præſtet; nam ſine hâc circumſtantiarum varietate, nulla erit membrorum differentia, quàm tamen fatebare corpori, oppidò neceſſariam.

Applicant comparatio reſi hominum diuersitati.

23. Auditores, eandem planè, quam in humano corpore, in totâ humani generis machinâ conſeruandâ & dirigendâ, Prouidentiæ vim exhibuit ſapiens Deus : eadem prorſus eſt, ſed hîc ad plura extenditur, iſthic ad pauciora contrahitur. Conſtat certè vnum ſine altero hominè, nec multùm nec diu poſſe ſubſiſtere, nequidem vt corpori neceſſaria ſufficiat : adeo miſer eſt homo, cum ſolus eſt homo. Communicatione viuimus, communicatione ſubſiſtimus. Pane vt veſcamur, terræ mandanda ſunt ſemina : terra vt proſcindatur, cudendus eſt vomer : excuſſum triticum molâ terendum eſt : pinſendus panis, committendus furno, furnus ipſe conſtruendus : texendi ſunt panni quibus tegimur ; ſcindendi vt corpori conueniant, conſuendi ne diffluant : conſtruendæ ſunt ædes, quas tu præterea inſtructas vis tapetijs & picturis adornatas : per varias mundi plagas inſtituenda ſunt commercia, vt à varijs terræ partibus, ſingulis benè ſit; nec enim omnis fert omnia tellus : tradendæ ſunt ſcientiæ, & quidem variæ, vt viris floreat reſpublica : expedienda arma, quibus contra incumbentium hoſtium ferociam defendatur. Alia infinita propemodum ſunt eiuſmodi, planè inter ſe diſtincta munia, quæ tamen, vt rectè & commodè viuamus, penitus requiruntur.

Non eſſet autem ea munierum diuerſitas, ſi non eſſet diuitiarū diſparitas.

24. Iam verò, quis non videat vnum hominem tot tantiſque rebus parem non eſſe, niſi ab aliis adiuuetur ? An fortè tu ſeruilia quotquot ſunt, addiſcere vis artificia ? etiam tonſtrinam agere, calceos conſuere, & exercere veteramentariam ? & licet in hâc arte

arte expeditus eſſes & eximius, an etiam panem pinſere, lateres indurare, calcem ſubigere, muros ad libellam erigere, cœmentariam agere tibi adlibeat', vt domum ſolus tibi exſtruas? & ſi lubeat, an tibi ad tam varia ſatis eſſe temporis, putas, imò virium & induſtriæ? certè ego me illis ſordibus non immergerem, inquis. Quid? diues forem & opulentus quantum ſatis: & an bonis non fruerer ego commodiſque, quæ fortuna, & Deus erogarit? amens ſim ſi id non ago. Itaque ſeruilia iſthæc opera, aliis facienda demandarem; locarem operas, mercedem darem largiter: pecuniæ, vt ſcis, obediunt omnia. Næ tu planè deridiculum es caput! an fortuna tibi cerebrum ita dimouit, vt ſententiæ quam tuliſti memoriam excuſſerit? certè non te tantummodò diuitem, ſed cæteros omnes, diuitiis conſimiles tibi eſſe opportebat meminiſſe te, & quidem tuâ ex ſententiâ. Quô pactô igitur tibi laborare vis eos, qui tuô minimè indigent? pares tibi diuitiis cum feceris, obſequio, laboreque cur tibi vis eſſe impares? & vt velis, quomodo id tandem impetrabis? Lepidè id pertractat Theodoretus. *Quo pacto*, inquit, *denique omnes æquales cum ſint, & omnes opibus abundent, neceſſariorum inopiam, & vſum homines ſarcient? aut quis ſi eâdem cum reliquis abundantiâ inſtructus ſit, alteri ſeruire volet? quis inquam igni aſſidere, obſonia parare; quis item panes coquere, & molâ triticum conterere, niſi inopiâ & egeſtate cogatur, ſuſtinebit?* Itaque ſi omnes æquè diuites, nemo alteri laborem præſtabit vllum; te igitur & omnes colere artes, omneſque tibi ipſi exercere neceſſe eſt, vt viuas, non dico lautè & opiparè, ſed miſerè quoque & frugaliter. tu tibi ſis omnia vnus neceſſe eſt, cùm omnes vnum facis.

Theod. ſup.

25. Eſſent inquies, qui diuitiarum amore ducti, lucrandi ſtudio operam ſuam facilè impenderent. Fateor; at ſi lucrentur nummum illi, tu verò nummum erogas, an non id vides, illico ditiorem futurum illum, pauperiorem te? igitur ſublata rurſus foret, quam tu tantopere commendabas, diuitiarum opumque æqualitas. Certè memorem decretorum tuorum oportuerat eſſe te; omnes volebas eſſe æquè diuites; & dum piger eſſe vis, ditiores alios facis, tuaſque ipſemet leges infringis primus. Quòd ſi ſic & alij agant, nonne quantocyus in orbem inducetur, quæ modò viget, diuitiarum inæqualitas? quid ergo incuſas Deum, ob id, quod ne tuis quidem, quas condis, legibus poteris euitare?

Necdum caput demittis, vir bone, & ſententiam ? minimè 26.
inquies; nam concordiam inire poſſent homines, ſic vt vnus alteri præſto ſit; idque liberaliter, nullâ nec pactâ, nec datâ mercede. Ceritum tibi cerebrum eſt vt video. & quid quæſo obſequij alteri præſtare tu ipſe velles, labore improbo, mercede nullâ ? Ego inquies alteri obſonabo; ſit ille mihi à pedibus, imo & à calceis. At vero eodem iure, ſeruilia quæque officia à te exiget alter ille, lautè & opiparè obſonaturus tibi, calceos ipſi cum confeceris, aut colendo hortum, ſudore penè cum diffluxeris. Quid dices ? quid repones ? iure ages; at apud quem ? interim ſi pro pinſendo pane inſtituitur iſta concertatio, timeo ne fame pereatis ambo, antequam lis iſta deciſa ſit ad liquidum vter alteri pinſat panem. Stultum eſt planè & ridiculum, eiuſmodi ſententias mordicus velle defendere. Fatere id quod res eſt, diuerſa debere eſſe & officia, & munia, & artes artiumque exercitia, vt genus humanum ſtet; neque diuerſitatem illam primò induci potuiſſe, niſi fortunarum inter homines eſſet, & quidem ingens inæqualitas,

§. IV.

Expenditur quanto artificio, tantam munierum differentiam, inter homines inuexerit Deus. atque hinc euincitur, ingeniorum & inclinationum tantam varietatem plane fuiſſe orbi neceſſariam.

Expenditur quanto artificio munierum diuerſitatem, hominum communitati tã neceſſariam, inuexerit Deus.

AT verò, quis non obſtupeſcat artem eximiam, quâ Deus, 27.
nunquam ſatis admirandam illam varietatem, orbi tamen tam neceſſariam, inter homines nihil eiuſmodi cogitantes induxerit ? Conſideratione ſanè res digna eſt, vt artificis induſtriam admireris. Pace igitur tuâ Magne & ſagax Deus, cum Dauide *Meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor*, quas nemo inuenire poterat niſi tu : in iis autem conſiderandis exercebor, vt ea dum obſtupeo, iis etiam acquieſcam. Pſal. 76.

Sic tamen vt libertati vim non inuexerit.

A te ergo incipio importunè Cenſor, qui omnes, quotquot ſunt 28.
homines eiuſdem genij, & ingenij volebas eſſe. Annon, vbi tanta

Digitized by Google

ta officiorum ſtudiorumque requirebatur differentia, etiam ad diuerſa propendentium ſtudia, ingens exigitur corporum varietas, & animorum aliter atque aliter affectorum inclinatio? vbi ſinguli agunt omnia, nihil agitur, vt modo oſtendimus: vbi ſinguli agunt ſingula, expediuntur facilè omnia. Itaque neceſſarij ſunt quidam, qui manu laborent, quidam qui ingenio, quidam qui vtroque: quidam qui ſeruilia pertractent opera, quidam qui artibus ſeſe dent: quoſdam militia, quoſdam ſcientiæ requirunt; & hos quidem variæ rurſus varios: quoſdam rerum diuinarum, quoſdam reipublicæ exigit procuratio. omnes ſunt neceſſarij, nemo non requiritur. Quòd cùm ita ſit, illud etiam liquidò conſtat, eum qui laborat manu, ſtudiis non poſſe incumbere; nec qui ſe dat ſtudiis, eum ſeruili operi admouere poſſe manus, non ferrum cudere, non naues per maria deuehere, non Martem ſequi. Quid igitur conſilij, vt tanta habeatur inter eos qui naturâ pares ſunt, diſparitas? homines vi cogere, & ſingulos & omnes, id quidem eſt adynaton; & vero etiam libero arbitrio, cui vis adhiberi non debet, planè contrarium. En vt hâc ſeſe difficultate expediat, is qui ſcientiâ ſuâ,

Sap. 8. *Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter:* Fortiter, quia quod ſibi beneplacitum, certò exequitur; ſuauiter, quia libertati humanæ vim non infert, eâ dum vtitur. Attendite ſi placet *adinuentiones* Dei.

29. Subtrahit primò opes, & corpori neceſſaria quibuſdam, quibus alios locupletat. hos verò, ſibi cùm ſoli non ſufficiant, diuites licèt ſint, ab aliorum operâ vult pendere. pauperes itaque, corpori ſuo vt proſpiciant, diuitiaſque, quibus carent, quærant; quantocyus ad artes, obſequia imò & ſeruitia liberè ac volentes applicant animum, vt ea, quibus indigent, ex potentiorum manibus emungant & eliciant; ſicque dum neceſſitati quiſque ſuæ, aut etiam cupiditati dum obſequitur, ſeruitur vniuerſis & quidem liberè. Incredibilis profectò prouidentiæ fuit, illa in orbem inuecta diuitiarum inæqualitas, per quam fit, vt dum differimus ſinguli, ſtemus omnes. Dum tu diuitiis alios, ſanè alius robore, arte alius & induſtriâ te ſuperat, quòd ſi itaque diuitiæ tuæ neceſſariæ ſint illi, cui vita eſt opera; certè illius tibi opera eſt neceſſaria, ſine cuius operâ tibi non ſtat vita; aut ſi ſtat vita, ſaltem non tam commodè. Quod ſi clientes, ſeruos, minoriſque

Diuerſitatem hanc inuexit, primò per diuerſitatē diuitiarū,

sortis homines, videris principum virorum atria, necessitatis aut gratiæ conquirendæ caussâ obambulare, sanè & ego non semel vidi principum deauratas rhedas, præ foribus tabernarum stare, & vel necessaria coëmi, vel etiam prensari manus. Sic fit; nemo non eget, vtcumque dives sit: & tam indiget Rex pistore, quàm pistor Rege. Quàm parum id attendit humana superbia! quàm facilè is cunctos despicit, quò multi egent! quasi verò non pluribus indigeat. Quid igitur superbis homo, quid caput erigis? opulentus es, fateor; in dignitate constitutus es, ita sit: multi à te dependent, tu vicissim à plurimis. multi sine te parum possunt, sic est; sed tu sine multis, nihil. verùm his non inhæreo. Prouehenda est diuinæ industriæ consideratio.

Deinde cùm ea diuersitas sola nõ sufficeret, inducendo varias inclinationes animi.

Cùm itaque diuersa planè artium, studiorum, scientiarum 30.
adminicula orbi essent necessaria, non satis visa est sufficere tantæ varietati obtinendæ diuitiarum sola inæqualitas, vt alia quisque & alia sibi desumeret exercenda officia, etiam lucri caussâ. Quid enim? si quisque ad vnum aduertat animum? si omnes quotquot sunt ad laborandum applicent manus, vt victum comparent; vbi tum futuræ scientiæ? si omnes studiis incumbant; vbi tum futuræ operæ, vbi milites, vbi artifices? omnes igitur pecuniâ allecti, vnum tantùm si velint agere, perdita rursus est res humana. Verùm huic incommodo prospexit prouidus Deus. Inclinationes itaque animorum varias, naturæ inseruit artifex summus. aliis quidem subtiliorem submisit sanguinem; cogitationes exinde altiores, generosioresque spiritus, quibus ad præstantiora quædam supraque vulgus, euecti quasi à naturâ, aspirarent: aliis autem indolem cum sanguine inseruit crassiorem, tardioremque, quò sese humilioribus contenti, abiectioribus etiam libentiùs, quasi ad maiora inepti applicarent; mediam inter hos indolem aliis indidit, quâ nec nimiùm phantasmatis elati, nec etiam depressi nimiùm, medium tenerent iter; artibusque & scientiis vulgo expetitis, mentem aduerterent, iisque demum & non aliis exercendis, à victûs necessitate, aut etiam diuitiarum cupiditate allicerentur.

Et quamuis ingenita indoles, animi dotes, & ad diuersa stu- 31.
dia diuersæ inclinationes innatæ, consuetudine & familiaritate malignâ sæpè deprauentur, aut mutentur, sæpè etiam alienò exemplò præsertim domestico excitentur; sæpè etiam vitiò nostrò

ed by Google

ſtrô deprimantur, aut ſtudiô virtuteque erigantur & emendentur; tamen ex variâ humorum, phlegmatis, inquam, & melancoliæ, ſanguinis item coleræque admirabili permixtione, geniorum varietatem, quæ inter nos eſt, originem ſuam ducere, experientiâ teſte ſit certiſſimum. Ex varietate verò geniorum in diuerſa propendentium, illico tam varius, aliud atque aliud agentium, exiſtit ordo: *trahit enim ſua quemque voluptas*: idque volupe eſt agere, quod ex genio agitur; quem ſi quis ſequitur, ſuum arbitratur eſſe longe pulcherrimum, aut certe viribus naturæque ſuæ accommodatiſſimum: & ſic parum ſollicitus quid agant alij, agit ipſe res ſuas, dum à genio ſuo agitur. Quod autem præter genium fit, non agitur aut benè, aut diu. Is verò agit id quod agit, qui id agit, quod, dum agitur, delectat. Et ſic dum agunt omnes, omnes ſeruiunt, licèt ad id animum non aduertant; & dum ſeruiunt ſinguli, ſeruitur ſingulis, & benè eſt vniuerſis.

32. Manifeſtum eſt igitur, non omnem omnium hominum indolem aut genium, communem omnibus eundemque eſſe potuiſſe, vbi tam diuerſa requirebantur officia. Certè alia omnino phantaſmata debentur militi, alia ſanguinis temperies quæ audaciam ad perfringenda mortis pericula, vireſque corpori ſufficiat, ad militiæ labores perferendos: alia ſcientiarum ſtudioſis, inſtitoribus alia, alia tandem ſeruitijs & communi labore victitantium fæci. Niſi fortè aut milites omnes vis eſſe, aut inſtitores omnes; aut certè neminem ſuâ viuere conditione contentum.

33. Hâc ipsâ de cauſsâ mulierum ſexui, humano generi propagando imprimis neceſſario, aliam longè à viris indolem, aliud ſanguinis temperamentum excogitauit Deus. Longè illud deterius, mollius, & ſuauius; non rigidum ſed facile & flexile; non aſperum, ſed ad omnem miſericordiam propenſum. Hinc, ſi inconſtantes, teneriores tamen habent fæminæ affectiones, vt tantô facilius liberorum amore tangãtur & miſericordiâ flectantur; teneritudo autem amoris, ſi humano generi defuiſſet; quantulum Deus bone nunc eſſet humanum genus! quî enim fieri potuiſſet, vt tam incredibiles, in liberis præſertim educandis, labores ſuſtinuiſſent miſeræ, ſed vt ſibi videntur felices matres? tanta tædia, tot vigilias, tot inſomnia, tantam inediam, tam-

Sic muliebrium corporum, & ſanguinis compoſitio alia eſſe debuit, quàm in viris.

tam edaces curas, quô demum animô perfregiſſent, niſi hæc omnia deterſiſſet liberorum amor, quô delibutæ, non agunt modò quod agunt, ſed agendo ſic delectantur, vt non id agere, ſit eis ipsâ morte moleſtius? At quô pactô afficientur benè erga infantem, quem nunquam neque viderint antehac, neque cognouerint? interim à quo mala plurima ſunt perpeſſæ; quique ſæpè numero nihil habet admodùm pulchritudinis quod delectet, multùm verò deformitatis quod auertat; imò qui modo natus, clamore incondito, lachrymiſque importunis, ægram adhuc à partu moleſtat matrem. Quâ ratione, inquam, amabunt tam infauſtum fœtum, niſi amor ille cordi, viſceribus, & phantaſiæ, ab altiori imprimatur manu, & quodammodo ingeneretur maternæ animæ? Rurſus denique ſi ſanguinis cerebrique temperamentum ijs tenerius, molliuſque non ſit, ſic vt facilè impreſſionem amoris ſuſcipiat, & imbibat; ſanè aut difficile admodùm erit, ijs teneriorem hunc affectum indere; aut ſi indatur, facilè etiam, vt in viris fit, redeunte ad naturalem ſtatum, qui amore motus fuerat, ſanguine, ſpecies illæ quæ teneram erga liberos affectionem faciunt, obliterabuntur & euaneſcent, & cum illis maternus amor.

Hinc quidã aliquibus vitiis ſunt obnoxia, ſed quæ viri deberent neceſſitati ſtudemare.

Fateor quòd eam ob cauſſam, molliori etiam ſunt infirmioreque corpore, cerebro item teneriore, nec ad maiora percipienda aptè attemperato; rurſus quòd iræ, triſtitiæ, cæterarumque affectionum, præſertim ſubitarum impetus facillimè patiantur, facilè etiam remittant. Sed quid ages? non omnia poſſumus omnes; corporis ſanguiniſque id ſecum fert conſtitutio. Eam autem requirebat liberorum progignendorum neceſſitas, & vt vidimus alendorum amor; qui niſi fuiſſet tenerrimus, nullus fuiſſet. Tener autem eſſe non poteſt, vbi ſanguinis temperatura robuſta eſt & aſpera. Hæc ſi viri ſecum accuratè perpendant, patientur illi facilè, quibus nimium exacerbantur, vitia in tenero fragilique ſexu. Nimirùm excandeſcentiam modò nimiam, triſtitiam modò exorbitantem, ſermones quandoque non adeò gratos, & porrò etiam intolerabiles. Fœminam certè cogitent, ſic à naturâ conſtitutam. & licet vitia, ratione corrigenda ſint, id tamen admodùm eſt difficile, vbi vitia natura fert, aut ſi non fert, facilè ſuſcipit. 34.

Quod quidem etiam

Verùm ne mulierum tantummodo cauſſam agere videar, vide 35.

de nunc quæ ex hâc doctrinâ conſequuntur. Ingeniorum enim, hâc de cauſsâ, ſapientiſſimè tanta inæqualitas à Deo procurata eſt, vt paruo contenti nec maiorum capaces, vilioribus ſe minus acuti & hebetes, læti tamen alacreſque impendant obſequijs. Ingenioſo enim homini, præcellenti iudicio, cæteriſque animi dotibus prædito, manum textrinæ admouere, aut neſcio cui à pedibus eſſe, id ſanè foret admodùm intolerabile. Hinc ego rideo nonnunquam, ſtuporem hebitudinemque in ſeruis & ancillis, tam ægrè quod ferant tetrici quidam, nimiùmque faſtidioſi heri. Stupidos ſanè hebeteſque oportuit eſſe, vt ſerui ſint; & vt quod ſunt, ſine tædio ſint. Neque enim ſi ingenioſi ſint, ſi acuti, ei volent obſequi, cui, ſi dotes ſpectas, debuerant imperare. Voluntarium itaque facit eſſe obſequium ingenij tarditas, quod violentum redderet ſola victûs conquirendi neceſſitas. *In ſeruorũ vitiis locũ habet.*

36. Deinde, robur vireſque corporis inæquales eſſe, erat prorſus conueniens tantæ muniorum varietati inducendæ. Is enim qui validis eſt neruis, muſculis benè compactis, toto corpore ad labores indurato, validiora arripit onera; maioris quidem lucri ſpe, arripit tamen ea & perfert, quibus alij ſuſtinendo non ſint: item, ſi tanti non ſit ingenij, ea exercet, quæ licet maioris ſint moliminis, minoris tamen ſint induſtriæ: is verò, qui debilius ſeſe corpus ſortitum videt, facilioribus ſe impendit, aut ijs quæ plus ingenij requirunt. Sic qui ferrum cudere, cuſumque in laminas deducere brachiorum lacertis non valet, digitos acui applicat, aut ſi induſtriâ valeat, etiam penicillo. *Ex ſanguinis variâ temperie, varium in hominibus robur eſſe, neceſſe eſt.*

37. Tertiò; cùm ad hanc tantam officiorum diuerſitatem, tanta temperamentorum diſtinctio eſſet neceſſaria, ſanguiſque tam variè miſcendus, tantam etiam morborum differentiam exoriri erat neceſſe. Morbi enim cùm nihil aliud ſint, quàm temperamenti diſſonantia, humorumúe inter ſe digeſtorum diſcrepantia; certè vbi variæ ſunt conſonantiæ, iſthic mutatione aliquâ factâ, diſſonantias eſſe varias oportet. Et ſic, alijs videas morbis melancolicos, alijs colericos, alios alijs exerceri; lentis illos, hos acutis, diuturnis aliquos, ſubitis alios doloribus vrgeri; quæ omnia diuerſam corporis humorumque compoſitionem liquidò conſequuntur. *Item alios atque alios morbos.*

38. Deinde, exinde oritur tanta etiam venuſtatis inæqualitas: oculorum viuacitas, aut obtuſio; color roſeus aut emortuus; cutis *Alium denique atq; alium corporis elegantiam.*

cutis leniter expanſa, aut in rugas contracta; mollities carnis aut ſcabrities; hiſpidæ genæ, aut glabræ; vultus denique totus ſeuerus aut benignus; ſuauis aſpectus & ad amænitatem decorè compoſitus, aut ferox & ad horrorem factus. Hæc enim omnia variam illam humorum ſanguiniſq; iam defæcati, ſeu ſpirituum quaquauersùs toto corpore permeantium varietatem, ſuo quaſi iure comitantur. Quod quidem multis demonſtrare non mihi foret admodùm difficile, inutile tamen inſtituto ſermoni, vobiſque fortaſſe non gratum. Sufficit id mihi, oſtendiſſe me, quantô Deus ſit vſus artificiô, ingentem hanc machinam, tam varijs, tamque neceſſarijs adiumentis vt inſtrueret. Quod quidem in eo maximè eſt poſitum, vt cùm omnes agant diuerſiſſima, omnes tamen ferè agant quæ volunt; & dum ſinguli, pro ſuâ libertate, in diſparata abeunt, in hôc tamen omnes conueniant, quòd quiſque ſibi dum laborat, laboret omnibus. Quæ ſanè vt haberetur diſformitas tam vniformis, incongruè omnino dotes omnes tum fortunæ, tum corporis, tum animi, bonæ bonis omnibus, iniquæ verò ſolis malis fuiſſent diſpertitæ; ſed gratiſſimâ quâ modo fruimur varietate, promiſcuè tradenda fuere tum bonis tum malis, ad totius vniuerſitatis, quæ ex vtrôque conſtat ordine, debitam ſuſtentationem.

Denique quia idem homo ad diuerſa debet applicari, idcirco variam habet humorum cõſtitutionẽ, & alius eſt atque alius diuerſo ſtare.

Iam verò facile erit intelligere, cur hæc ipſa humorum temperamentique varietas, non in diuerſis modò diuerſa, ſed & in vnô eodemque prorſus homine variô tempore tam varia reperiatur. ſtupenda eſt res, ſed ratio in promptu. Cùm enim non vni tantùm officio, aut actioni deſtinatus eſſet homo, ſed ad varias, plurimumque diſcretas inter ſe; ſanguinis quoque temperiem, ex quâ animi ad diuerſa ſtudia actioneſque inclinantur, ijſque exercendis aptantur, variam eſſe atque diuerſam prorſus fuit neceſſarium. Alia infantes agimus, alia pueri, alia iuuenes: Cùm enim firmari adhuc debeat corporis imbecillitas, & in maiorem molem excreſcere; ſanè rebus agendis, quæ ſint ſeriæ, impendi non debuit puerorum ſanguis, quique ex hoc exſurgunt ſpiritus. Ij in virili ætate aut filiorum procreationi & educationi, aut ſtudijs aut artibus, alijſque rei aut domeſticæ aut etiam publicæ, negotijs impenduntur; quorum omnium fructus in ſenectute ſatis malignè dum capimus, diffluente paulatim corpore abimus, alijſque locum damus. Cùm autem imbecillitas 39.

Digitized by Google

tas noſtra tanta ſit, vt non ſemper liceat arcum tendere, modò negotijs agendis vires intendimus, modò relaxamus; modò laborandum eſt, modò quieſcendum; modò colenda erga Deum Religio, modò erga afflictos pietas; modò noſtra, modò aliena, modò publica, modò priuata, agenda eſt cauſſa; modò in iram inſurgendum eſt, vt malis fortiter nos opponamus; modò in mœſtitiam flectendus animus, vt doloribus medeamur alienis, aut noſtros perferamus. Quæ cùm tam multa ſint, & tam inter ſe diſcreta, benè ſapienterque conſuluit huius fabricæ conſtructor Deus, vt & mutationi ſanguinis & humorum, imò aëris & ætatis, hoc corpus ſubiaceret; aliaſque atque alias tum vires, tum inclinationes, prout res gerendæ ferrent, animo ſubminiſtraret.

40. Neque rurſus aut aduerſam fortunam ſemper pati, aut etiam ſemper proſperâ gaudere homines voluit; nec paupertate incommodiſque vrgeri ſemper, neque etiam diuitijs lautitijſque affluere; nec hilaritate ſemper efferri, nec mœſtitiâ ſemper deprimi, aut omnes prorſus homines aut etiam ſingulos. Verùm hæc omnia promiſcuè diſtribuens diuerſis, & diuerſo tempore etiam ſingulis, iucundiſſimam hanc, ex tam vario concentu, compoſuit harmoniam. Vnus quidem *Baſſum* ſeu muſicæ inferiorem partem intonat, dum alter *ſuperiorem* occinit, ſuperioremúe agit partem; aliis interim medios tonos exprimentibus; & ſic vna fit ex tam diſpari concentu concordia, per quam totius vniuerſitatis ſtat muſica; neque facilè quis partes ſingulas rectè diſtribuet, niſi qui totius auctor eſt harmoniæ.

& aliam atque aliâ patitur fortunam,

§. V.

Tantam conditionum, fortunæ, ingeniorum, & officiorum mutationem & varietatem, ſaluti noſtræ conducibiliorem eſſe oſtenditur.

41. LIquet igitur varietatem hanc tantam ingeniorum, fortunarumque, & quod inde ſequitur, officiorum, conditionum imò & ſortis, modò euectæ, modò humilis, modò proſperæ, modò aduerſæ, orbis ſuſtentationi imprimis fuiſſe neceſſariam. Verùm ſi &

Varietas hæc etiam ſaluti æternæ procuranda ſuit conducibi-

Digitized by Google

Iter; infeliciati enim perpetua succubuisset natura

si & eam saluti nostræ æternæ maximè conducibilem viderimus, Deus bone quanta nobis hîc sese offeret diuinæ Bonitatis Prouidentiæque admirandæ, & vero etiam laudandæ seges? Id ergo ostendamus modò. Nolo autem eam partem demonstrandam assumere, quâ probandum esset, non debuisse homines semper deprimi, semper affligi, semper laboribus & quidem grauissimis implicari: id enim omnes mihi facilè dabitis, & verò natura pro me stat. non enim ideo natura fuit condita, vt ei semper malè sit; quòd autem iam ei malè sit sæpissimè, id verò naturæ sese deprauantis vitium est, non auctoris.

Felicitatē vero perpetuam nō tuliſſet, ſine Numinis contemptu & obliuione. paruit id in Adamo ſolere.

42. Illud præcipuè declarandum est, totam vniuersamque naturam non semper debuisse commodis, felicitateque frui, quod quidem ostendere est perfacile. Nam si deliciis, commodisque corporis omnes, & quidem semper abundassemus; miseros nos! quò tandem deuenissemus? in quam non, Deo rebelles, prorupissemus audaciam? An enim feliciorem, magisque naturæ consonam conditionem sibi quis possit essingere, quàm quæ primis obtigit parentibus? & tamen quid non sunt ausi! quàm citò conditoris reuerentia ex animo nimis fortunato, dolorumque adhuc ignaro effluxit? Diaboli commentum id fuit, inquies. Ita sit, verùm vt acutè Chrysostomus: *fingamus nihil Diabolum consuluisse, nihilque penitus Euæ de ligno locutum fuisse; num sine peccato perstitisset, si id ita non contigisset? Minimè verò; nam tui mulier tam facilè quòd volebat persuasit, ipse, etiam diabolo absente, ex se ipso quamprimùm in peccatum corruisset; quo maiori quoque pœnâ mulctari debuisset.* Id verò pulchrè probat. *Nam qui tam facilè*, inquit, *propinatam sibi ab altero deceptionem suscepit, is profectò & negligentis & laxi affectus fuisse ostenditur.* hinc ei, legem à Deo imponendam, eaque coërcendum fuisse docet. si enim *Adam voluntate & animo tam negligenti, prout fuisse ostenditur, nullum suscipiat mandatum, sed in delictis & securitate persistat; ex huiusmodi licentiâ, imbecillitas tanta atque negligentia, ad meliorane an ad deteriora prorumpet? liquet profectò illum ad summum fastigium vitiorum euasurum, si absque curâ sit. Nam si necdum de immortalitate securus, eamque spem dubiam pendere non ignorans, in tantam arrogantiam atque amentiam est elatus, vt Deus fieri speraret: istudque cùm id promittentem (Diabolum) nullâ ex parte fidelem cerneret: si firmam & securam immortalitatem* (nempe

Chryſol. l 1. de Prouid.

Digitized by Google

(nempe corporis) *consecutus fuisset, quò non progressus esset arrogantiæ? quid non peccasset? quando ille Deo obtemperasset?* Ita sapientissimè aureum illud os. Infelix fuit Adam, quia nimiùm diu felix; & tamen eheu quàm paucis diebus felix fuit! Quid optabilius amicitiâ & concordiâ? & tamen ea Adamum inter & Euam nimia fuit: ita enim amor ille emolliuerat viri animum, vt vxori ne displiceat, Deum non vereatur offendere. Vtinam importunitate suâ, non nunquam bilem marito Eua concitasset! vtinam iurgiis fuisset turbata pax domestica! certè non adeo timuisset vxorem offendere, offensus ipse aliquando.

43. Verùm an te Adamo sapientiorem futurum fuisse existimas? Tu illo sapientior, Adami infausta proles? liquet hoc profectò in tibi prorsus simili Cainò. Ne patris quidem exemplô doctus sapuit. *in doloribus pariebat filios* infelix mater, & in *sudore vultus sui vescebatur pane* exul pater, ficque sceleris sui pœnas miseri dabant. interim quid non egit impudens filius, vt documenta daret quâ esset origine natus? Iam illud vrgeo cum Chrysostomo. *Quid non feciſſet Cain in paradiso degens tantisq; deliciis fruens, quando his omnibus priuatus, patrisq; supplicium ante oculos habens, ne sic quidem emendatus est: in tantumq; ineptiæ prorupit, vt homicidium ipse primus inuenerit, ausuq; nefario impleuerit?* quid ad hæc generis tui prima exempla respondes infelix homo! An tibi aurea pollicenti aut credam ipse, aut tu etiam credes tibi? Adam felicitate suâ spoliatus est, teste Chrysostomo, *quia ex honore sibi præstito deterior effectus esset, si post spretum violatumq; mandatum, immotus ille stabilisq; duraſſet*: & tute in Dei obsequio perseueraturum credis, si omnia tibi forent fausta & felicia? Longè sanè alia de humano genere, in tertiô Scientiæ conditionalium, quod exposui, volumine legit Deus. idcirco laboribus, ærumnis, indigentiæ, & morbis subiecit hominem, vt spiritus indomitos compesceret; læta tamen intermiscuit, ne illi prorsus opprimantur.

Imò & in infelicissimo Caino.

Gen. 3.

Chrysost. Ibidem.

Ibidem.

Tract. 4. & 5.

44. Interim quid agimus adhuc quotidie? etiam miseri, in Deum tamen intrepidè insurgimus, flagellantis manum non expauescimus: quò demum non impudentiæ prorupturi felices nulliusque opis indigi? Rectè telum hoc intorquet, aureum os, *si enim bisadlicti*, scilicet labori & dolori, *ne sic quidem peccare desistimus;*

Et quidem patet etiam in nobis ipsis.

Chrysost. Ibidem.

mu; quòd ſcelerum progreſſa non eſſet audacia noſtra, ſi nos affluere deliciis & otio conſtituiſſet Deus? omnia enim mala docuit otioſitas. Quis tunc Deum eſſe meminiſſet, cuius iam omnium egentes, infelices, & miſeri non recordamur, niſi, quod peſſimum eſt, vt eum offendamus? Felices & ſupra communes hominum miſerias euectos, diuini Numinis contemptores eſſe videbat, & deplorabat Dauid: atque illico rationem tantæ impudentiæ attexens, *in laboribus*, inquit, *hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate & impietate ſuâ, prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis, poſuerunt in cælum os ſuum.* Verùm id probi non agerent, inquis. ſic eſt, ſi probi eſſe perſeuerent. Adam nonne probus erat, cùm felicitatem ſuam ferre non potuit? ſed felicitas diu probum eſſe non permiſit. Et tu ipſe, nonne tunc deterior, nonne tunc maximè Dei incurius es peccatiſque obnoxius, cùm in labore hominum non es, cùm corpori genioque bene eſt? Quid hæc diſputamus? euidens eſt experientia quotidiana; deploranda planè res eſt, non autem reuocanda in dubium. Pſal. 72.

45. Et vero an non vides, in terrenas tandem, & cæleſtium inanes animas, degeneraturos nos, ſi nihil niſi quod volupe eſt, niſi quod delectet, hæc terra mortalibus ſuppeditaret. Quis cælum ſuſpiraret, ſi hîc ſua vota compleri prorſus omnia, homines è terrâ nati perſentiſcerent? En vt adhuc modò, vbi habitationem habemus tam miſeram, & incommodam, ei tenaces mordicùs inhæremus, allecti neſcio quâ felicitatis vmbrâ? *O mors! quam amara eſt memoria tua homini pacem habenti in ſubſtantiis ſuis; viro quieto, & cuius viæ directæ ſunt in omnibus?* Nihil hîc admodùm dulce eſt & commodum, quod non felle & quidem amariſſimo ſit conditum; diuitiæ plenæ curis & ſollicitudine; amores zelotypiâ inuidiaque pleni; coniugia plena faſtidiis; corporis voluptates plenæ morbis, & doloribus; dignitates plenæ inſomniis, ſuſpicionibus plenæ & ipsâ inconſtantiâ timendæ: & tamen ſtulti amaroribus his inhæremus, diuinorum immemores, æternorum gaudiorum prorſus incurij. Quòd ſi autem ea quæ hîc ſunt, peritura quamuis, ſeſeque poſſeſſoribus etiam inuitis ereptura gaudia, quietè diu datum fuiſſet poſſidere; timeo certè, ne Deo valere iuſſo habereque res ſuas, in illas demum impias Eccleſ. 4.

voces

Psal 113. voces erupturi fuissemus ; *Cælum cæli domino, terram autem dedit filiis hominum* : cælum deinceps habeo, vbi mihi vita cælum est, & terra paradisus. sed satis iam sit.

46. Illudque demum concludamus, sapientissimâ sanè ratione, dotes tum corporis, tum animi, tum fortunæ, ex quibus omnis felicitas existit, hominibus tam inæqualiter Deum distribuisse : quod quidem omnino sic ei faciendum necessariò fuit, vt totum humanum genus, tam in naturæ, quàm in gratiæ statu conseruaret ; neque enim felices, aut omnes aut semper hîc esse poterant homines, æternum felices vt forent. *Optima itaque ea diuersitas.*

47. Secundò, modum etiam quô distributio facta est, esse pulcherrimum ; neque bonis omnibus, & solis danda bona omnia, neque improbis omnino deneganda. Nam præterquam quòd longa felicitas, bonorum fortasse fuisset ingens deprauatio, *Præterea* vt ait acutissime Theodoretus : *apertissimum defensionis campum haberent malitiæ operarij, si in hâc præsenti vitâ, solis iustis diuitiarum thesauros* (& idem est de omni aliâ dote iudicium.) *Iudex ille distribuisset. Eadem enim, quæ ipsorum magister ac doctor* (diabolus) *contra Iobum locutus est, dicerent : quia tu circumuallasti interiora & exteriora domus ipsorum, frumentum & vinum multiplicasti eis. Sed mitte manum tuam, & tange quæcumque habent, nisi in faciem benedixerint tibi.* Quod sanè conuitium Deo sic impactum, foret omnino grauissimum : nec enim id ex Dei honore est, non habere quemquam qui sibi obsequatur, nisi quem quasi mercede conduxerit. *Diuersitatis inducendæ modus etiam optimus.*

Theod. Orat. 6. de Prou.

48. Nunc verò, cùm tam bona quàm mala, paupertas & diuitiæ, dignitates humilioraque officia, voluptates & ærumnæ, ingenia, conditiones, omnia denique tum malis, tum bonis promiscuè sint communia ; nemo habet quod conqueratur, nemo quod Deo obijciat. Non enim improbi, quibus aduersæ fuerunt res, paupertatem domesticam, morbos, amicorum odium, coniugis inconditos mores, fortunam denique semper iniquam, sceleribus excusandis iure poterunt prætendere : illico enim innumerabiles existent probi, qui diuini Numinis Majestatem defendant ; vtpote quibus aduersa fortuna, communisque imò & grauior paupertas, ad maioris sanctitatis culmen gradum fecerit. Neque rursus diuitias, dignitatum culmina, voluptatumque illecebras, sibi fraudi imò & oneri fuisse caussari poterunt. quasi *Nequiam improbi excusationem habebunt improbitatis suæ siue fœlices fuerint in hâc vitâ siue infelices.*

ſi cum illis diuinus cultus non ſubſiſteret & cohæreret : ſanè innumeri etiam cum ſint viri, probitate omni, nec minùs etiam opibus dignitateque conſpicui ; obſtruetur illis illico os, docebuntque ſuo exemplo, non mala fuiſſe illa, quibus cùm bene vſi ſunt, facti ſunt boni.

Maneat itaque illud ratum, omnia benè à Deo eſſe diſtributa, neque meliùs munera ſua diſtribuere potuiſſe, tum ſi ſuam gloriam, noſtramque ſalutem, tum ſi totius vniuerſitatis humanæ ſuſtentationem ſpectet. Hoc tandem curemus nos, vt quæ rectè in pondere & menſurâ nobis donata ſunt, rectè ijs vtamur, rectèque vtendo boni ſimus. Illudque identidem omnium benefactori, cùm gratiarum actione occinamus ; *Quàm magnificata ſunt opera tua Domine! Omnia in ſapientiâ feciſti : impleta eſt terra poſſeſſione tuâ.* O quando hâc poſſeſſione Cælum ipſum tandem implebitur ! Quod bonum eſt in oculis tuis in cælo & in terra, hoc fiat ; & cum volueris, fiat. 49. Pſal. 103.

PARS III.

Digitized by Google

PARS III.

Ostenditur quomodo omnibus rerum euentibus, acquiescendum sit.

TRACTATVS IX.

Sit nomen Domini benedictum, à sæculo & vsque in sæculum; quia sapientia & fortitudo eius sunt, & ipse mutat tempora, & ætates: transfert regna atque constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam. *Dan.2.*

Agitur quomodo calamitates cladesque publicæ aspiciendæ sint, vt per eas non turbemur.

PROOEMIVM.

OMnia iam vt credo complanata sunt, quæ Diuinæ Prouidentiæ rationes, mirabilesque anfractus & dispositiones, vtcumque scabrosas reddebant & difficiles. Illud enim primò ostendimus, quàm sapienti concinnoque ordine, orbem vniuersum digesserit Deus, finem suum vt consequeretur; suam inquam gloriam, hominumque vtilitatem & salutem. Deinde quàm sanctè scelera permittantur, ne libero hominis arbitrio Deus officiat, considerauimus, & verò permitti debuisse ipsimet iudicauimus. Denique admirabilem illam tum geniorum, tum etiam fortunarum varietatem, mundo gubernando

Digitized by Google

nando neceſſariam prorſus fuiſſe, ratione conuicti faſſi ſumus, victique Diuinæ Prouidentiæ manus dedimus. Illud itaque conſequens eſt, vt illi penitùs totique acquieſcamus, nullíque rerum euentibus perturbemur. Id quidem generatim eſt perfacile; ad rem verò cum peruenitur perdifficile. Omnia quæ Diuina ſtatuit Prouidentia, facilè approbamus, præter ea quæ nos concernunt: reliqua quæ toto aguntur mundo, quieti aſpicimus; noſtra nos perturbant, quia tangunt propiùs. Agite ergo, & hæc quidem quæ generatim de Diuinâ Prouidentiâ dicta ſunt, rerum euentibus, quos quotidie intuemur, applicemus poſthàc. Oſtenſuri porrò ſumus, quô pactô inter aſſiduas rerum agitationes, quibus nos ipſi circumuoluimur, quietis tamen tranquilliſque eſſe liceat. Et quia ea quæ nos tangunt mala, in duplici ſunt differentiâ; ac primò quidem communia, ea nempe quæ Rempublicam, cuius nos partes ſumus, concernunt; deinde priuata quæ noſipſos ſpectant: illa tantùm modò perſequemur, artemque expediemus, quâ non Patriæ tantùm clades & miſerias, ſed ruinam ipſam & internecionem, ſine perturbatione magnâ videamus, inter ruinas ipſas ſecuri, quia quieti.

§. I.

Proponuntur præcipuæ querimoniæ, quibus circa publicarum rerum euentus ſolent homines inquietari.

Res mortales ſemper in paſſu habeant, etiam cum quieta ſint.

IN immenſum pelagus iam nos immergimus: perturbationum inquam Oceanum ingredimur, nihil præter procellas, furentesque ventos pertractaturi. Felicem tamen exitum mihi polliceor, illo auſpice & gubernante qui fecit *pondus ventis*, quique cum exorbitant, *ventis & mari imperat*, & confeſtim *obediunt ei*. Res mortales omnes, totamque humanæ ſocietatis machinam, mare eſſe quis negauerit, quod nunquam non mouetur, nunquam placidum eſt & tranquillum, niſi cum vel ipſa malacia perniciosa eſt, vel cum tempeſtas horrenda incubat præforibus, cuius quaſi prodromus & prænuntius ſit ipſa tranquillitas. Sic eſt; nunquam cum rebus noſtris bene agitur, niſi vt malè confeſtim ſit; numquam quietè fruimur, niſi aut eâ quæ noceat, aut 1.

Iob 28. Luc. 6.

Digitized by Google

aut quam tumultus miſeriæque excipiant longè maximæ. Vix multum optatâ pace frui datur, quin, vti per longam malaciam annona corrumpitur corporaque nauigantium languore deijciuntur, ita & Reipublicæ, cum quieta eſt, diſſoluantur leges & inſtituta, langueat iuſtitiæ rigor, ciuium excreſcant diſſoluti mores, libido imperantium domiſetur, virtus affligatur; quæ tandem ſubſequuntur aut ingentes de cælo immiſſæ clades; aut certè ex ipſis hominibus ſeſe opprimentibus, felicitatique alienæ imò & ſuæ inuidentibus, naſcuntur ſeditiones tumultus apertaq; bella, quæ cladibus, ruinis, incendijs orbem miſcent vniuerſum. Quis hęc ſatis exponat? quis pro rei acerbitate ſatis exaggeret? an non ſatis nos natura fecit miſeros, niſi & ipſi in ſuum exitium inſurgant homines, ſuoque fiant vitio miſeriores? iam verò tota cùm quotidie inuertatur imò & ſubuertatur orbis machina cui demum dabitur eſſe tranquillo? Cui non lachrymas exprimèt, cómunes naturæ clades, communia Reipublicæ mala, quibus dum agitantur omnia, ſinguli eheu inuoluimur?

2. Heus tu, cui vt video, tranquillitatem noſtram lachrymis interturbare eſt conſtitutum: age mœroris tui cauſam expone tuis auribus, pectus expedi, doloris materiam expectora, etiam cum lachrymis ſi placet querelas effer, illis enim vt rectè diuus Ambroſius ait, *reſtinguitur ardor animi, & quaſi relaxatus euaporat affectus.* *Deplorantur publica calamitates.*

Ambr. de morte Satyr.

3. Reſumit hic deficientes iam penè ſpiritus, publicarum rerum cenſor & curator egregius (tanta eſt obmurmurandi libido, vt vbi viuere vix licet, libeat tamen eſſe querulis) & malè conſarcinatum erigens manu caput; ah inquit, meas res non ago iam: maioribus interſum rebus; publica ſunt quæ me perturbant, publicis angor, hæc mihi nouam ſemper turbarum, imò lachrymarum dant materiam. Quid enim? quis ſiccis oculis calamitates illas intueatur, quibus prouinciæ nonnumquam integræ, mortalibus exhauriuntur; dum aut ſegetes paſſim vento & grandine proſtratæ, aut ſiccis aduſtæ ſolibus, aut vermibus locuſtiſque arroſæ, ipſum humano victui tam neceſſarium panem denegant? vnde cùm paſſim fame laboratur, ingens fit hominum ſtrages, pallent omnes, nec ad labores fame enecti expediunt manus. Quod certè ſi duret diutiùs, quid porrò agant homines, quàm vt ſedes mutent, ſi tamen vires ferant, & vti *Fames & peſtilentia.*

Digitized by Google

nonnumquam factum legimus, in proximas inuolent prouincias, quasi lupi fame rabidi, & desperatione vltimâ furiosi. Adde, quod sæpissime hanc cæli intemperiem pestes, aliique peste haud æquiores morbi consequantur, quibus passim correpti mortales, Deus immortalis, quæ non dant miseriarum exempla! Vacuantur non domus modò, sed vrbes integræ & familiæ, dum funeribus replentur omnia, neque sufficiunt sepeliendis mortuis, viuorum emortuæ ferè manus. Amens sim, si vt fidem faciam, ea enarrauero quæ nulla gens ignorat, nulla non pertulit. Quis verò miserijs his inuolutus non exhorresçat, vbi vis naturæ ab ipsâ naturâ infertur? Quis non adhorrendam illam, oculisque assiduè obuersantem mortis imaginem impalleſcat? quis non tremat, cum in excidium hominis, ipsa quæ sustentationi esse debuerant, insurgant elementa? Et tamen hæc patimur, hæc miseri eheu sustinemus.

Bellorum crudelitas. 4. Quod si verò dum tot vndique malis cingimur, homines ipsos quos natura coniunxit, odia inueterata, rixæque in partes non distraherent; toleranda forent illa, quæ nostris viribus industriâque euitare non possumus. At verò hominem homini lupum esse, id verò prorsus est intolerabile. Neque verò priuatorum lites aut iurgia nunc exagito: illa enim parui momenti sunt, si publica consideres; eaque sunt, quæ aut amicorum interuentu sedari, aut publicâ auctoritate facilè possunt decidi. At prouincias integras turbari, regna regnis infesta esse, vicinasque regiones in armorum societatem quasi contagio tactas confluere; incendijs, vastatione, funeribus misceri omnia, quis non lamentetur? in excidium mutuum arma, igneſque parari, quasi explendo furori manus humanæ non sufficerent; coire ingentes hominum copias, ordines disponi, explicari acies, sic vt campi latissimi compleantur; quasi si funeribus futuris exiguus locus non sufficeret: denique furibundorum in morem, homines & quidem nuper amicos, inter se concurrere, vim inferre, & repellere, mutuis sese vulneribus conficere, donec crudelitatis suæ ampla satis dederint documenta; quis, inquam, tantam insaniam non deploret, quam tutò spectare non licet? Quid quòd quasi de re bene actâ victor sibi gratuletur, imò & Numini gratias agat; isque passim glorioſus censeatur, qui plures occiderit, hoc est prout ego intelligo, qui humano generi maius intulerit detrimentum.

Et

Digitized by Google

5. Et verò insaniant illi quibus insanire est collibitum: bella gerant, pedem conferant, mutuis gladijs pereant, per me licet. Verùm interea innocentes homines, qui suô viuebant pacificè, ijsdem cladibus inuolui, bonis exui, domibus spoliari, ad summam paupertatem pro victoris insolentiâ redigi, imò & vitâ quam innocuam gerebant nullique infestam, promiscuè tamen, quasi si arma gestarint, exui; id verò quem non malè habeat, imò & pessimè?

6. Tamèn ferenda res esset vtcumque, si pro bonitate causæ semper staret victoria. Iam tamen id liquidò constat, pessimæ cuique causæ, belli sortem sæpè felicissimam obtingere, pro tyrannide stare victoriam, pro impietate triumphos. Quis enim neget Ottomanni domum nonnisi violentiâ stare, & per tyrannidem dominari? Quis non arma Christo Religionique inferre? & tamen nonne Asiâ totâ victor signa sua explicat hæreditarius Christiani sanguinis inimicus, armaque triumphis necdum satur expedit, quibus Europam concutiat vniuersam? interim sub eius immani tyrannide gemunt Christiani. Et verò, inter Christianos etiam quotidie Hæretici triumphant. quot non occuparunt iam prouincias, exactis veræ fidei cultoribus? Et rursus inter Catholicos, nonne sæpenumerò, subactis legitimis Principibus, ij tandem regna integra obtinuere, quibus nullum ius erat nisi in armis; quod quidem ius summa proculdubio est iniuria. Id verò rursus quem non perturbet? *Eorum infelix & iniustus exitus.*

7. Et hoc præterea quàm deplorandum est, quòd bella tam crudelia, quæ tota gens patitur, non communi gentis totius, quasi in hoc conspirantis, consensu suscitentur; verùm ex vnius sæpe pendeant arbitrio? Dominandi libidine quòd arderet vnus Alexander, tota in armis stetit Græcia, tota concussa est Asia; diruta tot regna, vnius cupiditatis fuere victimæ. Quid quòd & priuata Regum odia, priuatas iniurias simultatesque, non nisi nationum integrarum sanguine possint expiari? Troia mihi testis erit, cùm ea quæ ad manum suppetunt exempla, quæque in omnium versantur oculis, non multùm ad rem meam interfit referre. *Nihil enim sub sole nouum est*, vt rectè Ecclesiastes, ne scelera quidem: in orbem redeunt, vt perturbetur orbis. *Nec valet quisquam dicere, ecce hoc recens est iam enim præcessit in seculis quæ fuerunt ante nos.* *Origo temeraria bellorum*

Eccl. 1.

Digitized by Google

Publico affid n. um ignauia.

Hoc tamẽ inter cætera peſſimè me habet, quòd Reipublicæ, bellorumq́; à quibus communis ſalus dependet, adminiſtratio hominibus neſcio quibus demandetur? ij ſanè ſunt, quos non virtus bellica, non fortitudo, non ſapientia commendat; ſed quos vel natalium ſolus ſplendor, vel nimius fauor, vel, quod peſſimum eſt, adulandi vile obſequium, aut etiam pecuniæ emungendæ artes euexerunt. Imbelles ſunt ipſi, alienâ ſtant virtute, interim facinoroſi, aſſentatores, quibus, modò habeant, omne ius faſque deinceps eſt. Quid demum hiſce præfectis agatur bene? quas victorias ſperare poſſumus, iuſtitiâ infractâ, prudentiâ exiguâ, virtute nullâ, offenſo Numine? 8.

Earum auaritia & inſcitia.

Interim deprædationi non hoſtium modò, ſed harpiarum inter nos de noſtro dominantium, diuitiaſque de publico direptas, quaſi in triumphum publicè deportantium latrociniis patent prouinciæ. Munera, præfecturæ, reliquique Magiſtratus viliſſimo cuique venales proſtant, augentur quotidie vectigalia; ad vrbium clauos ſedent ij, quos aut euexere enumeratæ pecuniæ, aut quibus ad continendos, propugnandoſque contra vim clientes, non ſat eſt animi. Interim dum apud eos abundant omnia, gemit optimus quiſque: imò quod peſſimum eſt, dum ij qui ad publicum ſedent clauum diuites ſunt ſinguli, egenum eſt ærarium: apud priuatos millena ſunt ſeſtertiûm, in publico vix eſt obolus. An hæc quiſquam iure agi ſibi perſuadeat? Et quieto eſſe liceat priuato homini, cum publica ſic turbantur? Certè aut patriam non amet neceſſe eſt, is quiſquis eſt, quem hæc non angunt; aut ſenſu communi careat, qui communi calamitate non perturbetur. 9.

Ærarij inopia.

§. II.

Querelis vt ſatisfiat, oſtenditur imprimis omnes naturæ calamitates, tum etiam Prouinciarum & Regnorum ortus & occaſus à Deo eſſe iudicante id rebus humanis conuenire, quod cuique debet eſſe ſatis, ne turbetur.

Vt querelis hic ſatisfiat, ad Deũ

GRauiſſimæ ſunt proculdubio hæ querimoniæ, & huiuſmodi ſunt hæc mala, vt ad primum, intuentium oculos, perturbent 10.

Digitized by Google

bent aſpectum. Verùm in hôc ſemper miſeri fallimur, euentus rerum prout in ſe ſunt quòd intuemur, neque alias quàm quas ſenſu percipimus, proſtaſes circumſtãtiaſque conſideramus: Dei verò agentis omniaque dirigentis mentem, manumque minimè attendimus. Tranſcurrentes per tranſtra epibatas, modo malos conſcendere, modò ad carinæ ima deſcendere quiſquis ſolùm videt, interim ventos velis toto impetu incumbere, vndas verò nauem tranſcendere, vocibuſque & tumultu miſceri omnia qui conſiderat, turbari eum ſanè neceſſe eſt: neſcit enim quid agatur; nihilque cum ſciat, timet omnia. At verò ſi circumſpicit, nauiſque magiſtrum placido & amæno vultu, nulliuſque rei anxium, cuncta ſic dirigentem videat, vt nihil non eius agatur nutu; certè aut paruam eum de naucleri arte exiſtimationem habere, vt adhuc me dixiſſe memini, aut inter tot tumultus animô ſedatô, omnibus quæ aguntur acquieſcere neceſſe eſt. *recurrendum eſt.*

II. Fateor, tota nonnumquam in humani generis excidium conſpirare videtur orbis machina: tempeſtatibus maria, imò & motibus horrendis terra concutitur; ſubuertuntur vrbes integræ, & diffractis terræ viſceribus cum incolis totæ abſorbentur; fulminibus abſumuntur templa & ædes; quin imò erumpentes perſæpe è terræ cauernis ignes, lato in vicinos agros incendio, fœdum in modum omnia depopulantur. Non rarò tanta eſt cæli intemperies, vt frigore nonnumquam, calore ſæpiſſimè aduranturomnia. hinc fames frugumque inopia; hinc peſtis morborumque violentiâ abſumitur eheu mortale genus. Fateor inquam iſthæc omnia. cuncta miſcentur: cladibus, & incendiis prouinciæ, lachrymis planctuque familiæ, cœmeteria funeribus complentur. At vero quis hæc agit? cuiuſnam ea mala proueniunt arbitriô? caſum ſi putas, turberis per me licet. Verùm ſi in his omnibus Deum agentem video, & quidem eum cui obediunt omnia elementa, quique rerum omnium apices ipſos perſpectos cum habeat, *Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter*, & quidem tantâ mentis ſuæ tranquillitate, vt immotus cum ſit ipſe, tamen, vt rectè Poëta dicit, *det cuncta moueri*; quid demum hæc me tantopere perturbant mala, quæ tanto auctore eueniunt? Quòd ſi auctor placet, an conſilium tantæ Mentis, ſano homini poterit diſplicere? *euentuum omnium auctorem.* Sap 8.

12. Et verò hæc naturæ mala rectè dũ conſidero, à nemine niſi à *Quod quis-*

Digitized by Google

tura malis certissimâ esse demonstratur.

Deo esse, non potest mihi esse dubium. Nam præterquam quòd passim eiusmodi clades in sacris Paginis prænuntiet, & minitetur Deus, illud sanè mihi euidens est, tantam intemperiem quâ orbis modò tempestatibus, modò æstibus, modò fame, modò peste conficitur, non nisi è cælestium corporum variâ inter se conformatione, nubium condensatione, aëris non satis moti corruptione, originem omnem trahere. At verò quis instrumenta tum cælestia, tum sublunaria ita moderatur? Quis nubes agglomerat aut dispergit? quis ventis legem statuit? quis Solis ardoribus modum ponit? Aliam certè manum instrumentis his non admoueri quàm diuinam, cùm non ignorem, superuacaneum est profectò, imò & stultum quærere quo auctore peraganter ea, ad quæ tantâ industriâ video instrumenta omnia adhiberi. Quòd si illud fixum ratumque habeo, Dei consiliò omnia hæc euenire, & quidem omnia agentis *in pondere & mensurâ*, aut Deus ipse displiceat, aut certè placeat consilium, ea sic dirigentis Dei oportet. Neque rationes vllo modo indagare necesse est, vt cuncta rectè fieri decernam. Illud enim iam quasi per antecessum ex præcedentibus *Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua*. Certè his non habeo quæ reponam: neque peste, fame, fulmine, tempestatibus, maria terramque misceri, magis conqueri possum aut improbare, quàm Deum esse, & cùm est, quod vult agere. Psal 118.

Neque minus id verum est, in bellis, & publicâ regnorum ruinâ.

13. Quæ cum ita sint, neque quæ à naturâ, naturalibusque causis nobis eueniunt mala, negare possimus à Deo directore naturæ, studio consilioque immitti; tamen in ijs quæ bellorum tumultus consequuntur incommodis, id ita dici non videtur posse, cum bella populorumque inter se dissidia, non tam à Deo quàm ab hominum malitiâ, libidine, ferociâ & improbitate oriantur: quæ si desint, certè bella non forent. Non igitur Diuina, inquies, decreta impeto; sed malitiâ humanâ perturbor, quam infausti bellorum euentus, corruptique Reipublicæ turbatæ mores, quasi suo iure consequuntur. Sic quidem tu. Verùm si ipsa quoque bella, omnesque Reipublicæ perturbationes, à Deo oriri; infelices præliorum euentus, prouinciarumque deuastationes, ex Dei sic omnia moderantis consilio obuenire; si denique peruersam rei communis administrationem, Principum negligentiam & statutatem, Magistratuum socordiam, ciuium dissentiones,

nes, ſæpè à Deo de induſtriâ immitti; numquam non ſummâ ſapientia permitti, ſummâ verò etiam prudentiâ in bonum honorique ſuo conuenientem ſemper conuerti finem oſtendero; an tandem hiſce turbis etiam acquieſces? ita credo facies, ne Deo, dum tibi moleſtus eſſe pergis, ſis iniurius. Animum itaque ſi placet aduerte.

14. Illudque imprimis ſtatuendum eſt, Deum voluiſſe hominem in commune viuere, vt non ſibi ſolùm, ſed & alijs adiumento Tract. 8. dum eſt, ab alijs etiam adiuuetur, vti expoſuiſſe me recordor. Hinc autem vicos primùm, deinde vrbes natas eſſe non attinet me dicere, res ipſa loquitur. Deinde ne vrbes rurſus mutuo auxilio deſtitutæ, mutuis etiam diſſidijs paterent, quæ ſuper agrorum vicinorum terminis, alijſque iniuriis facilè erant exorituræ: item vt commerciis faciendis expeditior eſſet commeatus; vrbes plures, vicos, ijſque ſubiectos agros, in Prouincias, Prouincias in Reſpublicas aut Regna diuiſit: quæ cum auctoritate aliquâ deberent coerceri, ne cuilibet, ad omne nefas licita foret audacia & impunitas; Reges, Principes, Magiſtratuſque Prouincijs præpoſuit, quos aut populorum conſenſus aut à Deo ipſo data auctoritas commendaret, & aut naſcendi priuilegium, aut noua populi electio futuris deinceps ſæculis continuaret. Hinc exorta Regnorum amplitudo; hinc etiam extenſa Regna & Imperia, aut Prouinciarum ad Prouincias vltroneâ coniunctione, aut Regum contrahentium voluntate, aut connubiorum ſocietate, aut etiam armorum vi.

Imprimis regna & reſpublicas conſtituit Deus.

15. Verùm cùm in tertio Sapientiæ ſuæ volùmine, Scientiâ inquam conditionalium, id liquidò comperiſſet Deus, non priuatam tantum familiarum felicitatem, ſed ne publicam quidem Regnorum, Prouinciarumque fortunam diu proſperam, diu amplam, diu magnificam eſſe poſſe, quin maxima, in tantâ ſortis malaciâ & fortunæ plauſu, vitia ſuborirentur; neque vllam fore legibus tam bene munitam Rempublicam, quam non felicitas ipſa diſſolueret; magno ſanè Diuinoque conſilio ſtatuit humana imperia non eſſe perpetua, neque eam quam fortunam felicitatemue vocant homines, vni Prouinciæ affigendam: toteam circumduci orbe voluit, neque malis imperia ſumma denegari, neque bonos etiam iis excludi; ſed ſummâ varietate inter hos illoſque diuidi, pro locorum temporumque interuallis, quæ diuinis

Merito nullis Regnorum felicitatem eſſe perpetuam.

Digitized by Google

Diuinis maximè rationibus visa sunt conducere. Neque enim in Regnorum Imperiorumque opibus, dignitatibus, flore & potentiâ, aliter egisse Deum, quàm in priuatorum discernendis opibus, philosophandum est. Has certè inter bonos malosque promiscuè distribuisse, neque tamen eosdem aut semper felices aut infelices semper esse voluisse, idque summâ sapientiâ & iudicio, priori disceptatione iam vidimus. Illud autem D. Augustini Tract. effatum certissimum mihi est, magnum illud Numen, ita curare singulos prout vniuersum; vniuersum verò prout singulos. Singulorum verò exortus & occasus, amplam modò, modò depressam sortem vti videmus quotidie, ita regnorum origines & excidia, vrbium prouinciarumque crescentem felicitatem, miseras denique ruinas, suo quasque tempore accidisse comperimus. Habent non singuli modò homines, sed & Regna & Imperia, sua incunabula & infantiam, habent iuuentutis florem, virilisque ætatis robur verùm & habent fatiscentis iam; & in seipsam prolapsæ fortunæ decrepitam senectutem; quâ, etiam non impulsa, suo vitio prolabuntur: præterquàm quòd plurima, in ipso ætatis flore, sæpè ferro demetantur.

Describuntur occasus & exortus varij regnorum.

16. Quid hâc re clarius, si vel ipsa imperiorum exordia, ab ipsis Regum primorum Imperatorumque temporibus aspicias? Latissimum fuit totâ Asiâ Assyriorum imperium. Mille quadringenti duo anni, tota tam vasti imperij ætas fuit; consenuit, occidit. Assyrios debellauit Merodach, regnum ad Babylonios transtulit felici sorte, sed tempore duraturum exiguo, annis nempe centum octoginta tribus. Babylonium Baltasarem Cyrus Persa perdidit. Vnicâ nocte tam clarum Imperium, tenebris perpetuis à nullo vmquam sole videndum inuolutum est; & quasi si per iocũ rebus humanis illuderet Deus, inter conuiuij dapes chorearumque plausus periit superba Babylon. Imperium Persa tenuit annos 208. Stetisset in Perside diutius fortuna, nisi effœminatis nimiâ felicitate cum Rege Dario Persis; ab ipsâ inde Græciâ Alexander superueniisset, qui sortem & imperium in Græciam deferret, mox tamen per Scipionis, Pauli Æmilij, aliorumque Imperatorum arma, ad Romæ Senatum Capitoliumque deuehenda. Apud Græcos Imperium stetit annis ducentis viginti octo. Stetit Romæ diutius vaga fors; & sub Consulibus quidem 471. annis, sub Imperatoribus verò 502. totâ Asiâ

Asiâ & Europâ, Africæ quoque parte non modicâ, victrices aquilas circumtulit, Orbis domina: donec tandem mole suâ fatiscens, in varia dissiliit regna tam vastum Imperium, sibi vix nomen retinens, Imperiique vmbram, dum singulæ Imperij tanti partes & ruinæ, potentissima iam sunt; sed à Romano Imperio diuisa regna. Byzantium nauigauit Romana felicitas, rursusque cœpit Græcia efflorescere: mox sub Ottomannicæ domus concessit iura, & cuius arma ferre non potuit, iam fert iugum. Græcia Orbis olim magistra, sapientiæ palæstra, omnium artium cultrix, modo barbara est, litterarum expers, omnisque politioris scientiæ ignara; vrbibus destituta, tantùm ruinis nominibusque nobilis. Belgium tunc siluis infame, nullis nisi incultis gentibus habitatum, iam in eam deuenit fortunam, vt & ciuitatum frequentiâ, & ædificiorum præstantiâ, & litterarum cultu, & artificiorum varietate, & mercatorum commerciis, & incolarum indole moribusque, cum cultissimâ quâque toto orbe Prouinciâ conferri possit, & verò etiam plerisque anteferri. At quamdiu durabit hæc felicitas, neque hîc modò in Belgio, sed in ipsâ quæ terrarum omnium cultissima est Europa? Hoc illi cognitum est, qui vt Daniel testatur, *Mutat tempora & ætates, transfert regna atque constituit.* Nauigarunt certè in Occidentem felicia Regum nostrorum, fortissimaque Hispanorum arma; siluæ olim, iam amœnæ sunt Regiones; plurima isthic modò, cultissimaque sunt regna, barbaris quondam dominata Regibus, & legibus coërcita quæ ferinos potiùs mores, quàm humanitatem vllam saperent. iam verò Peruanum Mexicanumque regnum barbarie olim infamia, non tam Pluti & diuitiarum, quam artium bonarum facta sunt domicilium. Vtinam non iisdem nauibus, quibus Indicæ diuitiæ & deliciæ in Europam, Europæa felicitas ad Indos deferatur, certè cum homines mutant mores, *Deus mutat tempora & ætates, transfert regna atque constituit.* Verùm de morum corruptelâ, tantarum vicissitudinum causâ, necdum ago: sufficit mihi ostendisse Imperia Regnaque integra, modò huc, huc modò migrare & transferri: & quidem vt Daniel manifestè testatur Deo auspice, Deo figente & circumducente fortunam. sic vt verissimum sit illud Philonis, *Verbum diuinum choreas in orbe ducit, & omnes gentes circumlustrando, nunc his nunc illis Imperia vel tribuit vel adimit. Nihil igitur est*

Dan. 2.

Phil. l. quod Deus immutab.

in humanis rebus præter vmbram auramque lèuissimam sine vllâ præternolantem : eunt enim vltro citroque velut æstuarin.

Hæc verò ideo à me dicta sunt, vt nemo, qui vel patriæ suæ calamitates, vel etiam occasus prospicit, miretur id iam fieri, quod toto passim orbe, omnibusque retro sæculis fecit Deus. Splendidissimæ olim ciuitates iam aut ruinæ aut meræ voces sunt: siluæ & nemora, modò sunt fortunarum, musarumque domicilia. Integræ olim nationes, iam in chartis tantummodo historijsque sunt conspicuæ; obscuræ quondam gentes, nunc in ore oculisque sunt omnium. Ita fit, ita agit Deus. Et tamen *Iustus Dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* 17. Psal. 14.

§. III.

Per malam rerumpublicarum administrationèm regna perdi, regnorumque fortunam transferri ostenditur. Idque quatuor modis.

Bellorum tumultus excitãtur, quando regni fortunam aliò transuehere statuit Deus.

HOc itaque Dei consilium, procul dubio sanctum & justum quia Dei est, secum accuratè qui considerat, non mirabitur is, multoque minus indignabitur, tot bellorum tumultibus, tot cladibus, tot ruinis orbem vniuersum concuti & inuolui. An enim quisquam, etiam priuatus homo, ædes mutat supellectilemque aliò transfert, sine strepitu, sine fragore, sine curruum vltro citroque commeantium, bonaque transuehentium tumultu? an supellex ipsa, lecti, tabulæ, mensæ, imagines, tapetia, & quidquid demum in ædibus deferendis erat ornamenti, deponi & conuasari potest, sine malleorum ictibus, patietumque crebro concussu? Hæc qui miratur fieri, nescit sanè quid sit ex ædibus in alias transmigrare. Ita prorsus tecum statue. Audis tympana, tubasque perstrepere, hostiles copias in Prouinciam irruere, vastari campos, superari mœnia, spoliari vrbes, omnia clamoribus personare; & hæc miraris? Non miror ego. Migrant in aliam regionem Regna integra & Imperia, migrat cum omni supelle ctile nusquam diu quieta fortuna; & tantam mutationem vis fieri sine tumultu? detrahuntur in veteri æde ornamenta, cum 18.

campi

campi ciuitatesque exuuntur bonis, aliò transferenda sunt; hostiles copiæ, baiuli sunt, quorum manibus fortuna, Deo sic volente transuehitur; & quis in tantâ re conficiendâ, allaborantium operi militum inconditas voces, populi clamores, ædiumque deferendarum ruinas mirabitur, cui perspectum est, ingentem magnâque supellectile instructam fortunam, alias terras petere, aliò transmigrare?

19. Ita sanè fit. Regna transferre, aut certè potentiam felicitatemque alicuius Prouinciæ imminuere, nimiumque fastum deprimere iustô iudicio cum constituit æquus Deus; bella imprimis suscitari permittit, idque aut hominum in mimiâ felicitate superbientium vitio, aut alieno inhiantium cupiditate, aut vicinorum Regum inuidiâ, aut iniuriarum vlciscendarum iustâ an iniustâ non disputo, præproperâ tamen & præseruidâ vindictâ. Floret opibus Regnum aliquod; & prout fit, vbi fortunâ turgent Regna, vicinis Prouincijs impotentiùs dominantur; tandem in iras consurgunt contempti populi; fœdera inter se ineunt; exacuitur cupiditas spe prædæ opulentæ, & verò etiam dominandi libidine. Illico denuntiantur bella, fit fragor ad signa conuolantium vndique populorum, expediuntur arma, conscribuntur milites, totaque sub equorum, curruum, tormentorumque pondere tremit tellus. Quid hocce demum rei est inquis? Nihil est planè, nisi quod baiuli aduolent, quorum humeris, aut tota aut magna saltem pars felicitatis, quæ in Republicâ hâc erat nimia, transuehatur.

20. An verò id passura est, inquies, Prouincia tam opulenta? milite abundat, & quidem tot victorijs exercitato quot bellis, opes ad manum sunt, duces habet militiâ consilioque præclarissimos; an non & ipsa, quæ ab hostibus impetitur & fortè contra omne fas, Prouincia manus & arma expediet? Expediet proculdubio, & frustra expediet. Quæso admirabiles sed tamen *iustas vias Domini*, quibus ad destinatum sibi finem tandem peruenit *sanctus Deus*, mecum si placet perpendite. Cùm Regnum aliquod quantumuis opulentum, validissimoque instructum milite, aut planè pessumdare, aut saltem deprimere Numen constituit; vt arma viresque eneruet, consilium priùs, sagacitatem, prudentiamque eorum qui publico inuigilant, aut adimit, aut sopit, aut etiam in transuersum agit & perdit. Et hæc quidem quia

Quomodo destruatur Respublica.

prima ſit & maxima eſt Reumpublicarum Regnorumque calamitas, & verò etiam ruina. *Fruſtra enim ſunt arma foris, ſi non eſt conſilium domi.* Libet tamen ſingulos, per quos in ima deſcenditur, gradus attentiùs conſiderare.

Primò per Regum incuriam.

21. Primò enim, quid bonæ rei ſperari poteſt, vbi Rex ipſe populique rectores, iura neque humana neque Diuina perpendunt? non conſilio aguntur, ſed irâ libidineque dominândi aut imperandi abripiuntur; non prudentiâ ſed temeritate bella & indicunt & gerunt; neque recta ſuadentes audiunt, neque ſana conſilia admittunt, ſed pro libitu agunt omnia, dum ab efferueſcente nimiùm ſpiritu aguntur ipſi? quis huic Reipublicæ non metuat, quam in ipſo capite conſpicit perturbatam?

Secundò per Magnatũ mala conſilia.

22. Deinde, quid ſi Regi primores deſint, viri litteris, iuris peritiâ, animi moderatione, bonique communis appetentia imprimis conſpicui; qui Regnorum leges & expendant & temperent, pro rerum temporumque varietate? Quid ſi ij ad clauum ſedeant, quibus ius faſque in auro eſt quod paſſim à prouincialibus emungunt; quibus æs publicum priuati iuris eſt; quibus Deus & Religio tam diu placet, quamdiu Politiæ ſeruit; quibus ipſa demum Politia, Regnique ſalus domeſticæ famulatur œconomiæ? Quid ſi, inquam, eiuſmodi colluuies in pretio ſit, effæminatique auſcultentur aſſentatores, viri verò ad virtutem æquitatemque facti aut ignoti ſint, aut ſi noſcantur ſint contemptui; in quas non ſyrtes impinget, eiuſmodi rectoribus gubernata Reſpublica? Certè non aliam ob cauſam, diſtractum eſt Iſraëlis Regnum: decemque omnino tribus rebellione abreptas, ab inſano ſapientiſſimi Salomonis filio Roboamo receſſiſſe, teſtantur ſacræ paginæ, quòd efferueſcentium primo ſanguinis calore iuuenum, quibuſcum fuerat enutritus, veſaniam conſulueſit, contemptis ſana ſuadentium ſeniorum canis, eorum inquam qui rebus agendis ſub Salomone inſenuerant. *Dereliquit Roboam* 1.Reg.12. *conſilium ſenum quod dederant ei, & adhibuit adoleſcentes qui nutriti fuerat cum eo, & aſſiſtebant illi*, inquit ſacer textus. Aſſiſtebant iuuenes & fatui, illique conſiliis dum aſſiſtunt, diſcedunt iuſto furore abreptæ tribus decem. luditur ab adoleſcentibus in ſenatu, & iſthic dum luditur, illuditur Roboamo, & perit Regnum.

Tertiò per Magiſtratuum incuriam.

23. Tertiò, vt iam ſana ſit Regum mens, communis boni perquam ſtudioſa;

Digitized by Google

ſtudioſa; vt viros omni peritiâ probitateque commendatos ſanctioribus conſiliis adhibeat; vt hi omnia rerum momenta ſedulò perpendant, decretaque populis militiæque ſaluberrima ſtatuant: quid hæc omnia ad communem incolumitatem conferent, ſi mandata per inferiores magiſtratus in ciuitatibus infringantur, aut executioni non mandentur, aut non ſeriò ſed per ignauiam exigantur, aut certè à plebe per tumultum & ſeditiones concitatâ contemnantur? An non peſſum ire dixeris, his moribus corruptam Rempublicam?

24. Quartò denique, ſi ea quibus Prouincia defendi debet arma, in ignauorum Imperatorum manus tradi conſpicimus; aut ſi viri quidem ſint qui imperant, imbelles tamen ſeditioſoſque, nec diſciplinæ militari aſſuetos milites nanciſcantur: aut ſi fortiſſimi quidem ſint milites, ducum tamen, vt quos effæminatos vident, indignabundi detrectent imperia, nec eorum conſiliis acquieſcant, ac propterea inuiti ſigna quaſi per vim ſequantur; quid demum felicitatis ab hoc exercitu ſperari poteſt? nonne actum dices cum tam perturbatâ republicâ? neque iam opes, aut virtutem bellicam, neque prudentiæ famam, neque relatas olim victorias, neque ſplendorem vrbium, neque armorum copiam quidquam conducere, niſi vt maiori ſint hoſtibus ludibrio, luculentiorique pateant & prædæ & ruinæ? His ſanè modis perdita ſunt quotquot periere imperia; & quæ non periere omnino, his tamen artibus è faſtigio ſunt deiecta, & depreſſa.

Quartò per popularia ignauiam & inobedientiam.

§. IV.

Vt regni felicitatem imminuat Deus, permittit mala conſilia Regum, ignauiam militibus immittit, Præfectorum inſolentiam, populique diſſentiones excitat.

25. AGedum nunc, Reipublicæ fatiſcentis plagas qui conſideras: quo tandem auctore infligi eas arbitraris tu? Certè ſi adiacentes rerum circumſtantias, eaſque quæ rebus agendis proximè adhibentur manus attendimus, ſcio te, cum vulgo, Reges ipſos incuſaturum; Optimatum arrogantiæ, Imperatorum imperitiæ aut ignauiæ, Magiſtratuum ſocordiæ, populi diſſentionibus,

Quatuor his modis vtitur Deus, cùm caſtigare vult regna.

publica imputaturum mala. Sed si supra vulgum vis sapere, memento non esse hæc nisi Dei Rempublicam affligentis, fortunamque nimis prosperam educentis, alioque transferentis artificia. De se certè testatur ipse, non nisi suo consilio & industriâ stare Regna quæ stant: consequens igitur est, non nisi eius consilio & occidere. occidunt autem his quos dixi modis. Audi diuinam Salomonis ore, loquentem sapientiam. *Meum est consilium & æquitas; mea est prudentia, mea est fortitudo.* Hinc nemo sibi, siue de prudentiâ regendiue scientiâ, siue de militari gloriâ blandiatur; nam cum hæc omnia mea sint, & à me sint, illud sibi cuncti persuadeant quòd *per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt; per me Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.* Quibus sanè verbis ne idem dici putes, eleganter vt solet noster Salazar, quatuor distincta munia docet contineri, quibus vniuersa stat Respublica: Regum nimirum pro potestate sibi legitimè datâ imperantium; quibus ne temerè agant, nihil adeo necessarium est, quàm *consilium* rectum & probum. His proximi sunt Optimates, primi à Rege, vt vocantur Ministri siue Primicerij, quos rectè *legum conditores* appellat, vt qui altioribus intersunt consilijs; totique Regni statui dum inuigilant, quid sit conueniens bellumne an pax, quæ vectigalia exigenda, quæ leges aut innouandæ aut immutandæ, quæ restringendæ, quæ latius explicandæ, in commune statuunt. His autem vt *iusta decernant*, *Prudentiam* imprimis esse necessariam, in comperto est. Tertium quartumque munus est eorum, quibus regiam voluntatẽ Optimatum consilio rectè gubernatam, executioni mandare prorsus incumbit. Et hi quidem in Militiâ *Principes* sunt, copijs præpositi, quorum in imperando agendoque intrepidè id quod bono Regum consilio statutum est, *Fortitudo* constantiaque maximè requiritur. Domi denique vt ciuium stet concordia, Regumque & Optimatum inconcussa sit authoritas, *Potentes* hoc est, vt ex Hebræo rectè interpretatur doctissimus Salazar, ciuiles Magistratus probi vt sint iustique necesse est, neque qui partium studio aut ære corrupti venales faciant leges, Regumque decreta pro libitu & fauore, aut emolliant aut nimium premant; sed quibus *æquitas* imprimis cordi sit *vt decernant iustitiam*, eamque tum potentibus, tum etiam miseris & humilibus, ex æquo interpretentur. His quatuor basi-

Prou. 8. ibid.

Salaz. in hunc locũ.

bus

bus omnem Rempublicam, incolumis vt ſtet, incumbere neceſſe eſt: vnam qui ſubuertit, luxat omnia.

26. Iam verò intelligite tandem mortales, per quem res humanæ ſtent. Magna ſane de Regibus veſtris Imperatoribuſque, præſertim ijs qui prima Monarchiæ aut Reipublicæ iecere fundamenta, iactatis elogia. Magni titulum vni affigitis; alter fortis, Iuſtus alter, Magnanimus hic, Prudens ille, quaſi per antonomaſiam à vobis appellatur. Et verò actum benè; vt qui præteritorum Regum memoriam grato animo reſeruatis. Verùm tantâ virtute, tantâque animi moderatione Reges quòd habuerit is, qui conſilio & quidem accurato, non verò pro libidine agerent omnia; ecquis id vobis præſtitit, niſi is qui Regno veſtro bene voluit, beneque conſuluit Deus? certè *per me Reges regnant*: & ſi non bene regnatur, niſi vbi conſilium adhibetur rebus; illud certè & adhibere velle, & adhibere cum vis, habere penes te, *non eſt volentis* hominis *ſed miſerentis Dei*. Sanè *meum eſt conſilium*; & ſic *per me Reges* rectè ſapienterque *regnant* ſic vt Regnum floreat. Iſraelis ſtatum diſtrahere in partes cum ſtatuiſſet Deus, præferuidum Roboamum genti præpoſuit, qui feruore nimio abreptus, populi iuſtas querelas, minis flagelliſque compeſcere, ſtulto ſanè conſilio in animo haberet. Gothicum imperium funditus in Hiſpaniâ euertere cùm vellet idem Deus, Roderico regni habenas tradidit, qui luxu delicijſque; & tandem etiam libidine violentâ Gotthicum ſanguinem emolliret, & apud ſuos in inuidiam traheret. *Primò Regibus adimit conſilium.*

27. Deinde, ſi præſtantiſſimos habetis viros, qui Regni iura æquitate moderentur, conſilio rerumque experientiâ valeant plurimum; ne id quæſo vobis adſcribite, aut eſſe tales viros aut etiam in conſilium adhiberi: *mea eſt* enim *prudentia* inquit ſagax Deus, quâ & illi iuſta decernunt, & vt decernere poſſint, Regum auribus admouentur. Miraris tu inſaniſſima in ſapientiſſimo Regno dari conſilia, & quidem à viris cæteroquin prudentiſſimis? *Inſatuauit* certè *Dominus conſilium Achitophel*, id quod 2. Reg. 15. optauerat Dauid, Abſalonis inſolentem audaciam vt infringeret. Miraris vtiliſſimas publicæ rei rationes, à magnis beneque Regno volentibus viris excogitatas, aut ſtudio partium, aut Optimatum riſu, aut etiam improbitate quorumdam explodi, reijci, ſubuerti? Subuertit ea Deus, ne regno benè ſit, cui malè *Secundò Magnatibus adimit prudentiã.*

vt

vt ſit, iam decreuit. Miraris denique præclariſſimos viros, omnique exceptione maiores contemni, domi res ſuas agere; cum ineptorum hominum interim impudentiâ & inſcitiâ, res publicæ perduntur? perdere eas vult Deus, & vt perdat iſto vtitur artificio. Neque caſu id factum putes, vt fanatici aliquot iuuenes, cerita capita Roboamo de conſiliis eſſent: ſtudio id Deus fecit, Iſraëlis Imperium vt diſtraheret. ſtudio autem hanc Regno plagam fuiſſe incuſſam, manifeſtum eſt. id enim ſe facturum Salomoni prorſus fuerat minitatus. *Quia .... non cuſtodiſti* 3. Reg. 11.
pactum meum, & præcepta mea quæ mandaui tibi, diſrumpens ſcindam Regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui ſcindam illud. & vt ſcinderet, *infatuauit Dominus conſilium* Roboami, neque aliam tanto Regno ſubuertendo machinam adhibuit Deus.

Tertiò Prouincialibus & militibus eripit fortitudinem.

Quam verò id ridiculum eſt, in militum robore & ferociâ, 26.
Ducum fortitudine, diſciplinâ militari, armorum inclytâ gloriâ, ſibi homines quòd tantopere gratulentur; quaſi ea aut gentis indoli foret caſu congenita, aut proprio marte exercitioque acquiſita? Hinc, ſua ſuoſque iactantium pleni ſunt hiſtoricorum libri: Poëtarum etiam ſi placet phalerata carmina, neſcio quid ſibi gratum obſtrepunt, dum Martem canunt, quem non ſequuntur. Interim qui viros Marte inclytos intuemini, qui militum expeditas manus contemplamini, an illum obliuiſcimini, cuius imperio non tantùm *plumeſcit accipiter* teſte Iobo, aquiliſque & alæ ſuccreſcunt & vngues, verum etiam diffluunt nonnumquam & euertuntur? Florentem eſſe Rempublicam cùm vult Deus, animos roburque rebus magnis agendis par, Imperatoribus militibuſque ſufficit Deus, ſubuertere cum vult, generoſam illam militiæque natam effæminari ſinit indolem. Ducum conſilia & mentes in diſcordiam trahit, ignauiam pauoremque immittit, militum maſculum robur emollit, omniſque laboris & imperij fiunt impatientes illi humeri, quibus tota quondam Reipublicæ defenſio incumbebat. Hinc in omnem licentiam diſſoluti vagantur, totâque Prouinciâ non tam arma, quàm timorem vaſtationemque circumferunt: hoſtis vultum iam non ferunt, cuius antea ceruicibus incumbere, ludus fuit. Quid miraris, quid obſtupeſcis? Dei hæc machinatio eſt. *Mea eſt fortitudo*, Iob 39.
inquit,

inquit, & *per me* militiæ *Principes imperant*, rectè cum imperant; per me ſtrenui, per me fortes ſunt. & verò ignaui quod ſunt, imbelles, & ſocordes, meo conſilio meâ deſtinatione id ſunt.

29. Neque verò hæc à me ita dici putetis: certè nihil tantopere inculcant ſacræ paginæ. Iſraëli ni ſibi pareat, ruinam minitari cum vult Deus, praxim edocet quam Reipublicæ ſubuertendæ, quaſi cuniculum admouebit. *Ponam*, inquit, *faciem meam contra vos, & corruetis coram hoſtibus veſtris . . . . fugietis nemine perſequente.* Quod vt clariùs exponatur, ſubiungit, *Et qui de vobis remanſerint, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hoſtium; terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient quaſi gladium: cadent nullo perſequente, & corruent ſinguli ſuper fratres ſuos quaſi bella fugientes, nemo veſtrum inimicis audebit reſiſtere.* Manifeſta res hæc eſt, plurimiſque hiſtoriis confirmata. Quis Romanum Imperium diuturnitate temporis, armorum pondere, victoriarum gloriâ, regnorum amplitudine per mille iam annos confirmatum, non dico conuellere, ſed vel concutere potuiſſet, ſi maſcula ſtetiſſet virtus, ſolituſque in pectore ſanguis? tota Europa ſupplex Romam adorabat, quæ tamen ſub Auguſtulo per partes diſtracta, tandem periit. At per quos? per gentes omnino barbaras, obſcuras origine, & de quorum natali ſolo diſputatur. & tamen, è cauernis ſiluiſque immanes leones immiſſos dixeris, prout tunc trepidare vidiſſes Imperium, hæc ipſa trepidatio hoſtibus audaciam dedit, auxitque frequentiam. Wandali, Gotti, Alani, Teutones, Alemanni, Burgundiones, Franci, Longobardi, Hunni, Nortmanni, incogniti adeo etiam ſibi ipſis populi, vt ne inter ſucceſſores quidem, ſatis de primâ eorum origine conueniat: illæ inquam obſcuræ gentes, moribus barbaræ, terrorem ſui nominis toto Romano circumtulerunt Imperio, Romanoſque quos in tantum faſtigium bellica virtus euexerat, ſolus debellauit panicus pauor. Quid enim ſilueſtres homines, præuſtæque ſudes poterant aduerſus Romana arma, ſi manus inueniſſent ſolitas quibus geſtarentur? omnes pallebant imminente periculo, nec cuiquam ſat animi qui diſcuteret; vires conſiliumque interturbauerat immiſſus timor. At à quo? ab eo certè qui Romanum Imperium perditum ibat, Deo. hic, quos animos Romanis ademerat, Barbaris præſtabat. Trecentis annis in Hiſpania ſteterat Gottica maieſtas & gloria armis viriſque inclyta:

Quod probatur ex Scripturis.

Leuit. 26. v. 17.

v. 36.

Et hiſtoriis.

clyta: ſeptem dierum prælio, tota Gottorum gens aut militia, cum Rege Roderico, perit & extincta eſt; totaque breuiſſimò temporis tractu, ſub Maurorum iugo fere concidit Hiſpania. Quid? an nulla ergo, in tot bellicoſiſſimis Prouinciis, ſuppetunt quæ expediantur arma? nullus ſe, inconditæ potius multitudini Maurorum, quàm bellicæ eorum virtuti opponit? Nullus. omnes tenet pauor, donec Gottica prorſus concideret res, & Regnum: ita Deo, Regnorum euerſori & arbitro, viſum. At verò vt Hiſpaniæ miſertus, è Maurorum manibus ſceptrum eripere, illudque melioribus regibus ſtatuit contradere; ecce Pelagij animos inter Aſturiæ montes & cauernas excitat, qui cum mille tantùm viris, & quidem longâ fame obſidioneque enectis, leonis inſtar Maurorum acies ſanè ingentes intrepidus inuolat, proſternit, & quaſi imbellia pecora dilacerat. Hoc reſtitutæ Catholicis Hiſpaniæ initium. ſumunt animos Hiſpani, quique hactenus nonniſi Gottorum imperio famulari didicerant, ipſi ſibî Reges ſtatuunt, regnaque Mauris aut erepta aut eripienda deſignant. inſtant Barbari, copias innumerabiles educunt; occurrit cum collectitio tantùm, & ad pugnæ ſtrepitum conuolante inexercitato milite Ramirus Rex; & ecce, totius Hiſpaniæ domitrices aggreditur copias, nec pauciora quam ſexaginta Maurorum millia gladio occumbunt. Non minor poterat eſſe ſtrages, vt manifeſtum eſſet à Deo dari victoriam. Taceo nunc portentoſam illam, nulliſque faſtis memorandam ſatis cladem, quæ ad Toloſanas Nauas, à noſtris eidem genti illata eſt, quâ ducenta omnino Maurorum millia, & hæc inter, triginta equitum millia, iuſtæ Dei vindictæ, Hiſpanorum manibus ſunt litata. Taceo innumerabiles exinde victorias. Illud tantùm quæro; vnde in populis iam deuictis, quique numquam arma geſtarant (apud Gottos enim ſolos, omnis Hiſpaniæ militia ſteterat) tantus vigor animi, tanta audacia, vt victricem gentem totique Hiſpaniæ imperantem aggredi non timuerint, quorum impetum tunc, cùm res Hiſpanicæ florebant, ne oculis quidem ferre ſuſtinuerint? Vnde tantus in armatâ Hiſpaniâ pauor animorumque defectio, tantus verò in exarmatis populis, omnique ſubſidiô deſtitutis armorum ardor, & bellandi appetentia? Inſanum certè ſit id quærere; cùm ſatis conſtet ab eo concitatos, cuius eſt omnis fortitudo, quique vires animoſque militibus etiam inermibus præſtat,

Mariana. l. 7. c. 2. Hiſt. Hiſp.

ibid. c. 15.

ſtat, cum imperia vult erigere; deiicit vero quantumcumque feroces ſpiritus, ſuperbientis populi faſtum deprimere cum decreuit. Et vt arma, quibus plus æquo, dominantur, Regibus detrahat, magnâ ſanè arte, detrahit animos viris, & viros armis. Atque hic quidem tertius eſt, quo Deus Reſpublicas euertit, modus,

30. Quartus denique eſt Magiſtratuum inferiorum licentia & diſſolutio: Præfectorum exactorumque, aut nimia in vitijs tolerandis conniuentia, aut etiam in caſtigandis, exigendiſque aut legibus aut vectigalibus, importuna crudelitas. Nolo huic argumento immorari; non enim quemquam reprehendere, ex inſtituto rei quam pertracto nunc eſt. Illud tantùm quod ad rem meam iam facit aſſero, Præfectorum ineptias vitiaque, tunc maximè Deum permittere, diſſoluere cum vult Regna: tunc enim concitatur ferocia populi, iugumque excutitur, quod nimiùm premit. Certè Iſraëlitarum gentem Ægypto tam vtilem & commodam, ferocienti nimium regi barbaro detrahere cum vellet Deus, Præfectorum incumbentium Iſraëliticis ceruicibus veſaniam, aut permiſit aut procurauit. Impia quidem decreta tulerat Rex Ægyptius; ingemiſcebat Iſrael, ſed tamen tacebat. Crudelitatem ſuam cùm adhibuere Præfecti, etiam præter juſſa regia feroces; tum verò *clamauit Iſrael, propter duritiam eorum qui præſunt operibus*. Imperabantur lateres, quotidie ab Iſraëlitis tamquam mancipijs, ad dimenſum excoquendi. coquebat eos Iſrael, & tacebat. Negabantur ſtruendo igni paleæ, *diſperſuſque eſt populus per omnem terram Ægypti, ad colligendas paleas.* mandatis Regijs paret Iſraël, & mœſtus tacet. At qui Regem immodicè imperantem tulerant, Magiſtratuum inferiorum inſolentiam non tulere. Nam *Præfecti quoque operum inſtabant dicentes, Complete opus veſtrum quotidie, vt prius facere ſolebatis, cum dabantur vobis paleæ. Flagellatique ſunt, qui præerant operibus filiorum Iſraël, ab exactoribus Pharaonis.* Tantam enim verò inſolentiam, non eſt paſſus populus quantumuis humilis: & qui tacuerant hactenus, *Venerunt præpoſiti filiorum Iſraël, & vociferati ſunt ad Pharaonem, dicentes, Cur ita agis contra ſeruos tuos? Paleæ non dantur nobis & lateres ſimiliter imperantur*, ſed quod intolerandum omnino eſt, *En famuli tui flagellis cedimur, & iniuſtè agitur contra populum tuum.* At à quibus? ab exactoribus

Quarta Magiſtratibus inferioribus auferri permittit æquitatem.

Exod 3. ℣ 7.

Exod. 5. ℣ 12.

℣. 13.

Digitized by Google

Pharaonis. Clamauit populus, ſeceſſionem fecit, ab omni opere abſtinuit, iugum excuſſit : & patientiam quam mandata Regia , quantumuis dura non extorſerant , Præfectorum licentia penitus labefecit. Nihil habeo quod addam : vetera potius iuuat recenſere exempla, quàm quæ ad manum ſunt hodierna. Illud mirari libet , quod veteribus non ſapiamus malis. Quidquid id ſit, hoc ſanè conſtat, duritiam nimiam imperantium , nimiam quoque in diſſimulando conniuentiam , populos ſubiectos aut exacerbare , aut in nimiam licentiam diſſoluere : cui cùm fero adhibes medicinam, exacuis malum, mederi cùm vis. Hinc plebis querimoniæ, iuſtæ nonnumquam, iniuſtæ ſæpiſſimè ; hinc liberæ voces Regiæque Majeſtati iniuriæ ; hinc ſeditiones ; hinc tarda, & quaſi violenta obedientia ; hinc ſubſidia quæ Regibus præſtantur parca , & non niſi per vim expreſſa ; hinc denique magna caput inter & membra diſſentio. Quod cum ſit , ſanè vtrumque perire , aut ſaltem languere neceſſe eſt. Hæc igitur qui videt mala , ita ſecum ſtatuat , Deum Rempublicam aut perdere prorſus velle, aut felicitatem nimiam imminuere.

§. V.

Ne verò quis conqueri de Deo poſſit quod hæc permittat aut immittat, oſtenditur iuſtè ob peccata populi, ab eo Regna fortunamque transferri.

Bene hæc omnia Deus permittit, vt peccata puniat aut ijs medeatur.

ITa quidem ſtatuo, inquies ; video prorſus, video imminutam eſſe Regni Majeſtatem , opes abactas , luxatum Reipublicæ ſtatum, depreſſam dignitatem. Et hoc ipſum eſt quod me angit; hîc vlcus latet , eheu nimium animo infixum malum : patriæ gemo, de cuius occaſu malè metuo. Verùm, vtcumque Reipublicæ ſtudioſus ſis, non ſic tamen, vti credo, Patriæ vis eſſe pius, Deo vt ſis impius, aut certè iniurius. Minimè , inquis. itaque, ſi id liquidò oſtenſum eſt, Deo auctore, hæc malorum futurorum initia & quaſi ſeminaria immitti aut permitti, vt Patriæ exorbitantem felicitatem coerceat ; an id te meritò angat , quod ſano iuſtoque conſilio ſtatuit Deus ? obeſſe is videt, quò nimiùm turges, ſanguinem ; quis igitur phlebotomiam venæque ſectionem, egrè 31.

Digitized by Google

egrè ferat adhiberi, quam ſapientiſſimus præſcribit medicus? Quæſo ne actum agamus; oſtendimus ſuperioribus diſſertationibus, nihil non ſummâ accuratione à Deo fieri; nihil non ſummâ deliberatione, & conſilio decerni: modò, hæc ob quæ gemis mala, à Deo præſcripta eſſe demonſtratum eſt: quid vltra querimur? quid angimur, quaſi ſi iniuſtè hæc mala toleremus? certè felicibus & bonis diu eſſe, per humanam imbecillitatem & malitiam non datur, vt luculentè pertractauimus. Itaque ſi felix hactenus fuit Prouincia, ſi opulenta, ſi viribus pollens; certè aut malum iam contraxit, aut ſanè prope eſt vt contrahat. Non contraxit, inquies, Religione viget Patria, & Fide, virtus in pretio eſt. Teſtantur id ſacra & ſancta, teſtantur templa, teſtatur populorum ad ædes ſacras confluxus & frequentia. Audio: id ſane ſi ita eſt vt dicis, futuro tempori bene conſulitur: felicitatem enim quæ iam in luxum abibat magnis paſſibus, pauliſper Numen temperat, vt diu ſani, vt diu boni ſitis. Futuro itaque occurrit malo prudens Deus.

Et ſi ſcelera non ſint manifeſta, ſunt ſanè multa occulta.

32. Verùm, quâ fronte dicere audebimus, nos malum non contraxiſſe, quod intra viſcera Reipublicæ reconditum eſt? Floreat ſanè exterior vultus, ſanitatemque præſeferant, qui videntur oculi; quid ſi interea interno calore depaſcantur viſcera, & vlceribus putrefiant, an manum à corpore abſtinebit medicus, ſi toti corpori bene vult? Foris apparet Religio, intus impietas dominatur; in vultu modeſtia, in animo omnis impudicitia; in plateis homines frugi ſunt & Stoici, in domibus Epicuri de grege porci; luce mediâ humani & modeſti, in tenebris ſalaces & in omnem proiecti libidinem; ore non niſi iuſtitia concrepatur, & nuſquam minus quam in eorum conclauibus reperitur; denique foris vultu prætenditur pietas, interea Deo rebellat ſuis appetitibus immerſa mens. Et hæc quidem occulta vitia ſunt, & abſcondita, non tamen Deo, ſcelera. Quid verò aperta commemorem, & quæ omnium tenentur manibus oculiſque? non tam id iam ago, vt ſcelera nimium eheu dominari demonſtrem, quàm vt ea, Rerumpublicarum depreſſione, Regnorumque nonnumquam ruinâ, meritò caſtigari denuntiem.

Scelera ita punire Deũ teſtatur Scriptura.

33. Neque tamen id à me denuntiari neceſſe eſt, quod toties ſe facturum minatus eſt, ſceleribus irritatus Deus. Plenæ ſunt ſacræ hiſtoriæ, plena Prophetarum oracula, quibus aut peccatis

Vide Deut. c. 26. totum

iræ intentantur, non nisi horrendis cladibus, vrbium subuersionibus, publicâque deuastatione expiandæ; aut etiam in scelerum vindictam, gentium integrarum crudeles omnino interneciones, orbi exemplum futuræ, referuntur. Non est certè quod nos palpemus miseri, & tamen contumaces: Dei id est oraculum. *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* & rursus Isaias, *ruit Ierusalem & Iudas concidit, quia lingua eorum, & adinuentiones eorum contra Dominum, vt prouocarent oculos Majestatis eius.... Væ impio in malum; retributio enim manuum eius fiet ei.* Iudic. c. 2. v. 14. Ier 5. v. 15. Eccl 10. Isa. 3.

Ob scelera populi sæpe patiuntur Reges optimi.

34. Neque profectò aliena incusemus scelera, sed detestemur nostra. Non Regum Principumque peccatis vltrices adhiberi manus conqueramur; plebs enim sæpissimè in omne vitium proiecta est, & quod peccat populus, plectuntur sæpenumero Reges etiam sanctissimi: exuuntur Regnis illi, dum subditorum facinora iustitiam misericordi Deo vel inuito extorquent; pereunt præclarissimi in acie Duces & exercitus, cum nimiâ luxuriâ ciuitates diffluunt. Sanctissimum quis neget fuisse Francorum Regem Ludouicum? quis sanctissimam pro religione, contra Saracenos egisse causam inficiabitur, cum florentissimas ex Europâ copias in Syriam eduxit, Christiano nomini Religionique à barbaris pessumdatæ, consulturus? & tamen tam bonam causam cum agit, morbis grassantibus ita eneruantur copiæ, vt ex triginta duobus fortissimorum militum millibus, vix sex millia supererent. Fugit itaque Rex, & tandem ipse cum duobus fratribus Alfonso & Carolo, in Barbaras manus incidit, & in tetrum carcerem abducitur sanctus Rex. An sua is peccata luit, qui mortali scelere numquam contaminauerat castam mentem; an verò luxuriantis Regni crimina? Fractus fuit, non tamen infractus planè Ludouici animus. Vires resumit, rursusque piam pro Christo acturus causam, classe validissimâ instructus Tunetanas Saracenorum, etiam tum pyraterio infames, inuadit oras. Exponit milites, castra explicat. Rursus ingenti peste exercitus corripitur, quâ tandem Rex ipse cum Ioanne filio, miserè quidem, sed tamen sanctissimè extinguitur. Eadem, tanto post temporis interuallo, communem Christiani nominis hostem exacturus, tentat littora, inuictissimus & verò etiam piissimus Imperator Carolus Quintus: educit milites, non tam bella quàm victo-

Surius in eius vita.

rias

rias circumferre ſolitos. Pallet Ottomannorum luna, & iam cornua contrahit; actum eſt de Algerio. Cùm ecce validiſſima tempeſtas incumbit claſſi; colliduntur rates, & breuiſſimo temporis tractu, centum quinquaginta naues, cum vectoribus, impedimentis, tormentiſque omnibus illico vndis abſorbentur, totâ quæ ſupererat claſſe fœdiſſime dilaceratâ. Omnes quotquot erant equi in mare deiecti, vt homines tranſuehendos reliquiæ claſſis caperent. Spectat ingentem cladem ex littore, numquam magis quàm iam inuictus Carolus; nullumque gemitum exprimit fortuna tam aduerſa, in causâ tamen adeo ſanctâ. Illud tantùm, ſe dignum ingeminat. *Fiat voluntas tua.* Alloquebatur certè maiorem ſe, ſe tamen etiam maior Carolus. An verò ſanctiſſimos hoſce Principes, ſua luiſſe ſcelera dixeris, an aliena?

Sandoual in eius vitâ.

35. Quod verò non omnes Reges, Ludouicos eſſe dicis aut Carolos, non paucos eſſe Heliogabalos & Sardanapalos; fateor, ita eſt. Sed tales eſſe Reges, cùm tales ſunt, non niſi ſubditorum ſceleribus imputandum eſt. Caſtigare cum vult Deus plebis mala, eiuſmodi permittit vt ſint capita, per quæ toti corpori malè ſit. Infauſta tu dicis conſilia eſſe, quæ perdunt Rempublicam; fateor id rurſus. Sed infauſta vt ſint, id ſubditorum merentur ſcelera. Viros habet præclariſſimos Prouincia, eos non audiri clamitas; verùm id populi rurſus merentur ſcelera, quibus caſtigandis ſtudiô incumbit Deus. Scelera noſtra ſunt quæ ſanis conſiliis intercedunt, ſcelera ſunt quæ ea interuertunt, ne ſceleribus ſtet impunitas.

Et ſi illi mali ſunt, eos permittit tales eſſe Deus ob ſcelera populi.

36. Denique ne Ducum inſolentiam, militumúe ignauiam tantoperè argue malis publicis cauſam dare. Enim verò cauſam dant, ſed ignaui quod ſint milites, diſcordes Duces, diſſolutus in omnem licentiam exercitus, hoc Prouinciæ, quam pœnas dare vult Deus, effecere ſcelera. Tandem ab ignauo hoſte fortiſſimi quòd ſuperemur, noſtra faciunt vitia. Veriſſimum eſt illud Hieronymi, *Peccatis noſtris barbari fortes ſunt,* & ab ignauis caſtigari nos vult Deus, vt manifeſtior ſit Dei ſcelera vindicantis manus. Quod ſanè de Hiſpaniarum olim ſubuerſione præclarè Diuus Saluianus exequitur, etiam id nunc eſt veriſſimum; *Numquid non erant in omni terrarum orbe Barbari fortiores, quibus Hiſpani traderentur? multi abſque dubio, imò ni fallor omnes. Sed ideo ille* (Deus) *infirmiſſimis hoſtibus cuncta tradidit, vt offenderet ſcilicet,*

Vti & militum Ducumque ignauiam.

S. Salu l. 7. de Prouid.

non

non vires valere ſed cauſam ; neque tunc ignauiſſimorum hoſtium fortitudine obrui, ſed ſola vitiorum impuritate ſuperari. Vt verè in nos venerit dictum illud, quod ait ad Judæos Dominus : ſecundum immunditias ſuas & ſecundum iniquitates ſuas feci illis, & auerti faciem meam ab eis. Et rurſus. *Nec illos naturale robur fecit vincere, nec nos naturæ infirmitas vinci. Nemo ſibi aliud perſuadeat, nemo aliud arbitretur : ſola nos morum noſtrorum vitia vicerunt.*

Scelera victorum hoſtium, ſuo tempore caſtigabit Deus.

Neque verò iam mihi quiſquam tritum illud obiiciat, etiam apud hoſtes eſſe flagitia & ſcelera, multò etiam magis deteſtanda : contra omne fas mouere bellum, Hæreticos eſſe, Mahumetanos eſſe, Fidei Religionique rebelles. Sint ſanè ; ſed hoc noſtrum non eſt inquirere. Iuſtè interim quæ patimur toleramus: ſi non ab hoſtibus ſtet iuſtitia, à Deo certè ſtat. Suam is cauſam agit, per iniuſta hoſtium arma. Impij erant Amorrhæi, idololatræ Philiſtæi, & tamen eorum manibus caſtigandus datus eſt Iſraël. Interim vti rectè Auguſtinus *Non lateris impie vel Tyranne, quoniam virga vel flagellum efficeris. Nouit enim prudens Doctor, nec ignorat pius Pater, poſt caſtigationem promouere diſcipulum, & poſt debitam emendationem paternæ hæreditati præficere filium, flagellum verò ſiue virgam, incendio flammarum comburere.* Interim, inquies, florent impij, viget hæreſis, ſceleſti dominantur. Cur non illorum inſolentiæ frænum iniicitur ? Ah miſer ! an igitur, vt rectè Auguſtinus *Diebus tuis paucis vis impleri omnia ? Quæ omnia ? vt damnentur omnes impij, & coronentur omnes pij ? impleat ea Deus in tempore ſuo* ; nouit ille tempora & momenta, nouit menſuram ſcelerum ; habet quod reponat. Emarceſſent ſine dubio, quæ modò florent virgæ, exemplum ſuâ clade daturæ orbi, quæ modò in caſtigandis iuſtis, exempla faciunt. 37. Auguſt. ſer. 19 de ver. Dom. Aug in Pſal. 9.

§. VI.

Itaque publicis malis acquieſce, quod vt facias, non clades ipſas, ſed Deum auctorem, & peccata, cauſam impellentem aſpice.

HOc itaque, ſi mente moueri non vis, inter tot tumultus, varietateſque rerum imprimis age, vt in eas oculos non detorqueas, obtutumque figas. Si quis rotam, quæ ſuper axe celerrimè circum- 38.

Digitized by Google

circumagitur, oculis diu aſpiciat, oculorum aciem rotatione tam celeri turbari ſentiet, imo & dimoueri cerebrum. Nimis magna eſt ſortis fortunæque modò proſperæ, modò fugientis variatio, quàm vt eam immotus aſpicias: turbaberis proculdubio, ſi patriæ calamitates, clades, & occaſus conſideras · mouentur omnia, moueberis & tu. Verùm vt inter tot ſortis alternationes imperterritus ſis, & immotus concuſſo orbe, axem conſpice, Deum inquam immotum ſemper, & qui nihilominus
Horat. *dat cuncta moueri. Hinc omne principium, huc refer exitum.* Peſtem immittit ille, calamitates ingerit, cladibus Rempublicam eneruat, conſilia diſſipat, animos eripit: deprimere nos prorſus vult; deprimamur ſanè: perire nos etiam vult; pereamus profectò, numquam futuri ſecuriores, quàm cum ſic perimus: feramus, ferre quæ nos vult Deus, ſed non queramur. Atque hoc intereſt inter Dei cultores, Ethnicoſque aut impios, inquit D. Cyprianus, quod dum ijſdem cladibus inuoluimur, aliter eadem atque aliter feramus. *Putatis* inquit *nos aduerſa vobiſcum*
Cypria: ad Demetrianum *æqualiter perpeti, cum eadem aduerſa videatis à nobis & vobis æqualiter ſuſtineri? Apud vos, impatientia clamoſa ſemper & querula eſt..... Non ergo idcirco compares vobis & æquales ſumus, quia in iſto adhuc mundo & carne hâc conſtituti, mundi & carnis incommoda vobiſcum pariter ſuſtinemus: nam cum in doloris ſenſu ſit omne quod punit; manifeſtum eſt eum non eſſe participem pœnæ tuæ, quem tecum videas non dolere.* Lamententur itaque alij, quibus Dei artes perſpectæ non ſunt, patriæ ruinas & clades; tu Chriſtiane oculum in Deo figens, illud identidem cum gratia-
Daniel. 2. rum actione in gemina: *ſit nomen Domini benedictum à ſæculo & vſque in ſæculum. Quia Sapientia, & Fortitudo, eius ſunt, & ipſe mutat tempora & ætates, & transfert regna atque conſtituit. Dat ſapientiam ſapientibus, & ſcientiam, intelligentibus diſciplinam.* Sic nempe quieta erit, quia ſemper in Deum grata patientia.

39. Deinde ne cladium quos credis auctores propiùs contemplare; non Ducum ignorantiam, militum ignauiam, Regum imperitiam, Magiſtratuum perturbationem, ſed ſcelera Reipublicæ, omnis mali fontem & originem intuere: illudque tandem
Pſal. 65. ſupplex cum Dauide confitere. *Poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro, poſuiſti homines ſuper capita noſtra*, ſed eos quos peccata noſtra merebantur. *Bonum eſt*, inquit Auguſtinus, *vt conſideremus*
Augu. in illũ locũ Pſal. 65.

nos peccatores esse, & sic toleremus impositos super capita nostra, vt & nos Deo confiteamur, quia digna patimur. Quid enim indignè pateris quod facit qui iustus est? ..... Sæuire videtur Deus cum ista facit: ne metuas, numquam sic sæuit, vt perdat. Quando male viuis, si parcit, plus irascitur: omnes istæ tribulationes, flagella sunt corrigentis, ne sit sententia punientis.

Hîc igitur obtutum fige, Deum aspice cuncta inuertentem: deinde peccata, quæ non hæc modò, sed & plura etiam mereantur: & sic cunctas sortis vices perturbationesque, immotus ipse, imperturbatusque aspicies; & si non patria modò corruat, sed

Si fractus illabatur Orbis, Horat.
Impauidum ferient ruinæ.

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS X.

Vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo, alius quidem ſic, alius vero ſic, 1. Cor. 7. v. 7. vnumquemque ſicut vocauit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus Eccleſiis doceo v. 17.

Oſtenditur, vt quietus quis ſit, eum ſtatu ſuo contentum imprimis debere viuere: nec debere velle aliud eſſe quàm quod eſt.

PROOEMIVM.

AD nos ipſos, noſtraque propiùs iam accedimus; opus aggredimur imprimis difficile. hîc perturbationum omnium ſcaturigo eſt, imò & ſentina; denique hîc vlcus latet: leni ſanè pertractandum eſt manu. Maxima mœroris querelarumque cauſſa, ſumus ipſimet nobis. Quid mirum, cuncta nobis quòd diſpliceant, ſi nobis ipſi non placemus? quid mirum, ſi alia ſemper atque alia volumus, ſi nos ipſi alij atque alij ſemper eſſe deſideramus, & nunquam arrideat id quod ſumus? Tam ſumus miſeri mortales, imò vt quod res eſt fateamur, impudentes, vt licèt omnia Dei opera generatim comprobemus, omniaque bene feciſſe iudicemus, in nobis tamen rectè effingendis, conſtituendiſque, erraſſe arbitremur illam, quam credimus eſſe ſapientiam infinitam. Hinc maxima in nobis oritur perturbatio, quòd nemo fere vnus ſe ipſo contentus viuat, nemini ſtatus, quem occupat, arrideat; omnes viuunt queruli, ideoque miſeri. Et verò, vt tumultus hos animorum ſedem, doceamque deinceps quantâ tranquillitate caſus omnes excipiendi ſint, qui non communem tantùm rem, ſed priuatam quoque concernunt; illud nunc conficiendum primò eſt, vt quiſque con-

Digitized by Google

ditioni ſuæ acquieſcat, ſtatuque, quem in hâc vitâ occupat, contentus viuat. Hoc vt conſequar, illud ſecundò demonſtrandum eſt, optimum, vnumquemque habere à Deo ſtatum; commodiſſimum, inquam & aptiſſimum, quo quiſque ſaluti ſuæ, diuinoque honori poſſit conſulere.

§. I.

Vt quiſque contentus ſit eſſe id quod eſt, id ſibi perſuadeat, à Deo ſic ſe in orbe conſtitutum, ſicuti eſt.

PLenum æquor tenuimus adhuc; contrahamus ſi placet vela, & ex alto deſcendentes, legamus poſthâc littora; imò terram ſubeuntes, fluminum crepidines & æſtuaria conſcendamus. Immenſum inquam Diuinæ Prouidentiæ pelagus vtcumque permeauimus, induſtriamque, quam orbis vniuerſitati regendæ adhibet prudens Deus, quantùm humanarum ratiocinationum fert imbecillitas conſpeximus: tempus eſt vt tandem ad ſingula particulatim ſpectanda deſcendamus, ſic vt ingentem illam Scientiam Dei, non tantùm in toto terrarum orbe digerendo & dirigendo impenſam admiremur, verùm etiam cum ſummâ animi demiſſione & ſtupore, illud cum Dauide dicamus *mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.* Tu igitur attende ô homo, & Deum obſtupeſce. 1. Pſal 138.

Tantam curam gerit Deus vniuſcuiuſque hominis, quantâ vniuerſi.

Quod quidem ordine vt faciamus, hoc certum ratumque nobis eſſe debet, eandem prorſus curam de minimâ re Deum gerere, quàm de maximâ; neque minùs mendicabulo attendere, quàm Regi potentiſſimo; denique vt verbo abſoluam, non minori ſtare ſtudiô hominis vnius, quàm totius vniuerſi gubernationem. Dei oraculum eſt, illud Sapientis, *Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter eſt illi cura de omnibus.* Quid enim? certè ſi vt ante à me demonſtratum eſt, 1. omnia & ſingula *verbo virtutis* eius ſint condita: 2. ſi ab eius ore, id eſt, ſanctiſſimâ voluntate, adhuc modò per ſingula momenta dependeant. 3. ſi omnia eiuſdem ſint pretij Deo comparata; nam vt rectè Iſaias. *Omnes gentes quaſi non ſint coram te, & tanquam nihilum & inane reputati ſunt*: 4. ſi ſinguli, quotquot ſumus, Diuino honori, 2. Sap. 6. Iſa. 40.

quem

quem ſibi in omni opere præfixum habet Deus, promouendo poſſumus ſubſeruire: 5. cum æquè facilè ei ſit totam diſponere vniuerſitatem rerum, quàm quæ ad vnum dumtaxat ſpectant hominem conformare: 6. ſi æquè magnâ induſtriâ opus ſit, vt de vnico homine decernat, quàm de vniuerſo: 7. Denique, ſi ipſa totius vniuerſitatis recta diſpoſitio, ab vnius hominis concinnâ rectâque ordinatione dependeat, quæ quidem omnia præcedentibus tractatibus fuſiùs ſumus executi: hæc, inquam, omnia ſi vera ſunt, vt ſunt veriſſima; ſane nulli poſthâc dubiũ eſſe poteſt, quin eadem de minimâ re, quæ de omnibus, Diuinæ Menti ſit curatio. *Imò & eandem.* Eadem dico, non æqualis tantùm: cùm hæc curare non poſſit aut diſponere, niſi & de illis iudicium ferat, & decernat. Sic nempe ideam, de præclarâ quam mente concipit picturâ, figurare ſibi non poteſt pictor, niſi omnium quas penicillo productus eſt imaginum, locum, ſitum magnitudinemque conceperit, & deſignarit. Neque cum manum admouet tabulæ minùs ei curandum eſt de minimâ rei effigie, ne nimis exilis ſit, nimiſúe humilis, ne obſcura nimis diluteque expreſſa, quàm de præclariſſimarum, quaſque oculis maximè vult patere, imaginum formis & figuris. vna enim effigies, etiam obſcuritate ſuâ, ſplendorem dat toti operi, & proportionem tribuit perſpectiuæ.

3. Illud itaque cùm ſic mecum ſtatui, tum verò oculos mentis ad me reflecto; illudque accuratè peruoluo, quid tandem de me ipſo poſſim conqueri? aut quid velle poſſim eſſe, præter id quod ſum? aut quem tandem alium in hoc mundo ſitum, ſtatumúe, præter eum quem mihi natura dedit, ſapienter & ratione poſſim exoptare? ſapienter inquam; nam ſtultè præterque rationem, nihil non optamus. Antiquum id eſt naturæ vitium, nunquam ſe ipsâ contentam viuere, ſibique per vota nunquam complenda, præſentis vitæ delectationem inuidere, imò & eripere. *Itaque ne velis eſſe aliud, quàm quod es.*

4. Verùm vt ſapienter ſtatuamus de tantâ re, ſic mecum ago. An ego cœcus homo plus Deô ſapio? minimè. Non igitur mihi magis perſpectum eſt, è re meâ quid ſit, quàm illi cui perſpicere omnia, ipſiſſima eſt natura. id quidem veriſſimum eſt. Rurſus, nonne quantus quantus ſum, Dei magis ſum quàm meus? quis dubitet? Nonne ex me, & per me honori ſuo conſulit, & ſaluti meæ? Nil verius. Denique vt finem ſibi præfixum conſequatur, credibile eſt eum vias inire certiſſimas & ſecuriſſimas, non ere- *Quia omnia bene fecit, fecit & te bene.*

Digitized by Google

dibile id tantum eſt, ſed & ipſa veritas. Quod ſi hæc ita ſint, ſic mecum rationem inſtituo. An ergo in me ſolo rectè diſponendo, à Sapientiſſimo Numine erratum ſit, qui quæ extra me ſunt omnia præclariſsimè ordinarit? magna illa & ſublimia cælorum corpora ex arte ſciuit diſponere; ſolem, lunam, cæteroſque planetas & ſtellas, ſuo quaſque loco aptiſsimè collocauit; terræ, mari, imò & leuiſsimo aëri ventiſque, tribuit quidquid, naturæ vt bene eſſet, poterant exigere; non metas tantum præfixit, ſed & pondus ventis dedit, ne quidquam illis deeſſet, vti egregiè aduertit Iob *Qui fecit ventis pondus*, hoc eſt, vti ego iam intelligo, quaſi æquus minimeque parcus propola, menſurâ plenâ & confertâ, ſua dona admenſus eſt, creaturiſque iuſto pondere diſtribuit, quidquid ad naturæ ſtatum commodum, conuenientemque ſitum viſum eſt conducere: & is qui omnia potuit ſuis locis, temporibus, & naturæ coaptare, & ad amuſsim menſuramque componere, is inquam de me ſolo, in tanto opere aptè non potuit quidquam ſtatuere; aut ſi potuit, credibile ne eſt noluiſſe? Iob 28.

5. Quid dicam? quid cogitem? an cælos fortaſſe ſolemque & lunam, nobiliores eſſe creaturas, quàm vt ijs poſſim comparari, eaſque idcirco maiori curâ dignas, me verò non tantâ? Id verò longè eſt falſiſſimum. Infinito certè interuallo, à dignitate nobilitateque naturæ meæ diſtant, vt qui corpus habeo longè maiori artificio compoſitum & intertextum; animâ præterea, præditus ſum, cuius natura eſt ratio; & quod ſummum eſt nobilitatis decus, pro quâ mortem ſubire non dedignatus eſt Filius Dei. Quid tantæ dignitati opponere poſſunt, quamtumuis magna cælorum corpora? mihi certè ſeruiunt, nec aliam ob cauſam ſunt. Quis ergo mihi perſuaſerit ſeruorum mancipiorumque curam geri, & quidem magnam, & quidem accuratam, Dominos autem negligi & haberi contemptui? hoc certè præter omnem rationem cùm ſit, in Deum, qui eſt ipſa ratio, cadere non poſſe, ſit illico manifeſtum. Hinc rurſus liquidò conficio, vt minimùm æquile ſtudium, æqualemque induſtriam contuliſſe Diuinum artificem, vt de aptô mihi locô, ſtatu, conditioneque in hâc vniuerſi tabulâ proſpiceret ad Diuinam eius voluntatem commodè exequendam, & ſic conſulendum honori ſuo; quàm Soli, Lunæ, Cælis, atque adeò, abſit verbo inuidia, ipſis Angelis.

Imò maiorem tui rationem habet, quam cæleſtium corporum quæ tamen fecit valde bona.

Acquieſce ergo tanto

6. Tantam ergo curam mei cum geſſerit is, qui in rem deducere poteſt

potest quidquid vult, is cuius voluntati nullus error potest irrepere; clarissimè conuincor acquiescere debere me, idque firmissimè iudicare, optimum id esse de me quod statuit; & conuenientiorem aut locum aut statum, in hoc vniuerso habere non potuisse, nec Diuino honori promouendo, nec saluti meæ procurandæ, quàm eum quem nunc occupo ex Dei decreto. Aut sanè dicendum est, præ Deo me in meâ causâ sapere, in quâ tamen nemo non cœcutit; aut certè Deum quòd conuenientius mihi sciuit præstare noluisse; quæ quidem horrenda est blasphemia: cùm nihil ita certum sit, quàm quod *voluntas Dei sit sanctificatio nostra*, adeoque præstare omnia quæ ad eam liquidò conducunt. *& tam accurato artifici.*

1 Thessal. 4.

§. II.

Quia verò Deum status sui auctorem esse nemo considerat, ideo nemo suâ conditione contentus est. Ostenditur autem, quàm id contra rationem sit.

7. TAm clara & euidens est mihi hæc demonstratio, vt eâ probè perspectâ, facillimè cogitationibus omnibus possim occurrere, quæ nos dementant quotidie, magnamque obijciunt animo perturbationem, doloriſque materiam. Ea enim vulgaris, maximèque obuia est dolendi causa, quòd numquam nobis placeat id quod sumus; neque corpore hoc quo fruimur contenti sumus, neque ingenio, animique dotibus, neque valetudine, neque adeo ijs, quæ naturam superant, gratiæ donis. Vtcumque ea omnia à Deo nobis præstita fateamur, semper tamen conquerimur de defectu; aut non sat multa nobis exhibita ingrati, aut alijs meliora præstantioraque fuisse concessa inuidi querulique causamur. Verùm vt de alienæ felicitatis inuidentiâ non agamus modò, quæso identidem mecum perpendite; quàm latè pateant toto orbe contra Deum diffusæ querimoniæ, etiam eorum qui Diuini nominis nec sunt, nec haberi volunt contemptores: sed vt fit, murmurationis familiaritas, conquerendique consuetudo, pudorem vitio infamiamque detraxit. *Turbamur passim, quia nemo suâ conditione contentus est.*

8. Etenim quid vulgare magis tritumue, quàm cùm negotiis mora *Et semper præferimus alienam.*

Digitized by Google

mora inijcitur, aut aliter quàm volebamus res eueniunt (tunc enim potiſſimùm in querimonias abripimur) illico in ſtatum noſtrum inuehi, conditionemque deteſtari nos, per quam factum fuerit, vt his quæ patimur, expoſiti eſſemus malis? Ah ſi Angeli eſſemus, qui nullâ vrgentur corporis curâ, exclamat is qui domeſticâ re premitur, operique, lucri causâ, dies noctesque non ſine faſtidio inſudat. O ſi viri eſſemus, ingeminat mulier partus doloribus iam exhauſta. Si ſtudijs vacare potuiſſem inquit indoctus, quàm facilis mihi pateret ad commodè viuendum via!

O fortunatum Mercatorem grauis annis
Miles ait, fractus iam longo membra labore! Horat.
Contra Mercator, nauim iactantibus Auſtris, ſat. 1.
Militia eſt potior: quid enim? concurritur; horæ
Momento, aut cita mors venit, aut victoria læta.

Qui matrimonio conſtrictus eſt, eo ſe vinculo conſtringi non debuiſſe clamitat; & ſanè ſi iungi debebat, non huic tamen fæminæ in manus conuenire; non huic illa viro ſeſe nubere, niſi perperam oportuiſſe. Rurſus ij ipſi qui caſtitatis legibus conſtricti, perfectioris vitæ tenent inſtitutum, etiam de ſuo ſtatu libèrè obmurmurant; non illi ſe religioni dare, non illam vitæ formam inire è re ſuâ fuiſſe; alias eſſe ſemitas, aliam viuendi methodum, quâ faciliùs certiùſque perfectionis apicem fuerant conſecuturi.

Bone Deus! quid non de te querelarum vbique eſt! arbitrabar ego, nihil non ab illâ ſapientiſſimâ Prouidentiâ ordine, ritè & ſanctè ordinatum; & ecce video turbata omnia, nihil non peſſimô collocatum & locô & modô. Qui humili ſtatutus eſt in gradu, nimis is humilis, nimis is depreſſus eſt: qui altiori euectus faſtigio, nimiùm eleuatus dicitur: qui nuſquam rebus admouetur ob exiguas animi ingenijque dotes, nihil ſe agendum quod habeat, ingemiſcit: qui dotes eas eſt conſecutus, vt opera eius paſſim expetatur; miſerrimum ſe exclamat, cuique ne ad neceſſariam quidem quietem quidquam detur otij: Eccleſiaſticorum ſtatus nimis commodus videtur multis; ſæcularium nimis implicitus & intricatus, quàm vt Dei obſequio ſeſe dedicent, debitoque faciant ſatis. Sic paſſim queruntur homines. Adeò vt manifeſtum ſit, aut Deum huius conſtitutionis auctorem deſignatoremque primum erraſſe grauiter, aut verò turpiſſimè errare 9.

Digitized by Google

rare nos. Illud autem fieri non poteſt; alterum itaque eſt veriſſimum. in nobis erratum non eſt, verum à nobis erratur grauiſſimè, dum tam perperam iudicamus. Et quod peſsimum eſt noſtro erramus damno; nam peruerſum hoc iudicium, maximarum in nobis perturbationum eſt origo. Iſtud penitus animo euellendum eſt & corrigendum, vt ſis quietus: fruſtraque te in hâc miſerâ vitâ turbari conquereris, ſi ipſam primam mali cauſam in ſinu fers, & verò etiam foues.

10. At quô pactô iudicium illud corrigam inquies? certè non corriges diſputando ipſemet tecum; verùm vti iam à principio edicebam, ingentem illam præcelſamque de Deo opinionem excitando, quâ humanæ & ex tuo tantùm commodo enatæ proterantur ratiunculæ, & phantaſiæ fic abigantur, vt ne obſtrepere quidem audeant. Illud ſemper obuerſetur animo, maximè cùm malis incipit ſuccumbere, totam huius ingentis machinæ conſtitutionem, & veluti tabulam, Dei deſignationem eſſe. Totius autem, te eſſe partem; parua ſis an magna, parùm intereſt, dum pars es. *puſillum enim & magnum ipſe fecit*, non aliter quàm pictor egregius, minimas etiam, quæque caſu proiectæ videntur imagines, hominumque velut vmbras, non niſi ex ideâ, quam ſtudio figurauit, ſecundùm perſpectiuæ leges, educit accuratè.

Obmurmuramus, quia non conſideramus, it a nos à Deo in hac mundi tabulâ collocatos eſſe.

Sap. 6.

11. Iam verò, quod nemo niſi artis imperitus mihi negauerit, vti omnis picturæ decor & ſymmetria ex eo exiſtit, vt ſingula quæ exponuntur corpora, debitam ſeruent inter ſe proportionem, pro loci in quo conſtituuntur diſtantia; atque adeo alterum altero eminentius locari debet, alterum obſcurius adumbrari, lætioribus fucis & coloribus educi alterum, prout ars exigit & ſymmetria, à quâ prorſus pictoris gloria & fama dependet: ita profectò tibi omnino perſuadeas, vniuerſi exactam perfectionem, ab eo dependere ſtatu, non quem tu tibi fingis, ſed quem tibi effinxit Deus. Sanè is omnia dum in Ideis ſuis ſtatuit & figurat, ſuo tempore & loco producenda in lucem; ſic concepit omnia, vt in omnibus te conceperit; nec rurſus te concepit, niſi conciperet ſimul ordinaretque omnia. Et ſi artificis gloria ex rectâ figurarum conſtitutione pendet, certè iam Diuinæ Prouidentiæ bona fama, ex te quòd vir ſis, ex te quòd imbecillis fæmina; ex te quòd Rex ſis, ex te quòd vile mancipium; ex te quòd hebes ingeniò, ex te quòd merum mendicabulum, liquidiſſimè dependet.

vnuſquiſque enim vt Diuinus ait Paulus *proprium donum habet ex Deo, vnus quidem ſic, alius vero ſic.* Debitam autem gloriam Deo das, eamque promoues tu quiſquis es, ô homo, ſi ſtatum eum, quem ſummus artifex magno & prudenti conſilio tibi ſelegit, gratanter acceptes, & lætus dicas; O ſumme rerum moderator Deus, à te ſum id quod ſum, neque aliud eſſe deſidero quam quod ſum; quia id ſum quod ille deſiderat eſſe me, qui à ſe ſolus eſt. 1.Cor 7.

Exponitur murmurationis huius indignitas per comparationem picturæ.

12. Et verò, ſi tam ſancto prudentique conſilio refragaris, næ tu profectò tantæ Menti es iniurius, qui totam operis, propter te, perdi vis ſymmetriam. Hoc eminuero tædij leuandi causâ, lepidiùs exponamus. An non picturam illam perditum iri dixeris, ſi obſcuriores illæ imagines, & homuncionum dilutę vmbræ quæ in vltima picturæ, perſpectiuæque regione collocatæ vix comparent, inter ſe iunctis animis obmurmurare incipiant, deque ſuo ſtatu conqueri? nolle profectò, nolle ſe tantopere ablegari, & in angulum detrudi; maiores eſſe cupere; neque eos eſſe, ſic abſcondi qui debeant & latêre inter vmbras; conſpici ſe velle; ſat diu ſe primorum tergoribus obtectos, & hominum oculis ereptos; ſat diu ſe ſola ſumma capita tantùm extendiſſe; ora efferre ſe velle poſthâc, pectus oſtendere, quin imò & manus. Quis ad hæc non excandeſcat? quis non illico ſapiens iis id dicat: Inanes maſculi, vacua cerebella, aut veſtro, quem vobis ars præfixit, ſtate loco, nec greſſum mouete, aut illico totâ picturâ vnico penicillo obducta proſcribemini. habetis quod veſtrum eſt, quod res, quod ars, quod locus exigit; refragandi non eſt licentia; aut ſi eſt, non erit impunita. Quod ſi verò audacior ex illis quis, præ ſe ſtantes effigies incipiat vi protrudere & loco dimouere, illudque quaſi per contemptum indignabundus tamen dicat; Quid ſibi vult coloratus hic gigas, cur mihi anteponitur? an aliud quidquam eſt quàm ego ſum? ſi coloribus conſtat, & ego colores meos habeo; meminerit ſanè & me eodem ſub lapide fuiſſe & ſe contritum, cum eſſemus colores meri. Quid ergo hic ſe toto conſpicuus oſtentat corpore, vbi ego tantum humeros aut capitis partem exiguam poſſum prodere? abeat ſanè ille, nec mihi officiat; & videbit orbis vniuerſus pigmæum me non eſſe, nec eum qui in lucem claram non potuerim promoueri. Quid faciet ad haſce voces irritatus pictor? certè vmbraticas iſtas lites non facilè

Digitized by Google

cilè componet, nisi altiùs originem suam illis ingerendo, clarè dicat: Insani masculi, superbi pygmæi, homunciones vmbratici, meræ vmbræ; ingenij mei solius fœtus estis vos: quòd sitis, hoc meum est; illo loco quòd sitis, hoc etiam meum est; imò murmurare quòd possitis, hoc quoque debetis mihi. Rationes meas ne clamoribus vestris interturbate: tales quòd sitis, id exigit ars mea, imò & res vestra. Itaque situm seruate quem dedi, estote quod volui esse vos; sin aliud esse vultis, nec aliud eritis, nec verò aliud esse voletis impune. Hæc verò si pictor, pro sua authoritate, seuerus diceret, confestim credo pygmæos omnes, quibus sua bilis fuit, retracturos auriculas, magnôque silentiô occupaturos locum, quem turbati deseruerant; & præ pudore obuelaturos & vultum & os, reuerituri posthâc artificem à cuius ingenio & manu sunt, id quod sunt.

13. Homunciones miseri! miseri inquam quia semper queruli; quid tantopere taciti obmurmuramus conditioni nostræ? modò nos humiles & obscuros, modò nimis hominum oculis expositos nos causamur, nunquam placet id quod sumus. Impudentes verò nos & stolidos! An non id satis est, è Dei æternâ Mente eductos nos esse, & in hanc mundi tabulam exporrectos, præ infinitis alijs creaturis, quæ eodem iure quô nos condi potuissent? & quia tibi tantum beneficium præstatur, aliquid te habere iuris existimas, vt hoc vel hoc modo, isto vel isto tempore, hoc vel alio statu, in mundi scenam educaris? Quòd si nullum planè ius potes prætendere, nec beneficium tamen vis agnoscere, saltem nullam tibi fieri iniuriam fatearis necesse est. Quòd si nulla sit iniuria, iniusta sanè tua querimonia est, adeoque Deo iniuria. *Applicatur hominibus comparatio.*

14. Adde, quod certè Dei cultoribus summo débet esse solatio, tuo situ & conditione æquè Artificem diuinum honorari, quantumuis esses miserum pædoreque fœdum mendicabulum, quàm si in cælis solem ageres, aut in terris Regem. Nam *pusillum & magnum ipse fecit*, hoc semper attendite; & si bene fecit, ipsius ea est gloria; sin malè, ignominia. Et ignominiosum sibi quid, facere voluisse Deum, credemus nos? *A cuiusuis hominis particulari statu depêdet Dei gloria.*

15. Denique, an omnes poterant Reges esse, an omnes dominari, an imperare omnes, an omnes esse diuites, an ingenioſi omnes, an omnes coniugio implicari, an omnes esse Ecclesiastici, an mares *Neque omnes in mundi tabulâ, perfecta vt sit, aquales esse possunt.*

Digitized by Google

mares omnes, an omnes fœminæ? Id quidem euicimus vniuerſitati rerum non conducere ; & verò totus decor pulcherrimæ, quam intuemur, mundi tabulæ periret illico, omnes, quæ effinguntur proponunturque imagines, eiuſdem magnitudinis ſi ſint, eiuſdem coloris & ſitus. Quæ demum iſthæc eſſet proportio? ſanè nulla, vt tute fateris ipſemet. Quòd ſi verò æqualitas illa ſeruari nec potuit nec verò etiam debuit, quô tu quæſo iure hoc quod tu vis, eſſe debuiſti potiùs, quàm alius quilibet, qui tibi naturâ æqualis eſt, & iure non inferior? cur tibi eminentior debebatur locus, excluſo illo qui non minor te eſt? cur tibi debebatur ſceptrum, vbi ligo & aratrum in manus dantur non ignobiliores tuis? an quidquam Deo dediſti forſitan, an occulta quædam contuliſti merita, cùm adhuc in rerum naturâ non eras, vt id fieres, eſſe quod modo vis? nulla planè. Quid ergo conquereris?

Nec vllus inde habet, vt hoc potiùs ſit quàm illud.

Et magnatum excellentia, à ſolâ Dei illos extollentis voluntate eſt.

At nec Reges ipſi vllo modo meriti ſunt, vt ad dignitatem tantam eucherentur. Fateor; ſed ſunt, id quod Deus eos eſſe voluit; & præter hanc ſanctiſſimam Dei voluntatem, nihil in eis præclarum eſt, nihil magnum, nihil quod reuerear. Sic ſanè & in maioribus, quæ in picturâ prominent, imaginibus, nihil magnopere admirandum eſt niſi ars pictoris, artiſque ſola conſtitutio: reliqua toti tabulæ ſunt communia. Hanc igitur voluntatem Dei in omnibus circumſpice, hanc venerare, hanc adora, neque in creatis omnibus quidquam obſtupeſce niſi hanc. Hâc certè ſolâ es, quidquid es; huic igitur acquieſce; pro hâc, totâ animi contentione & ſubmiſſione Artifici gratias age, à quo habes gratus, ingratusúe eſſe quòd poſſis. Hoc confitere, & ſic gloriam Dei extendis & auges, non minùs per tuam conditionem quantumuis humilem, quàm Reges Imperatoreſque ſummi, per eam quam præ ſe ferunt dignitatem. Hæc enim laus Dei eſt, omnia ſic eſſe ordinata, vt totum parti correſpondeat, & pars toti vitium non faciat. Primum, Dei omnia rectè aptantis eſt induſtria: ſecundum, tua eſt, ô Homo, virtus, diſciplina, & Religio. *Hoc enim* vt præclarè commentator Epicteti, *diſciplinam omnem continet, ſe coniungere cum vniuerſo & vnum cum eo eſſe velle.* qui verò ſponte ſuâ vniuerſo ſe coniungit, cum eoque ſe vnum facit, is profectò vniuerſi Conditori Deo coniungitur, & cùm eo vnus eſt: & in hac coniunctione cum eo qui mutari non poteſt,

16.

Simplic. in Epict. c.18.

Digitized by Google

poteſt, tota hominis conſiſtit quies & perfectio. Verùm hoc vltimum perſequi aliquantulùm fortaſſe non erit abs re, vt paruæ, quæ ſupereſt, querimoniæ fiat ſatis.

§. III.

Oſtenditur quòd ſtatu ſuo contentum non eſſe, ſit totius vniuerſi tranquillitati & ordini ſe opponere: quod ſanè abſurdum eſt.

17. PVlchrè hæc dicuntur, inquies, neque ſine cauſsâ, ſi magna pars hominum, ob eas, quæ obuoluuntur querelas de ſtatu dimoueri, & in ampliorem extendi, aut in humiliorem deberent contrahi: certum eſt rebus humanis tantam mutationem plurimùm offecturam. Verùm quid inde aut Deo aut vniuerſitati orbis naſcetur incommodi, ſi ego ſolus ſtatum mutem; & qui modò pauper ſum, ſubitò diues fiam; aut qui modò propola cum ſim merces vendo, cras iudex in ſubſellijs feram ſententiam? Ain verò? Quid ni pari iure, quæ modò es fæmina, cras etiam vir ſis? Hoc volo, inquies; & quid exinde quæſo cæteris omnibus mali accidet, mihi vni quòd ſit melius? Næ tu ſanè commodis tuis ſtudes in paucis, & cauſæ tam ridiculæ patrocinaris egregiè! Quid ſi ergo cum de muliere in marem tranſieris, poſtridiè te ſtatus iterum pœniteat, & in mentem veniat Angelum eſſe debuiſſe te; an iterum in eum etiam ſtatum tranſmutanda es, vt Diuinæ ordinationi acquieſcas? Et quid ſi ne tunc quidem è genio tuo ſis, alia efformanda Deo erit rerum vniuerſitas, cui tu pro tuo libitu & commodo inſerare? Ridiculum id quidem eſt, imo inſanum, vt egregiè Epicteti commentator, Simp. ibi. *Vniuerſo repugnare, & velle vt vniuerſum partem tam vilem ſequatur*, vnicam tantùm ob cauſam, quia pars vult eſſe id quod non eſt.

At inquies, quid id nocent vniuerſo ſi ſolus ego aliter ſum, quàm iam ſunt

18. Age verò, tu qui tuis commodis tantopere inſudas. Rogas me quid tandem incommodi ſuboriturum ſit, ſi tibi ſtatum mutare detur pro tuo conſilio, & lubentia? Illud ſanè; quòd cùm omnes mortales eodem hâc in parte tecum ſint iure, hoc eſt, nullo, idem à Deo priuilegium poſtulaturi meritò ſint, quod tibi viderint

Refutatur hæc obiectio, eo quod omnes homines eodem iure quo tu velit gaudere.

Digitized by Google

viderint esse concessum. Aut fortè cæteros omnes ab eo excludi vis, tibique vni præ cunctis dari? vide sis, ne felicissimus esse cum vis, mortalium omnium fias miserrimus. Totum enim mortale genus in te concitabis hôc modô, vt quem videant felicitatem eam alijs inuidere, quam tibi soli à Deo postulas assignari. Quòd si ergo alios excluseris, omnium in odio futurus idcirco cum sis omniumque indignationi exponendus, hominum omnium in quocumque, quem delegeris statu, eris miserrimus.

Hinc si homines id fiant quod esse volunt, nihil fiet in toto vniuerso.

19. Quòd si verò mortales omnes eodem tecum priuilegio gaudere vis, vt de conditione suâ statuque possint decernere, eumque eligere pro libitu, qui placuerit; tum verò perturbatus erit pulcherrimus rerum qui nunc est ordo, omnia tumultibus resonabunt, & abibunt in antiquum chaos: & hoc quidem demonstrare non erit difficile. Primò enim, quòd si ab ipso creationis suæ exordio, cuilibet homini conditionem quam volet eligendi detur potestas; iam certè in eorum arbitrio positum erit, vt quilibet mas esse velit, nemo mulier; item vt quilibet Regis appetat dignitatem, nemo subditi demissionem. Appetant ergo omnes, appetere eos quod est possibile, imò quod appetituros planè est credibile, cùm nemo sibi non velit quod præstantius: en quantum turbarum in ipsis creaturarum in lucem prodeuntium primordiis exorietur illico: decertabitur vndique de natalibus, omnes mares esse cupient, omnes Reges, nemo non sibi patrem seliget potentem, aut principem, aut Regem: isthic de loco natiuitatis grauis orietur disputatio; aliis de tempore non conueniet, hæc enim omnia conditioni futuræ conducunt. Denique si omnium desideriis debeat satisfieri, nihil prorsus æternitate totâ fiet; nunquam enim inter hominum producendorum tam diuersa consilia voluntatesque, fieri poterit, vt quisque prout vult prodeat amicâ concordiâ.

Et vt aliquid fiat, nulla erit in vniuerso, rerum stabilitas & ordo.

20. Deinde concordia inter homines vt fiat, singulique nanciscantur quam elegerint conditionem, tamen diuturna illa pax vt sit, fieri non potest. Si enim eo pergant vti priuilegio iam pro suo libitu nati homines, vt semper possint esse quod voluerint; certè non millies, sed infinitis vicibus anno vnico, totam rerum machinam ordinemque mutari necesse fuerit. Non enim ab aliis dissentimus tantùm, sed quod pessimum, nobis ipsis non constamus: ipsa desideria nostra nos oppugnant, nobiscum bella gerimus.

Digitized by Google

mus. quod heri placebat, hodie diſplicet; quodque apertis brachiis amplectebamur, faſtidioſi iam reiicimus: imò horâ vnicâ idem tibi ſtatus horrori eſt & oneri, qui modò fuerat in deliciis. Matrimonio tibi videtur nihil optabilius, paulò poſt nihil tanto onere moleſtius, idque præſertim cum rixarum aliquid intercurrit. Ambis magno ſtudio munus in Republicâ; onus cum ſentis quod ſponte ſuſcepiſti, priuati conditionem eligis, & ſuſpiras. Modo Eccleſiaſticus, modò ſæcularis arridet ſtatus: alter altero melior eſt, cùm tibi id videtur. Itaque cùm tam inſtabiles ſint appetitus hominum, ſanè ſi iis ſe ſemper accommodet cuncta vt diſponat Deus, infinita naſcetur confeſtim rerum diuerſitas & viciſſitudo; nulluſque iam erit in orbe ſtatus, vbi ſemper & vbique mutantur omnia; & verò mutari neceſſe eſt, quia tu id vis. Nullum igitur in orbe munus erit ſtabile, nullum matrimonium conſtans, nullum imperium diuturnum, nullus ſtatus fixus, nulla conditio poſthâc firma: quod ſi ita eſt, totus totius tabulæ decor ordo & ſymmetria euaneſcet: vno verbo, orbis perit.

Itaque tu vniuerſo accõmoda, & tuo contentus ſis.

21. Simplic. in comm. Epict. c. 78. Quid ergo conſilij, inquies, quid facto opus incommoda tanta vt euadamus? vnicum illud Simplicij, *coniungere ſe cum vniuerſo*, eumque ſitum aut conditionem conſtanter tenere, quam tibi ſummus ille artifex accuratò delegit conſiliò, iam tum cùm ex Ideis quas ab ipsâ æternitate conformauerat, te condendo euocauit; ibique perſtes, vbi ſtare te voluit, Diuinæ deſtinationi reuerenter modeſteque acquieſcens. Multis magnoque molimine, tanquam ſummi momenti religioniſque rem, id inculcat magnus Paulus. id ſibi quiſque penitus, inquit, perſuadeat quod

1. Cor. 7. iam dico. *Vnuſquiſque proprium donum habet à Deo; alius quidem ſic, alius verò ſic. Vnuſquiſque autem ſicut eum vocauit Deus, ita ambulet, & ſicut in omnibus Eccleſiis doceo. Vnuſquiſque in quâ vocatione vocatus eſt, in eâ permaneat. ſeruus vocatus es, non ſit tibi curæ; ſed etſi potes fieri liber, magis vtere* (ſtatu ſerui, pro vt cum Chryſoſtomo & communi interpretatur Eſtius) *qui enim in Domino vocatus eſt ſeruus, libertus eſt Domini: ſimiliter qui libertus vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. vnuſquiſque in quo vocatus eſt, maneat.* En quam diſertis verbis idem non ſemel, ſed ſæpius etiam repetat magnus Apoſtolus. nouerat enim quantum felicitati noſtræ interſit, id ſemel imbibiſſe, animoque penitus, & non ſuperficie tenus ſolummodò & quaſi curſim infixiſſe.

Verùm

Quia Deus iuste in vniuerso constituit.

Verùm, si placet, hunc Pauli locum ad mentem meam quam nuper exposui explicemus. Meministis credo docuisse me, creationem nihil aliud esse quàm loquelam Dei; singulas verò creaturas, singula esse verba Diuino ore prolata. *Dixit* enim *& facta sunt. Dixit Deus fiat lux, & facta est lux*, siue *& erat lux*. Item *ignis, grando, nix, spiritus procellarum, qui faciunt*, hoc est constituunt, *verbum eius*; quæ quidem tunc fusiùs fumus executi: Quid verò nunc Paulus? Attende, inquit, quomodo te Deus fuerit elocutus, in quam vocem te efformarit. Cùm enim adhuc in primâ Scientiâ Dei, seu simplicis intelligentiæ volumine versareris, inter possibiles tantùm creaturas constitutus, quâ voce te lêgit Deus, elegitque vt esses? quomodo te euocauit, & quasi proclamauit vt prodires? seruus euocatus es, mas, mulier, Rex, mancipium, an libertus? *non sit tibi curæ. Vnusquisque in quâ vocatione vocatus est* & euocatus, *in eâ permaneat*. Ita te Mens Dei tulit, ita Dei vox te protulit, nec verbo Dei, quod tu ipse es, verbum oppone si sapis; ex arte constitutus es in mundi tabulâ, pictoris ordinem ne interpella. Si manus tantùm & brachia, in hâc tabulâ voluit exerere te; sanè manus exere, labora & incumbe operi: si pectus; pectus ostende, animique fortitudinem: si caput; caput exere, studijs operam da, cerebrique dotibus orbi prosis, manibus alij dum laborant; si facie vales, specieque corporis es haud indecorâ, faciem ostendas licet, sed pudicam, dummodo frontem non perfrices. *Vnusquisque prout eum vocauit Deus, ita ambulet*, ita sedeat, ita stet; hoc est, ita sit. Neque est quòd quisquam de suo statu aut efferatur, aut etiam conqueratur, inquit Paulus; nam si in humili depressoque tibi videris constitutus loco, in Dei tamen Mente magnus es, cuius arte paruus es. Quod si magnus tibi videris altiori quòd stas loco, crede mihi in Dei mente cæteris æqualis es, Deo verò comparatus, omnino nullus es. Si mancipium es in tabulâ, in Dei tamen arte nulli cedis, aut nobilitare naturæ, aut artis te effingentis præstantiâ. Si potentis Regis Majestatem præfers, mancipium certè, imo pluſquam mancipium Dei es, à cuius arte solâ es quod es, futuruſque semper id quod eris. Hæc laus est Dei, hæc gloria conditoris: *omnia quæcumque voluit fecit in cælo & in terra*, & quod laudem omnem exsuperat, *omnia bene fecit*.

22. Tract 5. § 2.

Psal. 113.

Hoc

23. Hoc tantùm à te exigitur, ô homo, vt cum cætera omnia id sint quod ea esse voluit tantus Deus artifexque, tu eius gloriæ vitium ne facias; sed quantùm in te est, gloriam augeas conditoris. Augebis autem, si dum statu tuo contentus es, bene prudenterq; te in hanc mundi tabulamne dicam, an fabulam fuisse eductum, re ipsâ fateare. Nemo certè sibi de magnis dignitatibus, munijsque gratuletur: nemo sibi de viliori fortunâ indignetur. Si tabulam hactenus dixi mundum hunc, fabulam tamen meritò etiam dixerim. Personata enim hîc sunt omnia, scenam subimus dum viuimus: vnusquisque vitæ suæ actor est. Quapropter vt præclarè admonet Epictetus *Actorem esse fabulæ talis, qualis magistro probata fuerit te memento. Si breuis, breuis; si longa, longæ; si mendicum te agere voluit, fac eam personam ingeniosè quoque repræsentes; ita si claudum, si principem, si plebeium. Hoc enim tuum est, datam personam bene effingere; eam autem eligere, alterius.* Inuertimus nos rem, & sic omnia euertimus. Eligere personam agendam volumus, magis solliciti quid agamus, quàm vt benè. Eligere autem cùm volumus, malè eligimus; & quod pessimum est, hoc ipsum quod eligimus si obtingat, acturi pessimè. Qui modó plebeium, priuatumque hominem agere recusat, Princeps prout vult si fiat, Principis partes aget fœdissimè. Itaque conticescant posthâc querulæ hæ voces; Vtinam diues forem aut mas, aut à matrimonij vinculo liber! vtinam Ecclesiastici vitam agere liceret mihi! futiles sunt eiusmodi voces & vota. Non quid agas, sed quomodo, Dei interest. Pauperis partes age, si pauperem te Deus voluit; verùm ingeniosè age, hoc est, vt pauperem agere vult Deus. Si mulier es, mulieris, sed modestæ vultum præ te fer: coniugio si astrictus, id age vt matrimonij leges accuratè expleas; & sic partes omnes, numerosque compleueris, quos à te Diuini Numinis destinatio exigit, eiusque quam dere benè actâ, ex te deposcit nominis sui laus &g loria,

Et hæc est Dei gloria, partes suas ingeniosè agere te.

Epict. in enchir. c. 23.

Digitized by Google

§. IV.

Occurritur obiectionibus. Ac primò ostenditur quòd quiuis in suo statu possit Deo perfectè seruire.

Obiicit, quod in tuo statu tempus non habeas seruiendi Deo.

INcipis tandem & dictis & conditioni tuæ acquiescere, mur- 24.
murator improuide? Aliquousque, inquies, verùm nondum planè. nam quantumcumque meo statu contentus sim, tamen alios meliores esse comperio. Quos verò meliores vocas tu? eos sanè repones illico, in quibus maior & Deo obsequendi & salutem æternam accurandi est commoditas, Itaque vt video, commodum tuum quæris, non Dei Gloriam. Minimè, inquies, non volo mihi esse commodè, nisi vt commodiùs Deo obsequar, plusque mihi ad id sit otij & temporis. Longiorem itaque vitam tibi postulas? Non postulo, inquis. Non postulas? at ego quid sit habere plus otij & temporis ad obsequendum Deo, & non habere plus vitæ, id prorsus non intelligo: vnum si vis, alterum vis. Etenim, an Religiosi, aut ij ad quorum conditionem anhelas, plures, quàm viginti quatuor horas habent diebus singulis? minimè id quidem, inquies; sed inter totidem horas, plures habent, quas orationi diuinoque impendant obsequio, quàm ego, certè mihi, rebus agendis, operique cui affigor astricto, vix superest, quod Deo dem, momentum vnicum.

Refutatur hæc obiectio. quia nunquam melius seruitur Deo, quàm prastando obsequia quæ ipse petit.

En vt ex ipsâ Dei gloriâ promouendâ, diuinique obsequij stu- 25.
diô, murmurationibus suis quantumcumque insulsis, excusationem petant prætexantque nunquam quieturi mortales. Enimuerò vt commodis suis inhient, de diuino obsequio & cultu sunt solliciti. Verùm quis tibi id persuasit miselle homuncio, orando tantùm seruire Deo nos, nisi sola vulgi opinio, & ea quam quæris commodè, vt tute tibi fingis, viuendi ratio? An non Deo obsequi, est voluntatem Dei exequi, officioque quod ab eo exigitur, facere satis? id quidem credo ego. Itaque si Religiosi orent, Deique laudes decantent per plures horas, faciunt id, quod eos facere voluit Deus: tu verò si manuum labori insistis cùm sis plebeius, si causas agis cùm sis causidicus, si domui inuigilas cùm sis paterfamilias, certè id facis, quod vt faceres, esse te voluit

Digitized by Google

luit Deus id quod es. An ergo Deo non obſequeris? an illi laudi non es? Quod ſi ita eſt, & vtrobique Deo præſtetur obſequium; quid id tuâ refert quô pactô id ſibi præſtari voluerit à te, modò Diuinæ voluntati ſit factum ſatis? Ad picturam rurſus animum aduertite. An non maſculus is, qui ligna ſummo niſu & conatu findit; æquè pictoris arti & voluntati, vt ſic dicam, obſequitur, ac is qui brachiis decuſſatis, toto corpore erectus, aſtra contemplans cælos aſpicit? non eſt dubium.

26. Quid igitur falſa nobis imaginamur & imponimus? ſudas tu die toto, fornaci aſſides ferrumque effingis; fingere id te vult Deus. Infantem tu fers vtero ſummâ cum moleſtiâ; mox nato & vbera, & lac, & curam, & diem omnem impendis, impendere te quia vult Deus. Ecquis igitur mihi perſuadeat, minus te ſeruire Deo, quàm is qui ſi ſtatus id exigit, orando dies cum nocte coniungit? Quæ demum eſt iſta ſentiendi peruerſitas? an non is ſeruit, Domini ſui voluntatem qui exequitur? procul dubio. At verò, is non perfectè ſeruit, qui cum ab hero fortè horto fodiendo curandoque adhibetur, os vultumque contrahit, & malle ſe menſæ miniſtrandæ operam dare, tacitus ſibi queruluſque obmurmurat. Neque hîc mihi reponas, actiones illas operaque & munia, neceſſitate tibi impoſita, iis te victum parare, & familiæ proſpicere; quaſi verò neceſſitas excludat obſequium Dei. Quinimo neceſſitas illa euidentiſſimum eſt voluntatis Diuinæ indicium: hanc tibi impoſuit, vt is eſſes, qui manuum labore curiſque implicitus vitam ageres. Vitam ergo ſi ſic agis, & ſi libenter agis, quia id tibi oneris à Deo eſt impoſitum, cui ſanæ menti dubium eſſe poteſt, quin Deo ſeruias & quidem accuratiſſimè? *Ea autem obſequia petit Deus, quæ ſtatui tuo ſunt propria.*

27. Quæſo ne id importunè reuocemus in dubium. Exiſtimo enim nulli magis perſpectum fuiſſe quid ſit ſeruire Deo, quàm Chriſto, qui id de ſeipſo fert teſtimonium aut potius elogium, Ioan. 5. *Non quæro voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me,* & quidem ſemper & vbique. Iam verò, hunc ipſum perfectionis omnis apicem & exemplar, video ſeruili inſudare operæ annos plurimos; malleis & dolabræ manus eas impendere, quas denique pro mortali genere deprecaturus in cælum ſuſtulit, & verò etiam in cruce figendas dedit moriturus. An ergo voluntati Diuinæ non obſequebatur, cum iuuenis in maternâ domo totos dies carpentariam exerceret? imò verò magis crediderim, labo- *Patet in Chriſto.*

rando tunc Patri feciſſe ſatis, gratiuſque obſequium præſtitiſſe, quàm ſi tunc temporis opere manuali deſerto, ſe totum precibus aut etiam formandis hominum moribus impendiſſet. id gratum Deo fuit cùm exigebatur ; ingratum haud dubiè futurum, ſi præter tempus fuerat exhibendum.

In exhibendis autem bene operibus ſtatui proprius, perfectio vnuſcuiuſq; conſiſtit.

Itaque ne bonitatem ſtatûs incuſa vel extolle. ſtatus ſanè nec bonitatem nec malitiam operibus tuis, obſequioque confert : verum id conferunt opera, quæ conditio ſtatuſque exigunt. Atque id his tandem præcipuum eſt bonitatis, malitiæúe fundamentum, & vero etiam apex. 28.

Hinc quisuis in ſuo ſtatu poteſt eſſe perfectus.

Neque ſtatum vllum eſſe ſcias quantumuis humilem, quantumuis curis implicitum, in quo non tam perfectè vitam poſſis agere, quàm in alio quouis : ſiquidem perfectio tota in hoc conſiſtit, vt id agas accuratè, quod in tuo ſtatu exigit Deus, non verò quod exigit in alieno. In eo autem erramus grauiſſimè : boni omnes eſſe cupimus; ſed bonitate alienâ non noſtrâ; & ſic, nec illam conſequimur, nec noſtram vnquam exhibemus. Neque verò matrimonio iunctis neceſſe eſt perfectos religioſos eſſe, perfecti ipſi vt ſint; habent ſua quique officia. Neque vt perfectum pauperem agas, diuitis & potentis virtutes vt exerceas, vllo modò requiritur : eleemoſynas erogent illi, tu egeſtatem feras. Neque plebeium hominem Verbo Dei diſſeminando vacare oportet, vt perfectus ſit opificio dum incumbit: quiſque, quod exigitur à Deo, id agat; quiſque quia exigitur à Deo, id agat; denique quiſque ſicut à Deo exigitur pro ſuâ conditione & ſtatu id exequatur, & vnuſquiſque tum perfectionis apicem eſt adeptus; gratus Deo eſt, & hoc ſufficit. Nam vt grauiſſimè affirmat D. Petrus. *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus : ſed in omni gente, qui timet eum & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi.* 29. Act. 10.

§. V.

Oſtenditur neminem iudicare poſſe, quòd in alio ſtatu perfectiorem vitam fuiſſet acturus.

ADhuc tamen, vti ſuſpicor, querimoniæ tuæ non eſt factum ſatis. nam licet in quocumque demum ſtatu perfectè Dei voluntatem 30.

Digitized by Google

luntatem exequi quemuis posse fateare; tamen id semper animo obuoluitur, commodiùs longè te Deo obsequi potuisse, pluraque agere ex re cultuque Numinis quæ sint, si diuitiis affluueres, quàm modò, cùm victui necessario comparando omnis exigitur ætas, & impenduntur curæ. alia longè præclarioraque facturum te, in Ecclesiastico statu constitutum, aut alteri meliorique iunctum coniugi. Quid enim hocce meum matrimonium est, inquies, nisi rixarum mœrorisque perpetuum stabileque seminarium? Parce verbis quæso, scio quò tendas, mihique si placet aures accommoda. Vin vt os occludam tibi, omniaque mentis dissidia, hâc in parte, penitus vt componam?

Nemo potest decernere an in alio statu non fuisset habiturus plures molestias.

31. Illud ergo primò interrogo, quâ tu tandem ratione possis decernere, alio in statu acturus quid sis, cum tibi nullo pacto constare possit, quæ tibi tunc futura sit mens? quid scis, quas tibi tunc tricas, quas tentationes, quas animi molestias obuoluturus fuisset Dæmon, aut ea quam circumgestas, animo rebellis caro? Quis nouit quod in consortium, quos inquam in scopulos impingendus, quos habiturus tibi superiores quibus subdâre, quos subditos quibus imperes? Quâ tunc animi constitutione, quo genio, læto an tristi, qua mente, facili an difficili futurum te iudicas, alio planè in rerum conditionisque statu; qui ne iam quidem quo genio post horam futurus sis, satis aptè potes discernere? Rides modò, flebis fortasse tunc; nunc animo tranquillo es, mox fortasse rixæ & iurgia tempestates excitabunt longè grauissimas. Tu verò qui matrimonium aliud à tuo iudicas rebus tuis futurum conuenientius, quâ quæso id ratione tutò potes discernere, & absque errandi manifestissimo periculo? hunc sanè de quo modò conquereris coniugem arbitratu tuo selegisti, optimumque tum rebaris fortasse omnium quos ferebat tellus. Erraui inquies. Credo equidem: at qui credam ego, iam non etiam errare te? optimum dum olim vt putas eligis, elegisti vt iam fateris, pessimum. Minimè, inquies, optimus erat, illi cum nupsi; verùm suô vitiô peruersus est deinde. Ita sanè sit: sed quo pacto constat tibi non peruertendum fuisse cum, quem tibi mente designas, quemque futurum tibi arbitraris tam beneuolum? alios sanè vultus præferunt proci, alios voti compotes facti iam mariti. Quidquid sit, inquies, peior certè hôc, quô nunc vexor coniuge, esse non poterat, non moribus asperior, non animo vultu-

Digitized by Google

vultuque ferocior. Hoc quidem effutis tu, vt reliqua omnia : sed quem virtutis, quam tibi in alio fingis, futuræ habes sponsorem? quis pro eius humanitate tibi impendendâ, fidem facit? multorũ enim vocibus circumfertur, te per nimiam impudentiam, effræ-nemque dicacitatem, omnis dissidij domestici causam esse ; non tulisset ne tam diu quidem fortasse, is quem tibi tam benevolum depingis, importunam sibique proterue imperantem fœminam : & sic quem affabilem nunc esse dicis, triplo fortassis asperiorem, quam quem excutere vis maritum, tua feciſſet garrulitas. Itaque nihil hic certi potes statuere ; coniecturâ ageris. Eas autem sequi, quid id est aliud, quam se in errorum barathrum coniecturando conijcere ?

Male aliũ fiditur gratiis à Deo in alio statu dandis.

Insuper, an florentiorem illum, illum commodiorem, meliorem̃ue quem tibi animo formas vitæ statum , rebus cælestibus consequendis, animæque tuæ saluti comparandæ conducibiliorem futurum existimas ? an satis tibi roboris futurum fuisse credis, quo difficultates, quas status ille secum fert , potuisses perrumpere ; eaque exequi omnia munia , quæ aut in Religione, aut in dignitate tali constitutô imponuntur , meritoque ab eo exiguntur ? An animæ tuæ prospexisses tum , in tam ancipiti loco , tantis periculis expositus ? Prospexissem , inquies. Verùm quam fidem exhibes , tibi vt credam , aut etiam tute vt tibi ? Contulisset, reponis, gratiam suam Deus misericors, sine qua vti nihil , ita cum eâ , nihil non possumus. Præclarè admodum de Deo sentis : sed ego de te, tibique timeo. 32.

Illud certè non satis capio , quâ fronte tibi gratiam à Deo dandam polliceris, vt ea quæ in statu illo , quem tibi effingis & feligis , occurrunt mala perrumpas , sancteque viuas ; neque tamen id tibi persuadeas , liberaliorem profectò longè futurum tam benevolum Deum , vt tibi de gratijs omnibus munificè prospiciat , quibus conditionis quam ipse tibi elegit & designauit incommoda , virili feras animo , & quæ ab eo exiguntur, commodè exequaris. Magisne ergo allaboraturum Deum credis, vt faueat electioni tuæ, quàm destinationi suæ ? Omnia tibi videris perrupturus mala, ad omnia onera perferenda suffecturos tibi animos polliceris ; submissum , patientem , liberalem, affabilem futurum te asseris , modò id quod optas sis, semperque Dei fauore tibi impendendo niti te clamitas. Sed non video, 33.

Digitized by

deo, quâ gratiâ, gratiam tibi impendi vis, pro eo dandam ſtatu quem tibi contra Dei mentem ſeligis, neque illi gratiæ fidas modò, quam pro hôc, quem tibi dedit, ſtatu rectè exigendo liberaliſſimè dat quotidie. Hanc ſi tu reijcis ingratus, præſidens ſanè illam temerariuſque expectas.

34. Inuolucra ſunt tantùm infirmitatis noſtræ, velaque quæ voluntati ſtolidæ, nunquamque ſibi benè conſtanti obducimus, iſthæc dicta dicere: ô ſi Religionem ingredi licuiſſet mihi, ſi magis tranquillam negotijſque minùs obnoxiam vitam agere fuiſſet datum! quid non obſequij contuliſſem Deo, quot merita bonis operibus mihi non accumulaſſem! Hoc ſanè ſi ex animo ſincerè pronuntias, id ſaltem age, quod potes modò, eaſque quæ nunc ſuppetunt dotes, quàm potes optimè, Dei obſequio ſtudioſéque impende. Impendes autem, ſi nullâ re gratioſiorem Auctori tuo futurum te perſuaſeris, quàm ſi tu quidem ligone, tu malleo, calamo tu, tu armis, tu ingenio, manibus laborando tu, tu Eccleſiaſticis incumbendo penſis, tu verò liberis rectè educandis operam dando, munus impoſitum ritè expleas, aliudque omnino nolis eſſe modò, quàm quod modò ex Deo es. Fruſtra verò mihi perſuadere conaberis, obſequium Deo debitum tunc rectè executurum te, qui modò tam negligenter proiectèque agis; ſemper ingratus Deo, ſemper querulus. Ceſſarent, inquies, tunc omnes querimoniæ. Quod ſi ita ſit, certè ceſſent iam; eriſque modò quod tunc futurum te exiſtimas: verus nempe ſinceruſque ſeruus, tuam operam pro ſuâ ſanctâ voluntate exigentis Dei.

Hinc malo ad alium ſuſpiratur ſtatum.

35. Maneat id igitur, non eſſe quod quis iudicet, quo in ſtatu accuratiùs exacturus fuiſſet vitam: illud enim certum eſt, ignorare nos ſuperuentura quid ætas allatura ſit, quâ indole, quo genio futuri deinceps, quâ valetudine corporis, quâ fortitudine animi, quibus immiſcendi difficultatibus, quas à Dæmone moleſtias ſubituri, quibus iungendi comitibus: denique nulla nobis circumſtantia futura, nunc comperta eſt, ex infinitis, quarum ſingulæ, rem totam variant, alterantque ſtatus malitiam & bonitatem. Quid ergo de re tam incognitâ cœci iudicamus, quid improuidi decernimus?

§. VI.

§. VI.

Ostenditur tandem ideo tibi statum quem habes selegisse Deum, quia tibi saluti consequendæ futurus erat aptior.

In nullo statu eris perfectior, quã in tuo quẽ Deus tibi assignauit.

VErùm vt scrupulum omnem turbationemque animo euellam, non tantùm dico quod de alio quem tibi fingis statu, iudicare non possis, meliorne tibi futurus sit an deterior: illud secundò assero, vt plenè acquiescas, alium statum non suppetere, in quo perfectiùs vitam acturus sis, quàm hunc, ob quem gaudere cùm deberes, ingemiscis. Posses quidem in alio esse perfectior, verùm posses & in tuo: in illo autem licet posses, nego tamen meliorem futurum te. Hoc si rectè demonstrare potuero, exorata est causa Dei. Id verò, menti Diuinarum rerum superioribus Tractatibus explicatarum cognitione imbutæ persuadere non erit admodum difficile. 36.

Eum enim tibi statum selegit Deus, in quo te fecit futurũ optimum, sibique magnificum.

Hoc enim imprimis certum est, Deum vniuersi auctorem non minori studio accurare singula, quàm omnia. Illud æquè certum, non casu me in lucem hanc productum, sed summâ industriâ attendisse eximium Artificem, quo situ, quo loco, quo tempore, quâ conditione, quo statu me in hac vniuersitatis tabulâ exponeret, non tantùm gloriæ suæ, sed & salutis meæ rationibus, accuratè expensis. Quid enim? nec folium vento abripitur, nec capillus in terram decidit, vt Christus ipse testatur, cuius exactam rationem non habeat Deus; adeo vt ne folij quidem casus casu incidat, sed destinato Dei sic statuentis arbitrio: & quisquam mihi persuaserit, eum accuratissimam rationem non habuisse præstantissimæ creaturæ ratione nobilissimâ præditæ, quamque ita adamarit, vt ad cælestis gloriæ hæreditatem erexerit, Diuinitatis iam capacem, postquam Diuino Sanguini est inserta? Quòd si itaque statui meo procurando maximam gesserit curam optimus sapientissimusque Deus, dubitare non possum quin eum selegerit, quem suæ gloriæ meisque rationibus maximè conducere iudicabat. Potuit enim id agere si voluit; voluisse autem non est dubium, eum, qui vult quod est optimum. Hinc illud certò tecum statue, quòd licet in alio statu, faci- 37.

Digitized by Google

faciliores forsitan commodioresque sint ad virtutem salutemque viæ, eas tamen tibi commodiores facilioresque minimè futuras, ob ea quæ tu quidem nescis, Deo autem liquidò sunt perspecta.

38. Auditores, hæc vna cogitatio, cogitationem mihi omnem adimit; nec habeo quod dicam, nisi Dauidicum illud, *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, id est, ex me solo statusque mei consideratione, admirabilis planè existet, si paululùm expendatur Deus. An non enim admirationem id omnem superat, status omnes habere quos potuisti (potuisti autem nanciscì infinitos) omnes, inquam, perlustrasse eum Diuinæ Mentis acumine, antequam te, quod es & prout es, condere decerneret, eamque tibi constitutionem daret quæ libero tuo arbitrio, ad bene viuendum impendendo, maximè deseruiret? Deus immortalis quantô hîc studiô opus fuit! & quis huic operi suffecisset, præter hunc immortalem Deum! Id enim statuere nullo pacto potuit, nisi infinitâ suâ conditionalium, quam exposui, scientiâ, omnes quotquot possibiles sunt conditiones casusque, qui singulis possunt obtingere, complexus sit & penetrarit. hos autem infinitos esse liquidò patet. Illud itaque sciuit quid acturus fuisses, si mas, si fœmina, si Rex, si plebeius, si diues, si pauper, si bono, si hebeti ingenio fuisses; rursus si in Indiâ natus, si in Belgio, si in Hispaniâ, quid quoque loco euenturum fuisset tibi; & ne in re infinitâ numquamque exhauriendâ infinitus sim, particulatim etiam sciuit quid in quouis cum quâcumque matrimonio, quid in quâuis religione, quouis tempore, quouis loco, quibusuis Præfectis, commilitonibus, & circumstantiis infinities variatis, tibi fuisset animi, quid virtutis, quid spei, quid rei.

Pſal 138.

Exponitur quomodo id sciuerit & selegerit Deus.

Tract. 3. & 4.

39. Omnem illam Scientiam tibi, rectè in hâc mundi serie collocando, impendit; circumstantiasque ex infinitis, eas selegit, in quibus perspexit libero arbitrio aut optimè, aut certè minimè malè fuisse vsurum te, vt sic saluti tuæ optimè consuleret. Et verò eandem prorsus scientiam & industriam, in omnium hominum conuenienti ordinatione exhibendâ, applicare debuit magnus artifex, solummodò tibi mihique vt rectè prouideret. Quo pacto enim de me quidquam poterat decernere, nisi simul & de parentibus meis certi quid statueret? de his autem nihil poterat ordinare, nisi totam ab Adamo futuram hominum seriem, omnesque rerum circumstantias in suos ordines distribuerit.

Digitized by Google

Itaque infinitis, vt dixi, rerum differentiis, hominum, loco- 40.
rum, temporum, dignitatum, geniorumque circumſtantiis probè expenſis, cum illæ ſeſe offerrent, in quibus dubio procul, libertate te tuâ maloque arbitrij vſu condemnandum vidit quem amabat; illis omnibus circumſtantiis quæ ſtatum hunc faciunt, reiectis, eas ſelegit, quas ſaluti acquirendæ, tibi maximè profuturas liquidò cognoſcebat.

Damnãdi verò credibile eſt eum ſtatum præuid. ſſe, in quo minus haberent damnationis.

Quid verò de damnandis ſtatuit, inquies? Dicam, quod Mi- 41.
ſericordiam Dei ſedulò expendenti, & in damnatis quoque admiranti mihi in mentem venit. Certiſſimum id verò eſt, fideique articulus, neminem à miſericorde Deo ad æterna deſtinari creandum ſupplicia, vt impiè de tam immensâ Bonitate garriunt Sectarij. *Perditio tua Iſraël, tantummodo in me auxilium tuum.* Oſee 13.
Verùm ita piè cenſeo, Deum cum in tertiô Scientiæ ſuæ quam de rebus conditionalibus habet volumine, perſpexit hominem hunc quem creare decernit non tamen damnare, libero nihilominus arbitrio ita vſurum, vt nec in Religionis ſtatu, nec in ſæculari, nec in dignitate conſtitutus, nec ad paupertatem deiectus, nec ægro nec valenti corpore, nec mas nec fœmina, ſalutis æternæ conſequendæ rationem habiturus ſit: tunc inquam plenè mihi perſuadeo, tantam eſſe Diuinam pietatem & Miſericordiam, vt ex omnibus iis ſtatibus, in quibus cognoſcit hominem pro ſuâ libertate & malitiâ damnandum, eum adhuc eligat, in quo, ſecundùm communem Gratiarum curſum, ſcit minimè ſaltem malè, libertate ſuâ abuſurum hominem, minoremque propterea ſibi damnationem pariturum: aut certè eum deligit, in quo grauiſſima etiam ſcelera permittere, ingentem aliquam Deo ſit gloriam allaturum; pro vt de Tyrannorum immanitate philoſophati ſumus, quorum fœuitia, tantam Martyrum multitudinem Deo, gloriamque cumulauit. Tract. 6:

Itaq; Prouidentiæ Diuinæ in tuo ſtatu acquieſce.

Pluribus id probare nunc ſuperſedeo; quamquam mihi cer- 42.
tum ſit, quod ſicut teſte Apoſtolo *Dei voluntas eſt Sanctificatio veſtra*, ita voluntas eius ſit minimè offendi velle, & in damnatis minimum velle reperire quod caſtiget. Illud modò vrgeo, eam eſſe Dei mentem ô Homo, te illo in ſtatu conſtituere, qui maximè ſaluti tuæ conducturus eſt; aut ſi tu ſalutis curam habere non vis, ſaltem minimè obſuturus. Adde, quòd is ſit ſtatus tuus, in quo ſanctiorem te, quàm in quouis alio futurum, omnibus ritè inſpectis, 1. Theſſ. 4. vide Tract 15. num. 35. & 36.

Digitized by Google

inſpectis, proſpexit Deus. Quod ſi ita eſt, ſi tantus in me collocando impenſus labor, tantum adhibitum eſt ſtudium, tot tamque grauia impenſa conſilia & expenſa; quid ego de rebus meis ſtatuere, quid conqueri poſſum homo minimæ mentis, cœcus & rerum omnium ignarum caput? quin igitur tanto Numini acquieſco? cur tantæ ſapientiæ fatuitatem meam temerarius & impudens non ſubiicio?

43. Hanc ſanè diſponentis cũncta Dei ſapientiam ob oculos habe identidem, ſi tuo ſtatu contentus viuere deſideras. Teque cùm conſideras quid modò ſis, illud cum Pſalmiſta admirabun-
Pſal. 138. dus exclama. *Domine probaſti me*, id eſt ſcrutatus es me meaque omnia, *& cognouiſti me. Tu cognouiſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam, intellexiſti cogitationes meas à longè, ſemitam meam & funiculum meum inueſtigaſti, & omnes vias meas præuidiſti.* Sic eſt Dauid. quid verò tu ad hæc? Mirari, inquit, poſſum, eloqui non poſſum, *non eſt ſermo in linguâ meâ.* Nam verè *Tu cognouiſti omnia*: omnibuſque cognitis & expenſis, tandem *Formaſti me*: per te ſum id quod ſum. quid dicam? ſane hoc vnicum, *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me, & non potero ad eam.*

Eam ſemper habe pra oculis, vt tuo latuſis.

44. Nonne mirabile id eſt & ſtupendum, tantâ cognitionum congerie, tantâ ſcientiâ, tanto ſtudio opus quòd fuerit, vt Dauid formaretur paſtor futurus & ex paſtore Rex? Et hoc nonne æquè ſtupendum eſt, eadem omnia quæ Dauidi ſtudia tibi quoque impendiſſe Deum, antequam te in hanc lucem euocauit; antequam decerneret an in matrimonio collocandus, an huic cõiungendus vir vxori, aut ſi vxor, viro; an huic vel illi admouẽdus operi aut dignitati? Tanto opere, vt ſic dicam, Deo ſtetit plebeium deſignare te, te propolam, te militem, Religioſum te, te marem, fæminam te, te denique vile mendicabulum, te verò Regem? Quid, quòd decreto hoc de te formato tum tandem de parentibus tibi aſſignandis, de loco vbi naſcereris, de amicis qui ſubſidio eſſent, de omnibus denique circumſtantiis ſigillatim cogitarit, per quas, in eum quem mente deſignarat ſtatum, infallibili euentu deuolueris? Certè hæc cum conſidero, obmuteſco; *Nec eſt ſermo in linguâ meâ*, nimis enim *profunda cogitationes tuæ* ô Deus, & nimis etiam *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.*

Admirare ſtudium Dei in ſeligendo tibi tuo ſtatu adhibitũ.

45. Hoc ſolum poſſum dicere cum Auguſtino, *Conſtanter, ô homo, te Deo crede, eique te totum committe quantùm potes.* Acquieſce tandem

Et Diuinæ tandẽ Prouidentiæ gratias age.

Aug. in Soliloq. in fine.

Digitized by Google

tandem aliquando tam ſancto Dei conſilio, nam verè *Reſtum iudicium eius & cogitationes hominum timidæ, & incertæ omne prouidentiæ noſtræ.* Interim gratias tibi maximas & immortales Æterna Mens, eum me quòd condideris qui ſum, hôc locô, hôc tempore, hôc ſtatu eſſe me quòd decreueris: aliud eſſe nolo, ſed alius; hoc eſt melior & non melius. Quid formaueris, id quidem tu probè ſcis: hoc ſcio ego, *quia æquitas iudicia tua*, & mea ſalus. Tuum eſt, quam quiſque perſonam in hâc mundi ſcenâ exhibere debeat, ſeligere; noſtrum agere. ſelegiſti iam tu, & quidem ratione optimâ; meæ nunc ſunt partes, eam quàm optimè perfectiſſimeque exequi. Talem me habebis poſthac, qualem me condidiſti, & qualem me conditum eſſe voluiſti. An tibi ſufficit id quod ſum Maieſtas infinita? ſufficit tibi miſellus homuncio, terræque viliſſimum pondus Immenſe Deus, Prouidentia æterna, Sapientia inexhauſta? O me felicem, felicitatem tantam ſi intelligo! ô me fortunatum ſi me quid ſim, & à quo id ſim, rectè percipio! Sic age tandem, & quieſces. *Sufficis tu Deo*, vt rectè Cyprianus, verùm vt tranquillo ſemper ſis animo *ſufficiat tibi* tandem *Deus. Et homo cuius Deus eſt, quid amplius quærit?*

Sap. 9.

Pſal. 118.

D. Cypr. de Aſcēſ. Domini.

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS XI.

Vnuſquiſque donum proprium habet à Deo, alius quidem ſic, alius vero ſic, 1. ad Cor. 7. v. 7. vnumquemque ſicut vocauit Deus, ita ambulet. *v.* 17.

Oſtenditur vnumquemque, vt ſuo ſtatu contentus ſit, etiam debere acquieſcere omnibus quæ præceſſerunt euentibus, quibuſque ad eum ſtatum eſt perductus.

PROOEMIVM.

Tract. 19. SI fundamentum quod iam poſui bene firmiterque fuerit collocatum, & illud quiſque ſibi perſuaſerit, ſtatu conditioneúe ſuâ contentum eſſe debere ſe, optimus quòd ſit qui ſibi potuiſſet obtingere; præcipuam rem peregimus. Facilè enim turbationem omnem ſedabimus, tumultuſque componemus, qui ſolent ſuboriri animo tum præterita, tum præſentia, tum etiam futura nimis anxiè cogitanti. Ac primò quidem video turbari plurimos, ob ea quæ licet præterita iam ſint, tamen approbare facta non poſſunt, optarentque proinde aliter accidiſſe. In duplici ea ſunt differentiâ; quædam quæ circa nos ſunt, extra nos tamen poſita; vti parentes, natalia, amicorum mors, filiorum mores, coniugij ratio ſerò vel malè inita, atque his ſimiles euentus rerum. Alia in nobis ſunt, eaque innata; vt genius, ingenium, mentis perſpicacia, percipiendi vis. Multam ſanè turbarum hæc ſuppetunt materiam: diſplicet enim non paucis aut eos habuiſſe ſe parentes, aut nimis citò ereptos, aut alios ſe non eſſe nactos filios, aliam coniugem; ingenium item perſpicacius, indolemque ad maiora natam. Hinc in alijs ea cùm perſpiciunt, frendent inuidiâ, &

Digitized by Google

triſtis paulatim exedit mentem liuor. Magnus hic latet ſcopulus. Vitandus eſt; & vt vitetur exponendus palam. Illud itaque propoſitum mihi nunc eſt oſtendere, ſi verè tuo ſtatu contentus ſis, conſequens id eſſe, vt etiam ea arrideant, quæ ad eum te ſtatum, viuendique quam tenes rationem perduxere. Ac proinde primò omnibus quæ circa te iam præteriere euentibus; Secundò etiam internis dotibus debere acquieſcere; Tertiò tandem, inſanum id eſſe, alteri quòd inuideas. Hæc inquam omnia, ex eo ſolum capite, quòd tuo ſtatu contentus ſis, tanquam principio deducenda & explananda ſunt. Ante omnia tamen, quid ſtatus nomine veniat, & quoſnam in ſtatu eſſe intelligam, liquidò eſt declarandum.

§. I.

Quid propriè ſit ſtatus, & quomodo ad eum à Deo, & per quæ adiumenta perducamur; & quando in eo ſit perſeuerandum. Deducitur id per aliquot caſus.

Quid ſit ſtatus & an mutari poſſit.

ILlud tametſi rectè perceperimus, ſuâ ſorte contentum viuere debere eum, qui inter haſce vitæ miſerias felicitate frui deſiderat, ſic vt ex Apoſtoli conſilio *Vnuſquiſque in quâ vocatione vocatus eſt, in hâc permaneat*: aliquod nihilominus dubium ſupereſt, diffuſiùs explicandum. Non enim iſtud adhuc liquidò intelligitur, quid ſtatûs nomine veniat, aut quæ propria dicatur vniuſcuiuſq; conditio. Rurſus ſi ſua cuique ſufficere debet ſors, certè mutari non poteſt pro arbitrio; & quemque in eo quem occupat ſtatu perſeuerare conſtanter, neceſſe eſt. Hoc ſi ita ſit, nemo ſanè è cœlibatu ad matrimonium poteſt contendere, ne cœlibatûs ſtatum mutet: imo ne Religionem quidem inire rectè quis poſſet, ne à ſæculari ſtatu, quem priùs occupabat benè, in alium fiat mutatio. Quid, quòd ne in munijs quidem dignitatibuſque vlla rectè quæreretur viciſſitudo? neque paupertatem quis cum diuitijs rectè commutauerit, neque ignobili loco natus ad illuſtria adhiberi, neque propola mercatorem agere, neque cauſidicus ad Iudicis ſplendorem euehi à quoquam poſſet; imò ne æger quidem valetudinem exoptare, ne ſtatum mutet is, qui

I.

1. Cor. 7

qui ſuâ ſorte contentus debet viuere. Huic obiectationi quæ ſanè præclara eſt, remque omnem exponi ſibi poſtulat, plenè
Tract 14. ſuo loco ſatisfaciam. Id nunc agamus, exponamuſque quid ſtatus nomine intelligatur.

2. Statum itaque duplicem eſſe dico; & primum quidem voco *Rationabilem viuendi rationem & methodum, à quâ ſine peccato & ſcelere non licet diſcedere.* Et hic quidem ſtatus eſt firmiſſimus. Alter eſt *Rationabilis viuendi ratio, à quâ licet ſine peccato detur recedere, non tamen ſine grauiſſimo incommodo, præterque rationem ſubeundo.* Vtrumque, ſi placet exponamus. *Duplex genus ſtatus.*

3. Primò igitur, quicumque Matrimonio conſtricti ſunt, aut ſe Deo per Vota Caſtitatis, aut etiam Sacramento operam ſuam Regi Reipublicæque deuinxerunt, quamdiu voto Sacramentoque tenentur, eos ego in ſtatu eſſe intelligo; cum conſtare ſibi voluntas debeat, neque eam ſuo arbitrio quiſquam poſſit, in his caſibus, niſi contra fas ſceleratè retractare. Matrimonium autem, ſtatus omnium firmiſſimus eſt; ſi quidem fidem datam diſſoluendi, nulla inter homines eſt poteſtas legitima, aut auctoritas. Cœlibatus itaque hac ratione conſideratus, ſtatus non eſt; ſi quidem voluntatem ſuam, vitiendique propoſitum quod tenent modò, ſine vllo ſcelere vlliuſque iniuriâ poſſunt dèponere, aliudque velle quàm velint modò. *Primus, à quo ſine ſcelere non licet recedere.*

4. Iam verò, ſi in ſtatu eiuſmodi nunc es, eumque ſine vllo proſus ſcelere es conſecutus; illud certò tecum ſtatue, adminicula omnia quæ huic ſtatui tibi procurando interceſſere, à Deo ſic ſtudio fuiſſe diſpoſita, vt tandem in eo, in quo nunc es, ſtatu collocaret. Magni plane momenti eſt hæc aſſertio, Auditores, beneque expendenda, vt multorum anxietatibus fiat ſatis. Plurimi enim ſunt, quos non parum ea vexat cura, an verè ea viuendi quam tenent ratio, ſtatus is ſit, quem ſibi ſaluti procurandæ deſignauit Deus. Neſcio enim inquiunt, quô pactô matrimonium inierim, aut Deo vota conceperim. Vix agnoſcebam quid agerem in tenerâ adhuc, aut adoleſcentiæ ætate conſtitutus; parentum interceſſit reuerentia, amicorumúe mihi aut ſibi conſulentium ingeſtæ rationes; neſcio ſanè an ex Dei mente & ſententiâ. Verùm, vt motus hos omnes componam & ſedem, antequam in animo maior tempeſtas, vt ſæpè fit, ex his nubibus oriatur, *Ad hunc aliquando ſine ſcelere quidem, ſed tamen per meras humanas rationes & adminicula peruenitur.*

Conſtanter

Digitized by Google

Nihilominus dico eō vocationē à Deo esse.

Constanter asſero, quòd quamuis non exactè aut Matrimonij aut Castitatis deuotæ onera perceperis; quamuis etiam pro aliorum arbitratu aut cohsilio (à quo tamen omne scelus abfuit) mentem tuam isti, quem tenes, statui adieceris; tamen id nullo modo casu factum, verùm ea omnia destinato consilio sic Deum disposuisse, vt tandem in eam te viuendi induceret rationem, quam tibi optimam futuram iudicabat. Rem quæso mecum, paucis exemplis proponendam, expendite. 5.

Probatur in vocatione Saulis ad regnū.

Quis non mero casu accidisse credat, vt asinæ Cis (Saulis is erat pater) nescio quo œstro abreptæ, in deuios montes syluasque aufugerent, vti sacræ narrant paginæ? & tamen fugam illam ita disposuit Deus, vt Saul quærendis iumentis à patre missus, ad Samuelem tanquam ad Vatem, asinarumque perditarum futurum indicem conuolaret; quærebat asinas Saul, eoque consilio Vatem dum consulit, Deus hunc, ad Samuelem, Saulis accessum ita digesserat, vt clam omnibus in Regem à Samuele inungeretur nihil horum præscius Saul. Nihil hâc re manifestius; Deus enim cuncta Samueli euentura prædixerat. *Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis, ante vnam diem quàm veniret Saul, dicens: hâc ipsâ horâ quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terrâ Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum Israël.* Quid clarius? ire ad Samuelem suâ sponte cùm se putat Saul, à Deo mittitur, & ignorans paret. At quâ voce se Saulem mittere indicauit Deus? non aliâ quàm asinarum fugâ, patrisque Saulem ad conquirendas asinas mittentis imperiô. En vt quem casum diceres, consilium sit ad regium statum, Saulem euocantis Dei. 6. 1. Reg 9.

Et matrimoni Isaaci & Rebeccæ.

Rursus nemo non, si quæ gesta sunt solummodò spectet, casum ita tulisse arbitrabitur, vt Abrahæ œconomus in Mesopotamiam ablegatus, Isaaco vxorem selecturus, de viâ iam oppidò lassus, secus puteum cum camelis multo labore æstuque fatigatis, corpus iumentaque curaturus, consederit: casus videtur quod nulla ad manum esset vrna, hauriendæ, quæ nimirùm depressa erat, aquæ necessaria: casum dicas, quod Rebecca genere quamuis facieque conspicua, prout tunc ferebat candidior & simplicior ætas, aquam domesticis vsibus delatura, è ciuitate propinquâ, alijs iuncta virginibus puteum hunc adiret: casum dicas, quod œconomo vrnam petenti, vt sitim extingueret, Rebecca 7. Gen. 24.

Digitized by Google

becca vti inter alias formoſiſſima, ita omnium humaniſſima, non tantùm bibituro aquam propinarit, ſed & liberaliſſimè canales omnes, camelis adaquandis, non tamen ſine labore repleuerit. Caſum hæc ita tuliſſe credes tu, & tamen vrbanitas illa virginis, indicium fuit à Deo datum œconomo, quo prorſus intelligeret, illam & non aliam Iſaaco coniugem, tanti generis futuram matrem, à Deo deſtinari.

8. Ita fit quotidie. caſu videntur coire Matrimonia. Conſpiciunt ſe duo aut in conuiuio aut etiam in plateâ, quorum alter alteri ne in mentem quidem venit vmquam: aut pater, iuuenis cuiuſdam moribus & induſtriâ oblectatus, eum filiæ ſuæ futurum coniugem, oculis menteque deſignat: virgini rem proponit: aſſentitur demum illa paternæ reuerentiæ gratiâ, vt quem credit, non niſi bene ſibi velle & conſulere: interim quid ſecum ferant Matrimonij leges, vt virginem pudicam decet, ſatis ignara. Rurſus, aut alieno amici exemplo, aut concionantis permotus voce, aut aliâ inductus ratione etiam humanâ, nec è diuinis peritâ rebus, caſtitatem Deo quis deuouet, aut Religionis ſeſe legibus obſtringit. Caſum hic interceſſiſſe dicat qui volet; ego verò aſſero conſpectum illum quem tu fortuitum credis, patris erga iuuenem beneuolentiam, filiæ erga patrem reuerentiam, Matrimonialium legum rudem ſcientiam, & fere ignorantiam, circumſtantias denique omnes quæ Matrimonio dedêre cauſam, ſiquidem innocentes ſunt nulloque imbutæ crimine, non caſu eueniſſe; ſed diſertè expreſſeque à Deo ſic diſpoſitas conſtitutaſque, vt futuris coniugibus hunc ſtatum daret.

Applicatur id Matrimonio & vocationibus ad Religionem, quæ caſu videntur fieri.

9. Idem ſanè eodemque iure affirmo, de paupertate, de corporis imbecillitate, aliiſque, vt videntur, caſibus, qui ſtatui capeſſendo, cauſam præbent. Matrimonio iungeris, quòd dos tibi deſit adeundo cœnobio neceſſaria, aut quòd corporis inualetudine ſecundùm leges excludaris. Tu verò in Religionis clauſtra te abdis, aut quòd forma, neſcio quo morbo aut etiam ætate deperdita cum eſſet, aut quòd infamia inuſta familiæ omnes à te auerteret, nemoque te in coniugium dignum te, dignaretur aſciſſere. Hæc ſi tu caſu obtigiſſe exiſtimas, erras ſanè quàm grauiſſimè. Hæc omnia efficaci planè voluntate diſpoſuit Deus, dotem denegauit, valetudinem corporis abſtulit, vultus amænitatem decoremque deformauit, vt in eum te ſtatum, tibi quem vi-

Circumſtantiæ omnes tali caſu, voluit expreſſe Deus, & per eas te ad illum ſtatum vocauit.

Digitized by Google

derat conuenientiſſimum, quaſi manu duceret, in eoque collocaret. Neque hâc in parte cuiquam poteſt eſſe dubium, cùm illud ſit certiſſimum, eum qui finem vult conſequi, etiam ea velle adiumenta quæ fini aſſequendo conducunt. iam verò vti præcedenti Tractatu demonſtrauimus, Deum ſcimus ſtatuum quotquot ſunt omnium auctorem, & ab eo eſſe, cuius conditionis quiſque ſit: fateamur ergo, & ab ipſo eſſe adminicula quæcumque & adiumenta, modò crimen abſit, quibus ad eum ſtatum aliquando tandem eſt peruentum. Tract. 10.

Circũſtantias vero peccaminoſas permiſit abſque diuexit.

10. Quid verò ſi circumſtantiis illis immixta ſunt ſcelera, inquies? certum eſt enim, & verò etiam deplorandum, plurima committi peccata, quæ cauſam futuro matrimonio dent ſæpiſſime, imò & neceſſitate extorqueant. An hæc etiam voluit Deus, matrimonium vt induceret? Minimè gentium; peccata numquam voluit; ſed ne libertati humanæ obicem poneret, ea permiſit tacitus; cumque te viæ tam diſtortæ, ſceleribus inquam impudicitiiſque videret inſiſtere; his tanquam adminiculis vſus eſt, vt per ea ad meliorem frugem te conuerteret; in eoque ſtatu collocaret, quem tibi in illis circumſtantiis conſtituto, vitiiſque forte nimiùm deprauato, optimum commodiſſimumque ſaluti parandæ iudicabat.

Deus vult vt in ſtatu illo indiſſolubili ad quem per peccata peruenisti, perſeueres: eoque contentus ſis, ac ſi abſque peccato eũ fuiſſes conſecutus.

11. Iam verò, cùm in eo verſeris ſtatu, ad quem licet per ſcelera deueneris, tamen è quo iam ſine nouo ſcelere extricari non potes; mens Dei eſt firmaque ſententia, in eo vt conſtanter perſeueres: ad quem licèt noluerit te per ſcelera viam facere, tamen res acta cùm iam ſit, nec ſine crimine diſſolui poſſit, id etiam planè vult (quod ſedulò animaduertendum eſt) vt eâdem prorſus ratione, eò ſtatu quem tibi crimina pepererunt, contentus iam ſis, nec minùs ille tibi arrideat, quàm ſi innocenter & ſine vllo peccato, eumdem adiiſſes. Perſeuerare quòd te velit, manifeſtum eſt. Nulla enim ſcelera cùm velit Deus, certè non vult reſcindi à te, quod ſine crimine non poteſt violari. Arridere verò tibi quod velit, id quod ipſi iam arridet, nemo mirabitur, qui noſtram in eo perfectionem poſitam eſſe intelligit, vt affectionum noſtrarum Diuina voluntas ſit prototypon & exemplar, extypon verò noſtra: hoc eſt vt planiùs loquar, vt velimus quod vult Deus, delectetque quod Deum delectat. illi autem licèt via ineundi matrimonij non placuerit, placet tamen eò tandem

Digitized by Google

dem te peruenisse: Atque hæc de primo status genere.

12. De secundô vt pauca dicamus, illum aio in statu etiam esse ex mente designationeque Dei, qui aliquam vitæ rationem iniit, ex quâ non nisi per adiumenta præter ordinem communem danda, aut certè non nisi per multa incommoda laboresque daturi euadere; quos quidem adhibere, nulla aut non magna exigit ratio aut necessitas. Hâc ratione plebeium hominem, in opificis statu à Deo collocatum esse assero. nam licet contingere planè posset, in Senatorem, Militiæúe principem vt euaderet, si studiis opificinâ desertâ sese immergeret, aut Martis signa secuturus militiæ nomen daret; tamen quod præter ordinem communem sit, eiusmodi homines magna agere vt ad magna euehantur; rursus quod nimio staret labore hebetem sese hominem studiis dare, impensas item victui necessarias conquirere; & denique quia nulla singularis, ad tanta incommoda sustinenda, vrget ratio; statum ego eiusmodi opificem, à Deo sibi destinatum habere prorsus iudico.

In secundo genere status, vnde etiam ordinarie Deus vt persuaserit.

13. Atque adeò, licet se ad studia impelli nonnumquam sentiat, desideriisque vrgeri vt litteris instructus, Diuino sese cultui, proximorumque saluti impendat; sciat nihilominus, id præter Dei mentem esse, si quidquam mutationis rebus suis afferat: Quin imò, nisi manifesta admodùm sit claraq; Dei vocantis reuelatio, qualem è militiâ ad sua castra vt transferret, S. Ignatio exhibuit Deus, technis diabolicis eiusmodi desideria quantumuis sancta & pia irretiri, quisque sibi habeat persuasissimum. contra mentem enim Dei agere cum vis, è Dæmonis mente ageris, & agis. Dei autem mentem ex circumstantiis liquidò cognosces: quæ quia sunt eiusmodi, vt non nisi per adiumenta maxima, præterque communem ordinem conquirenda possunt superari; manifestum est eas Deum superari nolle, qui communem rerum ordinem & præstat & sequitur; nisi aliud fortè reuelarit. reuelatum verò sibi quid, quod præter communem est seriem, nemo persuadeat, nisi magnis auctoribus grauissimisque in consilium adhibitis viris, liquidissimè teneatur res.

Dæmonis technas sit, eiusmodi homines ad status mutandi permouere.

14. Circumstantiæ verò quibus statum cuique suum sigillatim Deus determinat, sunt ipsa corporis constitutio, vires, valetudo, ætas; item animi dotes, parentum conditio, opes, amicorum potentia, aut etiam indigentia: denique longum esset re-

Suo semper acquiescendum est, tanquam sibi à Deo designato.

Digitized by Google

ferre omnia. Ex harum circumstantiarum positione, non ineptè conijcies, an ille quem sentis ad statum assumendum impetus feruorque animi, à Deo, voluntatem suam indicante, immittantur; an verò à dæmone mentisque inconstantiâ, vt vulgo fit, ortum sumant. Nam si non es eâ corporis habitudine, vt labores statûs, quem tibi vt sanctum imaginaris, perferas; si opes desint vt necessaria statui acquirendo fiant impendia; si parentibus curandis obstrictus, aut alijs es obligatus, quibus in eo quem appetis statu constitutus, satisfacere non possis, cum tamen si non omnino, aliquousque tamen debeas; quis id dubitet, Dei eam mentem esse, quam tibi tam claræ circumstantiæ eloquuntur, vt ita dicam, & manifestant? Quòd si igitur mœrore conficeris, eo quòd ad optatum tibi statum peruenire non detur, certè iam mœstus es, voluntas Dei curtum suum quòd teneat, illique quòd nequeas intercedere; quòd quàm abs re sit, nimis est euidens, quàm vt pluribus exponam.

Resoluitur casus particularis, sed tamen mutandus,

15. Illud tamen non pigebit dicere, non paucis magno futurum vsui & leuamento; quod si circumstantijs quibusdam positis, statum aliquem viuendique rationem assumpseris, qui tamen absque scelere mutari potest; varienturque deinceps circumstantiæ, quibus in eum statum es inductus; non illico mutandum statum, etiamsi alium mente tibi præfixum aliquando habueris. Veluti, si quis ad Religionem sese impelli sentiat, nihilominus parentum, ætate grandium pietate ductus & obstrictus, Ecclesiasticum statum & dignitatem assumit, parentumque consulit egestati; is sanè illis iam morte extinctis statum mutare non debet, Religionique se addicere. Primæ enim circumstantiæ rem omnem, quæ in medio posita, videbatur dubia, determinarunt; edixeruntq; quam vitæ conditionem tibi destinasset Deus; quam tibi iam deponere liberum vt sit, non tamen est commodum, neque vlla procurandæ salutis vrget ratio. Atque hæc quidem de ordinariâ Dei ad statum vocatione intelligenda sunt.

§. II.

Digitized by Google

§. II.

Qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam illum adiumentis omnibus euentibuſque qui extrinſecùs eum ad hunc ſtatum perduxerunt, contentum eſſe neceſſe eſt.

16. ATque hinc præclariſſima elicitur doctrina, quâ plurimos animi angores perturbationeſque, ſi rectè percipiatur, facilè componemus. Et hæc in eo eſt poſita, vt ſi ſtatui tuo acquieſcas, acquieſcas illico etiam omnibus quæ ad eum te ſtatum perduxere. Varia ea ſunt; ac primùm quidem extrinſecus aduenientia quædam, vt naſcendi conditio, parentum mores, educationis genus, ad ſtudia diuerſa applicatio conueniens, & his ſimilia. Alia ſunt ab ipſomet homine; corporis compoſitio, animi vigor, ingenij acumen, dijudicandi prudentia, memoria, genius, lepor, cæteræque animi affectiones, in ſingulis ſemper aliæ atque aliæ. Alia denique ſupernaturalia ſunt dona gratiæ, orationis, lachrymarum, miraculorum nonnumquam etiam, Prophetiæ, raptuum & extaſeon. Hæc autem omnia & ſingula, ea eſſe dico, pro quibus primò ſummæ agendæ ſunt Deo gratiæ tanquam omnium auctori bonorum, ſi affuerint; ſic tamen ſecundò, vt ſi abſint, non multùm angaris aut làbores; neque demum tertio cuiquam vt inuideas & ſuccenſeas, quem videris hiſce dotibus longè præ te luculentiùs abundare. O quantâ tranquillitate fruemur, quotque tempeſtates animi commotioneſque dabitur euadere, hoc ſi documentum altè infigamus animo! quod quidem ex eis quæ iam diximus, facilè erit comprehendere.

Varia ſunt per quæ nos Deus in ſtatu nobis conuenitie collocat.

17. Murmuramus enim nonnumquam, conquerimurque, exempli gratiâ, (vt ex vno diſcamus de omnibus ferre iudicium) de natiuitate noſtrâ naſcendiue infelicitate; eos ſcilicet obtigiſſe nobis parentes, qui ſi alij fuiſſent, alios profectò viros futuros nos; alia enim præ oculis exempla habituros, educationem aliam: eos fuiſſe, qui bona omnia abligurirent, neque quid filij agerent, quibusúe applicarent animum ſtudijs, multum penſi habuiſſe; vili opificio applicuiſſe te, idiotæ cum eſſent ipſi, ne-

De iis conquerimur.

Digitized by Google

que præclari quidquam tibi inſtillaſſe,aut ad maiora feciſſe animos , quos tamen habere videris tibi ad non parua natos , niſi cultura deſuiſſet. Infinita ſunt eiuſmodi , quæ nobis præterita attendentibus , non rectè euenisſe videntur ; meliuſque futurum nobis iudicamus , aliter ſi accidiſſent res. Alijs enim paterna mors intempeſtiua fuit ; vt qui iam maioribus dignitatibus proximè admouendus, filiorum rationibus longè meliùs erat conſulturus : alijs fera nimis accidit ; vt qui rerum ſuarum decoctor nimius, aut qui longiorem vitam trahens ſpem tibi matrimonij ſplendidiſſimi olim, auaritiâ ſuâ intercluſerit. Huius farinæ, infinitæ ſunt querimoniæ.

Sed iniuſtè. Verùm vt hæc componam verbo vno , animum arrige. An 18.
illud rectè percepiſti , quod præcedenti ſermocinatione exegimus, tuum quo nunc frueris ſtatum, optimum tibi eſſe, & vt talem , præ alijs infinitis , à Deo aſſignatum ? Hoc ſi animo tuo perſuaſeris acquieſcaſque, cur non approbas etiam ea , quæ ſapientiſſima Mens, ad eum vt te ſtatum leni manu conduceret, Tract.10.
adhibuit adiumenta ? Plebeius enim cùm iam ſis, ſtatuerat iam id certè ab ipsâ æternitate Deus , eum ſtatum honori ſuo promouendo , imo & tuæ ſaluti fore conducibiliorem. Decretum verò vt exequatur, de pauperibus tibi humilibuſque parentibus proſpexit Deus. Caſum hunc fuiſſe putas ? imo verò ſapientiæ maximæ, tibique ſummopere conſulentis, decretum id fuit. Si quidem ſi è nobili ſtemmate clariſque parentibus ortum duxiſſes, quâ tandem ratione ad Plebeium ſtatum, quem tibi Deus neceſſarium iudicabat, fuiſſes detrudendus ? quantæ & quot reuolutiones fortunæ implicare te, non ſine ſummo tuo incommodo debuiſſent , vt ad tam humilem deuoluereris conditionem ? Omnibus his malis vt occurrat Deus, ab ipſo exordio ita rem diſpoſuit, vt per ſolos parentes eſſes , id quod ſummo molimine eſſe nihilominus debebas poſtea. Imo ſi rectè tecum reputas, ſummum beneficium tibi Deus præſtitit , pares futuræ vitæ , hoc eſt humiles tibi quod voluerit eſſe natales ; intolerabilior enim fuiſſet hæc ſortis viciſſitudo , animum ad delicias factum , manuſque otio aſſuetas, laboribus deinceps applicare ; quod tamen modò , paterno inductus exemplo , & operi ab ipsâ iam inde pueritiâ innutritus, exequeris non grauatè imo & hilarè.

Si placent tibi ſua plac. At verò inquies, ſtudijs vitam impendiſſem, aut militiæ adie- 19.
ciſſem

Digitized by Google

ciſſem animum, & aliquam viuendi rationem inueniſſem meliorem meâ, commodioremque rebus meis. Quæſo ne iam diſceptemus quod præcedenti Tractatu peregimus : neque mihi poſthàc oggeras, meliorem tibi ſtatum dari potuiſſe. Commodior fortaſſe inueniri potuit, & vt vulgus loquitur fortunatior, at melior, id quidem pernego. Studijs enim aut militiâ, æternam animæ tuæ damnationem conſciuiſſes, aut certè non ad eum virtutis gratiæque apicem aſcendiſſes : neque hoc reuocemus in dubium, quod prudenti trutinâ examinaſſe, & demum ſtatuiſſe Deum, iam conceſſimus, plebeium nempe eſſe debuiſſe te. Hoc autem ſi ita eſt, tum certè plebeius vt eſſes, conuenientiſſimè plebeis rudibuſque parentibus natum te eſſe vt confiteari neceſſe eſt : alius eſſe ſi debuiſſes, de alijs longè natalibus tibi proſpecturus erat Deus. Quid ergo obmurmuras maleſane, quid conquereris ? Age quin imò gratias, quantùm potes, maximas Conditori tuo, de parentum ignobilitate & ignauiâ, omniaque quod tam ſapienter & ſine tuâ moleſtiâ aut incommodo digeſſerit. Denique plebeius eſſe cum debebas, nonne id longè conuenientiùs, vt ne primis quidem labris ſtudia, vel militiæ aulæúe artes deguſtaueris, vt totâ animi propenſione, in eam cui incumbis artem ferare, ſtatuſque tui munia gnauiter obeas & ſtudiosè ? Quin igitur acquieſcimus euentibus illis, quorum finem approbamus ?

ceant & media neceſſe eſt.

20. Quæ verò de opifice & plebeio dicta ſunt, hæc alijs quibuſcumque euentibus applicate ; infirmitati nimirum corporis, vultus deformitati, fortunarum euerſioni, amicorum occaſui, cæteriſque quæ referre longum ſit. Vt verò applicetis rectè, primum illud, tanquam baſim firmiſſimam ſtatuite, veſtrum vobis ſtatum, & quidem ſolum illum, maximè conuenire ; & illico rebus omnibus quæ tibi hactenus euenerunt, tanquam adminiculis ſtatui tuo procurando neceſſarijs, acquieſces. Huic cogitationi aliquando per otium inſiſte ; & ſummo animi gaudio ea te afficient, quæ olim cùm acciderent ſummopere affligebant ; affligebaris autem Dei artes *adinuentioneſque* quòd non caperes. Cepit eas diuinus Pſaltes, nam ijs meditandis adiecit animum, Pſal. 78. Et *meditabor*, inquit, *in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor.* Et quod tandem omnibus rite pertractatis fert iudicium ? *Deus ; in ſancto via tua. Quis Deus magnus ſicut*

Agnoſces id, ſi adinuentiones Dei in te ad ſtatum tuum ordinando attendris.

Deus

Deus noſter ? Tu es Deus qui facis mirabilia. Notam feciſti in populis virtutem tuam.

Id iucundiſſimè faciet, ſi in ſtatu ampio & felici te collocatum videas.

Quid enim ? adinuentiones eas ſcire deſideras ? Status certè ſi fortunatus tibi modò ſit ; ſi domus bene compoſita, opes honeſtæ, vxor placida & commoda, animo denique corporique ſi ſit benè ; hæc inquam vitæ ratio quam iam inſtituis ſi arridet ; mente totam vitæ tuæ ſeriem meditatò pertexe, idque tecùm expende, quæ tandem non præceſſerint, qui caſus, quæ rerum reuolutiones non obtigerint, antequam ea tibi conditio obueniret : quos parentes nactus fueris ; quâ illi fortunâ iactati locum patriamue mutarint, vt ambo in manus conuenirent ; quô modô mortui & quô tempore ; quô pactô eorum aut mors aut vita, rebus tuis obſuerit profueritue : quô pactô inuidia tibi amicos pepererit, idque res tuas extulerit, deprimere eas quòd vellet infeſtus quis ; iſtud tibi ad honores viam vt patefecerit, officere quod videbatur maximè, tibique Dauidis ſortem obtigiſſe, cui Saulis iræ, & inuidiæ innatus dolor, ad Regni faſtigium gradus fuit. Hæc inquam ſedulò expende, omnemque vitæ tranſactæ decurſum mente relege ; & illud liquidò & ſummâ animi cum delectatione comperies, *adinuentiones* præclariſſimas fuiſſe, & quaſi viæ compendia, quæ ad ſtatum, qui tibi tantoperè arridet, tandem aliquando deducerent. 21.

Aliter iudicamus quãdo ſtatus eſt humilior.

At verò non ita te dimitto vir fortunatiſſime. Aliud habeo quod ſuggeram. Audi. Enimuero, idcirco quia nunc ad votum fluunt omnia, quia tua tibi arridet conditio, *adinuentiones* Dei agnoſcis, & verò etiam placent. Iam certè haud grauatè gratias ages Deo, iis ortus quòd ſis parentibus, ſine quorum adminiculo neutiquam quod es fores : iam obitum aut patris aut amici & propinqui iudicas oportuniſſimum fuiſſe rebus tuis, hæreditatique tunc capiendæ, cum matrimonio ineundo id maximè conducebat : iam gaudes fortunam illam tibi tam aduerſam obtigiſſe, maleuolas inuidorum linguas te tuaque admomordiſſe, quæ tibi maioris nominis acquirendi prima fuit occaſio : iam denique probas omnia, quæ te ad hunc ſtatum deuexere : iam Dei machinationes conſiliaque laudas, quæ tamen non exiguam dedêre & dolendi & conquerendi materiam, cum Dei artem non perpenderes, neque quò hæc vergerent, ſatis intelligeres. Numquid ita ſe res habet ? ita planiſſimè. Ideo nempe iam placet 22.

cet Deus, quia placet quod dedit Deus : ideo iam placent viæ & adminicula, quia placet finis : alioquin vt rectè Tertullianus, *si Deus homini non placuerit, Deus non erit*; ita inter mortales agitur. Optimè de diuinis rebus iudicamus cum nobis bene est, nam *apud vos*, inquit Tertullianus, *humano arbitratu diuinitas pensitatur.*

Tertul. in Apolog.

23. Verùm age, iudicio te tuo, quod modò rectè tulisti teneo; praximque quam omni conditioni applices, expedio. Eodem certè modo quò de statu qui arridet, de quocumque alio philosophare, & rem confecimus. Id certò tecum statue, non amplum & potentem, non commodum & laboris expertem, sed pauperem, sed plebeium, sed labori obnoxium, sed otij omnis deliciarumque expertem, sed quemcumque demum qui tibi obtigit, tuum esse statum tibique competentem: statimque illud penitus perspicies, omnia quæ te circumstetere aut bona aut mala, aut læta aut tristia, viam strauisse, quâ ad hunc quem obtines statum deuenires. Itaque si finis placet, tuaque tibi sufficit arridetque qualiscumque sit conditio, gaudebis confestim parentes tibi puero quòd erepti sint, egeni quòd fuerint & ignobiles, fortunâ aduersâ quòd deiecti sint; gratiasque quinimo ages Deo, quòd nec opulentus fueris puer, nec studiis applicitus, nec generosiori admotus educationi, imò quod scientiarum omnium hebes sis modò. An hæc, inquies, gratiarum agendarum est materia? maxima enimuero; nisi fortè ne de statu quidem vniuerso, vllas tibi gratias Deo referendas esse existimas.

Verùm id iudicij de aduentitiis Dei, omni statui conuenit.

24. Demonstratio sanè hæc mihi quidem videtur euidens, cuique opponi admodùm nihil possit. Quòd si statum hunc meum mihi optimum esse iudico (iudicare sanè quod debeo) certè & illam tempestatem, & illam iniuriam & illam amici parentisue mortem, æquè ac pari ratione arbitrari debeo mihi conuenire (licèt exiguæ humilisque conditionis meæ fuerit origo) ac is illa sibi arbitratur conuenire qui per ea ipsa aut etiam alia adminicula, ad amplissimam fortunam est euectus; rectè quidem iudicare si volumus. Verùm id semper malum est, quòd iudicium quantumcumque sanum insanus plerumque interpellet affectus.

25. Hanc verò cogitationem, Auditores, ad omnia quæ vobis extrinsecùs obueniunt animumque perturbant, magno animi emolumento poteritis extendere. Quidquid enim accidet, scito-

Et applicandum omnibus euentibus extrinsecùs aduenientibus.

Digitized by Google

te id à Deo vobis immitti, aut ad continendos vos in eo quem obtinetis ſtatu, quemque perperam forte vultis extendere, aut etiam vt te à priſtino, quem tibi obfuturum poſthâc videt, dimoueat & deiiciat; aut denique, ſi id è ſuâ gloriâ futurum eſt, vt hunc quem geris ſtatum ampliùs euehat & extollat. Externa omnia, Dei inſtrumenta ſunt, quibus pro ſua Prouidentiâ vtitur induſtriè; circumſtantiaſque omnes ita attemperat, vt finem ſuum abſque vllo aberrandi periculo conſequatur. Finis autem ille, ſemper eſt bonum tuum: ſiquidem illud Auguſtini eſt veriſſimum, *Nihil tibi euenire permittet, niſi quod tibi proſit etiam ſi neſcias*; ſi nempe *vtiliſſimi Dòmini te ſeruum profiteare*. Itaque cùm abeuntem à te fortunam videris, cùm maritum ſpem tuam demeti, cùm amicos diffluere, emori; immoto id conſpicies vultu, ſi ſtatum tuum per hæc immutantem Deum aſpexeris. Neque iam rebus hominibuſúe ſuccenſebis, quos ſtatûs non ampliùs poſthac tibi conducturi, & in alium melioremque conuertendi, noueris eſſe inſtrumenta. Aug. in fol. in fine.

§. III.

Qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam internis quas habet animi dotibus contentus vt ſit neceſſe eſt.

Etiam ſuis quiſque animi dotibus debet eſſe contentus.

VErùm ad alios adhuc ſedandos motus, vti cœpit, decurrat oratio. Cùm enim hominis efformando ſtatui, non externis tantùm adminiculis vtatur Deus, ſed internâ etiam hominis conſtitutione, vti probauimus; quæ quidem in animi dotibus, ingeniô videlicet, retinendi & imaginandi potentiâ, indole, geniô, affectionumque bonâ difficiliúe temperie, maximè eſt poſita: illud iam agendum eſt, & ex iis quæ iam dicta ſunt conficiendum, vt ſuo quiſque ingenio aut hebetudini, iudicandi acumini aut tarditati, imaginationis vi aut impotentiæ, bene vel malè attemperato cerebro, quin & omnibus tùm à naturâ, tùm à gratiâ collatis donis penitus acquieſcat, nec ad alia multum ſolliciteúe ſuſpiret. 26. Tract. 8:

Quanquà plerique mortales

An ergo de ingenio, inquies, iudicioiúe ſui improbitatem quiſquam eſt querulus? an alicui non ad abundantiam admenſus 27.

eſt

est Deus ? mihi certè videor ingenij habere satis, nec habeo hâc in parte quod conquerar. Gratias certè oppidò maximas. aliquid saltem bene fecisse Deum quòd existimas. Neque ego, vt fatear quod res est, multas aut graues de hâc re querelas naudii. Nihil sanè feliciùs magisque ad hominis gustum distribuit Deus, quam duo quæ sunt præstantissima, Ingenium & Iudicium; & inter fœminas tertium fortasse, formam & speciem. Sed de corporis dotibus nunc non ago. Nemo fere vnus est, qui quidquam sibi aut ingenij aut iudicij abesse fatebitur, nemo non dicet eas dotes suppetere sibi affatim, nemo sibi hâc in materiâ non gratulatur. Quid, quòd non pauci sibi abblandiantur adeò, vt neminem, aut certè rarum esse autument, qui sibi aut ingenio, aut discernendi acumine possit comparari? Hinc sanè iudicij nostri peruicacia; nolumus enim id, quod iudicamus esse præstantius, exiliori subiicere: nullius autem iudicium præ nostro nobis placet: hinc etiam ortum habet vsitata passim illa omnibus obtrectandi detrahendique libido. Videas enim eiusmodi ingenia, quæ nullum in Republicâ ingenium bonum esse patiantur, ne suo videlicet quidquam existimationis decedat. omnes ignaros appellant, omnes hebetes, omnes rerum inscios, nec eo esse ingenio, res magnas comprehendere qui valeant, nisi tardè & tenuiter. De se vero quis id dicet ? inter viros id rarò audies : inter fœminas id quidem vsitatissimum est, ingenio se non valere quòd dictitent, præsertim vbi grauiora incumbunt negotia : & quidem facilè ipsis credi posset. Verùm hoc habet facilitas illa incommodi, quod credi sibi tam facilè, in re grauissimâ homines passim indignentur. Rarò enim sese hebetes, sese ignorantes, sese ingenio exiguo esse dicunt, nisi vt laudentur : aut saltem hæc sibi ornamenta verbis tantùm detrahunt, fide datâ clancu-
lum & acceptâ, sibi minimè esse credendum. Quod sanè patet; non enim credunt ipsimet sibi. quod rursus manifestum est; nam si alius hoc ipsis enuntiet, irascentur illico, falsumque esse clamitabunt quod obiicitur. Tamen id quod verum est semper est verum, quocumque demum edicatur ore, nec interest maris sit an fœminæ.

suo ingenio & iudicio tanquam optimo, facile acquiescant, omnibusque præferant.

28. Iam verò de iudiciorum tam bonâ distributione quid dicam ? certè nemo conqueritur de suo, nemo illud vellet alieno commutare; adeo suô contentus est quisque, vt suum cuiuis etiam

Sed hoc superbia est, parumque iudicij indicium.

Digitized by Google

præferat quantumuis magno, modò alienum sit. Illud mihi sæpius cogitanti, quî tandem id fiat vt hominibus, qui de nullâ non re conqueruntur, in hâc parte à Deo tam præclarè sit factum satis, ea tandem duplici ex capite occurrit ratio: Superbia, inquam, ingenita mortalibus; quâ fit vt quisque eâ parte qua maximè homo est, maximè etiam velit esse spectabilis: Hebetudo deinde, cæcitas mentis, seu ingenij stupiditas; quæ in eiusmodi hominibus passim tanta est, vt satis ingenij perspicacitatisque iis non sit, aliena vt ingenia queant perspicere, & de illis iudicium suum ferre. Verùm id modò non ago.

Tantùm quibusdam modestè frugaliterque de se sentientibus satisfaciendum mihi est, qui quod res est satis perspiciunt; non admodum præclaris nempe sese dotibus exornatos, non eâ esse perspicacitate ingenij quâ pollent plurimi, nec cæteris tum naturæ tum gratiæ dotibus, nisi leuiter admodum, si alijs comparentur, instructos. Et quamuis hoc de se posse iudicare, sit bonæ mentis detæcatique iudicij ingens indicium, quò acuti perspicacesque homines destituuntur sæpissimè; tamen anguntur non rarò, Dæmoneque materiam suggerente, conqueruntur secum taciti, rationemque exquirunt, cur non eo quo alij non pauci polleant ingeniô, cur non ad litteras reconditiores capessendas æquè ac illi idonei? videas sanè, inquiunt, quosdam scire omnia, me verò fere nihil: alijs magnâ eloquentiâ verborumque illecebris sua diuenditantibus, ego instar piscis obmutesco, ne inscitiam malè dum loquor, peius prodam: quin imo si de rebus diuinis sermo intercurrerit, alta sapiunt alij, eaque proferunt de sacris mysterijs cælestique gloriâ, quasi si cum D. Paulo tertij vt minimùm cæli adita penetrassent: ego interim in terris repo. Denique, alios video tantos à Deo fauores consequi, tantâ perfundi gratiâ, vt toti in Deum abrepti, suauissima inter suspiria gemitusque, orationi diuturnæ insistant; vbi ego præ mentis imbecillitate, ne salutationem quidem Angelicam sine maximis euagationibus animi queo recitare. Nullus sum ego, nullius frugi, nullius pretij, aut rei. Ain verò, nullius frugi? id certè non arridet; corrigendus es, id si ita sit. Verùm an non id peripicis, ea quæ attulisti, adiaphora esse pleraque id est neque mala neque bona? Erras enimuerò, erras grauissimè: & vt iudicio valeas optimo, perperam tamen modò iudicas. Ah Auditores, si 29.

salutis

Digitized by Google

ſalutis noſtræ negotium ingeniò perageretur & ſciendi peritiâ; quàm rectè conquereremur, ingenio ſcientiâque nos deſtitui! ſi voce & præclarè loquendo, dicendique volubilitate & eloquentiâ, æterna ſalus comparari poſſet; quàm multi cæleſtem gloriam obtinerent modò, quibus minimè profuit eloquentes fuiſſe & diſertos!

30. Verùm vt ſcrupulos hos omnino complanem aut eximam: an non id, ex ijs quæ modò dicta ſunt, clarè perſpicis, illas naturæ dotes, ingenium tardum aut ad percipiendum facile, ratiocionandi induſtriam, eloquendi leporem & elegantiam, imo & è cælo immiſſos præter ordinem nonnumquam fauores, aut etiam præter morem communem denegatos, vias eſſe quibus à Deo ad ſtatum tibi proprium deduceris; inſtrumenta denique eſſe & adiumenta quæ Deus cuilibet in manus dat, ſtatui ſuo benè debitèque procurando? Illud enim iam liquidò demonſtrauimus, quod pro futurâ conditione vitæ, varias varijs hominibus affectiones, propenſioneſque in diuerſa ſtudia, diuerſas admodùm indiderit, ingeniumque futuris ſtatibus attemperarit. Nihilominus de tuo ingenio tu conquereris. An ergo diuinum tibi vis ingenium eſſe, Deoque par? Non tantum inquies. Quantum ergo poſtulas, quietus vt ſis & contentus tuô? Neſcio ſanè inquis. Neſcis? neque ego profectò ſcio ſcire quî poſſis, quantum rectè poſſis velle. Quid ergo conquereris? *Ha quas habes dotes conducunt ad tuum ſtatum.*

31. Age vt rem hanc conficiam; in ipſo creationis tuæ exordio, concipe non niſi ſolam voluntatem animæ infuſam tuæ; ingenium verò necdum eſſe diſtributum: quidquid igitur adhuc es, ſolùm *Voluntas* es. Quod ſi voluntati tuæ ſic conſtitutæ, omnium quotquot ſunt ingeniorum daretur optio & electio, an tibi videris eſſe is, accommodum tibi ingenium qui ſeligeres? Quid ni inquies! ego ſanè Salomonis vt minimum ingenium animique dotes. ijs meliùs vſurus poſtulaſſem. Næ tu profecto magni fueris ingenij, tum cum etiam nullum prorſùs habuiſſes. An non id dixi, quòd nihil adhuc ſis, niſi mera & ſola voluntas? quô pactô igitur voluntas ſola, poteſt iudicare quid de Salomonis ingenio aut ſcientiâ dicendum ſit, cum intellectus ingeniumque quo hæc percipiat, voluntati necdum vllum ſit aſſignatum? Quô pactô, inquam, voluntas rectè poteſt eligere, cùm *Eligere*, actus ſit eligenda cognoſcentis intellectûs; intellectu verò omni- *Neque ſi daretur optio, alia ſeligere poteſſet.*

voluntas adhuc ſit penitus deſtituta ? Vides ſanè quàm id ſit ridiculum.

Saltem tibi conducibiliora quæ probantur.

Video inquies, primum ingenium dari mihi debuiſſe, nec à me potuiſſe deſignari aut eligi. Verùm, aliquo cùm iam ſim præditus, ſatis mihi perſpicaciæ eſt vt videam, alios maiori pollere ingenio, præſtantioribuſque præ me dotibus exornatos. Credo ſanè. Verùm an id etiam vides, aliena ingenia, & dotes animi, tuo ſtatui magis conuenire, aut tibi pro tuâ conditione magis conducere ? id ſanè nullus credo, videt. Longe aliud eſt, præſtantius tuô ingenium dari aliquod; aliud verò, tibi quod ſit melius. Gladius certè acu præſtat aut malleo ; an ideo ſartori aut fabro gladius præ acu aut malleo, arti quam profitentur exercendæ, eſt conducibilior ? Sed ne dicta repetam, clariſſimè id euinco non conducere tibi dotes alias ; idque hâc vnicâ ratione. Quòd ſi iam vbi ingenio es hebeti & ferè nullo, adhuc tamen tuo ſtatu contentus non es, tibique plura deberi exiſtimas ; quid tandem de te ſtatuiſſes, præſtantioribus animi dotibus conſpicuus ? Quod ſi iam rudis & ſtupidus, Dei conſilia examinas, imo & condemnas, in quam non perſpicacitate ingenij præſidens, audaciam aſſurrexiſſes ? ſi iam tam humilis & depreſſa videatur ſtatus tui conditio, ſi onus tam graue quod illi annexum eſt, procul dubio ingenioſiori fuiſſet omnino intolerabile. Rurſus cùm ſermone tam inficeto iam & inſulſo, nulloque qui lepore conditur, nuſquam tamen te non ingeris, facundiam quâ non vales, ad faſtidium vſque putidè oſtentas, omnia contemnis, de nemine non obmurmuras ; Deus bone, quo non proſiliiſſes impudentiæ, facundum tibi ſi fuiſſet os. & verò etiam gratioſum ! Enimuerò non tibi perferendo tellus ipſa fuiſſet par. 32.

Crede mihi ; & dotibus quas natura Deuſque contulit, contentus viue. Sufficiunt illæ tibi, vt pro conditione tuâ modeſtè vitam tranſigas. Deſtinato conſilio, non alias tibi dedit is in cuius manu erat dare, vt ſtatu tuo continearis, eoque contentus ſis : neque verò ſi maiores habeas, is es, vti ijs rectè qui poſſis : profuturum quod putas, oneri erit & impedimento. Ingenij ſanè habes ſatis, vt rectè ſapias : ſapies autem, ſi munus tuum officiumque prout debes, rectè expleas. Vt autem hoc ritè facias, non eſt quod ſcientiam maiorem expetas, ſed virtutem ; 33.

non

Digitized by Google

non ingenium acutiùs, sed constantiorem voluntatem. Itaque tuo contentus viue, & tum demum viues, & viues placidè.

§. IV.

Denique vt dotibus tuis contentus sis, eas cum alienis ne compara; nec si maiores tuis in alio compereris, illi inuide.

34. VErùm, quod maximum in hac parte mortalibus negotium facessit, nec suo viuere contentos finit, est quod alienam felicitatem inuidiâ liuoreque infectis aspiciamus oculis. Vnde tunc nostra nobis incipiunt displicere, dum quod magis placet, in alio comperimus. Placet plebeio homini modica quâ viuit res, donec opes in vicinâ domo conspicit; suum cuique ingenium scientiaque sufficit, dum alienum non attendit; vt autem attendit, turbatur animus, fluctuat mens, tempestas oritur illico maxima. *Nostras dotes alienis semper cõparamus.*

35. At, quàm id præter rationem est, si mentem aduertas? nonne iam id planè confecimus, fassique sumus, *Vnumquemque proprium donum habere à Deo, vnum quidem sic alium verò sic*? An non tibi ad dimensum liberaliter elargitus est Deus, quidquid ratione bonâ dandum censuit? An non is, qui etiam *ventis fecit pondus*, deditque quæcumque naturæ competebant, benè vt illi foret, tibi non benè pro tua conditione exactèque admensus est? quid ergo obmurmuras? Obmurmuras verò, alienis rebus curiosè nimis quod intendas oculos, & quod pessimum est, tuis compares. *Sed male.*

1. ad Cor. 7.

36. Hoc itaque, si magnâ cum tranquillitate viuere desideras, primum tibi præceptum scias, vt numquam te alioque inter comparationem instituas: nec si quas habes animi dotes, si quas opes, si quam agendi industriam, si quos supernaturales fauores, si quam virtutem aut leporem, si quam agendi elegantiam, vmquam illa conferas alienis. Verùm vt tibi tecum benè sit, munificoque pro ijs largitori Deo sis gratus, neminē in rerum naturâ esse cogita, præter Deum beneficum, & te beneficij debitorem. Si nulli præterquam tibi valetudo bona, aut illud qualecumque ingenium, dotesque quantumuis tenues concessæ fuissent, *Hinc fit vt pro nostris, Deo simus ingrati.*

Digitized by Google

sent, quanta te teneret rerum à te possessarum delectatio! vt gratus esses, alijs omnibus præpositus & prælatus! Iam verò ingratum te facit comparatio, displicetque beneficium, quod non tibi soli Deus videatur fuisse beneficus: quasi verò tibi detractum sit, quod alijs pro diuinâ munificentiâ liberaliter est concessum.

Sed si ita comparare vis cum alienis, compara omnia cum omnibus,

37. At verò, si nihilominus præfractè comparationem vis instituere, institue per me licet. Sed omnia æquâ lance ponderentur. Ac primò quidem non ea solum quæ tibi desunt cum alienâ abundantiâ trutines, sed & quod illum deficit, cum eo quod tibi abundantiori manu collatum est, etiam confer: & tum, si potes, querelas depone; dic sanè defraudatum te. In hôc enim nos fallimus, iniquique trutinatores alienæ felicitatis deprehendimur, quòd mala nostra cum alieno bono conferentes, ex aduerso etiam, nostram felicitatem alienis malis comparatam, non expendimus. Vtrumque igitur appende; & ne Deo sis iniurius, tibique permoleſtus, etiam atque etiam expende.

Et nõ partem cum parte: hoc est tua mala cum alienis bonis.

39. Deinde, vt hoc sedulò exequaris, non partem conditionis tuæ cum parte, sed totum tuum statum, cum eo quem alter habet vniuersim compares velim, benè vt fiat comparatio. Id namque solum, quod tibi in vicini tui statu & conditione vehementer arridet, arripis; illudque cum eo, quod in tuâ viuendi ratione est moleſtissimum, ineptè confers. Interim difficultates eas quæ alterius statum prægrauant, non consideras; minimèque tuis, quæ tua tibi fert conditio, commodis æquiparas aut componis? Quid igitur mirum si turbetur trutina vbi res tota malè expenditur, nec lances æquâ ratione prægrauantur? Trutinas tu defectum tuum, quodque tibi deest expendis alienę oppositum abundantiæ & felicitati: non mirum certè hæc apud te quod præponderet. Sed vicissim id, quo tu superas, eidem impone lanci quâ defectum tuum examinas; alienæ verò felicitati, etiam ea quæ secum fert incommoda, iustus trutinator oppone; & vide sis, an libræ examine hinc & hinc eunte & redeunte, tandem ad justum æquilibrium accuratumque momentum deueniendum non sit.

Nõ omnia bona aut mala ex-nibus dedit Deus.

38. Sic res aguntur, Mortales. Nemini vni Deus dedit omnia: liberalis vt fuerit, omnia tamen distribuit cum alicuius rei defectu. Et verò ita distributa esse omnia oportuit, vt ante demon- Tract. 8. strauimus:

Digitized by Google

ſtrauimus : varietas rerum & munerum , humano generi tam neceſſaria, id exigebat. Attende igitur, donorum à Deo cuique impenſorum, in ſingulis varietatem & differentiam. Illi cui inuides, aut quem tibi prælatum quereris, ingenium magnum dedit Deus, valetudinem verò corporis admodum exiguam ; diuitias ingentes , ſed caput infirmum : ſapientiam non vulgarem, ſed vxorem inſaniſſimam ; copioſam domum , ſed filios impudentes , familiæque futuros opprobrium ; dignitatem conſpicuam, ſed ſummos qui dignitatibus annexi ſunt labores ; hæreditatem ampliſſimam, ſed litibus vndique impeditam ; donum orationis, ſed ſcrupulorum vexas ingentes, tricaſque intolerabiles ; plurimum gratiæ , ſed & perturbationum haud adeo multò minus. Hæc alijs ſic ſunt diſtributa. Tibi verò minùs quidem ingenij datum eſt, ſed quietis longè plus ; minor quidem de diuinis myſterijs cognitio & ſcientia , ſed maior erga diuinas res teneritudo & pietas ſincerior ; minor eſt familia, ſed filij ad virtutem facti ; exigua domus , ſed vxor placida moribuſque tuis accommoda ; dignitas non ampla, ſed nulla faſtidia ; conditio humilis , ſed valetudo conſtans ; clientum raritas , ſed ſomni tranquilli ; menſa non opipara , ſed quam fames condiat benè conſtituti ſtomachi ; denique pauper es, ſed lætus, ſed tranquillus , ſed curis vacuus. Hæc inquam omnia ſimul cum alienâ conditione confer , ſimul expende , & ſi potes deinceps adhuc conquerere. Quod ſi tamen pergis moleſtior eſſe & tibi & mihi.

Nolles totũ tuum ſtatũ cum alieno commutare, aut mallevelles. Cur ergo partem cũ parte mutare vis?

40. Dic ergo , an vniuerſim conditionem integram quam habes deſerere vis, eamque cum alienâ , prout eſt , integrâ commutare ? an tuo derelicto ſtatu , in alterum quantus quantus eſt , vis demigrare ; ſic vt bona malaque omnia quæ ſecum is fert, nullo reiecto ſuſcipias ? Quid deliberas ? Quid caput obuertis ? Quin annuis ? Nolles ſat ſcio : neque etiam id velle potes ex condicto : illud enim ſtatuimus,quemque ſuo ſtatu contentũ eſſe oportere; & ſuum cuique eſſe optimum. Quod ſi igitur ſtatum integrum commutare neque vis, neque verò etiam potes, cur quædam ex alieno vis decerpere, & quidem illa, alienam conditionem quæ componunt, tuæque non conueniunt ? Ita ſanè eſt. Aliena ſuſpicor nos contemplari , vt ingrati ſimus , & ne de acceptis videamur Deo gratias debere tantopere, tanta cum aſpicimus no-

bis adhuc deesse. Nam vt præclarè D. Saluianus, alienis mente oculisque inhæremus, *Non quia si eligendi facultas esset, semper illa mallemus; sed quia vsitatum est hoc humanæ menti, cum intuentur illa semper quæ desunt.* Desunt autem ad plenam felicitatem omnibus, quàm plurima. D. Salu. l. 7. de Prou.

Nec D. Paulo quos habuit à Deo fauo res inuides, cur inuides vicino?

41. Verùm, vt rem hanc penitiùs vrgeam; dic sodes, an dotes tuas statumque cum Diui Pauli conditione commutare vis? an Euangelium toto orbe disseminare, an ab hostibus vrgeri, an detrudi in carceres, an tertiò publicis flagellis excipi, an naufragus toto iactari ponto, an denique capitis condemnari? vellem, inquis, si statûs id mei ferret conditio. Verùm neque pro concione dicere meæ sunt partes; neque adeò litteris sufficienter imbutus sum, hæc vt audeam: neque ingenium suppetit, studia tanta vt aggrediar. Bene est, sic tecum iudico. Verùm, cur Paulo id quod in suâ conditione felicitatis habuit inuides tu? cur non pateris eum in tertium cælum rapi, isthinc ad labores tam ingentes, animos etiam delaturum pares? cur non pateris eum qui tanta subiturus est mala, deliciis nonnumquam frui? Patior, inquis; Paulo certè non malè volo, ei non inuideo, neque adeò de illo conquèror. etenim id scio, alia ipsi adiumenta danda, alias dotes, alios longè fauores impendendos esse, vt conditionis suæ partes omnes expleat, quibus ego, vt mihi viuam, non indigeo.

Et si vicino inuides, certè præter rationem id facis.

42. Rectè tulisti sententiam. at verò, hîc te iam teneo. Cur igitur vicini tui commodis inuides & obgannis, cùm ille non minùs *Proprium donum suum à Deo habeat*, quàm Paulus suum? Cùm tecum tacitus loqueris, illud semper occurrit, diuitem esse illum, magno ingenio, litteris excellentem, res ei bene succedere, felicem esse præte. Verùm id etiam cogita, ideo datam esse ei hanc fortunam, has delicias, hæc commoda, vt labores, qui statui eius intercurrunt leniantur & ferendo sint: ideo ingestas opes, potentiam, dignitates, ingenium, eloquentiamque concessam, vt partes suas agat, & verò agat bene. An ergo si in scenam pro decoro inducendæ sunt personæ, rusticas vestes Regem vis induere, senatorias militem, militares vero Senatorem? Aut tu rusticum agere cùm debeas, tuâque parte contentus sis, nihilominus Regia ornamenta, Regem acturo vis detrahere? amens sanè sis, hoc si vis, aut illi si succenseas. Quemque suas partes agere,

Digitized by Google

agere, & parti agendæ conuenientes dotes habere, vt ſapias, permitte. Neque quomodo ſuum munus expleat curioſus quære; tibi id non ſit curæ, tuâ quod non intereſt. Si benè res ſuas agat, ideo fortunare illi vitam ſcias Deum, vt bene agere perſeueret: ſin verò perperam agit & peruersè; vt per beneficia rebellem ſibi demolliat; aut certè vt quædam, quæ rectè malus cùm ſit egit, hîc ei compenſet opera, ſupplicia æternitati reſeruaturus.

43. Quidquid ſit, illud eſt certiſſimum, dotibus illis ſublimioribus, maiorique ingenio non indigere te, vt rem tuam agas, neque vt plebeiam vitam ducas, neque vt penſa trahas, neque vt colum obuoluas, neque vt textrinæ incumbas, ſi iſtæ tuæ ſunt partes; neque adeo, vt orationi vaces, & Deo placeas. Non multâ memoriâ opus eſt, vt memineris à Deo eſſe te quod es; illudque tibi longè optimum eſſe quod es. Hoc tibi planè perſuaſum habeas, non minùs Deo gratam eſſe ſimplicitatem tuam animique hebetudinem, quam præcipuorum in orbe capitum acutiſſima ingenia; neque minùs Numini arridere humilitatem abiectionemque tuam, quàm doctiorum elatas voces; neque adeò minùs exaudiendum te, vulgari minimeque ſublimi plebeiorum orandi methodo cum inſiſtis, quàm ſi altiſſimarum rerum plenis Deo ſupplicas argumentis. *Sufficis tu Deo*, inquit D. Cyprianus, itaque *ſufficiat tibi Deus*. Sufficiat, inquam, quod tibi dedit Deus: dedit enim quod ſufficeret. Simplicitas hæc, altiſſima Theologia eſt ſimplicis vt ſeſe appellat Thomæ à Kempis. Is piè ad Auctorem ſuum conuertens animum, *Omnia ex te*, inquit, *& ideo in omnibus laudandus*. Quô pactô id conſequitur? nimirum quia is eſt Deus, errare qui non poſſit: iam vero *Tu ſcis quid cuiquique donari expediat; & cur ille minus, ille habeat amplius, non eſt noſtrum ſed tuum hoc diſcernere, apud quem ſingulorum deſinita ſunt merita.*

Neque aliorum dotibus, in ſtatu meo indiges.

D. Cypr. de Aſcen. Dom.

Thom. à Kemp. l. 3. de Imit. c. 22.

44. Hæc ſumma demum ſapientia eſt; præter quam, alias mihi tibique deeſſe, libens patiar. Scio, ſi præſtantiores animi dotes mihi contuliſſet Deus, iis abuſurum fuiſſe me, aut ſaltem pro dignitate, Deique honore eas non impenſurum. Si magis ab ingenij ſcientiarumque excellentiâ orbi fuiſſem conſpicuus, animos plus quàm par eſt, & ſuperbè nimiùm extuliſſem; damnationi parandæ fuiſſent inſtrumenta dotes illæ, aut ſaltem maioris ſanctitatis

Igitur nō gaude.

Digitized by Google

ctitatis procurandæ impedimenta. ſi in rebus agendis maior mihi fuiſſet induſtria, maioribus etiam implicandus eram laboribus & tædiis, nam *in multâ ſapientiâ, multa eſt indignatio; & qui addit ſcientiam addit & laborem*, vt rectè admonet experientiâ doctus Salomon. Itaque ſic ſint omnia, pro vt ſunt. Si alió plus acceperim, plura habeo quæ rependam Deo; ſi minus, minus habeo quod reſpondeam, aut de quo rationem dem. *Omnia ex te* magne Deus, omnia ex te Sapientia infinita, *& ideo in omnibus laudandus.* Tam laudandus ob id quod habeo, quam quod non habeo, aut alius habet præ me. Meô ego contentus viuam; & quod mearum eſt partium ſedulò exequar. Fructus quos mea tellus fert, meum ingenium, mea hebetudo, mea ſimplicitas, accurabo vt ad maturitatem excreſcant. Lætus interim tibi & ex animo gratulor immenſe Deus, alias eſſe ſublimiores mentes, quæ tibi obſequia præſtantiora deferant; alios eſſe in cælis Genios, qui profundiùs te cognoſcant, intimiùs ament, & verò etiam laudes, tanto Numini conuenientes, pro dignitate decantent. Hoc tibi, donec Angelicis iungar choris, pro tenuitate meâ ſimplicitateque ſupplex decantabo; *Deus meus es tu, in manibus tuis ſortes meæ.* Interim Tuus viuo, & Tibi viuo.

Eccl. 1.

Ideo & de alienis donis Deo gratulare.

Pſal. 30.

TRACTA-

TRACTATVS XII.

Seruus vocatus es? non sit tibi curæ.... qui enim in Domino vocatus est seruus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vnusquisque in quo vocatus est fratres, in hoc permaneat apud Deum 1. *ad Cor.* 7.

Ostenditur, quod qui suo statu contentus est, etiam iis bonis & malis, quæ illum statum constituunt, debere acquiescere; hoc est dignitati, opificio, opulentiæ, parcitati bonorum, paupertati &c.

PROOEMIVM.

PAulatim quieti nos damus. Vinum dolio recenter infusum, tam diu agitatur calore indito, & ebullit, donec fæces omnes ex imo eduxerit: defæcatum cum fuerit, quiescit, interque suos limites tranquillum stat. Quamdiu, Auditores, in animo turbatur quidpiam, turbatur totum; & vbi vnum tantùm præter rationem effervescit desiderium, in illo animo tranquillum est nihil. Illud egimus, statui tuo acquiescere vt velis, ac proinde omnibus quæ te ad hunc statum deuexêre euentis. Acquiescis, vt video, & si rectè rationem ineo, vinum in caueam recondidi. Verùm vti mustum recens est, ebullire illud rursus paulatim video, neque satis arridere paucula quædam quæ statum tuum afficiunt. Et quidem varij protulerunt varia. Alij enim conditionem suam paulò difficiliorem quàm par est, laboribusque plusculum expositam dolent: alij plus paululum honoris; alij diuitiarum aliquid plus adijci debuisse, aliquid etiam valetudinis & roboris, rectè vt se haberent

Digitized by Google

omnia, commodèque conditionis ſuæ partes omnes explere vt poſſent. Ego certè querimonias omnes libens inaudiero, vt illas componam. Illudque oſtendam, iniurias eſſe has Deo voces; rurſus verò maximum eſſe errorem credere, vel teruncium, vel feſtucam tuo ſtatui deeſſe; omnia conditioni tuæ ferendæ exactiſſimè eſſe adaptata, tibique conuenire, ſi tu ſtatui adaptare te poſſis. Itaque ſi tuo ſtatu contentus es, illud illico conſequitur, ijs te debere acquieſcere, quæ ſtatum tuum conſtituunt, & ſine quibus non eſt Tuus.

§. I.

Vt ſtatui tuo plenius acquieſcas, magis oſtenditur optimè id factum, vt in manu noſtrâ non eſſet eligere, eſſe quod vellemus.

1. IN eandem, vti credo, ſententiam mecum itis, illudque non ægrè conceditis, quemque ſuô debere viuere contentum ſtatu, quem Diuina Prouidentia omnibus rectè expenſis ſapientiſſimè determinauit: ac proinde par eſſe acquieſcere euentis omnibus, per quæ, quaſi per inſtrumenta, ſtatus is tibi eſt efformatus: denique non alias animi internas dotes præ ijs, quæ habentur, ſollicitè eſſe quærendas; cum illæ ſtatui tuo rectè debitèque exigendo penitus ſufficiant.

Licet nobis verum noſtræ libertati detur optio; non ſumus electionis bona capaces.

2. Et verò, vt quod res eſt, loquamur candidè; ego ſanè non video, quô pactô alium aut alium vitæ ſtatum eligere potuiſſemus nos, niſi quaſi tacitè à magno illo Numine res ita circa nos compoſitæ fuiſſent, vt non niſi paucarum admodum daretur electio; in cæteras verò quaſi illaberemur inducti. Quâ enim ratione alterum præ altero eligere quis poſſit & præferre, niſi vtrumque nouerit? nemo autem noſcere rem aliquam dicendus eſt, niſi eam penitus intimèque perſpexerit: quis autem is eſt mortalis homo, qui circumſtantias omnes & proſtaſes rerum omnium, quarum daretur electio, penitùs habeat introſpectas? Et rurſus licet omnia nobis eſſent cognita & manifeſta, quæ quouis in ſtatu bona ſunt aut mala; timendum adhuc foret ne affectionibus ſuis nimium dans natura, illis excœcata eligeret id

id quod peſſimum : vnde tandem ingemiſceremus electioni noſtræ, illud tantùm excuſationi prætendentes. *Video meliora proboque, deteriora ſequor.*

3. Id quidem video, e duabus, quæ proponuntur, conditionibus, eligere me poſſe eam, quæ melior commodiorque rebus meis videtur ; verùm eam præferre, re ipsâ melior & commodior futura quæ ſit, non eſt in manu meâ. coniecturis agere poſſum ; ſed acu rem tangere, & quidem ſine errandi periculo, ſolius Dei eſt. Quî enim id rectè poſſim diſcernere, niſi priùs iſtud probe teneam, quid quouis in ſtatu mihi vel bonæ vel malæ rei obuenturum ſit, vt eas inter ſe comparando, verum tandem iudicium feram ? quî poſſim Italiam natiuitatis meæ loco præferre, vt iſthic in lucem prodire rectè velim, niſi ſciam iſthic ſi naſcerer, ſuperuentura mihi dies allatura quid ſit ? id autem ſcire quî poſſim, qui ne quidem hîc vbi iam verſor norim, craſtinum quid ſecum ferat ? Verùm cum id non ignorem, omnia etiam minima rerum in quâcumque conditione poſitarum euenta, clare & dilucidè cognouiſſe Deum : eumque nihilominus videam natalem, quæ mihi obtigit patriam, Italiæ prætuliſſe ; fundamentum habeo indubitatum, cui innixus firmiter mihi perſuadeam, hunc mihi naſcituro locum præ alijs omnibus conduxiſſe. Eandem ratiocinationem omnibus, quæ mihi conceſſit Deus, applico ſine vllo diſcrimine. Ac ſic conſtanter aſſero hos mihi parentes, hanc educationem, hanc corporis conformationem, conſtitutionem hanc animi, has dotes & non alias vllas ; quin imo & has ſupernaturales gratias mihi præ ijs, quæ D. Antonio, aut Paulo Eremitæ conceſſæ ſunt, conducibiliores melioreſque fuiſſe. Illud enim clare cognoſcebat perſpicax Deus, eas gratias mentiſque illuſtrationes ad Eremitæ ſtatum pedetentim fuiſſe deducturas me ; quem tamen mihi ſtatum præ meo iudicauerat non expedire. Omnes enim circumſtantiæ ſimul concurrentes, proprium cuiuſque ſtatum faciunt, vt mox explicabo. *Probatur inductione.*

4. Itaque non acquieſcas modò Deo ; ſed & illi gratias age, quàm potes maximas, de omnibus quæ circa te acta ſunt ; in eum enim ſtatum, qui tibi optimus eſt, te deuexerunt. Optimus autem ille ſemper eſt, in quô es, dummodo ſine ſcelere. ſi æger es corpore, ſi pecuniæ inops, ſi difficultatibus implexus modò, modò ſanè non poteras

poteras esse quidquam melius. Rursus si valetudine bonâ es, si opulentus, si in dignitate positus, si commodè viuis & opiparè; numquam meliùs quid excogitare poteris, quod iam & hôc temporis momentô sis, quàm quod reipsâ inpræsentiarum es. An autem, & quomodo varietatem aliquam statui inducere possimus, vt eum vel emendemus, vel etiam euehamus, dicemus porrò deinceps. Tract 14.

Neque hiis, quæ elogissemus, debetur acquiescere.

5. Illud iam dico, incertum esse quidquid de statu nostro præsumimus, dubium quidquid statuimus. Verissimumque est illud Sapientis: *Cogitationes mortalium timidæ; & incertæ omnes prouidentiæ nostræ.* Quin imò ideo semper timidæ, quia de euentu semper incertæ. Quidquid admodùm designamus animô, ex aduersô aliter cadit, & menti nostræ ferè semper contrarium fortitur euentum. Et verò si quidquam ex voto ceciderit, ne hoc quidem voto faciet satis, nisi si hoc ipsum votum, ex Dei solo beneplacito tibi benè cedere, sincerô animô & non fictè desideraris. Aliter si vota desideriaque conceperis; etiam concessa & completa, breui futura sunt fastidio. Et sic sanè asseuerare audeo, quod si non vnicâ tantum vice, sed millenis omnino, eligendi sortem tuam tibi daretur optio & facultas, millies condemnaturum te quod elegeris, nisi tecum, & per te eligentem sequaris Deum; nullus tibi arridebit status, nisi, quem Cælum dabit, placeat: & sic pigebit elegisse, quidquid demum elegeris. Sap. 9.

Probatur ratione.

6. Ratio autem est manifesta. Cùm enim nullus in hoc orbe status sit, aut viuendi conditio, quæ non suis sit implexa molestijs & quidem etiam grauissimis; simul atque eas incipies persentiscere, illico tædebit te electionis tuæ, per quam factum vides, vt in has miserias deuolueris; aliudque optabis elegisse, ne in hæc mala incideres. Idcirco bono sanè consilio hæc electio nobis permissa non est, nimium enim multis modis irasceremur nobismetipsis, & verò etiam exerceremus odia.

Et inductione.

7. Id certè nobis accidit quotidie in illis rebus, quas nostro marte selegimus. Vxorem tibi deligis tu, tu maritum. quamdiu placida est vxor & coniux commodus, placet optio. at verò si alterutrius mutetur indoles, aut ingrauescant mores; insolescat vxor, aut genius exasperetur coniugis: tum verò primum quod occurrit, est, Ah! cur virum hunc elegi, cui tanta procorum suppetebat

Digitized by Google

bat turba! Verùm ne te condemnes de hâc electione, quiſquis es, idem enim de quouis quem ſic elegiſſes, dictitares. Munus aliquod officiumque, ad quod non à Deo quaſi manu ductus ſis, ſed pro tuo arbitratu felige. quamdiu res ad nutum fluunt, fauet fortuna, opes augentur, rectiſſimè dices te id præ aliis felegiſſe; mutetur ſors, deteſtaberis improuidam electionem. At, non id etiam meminiſſe oportebat te, nullam ſine moleſtiâ in hoc miſero orbe eſſe conditionem? Elige ſtatum quantumuis ſanctum & religioſum, ſanè ſi tuo tantùm feligis arbitratu, vix minima occurret carnis petulantia, caſtitatiſque ſeruandæ moleſtia, deſpondebis animo confeſtim, & matrimonij tibi videberis eligere debuiſſe conditionem. Et hoc quidem in omni rerum electione contingit; numquam ita feliges, vt numquam te electionis tuæ pœnitere poſſit, & verò etiam reipsâ aliquando non pœniteat, imo & ſæpiſſimè. nam res ipſę, quas feligimus, mutationi & viciſſitudini ſunt obnoxiæ: mutantur illæ, peritque id quod eligenti placebat maximè. diſplicet igitur electa res; & tunc diſplicet elegiſſe nos, quod tam facilè poterat diſplicere.

8. Neque id mihi iam dicas magnam te adhibiturum induſtriam, ſi eligendi detur optio, ne id eligas cuius te poſtliminiò pœnitere poſſit. Friuola hæc dicta ſunt. Quâ enim in re magis animi ingeniique neruos intendunt homines, quàm vt pecuniam lucro exponant, eligantque hypothecam, cenſumque longè ſecuriſſimum? Itaque iam tibi ſex mille aureos in manus do. tu ſic eos eroga ſi potes, vt expoſuiſſe non pœniteat, imo pœnitere vt non poſſit. Certè inquies, fundo nihil ſtabilius; itaque agros coëmam. Coëmiſti? interim cras bellum ingruet, indolebiſque millies, ædes intra muros vrbium non comparaſſe te. His autem ſi emendis peculium exhauſeris, ecce aut flammis abſumentur inopinis, aut caſu concident, & cum illis tua ſpes. Quid ergo rem tam inſtabilem ſuppoſuiſti auro tam certo? Caſus, inquis, incidit, cui præcauere non fuit in manu meâ. Hoc eſt, quod volebam, ſemperque inculcatum volo. Infinita ſunt eiuſmodi euenta, caſus infiniti; quos cum ignoremus, fieri nullo modo poteſt, vt id eligamus cuius pœnitere nos non poterit. atque ideo noſtra nobis electio neceſſe eſt vt ſemper ſit ſuſpecta, eaque cui numquam detur acquieſcere. Incertæ, vt inquit Sapiens; & quia incertæ, *timidæ ſunt omnes prouidentiæ noſtræ.*

Digitized by Google

Acquiescis, si Deum tibi res tuas selegisse, certò credas.

At verò cùm illud mihi penitus perſuaſum habeo, Deum eſſe, hunc mihi ſtatum qui deſignarit, & præ cæteris omnibus tanquam optimum ſelegerit, eumque libero meo arbitrio & electione vſum fuiſſe vt præſcriptum ſibi finem aſſequeretur: tum verò penitus conditioni meæ acquieſco, nec quidquam eſt quod vmquam pœniteat. Nam ſi omnia ad nutum fluunt, habeo omnino quod volo; ſin autem in tranſuerſum aguntur res, difficultateſque occurrunt ſtatûs, habeo certe habere velle quod debeo; iudico enim ex Dei eligentis Prouidentiâ in eo me ſtatu hodie eſſe debuiſſe, in quo hodie mihi eſſet malè. ſic ſi proſperè in matrimonio agantur omnia, vxor bene ſe habeat, valeant filij, familiæ ſplendor augeatur, facilè tunc certè placebit tam commoda conditio: ſin verò ſuboriantur tædia, mores vxoris antea placidæ, intolerabiles nunc ſint, fortuna domum deſerat; tum quia eligentem hæc mihi Deum conſpicio, illud mecum ſtatuam, hoc mihi tædium conduxiſſe hodie, ideoque hoc in ſtatu collocatum, tædio vt ſic afficerer. Sic in hyeme iudico gelu conſtringendam terram, & facilè frigus fero: in æſtate cenſeo caloribus aperiendam humum, & ſic Soli non obmurmuro. Verùm id ſequenti tractatu dicendum eſt explicatiùs. 9.

§. II.

Nihil itaque ſtatui tuo demptum aut adiectum cupias ſi tuo contentus ſis, nec alieno adiectum dole quod deeſt tuo.

Parum aliquid ſibi deeſſe ſemper dicunt homines.

ADmodum plana mihi inquies videntur hæc omnia, rationique conſona. Acquieſco ſanè & dictis & ſtatui meo; nec aliud eſſe volo, quàm quod ſum. Verùm enimuerò, an non optabile id foret, aliquantulum maioribus diuitiis vt affluerem, commodiùs tantùm vt conditionem meam poſſim exequi? Certè Deo obmurmurare iam nolo: tamen an id mihi tam opere noceat, cenſus ſi mihi paulò ſit copioſior, abundantiorque ſed paululùm tantummodò domi res? Quid ſi corporis forma paulò venuſtior foret, ſi valetudo parùm firmior, munuſque quod gero paululùm ſplendidius? 10.

Sed ſi parũ eſt quod

Itane vero vir bone? Paululùm tantùm eſt quod expetis, & idcirco 11.

Digitized by Google

idcirco exiſtimas murmurationis reum non eſſe te. Egregium enimuerò iniuriæ Deo irrogatæ prætextum! quam antequàm tibi aperio, illud iam te interrogo; ſi parum tantùm ſit formæ, parum valetudinis, parum dignitatis, parum diuitiarum quod deſideras: quæ tandem illa eſt dementia, vt res tam exigua tantopere te conturbet, & tam parum ſpei totam tibi mentis tranquillitatem auferat? ſi parum eſt quod expetis, parum eſt quod denegatur: & idcirco tamen, non parùm, ſed vehementer etiam affligeris. hoccine eſt ſanæ mentis eſſe? Verùm edic porrò, quanti tu parum illud eſſe cenſes? quantum pecuniæ tibi cupis adiici, vt paululùm dicaris ditior? Nummorum millia ſexcenta? Minimè inquies, non mehercle, nolo tantas opes: paruo contentus ſum, modò plus ſit, quam modò eſt in loculis. O cæcum & improuidum caput! An non id vides nihil admodùm referre, an ſexcentorum te millium, an exigui æris cupido turbet, modò turberis? Certè tibi auctor fuero, vt non ſexcenta tantùm millia, ſed & ipſas Indiarum opes expetas, Peruuiæque totius inhies theſauris. Inſanus, inquis, fuero id ſi vel in mentem veniat. Fateor, ſed neque iam admodum ſapis. quin imò ſi rectè rationes teneo, inſaniora modò ſunt vota tua, quàm ſi ea per integra regna extenderis. cum enim & hoc & illud votum, mentis officiat tranquillitati: certè minus abſurdum videtur, turbari hominem ob magnam ſibi denegatam ſpem; vbi exiguum quid expetere, non magnum habet operæ pretium, & tamen non minorem, ſi non concedatur, adfert animo perturbationem.

deeſt, cur multi conquerantur.

12. Vt verò ad iniuriam, quæ Deo eiuſmodi querelis infertur, demonſtrandam accedamus; an non id ridiculum eſt, quod obmurmurator hic Dei ordinationibus planè acquieturum ſe dicat, modò paululùm plus valetudinis, parum plus dignitatis, exiguum quid diuitiarum ampliùs fuiſſet attributum? Dolenda ſanè res eſt, eum qui omnia tam iuſtâ trutinâ diſtribuit bona; diſtribuit enim *in pondere & menſurâ*, huic homini ſic admetiri non potuiſſe, vt planè faceret ſatis. Quid tanto quæſo Numini in mentem venit, vt exiguum illud maſſæ detraheret, hominibuſque ob tantillam rem, non paruam tamen daret materiam conquerendi? Ita tu me de Deo loqui doces, murmurator in paucis egregie. Verùm ne quæſo iniuriam hanc Benefactori tuo impingito, infigniter ingratus neſis. Neque ſi centum omnino

Iniuria eſt Deo iſta querimonia.

libras pro ſuâ liberalitate appendit, tu ei vitium facias, quod non vnciam drachmamque adiecerit. Turpe id nimium eſt millenos danti aureos, ob quadrantem vnum negotium faceſſere: turpiſſimum, id ſibi denegatum eſſe paſſim conqueri; intolerabile verò, id etiam munifico donatori exprobrare. Tuo contentus ſis; tuæ id conditioni, quod habes, prorſus congruit, & prorſus ſufficit: neque ſorti tuæ adijciendus eſt aut as, aut obolus; niſi fortè tuâ ſorte contentus non vis eſſe.

Ideo pauci videmur accepiſſe, quia plus datum eſt alteri.

At inquies, nolo ſanè commutare ſtatum; volo id eſſe quod ſum. Mercator ſum, propola ſum, & id volo eſſe quod iam ſum. Verùm vt dicam candidè quod res eſt, mihi profectò non omni ex parte proſpectum eſt vt meæ conditioni benè ſit. Pauci ſunt qui merces meas coëmant, pauci qui ædes accedant, lucri ſpes domi exigua, cum aliorum tabernas qui eiuſdem mecum conditionis ſunt, videam accurrentium affluxu prægrauari. Deinde, mihi tantopere non laboro, ſufficit ſanè mihi etiam anguſta res. Verùm filij multiplicantur, illis proſpiciendi vrget cura; ſi res modò parua eſt, quò demum euadet in plures diuidenda? cum alijs certè meliùs agitur, quibus ſi accreſcat familia, accreſcunt opes. Tertio denique ſi pluſculum eſſet rei, ſanè eleemoſynæ Religioniſque operibus daretur inſiſtere, multaque munificus in pauperes templaque erogarem, prout alios facientes video, quæ iam domeſticis, quibus vix ſufficiunt, ſumptibus cogor impendere vel inuitus. 13.

Inuidia iſtud vitiũ eſt.

Ita tu quidem. Verùm quid mihi ſemper alienam ſortem importunus oggeris? quid querelis tuis, alius quid habeat, aut quid agat, inuidus intertexis. Hinc enim video ad plura ſemper expetenda, ingratos homines ſumere animos etiam impudentes. At verò quid tua id intereſt, quid à Deo agatur in alienâ domo? an tibi quidquam deeſt, quia vicino tuo quidquam adiectum eſt? an quia pallio alter tectus eſt holoſerico, idcirco nudus es tu? an quia veſcitur opiparè, tu fame peris? an quia ædes habet magnificas, tu ſub dio habitas, aut degis in impluuio? 14.

Oſtenditur abſurditas horum querimoniæ in ipſo cõqueri.

Videte obſecro, quam abſurdè agant homines, quos aliena felicitas angit, nec ſuâ ſorte contentos ſinit viuere, etiamſi ea tam tenuis eſſet, vt ſicco etiam pane, eoque per magnum laborem extorto, cogerentur viuere. Age; quod ſi omnes quotquot ſunt 15.

Digitized by Goog

sunt in orbe homines, non alia haberent vitæ commoda, non aliâ fruerentur quàm tu valetudine, non alias habitarent ædes, non aliis vescerentur cibis, quàm quibus vesceris, an vnquam tua tibi displiceret quantumuis incommoda casa, aut etiam siccum quo nunc vitris fastidires panem? Certè non arbitror. Quòd si verò omnes reliqui non nisi extimum panis haberent frustulum, idque siccum admodùm quod famelici arroderent; vbi interim panis integer suppetereret, malam quo posses lepidè exsaturare famem; nonne tuo pane non contentus modò, sed & lætus & alacer & Deo præ aliis gratus viueres, aliis qui te videas esse prælatum? quis dubitat inquies, Et tamen non nisi panem haberes tunc quem habes modò, neque minore quàm nunc labore comparatum. Hoc iam exigo; an idcirco panis tui natura immutata iam sit, eo quòd alienas mensas carnes tegant? An aliquid domi tuæ turbatum est, quod in vicinâ tapetes & perisometa muros ambiant? Si nihil immutatum est domi, vnde tibi immutatus est animus? vnde in transuersum acta, quâ cum omnes pares essetis, gestiebas lætitia? Decreuit nempe ingrato beneficium, simul ac inuidus sensit alienum. Verùm si nihil mihi detrahitur; si hoc quod habeo, à munifico largitore Deo sit; si sine vllis meritis meis id acceperim; si quod conditioni meæ sufficit; quid habeo tantopere quod querar? an quod parum suppetat? numquam sanè parum est, quod sufficit. Imo quod sufficit, multum est. Quin igitur Deo meo, benefactori meo gratias ago quantum queo maximas? quin pane meo vescor hilarè? Siccum dicis. At numquam is siccus est panis quem lætus condit animus. Quid mihi cum alienâ felicitate est negotij, si me solum solumque Conditorem meum aspicio, nec in alios mentem oculosque reflecto?

16. Verùm puerorum instar hâc in parte sumus, & nescio an non pueris insaniores haud paulò. Quod si pueris sex septemúe, jentaculum exhibes, atrumque panem butyro auarè satis illitum cuique in manus des, omnes gaudere videas; ora infigunt auidissime, sapit panis, dentes gestiunt, turgescit stomachus, quieta sunt omnia. At si vel vni quantumcumque fratri, quantumcumque ægri & debilis stomachi, album panem viderint porrigi, illico totâ turbatum est domo: panem sibi dari expetunt; conqueruntur denegari, assiliunt, ancillæ manibus vt eripiant, *Item in pueris.*

Digitized by Google

lachrymantur, eiulant, exclamant; & quod peius est rursus esuriunt, nec ater panis fami exsaturandæ confert quidquam, imo ne sapit quidem, qui tamen modò erat in deliciis. Quid hoc demum rei est? an ergo deteriorfactus est panis, atriorúe? Neutiquam. verùm deteriores fecit animos felicitati, si sic loqui lubeat, fraternæ immixtus liuor: panis in manibus alienis candidus, atros fecit infecitque intuentium obtutus. At vero quia stomacho laborat frater, albus ei porrectus est panis; vos robusti estis & validi. Frustra loquimur. & quæso ne fratris morbum albo pani prætendite, nisi velitis omnes illico laborare stomacho, & licet non laborent, morbum fingere.

Puerorum sunt hæc artificia fateor; sed & nostra sunt passim 17.
vitia. nam vt elegantèr Seneca, *Adhuc enim non pueritia in nobis, sed quod grauiùs puerilitas remanet. & hoc quidem peius est, auctoritatem habemus senum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, sed infantium.* Hôc tantum differimus, quòd in maioribus insanimus. Numquam nobis satis est, quia nostra comparamus. neque noceret comparatio, nisi per eam excitaretur continuò, nimium heu nobis ingenitus habendi amor; perimus vt habeamus, nosque perdimus. vt commoda augeamus, promoueamus opes, nullique vt cedamus, mouemus omnia. Huc omnes referuntur cogitationes & curæ; ideo sudatur, ideo transcurritur, ideo litigatur, ideo rixæ exurgunt, ideo suscitantur odia, ideo amicitiæ dissoluuntur, ideo denique turbatur humana mens, mœrore consumitur, nec quidquam bonæ vitæ sibi residuum facit. Sen. ep. 4.

Satis cuiq; datum est, modò datis quisque satis acquiescat.

Istud tamen amicè interroganti amicè respondè. an non 18.
quietam vtcumque vitam transigere posses, iis quæ tibi ad manum sunt, bonis vti modestè & cum gratiarum actione si percuperes? Quòd si negas ea statui tuo sufficere, videsis an non sumptus eos facias, quos status tui conditio minimè requirit. si enim plebeius cùm sis, tenuisque fortunæ, nobilem vis agere, ne certè conquerare bona non sufficere; neque id Deo imputa, sed immodicæ cupiditati tuæ. Sufficerent sanè bona statui tuo, si tuus ipse tibi sufficeret status. Hoc tamen non ago modo: illud vrgeo, quâ fronte afferere id possis, non satis tibi pro conditione tuâ esse prospectum, qui iam candidè confessus es, contentum imo & lætum forte tuâ futurum te, nisi aliis liberaliùs prospectum foret? An non id te pudet aliis candidiorem seu panem

(puerorum

(puerorum inſtar) ſeu fortunam (quæ virorum eſt infantia) inuidere, & impalleſcere alienis bonis? Tibi ſanè malè facis, alteri quod ſit meliuſculè. an non id eſt puerum agere in virili ætate, & in ſenectute maturâ infantiæ vitiis implicari? O ſi ditior eſſem, inquis, ſi locupletior, ſi opulentior, quid non agerem? Acturus quid eſſes, videbimus id porrò deinde. Quid verò iam agis per tot vota, maniaque deſideria? nihil ſanè niſi tuam quietem intertùbare, eoſque in animo tuo excitare tumultus, quibus tandem immarceſcis. Comede ſi ſapis quem tibi porrigit panem Deus, gratiaſque age pro viribus maximas: candidum ſi dederit, bene tibi erit; atriorem ſi obtulerit, non erit vt reris malè.

A Kemp. l. 3. c. 15. *Da quod vis* dicebat piiſſimus Deoque totus deuotus Thomas à Kempis *& quantum vis, & quando vis. Domine tu ſcis qualiter melius eſt; fiat hoc vel illud ſicut volueris.*

§. III.

Ideo autem nihil tibi adiici vult Deus, ne ſtatim te tui ſtatus faſtidium ſubeat, illumque in eum qui tibi non conuenit commutare velis.

19. Tract. 10. ANimaduerte iam ſi placet, plura tibi cum negantur bona, Dei miſerantis induſtriam, & ſagacitatem. An non id liquidò oſtendimus, & poſt multa tandem confeſſus es tu ipſe, tuum tibi ſtatum præ omnibus maximè conuenire, neque meliorem tibi eligere aut conficere potuiſſe te? Quid ergo iam pluſculùm commodi exoptas, minùs vero aliquantulùm laboris; pluſculum diuitiarum, egeſtatis verò paulò minùs? Certè hæc omnia tuum ſtatum conficiunt, imo ſtatus tuus ſunt vt mox explicabo. Hoc ſanè nemò mihi iam negauerit, paupertatem adminiculum eſſe & inſtrumentum quo Deus in eo te ſtatu continet, quamdiu illum tibi cenſuerit conuenire. Statuamus igitur opificem eſſe te, ferroque ſubigendo operam impendere. Status is tibi conuenit Deo iudice. Tu interim opes expetis. Dentur ſanè ſed non à Deo, & rationibus tuis accedant aureorum decem millia. Quæro ego iam an tu tanto ditatus auro, fabrum poſthac ferrarium acturus ſis? Egone, inquies, ferro admouero manus iam auro

Hominem paſſim eâ parum rei ipſis adiicitur, de ſtatu mutãdo cogitant.

auro graues? minime verò. Quid ergo acturus posthac? ōmnia inquies cùm venum prostent, munus mihi dignitatemque in Republicâ comparauero; sic viuam commodè. Enim verò id mihi iam libeat carbonibus astare totos dies, & penes fornacem calidum frigidâ vesci carne & misero pane. An has miserias feram ego tantâ cum pecuniâ, quæ miseriarum omnium vnicum est solatium? Non faxo ædepol, hercle tantam insaniam.

Sed male. En vt non possessa tantùm, sed & præconcepta tantummodò felicitas, tibi omnem attentionem memoriamque eripiat. An non illico fassus es tuum tibi statum esse optimum? cur igitur in alium mutare vis, nisi quia pecuniæ tibi dementant caput? Huic incommodo præcauit Deus, nihil fortunæ tuæ cum adijcit, ne parum quidem; incredibile est quam paucis pennis opus sit, vt volare se posse, putet Icarus. Longè itaque melius est vt nullas habeat, ne appetat nocituras. Ah miser! quantò satiùs tibi est malleum gestare manu, quam sceptrum! fuligine carbonum quàm adulantium fumis afflari! quantò melius in incude tuâ fortunam tibi cælestem fabricare! Hoc tute scis, tute fateris ipse; quid ergo ad minus profutura, imo ad nocitura tantopere anhelas? Hæc sanè duo combinare non possum: iudicas tuum tibi statum magis competere, & tamen reiicis. Aut igitur alterum nega, aut certè te intra limites tuo statui præfixos contine; eaque lubens suscipe & bona & verò etiam mala, quæ statum tuum constituunt aut illum necessariò comitantur. 20.

Eligunt enim onera quibus frendo non sunt. Iam verò cum per diuitias huius vitæ difficultates miseriasq; euasurum te existimas, erras planè. Illud occino: ô quantâ laboras in Charybde, Syrtem euadere cum conaris! Hoc certè ex Epicuro Seneca opportunè suggerit; *Multis parasse diuitias, non finis miseriarum fuit, sed mutatio.* Nihil verius, verùm ita præsentia abhorremus mala, vt futura nihili faciamus, dummodò euadamus illa. Nec etiam si in maiora incidimus incommoda, pensi habemus quidquam, modo præsentibus non vrgeamur, tanta est & tam temeraria mutandi libido. Faber ille ferrarius, qui fortunam sibi magnam pecuniâ coëmere statuerat, eam inquam quam sibi malleo non poterat effingere, nec in incude fabricare: tum cùm miserias sui status euadere conatur, in alias longè grauissimas quas secum fortuna trahit incidisset infelix; & quidem minimè miserandus, vt qui eas ita adamarit, 21. Sen. ep. 17. in fine.

vt

Digitized by Google

vt etiam auro coëmerit. Verum id quidem eſt quòd fuliginem opificinæ, malleorum ictus, incudis fragorem, miſeriaſque frugalis menſæ datum fuiſſet euadere, felici, quia alias miſerias inexperto: at verò cum ipſi iam locupleti & opulento, caput litibus cœpiſſet obtundi, vidiſſetque euocationibus conteſtationeque facta ſeſe in ius abripi, rationes exigi, cenſus denegari, nec niſi per multas altercationes exhiberi; rurſus mendacijs, periurijs, adulationibus, commendationibus importuniſſimè implicari ſe: tum certè credo complicatis manibus, erectoque in cælum vultu millies exclamaturum, Ah miſerum me! quanto facilius mihi fuit ventum follibus camino facere, quam Fortunæ ventis imperare! quanto commodius fuit malleorum ictus perpeti, quam quibus nunc contundor miſer! ad menſuram cadebant illi, eoſque excipiebat incus; vndique me impetunt hi, ſine menſurâ quidem ſed non ſine pondere. O quanto nunc meliùs mihi foret incudi meæ malleis incumbere, quam eſſe Fortunæ incudem! quàm curis expers lætuſque forcipe verſarem ferrum, qui ab auro ipſemet meo tam crudeliter exagitor! nimium hæc grauis ſors eſt, humeri impares, oneri ferendo non ſum.

22. Sapis profectò cum ſic loqueris, quod verò tibi niſi experto videre non licet, nec fortè cupidine nimiâ excœcatus videre non vis, id quidem Deo antequam eueniat, eſt longè perſpectiſſimum; & ne eueniat, magna ipſi eſt cautio. Nouit ipſe quæ cuique ſtatui immixta ſunt onera, nouit quid tuæ ferant vires; omnibuſque rite expenſis, illi te applicat conditioni cui ferendo ſis par. Paupertatis ſi te incommoda nimium grauant, certum id tibi ſit diuitiarum te incommodis opprimendum; quin imo ne commodis quidem bene ferendis parem fore. Neque ſi diues es, & in dignitate poſitus, de tuis etiam incommodis conquerere, nec plebeiæ conditionis tranquillitatem tuæ indignabundus præfer: nam tua qui tam moleſtè perfers mala tot vndiq; commodis circumſeptus, certè molles nimium teneroſque humeros paupertati ſuſtinendæ ſupponeres. Nouit iſta qui vires oneri, oneraque viribus ſummâ accuratione & induſtriâ attemperauit. aliis vt idem verbis dicam, ſtatum ita compoſuit, vt ſtare in eo poſſis & perſiſtere. tu ſtatum tibi cum præſtruis, caſum tibi machinaris imo & occaſum.

Optimè nouit Deus quid quiſque ferre poſſit.

§. IV.

Occurritur obiectioni de filiorum curâ habendâ. item ostenditur quod modicum quid additum statui, statum mutet tibi peculiarem & proprium. exponitur duplex status, genericus alter aut specificus, alter peculiaris & individuus.

OPpones illud sat scio, hæc quidem omnia eos concernere, ingentes qui diuitias animo voluunt & solliciti ambiunt: quorum quidem studia in hoc collimare vt statum suum penitus excutiant, nimis sanè est manifestum: te verò non id agere, modicas tantum opes expetere, vt conditionis tuæ incommoda minùs molestè feras: neque adeò tibi ipsi laborare te, vt qui tuâ sorte contentus sis, quàm filiorum commodis insudare; quorum vti tibi commissa est sustentatio, ita dubio procul imposita est & cura. duobus autem cui curandum est, quid mirum quòd sua sibi sola fors non sufficiat? 23.

Filiorum ne sit sollicitus; magis illi ad Deum quâ ad te pertinent.

Vlterius quæso ne progredere, de filiorum curâ quam cupiditati tuæ dissimulandæ, cautus prætexis, respondendum est prius antequam ad alia dilabamur. Curam tibi filiorum demandatam esse quòd fatearis, libens accipio. At à quo? à naturâ inquis, & naturæ auctore Deo. Nihil rectius. Deus itaque filiorum curam tibi demandare legitimè qui potuit, plus iuris quam tuipse in filios tuos habere dicendus est. Hoc certè in confesso est. Ipsis itaque si prospiciendum est, istud sanè Deo præ te longè magis incumbit onus. Et vero neque hoc mihi negaueris, Deo longè exactiùs quàm tibi perspectum esse, quis demum status tuæ proli conducibilior sit. Quid ergo exclamas paulò maiores opes expetere te, eorum rebus commodisque rectè vt consulas? Commodiùs ipsis esse si voluisset Deus, non te parentem elegisset, is in cuius manu erat nobiliores illis natales dare. Tu quod tuum est age; de tuo quod habes prospice, ea tibi incumbit curatio. parergon est & absre plura exoptare, vbi plura filiis suis impendi non vult, is qui æquum in pupillum curatoremque ius habet & imperium. 24.

De pupillo eorve iis

Itaque sic statue; ea quæ ad manum sunt, & tibi & illis impende 25.

Digitized by Google

pende pro facultate quam obtines., non quam optas. Quod si exiguam tantùm hæreditatem proli potes tranſcribere, illud tibi ſit perſuaſiſſimum, tenues eos & pauperes eſſe voluiſſe Deum, tuâque egeſtate velut inſtrumento vſum, vt eos in tenui collocaret ſtatu. quòd ſi proles naſcatur copioſior, hoc quoque ita Deum ordinaſſe, vt longè quàm tu modò ſis, pauperiores eſſent ſinguli; nimia adhuc erat fortuna tua, quàm vt tota in prolem vnicam cum ipſius euidente ruinâ tranſiret. Quid igitur prolis tuæ conditio futura te torquet, cum id certum ſit, quamcumque Deus aſſignarit, longè meliorem ipſi futuram, quàm tu poſſis mente deſignare & votis expetere? Neſcis tu quid proli expediat, nouit id præclarè Deus: quid ergo te & temerè & verò etiam incaſſum exedis? *proficiti, quia pauperes eſſe voluit.*

26. Perſiſtis nihilominus in propoſito; illudque vrges paruam adiectionem conditioni factam, eam feliciorem quidem reddere, non verò etiam illico mutare; non enim plebeius homo aut propola, plebeius eſſe deſinet ſi tenues illi adiiciantur opes. Iam vero inquies, propola cum ſim officinam meam exercere volo, porrò ſtatum non defero, neque adeo libeat deſerere, licet aliquantulum accreſcant res. Deus immortalis quid audio? An tu id mihi perſuaſeris in tuo ſtatu perſtiturum te, ſi fortuna paulò tibi blandior illuceſcat? Audi. Nolo iam tibi innatam homini cupiditatem obiicere, quæ numquam poſſeſſis extinguitur, nec habitis exſaturatur ſed exacuitur magis & accenditur; vtpote cuius natura ſit ſemper habendis inhiare. Parum tantummodo dicis te expetere; & *parum* illud ſi concedatur, accreſcet non parum fames, & *adhuc aliquid* deſiderabis. *Aliquid adhuc* ſi conſequeris, mox *paulo plus* erit in deliciis. vix *paulo plus* domi comparuerit, cum ſubito *multo plus* futurum ſit in votis. *Multo autem plus* votis ſi acceſſerit, dices denique *numquam ſatis.* Noui ego mortalium ingenium; noui cupiditatum genealogiam, & generationem. noui inquam quas proles gignat fœcundum illud *Parum* coniunctum copulatumque, vt ita dicam, cupientis voto & deſiderio. Prima huius infelicis matrimonij ſoboles eſt optare *Adhuc plus*: ſecunda cum hæc ſucceſſerit, eſt appetere longe plura, rectèque proles hæc vocabitur *multum plus*: tertia denique eaque miſerrima ſoboles eſt quæ dicitur, & dicit *numquam ſatis.* Verùm non hoc tibi nunc obiicio, neque communem mor- *Parui adiectione multum accreſcit cupiditas.*

talium ægritudinem obiectando, tibi os occludere modò est animus.

Hoc nunc ago. Parùm inquis si commodior aut opulentior fuerit fortuna mea, illi totus acquieuero. Verùm quâ tu ratione ductus id demum ages? an quia tibi satis factum iri autumas? hoc sanè iam negauimus. Hydrops est omnis cupiditas habendi; sitim dum ingestione putas extinguere, magis irritas, vti iam diximus. Quod si diuinam attendis bonitatem, eiusque beneficio te gauisurum dicas: benè id quidem. Sed cur non eô quod tibi iam concessit, gaudes bono, eoque lætus frueris? Quo inquis? Statu inquam tuo, quem tibi tanquam optimam tibi rem est elargitus? Beneficium tu credes esse maiores opes si concesserit? erras, negantur illæ tibi à Deo, malè ne faciat tibi. Beneficium non est magna dare, sed profutura. Magnum verò censendum est beneficium, negare nocitura. Nocebit verò proculdubio, si tuus alteretur status. Alter quidem eris, sed deterior. hoc verò neutiquam est è re tuâ. Id si tu non curas, curæ est Deo; qui magis tibi attendit, quàm tumet tibi. 27.

Duplex genus status exponitur, alter communis cũ aliis, alter indiuiduus.

Et ne illud rursus oggeras modicum rerum tuarum incrementum, nullam statui mutationem afferre; neque mercatorem mercatoris statum excedere si euadat opulentior, cum plurimam varietatem diuitiarum, excessum & defectum, status huius & cuiuscumque alterius limites complectantur, intra quos tamen positi, omnes eidem statui annumerantur. Hoc inquam vt complanem, mentemque meam dilucidè vt exponam, fateor verum id esse quod opponitur. Verùm istud accuratè expendendum est duos esse omnino status: genericum vnum vt cum scholis loquar, quemque cum alijs habeas communem; alterum qui propriùs planè sit, hominique peculiaris & indiuiduus. Aliud igitur est Mercatorem agere, aliud verò hunc Mercatorem esse. Sic & in pictura, licet varij depingantur milites, omnesque militiæ statum, armis cæteroque vestium apparatu exprimant, & in hoc conueniant; singuli tamen suam sibi propriam positionem habent, incessum, vultum, brachiorum crurumque protensionem, compositionem denique & statum nulli alteri communem; & tamen omnes sunt milites. Ita prorsus de statu philosophandum est, aliquid quod commune sit multis habent singuli, aliud verò cuique quod sit proprium. Homo quòd sis, cum 28.

pluribus

Digitized by Google

pluribus tibi commune eſt; cum paucioribus vir quod ſis; minùs adhuc commune mercatorem quòd agas, militem, cauſſidicum aut propolam: commune tamen eſt aliquibus, adeoque communem faciunt ſtatum. Hic verò quòd ſis miles, hic mercator, hic cauſſidicus; ſiue vt clariùs loquar, in militis mercatorisúe ſtatu, talis quòd ſis, hoc eſt tam depreſſus, tam euectus, tam humilis, tam conſpicuus, tam diues, tam egenus, hic tuus eſt in mercatura militiáúe ſtatus ſeu poſitura tibi prorſus indiuidua. Sic in humano ſtatu licet omnes ſimus & non Angelico, tamen tali te conformatum eſſe corpore, tam tenero, aut maſculo, tam formoſo vultu aut inuenuſto, tam ægris membris aut validis, tam præclaro ingenio aut hebeti; hæc inquam omnia tua ſunt poſitio & vt ſic dicam tuus in mundo ſtatus.

Vide infra Tract. 14 n. 2.

29. Quemadmodum autem humanum ſtatum omnibus communem, proprium mihi per haſce circumſtantias fecit Deus, neque hominem ſolum eſſe voluit, ſed hunc hominem quem variæ illæ circumſtantiæ conſtituunt: ita prorſus ſcias non militem, mercatorem aut cauſſidicum eſſe te quaſi generatim voluiſſe Deum, ſed hunc qui es: atque adeo omnes quotquot te circumſtant conditiones, res, euentus, proſpera & aduerſa, abundantia rerum & defectus, ea inquam omnia ſunt ſtatus non communis, ſed vt dixi tuus. Id quidem clariſſimè indicaſſe mihi videtur Apoſtolus. *Vnuſquiſque*, inquit, *donum proprium habet ex Deo: vnus quidem ſic, alter verò ſic.* Quid autem id eſt vnumquemque proprium habere donum ſeu ſtatum à Deo, niſi eum qui ſingulorum ita ſit, vt nulli omnino ſit communis? Mercator quòd ſis, multis commune eſt: at tam tenuis fortunæ quòd ſis, tam exhauſtus, tot ſortis aduerſæ & proſperæ vicibus agitatus, tantum auri cui ſit domi & nec teruncio plus aut minus, id verò eſt ſtatus tuus, tibique proprius. Proprium autem vnicuique ſtatum cum à Deo eſſe aſſerat Paulus, numquam certè ſtatu quem tibi dederit Deus contentus dici poteris, niſi tibi proprio acquieſcas: acquieſces autem, ſi nec adijci ei quidquam velis, nec etiam demi quidquam exhorreſcas. An igitur opes augere non licet inquies? an dignitatem maiorem vetitum eſt ambire? an fundos coëmere non eſt conſultum, reique domeſticę amplificandę inuigilare? quis ſanè id non agat niſi iners & ſocors? Non dubitabam ſanè difficultatem hanc illico obuoluendam. Verùm

1 ad Cor. 7.

Tract. 14 §. 5.

date ſi placet tempus, alia dum euoluero, oſtendam ſtatu ſuo contentus quo pacto eſſe quis poſſit, & tamen maiores diuitias dignitatesúe expetere placidè, ſic vt de tranquillitate animi diſcedat nihil. Sinite id modo me nunc agere, vt planè vobis perſuadeam, nihil admodùm vt tibi benè ſit referre, per diuitiarum, honorumúe incrementa, proprium tibi mutari ſtatum; imò verò bono tuo ea etiam officere.

§. V.

Oſtenditur nociturum id tibi, ſi per diuitias incrementum ſtatui tuo fiat: neque eâ te facturum bona opera diuitem, quæ facturum te credis; imo ne ea quidem quæ pauperior modo facis.

Pauli amplius diuitiarum optans quidam, vt poſſint opera miſericordiæ exercere.

ALiquis adhuc animo tuo inhæret ſcrupulus, necdum penitus acquieſcis. Sic eſt inquis. Nam vt vera ſint hæc omnia, eaque quæ negare non poſſim; tamen id mihi nemo non conceſſerit, valetudinem rectam, bona corporis & commoda, opes dignitateſque multum virtutibus exercendis conducere, inſtrumentaque eſſe vt rectè fatetur Auguſtinus *quibus facias benè*; & multis benè dum facis, facis tibi quàm optimè. Iam verò opulentus ſi forem homo, crumenaque mihi turgeret auro plurimo, Deus bone, quàm alius à meipſo forem! quid operæ non præſtarem miſeris! pauperum neceſſitatibus ſanè proſpicerem; eſſet enim ad manum facultas, eſſet quo templa exornarem Diuinumque procurarem cultum; neque carceribus paterer deeſſe benignitatem meam. Id quidem mihi certum eſſet facere; ſentio enim ad miſericordiæ opera propenſum animum, facilem flecti, cuique innatum ſit alienis miſeriis indolere. Et verò intolerabile prorſus eſt, opulentiſſimum quemque ſeruare ſibi res ſuas, neque Deo à quo tamen omnia acceperit, gratitudinis vices rependere: ornatiſſimæ ſunt illorum ædes, ſqualent templa ſine ornatu. Ornare qui poſſunt, nolunt; non poſſunt ſi qui volunt. 30.

Verum ad hæc nèparum pius, ſed ingentes

Bone Deus! quid obmurmurator hic non congerit! quibuſque integumentis humana ſeſe cupiditas non inuoluit, vt lateat & ne videatur! mox filiorum curam neceſſitatemque querelis ſuis 31.

Digitized by Google

opes debe-rent appe-tere.

ſuis prætenderat; iam verò cùm id ex voto non ſucceſſit, miſericordiam erga pauperes prætexit, & ſi placet, cultum Dei. Verùm age cupiditatis tuæ qui patronum agis non illepidè: quod ſi recte ratiocinaris tu, eodem ſanè argumento conficiam ego, non exigua tantùm opum incrementa expetere debuiſſe te, ſed vel ad ipſas Salomonis gazas, adeoque etiam maiores aſpirare. Liquidò id quidem patet: iis enim circumfuſus, quæ Deus immortalis, charitatis opera præſtare non poſſes? vt ſeſe per omnes mundi angulos beneuolentiæ tuæ indicia, velut à ſole emicantes radij, diffunderent! Et tamen nonne ridicula ea eſſet inſania, ſi quis ſuas ſpectans opes, altùm ingemiſceret Salomonis theſauros quòd non poſſideat, Peruuiæque totius defoſſa adhuc metalla rationibus ſuis necdum quòd acceſſerint? ſtultum eſt inquis eiuſmodi dicta dicere, inſana ſunt hæc vota. At quô pactô inſanum tu dicis id appetere, quô facere poſſes benè? certè ingentia præſtare tunc valeres, qui iam admodum nihil potes. Vides igitur tuâ conuictus ſententiâ, non te pauperum premi beneuolentiâ, ſed tuâ cupiditate; & non Dei agere cauſam te, ſed tuam, licet peſſimam.

Ne plura bona expetas vt plus beni poſſis facere: nã reuera ditior non faceres quæ facis pauperior.

32. Deinde quam id eſt perridiculum dictitare, plurimam tibi ſi ditior eſſes, aliis benefaciendi futuram facultatem? fateor poſſes quidem multis facere benè; verum id mihi imponere vis tu, facturum te illico, facere quod poſſes opulentus, valens corpore, & in dignitatibus conſtitutus? Planè inquies id mihi acturus videor; ſentio enim eâ me eſſe indole, vt in beneuolentiæ opera non ferar modo, ſed & abripiar. Ego verò tibi non credo, ne iurato quidem: non enim is eſſes qui modo es, neque tam pia tibi tunc foret animi affectio. Nihil montibus illis ſterilius aſperiuſque, quam qui aurum argentumque in viſceribus ferunt; nec verò auro licet turgeant aurum dant; eruendum eſt vi, & ferro. Miſericordem te facit paupertas tua: egeſtatis tuæ incommoda quòd pateris, facilè compateris alienæ; noſti expertus quid ſit pati; idcirco patientem cùm vides pauperem, mouentur tibi viſcera quaſi ſi rurſus tuum tibi inſtaret malum. Sic nempe recens memoria infelicitatis tuæ recrudeſcit ad conſpectum alienæ. Hinc facilè compateris, quia compertum tibi eſt quid ſit pati. At verò fortuna ſi blandior afflet, nihil citiùs ſecum auferunt molles Zephyri, ſuaueſque auræ, quàm præteritorum, quos ſuſti-

ſuſtinuimus malorum miſeriarumque memoriam. ſua verò mala qui non curat, quomodo eum tangent aliena? Opulentus ſanè fias, exareſcere tibi citò ſenties pietatis viſcera nec tam facilè commoueri; & niſi magnâ virtute exſuperes, breui fies immiſericors, bonorumque operum ſterilior ipſo auro, quod ſui cupiditate totum in ſe trahit animæ ſuccum, ſterilemque afflatu facit. An non id fateris ipſe, eos qui poſſunt omnia, nihil velle; qui nihil poſſunt, velle omnia? Omnia iam vis, quia parùm potes: ſed ſi multa poſſes, crede mihi nihil admodũ aut parùm velles benefacere. In auaritiam deflecteres vt plerique opulenti; in vitia delabereris & ſcelera, quæ quia diuites facilè & ſæpè impunè poſſunt exequi, facilè volunt; periret diuitiarum nidore ſuffuſa animi deuotio, omniſque pietatis ſenſus; ſubtraxiſſet denique fauores ſuos gratiaſque tuis criminibus irritatus Deus, & ſic tandem qui nunc in mediocri fortunâ aut etiam in tenui admodum, egregius es Dei pietatiſque cultor, impius fuiſſes medias inter opes, & ex eorum numero quorum Deus venter eſt, quorum Deus aurum eſt.

Fateor inquis, vulgò ſic fit; commune id eſt præcipitium. At verò me cùm conſidero, non video quô pactô ſic poſſim in tranſverſum agi, & abripi, nimis enim altè imbibitum mihi eſt in quâcumque fortunâ ſtare Deo ſubditum, eiuſque agnoſcere imperia cuius beneficiô datur frui. Itane verò? hanc de te audes ſpem præſumere? Verùm detine paululum præproperam fiduciam, & exemplo ſapere ſi vis, ſape alieno: eadem ſanè quæ tu de te, de Eulogio quodam exiſtimabat Daniel eremita, vir ſanctitate conſpicuus, ſed, quod non fruſtra adiicio, vir minimè malus. Operæ pretium erit hiſtoriam rei pertexere, quam in Syllogo refert Paulus, vetus auctor Græcus, non græcæ fidei. 33.

Declaratur exemplo Eulogÿ.

Paul. Syllogi l. 3 c. 8 apud Gauſin. Tract. 2. Maxim. 5.

§. VI.

Exemplo Eulogÿ dicta confirmantur.

Eulogius dũ pauper, ſanctus & munificus.

INter Thebaidis ſyluas & rupes verſabatur Eulogius, operamque ſuam fingendis ſaxis lapicida elocabat. Conditione plebeius & pauper; nobilis animo & virtute, meritiſque in cælo opulentus. 34.

Digitized by Google

opulentus. Dei cultum religionemque procurabat egregie, victu sobrius admodum, castus moribus, & præcipuâ quadam erga pauperes pietate. Domum enim ab opere diurno sub noctem redux, egenos vndique conquirebat, & eis quod laborando congesserat, magnâ sanè liberalitate pauper ipse cum pauperibus quasi æquo iure diuidebat. En vt vitæ sanctimonia, bonorumque operum accuratio, non à statu diuitiisque, sed ab hominis animo dependeat.

35. Contigit fortè (fortunæ si locus detur) vt Eremicola quidam Daniel nomine, per deuia capessens iter in Eulogium incideret; ab eoque, per summam beneuolentiam, noctem secum transacturus, in humilem quam incolebat casam est deductus: ibi pro viri conditione, victu quidem paupere, sed omni humanitate condito, liberalissimè est exceptus. Placuit admodum Danieli, Eulogij in re humili præcelsa virtus, & indoles inter rupes tam benefica; indoluitque saxis versandis adhiberi tam munificas manus. Multis itaque per tres septimanas precibus Deum flagitat, meliorem vt Eulogio sortem det; glorioſum id futurum Numini, & verò miseris egenisque vtile admodum, opes in tam benignas manus congerere, è quibus tam facilè ad egenos, quasi è fonte riui, defluerent. Orat, instat Daniel. Interim cælo vox delabitur, abstineret sanè precibus, Eulogio benè esse pauperi; opes ei nocituras postulari. Nihil hisce mouetur Daniel; antiquum obtinet, efflictim rogat; de Eulogij virtute timendum esse nihil; de eius constantiâ cauere se, vadem sese constituere, animamque se suam animæ Eulogij pignori opponere. Magna sanè hæc temeritas, dedocendus est importunitatem suam Daniel, vir vt iam videtis minimè malus.

36. Quid fit? antra dum excauat Eulogius, scrutaturque educendis saxis montium viscera, en tibi ingentem auri thesaurum, in quem illabitur incautus, & fortunæ tantæ admodum antehac securus. Subitò dives fit Eulogius, & quod videbatur incredibile, subitò Eulogius esse desiit, aliusque est à se. non iam preces solitas Deo fundere, non hospites conquirere, non stipem erogare, non æs diuidere ei iam est animus: alias mente versat curas; totus in auro est; & qui miris incedebat heri gaudiis, iam tristi progreditur vultu, sollicitus vbi thesauros tam ingentes recondat, vbi demum eos expendat, vt fortunæ tam fauenti veli- *Eulogius subito diues.*

Digitized by Google

ficetur, plenaque expandat vela. Nimis angusta & squallida videbantur Thebaidis tesqua , quam vt istic sortem suam possit extendere, aut etiam conditionem præteritam dissimulare, aut fortunam in auro repertam tegere, ne in propatulum veniat, & sibi inuito detracta, addicatur fisco.

Ad sublimiorē statū aspirat.

Itaque conuasatis prout res ferebat omnibus, procul à patriâ fugam meditatur, Constantinopolim adit Imperij caput, vbi in tantâ nationum vndique confluentium colluuie, humilitatem pristinam dissimulare, nouamque sibi sortem fingere, & effingere, pecunioso præsertim homini, non videbatur admodum difficile. Neque verò tam erat hebes animi, vt primo statim die sese prodat rusticis adhuc imbutum moribus: militaribus prius, aulicisque quæ nobilem virum decent exercitiis, sese informandum tradit; & vt erat ingenio acri & ad percipiendum facili, breui rusticitatem omnem exuit; diceres aulæ natum. Itaque iam totus alius in aulæ sese immittit pelagus, nescio quos natales fingit, inde ab extremis Thebaidos fortè deductos montibus; prensat optimatum amicitiam, & tum muneribus collatis, tum conuiuiorum, vestiumq; splendore, tum clientum & seruorum copiâ, tum cultis castigatisque moribus, tantam init totâ aulâ gratiam (quid enim aurum non potest?) vt per plures euectus honorum militiæque gradus, tandem Prætorianis militibus, corporisque sui custodiæ à Iustino seniore Imperatore fuerit præfectus. 37.

Eulogius peruersus.

Hic enimuero Eulogius vento fortunæ fruitur, omnium iam securus. Totus est in deliciis, sed & in sceleribus totus: quid cælum ferat, quid Deus exigat prorsus immemor: eò fertur quò præcipitem rapit libido; Dei honestique contemptus par. 38.

Christus ipsi offertur.

Horum interim inscius, intempestiuè olim Eulogio beneuolus Daniel, intentus orationi vt solet, visu perterrefit horrifico. Christum, plures inter Angelos instrumentis terrorem spirantibus armatos, conspicit: oculoque ad seueritatem composito & in Danielem intento, corpus ei quoddam ostentat, medias inter rosas voluptatibus exesum prorsusque dissolutum; illudque Danieli seuerus ingeminat; Hæccine est cura quam de fratris salute æternâ gessisti? huccine tua, tandem recidêre studia? Mox ad Angelos iustitiæ executores conuersus; Ite inquit, vadem aggredimini illico, nec ei parcite qui se pignori obtulit temerarius. Obstupuit ad hæc Daniel, erroriscque sui tandem pœnitens, agnoscit 39.

Digitized by Google

noſcit hoc portento Eulogium deſignari, cuius infauſtam ſceleratamque vitam Conſtantinopoli actam, eiuſque præſentem ſtatum Deo manifeſtante exactè intelligit. Neſcit primò quo ſe vertat obſtupefactus Eremicola; denique ad Iudicis irati ſupplex pedes, procraſtinationem iam iam in Eulogium ferendæ ſententiæ impetrat, donec quod ſui eſt muneris paragat, Eulogiumque coram de criminibus moneat & verò etiam reprehendat.

40. Nec mora, Conſtantinopolim confeſtim pergit Daniel; Eulogium reperit; ſed ita rebus in aulâ agendis, clientumque ſalutationibus impeditum, vt menſem integrum lacernoſo Eremitæ ad ſalutandum Eulogium aditus non patuerit. Penetrauit tandem, & clam arbitris, diuini honoris accenſus æſtu, liberâ voce hominem aggreditur imperterritus; primò ei præteritæ fortunæ memoriam repræſentat, natales humiles, malleum trullamque in os obiicit, ac inſignem deinde intolerandamque pro tot acceptis à Deo beneficiis ingratitudinem non ſine ſtomacho exprobat. Excanduit enimuero Eulogius vt ſeſe nataleſque ſuos cognoſci ſenſit: verituſque ne quod tanto ſtudio tam diu texerat, hoc auctore veniret in propatulum, iratâ voce ſeruos conclamat: accurrunt illi: ſtomachatur Eulogius, & ecquid inſanum ceritumque caput in conclaue intromiſerint, pallidus iræque non ſatis capax, exclamat. Inuolatur ad has voces in Danielem vndique, & vi multâ protractum, baculis crudelem in modum excipiunt, ſemianimemque & ſanguine vndique profuſum, è domo tandem vi multâ expellunt. *Amicitiam ſtreuit.*

41. Quid nunc agat ſpe ſua fruſtratus Daniel? nihil prodeſſe monita cum videt, ad orandum rurſus conuertitur; illudque tandem multâ cum prece lachrymiſque orat, ad priſtinam conditionem, humilemque ſtatum redigi vt poſſit is, cuius proſperam ſortem incautis precibus impetrarat. Agnoſcis tandem Daniel temeritatem tuam? agnoſcis tandem, fortunam mutare mores? agnoſcit enimuerò, & qui precibus malum procurauerat, precibus etiam petit medicinam. Orat denique & exorat. En fortunæ alteram ſortem.

42. Moritur Iuſtinus Imperator. Iuſtinianus in imperio ſucceſſor, aulæ ſuos ſibique notos clientes vt præficiat, Eulogium exauctorat. Hæc prima ſortis cadentis viciſſitudo. Interim fit vt *Eulogius à fortunâ deiectus.*

Digitized by Google

Hypatius & Pompeius Anastasij ante Iustinum imperantis nepotes, nescio quo iure Imperium ambirent. Iustiniano vim & arma inferunt; turbatur plebs, plurimâque cæde totâ vrbe decertatur. Rebellium partes, iniuriæ sibi factæ indolens Eulogius sequitur; tandem Hypatius Pompeiusque effuso iam triginta millium pro partibus hinc & hinc stantium sanguine, in vincula abripiuntur, & in eos decreta mortis sententia, totam penitus coniurationem dissipauit. Eulogius sceleris sibi conscius, fugâ vitæ consuluit, desertis quotquot in vrbe possidebat opibus: iisque in fiscum conscriptis, cum nihil prorsus supereesset, quo miseram vitam sustentaret, ecce tibi iam denuo factus est Eulogius: latebrasque vitæ suæ non satis securus tutas quærens, pristina repetit fugitiuus antra, & in veteres dilapsus latomias, veteres etiam sed non sine summo animi mœrore artes repetit.

Ad paupertatem redit & ad virtutem pristinam.

43. Hic eum insudantem vili operæ cum conueniisset Daniel, renidens illico, Ecquid hocce rei est inquit? Tune es Eulogius? quid tibi cum saxis, quid tibi cum malleo, fortunæ fabricator egregie? An forte qui Regem egisti Constantinopolitanâ in scenâ scenicum, mutatis repente vestibus comicum acturus Dauum, in orchestrâm iam prodis, vt populo risum facias? Erubuit ad isthæc dicta Eulogius, & verò etiam altum ingemuit; fatetur impudentiam, ingratitudinem non dissimulat, deprecatur pœnam culpæ, quam agnoscit. Rogat, Deum vt pro se exoret Daniel, non vt aulæ fortuna reddatur, sed vt laboris tàm duri, operæque tam amaræ aliquod saltem detur leuamentum. Risit ad hæc Daniel, numquam Eulogio benignior, quam cum fuit immisericors. Vade inquit, & quod es, hoc certè sis. Dura paupertas necessaria tibi est, vt bene sit tibi. ne quæso decipiamur bis; sapiamus saltem propria post tot mala; quæ vnicum hoc habent boni, sapere quod cautos doceant. Hic tuus est status, hæc tibi ad virtutem via. hâc tantum tibi & non aliâ cælum patet. Acquieuit Eulogius & sic sapuit.

Virtutes quas status tuus exigit exerce.

44. Videtis tandem Auditores, optimam fortunam, pessimam hominibus n ètem ingerere, imo ingenerare? Plurima bona prçstare posses, inquis, si opibus afflueres; posses quidem sed non præstares. Eulogius mihi iam testis est. Et verò an ea iam facis omnia, facere quæ posses bona? Certè patienter ferre iam posses paupertatem tuam: cur igitur quam potes patientiæ virtutem non exerces?

Digitized by Goog

erces ? ſubmiſſionem animi (en alterum virtutis exercitium)in humili conſtitutus ſorte, emolumento ſanè maximo potes exercere ; cur tamen adeo turgidus es & ſuperbus ? Beneuolentiam, humanitatem,gratitudinem exhibere potes benefactoribus tuis: cur tamen tam inurbanus es, agreſtis, ingratus, aſper & inconditus , linguâ procax, lentus manu, animo ferox & ruſticus ? ſi talis iam ſis, pauper cum ſis; Deus bone in quantam cum diuitiis inſolentiam non aſſurgeres? quàm parum tibi attenderes immemor tui?

45. Miſericordiæ opera exhibiturum te inclamas quæ Deus modò à te non exigit;& illa nequidem præſtares opulentus,& opulentiæ interim vitia congeretes. Neque miſericors eſſes : neque tamen auarus, immodeſtus , tumidus, impudicus, ſuperbus & impudens eſſe deſineres,creſcerent cum opibus ſcelera.Iam verò charitatis opera cum à te minimè requirat Deus, ſubmiſſionis certè, humanitatis, beneuolentiæ, tolerantiæ à te opera exſpectat. Hæc præſta bonorum operum ſi ſis cupidus;quæ tum bona ſunt, cum conditioni tuæ exæquantur. Age tandem gratias benefactori tuo quantum potes maximas, & dic *da quod vis, & quantum vis.* Crede mihi bene tibi admenſus eſt Deus, nec aſſi tuo drachma deeſt vnica. Paulo plus adiectum,haud paulo plus fuiſſet mali. Lætus itaque pane tuo veſcere quantumuis arido, & vt lætus comedas, illud intra dentes obmurmura tibi ipſi, *Dominus dedit.* Quod ſi verò etiam panis tam aridi & breuis, pars aliqua deperdatur, rurſus dic, *Dominus abſtulit*; & quidem is Dominus qui omnia dat & aufert *in pondere & menſurâ.*

Digitized by Google

TRACTATVS XIII.

Oculi Domini ſuper Iuſtos, & aures eius in preces eorum: vultus autem Domini ſuper facientes mala. & quis eſt qui vobis noceat ſi boni æmulatores fueritis? 1. *Petri.* 3.

Oſtenditur quòd qui ſtatu ſuo contentus eſt, etiam difficultatibus omnibus quæ extrinſecùs aduenium, quæque ſtatum neceſſariò comitantur, debeat acquieſcere.

PROOEMIVM.

OMnem difficultatem ſuperaſſe me cùm arbitrabar, tum verò ad difficultatum omnium ſentinam, eamque longè latèque per omne genus hominum diffuſam peruenisſe me comperio. Difficile eſt eam exhaurire; ſemper enim noua & recens recurrit materia difficultatum, idque non tam fundi vt videtur vitiò, quàm aliunde inuecta aut ſuperiecta. Illud certè moleſtiſſimum videtur & verò etiam intolerabile, quòd quietam vitam agere nemo quantumcumque velit, poſſit: ſemper enim externa intercurrunt impedimenta quæ pacem interturbent, quæque in manu non ſit depellere & amouere. Quis enim hominum, quotquot ſunt, aut audaciam aut inſulſos inculoſque mores refrænet; quis indolis ruſticitatem penitus corrigat? Hinc tamen ingens turbationis origo & fons. Quid enim iuuerit meâ me fortunâ contentum viuere, ſi per alienam malitiam id eſſe non liceat modò, quod modò ſum? ſi meâ tenuitate me inuoluo lætus & gratus Deo; eſt qui arrodat, eſt qui bonis, eſt qui famæ detrahat, eſt qui per ſummam iniuſtitiam

ſtitiam in ius violentus vocet, eſt qui dignitatem vellicet, eſt qui inuideat, eſt qui palam etiam ob os conuitium faciat, eſt qui ruſticitate ſuâ moleſtiam faceſſat ſanè grauiſſimam. Hæc verò quis impediet, & quæ impedire non poſſis, quis ferat imperturbatus? Ita tu quidem: verùm moram da, & tibi & mihi. Querelas omnes ex te libens audiam; tu ex me praxim ſuſtinendi iſthæc omnia, ſine vlla prorſus animi perturbatione. Verùm illud meminiſſe credo te, tuâ te conditione contentum viuere. Quam maximè inquis. Ita ſit, & reliqua facilè complanaro.

§. I.

Paſſim queruntur homines pacem ſuam & quietem, extrinſecùs per difficultates ſuperuenientes interturbari.

1. IN maximam difficultatem me iam conijcio; querelarum chaos ſubeo ſanè procelloſum, plenumque tumultuantium vocibus & ſuſpirijs; omnia hîc perturbata inuenio & implexa. Labyrintius eſt quem intro. Benè tamen ſpero eluctaturum me: optimum enim ducem habeo qui filum teneat, quique vt vidiſtis, totius ratiocinationis meæ directorem hactenus egit bellè & feliciter.

De malis extrinſecus aduenientibus paſſim queruntur homines.

2. Illud itaque, tamquam decumanum fluctum, obuolues ſat ſcio; te quidem ſanè perſpicere, facile eſſe ſuo contentum lætè hilariterque viuere; neque aliud deſiderare te, quàm tuis dotibus, tum animi, tum corporis, bonis fortunæ ſtatuque quem Deus dedit modeſtè acquieſcentem, amarum hoc mundi pelagus enauigare. Verùm vitam pacificè ducere vir frugi vt ſis, illud prorſus fieri non poſſe: non quòd quietem non optes, non ſecteris, & toto animo concupiſcas; ſed quòd tot vndique venti circumſtrepant, tot fluctus nauim impingant, tantæ paſſim vndique difficultates ingruant, vt modeſtiſſimo cuique, tranquillo tamen eſſe vt maximè velit, minimè liceat. Quid quòd tum maximè oriantur, cùm eas maximè conaris euitare? & verò, quæ facultas euitandi dabitur ea mala, quibus immerſi vndique circumcingimur? En malorum paradigma, ſed exiguum.

Imprimis

Ea mala describuntur.

Imprimis enim, quæ quies dabitur inter tam dissimiles genios conuiuentibus, vbi ipsa indolis tanta difformitas vnumquemque in diuersa abstrahit studia & officia, & verò etiam mores & actiones? & vbi actionum est dissentio, quæ porrò exspectari potest quies? maritus in iram procliuis, vxor non admodum iræ patiens: filij in audaciam proiecti, non satis modestæ filiæ, aut parentibus morigeræ: propinqui nihil amici præferunt præter nomen, cæterum rerum suarum satagunt, neque tam amicitiam, quàm amici fortunam colunt: serui domum pigri obambulant, peruicaces ad excipienda imperia, ad exequenda stupidi: ancillæ, garrulum hominum dicam an picarum genus, domum implent clamoribus, & verò arroganter imperant obsequi quæ debuerant: vicini omnia perscrutantur oculis emissitijs, obseruant, notant, in peiorem interpretantur partem singula, inuident si quid obtingit felicius, nihil denique non arrodunt. Quis inter tot tumultus dabitur quieti locus? 3.

Secundò, si hæc tetricæ conditionis tantùm essent vitia, ferenda forent. At video per summam sæpè malitiam, Deique grauissimam iniuriam, plurima mihi euenire. Liberi certè in omnem licentiam dissoluti per summam procaciam, & Deum offendunt & me. Alius per summum scelus, mendacijs, famam quam inter homines bonam habeo, impetit & verò etiam detrahit. Quid quòd & per summam calumniam, iniurias sanè pudendas in os impudenter ingerit? Alius meris falsimonijs fictisque pollicitationibus incautum circumuenit; negantur debita, procrastinantur, tantùm non soluendi libidine. Alius nihil tale cogitantem in ius trahit, diem dicit, protrahitur de industriâ lis, emunguntur vel inuito pecuniæ, & denique quamuis causa sit iustissima, eâ tamen tandem cado. Et tamen toleranda foret vtcumque, si ab ignotis mihi impingeretur hæc calamitas: at verò ab amicissimis hæc pati, & à sanguine coniunctis hæc sustinere, imò & ab ipsis quos luce hâc donaris pati liberis, hoc sanè patientiam omnem longè superat. 4.

Tertiò, si ad hæc ferenda vires saltem corporis suppeterent, aliquid adhuc ad tolerandum foret animi. Sed inter hæc omnia, morbi vndique me domumq; impetunt, hospites sanè graues & molesti: modò tussis, dolor modò capitis, modò toto corpore diffusa melancolia, mentem grauat: modò æger est maritus, modò 5.

Digitized by Google

modò ægra eſt vxor, modò filius eripitur aut amicus; & ſemper is, cuius opera mihi maximè erat neceſſaria, vnicumque quod ſupererat in orbe ſolatium. Hinc animi prorſus cadunt, nec ridere quidem libeat; exoſa eſt modo ipſa-met lætitia; ne Deum quidem adire eſt animus, nec cæleſtia meditari vlla eſt voluptas.

Sap. 9. *Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animàm, & terrena habitatio deprimit ſenſum multa cogitantem.* Quòd ſi verò his, eas quæ mihi à Dæmone hoſte infeſtiſſimo obuoluuntur moleſtias, anxietates, ſcrupulos, ariditates mentis, animi remiſſiones & languores annumerauero, infinitus ſanè ſim.

6. Miſer es, vt video, neque vllam bonæ vitæ partem conſequi te poſſe credis. Non credo, inquis; nimis enim intricatæ ſunt res meæ, nimiùm impetor vndique; turbatum eſt totâ domo; & quidem ita grauiter, vt quidquid cælum & terra complectitur, in caput hocce miſerum conſpiraſſe videatur.

§. II.

Oſtenditur ideò turbari homines quòd difficultatum ſuperuenientium auctorem & directorem Deum, numquam ob oculos habeant.

7. VErùm, vt tantis perturbationibus modum ponam verbis paucis; an non id iam inde à ratiocinationis huius exordiô admonui, & verò etiam demonſtraui, non rebus turbari nos ſed peruerſis quas de rebus habemus opinionibus? neque adeo malorum euentibus commoueri, quàm à noſtrâ ſemper ſuſpicace, ſemper timidâ phantaſiâ? Enim verò, vti dicebamus, ſi non ante in naui quâ veheris, ad ſomnum membra libeat componere, quàm donec quieta ſint omnia; donec inquam & vndæ ſint placidæ & venti vim ponant & taceant, & nauis ipſa non agitetur, & vectores altum teneant ſilentium, & cum nauclero ſtertant, nulluſque toto aëre percipiatur motus: certè aut id requiris quod numquam impetraueris, aut ſi præfractè impetrare deſideras, ſanè nauigare non vis, nec curſum promouere. Quæ enim ſine motu inſtitui poteſt nauigatio? At id etiam ſatis conſtat, moueri hominem in naui poſſe, & tamen animo non commoueri:

Facile ea ferat qui phantaſiâ ſuam corrigat.

Digitized by Google

moueri : agitari poteſt corpus mente imperterritâ, & immotâ prorſus. Quô pactô, inquies, id à ſe quis impetrauerit ? ſanè non longè petitâ, nec arte admodum difficili. Illud ſit tibi tantummodò præſtitutum, neque ventorum impulſus, neque nauis agitationem nocumenti quidpiam afferre poſſe ; curſum promouere quin imo : eamque eſſe naucleri claſſiariorumque peritiam, vt ventos maximâ dexteritare velis captare nouerint, ijſque nauim, portum versùs, ſummâ induſtriâ propellere. Hæc profectò ſola cogitatio, menti cuilibet ſanæ prorſus pacandæ ſufficit, ſic vt ſine perturbatione & metu moueatur. Illud enim liquidò conſpicit, motum eſſe neceſſarium, ea verò quæ motum faciunt nauigationi non officere, ſed fauere. Quantò autem magis imperterrito vultu ventorum rabiem, fluctuumque aſſurgentium motus aſpiceret, ſi etiam illud certò conſtaret, ventos omnes vndarumque agitationes in manu naucleri eſſe, nullumque in mari motum exiſtere, quem non is ipſe non prouiderit modò, ſed nauigationi ſuæ quam inſtituit, magnô conſiliô præſtituerit atque præfixerit, mutaturus illico omnia, ſi rationibus ſuis viderit offectura.

Deumque eſſe agnoſcat qui hæc vt fierent, direxit omnia.

Iam verò, quàm iſtud eſt admirandum planè, ſcire nos, imò & clarâ voce confiteri, nihil planè in totâ mundi machinâ & rerum ſerie obtingere, quod non à ſapientiſſimo Numine decernatur, peccatum ſolum ſi excipias ; quod tamen etiam ſummâ dexteritate in bonos vſus & gloriam ſuæ artis nouit inflectere ; hoc inquam, in alijs omnibus fateri nos clarè, & tamen in ijs quæ præter mentem nobis eueniunt, non agnoſcere ? Dei exactiſſimam Prouidentiam in omnibus planè rebus adoramus, in ijs verò tantùm quæ appetitur noſtro videntur contraria, eam non perſpicimus, imò & taciti negamus. In nobis itaque ſolùm hæſitauit, aut etiam errauit Deus. Quæ demum eſt iſta peruicacia, quis ſtupor, quæ mentis cæcitas, aut potiùs peruerſitas. 8.

Quia triſtem te hâc horâ volebat Deus, idcirco hæc iam mala tibi permiſit immitti.

Quid enim perturbor ego, quæcumque demum res meas agitent aut impetant auræ quantumcumque aduerſæ ; ſi illud penitus mihi perſuaſero, Deum eſſe qui clauum teneat, eum eſſe cuius nutu ferantur aduerſitatum venti, eum eſſe qui rabiem eorum temperet, moderetur, inflectat prout vult, & pro vt vſibus meis conuenire penitus perſpexerit ? An non illa ei mens eſt, ad feliciſſimum æternitatis portum me vehere ? ſine dubio, hæc ei eſt. 9.

Digitized by Google

eſt. An non id etiam ei liquet, quis ventus, placiduſne an vehemens, amœnus & blandus, an vero triſtis & rigidus, nauigationi inſtituendæ maximè deſeruiat? nouit enimuerò. Quin imò, deliberato plane conſilio, res omnes inſtrumentaque ita diſpoſuit, vt hæc; quam tu tam incommodam [illegible]mas, nauigatio tibi obtingeret. Iam inde ab ipsâ æternitate res omnes ita digeſſit, vt coniugi moribus aſpero, geniô feroci nuberes; inamœnam vero vxorem tu vt duceres, quod ita è re tuâ eſſe iudicarit, domeſticis difficultatibus implicari te. diuitias tibi exitio fore cum vidiſſet, eripiendas illico proclamauit; vtque eriperet, caſus varios, naufragia, contrahentium falſimonia, villarum deprædationes & incendia, lites inopinatas, amicorum diſſidia, invidentium arroſiones, cæteraque quibus illachrymaris, permiſit, imò immiſit Deus ſalutis portum vt teneas, à quo placidiores venti, nimium quantum, curſum tuum deflexiſſent. Quid igitur te perturbas? quid ægrè fers illos modo flare ventos, ſine quibus malè nauigandum erat tibi? Sint ſane triſtes, ſint aſperi, ſint vehementes. Certè aduerſi non ſunt, imò felices, imò proſperi, ſi rectè nauigationis tuæ finem, Deique eò curſum dirigentis artem percipis.

10. Video iam de fortunâ tuâ quam aſperam, quam difficilem appellas, peruerſam & malam opinionem habere te. idcirco hanc dicis, imo & ſentis difficilem, quia difficilem tibi male ſentiendo, opinione tuâ facis. Certè nulla maior eſt in orbe difficultas, quam ea quam ſibi effingit & imponit, hominis in immenſum ſua mala augens, adeoque fallax fallenſque phantaſia. neque hanc vmquam corriges, ſi euentus quos tibi reris aduerſos, extra Dei eos dirigentis Prouidentiam voluntatemque conſpexeris. eos ibi intuere, & totus illico abſtergetur animo timor, & menti dolor. Sic igitur ſtatue, cum quid præter exſpectationem triſte ſe rebus tuis ingerit, id ita prorſus contingere debuiſſe. Certò inquam tibi perſuade, hodie & quidem hâc horâ, ſubtriſtem & melancholicam animæ conſtitutionem tibi conuenire; gaudebiſque illico hanc de quâ modò quereris, dolendi materiam, ſiue aduersâ fortunâ ſiue etiam maleuolorum impudentiâ, tibi obtigiſſe. Calumniâ famam tuam impetit neſcio quis effrons; alius fortunæ boniſque per ſummum nefas inſidiatur; alius dignitatem vellicat & arrodit: ſentis id tu, & quidem grauiſſi-

Si ſemper hunc Dei finē intueris, facilè aduerſa cuncta patieris.

Digitized by Google

mè : sentias sanè, sed vt ne perturberis cùm turbaris , confestim id cogita, spiritus quibus fortasse turgebas nimiùm, comprimi debuisse, ne in immensum excrescerent : & tunc facilè patieris instrumenta,quibus depellendus erat,in malum longè maximum abiturus animi tum illudque cum Dauide lætus dices.*Bonum mihi Domine quia humiliasti me.* Facilè patitur ventorum rabiem, Psal.118.
eos qui nouit ex arte excipere.

Imo & vo-lis ruinire.

Operæ pretium erit, Ethnicum licet Senecam,de hâc re dissererentem audire. *Quid est præcipuum,* inquit ? *posse læto animo mala tolerare*. dictum bene : at quâ arte id exegero ? *Quidquid*,inquit, *acciderit sic feras , quasi si voluisses tibi accidere.* certum enim id est , desiderio cupientis cum satisfit , illico mentem acquiescere; siquidem *Desiderium* motus est animæ ad rem sibi præstitutam properantis; cuius consecutio nihil est aliud quam animæ sic motæ quies.Quòd si ergo id desideras tibi euenire quod euitare non potes, quid porrò turbaris vota tua completa quod sint ? At nolo, inquies , tam molesta accidere. Stultè non vis inquit Seneca, *debuisses enim velle, si sciisses omnia ex decreto Dei fieri.* iam verò id scis & fateris tute ipse , Dei tua fata decernentis industriâ tempestatem hanc exortam;neque aliud spectare quàm bonum tuum,neque vltra præfixas à Deo metas aduersitatem posse excrescere; quid igitur angeris, quid turbaris?quin quieto pacatoque vultu circumuolitantes ventos vndasque circumstrepentes, è naui securus spectas ? quid impallescis vbi tuta & prospera sunt omnia ? Eia mentem animosque erige, & vt præclarè monet, D. Augustinus, *Constanter Deo crede, eique te totum committe quantum potes : & noli esse velle quasi proprius , & in tuâ potestate;sed eius clementissimi & vtilissimi Domini te seruum profitere. ita enim te ad se subleuare non desinet, neque tibi euenire permittet, nisi quod tibi prosit, etiamsi nescias.* digna Augustino sententia, digna viro mens. II. Sen.l.2. Nat.qu. in præf. in fine. D.Aug.in Soliloq.

§. III.

Digitized by Google

§. III.

Ostenditur turbari homines, eò quòd aduersa sibi credant esse, ea quæ maximè prosunt & rem promouent. Quomodo autem aduersa prosint, declaratur.

12. VErùm in hôc erramus passim miseri, quòd præfractè alia prorsus omnia de rebus iudicemus; eaque credamus prospera quæ cursum maximè præpediunt, aduersa verò quæ promouent. Ea autem dico prospera, non quæ delectant, sed quæ prosunt; aduersa rursus ea pronuncio, non quæ auersamur, sed quæ nocent. Illud autem euenire passim video, quòd nauiculariæ rei imperito: retroagi cùm videt remos, & in contrarium latus impelli gubernaculum, pessum ire maleque gubernari credit omnia; & tamen nauis ex arte propellitur, & auerso remigum impulsu maximè promouetur. Ita sunt res nostræ: retroacta sæpè cum vultum fortuna auertit, tum præclarissimè res nostræ fluere incipiunt; & tamen profutura auersamur. *Ea quæ prospera iudicant homines, sæpè aduersa sunt & contra.*

13. Exod. 1. Quando enim magis suppressa videbatur Israëlis in Ægypto felicitas, quam cum Regis barbaro sanè edicto, omnis proles masculà obstetricum manibus enecandà decernitur? absconditur maternâ curâ infans Moyses, præsentique morti eripitur, in aliud mortis discrimen nihilominùs coniiciendus. Cùm enim tribus iam elapsis mensibus, prolem excrescentem diutiùs Ægyptios mater celare non posset, fiscellæ scirpeq; puerum includit, & fluuio non sine gemitu committit. Defertur secundo alueq; morti deuotus infans, & cum puero natigat fortuna Israëlis. Numquam ea magis stetit, quàm cùm fluctuabat. ex illis ipsis vndis felicitas omnis populo emersit vniuerso, quibus credebatur extinguendus. Rectè id in rem meam expendit & exposuit Origenes. *Hoc*, inquit, *admirabile est, quòd non per ea quæ videntur securitatis esse, sed planè per contraria, omnia pro nobis fiant. & vt discas: iussit Pharao in flumen coniici pueros, nisi proiecti fuissent pueri, non seruatus fuisset Moyses, non in aulâ educatus fuisset. quando seruabatur non erat in honore; quando expositus est, tunc factus est in honore: hoc fecit Deus, declarans suam omnipotentiam & sapientiam.* Enimuerò *Declaratur exemplo Moysis.*

Orig. hom. 16. in Act.

rò ſapientiam ſuam tunc liquidò manifeſtat Deus, cùm per ea ipſa quæ nemini non videbantur aduerſa, finem tandem ſuum feliciſſimè conſequitur. Quodque in Moyſis hiſtoriâ liquidò perſpicitur, id ſanè, ſi mentem aduertimus, in toto vitæ noſtræ decurſu, non minori arte & induſtriâ, Deo ſic res noſtras diſponente, contigiſſe, clariſſimè comperiemus. Numquam aduerſum tibi quidpiam accidit, quod non maioris tibi boni principium dedit: ſi non dedit, obicem ſanè oppoſuiſti tu: Dei mens fuit tibi benefacere.

Erramus, eò quòd nomina Boni, & commodi confundamus.

Verùm in hoc fallimur, quod Boni nomine illud tantùm intelligamus quod naturæ noſtræ eſt commodum. ad hoc conſequendum ſtudia omnia & vota dirigimus, neque ſatis attendimus quem ſibi ſcopum, in rebus aduerſis immittendis aut permittendis, Diuina Mens habeat præſtitutum. in alia abimus omnia; & ſic cum à Dei fine diſcedimus, malè de his quæ nobis accidunt, & præter mentem Dei iudicamus. Certe *voluntas Dei eſt ſanctificatio veſtra*, vt rectè Apoſtolus: veſtra autem voluntas eſt diuitiæ veſtræ, commoda veſtra, honores veſtri, voluptates veſtræ. huc cogitationes omnes, huc deſideria, huc vota extenditis. ab hoc ſcopo quæ vos deflectunt, ea aduerſa dicitis; quæ ad hunc deducunt, ea verò dicuntur proſpera. Quid autem mirum, quòd nomina diſſentiunt? abitur in diuerſa. Sanè ſi *voluntas Dei eſt ſanctificatio veſtrâ*, illi voluntati veſtram coniungite, eodem tendite, ad ſalutem veſtram conſequendam ſtudia cuncta cum Deo conferte, & illico proſpera eſſe intelligetis ea, quibus, aduerſitatum falsô nomine, inuidiam concitatis: & quidem adeo proſpera, vt hæc ipſa, viarum compendia eſſe quibus ad ſanctificationem tandem dabitur peruenire, manifeſtè ſitis percepturi. Finem itaque, quem malè vobis præfigitis, corrigite, & plana ſunt omnia. ſed vt rectè ille, *Deos malumus emendare, quàm nos.*

14.

1. ad Theſſal. 4.

Sen.

Qui non aliud ſibi in nauigatione propoſitum habet, quàm marinam auram captare, & quaquauersùs ſpatiari ad delicias, is ſanè molles Zephyros etiamſi à portu carinam auferant, proſperos dicet; neque penſi, habet qui ſpirent venti, modò lenes ſint, neque cantibus aut genio, cui indulgere ſtatuit, frigidiores ſi ſint, officiant. illum ſibi aduerſum eſſe credet, qui in portum proram ferr: eumque aduerſum magis, qui cum velis incubat

15.

vehemen-

vehementiùs, celeriùs nauim in portum rapit. Nauclerus interim, qui non ad delicias, ſed ad obtinendum portum nauigat, proſperum hunc ventum vocat, quem tu velut aduerſum criminaris. En vt diuerſi fines, diuerſa eidem vento dent cognomina.

16. Sic prorſus fit; mare & quidem procelloſum ſulcamus quot-quot viuimus. hoc tantùm habet boni mundus hic, quod ad cæleſtem patriam obtinendam via ſit: hanc vt obtineas, enauigandum eſt hoc mare. Sed ô inſanos nos! vix molliór ſpirat aura, vix cælum ridet, vix placidi fluctus lambunt ratim, & ecce illico placet mare, nec de patriâ cogitatur vbi tam amœnum eſt pelagus. Vagari iam libet toto oceano, & ad delicias vela expandere. Ah miſer! nimium ne crede mari cum tranquillum eſt: dum lenes ſpirant venti, à littore te in altum abripiunt, iſthic cum minime reris, tempeſtatibus inuoluendum. Et verò, an non iſtà ſupina in nobis eſt ſtoliditas, mundo huic tantopere quòd inhæreamus, neſcio quâ abducti deliciarum ſpe? Quin imo idcirco tot procellis expoſitum, tot miſerijs obnoxiũ, tot implexum difficultatibus hoc mare ſummâ ſanè induſtriâ & conſilio voluit Deus, vt viæ moleſtjâ ſaltem delaſſatus, ad cæleſtem patriam vela votaque explices. & tamen, ne ſic quidem tandem ſapis: delectat te mare ſalſum & ærumnoſum; quid porrò ageres ſi ſemper placidum ſtaret? Deplorat ſanè miſerandam hominum vecordiam, ſapientiſſimè D. Gregorius *Deſpiciendus*, inquit; *à nobis fuerat* (mundus) *etiamſi blandiretur. At poſtquam tot flagellis premitur, tantâ aduerſitate fatigatur, tot nobis dolores ingeminat; quid nobis aliud quam ne ametur clamat? etiamſi Euangelium taceat, mundus clamat: ipſe iam & à quibus amatur, amarus eſt. Vbique mors, vbique luctus, vbique deſolatio; vndique percutimur, vndique amaritudinibus replemur, & tamen cæcâ mente carnalis concupiſcentiæ ipſas eius amaritudes amamus.* Marore ſe eſſe clamat Mundus, nihil in eo ſtabile, nihil quod diu delectet, nihil eſſe vbi pedem ſecurus figas; clamat res ipſa, hoc tute toties es expertus, hoc tute fateris modò qui de aduerſitatibus vndique te incurſantibus conquereris: & tamen tam triſte te mare delectat, aduerſoſque credis ventos, qui in patriæ tuæ portum te, vel inuitum, abripiunt.

Homines in hoc mũdo quærũt inmundiciem corporum, Deus ſalutem animæ.

Mundum amatoribus replet Deus, vt tãdem faſtidio ſit.

D. Greg. hom. 28. in Euang.

17. Muta ſententiam ſi ſapis, & iſtud iudica quod res eſt. Nullum ſanè alium ſibi præſtitutum finem licet haberet ſapiens Deus,

Nec de cælo cogitare-mus niſi miſeriis adacti.

Deus, quàm per moleſtias difficultateſque vndique oborientes, faſtidium tibi huius mundi ingenerare, mimiumque quo ei inhæres amorem, tempeſtatum acrimoniâ auertere, certè adorare deberemus Mentis Diuinæ ſapientiſſimum conſilium. Nihil enim nos à patriæ promiſſæ deſiderio retrahit tantoperè, quam viæ, mundi inquam, fucata quidem, naturæ tamen non planè ingrata voluptas. Hâc dum fruimur, nobiſque dum benè eſt, parua ſanè patriæ nobis eſt curatio: futuri immemores ſumus, dum præſentibus delectamur. Cauet oblinioni tam periculoſæ prudens Deus; & vt caueat, mundi huius delicias amaroribus interturbat. Conſilium hocce ſuum per Prophetam Oſeam ipſemet manifeſtat, *Sepiam*, inquit, *viam tuam ſpinis*. quæ quidem verba eleganter in rem meam ſic interpretatur Hieronymus: *ex quo intelligimus quod Prouidentia Dei ſæpè nobis accidunt mala, ne habeamus ea quæ cupimus; vt varijs calamitatibus huius ſæculi ad Deum redire cogamur.* Salebroſa cum eſt via, confracta, ſaxis obſita, non lubet tunc eſſe tardis & negligentibus: acuit procedendi ardorem viarum difficultas; nimia amœnitas lentos facit. Oſee 2. Hier. in hunc locum.

Hâc arte vſus Deus vt Iſraëlitas non inuitos ex Ægypto adueheret.

18. Cur quæſo populum Iſraëliticum, gentem præ omnibus quotquot tunc erant ſibi dilectam, tantis tamen aduerſitatibus in Ægypto obrui paſſus eſt Deus? cur mancipiorum inſtar, ad viliſſima quæque opera detrudi, lateribus excoquendis impendi, & ſi quidquam penſi impoſiti defuerit, per ſummam iniuriam crudeliſſimè flagellari? Nimirum ex Ægyptiorum commercio & dominio, in terram lacte & melle manantem, transferre totam Iſraëlis gentem ſtatuerat Deus, vbi & latè dominari, & ab Idololatrarum iugo & ſocietate remoti, debitum ſibi cultũ dare tranquillè poſſent. vt igitur ſponte ſuâ, nec inuiti, terras quamuis alienas, à ſe tamen multo iam tempore cultas deſererent, tantas ipſis calamitates ab Ægyptijs immitti paſſus eſt; vt vel tædio victis, domos antiquas mutare eſſet volupe, quas dulces plerumque facit, ſola etiam eas inhabitandi diuturnitas & conſuetudo. Quod ſi ab Ægyptijs benè placidèque fuiſſent habiti, numquam ſanè tranſmigrandi cogitatio minima in mentem ipſis veniſſet, neque vi vllâ potuiſſent à ſibi iam conſuetis ſedibus dimoueri. Et verò tam miſerum in modum habiti, quoties non adhuc ad Ægypti ollas ſtolidi ſuſpirarunt? Ægypti ſordes, vetera

Digitized by Google

vetera rememorantibus, deliciæ adhuc ſunt. *Recordamur*, in-
Num.11. quiunt, *piſcium quos commedebamus in Ægypto gratis*; *in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, & cepe, porrique, & allia.*
Sap.16. Et prę his quiſquiliis ſordet manna *omne delectamentum in ſe habens, & omnis ſaporis ſuauitatem.* Ah! quàm ægrè fuiſſent auulſi ſi in delicijs iſthic viuere licuiſſet, quos ipſa peponum memoria, alliorumque fœtor retrò in Ægyptum agit.

19. Sic eſt, ſic agimus nos & ſic agit nobiſcum Deus. Totum in te coniuratum ſtare orbem conquereris? permittit id nimirum Deus, vt te orbis, quem nimiùm complecteris, ſubeat faſtidium. per homines tibi moleſtias ingerit, ne hominibus adeo inhæreas & confidas. per amiciſſimos maximè & propinquos, quin & per coniugem, & liberos maxima tibi ſuboritur mœroris, tædiorumque materia; detergendus nimirùm erat nimius illorum amor, per quem à debito Numinis cultu reuerentiâque, cum ſummo ſalutis tuæ diſcrimine abſtrahebaris. Adeò vt veriſſimum eſſe, illud D. Gregorij in te ipſo, ſi mentem aduertas, poſſis intelli-
D.Greg. ſuprà gere; *Aliquando nos mundus retraxit à Deo; nunc tantis plagis plenus eſt, vt ipſe nos mundus mittat ad Deum.* Retraxit nonnumquam te inſanus coniugis futuræ amor; nunc moribus ſanè inconditis difficilique geniô *te mittit ad Deum*, experientiâ dedoctum tandem quid ſtolidè adamâris. Nimia te filiorum cura, & liberos ditandi ſtudium, à recto iuſtitiæ tramite in diuerſa diſtraxit; nunc eorum effrons impudentia, ad Deum te reducit agnoſcentem quàm ingratis benefeceris, tibi ipſi cùm facis male. Nimia tibi erat neceſſitudo, & verò etiam turpis familiaritas cum illo genere hominum, quorum tecta neceſſe eſt vt ſint commercia, ne pudori ſint & infamiæ ſi fiant manifeſta; nullus erat te à tam turpi vitâ retrahendi modus: & ecce ex illâ ipsâ parte diſſidia, rixæ, & intolerabiles moleſtiæ oriuntur, vbi tu delicias amoreſque tibi fingebas æternos; & bono tuo incipis odiſſe, quod non niſi ſummo tuo malo incautus adamabas. Ingentem ſanè turrim machinabantur homines, tum cùm vt ſacræ teſtan-
Gen.11. tur paginæ, *terra erat labij vnius & ſermonum eorumdem.* Nimia erat animorum coniunctio, quæ à Deo homines ſeiungebat; machinam ipſi cælo formidandam inſani erigebant, & cum machinâ, animos nimiùm eheu ſuperbos. Non tulit faſtum Deus. *Deſcendit autem Dominus vt videret ciuitatem & turrim quam*

Quin imo & per eos ipſos mala immittit, quos malè amamus, vt amorem illum diſſoluat.

ædificabant filij Adam, & dixit, ecce vnus est populus, & vnum labium omnibus: cœperuntque hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleuerint. Venite igitur, descendamus & confundamus linguam eorum, vt non audiat vnusquisque vocem proximi sui. Atque ita diuisit eos Dominus ex illo loco in vniuersas terras, & cessarunt ædificare ciuitatem. Compendio vsus est Deus: turrim si fulmine deiecisset, casu id factum arbitrarentur, & coniunctis denuò studijs, restituendæ fabricæ incubuissent. Linguæ commercium, & animorum exinde coniunctio, quæ male coierat erat dissoluenda, vt tota dissolueretur machina & in lapidum aceruum iret. Quam multæ adhuc hodie struuntur machinæ cælo aduersæ, Deo inuisæ? vnum quamdiu labium est omnibus, quamdiu coniuncti sunt in malum conspirantes animi, frustra impedimenta ponuntur; secretas illi norunt vias, secretos characteres, secretas litteras; consilia sunt secreta; *neque desistent à cogitationibus suis donec eas opere compleuerint.* Animorum itaque imprimis diuisio inducenda est, suspiciones ingerendæ, odia quin imo suscitanda, quæ nunquam grauiora sunt quàm se non rectè amantium. Denique id agendum, vt non audiant, & si audiant, certè non intelligant, non credant, non æstiment *vocem proximi sui* malè antehac dilecti: & sic tandem *cessabunt ædificare*, aut potiùs scandalo euertere *ciuitatem*. Clariùs hæc edicere non attinet, satis superque intelligor. Illud autem est verissimum, plurimos de æternâ salute deijciendos fuisse, nisi summâ iniuriâ ingentes molestias ab ijs ipsis sustinuissent, quos stultè nimiùm & præfractè adamabant. Ita sanè sæpè non nisi ab ipso malo, mali remedium est. Sapientissimi Dei hæ artes sunt, quas dum ignoras, quereris: eas verò cum iam agnoscas, lætus patere; pateris enim bono tuo.

§. IV.

Digitized by Google

§. IV.

Vt bono tuo & bene patiaris, imprimis noli Deo patiendi materiam immittendam aut modum præscribere; verùm velis pati quidquid, & prout euenerit, non verò id quod tu elegeris.

20. QVòd si itaque illud rectè perceperimus, eam esse conditionem nostram, quamdiu mortalem hanc vitam agimus, vt patiendi vicissitudinibus semper simus expositi, atque adeo pati velimus, nec à communi hominum lege eximi; tum verò prorsus absurdum est, terminos patientiæ figere exceptionesque molestijs dare. Quidam enim materiam excipiunt; pati quidem volunt, sed non ista quæ patiuntur modò. Iacturam bonorum pati, durum est nimis; ægritudines corporis tolerare, nimiùm enim verò est molestum; iniurias ferre, calumnijs impeti, famam iniustè detrahi, prorsus intolerabile; tentari à Dæmone pudicitiam, tædio affici, nimis id quidem periculosum. His si liberari possint malis, cætera se flocci facere, & verò passuros non inuitè. Alij exceptionem ponunt tempori. Quis enim ferat hæc eo prorsus tempore de se dici, cùm proxima ad dignitatem consequendam patefacta iam erat via? quis eâ ætate & canitie, post tot pro Republicâ exantlatos non sine fructu labores, ita se contemni patiatur? Alij personam excipiunt à quâ sanè pati nolint. hæc enim si ab ignoto impingeretur iniuria, foret id quidem tolerabile: verum ab amicissimo ita diuexari, ab eo qui tibi debeat omnia, in ius contra ius vocari, id verò ne ipsa quidem patientia sustineat: alius sit, & ab eo feram quidlibet.

Aliquipati quidem volunt sed semper cum aliquâ exceptione & conditione.

21. Audio quæ dicis: sed istud clarè video, alia atque alia quæ patiaris dum frustra quæris, nihil admodum tolerare te prorsus velle: alium à quo velis pati semper inquires, numquam inuenies. Verùm vt ratione agamus omnia, an non id liquidò statuis, à Deo tibi omnem patiendi materiam designari? è commodo tuo & bono esse, aduersa quòd sustineas? neque aliter tibi rectè esse posse? id quidem iam euicimus fassusque es modò. Quid itaque singula quæ obueniunt mala tibi semper displicent,

Neque tamen si malorum patiendorum detur electio, eligere quidquam possint.

Digitized by Google

aliqua neceſſe cum ſit pati? Quòd ſi ergo nunquam, patiendi materiam tibi, non caſus, ſed Deus ferat humeris tuis accommodam, tu ſaltem eam tibi præſcribe prout vis; chartam in manus ſume, iſthic nota quantum exactè moleſtiarum pati deſideres, quâ in re, in famæ aut fortunarum iacturâ; rurſus quamdiu, à quibus, quo tempore; diem deſigna & horam, quin & locum & modum; omnibuſque rite expoſitis, ſyngrapham obſigna, Deoque in manus trade, hanc vt pro tuo libitu exequatur. Illud certè affirmare auſim, ne ſic quidem adaptaturum te genio tuo patiendi materiam, ſic vt voluntati tuæ exactè conueniat, eamque ſuſtineas non inuitus, cum deuenietur ad rem. Id quidem oppidò eſt manifeſtum. Nam ſi planè ex tuo ſit arbitrio, & genio voluntatique prorſus conſonum, tum verò patiendi materia nulla eſt, nec ſi eueniat, quidquam pateris. Quod ſi verò præter mentem tuam quidquam non conueniat, illico reclamabis deceptum te longè ſupra opinionem, & libellum ſupplicem Deo porriges, quo reſtitutionem in integrum importune poſtulabis. irrita erit itaque iſta ex mente tuâ deſignatio.

Permitte ſũcta Deo, qui ſcit qua parte adhibenda ſit medicina.

Age verò, an non id Deo perſpicuum eſt, quid tuæ ferant vires, & quâ parte potiſſimùm feriendus ſis rectè vt doleas, medicinamque malo tuo vt faciat dolor? Quaſi verò æger cui ſcindenda eſt vena, illud medico ſanè expertiſſimo præcipere rectè poſſit, quantum ſanguinis ſit detrahendum, aut quâ parte corporis deſignanda ſit phlebotymia; an è pede, an è linguâ, an è manibus, an è brachio; rurſus an è venâ cephalinâ, an vero ophtalmicâ educendus ſit immodicus cruor. Medici id eſt preſcribere, tuum pati. Laboras oculis miſer homuncio, nimis illi præ faſtu quo turges elati ſunt, emiſſitij ſunt, nihil non alienâ in domo rimantur; hâc tu parte feriendus es. capite laboras, ad omnia durus es, tenax iudicij & præfracti cerebri; iſthic tumor eſt, iſthic adhibenda medicina. manu laboras aut linguâ, auarus es manu, linguâ procax: manu nimiùm promptus, linguâ petulans; educendus eſt illinc ſanguis, vbi æſtuat. Curari ſi vis, cur aliâ parte medicinam vis applicari, aliâ cum labores? Permitte ſapientiſſimo medico medicinam; tu tantùm curari velis, ſed ſeriò; præſtabit Deus cetera: amara ſi eſt potio, medicinam ſcias. Malles tu valetudini tuæ potiùs, & viribus corporis quidquam detrahi, quàm diuitiis aut fortunis: at videt Deus nimiâ bono-

22.

aliâ parte laboras tu & aliâ parte curari vis.

rum

rum cupiditate ſuffocandum te; patere itaque bonis tuis quidquam detrahi, vt libera cordi detur reſpiratio. Tu verò bonorum iacturam ferres libentiùs, quàm, quâ miſerè torqueris, membrorum omnium ægritudinem; at verò præſcit medicus, corporis bonam valetudinem, animæ futuram mortem. Nihil non patereris potius, quàm famæ honoriſque detractionem; at nouit Deus iſthic vlcus latere, iſthic tumorem eſſe, nimiùm te dignitatis appetentem, nimis inflatum, nimis turgidum; deprimendus eſt is tumor, hîc adhibendæ chyrurgi manus, aperiendum eſt vlcus vt deturgeat. Omnia ſuſtinebis potiùs, quàm quæ tibi à carnis petulantiâ aut Dæmonis inuidiâ oboriuntur tricæ, tædiâ, & animæ ariditates; & tamen iudicat medicus ea tibi eſſe neceſſària, ne mentem extollas, ne tibi præfidas. Quin igitur acquieſcis? Ne tu quæſo experientiſſimo medico lèges pone, medicum patere & medicinam.

23 Quòd ſi autem id quod præſcribit medicus ſerio pati vis, quàm eſt iſtud tunc ridiculum, illud edicere à quo pati velis, & cuius manibus facienda ſit ſectio? Certè omnes, qui te impetunt, chyrurgos puta, quos medicinæ faciendæ aptiſſimos nouit medicus Deus. Illum quem tu repellis, malo tuo curando iudicauit maximè opportunum; cur igitur eum non feres, quem tibi te ſanando deſignat Deus. At inquis, nimis atrox eſt hic chyrurgus, molliori manu curandus ſum: homo impudens eſt, qui mihi malum infert; nullâ iniuriâ affectus me alter impetit; alius odio me perſequitur, tantum quia ſceleratus eſt & effrons; alius de fæce vulgi eſt, qui mihi negotium faceſſit: & ab hiſce quiſquiliis ego patiar? alius homo rudis eſt, aſper moribus, inſulſus, inficetus, inurbanus, ruſticus; quis iſtos ferat æquo animo? Ah miſer! vt video ægres, & tamen curari non vis; detrahendus tibi eſt ſanguis & chyrurgos omnes quotquot ſunt aſpernaris & reſpuis. pati te velle dicis, ſed à nemine vis pati. Nemo tibi conuenit, ne Dæmonem quidem quantum ſuſpicor admitteres, qui tamen ad mala inferenda præſtantiſſimam callet artem; eſtque cum à medico Deo adhibetur ſagaciſſimus, tibique futurus optimus chyrurgus. Neque verò inquirendum eſt, quâ mente tibi ſanguis detrahatur ab eo qui te impetit. Sanè ſanguiſuga, non aliud ſibi præfixum habet quàm ſanguine ſe replere, ſuâq; ſugendo, curare cuticulam, minimè autem mederi alienæ. Verùm aliud vult ſanguiſuga,

Mala pati ſi contra ſis, noli reſpuere eum per quem inferuntur; nec malam eius intentionem queri tuis patere.

Digitized by Google

guiſuga, allud medicus qui eam vlceri applicat : vtitur hic ſanguiſugæ genio, eamque ſuæ naturæ dum permittit, medetur tuæ. Medici itaque Dei mentem attende dum pateris, non eius à quo pateris : ſincera ea eſt, ſemper ſancta, ſemper tibi beneuola, quamuis parùm tibi beneuoli vtatur manu.

§. V.

Vt ergo patiaris libenter ea quæ tibi accidunt, ſemper mala aſpice vt à Deo tibi magno conſilio emiſſa, etiam quæ per malitiam humanam eueniunt.

Quomodo excipienda mala extrinſecus aduenientia.

AVdi modò, rationemque quâ motus animi compeſcas ne malô ſuperueniente perturbetur, paucis accipe. Aut ea quæ ab homine pateris, vitio naturæ, genij inquam aſperitati, moribus inconditis inſulſæque ruſticitati tribuenda ſunt ; aut certè malignitati & peruerſæ deprauatæque voluntati. Quòd ſi ab hominis inconditi tetrico genio, aut in iram nimis facili, & ad omnia ſtomachante ingenio, omniaque faſtidiente tibi malè ſit : hic rurſus aut eſt eiuſmodi, cuius commercium in manu tuâ ſit facilè euitare ; aut verò is, cuius ſocietas declinari non poſſit, aut matrimonij legibus, aut aliâ cohabitandi neceſſitate, quæ facilè excuti non queat, diſiunctionem minimè permittente. Dico igitur, difficilem tibi ſi quis ſe præbeat, cum quo familiariùs agendi nulla aut ſaltem non magna eſt neceſſitas, cum certè deuites licet ; habeat ipſe res ſuas, ne perdat tuas. Neque verò ſi mores hominum aſperos, ſi dicteria, ſi iniurias ingeſtas æquo animo perferre ſapientis eſt, eaque ſint præclara patiendi materia virtutiſque exercendæ campus ; non tamen ſapientis eſt ſemper, mala quæ patiaris quærere, ijſque ſeſe ſine magnâ ratione vltro ingerere. Vt quid enim indignationi & iræ, per nimiam alterius ruſticitatem meamque imbecillitatem mihi facilè nocituræ, ſine causâ me expono ?

Si malè tibi eſt à moribus eius quem facilè poſſis deuitare, eâ deuita.

Si euitare non poſſes ſcias eam tibi à Deo præſtituiſſe patiendi materiam.

Quod ſi verò, aut per matrimonij, aut contubernij, aut propinquitatis, aut diuturnæ cohabitationis, aut etiam viciniæ leges, loco dimoueri non poſſis, neque facilè euitare hominem, qui tibi aut per morbos, aut per corporis deformitatem & defectum,

Digitized by Google

ctum, aut per animæ vitiosas affectiones, subitam excandescentiam, inconditos mores, tetricos vultus, insanos clamores, totiusque indolis asperitatem, difficilem societatem facit & cohabitationem portò tetricam & amaram; istud tibi velim vt persuadeas, Deo id ita designante & volente contigisse, non casu. à Deo est in vnâ naui quòd sitis; ita vos coniunxit, ita sanè enauigandum est quod sulc. s mare. Neque verò sine summâ id ratione, accuratoque consilio ita statuisse censendus est.

26. An non enim liquidò demonstratum est, hanc tibi coniugem, tibi verò hunc maritum; hos tibi parentes, tibi hos liberos; hos affines, hos contubernales; hos præfectos, hos subditos, à Deo destinatos, quòd ita rebus tuis conueniret? Quid verò est hic maritus, hæc coniux, hic pater, hic præfectus, nisi hic homo his vitijs implicatus, hâc indole, hoc genio, his quos auersaris moribus? atqui intemperiem illam austeritatemque, imò & conditionis acerbitatem, nimiùm blandæ & in mollitiem declinanti naturæ tuæ immiscendam censuit prouidus Deus, blanditijs ne diffluere. Dotes exiguas, vultum ferocem, os asperum, tardum ingenium patri attribuit aut marito, vt ad alta, cùm non aspirat, aut si aspirat cùm non euehitur, modestè viuatis ambo, exiguâ contenti sorte; ne per altiora deuecti, altiori etiam ruinæ pateatis. Humiles vos vult Deus: difficilemque pateris virum, vt à mille difficultatibus expediare. An ergo totam ordinationis Diuinæ seriem inuerti vis, vt ab hoc homine patiaris nihil?

27. At inquies, ferendo non sum; nimiùm est tetricus, ne blanditijs quidem emollitur; hoc enim verò malè me habet quod excandescam illico, & tota in rixas feror: & hoc sine offensâ Numinis non fit. Fateor malè agis, peccas quin imò. An verò hoc Deo imputandum est, an vitio tuo? Corrige tu in te quod exorbitat; & si ad hæc quæ nunc dico aduertis animum, facilè corriges; quæque nunc mentem exacerbant, patienter feres. Deinde etiam scias, longè tibi meliùs esse bilem tibi moueri nonnumquam, in iurgia concitari linguam, in lachrymas oculos diffluere, totamque cieri clamoribus domum; quàm vel in nimiam efferri arrogantiam, & putido turgere fastu; vel per nimiam indulgentiam insanis amoribus irretiri, vel in alia denique abire scelera, quæ tibi Dei Diuinarumque legum memo-

Nec magni refert quòd aliquando id circo impatiens sis.

tiam

riam omnem obducerent, nimis tenerâ erga hominem affectione deprauatæ. Vtrobique cùm vidit Deus malè acturam te, maluit te aut choleræ nimiæ, aut indignationis vitio, quàm maioribus sceleribus exponi & implicari.

Nec dicas te Dei offensa tàgi. falsum hoc esse ostenditur.

28. Non fero tamen, inquies, Deum offendi tantopere; ab eo qui per summam iniuriam & calumniam me impetit, nolo sanè offendi Deum. Ita sit; sed nec Deus honoris sui tenacissimus offendi vult: offensam tamen offensus fert. Quin & tu fers, tanta post exempla? Iam verò, cùm tam peruersi sint homines, vt per falsissimas detractiones, per calumnias impudentissimas in te impactas, non homines tantùm, sed & Deum quoque pro libero, quo præditi sunt arbitrio velint offendere; quin tu gaudes alienam malitiam in tuum bonum cedere, te cùm impetunt relictis alijs, tibique præsertim præ alijs, rectè patiendi materiam subministrari? Dicamus sanè quod res est, & fucum tollamus: non Dei te offensa perturbat, sed sensus tuus. Dei si honore tangeris, non minùs certè Deo iniurius est qui alium quemcumque iniustè impetit, quàm qui te. An tamen alienæ iniuriæ indoles, qui tuæ ingemiscis? vtrobique par Dei offensa est, sensus in te non par. Enimuerò manifestum id est indicium, malis te tuis nimiùm tangi, dum non tangeris alienis. Tuis verò tangeris, quia Dei manum hæc tibi mala, tuo bono immittentem non aspicis, hominumque vitia tamquam instrumenta adhibentis, tibi vt malè sit; & dolorem illum vt eliciat, quem tibi hoc temporis momento præuiderat esse vtilem, & imprimis conuenire.

Dei artificium est illo vti, per quem tibi magis doleat inflictum malum.

29. Non itaque mihi posthâc oggeras, ab hoc homine quidquam pati nolle te; nimis acerbas esse amicorum iniurias; filiorum contemptum & fastum, parenti grauissimum elicere doloris sensum; intolerabiles esse impactas à viro in dignitate posito calumnias, durius esse istas ab eo perferre, quàm ab incognitis aut ab hostibus aut à plebeiâ proiectâque fæce. Fateor ita est: neque hoc nescit Deus; nouit ipse quantùm amaroris, quælibet ferat herba, medicinæ quam adhibet. Itaque quia tantum tibi amarorem sciebat hodie necessarium quantò nunc exacerbaris, idq; animæ tuæ malis curandis apprimè competere, magnâ sanè arte hunc hominem, hoc os, hanc linguam adeo maledicam, præ cæteris omnibus de industriâ tibi admordendo selegit, vt maiorem

maiorem doloris ſenſum infligeret, idem ictus, qui aliâ illatus manu, aut nullum aut certe minorem ſenſum incuſſiſſet.

30. Neque abs re agit filium caſtigaturus pater, recentes & lentas virgas quèd in manus ſumat, veteres vero & exſuccas aſpernetur, magis iſtæ etſi doleant; hoc enimuero vult pater, caſtigare vult, non abblandiri aut minis agere. Quàm vero id foret ridiculum, ſi verberibus exceptus puer, iram omnem in ferulam conuerteret, illam conuelleret, illam diſcerperet dentibus, illam ſibi inteſtam fuiſſe clamitaret? Ah puer! quàm parum tibi pœnæ quas dediſti proderunt, inſtrumentis qui ſuccenſes, nec ſatis attendis caſtigantis patris beneuolam tamen & amicam manum: ignoſcamus puero, puer eſt, & puerum prorſus agit.

31. Verùm hoc ſanè ignoſcendum non eſt, quòd puerorum inſtar, homines, inſtrumenta inquam per quæ nobis inferuntur mala, temerè & incautè attendimus. Oculos ſi vir es, altiùs erige; ferientis Dei manum aſpice, illam agnoſce, illam exoſculare, illam in omnibus lauda & adora; illudque conſtanter aſſero, minimè perturbandum te, tibiquiſcumq; demum acciderit aduerſus caſus. Hanc certè contemplabatur conſtantiæ exemplar Iob, tum cùm exutus omnibus, & ne ab vxoris quidem contumeliis liber, omnium ludibrio expoſitus, illud ſolùm conſolationis tantis adhiberet malis, *Manus Domini tetigit me*. Dæmonis manum cuius furore tot tantaſque calamitates optimo viro fuerant inflictæ, diſiecti greges, concuſſæ ædes, occiſi liberi, immiſſa vlcera per quæ toto corpore ſanies diffluebat; aut certè impotentis mulierculæ efferatam linguam, Iobum tetegiſſe diceret alius; at verò ſapientior Iob, Domini manum agnoſcit; eamque manum, quæ neminem tangit aut percutit, niſi in pondere & menſura, ideoque, etiam cum ferit, ſemper beneficam.

Itaque Dei mala immittentis manum aſpice exemplo Iobi.

Iob 21.

32. Quid autem ſapientiſſimus, tum verò, ſi aduerſa quæ patitur ſpectas, miſerrimus Dauid, cùm à nefario filio Abſalone Regno exactus, fugiens cum paucis, vitæ ſuæ conſulturus prærupta montium conſcenderet? Non ſatis infelix videbatur, niſi in impudentiſſimam belluam, Semei inquam effrænatum os incurreret, qui veteres iras, ob ablatum à Deo Sauli propinquo ſuo Regnum, in Dauidem per ſummam contumeliam euomeret. *Virum ſanguinum* appellat, quaſi Saulis homicidam, alieni Regni inuaſorem improbum, quem iam ſua ſequantur ſcelera, toto quod

Et Dauidis.

malè tenuerat, exactum regno. Neque verbis tantummodo insanisque vocibus, sed & saxis fugitiuum Regem per summam impudentiam impetit quasi patibularium furram, nullâ habitâ neque viri ætate iam exactâ, nec etiam dignitatis regiæ ratione. Non tulit intolerandam audaciam, impudentesque latratus, fortissimus Abisai: & solitos, etiam in depressâ fortunâ, resumens spiritus, *quare*, inquit, *maledicet canis hic mortuus Domino meo Regi? vadam & amputabo caput eius.* Quid interim patientissimus Dauid? *Demitte eum*, inquit, *vt maledicat: Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid. Et quis est qui dicere audeat, quare sic fecerit?* O dignam Dauide vocem! Deum increpantem intelligebat Dauid, & meritas aliquando se pœnas dare; à Saulis sanguine quamuis innocuus, homicidam nihilominus se agnoscebat, Vriæ innocentis cruore manus suas qui per summum nefas impiè commaculasset. Saxa circumuolantia non à Semei, sed ex Dei sese castigantis manu immissa cum aspiceret, supplex accipit & libens fert. *dimitte itaque eum vt maledicat, Dominus ei præcepit.* Quid? an etiam scelera præcipit Deus, *numquid in ore blasphemi Deus?* rogat Ambrosius; *absit: sed eo vsus est, ad humiliandum Dauid.* maledicum esse Semei non voluit Deus, verùm libero impudentis hominis vsus est arbitrio. Itaque *præcepit*, idem prorsus est ac dimisit, seu naturæ suæ feroci & exorbitanti reliquit, vti illud rectè explicat Augustinus. Sic qui ferocientem & sanguini inhiantem canem, loro soluto, manu mittit, ferociam non indit cani, tantùm non inhibet: vagari canem liberè sinit; solutus ille suô genió fertur & dentibus dilacerat inuentum pecus: Ita prorsus cùm Deus ebullientem videret præ nimio dolore, vindictæque cupidine Semei sanguinem, neque obliterata adhuc esse, quæ multis iam annis animo inhærebant odia; Semei quidem *Dimisit* aptissimum Dauidi castigando instrumentum: Dauidem verò eò loci & temporis exposuit, vt paucis circumuallatus cum esset, Regiâque potestate exutus, hostis sui semper in malum parati iniuriæ pateret. vnde id tandem consecutum est, vt ferocissima hæc bellua animos sumpserit & audaciam impetendi virum alias fortissimum, quod sanè in Regiâ dignitate constituto Dauide, numquam ei in mentem venisset aggredi. Hæ sunt artes castigantis Dei; has vt agnouit Dauid, Deum agnouit, Deum in Semei castigantem sese, supplex pertulit, nec inuitus.

Quomodo Deus vtatur scelere alieno, vt castiget Dauidem.

1. Reg. 16.

D Amb. in apolog. Dauidis c. 6.

D. Aug. l. de grat. & lib. arbit. c 20.

Illud

33. Illud certum eſt, Deum ſcelera non præcipere; hoc tamen etiam eſt veriſſimũ, ſceleratum hunc, ſceleſtus eſſe cùm velit, te potius quàm alium quemuis quòd impetat, id quidem ex Dei ſcelera permittentis diſpoſitione contingere; calumniari cùm velit impudens iſtud os, iniuſtè aliena inuadere cùm ſibi nefarius alter habeat præſtitutum; certe in te quòd recidant aliena ſcelera, id quidem à Deo eſſe fateor. *Et quis eſt qui audeat dicere quare ita fecerit?* an tibi rationes omnes ſanctiſſimæ ſuæ voluntatis neceſſe eſt vt exponat? quod ſi tamen vis eas exhiberi, illud certè cum ſummo ſacerdote Heli illico reponam, *Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis hoc fecit*, & quia bonum erat hoc fecit, 1. fortaſſis enim hæc tibi immittuntur mala, vt pro veteribus peccatis debitiſque contractis olim, & necdum perſolutis, pœnas des, omni poſt hac ære futurus liber. per hos verò caſtigari te vult, quos fortè criminum ſocios habuiſti. 2. fortaſſis virtutis exercendæ causâ hæc permittuntur; quod quidem in tentationibus ſemper eſt veriſſimum. 3. fortaſſis vt virium tuarum imbecillitatem experiare, Gratiæque Diuinæ perpetuam neceſſitatem agnoſcas. nam vt recte Eccleſiaſticus, *qui non eſt tentatus, quid ſcit?* 4. fortaſſis delectari vult Deus, cùm te egregiè cum aduerſâ fortunâ luctantem, & tandem omnia ſuperantem lætus aſpicit. Nam vt rectè Seneca *Ecce ſpectaculum dignum ad quod reſpiciat operi ſuo intentus Deus. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum aduerſâ fortunâ compoſitus*: & quod mirandum eſt, victor. 5. fortaſſis tot aduerſitatibus aggrauaris, vt ſpiritus quos ſecunda fortuna nimiùm tuo malo extolleret, iſto pondere deprimantur. 6. fortaſſis etiam aduerſa Deus ingerit, vt per ea ipſa te efferat, idque ad artis ſuæ oſtentationem; vt qui per contraria, felicitatem tibi proſperamque fortunam nouerit efformare. ita certè ſentiebat per maledicam Semei linguam depreſſus Dauid, *dimitte*, inquit, *eum vt maledicat, ſi fortè reſpiciat Dominus; & reddet mihi dominus bonum pro maledictione hâc hodiernâ*, & ſanè re ipsâ reddidit Dauidi Deus cumulatiſſimè.

Non eſt inquirendum ſtudiosè cur Deus mala ſuis immittat.

Conjectantur tamen aliquæ rationes.

1. R. 3.

Eccli. 34.

Sen. l. de prouid.

34. Denique rationes omnes inueſtigare infinitæ fuerit operæ, & vero minimè neceſſariæ. hoc mihi præ cunctis ſufficit, à Deo mihi omnia immitti & infligi: homines verò, non eſſe niſi inſtrumenta caſtigantis Dei. Rurſus *quod bonum eſt id ſolum agit*, illud itaque lætus dicam: *Bonum mihi Domine quia humiliaſti me*;

Pſal. 118.

Sufficit ſcire à Deo immitti, vt iudicemus eſſe nostrum bonum.

hanc mihi obuolui fortunam, hos ventos ita in contrarium verti, & bonum est Domine, & bonum mihi. hanc mihi infligi calumniam, tam iniustè bona diripi, malum quidem raptori est, malum maledico. *sed bonum mihi Domine*. quòd hæc mihi ab amicissimis, imo à liberis infligantur mala, malum ipsis quidem est *sed bonum mihi Domine* & quidem optimum: neque meliori ratione, aut loco, aut tempore poterant hæc quæ patior euenire, vt verè & benè paterer. Acquiescam igitur, nec tempori modum ponam. Interim *fit nomen Domini benedictum*. Nomen habes sapientissimi gubernatoris, dirige, verte, inuerte vela: nomen habes sagacissimi medici, seca, vre, versa me meaque omnia *prout bonum est in oculis tuis*. Hoc certus sum, nihil effecturum te, quod nomini tuo officiat, imo quod gloriam tuam sanctissimamque Prouidentiam, non vsquequaque commendet, totique orbi non faciat manifestam.

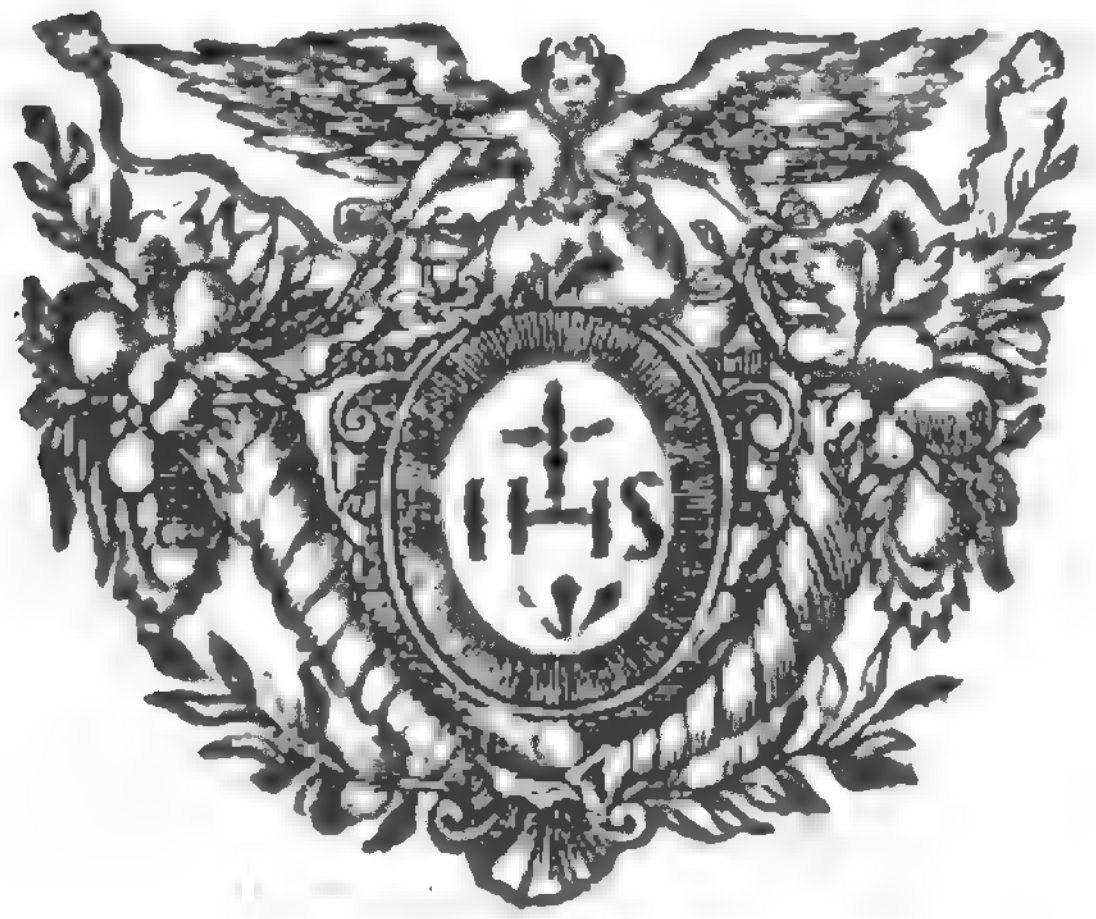

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS XIV.

Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terrâ,
Matth. 6.

Oſtenditur eum qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiam acquieſcere debere omnibus iis quæ ab illo ſtatu exſpectantur, quæque illum neceſſariò conſequuntur.

PROOEMIVM.

HVc tandem collimauit totius ſermocinationis noſtræ, quem ferè peregimus, decurſus, quemque veræ ſolidæque tranquillitati mentis quærendæ impendimus: nempe vt ſedulò ſerióque animum inducamus, non alia velle aut nolle, quam quæ vult aut non vult Deus; voluntatemque noſtram cum Diuinâ penitus adæquemus. Indè enim tempeſtas menti humanæ ſemper oboritur, quòd varijs deſiderijs in diuerſa rapiamur, & quod peſſimum eſt, ſemper inſtabilibus, raróque quæ conſtent ſibi. Non alius igitur reſtat modus, quàm cùm nos ipſi quid deſiderandum ſit penitus ignoremus, nihil aliud velle diſcamus, niſi quod vult is, qui ignorare non poteſt id quod vult, vult autem id quod eſt optimum. Et ne vacillet poſthâc voluntas vaga, non alteri vlli affigenda eſt voluntati, quàm illi quæ quod vult, ſemper vult, nec poteſt nolle quod ſemel voluit. Hîc ſi fortè minùs attendiſtis, omnium ratiocinationum noſtrarum ſcopus fuit & finis. Finis verò ille, omnis tranquillitatis eſt initium. Vt verò abſoluamus omnia, illud iam ſedulò agendum eſt, vt oſtendámus ſtatu noſtro contentos eſſe non poſſe nos, niſi etiam omnibus, tum laboribus & operibus quæ à ſtatu noſtro meritò expectantur, tum etiam moleſtijs quæ illum neceſſariò conſequuntur, penitus acquieſcamus. Deinde

inde modum exhibituri, quo gaudere poſſimus etiam cùm dolemus. Denique non eum voluntati Diuinæ illico ſe opponere, qui ſuo ſtatu contentus cùm eſt, mala tamen quæ intercurrunt, à ſe conatur amoliri, aut ſtatum etiam cum feliciori permutare.

§. I.

Qui indiuiduo & peculiari ſuo ſtatu contentus eſt, etiam operibus quæ ab illo ſtatu exſpectantur, ſit contentus.

HOc rectè ſi perceperitis, eum qui vobis obtigit ſtatum, tum communem tum etiam peculiarem, conuenientiſſimum vobis eſſe, neque meliorem eligi potuiſſe: & rurſus, ſi ita ſitis comparati animô, eum vt cum aliô vllô nolitis commutatum; facilè tum quidem id perſuaſero, vt ijs etiam acquieſcatis quæ à veſtro ſtatu expectantur, admodum ſecus, aliorum quid ferat conditio. 1.

Exponitur rurſus quid ſit ſtatus communis, & ſtatus cuique individuus *Communem ſtatum*, prout cœpi dicere, eum intelligo, quem cum pluribus habemus; puta quod homines ſimus, mares aut feminæ, matrimonio iuncti aut cælibes, Eccleſiaſtico adſcripti ordini aut profano, mercatores aut opifices: rurſus nobiles aut ignobiles, venuſto aut inuenuſto vultu, corpore ſano aut ægro. Omnes inquam hi ſtatus aut poſitiones, communes multis ſunt: neque enim ſi homo es, ſolus es homo; neque ſi mercator, etiam ſolus es; quod quidem de reliquis idem eſto iudicium. At verò ſtatus tibi *peculiaris* & à te indiuiduus, nihil eſt aliud à teipſo in omnibus quæ te ambiunt circumſtantijs conſtituto & conſiderato. Hoc igitur corpus quod circumferimus, hæ dotes animi, hæc valetudo, hæc indoles, hæc vultus effigies, hi amici, parentes hi, hæc dignitas aut munus, matrimonium hoc, hæc fama, hæc ætas; omnes inquam hæ aliæque circumſtantiæ & proſtaſes, tuum tibi, mihique meum peculiarem conſtituunt ſtatum: & ita quidem, vt nemo vllus in totâ vniuerſitatis ſerie, tuo meoue ſtatu vmquam aut gauiſus fuerit, aut porrò deinceps ſit gauiſurus. Alius licet matrimonio vt tu iunctus ſit, tamen vxori iunctus eſt non tuæ: tu verò cum tuâ coniuge, matrimo- 2. Tract. 12. §. 4.

nij

nij ſtatum, qui vobis ſit indiuiduus, conſtituitis. Quamuis alius Religioſo ſtatui prout tu ſit implexus, tamen nec eos habet Præfectos quos tu, nec tua ſed ſua concepit vota, neque tentationibus mentiſque ariditate, quâ tu, vrgetur, licet fortè miſerijs ſuis non careat. Denique mercatorem licet alter agat prout tu, tamen non eaſdem merces diſtrahit, aut non tantas, aut non tanto prouentu; non eas quas tu ædes incolit, nec illâ fruitur valetudine, nec illo eſt corpore, nec eâ quâ tu eſt indole; denique non eſt alter ego, neque alter tu. omnes enim ille proſtaſes ſimul coniunctæ, te faciunt quod tu es, ſiue, quod idem eſt, conſtituunt ſtatum tuum.

3. Iam verò id aſſero; vt ſemper pacato tranquilloque ſis animo, non id ſufficere, tantùm vt iudices, ſtatum tibi cum cæteris *communem* maximè conducere; niſi id penitus quoque perſuaſum habeas, *peculiarem* tibi ſtatum ita competere, vt nullus omnino ſit, quem præ illo tibi, vt benè ſit, ratione poſſis eligere. Et hoc quidem Tractatu decimo iam peregimus. Hinc verò id confecimus Tractatu vndecimo, vnumquemque euentis præteritis quæ ſe concernunt, puta parentibus, natalibus, educationi debere acquieſcere; vt quæ adminicula fuerint, quibus ad ſtatum tibi tam conuenientem deducerêre. Rurſum id liquidò deinde oſtenſum eſt, dotibus omnibus tum corporis, tum animi, item fortunæ reciprocationibus contentum viuere debere te; cùm hæc ipſa ſint inſtrumenta, quibus & tibi Deus ſtatum conſeruat, & te in ſtatu tibi tam conueniente continet. Denique de conditionis tuæ incrementis ſollicitum eſſe neutiquam debere te, cùm exactiſſimè *in pondere & menſurâ* res tuæ ſtatui, & ſtatus rebus tuis fuerint appenſa, & verò etiam exæquata.

4. An aliquid vltra requiritur, inquies, quietus vt ſim? Planè. Quid quæſo? illud ſanè *primo* vt penitus tibi placeat, ea agere quæ à ſtatu tuo tum *communi*, tum etiam *peculiari*, iure exiguntur & merito expectantur. Deinde, vt non te terreant ea quæ ſtatum illum, ſiue *communem* ſiue *peculiarem*, neceſſariò conſequuntur. Magni ſanè ponderis ſunt hæc documenta, quæ toto quidem libri decurſu ſparſim attuli, iam verò clariùs ſunt exponenda; & oſtendendum quô pactô, ex iam ſæpius poſito fundamento, dilucidè conſequantur.

Cui placet ſtatus, non diſplicebit ſtatus eius rei.

Vnũ enim ſine altero non poteſt ſubſiſtere.

5. Mira ſanè res eſt, & verò etiam non toleranda; tam ſolliciti paſſim

passim quòd sint homines, vt alia semper atque alia opera exerceant, quàm quæ debent aut etiam possunt licitè : Deinde ijs se magnum Deo præstituros obsequium, gratissimamque rem facturos se quòd autument : ac propterea nisi his applicare sinantur animum, quòd se perturbent mirisque mentem excrucient modis : & tamen persuadere nihilominus mihi quòd velint, suo statu contentos esse se, nec aliud velle esse quàm quod sunt. Mira sanè est hæc duarum rerum, ita inter se dissidentium combinatio, velle esse quod es, & nolle agere id quod es. Quis faber ferrarius mihi imponet, nihil se malle esse quàm fabrum, quem totos dies obmurmurantem audio, querentemque iam de carbonum fuligine, quòd ea oculis officiat ; iam de incudis sonoro nimium strepitu, quòd is offendat aures ; iam de mallei pondere, quòd manus prægrauet : penicillos certè leuioris esse molis, acusque sartoris digitis esse percommodas : nullius ea operæ aut laboris esse instrumenta, præ omni illo limarum stridulo apparatu. Cur sanè mihi non datur, inquit, aut acum stringere, aut pictoris penicillo armare manus ? & verò cur pelle carbonibus ipsis atriore pectus præcingor ego, cum sartores illos, illos molliculos leui zonulâ accinctos decursare video, quamque sub axillam quandoque conijciant, non sine lepore & commodo ? quid, quòd puluino incumbant molli, cum ego penes focum sto, follesque nec minus animam miserè traho, carbonibus vt dem vitam, quam mihi laborando subtraho ?

At at amice, nonne id mihi dixeras fabri conditione con- 6.
tentum te ? dixeram inquis. Itaque sanè acquiescere prorsus debes operæ quæ à fabro exigitur. Hanc verò vt exhibeas, certè necesse est vt placeant, quæ ad artem ex arte exercendam requirantur instrumenta : nisi fortè Archimedes nouus sis, & ars tibi noua comperta recenter sit, quâ detur acu ferrum cudere, & malleo consarcire vestes. Hoc si non possis, certè aut fabrilem exercere desine, aut fabrilia manu necesse est vt pertractes instrumenta.

Passim murmurãt homines de propriis status sui exercitijs; placét aliena.

Sic passim agimus ; placet statûs, displicent status exercitia. 7.
Id autem quàm est ineptum, cum exercitia ipsa statui cuique ita sint propria, vt sine illis non sit status ? Conquereris tu passim, nimiùm te munere quod geris distineri, opificinam liberorumque educandorum curam dies penè totos absumere : ijs vtero gestan-

Digitized by Google

geſtandis lactandiſque, magnam ſe vitæ valetudiniſque partem impendere grauidæ cum ſunt, deplorant matres, vix tempus ſupereſſe quod Deo & templo dent. Alios interim videre eſt inquiunt, qui precatorios globos manu deterunt, libellos, ſanctis orationibus refertos in templo, domi verò ſpiritualium rerum monumenta verſant aſſiduè, vbi tota nobis in officina aut muſæo tranſigitur ætas, nec quidquam niſi calamos, aut libram, aut vlnas, aut computuum volumina, aut iuris codices, aut inter ſe litigantium diſſidia datur attingere aut pertractare.

8. Querelarum plena hîc ſunt omnia, vt video. Homines hi, acum quærunt vt fabros agant, aut penicillum vt ferrum exerceant. Verùm id mihi dicite, vos qui tantopere conquerimini. Quis, inquam vos detinet? agite ſanè, coronam precatoriam in manus ſumite, per me quidem licet, eamque præ foribus ad tabernam officinamúe veſtram conſidentes, religiosè peruoluite, & cum quis ad coëmendum merces mercator acceſſerit, illico *Aue Maria* cum Angelo intonate, eique dicite vt porrò expectet, donec coronam perſolueritis. Rurſus cum infantulus fame preſſus vbera prenſauerit, manu puerum excutite, ne animum horis legendis intentum interturbet. Tibi verò cum in publico ſenatu agenda erit pupilli cauſa, non à te elaboratas chartas, ſed piſſimum Thomæ à Kempis libellum ſub axillâ defer, eiuſque ſententias in medium profer, vbi afferendæ ſunt Pandectæ, & laudandus Codex. Hoc certè non erit tibi admodum difficile. *Exploditur hæc hominum importunitas.*

9. Ridiculum id eſſe dices, & prope inſanum. Fateor id ego tecum, verùm non inſanum minùs conqueri, agere te non poſſe quæ alter agit: id enim penitus tibi inculcatum ſit, nullâ prorſus ratione, aliena obſequia à te requiri, ſed ſolùm tua; hoc eſt quæ ſtatus tuus fert, nec viri actiones à feminâ, nec profani ab Eccleſiaſtico, nec iuueniles à ſene, nec beneualentis ab ægro exigi. Quiſque quod ſuum eſt, id agat ſedulò, & Deo factum eſt ſatis. cùm orandum eſt, ora; cùm laborandum, operi inſta; eleemoſinæ cùm dandæ, liberali id fac animo; cùm procuranda familia, id age; cùm lactandi infantes, præbe vbera, denique ea age quæ tempus, quæ neceſſitas, quæ obedientia, quæ res fert, & tuas tunc partes ſanctè expleueris.

10. Si Deo ea opera ſufficiant placeantque, cur tibi diſplicent, nec *Sanèque à te exiguntur opera*

Digitized by Google

placèt Deo, non tantopere aliena.

nec sufficiunt? At verò inquis, nescio ego an Deo placeant. Ego verò id penitus scio, & constanter affirmo: illudque sic conficio. Certum enim mihi est, hunc mihi à Deo statum assignatum esse, & verò etiam comparatum. Certus itaque sum, hæc, quæ status fert, opera à Deo requiri, sine quibus esse non possum, esse me quod voluit Deus. Neque minùs id mihi est credibile, quàm ex mente Dei esse, solem radios vndique diffundere, orbi vt præluceat, & ignem proxima quæque adurere: hoc enim eorum status fert & natura.

Imo ea debent placere Deo, & de iis tantùm rationem poterit exigere.

Et vt rem hanc promoueam, aio Deum illis actionibus non tantùm acquiescere, sed & debere acquiescere. Quis enim pater filium suum fabrili addiscendæ arti addicit, & abeo malleis innutrito, egregiam sibi imaginem depingi fanus postulet? an non is fabrili operâ, quam præstat filius, meritò debet esse contentus? aliud enim si postulabas, cur aliò studia filij auertebas? In eo me statu Deus iam constituit, populo verba vt faciam, quo igitur iure expetet vt iam operi impendam manus? Laborare verò manibus te vult Deus, domui tuæ vt prospicias; infantibus vbera te vult porrigere; ægrotare verò te; his cùm interes, quid quæso requirere iure queat, ab eo quem suo impediuit ipsemet obsequio? Certè si vel ipso iudicij extremo die, aliud à vobis petat, aliud respondendum non est, quàm vestra vos opera exhibuisse, neque aliud exiget; quin imò *reddet vnicuique secundùm opera eius.* Animaduertite quæso diligenter: secundùm opera sua reddet vnicuique, non secundùm aliena. Aliena itaque ne curate, agant ea quibus id incumbit oneris. Vestra præstate, vestra exhibete, & reddet secundùm opera vestra. Et ille procul omni dubio gratiora Deo præstabit obsequia, gratior futurus & sanctior, non qui aliena bene, sed qui sua fecerit vel mediocriter: gratissimus verò qui hæc præstiterit quàm potest optime.

L. L.

Matt. 16.

§. II.

Digitized by Google

§. II.

Qui operibus ſui ſtatus contentus eſt, debet etiam acquieſcere moleſtiis, quæ in operibus illis exercendis reperiuntur: item illis, quæ ea opera conſequuntur.

12. OPeribus igitur quæ ſtatus tuus exigit, exercendis tandem acquieſcis? nec ad alia, tuis contentus, anhelas? Bene eſt. Illud ergo iam eſt conſequens, vt de moleſtiâ quæ operibus ſtatuique tuo intertexta eſt imo ingenita, poſthâc ne conquerare. Certè ſic faber, qui munere ſuo contentus viuit, pelliculæ quâ præcingitur, malleo quantiuis ponderis, carbonum fuligini, igniſque calori acquieſcit, neque adeo ſartori inuidet quem è regione puluino inſidentem videt, acumque ſuam commodâ tractantem manu. nihil hîc de moleſtia conquerendum eſt: innatæ hæ ſunt operi; & quidem quæque, ſuo. *Si opera ſtatus admittit, etiã admitte operũ moleſtias.*

13. Illud iam edixi ſæpius, nullum ſtatum eſſe qui ſua non ſert commoda & incommoda. parua ſint an magna non diſputo, ſua tamen habet quiuis ſtatus; & quidem ita ſua & propria, vt ſine illis non ſit ſtatus proprius. Quòd ſi humili loco ſis, multorum indigus, ac propterea incommodè viuas; hoc ipſum ſcias humilem ſtatum eſſe, hoc eſt eſſe tenuem. Præcelſior ſi tibi ſit fortuna & dignitas, multique à tuo nutu pendeant, multi qui operâ tuâ indigeant; multos etiam eſſe ſcias ſorti tuæ qui inuideant, multos qui te arrodant, multos qui clanculum quaſi cuniculis te ſubuertant. numquam ſine vmbrâ ſol, nec dignitas præclara ſine inuido. Quid ages? humeros contrahe, & dic quod res eſt: Hoc eſt magnum eſſe. Si publicum geris munus, nulla datur quies, ſemper clientum vocibus perſtrepunt atria. Opulenta ſi ſit familia, magnæ occurrunt de domeſticis rebus curæ, plures intentantur de poſſeſſionibus lites, noctes trahuntur inſomnes, & vbi menſæ aſſidetur opiparæ, ibi lecto indormitur inquietè & incommodè. Si nobili ſis honeſtoque loco poſitus, domus illico vicus ſit, omnibus peruia vt ſit neceſſe eſt, ſalutantium & inuiſentium clamoribus plena ſunt conclauia. Quid verò his ſalutationibus vltro citroque excipiendis, fingi poteſt moleſtius & importunius? *Nullus enim ſtatus ſine moleſtiâ eſt.*

Digitized by Google

Et nullus casu euasit.

Fateor istha̅c omnia: sed quid agas? si enim hæc statui non annexa modò sunt, verùm etiam ingenita; quid tu te, his vt te eripias, nequidquam torques? Ita quidem mecum ego rationem ineo. Magnus sum & in dignitate constitutus: bene est. an ergo solus ego inuidorum dentes volo euadere, quod meæ conditionis hactenus datum est nemini, ne Christo quidem? Publicis admotus sum muneribus: an ego meum sine vlla molestiâ, sine iurgio, sine vllius indignatione, omnium cum applausu volo exequi, quod nemini mortalium in hunc diem contigit, & rursus ne Christo quidem? Spiritualem religiosamúe vitam si instituo; an ego solus tentationum anxietatumque expers esse desidero, quæ felicitas nondum vlli obtigit, & quod mirum maximè ne Christo quidem? Matrimonio si adstrictus sum; quid frustra miraculum illud mihi spondeam, vt incommoda, ex quibus hic status totus quantus est componitur, credam solum me præomnibus, quotquot sunt fueruntque, mortalibus euasurum? 14.

Aut statũ igitur deserve, aut molestius status admitte.

Certè ista tibi si non placeant, statum quem habes depone; de statu murmura, hæc qui secum fert incommoda, non verò de incommodis. si verò statum tibi tuum, prout reipsâ est, conuenientissimum esse iudicas; patere hæc incommoda quæ status tuus fert. Ineptum est potare velle vinum conditum absynthio, illudque iudicare valetudini tuæ conducere, nolle autem vt amarus sit potus; ora contrahere cum bibitur, & de medico conqueri acerba quod sit potio. Sanè aut poculum manu depone, aut si bibere vis absynthium, amarum pota. Et tu quisquis es, si quæ acida, si quæ amara occurrerint in statu tuo, scias illa statum tuum componere, illique ita indita, vt sine illis esse non possit. itaque iis acquiesce, aut statum muta. 15.

Tandé etiam incõmoda quæ molestias illas consequuntur, contemnas.

Tertiò denique, cùm non operibus tantùm status tui, sed & jis quæ in opere exercendo reperiuntur molestiis, difficultatibusque acquieuisti; tum verò necesse est tandem vt iis etiam contentus sis, quæ difficultates illas molestiasque vulgo & ex rei naturâ consequuntur. Quæ demum ea sunt inquies? Dicam. si cursum naturæ spectes, & illa virtute magnâ non superetur; naturaliter id fit, vt molestias difficultatesque, quasi naturæ iure, mœrores animi consequantur: melancholiâ inquam plenę cogitationes, lachrymæ, suspiria, somni peruigiles & graues, languores animi, corporis defectiones, morbi præacuti, & pallida demum mors. 16.

Digitized by Google

mors. Hæc ſanè ſatis video euadere omnia, nos non poſſe. naturæ noſtræ è iudicis Dei ſententiâ, innata ſunt hæc duo, *labor* & quod peius eſt *dolor*. Certè non nego, cùm quis bonorum iacturam fecit, aut res omnes præter opinionem pessime ceciderunt, cùm insignis impacta eſt iniuria, cùm res publicæ pereunt aut priuatæ, cùm maritus aut amicus morte abripitur, aliaque cùm eueniunt incommoda, naturam id perſentiſcere, fletus cieri, excitari ſuſpiria, neque quidquam per id tempus admittere quod delectet. Illud etiam ſatis mihi perſpectum eſt, ita nobis conformatum eſſe corpus, vt pluribus morbis ſit expoſitum; quos quidem, dolores vehementiſſimi ſæpe, numquam non mœrores animi, corporis languores, diſſolutiones membrorum, cordis anxietates, faſtidia, mors denique ipſa conſequantur.

17. Verùm inquies, hæc ſi ſciebas tam probè, conditionique noſtræ dolor & mentis mœror inſertus ſi ſit, cur ab ipſo Tractatuum horum initio, lætitiæ addiſcendæ factus es præco? ecquid promittis, præſtari omnino quod non poteſt? Audi; nec altercemur, hærentes vti aiunt in æquiuoco. Gaudium promiſi, non riſum. Sen. ep. 23 *niſi tu fortè iudicas*, vti bene Seneca, *illum gaudere qui ridet*. mentis animique lætitiam ſum pollicitus, non corporis impetiginem. tu iucunditatem voca. Quî enim ſanus exigam, vt flendo rideas & inter lachrymas diſſoluaris in cachinnos? ſtultum eſt docere velle, quod contra naturam ſit ſtatus, cui tamen allaborare ſumma eſt perfectio. Gaudium hoc quod diuinus Paulus imperat, gaudium ſine riſu eſt, quodque amariſſimis etiam lachrymis optimè commiſcetur. gaudium eſt quod non in corporis diſſolutione conſiſtit, ſed in quiete mentis. Hanc autem quo pacto medios etiam inter mœrores habere poſſimus, operæ pretium iam erit explicare: hæc enim ſumma rei eſt.

§. III.

Traditur modus quo excipiendæ ſunt moleſtiæ &c. dolores, vt in iis conſtitutus, iis tamen acquieſcas, hoc eſt, vt in dolore gaudeas.

18. NEque verò longè petenda nunc eſt ea quam promiſi gaudendi ars; ex iis quæ dicta ſunt, ſi paululùm iis immoremur, *Contrarium erit ſi attendas, moles-*

ſtiam illâ praciſè eo tẽpore ſtatu tuo cõpatere.

emerget illico. Totum medias inter moleſtias agitationeſque rerum, tranquillandi animi artificium eſt, dolores rectè excipere. Hoc ergo nunc agamus quo demum excipiendi ſint modo ne, mentem perturbent, mentem tamen dum afficiunt, ad manum praxis eſt. Illud itaque cùm mœror ex quâcumque demum causâ ingruet, ſemper ob oculos habe, ſtatum tuum, quem tamen tibi conuenientiſſimum iudicas, hiſce aliiſque doloribus eſſe expoſitum: ab eoque nunc, id eſt, hoc temporis momento exigi, vt in mœrore ſit animus, quia nempe hoc ſtatum tuum decet modò, conducitque rebus tuis.

Id vero iudicabis ſi eas à Deo tibi tum immiſſi iudicaris.

19. Conducere autem dolores tibi, tum cùm dolendi rationes ſe offerunt, id quidem manifeſtum, ſæpiuſque iam eſt demonſtratum. Repetamus ſummatim aliqua. Imprimis id certus ſum, omnia à Deo, aut immitti aut permitti; permiſſa autem ritè dirigi. Deinde id liquidò agnoſco, non niſi ſummo conſilio, Deique ſingula deſignantis induſtriâ, me in hôc quo hâc horâ ſum, ſtatu collocari. Iudicauit itaque Diuina illa Mens, lætos vultus, ſanguinemque ad hilaritatem compoſitum, ſaluti meæ minimè hâc horâ conuenire; & ne fortè in peccata abripiar, melancholiam, corporis intemperiem, prægratâ humorum temperie magis conducere. Illud etiam rectè expendit, quanta & quàm diuturna eſſe debuerit ea animi mœſtitia, corporiſque agitatio; ne ſi nimia ſit, noceat; ſin nimis remiſſa, non proſit. Vidit denique qui caſus, qui euentus, quæ ſors, quæ oppoſitio, quæ iactura, eam quæ mihi neceſſaria viſa eſt, triſtitiam eſſent inductura: eaque demum ita digeſſit & attemperauit, vt hunc planè dolorem, ſiue corporis, ſiue animi, ſiue etiam vtriuſque incuterent, hâc horâ hôc momentô, hô: pondere, hâc menſurâ: omnia prout eueniunt modò. An non hâc armatus cogitatione, omnes fortunæ naturæque ictus excipiam conſtanter, imperterritè, & tranquillè? An non in manu eſt, doloribus quod opponam?

Dolendum eſt cum doloris cauſa ingruit.

20. Vis itaque, dices, vt lætus ſim etiam tum cùm doleo? Volo planè, neque hoc tantùm, ſed volo quin imò vt gaudeas, etiam quia doles. nolo tamen vt ne doleas, tum cum dolendum eſt. Aduertite ſi placet mentem, & exempli gratiâ, ſtatuamus coniugis iacturam feciſſe te, opes amiſſas, aut alijs animi agitationibus vexationibuſque validè premi. Certè non ſum tam ſaxeus, vt velim doloris ſenſu te non tangi; magis autem abſit, vt velim

ridere

videre te, gaudijque signa intempestiua edere: quin imò vt fleas volo, vt cor tibi occludatur desidero, vt in suspiria gemitusque vox abeat permitto, denique dolere te, cum sanè dolendi præ oculis tanta sit ratio. Verùm animus tibi ne turbetur, adhibenda est cautio. Animus autem *iudicio* constat præcipuè & *voluntate*: hæc sibi constent, tranquilla est mens. Constabit verò sibi *iudicium*, si vere ita statuis & iudicas, hoc momento dolere debuisse te, Deumque omnia quæ tibi lachrymas excutiunt euenta, huic dolori, hoc tempore, quia sic conueniebat, habendo attemperasse.

Sed iudicat dolere debuisse te, tum cum dolet.

2 L. Tum verò constabit sibi inuariata, ideoque medios inter angores quieta *voluntas*, si iudicio sic efformato, in Deum euolet illico, illudque trepido licet vultu, dicat intrepida: *Non sicut ego volo* Pater sancte, *sed sicut tu vis*: Dolores hosce vis sustinere me? approbo sanè, idem tecum volo, volamque quamdiu vis. Rursus, dolores hos perferre, iudicasti mihi maximè conuenire? vultu deiecto incedere, animo angi, voce suspirare voluisti me? has mihi in scenâ imposuisti partes? ita sit, ita factum volo. Ego id agam, vt dolentis partes ingeniosè sanè repræsentem. partes meæ nunc sunt vt lachrymer, lachrymabor sed ingeniosè: hoc est, non obmurmurando auctori totius tragœdiæ Deo, tam tristem mihi partem quòd imposuerit, non dentibus infremendo & indignabundus animo, non etiam quasi desperans de salute posthac futurâ: mente emotorum sibique non constantium, sunt istæ actiones gestusque corporis, neque satis attendentium quas lachrymas modo requirat, & quas dolendi partes Deus imposuerit. Lachrymabor itaque, sed placidè; idque quia partes quas nunc ago, lachrymas nunc expetunt; expetunt autem, quia Auctoris summi iudicio, nihil nunc agere poteram præstantius, & quod toti vitæ meæ fabulæ exornandæ aptius conueniret.

Et volendo dolet, tum gaudebit quod doleat.

22. Quid? an non in scenâ comœdus, & in orchestrâ tragicus, in lachrymas eiulatusque sæpiùs dissoluuntur amarissimos, cum id personæ ratio exigit & fabulæ conditio? Et rursus, nonne tunc cùm lachrymantur, in sinu gaudent quàm qui maximè, eas affectiones animi tàm exactè suo tempore quòd patiantur, exhibeantque tam ingeniosè? Possumus ergo vt videtis, & verè dolore affici, & gaudere nos sic affici. At fictæ sunt inquies, tragœdorum

Ostenditur exẽplo comœdi, posse aliquem gaudere quod doleat.

Digitized by Google

gœdorum lachrymæ. ficta ſuſpiria. Certè ſi falſas eſſe arbitraris quas fundunt lachrymas, erras planè; veræ ſunt, & reipsâ verè corpus imò & animum actoris afficiunt. quod ſi fictas, id eſt, effictas & efformatas exiſtimas, exiſtimo & ego tecum. At quomodo effinxit? certè non aliter, quàm viuâ imaginatione impendentis ſibi, aut iam inflicti in ſcenâ mali. Repræſentat ſibi malum propter quod dolere debeat, & ſtatim dolet. Cur verò id ſibi repræſentet ſi interrogas, certè non habeo quod reſpondeam, niſi quòd ita tulerit fabulæ quæ agebatur curſus, & auctoris fabulam componentis diſpoſitio. Flet igitur quia flere tunc debuit; & ingeniosè opportunèque quòd lachrymetur, gaudet animo.

Cum dolet, ſcit ſibi dolēdum partem eo tempore à se agendam, à Deo tradi.

Quid igitur miſerum me eſſe exclamo? quid me contorqueo? quid reluctor ſi quid dolendum occurrerit? Fabulam profectò agimus, quotquot vitam agimus. Dolendum eſt non rarò, ita fert vitæ noſtræ fabula; excitandæ ſunt lachrymæ, ita diſpoſuit auctor fabulæ Deus. Hoc autem inter comœdi lachrymas, meaſque intereſt; quod eas vt exprimat, malum quod nuſquam eſt ſibi imaginatione repræſentet ille, mihi verò ab auctore Deo malum reipsâ infligatur, vt illud viuacius mihi repræſentem, & repræſentatione lachrymæ tandem excitentur. Vtrobique veræ ſunt lachrymæ, veruſque dolor; vtrobique doloris cauſa, ſed aliter tantùm atque aliter menti propoſita; vtrobique mens auctoris exigentis lachrymas. Quin igitur gaudeo lachrymari me, cùm ſic oportet; & partes meas bene agere, quas Deo ſic volente, agendas lubens ſuſcepi? 23.

Expeditur illa veritas, & explicatur particularibus exemplis.

At verò, vnde id dignoſcam inquies, an me dolere velit Deus? Actam rem agimus cùm ſæpius dicendum eſt idem. Hoc certè manifeſtum eſt velle Deum, cùm ipſo ſic omnia dirigente, ſcenamque componente, ijs me cinctum video circumſtantijs, quæ mœſtitiam ſecum ferunt. tum certè flendum eſt mihi, cum id mea ſors (tu *Partem* in tragœdiâ voces) expoſtulat, quam agendam ſuſcepi non inuitus. Deuſque mihi agendam præmeditatè impoſuit. An non à Deo eſt, quòd homo ſum? an non partes humanas, non verò Angelicas mihi agendas tradidit Deus, eaſque acceptaui? igitur omnia mihi ſuſtinenda ſunt, humana quæ fert ſors; labor inquam, defatigatio, morbi, mors: Humana hæc ſunt. Præterea non hominis tantùm generatim partes accepi: 24.

Digitized by Google

cepi; ſed huius perſonæ quam nunc gero, hoc tempore, his membris conueſtitæ, in hoc ſtatu conſtitutæ quem præfero. Rurſus ergo omnes, quæ conditioni meæ innexæ ſunt, moleſtias ſuſcepi exſorbendas, hunc hominem agere cùm ſuſcepi. Denique cùm ſolus totam fabulam peragere non poſſim, & in ſcenam tamen huius mundi cùm prodierim, alijs collegis ſocijſque adiungi me ſum paſſus, qui ſuas quoque partes & mecum & circa me, ex auctoris mente deſtinationeque peragerent. itaque & ea omnia ſuſtinenda ſuſcepi, quæ mihi ab ijs ſiue amicis, ſiue inimicis, ſiue parentibus ſiue filijs, ſiue prælatis, ſiue ſubditis, ſiue notis ſiue ignotis, ſiue malis ſiue bonis, ſiue per fas & meritò ſiue immeritò & per omne nefas euenirent. Semper enim meæ partes ſunt, alienam ſuſtinere & pati, vt meas rectè agam.

25. Hæc cum ita ſint, tunc ſic mecum ago. Amicus iſte quocum ago, hæc coniux, hi liberi, hi denique quicumque ſint homines, qui mecum in ſcenam prodeunt acturi vitæ fabulam; homines certè ſunt non Angeli, multis ſanè viciſſitudinibus, faſtidijs, vitijſque ſunt expoſiti & implexi, quibus mihi ſine dubio non ſemel officient. doloriſque non iniuſti cauſam dabunt. Rurſus amiciſſimi vt ſint, mortales tamen ſunt, morbis mortique obnoxij. Quid igitur miror aut etiam indignor, eos morte mihi eripi? an ergo immortales arbitrabar ego amicos meos, aut Angelo exiſtimabas nupſiſſe te? Sciebam inquis mortalem eſſe, at verò neſciebam hoc præſertim tempore, mortalitatis ſoluenda iura, mihique ſubtrahendum tam citò. Ain verò? neſciebas tu; ſciebat id verò Deus, ſciebat inquam & partes ſuas coniugem peregiſſe, & dolere modò debere te: vtrumque quia conueniebat & rebus tuis, totique fabulæ. Quin igitur ingeniosè partem tuam agis, & fles placidè, cùm id agas quod tibi agendum eſt, opportunè & benè? Verùm inclamas, ſenſu doloris ob iacturam iam factam vehementer opprimi tibi animum, præſtringi fauces, palpitare cor. Scio iſthæc omnia; ſed & hoc ſcias velim, ſenſum illum doloremque habere modò debuiſſe te. rationes ſi ignoro, id ſcio ita ab auctore Deo fuiſſe conſtitutum, & hoc ſufficit. Denique fit, vt tu ipſe in morbos incidas acutiſſimos: an idcirco mente perturbaberis? quaſi verò neſcires eâ lege hominem eſſe te, mortalis vt ſis vitamque morte vt terminet? id ſi compertum tibi eſt, quid ægrè fers de ſcenâ diſcedendum

dum esse, partes tuæ peractæ cum iam sint, neque te quidquam præterea agere velit totius fabulæ auctor Deus? verùm hoc sequenti Tractatu prosequendum est latiùs.

Explicatur praxis gaudendi quod doleas.

Illud itaque ingruente quocumque demum doloris sensu & materiâ, vniuersim agite Auditores. Primò quidem iudicate dolendi materiam, quæ sensum affligeret, superuenire vobis debuisse, idcirco quod sors vestra seu pars id ita ferret, clarissimèque dolorem illum in eâ fuisse expressum. Deinde voluntas illico assurgat, sorremque liberè arripiat, dicatque; Placet id modò agere, modò quod postulor. Heri hilarem peregi partem; sentio nunc mutari mihi sanguinem; rationem non examino, mutatur tamen: siue id bonorum iactura, seu inflicta iniuria, siue tetrica senectus, seu morbus ingruens, siue amicorum mors, aliusue casus afferat, parum interest. interim angi me persentisco, collidi viscera, oculos in lachrymas ire. Benè est; mutata sors est, aliæ agendæ sunt partes, ita fert vitæ scena, quæ ab hesternâ nunc est alia. itaque pro viribus agam vt benè doleam, vt benè lachrymer, vt benè ægrum agam, vti Christianum Deique cultorem decet. *Non contristemini*, inquit Paulus tantus gaudij encomiastes, *sicut cæteri qui spem non habent.* Tristitiam non excludit à Christiano pectore, aliter tamen tristem esse vult præ cæteris qui spem non habent, penitusque ignorant, in quam spem lachrymæ benè expressæ reseruentur. Bene autem exprimuntur, ingeniosèque aguntur dolentis partes, cum corpore prorsus commoto, & doloribus sensuque acri dissoluto, superior voluntas sibi constat, neque quidquam Numini obmurmurat, neque minus reuerentiæ, amorisque Deo præstat; certa, ne minimum quidem crimen committere, leniendo aut etiam euadendo dolori suo. Ingeniosius verò longè agam partes meas, si Deo calculum adiecero, si factum approbauero, si denique Deum ipsum adiurauero, in eandem me ire sententiam, ita fieri debuisse, ita factum optimè, neque me quidquam immutatum velle in re quam sanctissima tam sapientis Numinis voluntas tulit. 26. 1. ad Thess. 4.

Hoc denique est gaudere animo, cùm doles corpore. hoc est gaudere, quòd doleas: hoc tandem est immotum esse, quando mouentur omnia.

§. IV.

Digitized by Google

§. IV.

Ostenditur propositâ praxi, dolores ipsos vehementer subleuari, commodeque ferri.

27. ET verò, scire vultis, quid ea mentis tranquillitas, voluntatisque ad ferendum promptitudo allatura sit commodi? certè præterquàm quòd actus heroicus sit quàm qui maximè, ea voluntatis suæ in Deum facta resignatio, maximique prorsus meriti in rebus asperis Numini acquiescere: illud sanè præterea referetis commodi, quòd & ipse quàm plurimùm leniendus sit corporis dolor, & leuior futurus toleratu: nam vt rectè Poëta *& leue fit quod bene fertur onus*. Illud enim animaduerto, in omni corporis sensu, dolorem non tantùm existere ex eo quod extrinsecè carnem, appetitumque inferiorem animæ, afficit malo; sed & pœnam non modicè augeri, ex ipso resistendi conatu, qui à voluntate intrinsecùs adhibetur. *Praxis hæc doloris sensum multum leuabit.*

28. Certè quod si quis inuitus verberibus excipitur, non ægriùs tantùm id feret, sed & maiorem persentiscet in membris affectis cruciatum, quàm si funiculis bene intortis, toto se tergore pro suâ voluntate flagellet, carnemque contundat insigniter. Experientia manifesta est, nec ratio admodum obscura. Præterquam enim quod ictus inuito qui infligitur, suum afferat corpori contusione dolorem & sensum naturæ asperum, etiam voluntatis conatus, malumque auertentis renisus, magnam quoque in corpus ipsum vim infert, & membrorum, cerebri imprimis, intestinorumque compressionem. corporis autem compressio, dolor corporis est. Sanè longè acrius gustum afficit amara potio quam inuito ingeris, præ eâ, licet amarior sit, quæ voluntate tamen imperante, è iudicio medici præscribentis sumitur; quamque malo tuo necessariam quòd iudicas, volens potas. Hic enim solus gustus amarori se opponit, & vnica tantum affligitur animæ potentia, quæ quidem in palato est, cuique per potionem malè est. At verò inuitus præterea cùm est animus, etiam voluntati sua infertur vis, quam cùm auertere pro viribus conatur, clarum iam est duas concurrere auersiones. Natura verò *Exponitur duplex in corpore pœna, quæ ex duplici causâ oriatur.*

ſuum effectum obtinere cùm non poſſit, neceſſariò duplex iſthic dolor eſt; carnis vnus, quem pœnam voca; mentis alter, qui propriè eſt dolor. Habet hoc autem omnis dolor animi, vt carnem quoque cui immoratur, ſemper pœnâ afficiat. duplex igitur in eo qui inuitus patitur, eſt pœna; prima quam extrinſecùs malum adfert; quam vero mentis malè corpus afficientis dolor ingenerat, ſecunda; eaque haud paulò eſt primâ difficilior.

Vnâ ſemper tollet hac praxis.

Id ergo non in hôc quem propoſui ſolùm, ſed in omni qui 29.
corpus affligit dolore comperies; quòd ſi libero lubentique animo à ſuperiori voluntate, cuius liberum eſt arbitrium, à Deo acceptetur, illico ſenties magnam tibi doloris partem abſtergi & minui. illam enim tantummodo pœnam perſentiſces, quam tibi extrinſecùs immiſſum malum, malaque ſanguinis infligit conſtitutio; ab illâ tamen futurus liber, quam corpori ſuo immiſſurum erat, voluntatis inuitæ renitentiſque luctamen. Adde quod voluntas prompta, & ad heroicum obfirmata facinus (heroicum autem eſt pati fortia) ſpiritus etiam corpori ingentes ſuggerat & ſufficiat, quibus dolori perferendo caro fiat par, imo & ſuperior.

Imo ſæpè vtramque.

Quid, quòd & tanta poſſit eſſe hæc voluntatis confirmatio, 30.
cumque Diuinâ conformatio tam præclara, gaudium verò exinde tantum, eo quòd ſe videat mortalis homo Diuinæ fieri Prouidentiæ inſtrumentum, ſanctiſſimamque in ſe compleri Numinis voluntatem; vt non modica lætitiæ tam iuſtæ pars, ex animâ in corpus ipſum redundet, non ſine deliciis etiam liquidiſſimis? Quid, quòd ea mentis tranquillitas, doloris ſenſum aut emolliat, aut etiam penitus auferat ſæpè numero? Certè nemo id mirabitur: cùm non rarò videamus etiam in chariſſimorum parentum obitu, hæreditatis adeundæ præconceptam ſpem, dolorem à naturâ aut infligendum auertiſſe, aut emolliiſſe iam inflictum. Fluunt ad cadaueris conſpectum lachrymæ, & ad hæreditatis memoriam ridet animus. Fletur quia ſic moris eſt, & quia pudori ſit non flere, vbi tam iuſta eſt recenſque flendi materia: interim quia mortem vt ſibi proficuam approbat, ſuauiter fluunt lachrymæ, patiturque dolorem ſanè percommodè. Id verò ſi poſſit hæreditate peritura confirmatus animus, tantumque in corpus habeat imperium modica illa ſpes, & ex ſpe nata lætitia; quid quæſo non poterit diuino Numine plena mens, obfirmataque

Digitized by Google

que Dei, quæ in ſe peragitur, ſanctiſſimâ voluntate? Riſum ſanè & cachinnos eam cogitationem, in diſſectis vſtulatiſque corporibus, media inter Tyrannorum tormenta excitaſſe, dudum nouimus. Sed rara hæc ſunt, & nonniſi ingentis virtutis præmia. Quod ſi verò ea mentis cum Diuinâ conformatio, dolori tuo tantam viciſſitudinem non faciat, vt penitus eum abſtergat; illud certè experieris liquidò, non exorbitaturum mœrorem tuum: quippe qui afflicturus ſit in pondere & menſurâ: eoſque tantum excitaturum motus, qui facilè ad æqualitatem tranquillitatemque priſtinam reducantur.

§. V.

Declaratur quo pacto, tuo ſtatu contentus licet ſis, poſſis nihilominus incommoda tui ſtatus auertere, imo & ſtatum ipſum quandoque cum feliciori permutare.

31. TAndem exponenda eſt quædam difficultas, & in ſpeciem non leuis, quam credo iam ſæpius mentibus veſtris obuolutam. Id enim ita cum ſit, omnibus nempe quæ in me, & circa me aguntur, etiam ijs qui naturam ipſam atterunt & fortunam labefactant doloribus, aut malis acquieſcere debere me: illud illico in mentem venit, curam omnem me debere deponere, neque aduerſa euitanda, neque verò procuranda quæ proſint. Voluntati enim Diuinæ ſtandum eſt, eique totum me debeo committere, tranquillus vt ſim. Itaque ſi æger ſum, medicinæ reijciendæ ſunt mihi; ne ſi æas morbo adhibeam, præter voluntatem Dei valeam, ægrum eſſe me qui voluit. Minùs longè filiorum, aut parentum, aut coniugis ægritudini mederi poſſum, cùm non niſi ex Dei mente valeant malè; adeoque neque meis, neque alienis malis ſubſidium ferre potero, cùm nemo niſi ex Dei deſtinatione pauper ſit, nemo miſer. Quid ſi ergo domum flamma corripiat, an aquam reſtinguendis ignibus afferri patiar, quos ſcio, non niſi volente Numine, abſumere ea quæ contingunt & corripiunt? Inuolent ergo, vt publica tangamus, in Prouinciam infeſti hoſtes, cuncta deuaſtent, & ruinam patriæ molian-

Exponitur difficultas.

tur; certè complicatis manibus conſpiciendum id eſt, nec arma

Digitized by Google

ſtringenda, ne Dei voluntati, cuius hæc omnia geruntur arbitrio, maleferiati nos opponamus. Rurſus nec opes parandæ ſunt mihi, nec domeſtica promouenda res, nec dignitates procurandæ, nec verò etiam vllum facinus heroicum audendum eſt, nec quidquam agendum virtutem quod commendet aut litteras; ne per hæc è ſtatu, quo contenti eſſe debemus, ad altiorem euecti, aliud ſimus, quàm quod nos Deus eſſe vult. Quin imò, nec ſcelera poterimus auertere, nec criminibus modum ponere, nec æternæ damnationi quemquam eripere, nemo enim niſi Dei voluntate inferni ignibus addicitur: tam ſanctæ verò voluntati obſiſtere, nefas ſit.

Duplex in Deo volendi modus ſeu voluntas.

32. Multa hîc congeruntur, quæ facilè tamen erit componere, ſi duas, vt ita dicam, voluntatis ſpecies, ex Sanctorum Patrum Theologorumque omnium mente, in Deo eſſe attentè conſideremus. *Abſolutam & antecedentem*, primam vocant; *conditionatam & ſubſequentem* alteram indigitant; & rectè, vt quæ conditionem poſitam ſubſequitur. Prima voluntas à ſe ſola eſt, nullamque rationem habet cur ſit, niſi ſeipſam. Hâc vult Deus quæcumque vult, tantùm quia vult, liberumque ei eſt velle. Hâc voluntate voluit hunc mundum eſſe, hunc ſolem, hanc lunam, hos cælorum orbes, hunc ignis calorem, hoc aquæ frigus, & quidquid fert natura neceſſariò: rurſus hominem mortalem eſſe, peccatores ignibus addici, in ſtatu gratiæ decedentes æternis, & quæ ſupra naturam ſint, præmijs condecorari. Antecedentis ea, & abſolutæ in Deo voluntatis ſunt decreta: nihil enim quod Deum ad tam ingentia condendum placita permoueret, anteceſſit. Voluit hæc quia voluit; & quia voluit, idcirco ſunt. Huic voluntati ſeſe opponere, aut impium eſt, aut certè temerarium. Impium eſt, nolle Deum decreuiſſe, exempli gratiâ, pijs æternam gloriam præſtare, impijs æternas pœnas: ignem verò manui applicare, & nolle vt adurat, eſt prorſus temerarium. Hâc itaque voluntate Deus vult quidquid in rerum naturâ eſt, & ab ipsâ naturâ rerum dependet, aut fit.

Prima antecedens.

Huic nihil poteſt reſiſti.

Altera ſubſequens.

33. Altera voluntas Dei conditionata eſt, & à libero Angelorum, Hominumúe pendet arbitrio. rectèque *ſubſequens* dicitur, eo quòd libertatem hominis ſubſequatur; nec quidquam vult, niſi poſtquam liberi arbitrij actus, Voluntati Diuinæ modum motumque poſuit. Hinc licet voluntate antecedente decreuerit Deus,

Digitized by Google

Deus, ſceleribus immortuos æternis flammis addicere, Iudam tamen damnare noluit, antequam tam infauſtâ morte perituram cognoſceret: mors autem tam infelix, ex Iudæ peruicacis libero pendebat arbitrio. Ab hôc igitur Dei damnantis voluntas ſtetit: Iudæque voluntatem impiam, conſecuta cum ſit eum damnandi in Deo voluntas, rectè dicitur ignibus æternis addictus impius, voluntate Dei *ſubſequente* & *conditionatâ*, non verò *antecedente* & *abſolutâ*. Sic ſanè voluntate abſolutâ ignem vrere vult Deus; tuam autem manum vſtulari non vult, niſi aut tu tuo, aut alius pro ſuo arbitrio, eam ignibus applicuerit.

34. Ne itaque id dixeris, vllius damnationem velle Deum, adeoque ſceleribus obſiſtere te non poſſe, ne voluntati Diuinæ obſiſtas. Non enim id vult, niſi voluntate ſubſequente ſcelera, & quam ſcelera ipſa quaſi per vim Deo extorſerunt; mauult enim Deus ea nolle. Certè mauult non eſſe crimina, per quæ ſolummodo fit, vt damnationem ſcelerati velit. Sic ſanè & iudicem videmus nolle cuiquam pœnas infligere, niſi poſtquam reorum facinora puniendi voluntatem expreſſerunt.

35. Huic ergo ſubſequenti & conditionatæ voluntati non *poſſumus* tantùm ſed & *debemus* ſæpiſſimè nos opponere. *Debemus*; quoties ipſa conditio, quæ talem in Deo voluntatem induceret, abſurda eſt aut turpis, aut etiam multò magis ſi ſcelerata, quòd quidem nimis eſt manifeſtum. Teneor enim cauere ſcelera, vt Dei mea ſcelera puniturí, ſubſecuturam voluntatem impediam, vt ne ſit. *Poſſumus* autem eidem obſiſtere, quàm diu pendet conditio ſubſecuturæ voluntatis Diuinæ, neque nobis adhuc conſtat Deum id prorſus velle.

Huic ſæpe debemus reſiſtere, poſſumus vero ſemper quamdiu pendet conditio.

36. Neque enim ſi rectè attenditis *ſubſequens* illa Dei voluntas, legem vllam homini imponit aut imperium. Quamuis enim Dei voluntas abſoluta ſit, vt ignis naturæ ſuæ relictus, proxima quæque adurat: & rurſus, quamuis voluntate liberum tuum ſubſequente arbitrium, manum tuam amburi velit, eam flammis ſi ingeſſeris; an tamen, manum flammis te ingerere, dices eſſe ex mente Dei? minimè quidem. Rurſus, certum id eſt Deum velle mori te, ſi cibum nullum alendo corpori vis ſumere; neque ſi æger es, curando medicinam. An ideo cibos omnes potes reijcere, medicinaſque aſpernari; & cauſari interea, Dei voluntatem eſſe mori te? Sine dubio pauperem, egenumque te vult eſſe Deus,

Probatur inductione.

Digitized by Google

Deus, rebus tuis si non attendis, si deses sis, si lucro honestè non attendis, si operi non instes, si omni rei domesticæ curâ abiectâ, res tuas abligurias. an verò voluntas illa desidem te vult, aut vllam pigritiæ necessitatem imponit, aut res abliguriendi dat imperium? Quin imò contra, alia omnia voluntate absolutâ cupit Deus, imò & imperat. vult certè conseruari vitam, procurari filios & rem domesticam; peculij curam geri, eique conseruando per bonas artes allaborari.

Pendetque tem conditio, quamdiu res non est peracta aut desperata.

At inquies, tandem erit aliquando voluntas Dei vt moriar, 37.
mortalis cum sim. Fateor; atque huic voluntati obsistere minimè possum, absoluta cum sit; neque possum nolle mortalis esse, aut nolle vmquam mori; sic est. Verùm cum rè ipsâ mori me nolit Deus, nisi multæ conditiones præcesserint, quæ quidem aut à malitiâ hominum iniustè me inuadentium, aut à negligentiâ imperitiâue medentium, aut à meâ incuriâ, aut etiam intemperie, alijsque aëris, aut loci, aut temporis, aut ciborum circumstantijs dependent; certè eas quantùm possum, cuitare, maloque debeo medelam facere, ne mori me velit, voluntate circumstantias has subsequente, Deus. Nam de voluntate eius absolutâ in me complendâ, minimè adhuc constat: conditionatam verò, licitum est, imò debeo sæpè interuertere. Tam diu verò conditionata est mihi, quamdiu res pendet, quamdiu malum auerti potest, quamdiu sese aperit non absurda euadendi spes, aut quamdiu rei quam modestè expetimus, non est desperata consecutio.

Hinc sanè liquidò consequitur, quamdiu vita superstes est, 38.
Dei voluntatem esse eam vt conserues, eaque adhibeas vitæ sustentandæ adminicula, quæ recta ratio naturaque ipsa, adhibenda docuerit. Quamdiu domus ardet; voluntas Dei est, vt igni extinguendo aquam congeras. Quamdiu causa in foro agitur; vult Deus vt vndique patronos conquiras, iusque tuum vt propugnes. Quamdiu opes suppetunt; honestè & lautè familiam vt alas, mens Dei est. Quamdiu arma, viresque Reipublicæ ad manum sunt; arma stringi, & pro aris focisque decertari, prorsus est ex Dei voluntate. At verò cum perdita est patria, cùm defluxerunt opes, cùm lis euicta est, cũ domus deflagrauit, cùm morbo membra prostrata, tum vero voluntate absolutâ Deus vult rem sic esse, prout est.

Hoc

Digitized by Google

39. Hoc eſt, inquies, quod dicebam modò, igitur tum ſanè cùm ægritudo corpus occupat, medicinam malo adhibere eſt nefas: etenim tum ſaltem voluntate abſolutâ ægrum me vult eſſe Deus, cùm æger ſum. Neque rurſus ſi egenus ſum aut plebeius, diuitias, aut dignitates conſequi liceat, imo ne oblatas quidem admittere: egenum namque & plebeium eſſe me vult Deus, egenus plebeiumque cùm ſum. Capio quod opponis; verùm necdum tu me capis. Fateor igitur, hodie ſi lecto affigor, febribuſque vrgentibus toto corpore contremiſcam, eam eſſe mentem Dei, vt hodie ſic langueam: ei igitur acquieſco, ægri partes modò agam, quia modò id vult Deus. At quid ſcio an etiam velit Deus die craſtino ægrotare me? fortè vult, forte etiam non vult, multùm hic iuris habent conditiones, quas aut ponere aut non ponere, in libero eſt hominis arbitrio conſtitutum. Si namque medicamenta morbo leuando apta adhibuero, voluntas Dei ſubſequens erit, meliuſculè vt habeam cras. Sic licet pauperem te hodie velit Deus, nec vllâ dignitate ornatum, id certè ignoras qualem te poſt annum volet: id enim rurſus à plurimis circumſtantiis dependet, quarum multæ in manu tuâ ſunt.

Quâratio ne quis poſſit adhibere medicinam, & tamen cõtentus eſſe quod ſit æger.

40. Id itaque ſufficit, vt in quocumque demum dolore, aut miſeriis conſtitutus, abſolutæ Dei voluntati acquieſcam, approbemque hodie talem me eſſe quod voluerit: curam tamen omnem adhiberi patitur, vt difficultatem illam impoſterum euadam. Contendam itaque neruos omnes; ſic tamen vt craſtino die conqueſturus non ſim, ſi peractis omnibus, cras morbum illum aut moleſtiam non diſcuſſero; tum enim mentem Dei eſſe ſciam, vt ægrotem etiam cras. Non tamen adhuc animos deſpondebo: cùm enim nihil mihi conſtet de perendino, rurſus cras morbo in perendinum diem diſcutiendo medicinas conquiram; ſic alter ibit & alter dies, imo & menſes & anni: acquieſcam ſemper moleſtiæ præſenti, quam patior; futuræ verò depellendæ quæram adminicula, idque quouſque res peracta non eſt, aut conclamata. Conclamata verò cùm res fuerit, conclamatam eſſe facilè patiar, & mei ſecurus acquieſcam Deo.

Exponitur clarius.

41. Atque ex dictis manifeſtum iam fit, quo pacto meo ſtatu, etiam quem mihi proprium fecit Deus, contentus eſſe poſſim, & ea agere quæ ad maiores mihi opes, dignitateſque comparandas gradum faciant, & verò etiam extollant. An non id eſt ſtatui

Applicatur aliis hominũ negotiis hac doctrina.

ſuo non acquieſcere? minimè verò. Neque enim iſte ſuâ quamuis tenui, & modeſtâ contentus non eſt, ad quem nihil tale meditantem aut opinantem, lauta ex inſperato, amici beneuolentiâ deuoluitur hæreditas. Non is paupertatem cum diuitiis commutat, ſed mutatur. Aliud longè eſt velle mutare ſtatum, & eſſe quod non es; aliud tauente fortunâ à Deo in alium tranſponi ſtatum, & fieri quod non es. Aliud eſt velle fieri diuitem, aliud diuitem fieri aut eſſe. Illud condemnat Apoſtolus, hoc verò Dei beneficium eſt; vti non anxiè nimiumúe exoptandum, ita cùm obtigerit, reiiciendum minimè. *Diuitiæ itaque ſi affluant, nolite cor apponere*, vti grauiter monet Pſalmiſta, manus tamen apponite, vt eas cum gratiarum actione accipiatis; læti cum affluxerint, non tamen magnopere turbandi, ſi Deo volente rurſus efluxerint. Itaque bene agite, res veſtras prout ratio Deuſque exigit procurate, mercimonia inſtituite; litteris operam date, virtutem domi militiæque explicate; ea agite quæ digna ſint fauore & præmio; & ſi opes dignitateſque pro re bene actâ, Principum beneuolentiâ, aut Reipublicæ conſenſu, affluxerint; ſcitote non ſtatum mutare vos, ſed vos in ſtatu à Deo mutari, qui id tibi rebuſque tuis conducturum cenſuit aliquod ſi ſtatui tuo adiiceretur incrementum. Verùm cùm immutat fortunam Deus, magna tibi ſit imprimis cautio, ne fortuna immutet te. Neque ita velis eſſe quod es, vt nolis ſi Deo ſic videtur, rurſus eſſe quod fuiſti.

Adhibẽda ſunt negotiis procurandis media, ſucceſſus vero rei relinquendus Deo, eũ approbãdo quiſcunque fuerit.

Itaque vt tranquillô ſemper ſis animô, etiam cùm totus in agendis rebus es, numquam de bono, fortunatoúe rei quam præ manibus habes ſucceſſu, multùm ſis ſollicitus. Tu adminicula cuncta ſummo ſtudio confer, eaque ad rem quæ faciunt ſedulus adhibe, euentum verò rei, Deo relinque, approbaturus quidquid obtigerit. Illud ergo penitus vobis præfigite, perinde vobis fore ſiue causâ cadatis in foro ſeu ſuperiores euadatis; dignitas aut matrimonium quod ambitis, felicem habeat ſucceſſum an infelicem; lucrum mercibus ſuccedat aut iactura; ægritudo ex æquo placeat cum bonâ valetudine; neque mors cùm obtigerit, magis diſpliceat quàm conceſſa vita. Hæc inquam omnia, aliaque his non abſimilia, dum animi æquabilitate complanaueritis, tum verò manum operi admouete, adminicula cuncta quæ recta ratio Deuſque ſuggeſſerit, rebus veſtris agendis conquirite: hæ veſtræ 42.

Digitized by Google

ſtræ partes ſunt. euentum vero procuret Deus, & verò procurabit is, è re tuâ. Neque quid tandem tibi futurum ſit anxius inquiras. Dei id munus eſt & futura diſponere,& vero etiam te celare. Rectiſſimè dixit Poëta.

Horatius.

Prudens futuri temporis exitum
Caliginoſâ nocte premit Deus:
Ridetque, ſi mortalis vltra
Fas trepidet. Quod adeſt, memento
Componere æquus.

Hoc tu age modò, quod à te modò requirit Deus. Futura componere Dei eſt, tuum vero componere præſentia, & præſentibus acquieſcere. Quid igitur futuris tantopere angeris? quid de valetudine futurâ ſollicitus, quid de dignitatibus obtinendis totas noctes agitaris? quid filiorum futura conditio te excruciat? Quod adeſt, memento componere; compone inquam mentem tuam, in manu tuâ id eſt, futura diſponere, non eſt. *Permitte*, itaque *Diuis cætera*, ſed teipſum præ cæteris permitte. Fortunam eluctari non potui; ita ſit, bene eſt, factum bene: ſpe dignitatis acquirendæ excidi; ita ſit, ita fieri debuit: fauor omnis interceptus eſt; factum bene; morbos ſuperare non eſt datum; longè mihi melius eſt ægrotare me. Mors denique iam inſtat, neque vllâ arte eius potui tela ſuperare; moriamur certè cum tempus eſt, numquam opportuniùs morituri, nihil habeo quod opponam.

Pſal. 4. *In manus tuas* igitur *commendo ſpiritum meum.*

Digitized by Google

TRACTATVS XV.

Iustorum animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori, & æstimata est afflictio exitus illorum; & quod à nobis est iter, exterminium: illi autem sunt in pace. *Sap.*3.

Beati mortui qui in Domino moriuntur à modo iam dicit spiritus vt requiescant à laboribus suis. *Apoc.* 14.

Ostenditur quod is qui statu suo contentus est, etiam morti, & mortis hora, & mortis modo penitus debeat acquiescere & lætus mori.

PROOEMIVM.

AD vada tandem, dum littus legimus, latentesque syrtes impacta est ratis. Hîc definendum est facto naufragio. Totum iam Diuinæ Prouidentiæ pelagus emensi, propiora terræ littora dum radimus humanis intenti rebus, scopulis licet cunctis benè feliciterque superatis, ecce tibi in arenas conijcimur incauti; nauis sentinam trahit, fatiscit carina, dehiscunt latera, rota ratis machina dissoluitur, & in partes abit. Actum est; perimus. In arenâ, hoc est, in sepulchro stamus: & quod miserrimum est, nullum datur in hac arenâ consilium. Ergo moriendum est? video sanè. Fatiscente corpore *spiritus meus attenuabitur, dies mei breuiabuntur, & solùm mihi supereſt sepulchrum.* Iob 17.

Hic mihi iam videor, omnium vestrum vultus, animosque in diuersa mutatos aspicere; & vt in communi naufragio fit, video

Digitized by Google

deo plerosque mortis instantis memoriâ impallescere, nec satis sibi iam constare animos infractos metu. Quid, quòd & in Nauarchum ipsum, sapientissimum licet nauis directorem, fremat tumultu & mortis imminentis metu pallida insurgat nautarum colluuies, omniaque vectores clamoribus repleant? Nauarchum impetunt, Nauarchum accusant, Nauarchum deposcunt, oculisque in morte iam natantibes obliquè notant. An hæc est eius, nobis adeo commendata peritia? hæccine tota ars est, nauim in vada impingere; totumque pelagus feliciter emetiri, vt tandem in arenâ pereamus? huc denique omnia consilia recidêre, ad hoc tota composita est fabula, vt portus sepulchrum sit, & nauigationem omnem finiat naufragium, vitæque fabulam claudat mors? Quis ad ista non exhorreat? quis se pelago tam infausto securus credet? quis huic gubernatori se committat? denique quis lætus nauiget, quem tam horridus portus manet?

Sed quæso, quisquis es, Gubernatori conuitium ne fac, scio penitus eum nec in naui dirigendâ errasse, nec verò errare potuisse. Hoc iam sæpiùs planum fecimus. An verò tam infeliciter nauigatum esse, tamque malè tecum actum existimas, in partes diffracta nauis quòd dissilierit, cum nihil vlterius enauigandum restaret? naufragium tu vocas, ampliùs nauigare nec debere, nec posse: hoc certè, si rectè rationem tenes, quietem voca. Arenam cui adhæres, sepulchrum dum nominas, opinionibus agitaris miser: opinionem corrige, & quod sepulchrum per inuidiam appellas, illico portum dices. Portum verò, & quidem tibi fortunatissimum cum credideris, Nauarchi industriam, quam metu nimio perterritus nunc incusas, summâ tuâ voluptate admiraberis & adorabis. Dei itaque partes defendendas suscipiamus, & detrahamus morti laruam, quæ infantibus & ignaris metum facit.

Digitized by Google

§. I.

Ponuntur quatuor rationes, ob quas mors vulgò habetur terribilis.

Querela circa mortem.

EX metu mortis querelæ exiſtunt omnes. Audiamus itaque in morte metuendum tantopere quid ſit. Videò enim nos nobis ipſis timorem facere, eumque vt vulgò in rebus terribilibus fit, nobis inuicem affricare; & quod peſſimum eſt, metus in manus dare longè ſupra verùm auctos, augendoſque cum deinceps tradentur alijs. Nam vt præclarè Seneca: *Multa de illâ* (nempe morte) *credimus; multorum ingenijs certatum eſt, ad augendam eius infamiam.* Dic igitur, amabo; quid in morte eſt, quod tantopere exhorreſcis? 1. Sen. ep. 83.

Primò, quia naturæ contraria.

Mortem ipſam, inquies, imprimis. An non eam natura exhorreſcit? an non fortiſſimus quiſque ad eius conſpectum trepidat, totoque corpore contremiſcit? Quid demum in mundo eſt terribile, ſi mors non eſt? Nemini parcit, omnes impetit, nec precibus exoranda, nec flectenda blanditijs, nec fletu lachymiſque emollienda. Interim vitâ nos ſpoliat, quâ quidem nihil habemus iucundius, nec verò etiam pretioſius: charorum nos conſpectu priuat, inter quorum luctus & ſuſpiria, eheu, per vim abripimur; clauduntur oculi quibus gratiſſimam hanc lucem aſpeximus; diſſoluitur iucundiſſimus, ſtrictiſſimuſque animæ corporiſque nexus; & tandem diffluente per tabum carne, horridum fit intuentibus ſpectaculum, corpus hoc quod circumgerimus; diſſolutaque membrorum compage nihil mihi reſtat in hoc orbe: omnia erepta ſunt, & lux & vita, & chariſſimorum conuictus, & coniugis blanditiæ, & filiorum grati vultus, & principum fauor, & clientum obſequia, & ciuium applauſus, & diuitiarum commoda, & ædium amplitudo, & conclauium ornatus; omnibuſque ſpoliato *ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum*; iſthic in vermes diuidimur. An non hæc ea ſunt, quæ pauorem meditanti meritò incutiant? & tamen hæc facit cruda mors. 2. Iob 17.

Secundò, quia incerta quoad

Iam verò ſi ſtata eſſent quædam moriendi viuendique tempora, aliquid fortaſſis inde ſolatij haberetur: componere quiſque 3.

Digitized by Google

que posset res suas, domui consulere, & pectus futuræ morti obarmare. At prout iam res agitur, vti nihil certiùs morte est, ita nihil mortis horâ est incertius: incautos occupat & importunè; nec adolescentiæ florentis annos curat, nec senum necessaria consilia, nec studia virilis ætatis: cùm quis in rebus agendis totus est, cùm fluunt ex voto omnia, & ad maiora fors gradum facit; inijcit eheu crudeles manus, ad preces omnes surda mors, & media inter negotia spiritum intercludit, omnemque intercipit cum vitâ spem. Horridam sanè rem, semper viuere expositum morti, & ne momentum quidem habere securum!

tempus, & sæpè intempestiua.

4. Quid, quòd & moriendi modus, sæpè, imò semper sit terribilis? nam si subitò à morte occupamur, quid terribilius quàm momento vnico, & ex insperato, esse definere? lætum viuere, ridere, iocari sæpissimè, & dicto citiùs euanescere: nullâ re compositâ mori, domumque totam nihil tale opinantem, in luctum gemitusque abire? Quòd si pedetentim mors hominem aggreditur, Deus bone! quot non morbi, quæ non ægritudines, quæ fastidia, quæ insomnia, quot capitis dolores, quæ neruorum contractiones, quæ membrorum omnium luxationes expectandæ non sunt, quas tandem sæua mors excipiat?

Tertiò, terribilis in modo.

5. Denique quod mortem maximè timendam facit, est alterius vitæ, felixne futura sit an infausta, nimiùm heu timenda incertitudo. De totâ deinceps æternitate agitur; ab illo pendet articulo, æternùm beatus futurus an sis, an æternis cruciatibus addicendus. Cui non arrigantur pili omnes, sedulò tam ingens momentum consideranti? cui non collidantur præ horrore viscera? Quòd si de felici morte securus, felicitatem æternam sibi quis posset meritò polliceri, esset quod naturæ opponeremus solatium. Iam verò & mori, & importuno mori tempore, & modô etiam mori perquàm dolendô & molestô, neque scire interim an finis hic miseriarum, æternarum, non sit initium; hæc certè singula & omnia, morti etiam præmeditatæ, faciunt vt impallescam.

Quartò, incertitudo vitæ æternæ, quæ à mortis articulo nihilominus dependet.

§. II.

Digitized by Google

§. II.

Verùm si contentus sis humano statu, etiam mortalis esse debes, & velle mori.

Si homo esse vis, debes velle esse mortalis.

VT his alijsque querelis faciam satis; illud inprimis inquirendum est mihi, an cum homine agam, ân cum Angelo? Cum homine inquis. Rursus id interrogo, an hominem esse pœniteat te, an verò tuo statui acquiescas? Acquiesco, inquis; planè & verè. Hoc si ita sit, quin conditione humanâ contentus es, & lætus quòd homo sis? Ideo autem si lætus sis, iam certè dolere non potes mortalis quòd sis: hoc enim est hominem esse. Sin tandem mortalem te esse non doles, non video sanè, mori mortalem, ægrè ferre quô pactô possis. Immortalem si te esse censeres, aut falsis licet inductus rationibus, id tibi tamen vel falsò persuaderes, tum certè non mirarer te conspectâ morte conqueri. At verò, cum eâ conditione natum te scias, tandem moriendum vt sit; quid tandem fieri id miraris, quod aliquando factum esse oportuit, & factum vis? 6.

Si immortales sint homines, Deus hanc orbem male condidit.

Audi: aut humanam eam esse conditionem, vt mortalis sit homo, immortalis qui creari poterat, necesse est ægrè ferre te; aut sanè non video, quî molestè ferre possis mortem, qui communem moriendi subijsti conditionem. Non enim eò te insaniæ deuolutum reor, vt qui omnia sapientissimi Numinis decreta comprobasti hactenus, hominem nihilominus immortalem condi debuisse, præfractè velis contendere & mordicus etiam tenere. Nam præterquàm quòd supremæ Dei auctoritati, sanctissimæque voluntati ingens impingatur iniuria, quasi non rectè quidquam voluisset is, in cuius manu erat quidlibet velle, & verò etiam *Omnia quæcunque voluit fecit*: Sanè si hominem immortalem condiderit, omnia quæcumque iam fecit non benè voluit; & quæ malè voluit, disposuit etiam pessimè. Quid enim? nonne hanc, quam incolimus terram, humanæ habitationi destinato consilio creauit Deus? Iam verò, immortalem esse hominem si contingat, quis non videat errasse Deum, tertamque condidisse quæ tantæ hominum multitudini, nec alendæ, nec 7.

verò,

Digitized by Google

verò etiam capiendæ futura ſit par? Quòd ſi enim omnes quotquot fuerunt homines (immortales quos tu vis) hodie viuerent, quantum quæſo, quamque innumerabilem multitudinem conſtituerent? eam ſanè, cuius numerum nulla humana mens poſſet complecti. Rationes tene ſi potes: aliquot tantum annorum ſeriem computatam dabo, eamque non totum genus humanum complectentem, ſed partem tantummodò. Certè admiſſis quibuſdam hypotheſibus, quas fœcunditas primorum hominum penitus credibiles facit; his nempe; quod Adam viginti annis genuerit liberos viginti, mares decem, decem fœminas. His verò & deinceps aliis qui ab his deſcendunt, vt ſinguli proles viginti gignant, decem mares, fœminas decem, dentur anni quadraginta. demonſtrat certè & bene Tacquetius noſter, anno ab Adam ſexcenteſimo, vigeſimo, iam datos orbi, hominum viginti mille milliones millionum. Qui verò viginti annos, viginti liberis generandis credit non ſufficere, meminerit etiam patres illos primos, non ad quadrageſimum ſolum annum, ſed & ad ducenteſimum, trecenteſimum, & quod excurrit, genuiſſe filios; qui tamen omnes, ſine dubio longè quàm numerati plures, in computum non ſunt deducti. Cogitate iam ſi poteſtis quot myriadum millionum ab anno orbis 620. ad hæc vſque tempora per quinque mille nonaginta ſex annos hominum facta ſit adiectio. Denique eos etiam ad calculos reuocate, qui ad finem vſque mundi procreandi ſunt homines: ſubductiſque rationibus, illud tandem edicite, an terra ſuſtentandæ tam ingenti multitudini poſſit ſufficere, aut commodæ habitationi locum dare? Certè non poſſet. erratum itaque à Deo foret turpiſſimè, immortales ſi ſint homines, neque locum venturis moriendo cedant: totaque amplianda erit terræ machina, & ſpatia habitationi commodæ explicanda.

Tacquet in Arithmetica pract. l. 5. c. 6.

8. Rurſus immortalem ſi volebat hominem Deus, non ea, quâ nunc eſt, corporis conſtitutione efformandus fuerat, non eâ, quâ nunc, temperie ſubigenda membra, non tot tamque inter ſe pugnantes humores committendi; ex quorum ſolâ luctâ corpus atteri, vires minui, ſenſimque diffluere eſt neceſſe. Peccatum hic itaque rurſus fuit, longeque ab hâc alia condenda fuerat natura. An verò tam impudens ſit quiſquam, vt hoc de ſapientiſſimâ illâ Mente cogitare audeat, crimineturque, omnia

Imo & corpus humanum.

propter hominem qui fecerit, in homine isto condendo tam turpiter erraſſe? Abſit ſanè à piis modeſtiſque auribus tam atrox blaſphemia: quam modò non oppugno, ne actum ſæpius, iterum agam.

Non ferret homo finis damno animæ, immortalitatem ſui eripiat.

9. Ego certè Diuini Numinis Prouidentiam ſupplex adoro & veneror, mortalem me quod fecerit. Id ſanè rebus meis video prorſus conducere, vt Deo mortalem me miſerumque planè ſubiiciam, quem fortaſſe per impudentem arrogantiam non agnouiſſem immortalis. Neque hâc in parte eſt quod ſibi quiſquam blandiatur, vt ante me dixiſſe memini: primi enim Parentis noſtri exemplanimis clara ſunt & domeſtica, quàm vt nos blandè palpemus. Scitis quid egerit, refractarius Deo & contumax: & tamen mortalis erat. Neque alia ſibi fingat infauſti Patris peior proles: mortales eſſe debuimus, & quidem miſeri; ne nimiâ felicitate turgidi, æternas miſerias æternorum incurij nobis conſciſcamus. quod quidem longâ ratiocinatione nuper confecimus. Tract. 8. §. 5.

Vita noſtra eſt miſerrima: remedium miſeriarum mors.

10. Iam id ago. Mortalis homo cum ſis, miſeriiſque vndique expoſitus; cur tu mortem tantopere accuſas, cur vitam homini iucundiſſimam eripere conquereris, cùm potius malorum omnium vna mors remedium ſit & finis? Certè ſi rem accuratè expendimus, beneficium eſt maximum à Deo homini præſtitum, vt miſer eſſe cum debuerit, non tamen ſit ſemper, neque adeo diu. Quis enim ſanæ mentis protrahere, imo & trahere longæuam vitam cupiet, vltimæ ſenectutis preſſius incommodis, toto reſolutus corpore, ſibi grauis terræque pondus, cui vix aliud ſit hominis ſuper, quàm quod viuat? niſi fortè id etiam vis, vt è graui ſenectute, repentè ad iuuentutis vigorem priſtinum redeas, iterumque futurus puer, vt iterum atque iterum incaneſcas. At quis non videat naturæ leges interturbare te, aliumque atque aliud eſſe te velle, quàm quod es modò?

11. Et verò tu qui tibi vitam, rem omnium chariſſimam, nulloque pretio æſtimandam eripi per mortem doles; dic amabo, an adeo iucundè viuis, vt pro vitâ tuâ tam præfractè ſtes, vt nunquam mori placeat? vitam præteritam aſpice, præſentem contemplare, futuram proſpice; omnibuſque ritè expenſis, dic obſecro, quid adeò dulce habeat hæc triſtis vita, quid amabile?

Tâ ſumma miſeri, vt amemus

12. Hoc enimuero ſtupendum eſt; nemo non de vitæ ſuæ genere conqueritur, eâ cum datur frui; & nemo non dicit iucundiſſimam,

Digitized by Google

mam, cùm vſus tam malæ rei morte eripitur. Mundum amaritudinibus plenum ingeminamus, inconſtantem, infidum, perfidum, vbique lachrymarum eſſe materiam, dum viuimus inclamamus: dum mors medicinam tanto malo facit, vice versâ mundo inhæremus, mundum complectimur, totamque iraſcendi vim, in mortem conuertimus; illam ferocem, illam aſperam, illam inexorabilem, illam malorum omnium maximum eſſe conuitiamur. Miſeros nos inquit Gregorius. *Ecce iam mundus in ſeipſo aruit, & in cordibus noſtris floret: vbique mors, vbique luctus, vbique deſolatio; vndique percutimur, vndique amaritudinibus replemur: & tamen cæcâ mente carnalis concupiſcentiæ, ipſas eius amaritudines amamus, fugientem ſequimur, labenti inhæremus. Aliquando nos mundus delectatione retraxit à Deo; nunc tantis plagis plenus eſt vt ipſe nos mundus mittat ad Deum.* Quin ergo imus cùm mittimur, & cùm eundum eſt? cur non læti eximus, cùm carcer panditur? cur inuiti extrahimur & reluctantes? Quia nempe amamus miſerias noſtras noſtras miſeri; & opinione inducti, quam falſam tamen ſcimus, falli nos delectat & fallere. Adeo inſertus eſt naturæ, etiam miſerrimæ vitæ amor, vt ad medicinam ipſam expalleſcat, nec velit ſubleuari. Certè cum Senecâ exclamare libet: *O ignaros malorum ſuorum, quibus non mors vt optimum naturæ inuentum laudatur!*

miſerias noſtras.

S. Greg. hom. 28. in Eua.

Sen. Cõſol. ad Marciam c. 20.

Vt vt ſit; id ſanè manifeſtum iam eſt; quantumcumque de morte querantur homines, malè conqueri. Certum enim eſt, mortales & à Deo factos homines, & fieri mortales debuiſſe. certum eſt etiam, non tanti vitam eſſe, vt ob eam retinendam, conuitium aut morti, aut mortis auctori fieri debeat. Certum eſt quoque, naturæ tam ingenitam eſſe mortem quàm vitam, neque magis naturæ debitum eſt *eſſe*, quàm *deſinere*. Certum eſt denique, prout nunc corporum compago & temperies fert, eum prout Seneca rectè aſſerit, *viuere nolle, qui mori non vult. vita enim cum exceptione mortis data eſt.* Illud itaque liquidò conſequitur, aut hominem eſſe nolle te, aut morti cum obuenerit debere acquieſcere. Neque mortem poſt hac, vt naturæ contrariam criminare: falſa eſt accuſatio. Mors vitæ aduerſatur, fateor, & ſemper bene; naturæ verò, nunquam. Mortem enim æquè ac vitam, eadem natura fert: & ſi non ferat, non erit hæc natura. Ceſſent igitur, hâc in parte de morte quæ paſſim circumferuntur queri-

Tam naturalis eſt nobis mors quàm vita.

13.

moniæ. Omnes mortales ſumus, omnes morimur, quia omnes viuimus. Naturæ debitum ſoluimus: nemo conqueratur, cùm exigitur id quod debetur: iuſtum petitur. Omnes vectigal hoc cùm perſoluant, nemo ſe non eximi ægrè ferat: nam *quis*, inquit Seneca, *queri poteſt in eâ conditione ſe eſſe, in quâ nemo noneſt?* & ſi eſt; nemo conditioni quam ſubiit, non paret vel voluntate vel inuitus: ſtultum verò eſt inuitum pati, & ingratiis, præſtare quod poſſis bene. Ibidem.

§. III.

Oſtenditur quod qui mori contentus eſt, etiam mortis tempori & horæ debeat acquieſcere.

Queritur homines de incertitudine & paruitate vitæ.

14. VErùm eſt, inquies, homo ſum nec quidquam humani à me alienum puto, aut etiam alienum eſſe volo. neque ſanè mortem detrecto, quam video naturæ eſſe ingenitam, & verò etiam magnum naturæ, imò Dei inuentum. Sed ad tempus mortis exhorreo. Dubia inprimis, hora eſt, & ſic ſemper ſuſpenſi viuimus, rerum agendarum incerti, quia de vitâ ſemper dubij. Adde quod plerumque mors importuna accidat; hunc in ipſo iuuentutis primordio, cùm ſpes magnæ cum annis ſuccreſcerent, incauta demetit; illum, cùm res domeſticas componeret, filiorumque commodis maximè conſuleret, ſubitò occupat; medio ex honorum curſu alium rapit; cùm cõiux adhuc in ætatis flore, liberi & multi & infantes; rationes necdum expenſæ, domus plena litibus, quas vitâ ſuperſtite facile fuiſſet componere. Alium tum mors occupat, cùm poſt plurimos labores exantlatos, tranquillæ placidæque ſenectutis dabatur otio frui; alius alio tempore extinguitur, nunquam non alieno, nunquam non importuno: adeo vt ſemper parùm viuamus; veriſſimumque eſſe illud Patriarchæ moriendo comperiamus, *Dies peregrinationis meæ, parui & mali.* Gen. 47.

Si dies noſtri mali ſunt, quomodo pauci ſunt.

15. Verùm heus tu, qui dierum tuorum numerum tam accuratè expendis, & expendendo obmurmuras: quâ tu quæſo ratione, dies tuos malos eſſe fateris, & *paruos* ſiue paucos eſſe conquereris, & certè ſi mali ſunt, præſtat paucos eſſe, ne diu durent dies mali.

Digitized by Google

mali. Id sanè non satis capio: nisi fortè te magis delectant magna mala, & quod peius est, etiam diuturna. Mali si dies sunt, breues sint, ne diu simus infelices.

16. Nec tamen hoc iam vrgeo, aliter mihi tecum est agendum. Mortem fateris te non subterfugere; at de tempore, tota tibi iam est cum morte concertatio. An non te pudet, omnia Deo cùm permiseris, vitæ mortisque arbitro vitam tuam magnificè cùm commiseris, iam de tempore cum tam sapiente Numine velle licitari? An non is, qui omnia, quæ contingunt, vt tute fateris, hactenus præclarissimè composuit *in pondere & mensurâ*, mensuram aptam ætati tuæ non inueniet, neque annos ad iustum numerum poterit reuocare? Certè iam inde ab ipsâ æternitate, omnia complexus est, omnia circumspexit; & qui capillos ipsos capitis tui in numeros digessit, numerauit dies tuos, calculumque iam digestum in æternâ Mente, suo tempore complendum, exarauit. Vidit id præclarè Iob: *Numerus mensium eius* (scilicet hominis) *apud te est; constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt*, nec verò etiam præteriri debent, cùm ad tantæ Sapientiæ Mentem exactissimè sint dimensi. Quid igitur obstrepis miser, mensuramque plenam tibi non conferri indignè murmuras? an tu scis quantùm vitæ tibi debeat adijci, quantùm demi, bene vt sit rebus tuis? superuentura tibi quid ferat hora, planè ignoras felixne futura sit an infelix: insanè igitur vota extendis, nescius quantum ijs fortasse complexurus sis mali. Sanè si humanis rationibus vitam metiamur, verissimum est illud Senecæ, *quod multis diu vixisse nocuerit*, quod deinde multis exequitur exemplis. *Si Pompeium*, inquit, *Neapoli valetudo abstulisset, indubitatus populi Romani Princeps excesserat: at nunc exigui temporis adiectio, fastigio illum suo depulit: vidit legiones in conspectu suo cæsas*: & quod turpissimum, se militis gregalis beneficio viuere. Nimius sim, si ad ista è longinquo accersenda aduerto animum, quæ quotidiana nobis sunt & domestica. quisque ad præteritam vitam deflectat oculos & mentem: illudque liquidò reperiet, longiorem vitam mala sibi accumulasse; & quidem tanta nonnunquam, vt dubium planè relinquatur, an tanti fuerit viuere. Quod quidem dico, si Dei consilium non spectemus in producendâ vitâ, sed solas opiniones nostras. Has ergo si tantum attendis; vnde id constat tibi, quòd non longè grauio-

Mors præoccupat mala futura, nobisq; eueniunt.

Iob 14.

Sen. consol. ad Marciam c.20.

Quæ si sciremus nolemus diutiùs viuere

ra tibi ingruant incommoda, quàm quæ pertuleris miſer? fortè bonorum omnium iactura impendet tibi; fortè à dignitate per ſummam calumniam deijciere, omnibus poſthâc ludibrio futurus; fortè mittendus in exilium; fortè ad vltimam egeſtatem redigendus; fortè filiorum grauiſſima infamia te expectat, & hâc tu viuere conditione velles? Nollem inquis; at incerta ſunt iſthæc mala, dubijque euentus. Fateor, ſed conquerebaris modò tu, faſtidioſum eſſe viuere, incertum mortis; ita ſit. an ergo tam volupe eſt vitam protrahere incertum infamiæ, incertum malorum quæ ipsâ morte peiora ſunt? Vide vt votis tuis quereliſque iniuſtis, tute te conficias, vitam mortis incertam non vis; & vitam longam vis, felicitatis incertam tamen, & forſitan maximo tuo malo protrahendam. Quin igitur, rem tibi tam incertam & dubiam, illi committis, cui omnium temporum perſpecta & expenſa ſunt momenta; cui notum eſt probè, quid quæque ferat dies, & cui tu oneri ferendo ſis par? Vitam ille terminet aut extendat, qui vitam dedit; nec aliâ mente quàm vt eam, ni tu non vis, felici ſorte terminaret. Viue interim ſine tædio ſecurus Dei; & vt mortem non exhorreas, Deum patere.

Committe igitur te Deo, qui omnia futura nouit & expedit.

Male still de numero annorum vitæ noſtræ querimur.

Patiar enimuero, inquis, & mortem & Deum: neque mihi longiorem vitam poſtulo, quam quæ mihi ab optimo Patre, ſapientiſſimoque Deo eſt conſtituta, verùm hoc me excruciat, importuna toties in hominem quòd incurrat mors, rebuſque quæ præ manibus ſunt filum intercidat, tum cùm optima agendi erat opportunitas. Murmuras ſanè egregiè: mori quidem vis, & vitam etiam longiorem non vis, quàm quæ tibi à Deo præfixa eſt: ſed eo potiſſimum tempore terminari conquereris. Quinquaginta annis viuendum eſt tibi; acquieſcis tu, nec plures vis: nolles tamen ſuo tempore terminari. Quid autem id eſt, niſi velle vt non eo tempore naſcerere quô natus es? citiùs ergo aut ſeriùs te natum oportuit, imò ſeriùs, vt quinquaginta, quos viuere debes, anni pro voto tuo finiantur ſeriùs, quod quàm ineptum ſit velle; nemo non videt. Neque ego certè video, vitæ tuæ Auctori quomodo acquieſcas, qui ei de natiuitatis tuæ exordio litem moues, nataleſque tuos vis refigere? Quid mirum de vitæ termino tibi cum Deo nondum conuenire, quem de ipſo exordio in ius vocas? 17.

Si annus vita noſtra

Verùm, cùm nunquam opportuna ſit dies quâ ex hâc luce à Deo 18.

Deo euocaris, ſtatutumque tamen tibi cùm ſit aliquando de hâc vitâ diſcedere: ne vlla ſuper hâc re cum morte, dum aduenerit, deinceps ſit contentio, opportunè an adſit an importunè; tu ſanè tempus ſtatue, quô de hâc vitâ ſine tergiuerſatione vllâ vis diſcedere. idque vt non temerè proiectimque agas, tecum ipſe ſeriò delibera; totam tibi hominis ætatem ob oculos pone, eamque diem, imò horam ſeligе, quam morituro tibi commodiſſimam iudicas & maximè opportunam. Illud profectò aſſerere audeo, nullam te deſignaturum eſſe diem, quæ tibi arrideat; quamque vt euites, non illico rationes plurimæ ſint occurſuræ. Neque adoleſcens mori cupies, quòd tum tantùm incipias viuere: neque in virili ætate, quòd tunc tantùm incipias agere: neque in ſenectute mori lubebit, quòd tunc tantùm vitæ commodis, tanto labore partis, incipias frui. ſic ſanè ſemper incipies cùm deſinendum eſt, quia nunquam volumus deſinere. Argumento huic nolò inſiſtere, quòd alio loco fuſiùs tractatum dabo. Illud nunc addo: quòd ſi tamen poſt multa molimina, certum nobis vitæ noſtræ terminum præſcripſerimus, eumque in decrepitam vſque deuexamque ætatem poſt centum annos abſoluendam diſtulerimus; certum eſt, illico cùm terminus ille comparuerit, facti pœnitentiam nos ſubituram, electioniſque tam præproperæ damnaturos nos. Ne tunc quidem erit opportunum mori, quòd lites adhuc componendæ ſint, quòd merces adhuc nauigent, quòd nondum filio proſpectum ſit, denique aliqua adhuc agenda ſupererunt, quorum tibi nulla erat, mortis diem eligenti, notitia. Sic ſemper nobis ipſis imponimus: nunquam moriendi eſt opportunitas, quia nunquam vellemus mori. Immortales eſſe nec poſſumus, nec debemus: mortales eſſe deſideramus, ſed nunquam mori. Quid interim aget Diuinum Numen? te certè, ſuper ætate tuâ acturus, in conſilium aduocare non poteſt, cui in hâc parte conſilium non eſt domi. Statuat igitur ille, qui ſtatuit omnia. Importunum mortis tempus quòd iudico, importunus mihi ipſi ſum. Moriamur ſanè cùm moriendum eſt, nec aliud agendum tum eſſe iudicemus; & nunquam moriemur importunè. Si filij curandi ſunt, curam illorum gerat Deus: ſi pauperes à tuâ morte ſunt futuri, pauperes eſſe volunt Deus, ideoque illis eriperis, ne diteſcant. Atque idem de quibuſcumque negotijs, quæ otium moriendi tibi eripiebant, eſto

determinare debere-mus nun-quam poſ-ſemus.

Et tandem iraſcera-mur determi-nationi noſtræ.

Digitized by Google

esto iudicium; & tum demum placidè morieris. Satis is vixit, qui Deo vixit satis: multaque melior erit moriendi opportunitas, quam ea, quam arripit is, *cuius omnes viæ sunt iudicia*, iudicia inquam bene expensa & magno studio præmeditata, non congesta temerè, *Cognoui* enim *Domine, quia æquitas iudicia tua*: nihilque æquius, quam illis modeste & placide acquiescere. Psal. 118.

Benè etiã celat nos Deus horã mortis.

19. Acquiesco inquis; neque hoc iam ago, vt vitæ meæ metas figam. figat illas Deus, per me sanè licet. Verùm cur id saltem non conceditur, vt metas illas cognoscamus nos, quorum tanti interest id scire? cur igitur mortis diem, quam designauit Deus, morituro non aperit? hoc saltem mala mortis subleuaret plurimùm. Omnia seriò componerentur, & domus, & res, & familia, & quod præcipium est animæ negotium: tum sanè iucundum foret emori, expectata dum veniret mors; iam vero in expectata dum venit, turbat omnia. Quid hîc à me expectatis Auditores, vt huic homini obstruatur os? Certè illud ad manum est dicere, non credere me curaturum res suas, nec verò animæ consulturum eum, qui se non nisi post annum moriturum certò sciuerit; quem modò video, incerta cum sit vita crastina, tam incuriè res suas agere; & de salute æterna tam proiectè cogitare. Iam si tam negligim proijcis omnia, cum nescis vitæ quantum sit super, quid ageres vitæ adhuc multùm protrahendæ securus? Deumne coleres dum viuis, quem non nisi moriturus vis agnoscere? Incertos igitur vitæ, magno consilio nos voluit Deus, ne nimiùm de fine vitæ certi, & vitam perdamus & finem. Vita enim nostra est, non viuere, sed benè viuere; finisque vitæ, benè mori. quòd si verò de morte certus fores, nec benè velles viuere, nisi dum moriendum est; nec licet velles, benè morereris, quia victum est malè.

Et ipsi naturæ peculiare per hoc præstat beneficium

20. Quàm verò id insanum est, credere excipiendam mortem placidè, lætosque abituros vitæ dies, mortis horam si daretur scire? quin imò sapientissimum id rursus inuentum est Dei, mortis tempus quòd celauerit. Quot enim conquerentium voces non exaudirentur? eorum, inquam, quibus breuis vita data esset, & aut in adolescentiâ terminanda, aut non vltra virilem producenda ætatem? Quantis animis vnusquisque staret, non tantum pro domo suâ, sed pro pelle & vitâ, non aliud acturus quàm de Deo conqueri. Adde quòd si vitæ terminus perspectus foret homini, plerique sanè vltimis annis iam imminentibus, diffluc-

Digitized by Google

diffluerent mœrore, conficerentur triſtitiâ, tam prope quòd ſit certa mors: & ſic timor futuri mali, dulcedinem omnem præſentis vitæ, ſaltem aliquot annorum ſpatio prorſus interturbaret. Iam verò omnes viuimus, omnes nos victuros credimus, nec vllus eſt qui ſibi non multos polliceatur annos: & licet fallamur, falli tamen nos neſcimus, aut ſcire nolumus; lætique vitam, dum datur, trahimus. Maneat id igitur probatum ſatis, & bonum eſſe mori, homo cùm ſis; & bene vitæ tuæ terminos à Deo præfixos; & bene etiam eos abſcondi, ne tu reſcias. His igitur acquieſcendum eſt, hominem agere in hâc mundi ſcenâ ſi vis.

§. IV.

Oſtenditur quòd qui mortis ſuæ tempori acquieſcit, etiam mortis modo, morbiſque mortem inferentibus debeat contentus eſſe. Morbos autem magnum eſſe artificium Dei declaratur.

21. VErùm vt clara ſint hæc omnia & manifeſta, necdum tamen vitæ ſuæ patrocinium deponit humana pertinacia. Et cùm de mortis tempore nihil habet quod opponat, de mortis modô, naturæ aut potiùs Deo intentat litem. De morbis, inquam, conqueritur homo, quibus miſerum hoc corpus variè affligitur, iiſque ſanè acutiſſimis. Quàm enim hoc durum eſt, tormentis tam grauibus, tamque diuturnis peſſimè excruciari? Febrium modò caloribus æſtuare, modò podagrâ neruorumque aculeis confici, modò capitis doloribus ad inſaniam vſque torqueri, modò pectoris, modò ſtomachi, modò laterum torminibus diſſecari? atque hæc mortis inſtantis ſunt prima tantùm veſtigia. Quàm ergo ferocem eſſe neceſſe eſt mortem ipſam, cuius tam horrenda ſunt præludia? *Querela de morbis.*

22. Itaque vt audio mori nunquam vis. Volo, inquiés, quàm maximè; etenim homo ſum. An ergo mortis tuæ hora cùm aduenerit, ſanô, vegetôque cùm es corpore, violentâ morte vis perire? an caput gladio auferri, an laqueo collidi fauces, an aquis præfocari, an vulneribus transfigi cor? Minimè, inquies,

Digitized by Google

minimè; truculenta nimiùm sunt istiæc mortis genera: durum est nimis, subitò vitam eripi, cùm *tota* vt cum Saule loquar, *adhuc anima in me est*. Nescio sanè quô pactô tandem tecum agendum sit. mori vis, sed non subitò, non violentè; non etiam paulatim & pedetentim; & tamen mori vis. quis hæc intelligat? Sanè dic quod res est; mori nolle te; & morbos fatuæ tuæ voluntati velandæ tantùm te præstruere. 1.Reg.1.

Ostenditur quod morbi sint pulchri primâ inuentum Dei ad destruenda nostra corpora paulatim.

23. Age tamen, tu qui morbos impetis, mortis, vt rectè censes, assecias & prodromos: Sed vide quàm abs re. Mori hominem debere censes, hoc est, desinere. Totam verò corporis machinam, subitò & non sine vi magnâ prosterni in terram, horridum dicis & truculentum. fateor; ita est. Quàm ergo egregium est naturæ, hoc est, Dei iuuentum, ita machinam hanc composuisse, vt compagibus membrorum, ipso vsu aut resolutis aut attritis, sensim & sine maximo tandem sensu dissoluatur & euanescat? Hoc sanè morbi præstant; fabricam non præcipitant, sed dissoluunt. Neque si vltima ægritudo præceps visa est, illa demolita est domum. suffossa iam dudum erant fundamenta; exesi muri, & sic facilè in præcipitium abiit. subitò lapsus apparuit, sed lentè cecidit. Sic fit; exeduntur paulatim ipso vsu vires corporis, mutuâque sese pugnâ conficiunt humores illi quibus corpus stat & viuit: edendo, laborando, studendo, aliisque vitæ honestæ exercitiis, multoque magis vitiis inhonestæ, atteruntur vires, absumuntur vitales animalesque spiritus, cerebri neruorumque necessarium alimentum: tetrior sanguis puriori iam consumpto sensim sufficitur; interuertitur humorum temperies; sanguis exuperat aut aduritur; & sic paulatim destruitur pulcherrima illa machina, decrescitque eâ lege, qua creuit; destruitur, vt constructa est. Quid hic de morbis conqueri potest homo, cui vel modicè perspectum est quòd homo sit? Dolores, inquis, tam vehementes esse & porrò intolerabiles. At sanè non omnes esse eiusmodi est in confesso. tu vero hos quòd sustineas, natura id fert tua, aut fortè quâ naturam oppressisti nimia ingluuies. Hoc iam tamen non disputo; istud ago.

Morbi sæpe multos & vehementes immittit Deus, vt

24. An non tibi iam ostensum est, terminum tibi à Deo præfixum esse, eique fassus es te prorsus acquiescere? Id iam peto; si murus aliquis aut ædificium hodie complanándum prorsus sit; & vesper ingruat tum cùm adhuc magna stat molis destruendæ pars; quid

Digitized by Google

quid aget is qui domum penitus illo die deiectam vult; quòd suis id conducere rebus censeat? Sanè augendæ sunt operæ, accersendæ plures valentioresque manus, quæ validis ictibus superent structuræ pertinaciam. Rectè. At non vides ita tecum agi? Designatæ tibi mortis hora est in ianuis; valido tamen es robustoque corpore; nihil admodum in te detriuere morbi præteriti, segnes operæ, lentæ manus. & tamen destruenda est post duos menses tota fabrica; artifici sic visum Deo. Plures itaque profectò validioresque morbi, corpori tam firmo admouendi sunt, vt rem absoluant. tantam verò vim, sine magno cruciatu, inferri non posse manifestum est: hos tamen perferre necesse est, ne tuo tempore non moriaris. Non tantis exagitantur doloribus inualidi iam, ætateque fatiscentes senes, aut passim etiam fœminæ. In his enim, non multum roboris fuit aut firmitatis, in quam morbi, nexum corporis dissoluturi, valide incurrerent: & sic parum in fœminis passim est laborandum, in illis verò senibus iam & exesis, diu per annos plurimos laboratum est; sensim subtracta cæmenta, nerui molles, musculi flaccidi, pertinacia ferè nulla; & sic morbi placidè rem suam agunt, & modestè. At verò, vt te demoliantur virum oppidò fortem & robustum, vi sanè ingenti multisque morbis opus est, vt citò rem conficiant. Vbi verò admouetur magna vis, nil mirum, clamores excitari & tumultus.

præfinitè tibi tempore moriaris.

25. Cur autem tanto molimine mecum agitur, inquies, cur non molliores adhibentur manus? Non audis? iam dixi: vt tuo prorsus tempore moriaris. Fateor, leuiori morbo exstingui poteras; at ille vt te conficeret statodie, longè citiùs debuerat incepisse. à decem annis languere debueras prout valido es beneque compacto corpore, vt iam post duos menses, lentè & sine dolore magno, sensuque morereris. An vero tam longa tabes conduxisset rebus tuis? vitam traxisses miser; lenteque dum moreris, nunquam vixisses bene: nec quidquam, aut te aut fortunâ tuâ dignum, potuisses gerere, languido & emarcido corpore: vixisses itaque incommodè, neque adeò morereris admodùm commodè. Iam verò vixisti commodè annis pluribus; an hoc tanti non est, vt propterea moriaris paùlò incommodiùs? En an non egregium Dei inuentum morbi sunt? vt longam impertiatur valetudinem, nec tamen vltra præfixum tempus viuas, con-

Et hoc magno sanè beneficio, nempe vt diutius ab incommodis præteritæ vitæ fruaris.

gerit operas, breuique conficit incommodo, quod leuiori quidem, sed longè diuturniori fuerat absoluendum. Non tamen hîc hæreo, vt morbos præclarissimum esse Dei inuentum penitus conficiam: pleniùs id est demonstrandum.

Morbos vehementes immittit Deus, vt libentèr exeamus ex hoc corpore.

26. Doles tu tuo corpori tam malè, esse vndiq; te vrgeri doloribus, nec vllas à morbis ferias dari. At scin quo consilio tanta incommoda permittat aut immittat Deus? Dicam; sanè vt tanto libentiùs ex hoc corpore excedat anima, in quo se præsentiscit haberi tam indignè. Virtus nostra est, volentes mori; abire ex hoc corpore, cum abeundum est, non extrahi inuitos. Atqui vt non inuitus abeas, corpus ipsum quod nimis adamas, molestiam tibi facescit & negotium. Quis enim adeo iners sit, vilisque animi, vt ædibus hospitis per vim velit immorari, à quo excipitur vultu ad omnem toruitatem composito, imo & violentè protruditur domo? At verò id tibi; mortalis, planè persuasum sit, quod præclarissimè monet Seneca, *non domum esse hoc corpus, sed hospitium: & quidem breue hospitium: quod relinquendum est, vbi te grauem esse hospiti videas.* An verò tam vrbanè tecum agitur hâc in domo, vt ei tam præ ractè adhæreas? *Non videmus*, ait Seneca, *quam multa nos incommoda exagitent, quam malè nobis conueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur, aliàs nerui nos, aliàs pedes vexant; nunc dejectio, nunc distillatio: aliquando supersit sanguis, aliquando deest: hinc atque hinc tentamur & expellimur. hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus.* Ita ille. Sed quòd ego magis miror, tam putre corpus adamamus: quid facturi, si ne morbis quidem foret obnoxium? expellimur per vim & ab hospitio detrudimur, & tamen expellenti inhæremus; quid facturi porrò, si blandè excipiamur, corporique, velut lecto rosis farto, anima incubet ad delicias? certè mortalitatis nostræ tunc pœniteat, dolebitque homines quòd simus. Quotidie accidunturvires, corpus emarcescit, *& tamen* inquit sapientissimè D. Gregorius, *superba mens nostra*, nimiumque affixa corpori, *adhuc non vult hoc sponte deserere, quod quotidie perdit inuita.* Quid hâc re fieri potest stultius? sape tandem, ô homo, si homo es, & non animal rationis exors; de ferenon grauatim deserentem te. Inurbanum habes hospitem,

Sen epist. 20.

ſpitem, hoſpitium incommodum; idque ſummâ induſtriâ à Deo fic, & ex arte eſt compoſitum, vt tædio tandem victus, ſponte tuâ & non inuitus, ex hoc moleſto, corpore dicam an ergaſtulo, liber abeas, alioquin expellendus etiam ingratiis. En rurſus morborum præclariſſimum inuentum.

27. Adde denique, morbos id etiam adferre commodi, quòd dolores vltimos aculeoſque, vt ſic dicam, mortis retundant, ſic vt à moribundo ſæpiſſime vix percipiantur. Pulchrum enimuero naturæ ſeſe diſſoluentis artificium. Quòd ſi ſano vegetoque corpore, plenis vt aiunt ſenſibus, neruorum conuulſiones, viſcerum coarctationes, palpitationes cordis, mortiſque tormina, per quæ tandem anima exprimitur, eſſent ſufferenda; ſine dubio non parua foret carnificina mors. Fatebatur id morti iam proximus, quam ſuis ipſe manibus conſciuerat miſer Saul. Ferro incubat, auellitur per vim ex vegeto corpore infelix anima: non patitur exæſtuantis doloris vehementiam: *tenent me*, inquit, *angustiæ*: nec mirum, *& tota anima in me eſt*. At huic incommodo benè prouidit ſapiens Deus. Morbos præmittit, quibus animales vitaleſque ſpiritus exhauriantur paulatim à quibus eſt omnis ſenſuum vigor: hebeſcit itaque caro, tactus obtunditur, quin & phantaſia ipſa, in quâ maximus pœnæ ſenſus reſidet, debilitatur, & ſæpe etiam prorſus occluditur; ſic vt torpeat, neque vllo ſenſu moueatur. Cùm autem maximus & præcipuus, neruis, muſculis, cæteriſque organis, per morbos ereptus eſt ſenſus, tum verò cætera morbi peragunt, deijciuntque, quæ reliqua eſt, corporis machinam: magnâ quidem vi & conuulſione membrorum, ſed exiguo ſanè ſenſu morientis.

Per morborum vehementiâ leuitur dolor, qui in mortu articulo ſentiretur.

1. Reg. 1.

28. Non eſt itaque, quòd mortem ob morbos, mortis prodromos, crimineris. Maximum morbi ſunt naturæ diſſoluendæ beneficium; cùm ad hoc potiſſimum inuenti ſint. *Primò*, quidem vt moriaris, qui mortalis es, & mori debes. *Secundò*, vt tuo quod tibi præſtitutum eſt tempore moriaris. *Tertiò*, vt non inuitus. *Quartò*, etiam vt ſuauiter. Patere igitur morbos, qui mortalem eſſe pateris te. Neque rurſus caput tibi obtundito, vt moriturus morbi genus eligas; neſcis enim quid rationibus tuis conducat, quid vires tuæ ferant, mortiſque ſuo tempore oppetendæ neceſſitas. Diſpiciat hæc, qui omnia & omnibus proſpicit; tuum eſt benè expendenti ſingula, morboſque viribus tuis commetienti Deo, ſeriò acquieſcere.

Colletio argumenti horum.

§. V.

Oſtenditur mortem, ob æternæ ſalutis aut damnationis periculum, timendam non eſſe, neque idcirco horam mortis præſciri debuiſſe.

ILlud verò palmare eſt conquerendi genus, quod homines vitæ ſuæ retinentiſſimi, ab æternæ ſalutis, quæ à mortis articulo dependet, incertitudine, paſſim petunt. Mori, aiunt, non eſſet adeo difficile, niſi poſt hanc alia reſtaret vita. At verò ego contrarium aſſero; & quidem mortem naturæ infeſtam & timendam eſſe dicerem, niſi alia prorſus miſeram hanc vitam exciperet, eaque longè feliciſſima. Quis enim vel ex ergaſtulo detrudi patiatur ſe, ſi nulla prorſus alia ſuppetit habitatio? Iam verò licet ex hoc corpore expellatur anima, parum id ſanè curat; nihil hâc in parte inuita patitur, quin imò gaudet migrare ſe. ſcit enim quò exitura ſit; æterna ob oculos habet, in quibus beneuolè & per ſummam humanitatem excipienda eſt, cælorum tabernacula; eò auolat, hæc ſuſpirat. 29.

Querela de morte ob incertitudinem vitæ æternæ.

Suſpirare tu quoque videris mihi, illudque identidem ingemere, imò & conqueri, tam incerta mortis hora quòd ſit, à quâ tamen tota deinceps pendet æternitas. Quantæ enim id infelicitatis eſt, incautum nihilque tale cogitantem ſubitò aut caſu, aut ſuffocatione, aut hominis nefarij manibus opprimi, oculoſque claudere non niſi in alterâ aperiendos vitâ? iudicem interea ſubitò conſpicere, è cuius iam iam ore, æterna felicitatis aut damnationis danda eſt ſententia? Quid horribilius, quam lechali ſcelere correptum mori, nec feriæ pœnitentiæ tempus dari? Et verò, quamuis nulliùs ſibi grauioris noxæ conſcius quis ſit, certè ſummum beneficium maximèque optandum eſſe nemo negauerit, ad mortem piè ſubeundam, ferió ſe poſſe componere, operibus bonis ſanctiſque attentiùs incumbere, ſeſeque per Eccleſiæ Sacramenta, ad futuram luctam fortiter ſubeundam, magnis animis comparare. Hæc autem tanta bona, nobis eripit mortis hora ſemper incerta, ſemper dubia, & idcirco cum anxietate ſemper expectanda. O ſi hanc ſaltem ſcire liceat! quanta illico 30.

Digitized by Google

illico ſubobreretur turbatæ menti pax, quanta tranquillitas!

31. Egregie enimuero tuas partes ſuſtines, qui ad vltimum vſque halitum inuenis, Deo quod opponas. Antequam tamen tibi reſpondeam, iſtud quæſo memineris; quòd ſi tantæ felicitatis eſſe ducas, horam mortis præcognoſcere, certè morbis tantopere conuitiari non debuiſſe te; nam eccum alterum, quod tibi à morbis datur beneficium. mortis inſtantis nuntium tibi ferunt, eamque dicunt eſſe in ianuis. Quid verò, vt tutè fateris, felicius tibi poteſt obtingere, quàm mortis momentum præſcire? nihil autem refert: an Angelo reuelante, an morborum vt ita dicam clamoribus, id reſcias, modò ſcias quæ demùm agatur res. *Idcirco per morbos admonet Deus.*

32. At ſera nimiùm eſt, inquies, iſta mortis denuntiatio, quàm vt votis ſatisfaciat: multo enim antehac tempore aperienda foret fatalis hora, nuntius gratus vt ſit, opportunuſque rebus omnibus ritè peragendis. Itane verò? Age itaque en decretum tibi mortis aſſero. Euoluto ab hoc die anno, moriendum eſt tibi: ita perpenſis omnibus ſtatuit Deus. Illud porrò iam quæro, quid poſt annum moriturus, hâc horâ, quam nunc viuis, à te factum voles? fac ſanè id modò; & æquè ſecurus huius horæ morieris elapſo vitæ tempore, ſiue præfixum vitæ momentum præſciueris, ſiue etiam ignorâris. Neque verò de hâc horâ, quâ benè egi magis ſollicitus eſſe debeo, ſiue cras mortem oppetam, ſiue poſt annos decem. Quod ſi autem iam agis pœnitenda aliquando, certè iam mentem moreſque muta, & non habebis quod pœniteat, quandocumque demum moriturum. Quid enim refert ſcire te an neſcire mortem tuam, vt benè viuas hodie, cùm id probè ſcias, quid hodie à te requirat Deus? Equidem illud credo, te nullius grauioris tibi culpæ conſcium, modeſtè agere res tuas, vacare pietatis officijs, domeſticæ aut etiam publicæ rei curam gerere, prout tua fert conditio, eaque agere quæ virum probum decent. Iam ſic tecum ratiocinor, quod ſi poſt menſem moriturum ſcires te, aliquamne neceſſitatem aut legem aliam à Deo tibi impoſitam crederes agendi, aut alia, aut maiora, quàm quæ iam agis, ignarus mortis? Ego certè non arbitror: nam cùm Deus fatalem mihi horam, exactè calleat, nunquam tamen præceptum vllum de vitæ ratione immutandæ mihi manifeſtat. Itaque cùm ea ago, quæ ſtatus mei ratio exigit, certus ſum ea me agere, quæ modò agere me vult Deus. *Vt modo bene agas, nil refert ſcire te an neſcire, quãdo moriendũ ſit.*

Quid

Quid igitur intereſt, ſcire me an neſcire mortem meam; cùm neque mortis conſcientia, neque eiuſdem ignorantia, quidquam viciſſitudinis rebus à me agendis debeant, aut etiam poſſint conferre? Certè ſi cras moriturus ſum, aliud hodie præſtare non poſſum, quàm quod vult Deus. Idem autem vult à me præſtari mortis conſcio & ignaro.

Neque melior ad mortem coparatio, quã in ipſo mortis articulo, agere quod Deus à te requirit.

At verò, inquis, ſi ſcirem cras mihi è vitâ diſcedendum eſſe ſanè orationi vacarem impenſiùs, totum me coram Sanctiſſimâ Euchariſtiâ in terram ſupplex conijcerem, vt ſic in chariſſimi ſponſi conſpectu animam exhalarem. Ita tu quidem, & pro ſenſu tuo piè. Verùm cùm Deus iam reſciat te craſtino moriturum die, nihil tamen eiuſmodi tibi præcipit; præcipit autem rebus tuis vacare te, officio ſatisfacere, domum curare & liberos. Iam quæro, quam tu conducibiliorem ad bene moriendum præparationem eſſe exiſtimas, an agere ea quæ tibi aut mortis timor, aut etiam priuata deuotio ſuggerit, an verò ea quæ requirit Deus? requirere autem ea quæ officij tui ſunt, nemini poteſt eſſe dubium. Profectò mentis meæ fuiſſe video ſapientiſſimum & piiſſimum virum Vincentium Caraffam Societatis noſtræ olim Præpoſitum Generalem. Is cùm à prandio, de more ſocietati noſtræ vſitato, laxaret animum; vrgeretque quiſpiam quid tandem acturus eſſet, ſi extemplò ipſi moriendum foret, *Ego verò* ingenuè & aſſeueranter dixit, *non aliud agerem, quam quod in præſentiâ ago*, id eſt, *animo relaxando vacarem: non inquam aliud quàm hoc ipſum agerem.* Aſſeueranter id dixit Vincentius, ſed intrepidè id peregit Rodericus de Hormazas, raræ inter culinæ ſordes virtutis vir. Is ab Angelo tutelari, mortis poſtridiè inſtantis admonitus, manè quidem piiſſimè ſacram ſynaxim accepit; toto deinceps die, culinæ pro vt ſolebat, coquus vacat, veſperi fratribus accubituris parat, & verò porrigit. peractis omnibus, ad lectulum ſeſe, ſanus vt videbatur vegetuſque confert; ſacro Oleo ſe inungi poſtulat; nec mora, placidiſſimè emoritur. Hæc tu qui audis, quid cogitas? ſanctos eos fuiſſe viros inclamas, animas innocuas, conſcientiâque rectè factorum fretas. Talem & te eſſe exiſtimo nulli certè lethali culpæ obnoxium. Verùm ſi ſancti erant, cur non etiam ſanctioribus operibus vitam concludunt? an ea ſanctorum virorum eſt, in mortis articulo, ſat digna occupatio, animum ex lege relaxare, cœnamque inſtruere? Eſt ſanè: neque

33.

Barrolus in eius vitâ l. 1. c. 10 in fine.

Siguenza in hiſt. Hieronymianorũ.

Digitized by Google

neque vlla eſt dignior, quàm quæ ex Dei mente ſit actio. Dei autem mentem Vincentio quidem declarabat Religionis lex & conſuetudo, Roderico autem à Præpoſitis iniunctum coquendi officium. Hoc age hodie, quod hodie exigit à te Deus; neq; præſtantiorem morti præparationem potes præmittere, moriturus etiam veſperi: nunquam mors inueniet te meliùs occupatum.

34. Sed quid ſi incautum opprimat, aut iſthic loci, vbi nulla Sacramentorum ritè ſuſcipiendorum datur occaſio? Dicam: hoc ſi contigerit, præſertim ſi nullâ culpâ meâ, mecum ipſe tum ſtatuam ſine Sacramentorum adminiculo, emori me, Deum voluiſſe. Neque propterea magis conquerar, quàm de optimo patre reuerens filius, quod ſibi in patriam reuerſuro, cum de neceſſarijs impenſis optimè proſpexerit, non tamen adhuc longè lautius viaticum erogarit. Viaticum certè Deus morituro ſi conceſſerit, erit profectò infinitas quòd agam gratias pro tanto beneficio; ſin verò denegarit, acquieſcam illicò, & ſanctiſſimam tam boni Patris adorabo voluntatem. & fortaſſe hâc tam promptâ voluntatis meæ cum Diuinâ conformatione, non parum eius meriti compenſabo, quod Sacramentorum perceptio contuliſſet. Neque verò hæc à me ita dici cogitate, quaſi ſi ſolatium ſubitò morituris oſtendam ea ſapientiſſimæ & verò ſanctiſſimæ, diuinarumque rerum apprimè conſciæ Gertrudis mens fuit & reſponſum, planè heroicum & dignum Virgine Deo penitus dedicata. Longo ſanè tractu montis, in profundam vallem, immani lapſu cum decidiſſet caſu neſcio quo, illæſa tamen & innoxia ſurrexit, non exigua edens ſigna lætitiæ. Nemo non crederet gaudere Gertrudem, mortem quòd euaſiſſet; at verò lætabatur illa ſe tam prope à morte abfuiſſe: &, ah inquit, pia Virgo, quam fortunatus fuiſſet caſus hic, ſi totam me meo ſponſo coniunxiſſet! Admirabatur dictum adſtantium aliquis; &, nonne pœnituiſſet, inquit, ſi ſine ſanctæ Eccleſiæ Sacramentis, ex hâc vitâ fuiſſet decedendum? Erubuit Virgo; & ſanè, reſpondit, longè ampliùs pœniteret me, ſi vel in minimâ etiam re aut atomo, ſanctiſſimæ Dei voluntati me non penitus conformarem. Quid ad hæc Sanctorum religioſiſſima exempla reponis modò, tu qui neſcio quo Sanctitatis prætextu, mortem non tam rectè vis inſtituere, quam detrectare? Eſtne aliquid quod opponas? aut mortem cur exhorreas?

Etiamſi ſubitò & ſine Sacramentorum perceptione moriẽdum foret.

D. Gertrud. l. 2. inſinuat. diuin. c. 11.

Nunquam feelius morieris, quàm cum moreris, etiamſi infelix tibi obtingat æternitas.

Eſt ſanè, inquit, idque præcipuum, quòd ab eo temporis articulo tota dependeat æternitas. ſit id vti dicis. An idcircò detrectanda vnquam mors, an potius rectè componenda vita, vt eam conſequaris mortem, quam felix æternitas ſit ſecutura? Non tamen id iam dico. illud nunc aſſero, quod fortaſſe minimè expectas, vt os tibi penitus occludam. Quocumque demum tempore moriturus ſis, benè an malè finiturus vitam, in ſtatu gratiæ diſceſſurus an hoſtis Dei; nunquam tamen opportuniorem nacturum te horam quâ moriaris, quam eam quæ tibi morituro obtinget. Quid ſi ergo mortalibus peccatis obnoxium mors inueniat? an non illico ad æternas pœnas infelix anima rapietur? Rapietur certè. Quô pactô igitur opportunè, & è re ſuâ ex corpore egreditur anima æternùm peritura? Dicam, non quid ego, ſed quod grauiſſimi cenſent Patres. Illud in primis certum eſt, homines ſceleribus immerſos, longâque improbitate implicatos, neque à peccatis ſi pergant viuere diſceſſuros, per ſummum Dei beneficium ex hâc vitâ rapi, ne longè ſibi grauius ſupplicium peccando conſciſcant. Nam vt rectè D. Ambroſius, 35.

Vt docent aliqui ſancti Patres.

Impio amara mors, & tamen amarior vita quam mors; grauius eſt enim ad peccatum viuere, quam in peccato mori; quia impius in quantùm viuit, peccatum auget; ſi moriatur, peccare deſinit, minoribuſque iam excedit pœnis obnoxius, quam ſi ſeriùs moreretur. Beneficium eſt itaque ipſis vitam vel inuitis eripi, vt rectè alio loco Ambroſius, *ne plura delinquant, quibus vita, fœnus eſt delictorum.* Quid, quod & gratulandum eſſe de tam infauſtâ morte contendit mitiſſimus cæteroquin Bernardus? *Magis*, inquit, *oportuit eis gratulari; ſiquidem bonum eſt ei, ſi ſic agere perſeuerat, vt flagitijs eius, quibus voluntas modum non ponit, vel neceſſitas finem ponat, expedit ei qui ſemper in animâ moritur, vt corpore citius moriatur.* Conſentit planè magnus Chryſoſtomus, illudque addit ad rem meam maximè quod facit. *Gaudeamus igitur & nos, cum iuſtum viderimus interiiſſe, vel potius quando aliquem etiam ex deſperatis. Nam ille quidem diſcedit laborum ſuorum mercedem accepturus; hic verò quidpiam de peccatorum ſuorum numero detraxit.* Ita ille.

D. Amb. l. de bono mortis c. 1.

D. Amb. l. 2. de Abel & Cain c. 10

D. Bern. ſerm. de fallacia præſentis vitæ.

D. Chryſ. in epiſtolam ad Philip. tom. 8.

Scio equidem quid repoſiturus ſis. Nempe ſceleratum illum ſi vita ſupereſſet, eam in melius commutare potuiſſe. Verùm eſt potuiſſet quidem: ſed an tu facturum fuiſſe exiſtimas, id quod 36.

potuit?

potuit? audi Chryſoſtomum. *Sed fortaſſe inquis, vitam viuus*
Ibidem. *mutaſſet ſuam. At non illum rapuiſſet Deus, ſi vitam eſſet mutaturus.* Et ne Chryſoſtomum hæc temerè dixiſſe arbitreris, en vt
D. Chryſoſt. hom. 69. ad populum. ſibi conſtet, alio loco idem tractans argumentum, *& ſi*, inquit, *peccator quidem abijt, peccata repreſſa ſunt, nec ſi Deus pœnitentiam acturum ſciuiſſet, ante pœnitentiam eum rapuiſſet.* En quam conſtanter & dilucidè idem aſſeueret. Quæ quidem omnia de concurſu ordinario gratiarum intelligenda exiſtimo.

37. Act. 1. 7. Collige tandem mentem animoſque quiſquis es, neque de momento *quod Pater in ſuâ poteſtate poſuit* ſis ſollicitus, ſed vitæ momentum hoc, quod in tuâ manu eſt ſeriò compone. Bonam
Sen. ep. 30 mortem vis, benè nunc age & bonam facies. *Tu quidem*, vt rectè Seneca *mortem, vt nunquam timeas, ſemper cogita.* Sed mortem dum cogitas, naturæ finem cogita, non ſupplicium. Superuacaneus eſt timor ille ſollicitus, imo & vehementer noxius; nam præſentis vitæ vſum & dulcedinem eripit, neque ad futuram mortem, fauſta vt ſit, quidquam magnopere confert. Agamus itaque quod agendum eſt; benè viuamus dum viuimus, rectè morituri dum erit moriendum.

§. VI.

Cum mortis momentum aduenerit, hoc age, vt bene, hoc eſt, lætus moriaris. Actus, quos excitare debent morituri, exponuntur.

38. ITaque cùm iam ad vitæ terminum peruentum fuerit, tum verò ſummo animi impetu adnitendum eſt, vt vltimum articulum bene claudas: vt quodcumque in ante actâ vitâ peccatum eſt viuendo malè; corrigas moriendo benè. Benè autem mori, nihil eſt aliud quàm libenter mori. reliqua enim quæ ſuſcipienda ſunt Sacramenta cum deuotione ſuſcipere, eſt bene ſe ad mortem præparare. Benè autem ad mortem ſe componere, non id quidem adhuc eſt bene mori; iſtud enim eſt bene viuere, cum mors propinqua eſt, aut tum cùm moriendum eſt. Benè autem mori eſſe cenſeo, libenter, lætè, & gratanter ex hâc vitâ diſcedere. Sic poſt longam nauigationem lætus eſt viator, cum portum *Quid ſit bene mori.*

tum conſpicit ; lætior cùm tenet : nec inuitus è naui extrahitur ; exit ſponte ſuâ , gratijſque nauis Gubernatori actis , & ſocijs magnâ humanitate valedicens, patrios lares gaudens ſubit, miriſque incedit imò & diffluit lætitijs.

In mortis articulo agēda Deo gratia pro vita vſa, eiuſque Diuinâ Prouidentia.

Hoc tum præcipuè agendum eſt , Auditores , cùm non tam vitæ, quàm moleſtiſſimæ nauigationis finem tenemus : ad portũ appulſa eſt nauis. Quid impalleſcimus, vbi patria eſt præ oculis ? Exeamus profectò ex hoc corpore ; è naui in portum deſcendimus. Totaque cum tam feliciter inſtituta ſit nauigatio, certè primum illudque præcipuum,quod à nobis requiritur, eſt, vt ingentes planè gratias agamus Sapientiſſimo illi nauis noſtræ Directori Deo ; primò quidem, quod nauis huius, corporis inquam vſum , mare mundi enauigaturis tam liberaliter conceſſerit : deinde quod tantâ curâ, ſapientiâ , & ſtudio, totam vitæ noſtræ ſeriem ita ſit complexus, vt eam tandem ad finem vſque, & quidem feliciſſimum perduxerit. 39.

Excitet ſe anima, vt libenter excedat ex hoc corpore.

Tum verò ad te ipſum mentem reflectens, Eia, inquies, quid ſtamus ? quin exilimus in optatam tam diu patriam ? Egrediendum eſt Anima ; vita iam peracta eſt, laboribus finis imponitur; & *amodo iam dicit ſpiritus vt requieſcas à laboribus tuis.* Scena peracta eſt, actum eſt ſatis ; à theatro diſcedendum eſt. Rectè Seneca : *Quomodo fabula , ſic vita : non quamdiu , ſed quam bene acta ſit , refert. Nihil ad rem pertinet quo loco deſinas ; quocumque voles deſine : tantum bonam clauſulam impone.* Impones autem ſi diſcedas volens ; velis verò , quia totius fabulæ aut vitæ auctor Deus ita ſtatuit. 40. Apoc. 14. Sen ep. 77. in fi. ne.

Roſq; actum quã poteſt maxime elicias.

Itane ſtatuit ? hunc ergo finiendæ vitæ articulum mihi deſignauit Deus ? ita ſit ; ita volo vt ſit ; nec verò volo inuitus. Perſonam quam mihi Deus impoſuerat in hoc vitæ theatro, peregi. Itaque veſtes ſcenicas deponamus ; *cupio ſanè diſſolui & eſſe cum Chriſto.* Sentio vires labant , ingruit mors ; diſcedimus tandem Animâ, deponendum eſt corpus ; ſed veſtis tantum fuit. Itaque vt rectè Chryſoſtomus *tantâ facilitate corpus exuamus , quantâ veſtimentum* : ad ſomnum componimur , idcirco denudamur. Vale interim infirma caro ; vale incommoda quamuis, chariſſima nihilominus laborum nauigationiſque peractæ ſocia : in ſepulchrum , id eſt, in patriam domum inferenda es , non tamen à meiprorſus deferenda:illic quieſce donec optatiſſima dies aderit, 41. Ad Phil. 3 Chryſoſt. hom. 67. ad pop.

Cum viua ſpe reſurrectionis ſui corporis;

Digitized by Google

rit, quâ in feliciſſima, nunquamque diſſoluenda redituri ſumus oſcula & amplexus. Tu quidem in puluere dormies, noſtra autem conuerſatio in cælis erit. Verùm id tibi ſit ſolatio: *inde etiam Saluatorem expectamus Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.* tum verò *ſimul cum Domino erimus.* Vale itaque corpus, ſed non æternùm; Deus ita ſtatuit, Deo parendum eſt.

Ad Phil. 3

42. Et vos quoque, quotquot hic adſtatis, nauigationis meæ ſocij & commilitones pij, ſaluere iubeo; non abeo à vobis, ſed præcedo. portum teneo, congratulamini felici. Vos porrò quem inſtituiſtis tenete curſum, & breui ſalua erunt omnia. Aliudne eſt quod à me requiris ô magnæ vitæ mortiſque Arbitrer? Præſto ſum, & mori paratus & viuere. Viximus, moriendum eſt. Itaque corpus depono; ad ſomnum compono oculos. In manus tuas commendo, quem reddo ſpiritum. Tu repetis, ego do. Nihil ampliùs à me requiritur; itaque inclinato capite, *In pace in idipſum dormiam & requieſcam, quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* Pſal. 4.

Et ſic ab iis volens diſcedat.

TRACTATVS XVI.

Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete: & pax Dei quæ exſuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu Domino noſtro. *ad Philip.* 4.

Synopſis omnium præcedentium Tractatuum ſeu demonſtratiua deductio, & connexio totius argumenti.

PROOEMIVM.

FInis hic demum fuit, & ſcopus, ad quem totus hic ratiocinationum decurſus collimauit, Gaudium ab Apoſtolo tam magnificè commendatum vobis ob oculos ponere, artemque exponere, quâ certò, facili tamen illud negotio conſequamur. Non enim totam diuinæ Prouidentiæ ſeriem vobis clare & fusè explicare, fuit animus: illud tantum attingendum arbitrabar, quod videbatur ſufficere, ad excitandam ingentem planè de Diuinis decretis opinionem: quâ ritè conceptâ, procliue videbam fore vnicuique voluntatem ſuam tantæ Menti, in omnibus quæ eueniunt, exactiſſimè conformare. Vnde tandem exiſtet verum gaudium, & lætitia, ſiue quies mentis, quâ dabitur ſyncerè frui, medias inter procellas, & turbines huius mundi conſtitutis. Quod an apud vos conſecutus ſim, ſanè ignoro: illud tamen ſcio, neque mihi voluntatem recte cogitationes meas exponendi, neque vobis ſtudium percipiendi, attentionemque defuiſſe.

Iſtud operæ pretium futurum arbitror, ſi non ſingula quidem retulero, ſed artem totam procurandi Gaudij, tantâ rerum farragine fortaſſe implicatam, aut certè non tam clarè expeditam, diluci-

Digitized by Google

dilucidè quasi per epitomen, vno velut aspectu contemplandam proposuero. Totum orationis filum retexendo, manifestum faciemus artificium; illudque fiet euidens, omnia vnico tantùm, eoque firmissimo argumento fuisse superstructa. Itaque veritates solas, quarum rationes fusè expossui, meditabundus percurram; & euellam radicitus, vti spero, quas hactenus habui peruersas de rebus opiniones, vnicam ferè perturbationum omnium, quæ me vndique iactarunt, originem & fundamentum.

INTRODVCTIO.

1. DAte mihi hanc veniam, Auditores, vt mutata paululùm dicendi ratione, non tam ad vos, vti fieri assolet, tota dirigatur oratio, quàm ad me ipsum. Sinite me mecum agere res meas, & cogitationibus meis meditabundum interesse. Omnia enim quæ circa me sunt, cùm plena tumultibus esse audiam, egredi sanè domo meâ non ausim; ne perturbationibus, quibus totus, quantus est, mundus inuolui dicitur, incautus implicer, & abripiar. Domi itaque meæ me contineo, cogitationes omnes intra me retraho; visurus porrò an quietem, tranquillitatemque, quam solam verum gaudium esse scio, quamque foris inuenire non est vbi perturbantur omnia, intra mentis meæ terminos non detur reperire. Sanè Gaudium vult Seneca, cuique domi suæ nasci. Agite igitur, totamque cogitationum mearum seriem, attentâ vos mente sequimini: Quietem animi in hoc rerum tam perturbatarum labirynthо si reperero, filum habebitis, quo vos ex omnibus rerum viciſſitudinibus facilè extricabitis; quietemque animi, ad quam omnes suspirant, quamque consequuntur pauci, tandem dabitur obtinere. Hâc mihi per humanitatem vestram datâ veniâ, ad quietem me compono, & rationes meas mecum sic instituo.

In animo quærenda est quies, non verò extra se.

TRACTATVS I.

2. NEmo ferè vllus est qui non asserat, imo & conqueratur, orbem vniuersum plenum esse molestiis, difficultatibus plenum. Et quidem inducor facilè, vt id ita esse credam, tam multi cùm sint, qui id affirment viri omni exceptione maiores, & verò

Tumultibus & molestiis plenus dicitur esse mundus.

Digitized by Google

rò etiam rem experti. Verùm cùm moleſtiarum tantarum originem examino, illud mihi obtrudunt illico, non aljam tot perturbationum eſſe cauſam, quàm quòd totus quantus eſt *Mundus in maligno poſitus ſit*, idcirco omnia peſſum ire, idcirco turbari omnia, nemini quietem dari. *Omnes quæ ſua ſunt quærunt*, & ſua dum quærunt, inueniunt aliena; nec inueniunt modò, ſed & rapiunt, iure an iniuriâ nulla eſt curatio. Amici plerumque ſunt aut ignoti, aut incerti; & hi etiam pauci; inuidi, calumniatores, contumelioſi, hoſtes, publici & manifeſti. Vix quidquam ratione geritur, ſed pro potentium lubentiâ, aut potiùs libidine dominandi. Si quis vir frugi eſt, contemptui eſt; deprimitur, irridetur. Vt ad ſumma, quæque faſtigia eleueris, ſufficit eſſe adulatorem inſignem, mendacem, periurum, linguâ procacem, promptum manu, audere quidlibet, nihil timere, ne Deum quidem. Si verò corpus ipſi noſtrum, animumque attendimus, Deus bone, quot viciſſitudinibus implicamur miſeri! Iam morbis iactamur, & quidem innumeris; iam vtcumque valetudine fruimur, iam languoribus, doloribuſque diſſoluimur. Si homines quibus conuiuimus attendamus; iam ab iis amamur, iam deſerimur; iam prodimur, iam iuuamur; iam in cælum laudibus extollimur, iam in barathrum vſque detrudimur. Quid, quòd fortunâ iactamur variâ, rarò proſperâ, ſemper ferè aduersâ? Imò nec cælum ipſum ſatis cõſtat ſibi. iam ſunt hyemes frigidiſſimæ, iam æſtibus terra aduritur; iam conſtringuntur frigore membra, iam caloribus diſſoluuntur; iam ſerena eſt aura, iam pluuia, iam dubia, nunquam eadem. Hinc fames, hinc frugum malignitas, hinc peſtilentes auræ, hinc morbi innumeri, hinc denique intempeſtiuæ mortes. Quid vero iam bella commemorem tum domeſtica, tum publica. Strepunt litigantium clamoribus Iudicum ſubſellia; tremunt ſub Martis furore Prouinciæ integræ; domi & foris omnia perturbantur. Et quis tot inter tumultus, tot inter gemitus & ſuſpiria, tot inter clades & ruinas, quis inquam dabitur quieſcendi modus? Quo pacto ſtabo ego, vbi circa me mouentur omnia? 1. Ioan. 5. Philip. 2.

Verùm tãtum vnicuique eſt quique propria ſcilicet phãtaſia aut

Hæc mihi paſſim homines obganniunt, & quidem magno ſupercilio. Verùm cùm ea, quæ in animo intus meo aguntur, penitius inſpicio, hominum dicteriis ſtatui non tam facilè credere poſthâc. Video enim mundum immerito accuſari, neque moleſtiarum 3.

leſtiarum myriades eſſe, prout vulgus opinatur, ſed tantum vnicam, quæ mihi omne negotium faceſſit. Ea verò in me ipſo eſt, & quidem vitiô meô. Vnica, inquam, quæ in me perperam dominatur phantaſia dicam an peruerſa opinio, eaque ſola eſt turbarum omnium quæ in me concitantur origo, aut certè occaſio. Commodum me id monuit Epictetus: *Homines turbantur non rebus, ſed iis quas de rebus habent opinionibus.* Tota autem opinionis meæ peruerſitas in hôc eſt poſita, omnia quòd velim fieri arbitratu meo. Hoc quòd non fiat, idcirco diſplicent omnia; quæ verò diſplicent, turbant mentem, cùm eueniunt. Hanc autem ipſiſſimam eſſe perturbationum originem, liquidò mihi manifeſtum eſt: nam ſi hæc omnia quæ contingunt modò, meâ directione euenirent, & imperio; etiam ſi longè deteriori ratione tota volueretur rerum ſeries, & funditus peſſum irent omnia, totuſque turbaretur orbis. riderem ſanè ego omnia, & ſummâ cum animi mei voluptate aſpicerem mundi ruinas, quem ſcio non niſi voluntate meâ corruere. Placerent itaque tunc ea, quæ modò improbo; quod autem placet, nunquam turbat: id enim eſt, quod volo eſſe. Non igitur id dicendum eſt poſthâc mihi, mundum vniuerſum plenum eſſe doloribus, plenum difficultatibus, & moleſtiis, illud tantùm dicamus quod res eſt; hoc vnicum in mundo mihi moleſtum accidere, nihil in eo fieri arbitratu meo; nihil inquam agi, prout ego agendum iudico. En tota hominis perturbatio.

opinio, quod nihil in orbe rectè agatur.

Epict. in Enchi. c. 10.

4. Quod ſi ergò opinionem illam, æquam an iniquam nihil moror, ſi tamen eam vtcumque ſit, poſſim deponere, meamque mentem vniuerſitati conformando, omnia approbem quæ eueniunt & pro vt eueniunt; velimque ita eſſe vt ſunt; tum certè non video mentis meæ quietem perturbare quid poſſit, etiamſi tota inuerteretur cæli terræque machina. id enim fit, fieri debere quod opinabar. At fieri non debuit, inquis. iſtud vos diſputate, quibus vacat eſſe perturbatis; illudque mox examinauero. Interim ita mea ſi fert opinio, ſtulta ea ſit an verò ſapiens, parum refert; hæc ſatis eſt quieti meæ: quidquid enim mihi dixerint, non credam ego mihi officere id quod factum volo: volo autem, quia opinor ſic factum oportuiſſe.

Hæc corrigenda, vt quietus ſis.

5. Stultè ergò hactenus quieta volui omnia quæ circa me ſunt, quietem tot votis deſideratam vt obtinerem, qui phantaſiam

Et quidem ſola; vt iudices em-

mia debere fieri prout fiunt.

ipſe meam tantummodò ad quietem debui componere, pacata mihi vt ſint omnia. Ridiculum id ſanè ſit, ſi vectorum quiſpiam mari vectus, ventos omnes ſilere velit, vndas quieſcere, non moueri rudentes, non inuerti vela, non remos agi, non tranſcurſare tranſtra epibatas, non flecti gubernaculum, ſed altum omnia tenere ſilentium,, priuſquam ad ſomnum ſe placidè componat; certè id vult quod obtinere non poterit; & ſi obtineat, id prorſus fiet damno ſuo; non enim nauigabit vbi nullus eſt motus. Sanè dormire ſi velit, medios inter tumultus ventorum, & claſſiariorum ſua procurantium, imo & aliorum ludentium & debacchantium inſanas voces, nullum ſupereſt remedium, niſi phantaſiam modeſtè vt ſopiat. Sopiet autem, ſi iſthæc omnia ita prorſus fieri debere opinetur, neque cuiquam ſilentium imponendum eſſe niſi ſibi, vt ſomnum capiat.

Hoc autem iudicare & velle, in manu vnius cuiuſque eſt.

6. Ita profectò eſt. Quid ergò demens ego cogitationes meas toto vagari paſſim orbe patior, cur omnia admordeo, cur iudicium fero de ſingulis, meque cunctis intermiſceo? An componere ego volo, & emendare omnia extra me quæ ſunt? Certè dum cuncta ſollicitus compono, neminem perturbo magis quam me ipſum; nihil emendo, & ſolum me excrucio. Quid ergò agendum eſt mihi. Certè id quod præclarè admonet Epictetus: *Non poſtulabo poſthâc ea quæ fiunt arbitratu meo fieri; ſed vt ſapiam, ita fieri quæque volam vt fiunt.* Aliorum enim voluntates inflectere, in manu mea non eſt; meam verò immutare, id ſanè eſt. Si nihil hactenus factum eſt prout volebam ego, præſtat ſanè me velle poſthâc, facta eſſe omnia pro vt fiunt. Hoc autem velle, erit facillimum, opinionem vnicam ſi correxero, iudicemque rectè cuncta fieri, quæcumque fiunt. Hoc ſi euicero, quieta in animo meo erunt omnia, vtcumque turbetur foris.

Epict. Enchir. c. 13.

TRACTATVS II.

7. SIc eſt inquis. Verùm hic Rhodus, hic ſaltus. Quo pacto enim omnia rectè agi, rectè mihi perſuaſero, qui vel oculis ipſis nihil non peſſum ire perſpicio? Naturam enim ſi ſpecto, quanta in aëre eſt ſæpè inclementia? modò ventis, procelliſque toto cælo decertatur; modò fulmina terram concutiunt, modò hyemes vltra quàm par eſt frigidæ, modò æſtates torridæ, modo fruges aut

Digitized by Google

aut vento aut calore abſumptæ, modò fame & peſte pereunt paſſim omnia, modò mare tempeſtatibus agitatum exæſtuantes fluctus extollit, quaſi ſi toti orbi exitium minitetur: & hæc omnia rectè fieri dixero, quæ video non ratione, ſed caſu ferri? Iam verò, ſi humana ſpecto commercia, quid hic demum rectè fit? An non omnia plena mendaciis, periuriis, falsâ fide, fictâ amicitiâ? An non contentionibus, & litibus fora perſtrepunt, bellis prouinciæ? Quid, quod peſſimo cuique tantum licet, quantum lubet; iiſque ferè pateant aulæ, dignitates, honores, & diuitiæ, quæ modeſtis hominibus occluduntur; illi elati, hi humiles, illi in deliciis, hi in egeſtate ſummâ. An non hæc omnia caſus fert? Quid autem bene fit, quod caſu fit?

8. Ita ego ipſemet mecum. Verùm cùm hanc quam peſſum ire credo orbis machinam, hominumque commercium adeò turbatum, ſtare videam nihilominus tam longâ annorum ſerie, omneſque rerum, cælorum, fortunarum, hominumque viciſſitudines ire videam & redire; orbem vniuerſum ſuſque deque inuerti, nec tamen euerti, aut à cardinibus ſuis dimoueri; tum certè grauiſſima mihi incidit ſuſpicio, gubernatorem aliquem clauo aſſidere, qui iſthæc dirigat; oculos vt lateat, mentem tamen ſanam latere non poteſt. Sicque mihi video contigiſſe, quod homini nauticæ rei ignaro, Indico in mari nauiganti. is ſanè, cum in vaſtiſſimo illo oceano conſtitutus, tranſtra cogitabundus obambulat, epibataſque conſiderat tota tranſcurſantes naui; modò malos conſcendere, modò ad carinam ſe dimittere; modò vela, modò antennas explicare, modò contrahere; modò in ortum proram dirigere, modò in dexteram læuamque deflectere; modò rudentes ſtringere, laxare modò; omnia pauidus contemplatur, omniumque rationes à nautis dum exigit, nec reſponſum ab impeditis hominibus æquum fert; nec ſi ferat, quidquam intelligit, vtpote nauiculariæ artis ignarus planè. Hinc turbata cùm credit omnia (quis enim id non credat, tantam tamque variam vltrò citroque curſitantium epibatarum varietatem dum contemplatur?) toto turbatur corpore, perituramque ſe prorſus credit, aut vadis impactum, aut malâ fame. At verò cum interiùs gubernatoris conclaue ſubintrat, hominemque multâ iam canitie grauem, mappæ, quam præ oculis expanſam habet, incumbentem ſedulò videt, rhomboſque deſig-

Neque vt hoc iudicemus neceſſe eſt ſcire omnium rerũ rationes. Declaratur id per comparationem.

nantem accur: tione maximá; clepſydras vndequaque pendentes, aſtrolabia, annulos, quadrantes excipiendæ ſolis altitudini, pyxidem nauticam, regulas, & circinos elegantiſſimè confectos, & in rationes graduſq; quæque ſuos diſpuncta inſtrumenta dum admiratur; ephemerides denique & tabulas declinationum, refractionum, & altitudinum dum obſtupeſcit; ijſque omnibus vti ſenem illum, vt curſum nauis dirigat; eum eſſe qui è conclaui mandata dat, cuique omnis illa epibatarum turba tacita & lubens paret; tum demum omnis abit illico ex animo timor, & rectè agi cuncta credit. An tamen rationes omnes intelligit cur ſingula imperentur? minimè gentium. Quid igitur hominem paulò antè tam perturbatum ſedat? ſola quam de naucleri concepit arte & induſtriâ, ingens & tamen cæca opinio.

Sufficit ſcire omnia à Deo dirigi.

9. Itane verò? ſola hominem opinio in mediâ morte conſtitutum placat? Quid ergò me rerum omnium rationibus inquirendis diſcrucio? Quid mundum tot caſibus inuolui queror? Quid me cogitationibus meis perturbo, ſingula dum examino? Satius eſt profectò ab hominum ſtrepitu è turbâ ſeſe ſubmouentem altius rem inſpicerè, & an non aliqua Mens ſit quæ cunctis imperet, ſeduló perquirere. Intraui itaque Dauide præeunte *Sanctuarium Dei*, conclaue inquam, Prouidentiæ Diuinæ, Sanctioris Concilij aulam, de quâ mihi D. Auguſtinus in aurem ingeſſerat, *Nihil fieri ſenſibiliter, & viſibiliter*, imo nullo prorſus modo, *quod de interiore illâ aulâ aut non iubeatur, aut non permittatur.* Intraui inquam curioſus rei; & ecce ſubitò apparuit *Antiquus ille dierum Deus*; hunc videbam in *conſpectu ſuo habere omnes vias meas*, imo & mortalium omnium. Stupebat ſanè mecum Dauid, & admirabundus exclamauit illico; Quid demum hoc cet rei eſt? *Tu cognoniſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam, & omnes vias meas prænidiſti. Ecce Domine tu cognouiſti omnia nouiſſima & antiqua. & in libro tuo omnes ſcribuntur. Ecce tu menſurabiles feciſti dies meos.* Omnia inueſtigas, omnia rimaris, omnia expendis, omnia trutinas. Certè ſtupore percellor, *Non eſt ſermo in linguâ meâ.* Itane aguntur omnia ab vnâ Mente, & quidem vnicâ, quæ mihi caſu videbantur volui? profectò humeros iam contraho, incuſoque ipſemet me.

Aug. l. 3. de Trin. c 4.

Dan. 7.

Pſal. 138.

Modò ingitem de ipſo habeamus opinionem.

10. De hac igitur, omnia prorſus dirigente Mente, præclaram ego ingentemque opinionem ſi concepero, facilè rebus omnibus

Digitized by Google

bus acquiescam ; & verò eam habere me debere, Diuina cum sit, facilè suspicor : nam vt Epictetum ipsum , quamuis Ethnicum dicentem audio, *Religionis erga Deos immortales* (pro suo errore Diuinitatem in plures diuidit , quam ego in vno adoro) *præcipuum illud est , rectas de eis habere opiniones.* Ea autem sunt , *vt sentias , & eos esse , & benè iustèque administrare omnia.* Vnde illud consquitur, *Parendum esse eis, & omnibus ijs quæ fiunt acquiescendum, & sequendum vltrò, vt quæ à Mente præstantissimâ agantur.*

Epict. in Enchir. c.38.

11. Illud itaque mihi iam agendum est, non vt rerum omnium causas intelligam , vt exinde sentiam omnia rectè agi ; sed vt magnam illam de Dei Mente , per quam aguntur omnia , opinionem in me concitem. Neque enim vector ille rei nauticæ ignarus, naueleri studia cum aspexit, illico nauicularix artis, instrumentorumque omnium rationes tenuit ; ne nomina, percepit quidem ; verùm singula vt aspexit , suspexit omnia. Visus admirationem , admiratio opinionem de nauclero ingentem peperit, opinio autem omnem deterfit animi perturbationem.

12. Opinionem itaque præclaram de Diuinâ Mente mihi vt efformarem , non Deum ipsum contemplatus sum , sed instrumenta quibus vtitur ad dirigendam hanc Vniuersi machinam, curiosiùs aspexi ; & quidem maiora primùm , vt quæ in oculos se præ cæteris inferebant. Consideraui totam cælorum expansam pellis instar superficiem, eamque quot stellis tot adamantibus exornatam, tentorium tantummodò esse comperi , quo tota interior tegeretur machina. Tum verò Solis, & Lunæ ingentes globos, magnitudinem , situm , calorem, lumen, cursus varios ; terræ verò dispositionem, cauernas , antra , concauitates excipiendis marinis aquis, decliuitatem deuoluendis fluminibus accommodatam contemplatus , omnia percepi ita inter se connexa ; distantias , situm , magnitudinem singulorum corporum eam inter se habere symmetriam , vt nec sibi propinquiora esse possint , ne se conficiant ; nec verò etiam remotiora , vt mutuò sese influxu, & amplexu foueant, & iuuent. Hoc cum vidi, stupui illico, & magnâ admiratione defixus exclamare lubuit. *Cæli enarrant gloriam Dei , & opera manuum eius enuntiat firmamentum. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & sanctus in operibus suis.*

Hanc vt in nobis cõcitemus, considerãtur instrumenta admiranda, quibus Deus vtitur in mũdi directione.

Digitized by Google

Eaque non casu facta, sed summâ industriâ,

Ridiculum autem, imo & stultum mihi visum fuit, quod ma- 13.
leferiatu quædam capita mihi suggerebant, casu & per atomorum incertos lapsus, tam præclaram machinam coiisse. Quis enim non pueriles inter næmias reponat, quasque tædio leuando decantent ad colum anus, si quis magno mihi fastu & verborum apparatu narret, & verò etiam persuadere nitatur, hanc quam hîc videmus molem nullo architecto designante, nullisque adhibitis operarum manibus casu assurrexisse, sic fortè sibi incumbentibus infinitis, quæ ex maris littore, vento huc delatæ fuerant arenulis; quæ tempestate cessante sibi inuicem insidentes, columnas aliæ, aliæ muros, aliæ fornicem efformarint, arte nullâ, merô casu? Ne hara quidem aut exile tuguriolum exstrui potest sine artificis ideâ. & hanc tantam machinam, tantâ proportione & symmetriâ, sine Mente aliquâ demens ego constructam arbitrer? Quid, quòd & motus omnes tam ingentium corporum, tot iam annorum millibus eundem cursum tenent, tot inter varietates, implexosque motus semper constantes, & similes sibi?

Ad sublimaria corporum generationem & conservationem.

At verò cum præclarissima illa cælorum corpora, non eò for- 14.
mata esse conspicio, vt sint, sed vt instrumenta sint, quibus tota naturæ series dirigatur, & verò etiam fœcundetur, & subsistat; tum sanè stupore abreptus fateri coactus sum; *Magnificata esse opera tua Domine, & nimis profundas esse cogitationes tuas*, neque *esse cogitationes similes tuis.*

Quid enim? An non id liquidò constat, lucem omnem è Sole 15.
existere; illum esse per quem noctium dierumque inæqualitas, hyemis, æstatisque vicissitudo, herbarum omnium & frugum diuersitas, amœnitas, fœcunditasque originem suam trahunt? En vt calore suo vapores è mari hauriat, qui frigore postmodum contracti, in nubes coguntur; dissoluti verò rursus, pluuiam tanquam hausta rigandæ terræ opportunè propinant. Hinc ventos, hinc niues, hinc grandinem, hinc fulmina video existere, totamque sublunarium rerum varietatem. Taceo nunc Lunæ labores indefessos, æstum illum maris admirandum quem secum trahit, orbi tam necessarium & commodum; taceo frigidiores influxus, quibus ardor Solis temperetur, fœcunditas terræ & animalium foueatur: taceo ingentes terræ cauernas, in quibus metalla & saxa tam varia, non nisi Solis calore excoquuntur

quuntur; quæ quidem maximam mihi ſanè artificis, hæc inſtrumenta tam aptè, concinneque ad vſus ſuos adhibentis induſtriam, magnificentiamque liquidò commendant, præterquam *quod multa abſcondita ſint maiora his.*

TRACTATVS III.

16. HOc ego dum attentus conſidero, tum verò putidum planè mihi viſum eſt, quod quidam cum Ariſtotele Philoſophi auſi ſunt ſtatuere, Dei Prouidentiam non niſi vſque ad lunam deſcendere, ſublunaria verò non curare. Indignum enim eſſe, aiebant illi, tantum Numen minutiſſimis animalculis, herbis, imò & ſordibus ſeſe impendere; quas vel manibus contrectare turpe ſit viro. Cum hominibus verò non tam rectè agi, vt Deum credibile ſit ſe iis impendere. An enim tantarum fortunarum inæqualitatem, permittat Deus, & ſcelera non impunè fieri modò, ſed & præmiis plerumque affici? *Hinc putat Deum curare ſublunaria.*

17. Fœdæ ſunt hæ blaſphemantium voces, & verò etiam Philoſopho indignæ. neſcio quo pacto Ariſtotelí ingenium in Lunâ hæſerit. Age enim, quiſquis es; Diuinæ Prouidentiæ Cenſor temerarie. Cælorum orbes curare Deum dicis tu, ſublunaria non curare. At verò quis artifex inſtrumenta artis ſuæ exacta vt ſint curat, ad opus verò ipſum cui inſtrumenta adhibentur non attendit? Horologium vt horæ deſignentur conficit artifex; rotas ſummâ accuratione diſtribuit, polit, excauat, tympana cochleaſque ritè inſerit, campanum æs ſuperimponit, appendit pondera: horæ autem vt malleo aut indice deſignentur id verò non agit; aut ſi horis vtcumque inuigilet, certè quadrantibus non attendit, minutis verò multo minus; nimis enim hæc quidem exilia ſunt, quàm vt iis procurandis ſeſe impendat tantus artifex. Næ tu automatis imperitus es, qui iſthæc dicta dicis; næ tu artifici es iniurius. Etenim non niſi vt horæ indicarentur, tota conſtructa eſt machina. Machinam ergò curet, qui horas negligit? Et rurſus horis attendat, cui minuta ipſa non ſunt in pretio? minuta ſanè horas conſtituunt. Hæc ſi in hoc artifice ſunt perridicula; in Deo certè ſunt prorſus indigna.

18. Rurſus enim cum animum ad ea, quæ in hoc terræ globo eueniunt, ſedulus aduerto; illud liquidiſſimè perſpicio, nullum eſſe *Etiam minima.*

esse in nubibus nimbum, aut ventum, aut meteorum; nullum in mari motum; nullam in terrâ aut animantium, aut herbarum, ne minimi quidem flosculi; aut limacis exortum, qui non à Sole & Lunâ initium sumat, alimentum, & occasum. Illudque vel ex eo collegi clarissimè, quòd motu Soli adempto, breuissimo tempore animalia perirent omnia, totaque terra in squallidas arenas abiret illicò; aut frigore perpetuo constricta, nullum animalibus præstaret vsum. Quis itaque sanus mihi, nisi insanum me reddiderit, persuadeat, cœlestes orbes & corpora accurare Deum, sublunaria verò contemnere? cùm istud liquidò constet, solùm ad sublunaria curanda, efformanda, alenda, & conseruanda, cœlorum globos inuentos esse, & constructos? Instrumenta hæc sunt: & verò instrumentis inuigilat artifex, operi verò non attendit? Indignum id Deo dicis, exiguum nimis, Deoq; si ea curet inglorium. Attamen honoris sui quamuis tenacissimum, tamen audio quasi iactantem se, non tantùm quod sit imbrium, sed quod sanè valde minutum est, quòd sit *stillæ roris pater. De vtero vius egressa quòd sit glacies, & gelu de cælo quod genuerit.* De cælo, hoc est per orbium cœlestium corpora. Et verò Christus ipse Paterni honoris propagator egregius, palam proclamat, *ne passerem quidem in terram cadere sine Patre suo, omnesque ab eo capillos capitis esse numeratos.* Iob 38.

Neque sit curam indigna Deo.

19. Et verò, cur Deo indignum dicam ego, minutissimo etiam animalculo aduigilare, nec tamen eum dedecere Solis orbi assistere? quasi verò aut hoc, aut illud Deo dignum sit, si Dei sese impendentis voluntatem excipias. Quin imò si rectè rationem ineo, magis Deo digna est formicæ, culicisque efformatio, quàm ipsius Solis; magis certè admirandum est in illis artificium; nam si tres, quatuorúe in Sole motus sint, infiniti sunt in culice. Quid in Sole, formicæ studijs, affectionibus, laboribusque, simile reperies, si animalculi artificium spectes? Verùm ne comparationem instituamus, illud dicam cum Augustino. *Quis disposuit, quis fecit ista? expauescis in minimis, lauda magnum. Qui fecit in cælo Angelum, ipse fecit in terrâ vermiculum.* Nemo autem mihi blasphemus obtrudat, quòd Deus fecerit quidquam indignum se. D Aug. in ps. 148.

20. Atque ex his omnibus, maximam sanè opinionem concipere incœpi, de Mente, omnia & singula, non maxima modò sed & minima

Digitized by Google

minima quæque producentis, curantis, conſeruantis Dei. Ingens ſanè Mens, quæ tanta circumplectitur.

TRACTATVS IV.

21. VErùm quia id mihi in mentem venire poterat, eum qui tantis rebus vacat, operamque rebus tam diuerſis vno tempore, varijſque locis impendit, fortaſſis errare nonnunquam, aut obliuione, aut incuriâ, aut etiam inſcitiâ; petitâ priùs à ſummo Numine veniâ, arcanum illud conclaue aut *Sanctuarium*, altiùs ſubij, totamque iſthic Diuinæ Scientiæ, ſeu Theologiæ bibliothecam, & quidem non vnicam, ſed triplicem ſum contemplatus. Deus immortalis! Quid ibi non vidi, quid non ſtupui! neque tamen libros ipſos inſpicere datum fuit; titulos tantùm, & quidem curſim perluſtraui.

Ad excitandā ingentem de Deo opinionem conſideratur triplex ſcientia Dei.

22. Ac prima quidem quæ intranti occurrit Bibliotheca, ſeu Scientia, eſt ea, quam Theologi vocant, *Scientiam ſimplicis intelligentiæ*. Simplex Intelligentia, quia nihil extra ſe operatur, tota in intelligendo conſiſtit. Deus bone quanta abyſſus! Hâc enim comprehendit omnes, quotquot ſunt poſſibiles creaturæ; mundos poſſibiles infinitos, qualis hic quem modò incolimus, vnus eſt; creaturarum ſpecies infinitas, infinita in quâuis ſpecie indiuidua, infinitos Angelos, homines infinitos, infinita animalia, quæ nunquam tamen futura ſint, niſi in ſolâ Mente Dei. Eamque Scientiam ita vidi Deo competere, vt ſine hâc Deus non foret. Si enim præter eas, quas condet creaturas, alias poſſibiles non cognoſcat; certè ijs conditis, exhauſta erit condendi potentia; nemo enim id conficere poteſt, cuius ideam nō habeat animo præconceptam. Illud etiam vidi cognitiones illas, non eſſe in Deo diuerſas, aut ſibi inuicem ſuccedentes; ſed omnes omninò ſimultaneas, inuariatas, claras, ſemperque conſtantes ſibi. Quin imò, id quoque perſpexi clarè, omnes illas cognitiones ſimul iunctas, nihil aliud eſſe quàm ipſum Deum. Adeò vt ſi vel minima deforet, Deus eſſe deſineret. Hanc verò ſcientiam Deo prorſus eſſe neceſſariam, vt liberè, quæcumque vellet, poſſet condere, etiam eſt manifeſtum. Liberè inquam; quomodo enim mundum condere ſi volebat, hunc & tamen liberè condidit, ſi nullum alium præter hunc, poſſibilem eſſe non cognoſcebat?

Scientia ſimplicis intelligentiæ.

Digitized by Google

Incogniti ſanè non datur electio; & vbi electio non eſt, libertas non eſt.

Scientia Viſionis.

23. Tum verò ad ſecundam Bibliothecam contemplandam conuerſus, inueni iſthic *Scientiam Viſionis*, vti eam Theologi appellant, quâ omnia quæ re ipsâ extra Dei mentem ponenda & futura ſunt, extra ſe iam poſita, quaſi præſentia æternitati ſuæ, clariſſimè intuetur; & omnia rurſus actu vnico. Hic verò omnium quotquot ſunt, fuerunt, aut futuræ ſunt creaturarum hiſtoriæ, per ſuos titulos in ordinem ſunt digeſtæ. omnium inquam, non hominum modò, ſed & animantium, herbarum, ſaxorum, atomorum, adeò vt vel minimæ formicæ tota vita iſthic deſcripta ſit, & quidem in varia velut capita, paragraphoſque digeſta. qui parentes, vt ita loquar, quo loco nata, quo die, quâ horâ, quid ſingulis diebus egerit, quid comederit, quæ bella geſſerit, vbi perierit, & quâ morte; nihil denique iſthic deeſt, quod ad completam, perfectamque formicæ pertinet hiſtoriam. Atque hoc modo omnium prorſus creaturarum iſthic digeſtæ ſunt, quaſi per volumina, hiſtoriæ; quas omnes ſagax Deus, ſimul & quidem actu vnico perſpicit, & contemplatur; vnaque ſi deeſſet arenulæ cognitio, rurſus Deus non foret.

Scientia conditionalium.

24. Quid tandem de immensâ illâ, quæ & tertia eſt Bibliotheca dicam, quam *Scientiam conditionalium* appellant? Huius ſanè tanta eſt amplitudo, vt circa vnicam ſolummodo creaturam, prorſus ſit infinita. Nouit enim non tantùm quid agam Deus, aut quid porrò etiam acturus ſim deinceps; ſed & quid acturus in quâuis conditione, ſitu, loco, tempore conſtitutus; quid acturus ſi modò Romæ ſim; quid ſi à centum annis vixiſſem; quid ſi in regiâ dignitate conſtitutus. Et quia infinitæ ſunt circumſtantiæ, infinitæ hominum rerumque combinationes, quæ ſingulæ in me poſſunt cadere; manifeſtum eſt, infinitam eſſe quam de me ſolo habet ſcientiam conditionatam; & de rebus omnibus, etiam poſſibilibus, ſcientiam infinities infinitam. Atque hanc habet, vt iam dixi, diſtinctam Deus, claram & euidentem, totamque concludit, & complectitur actu vnico. An non hæc ſufficiant, vt ingentem prorſus, neque quæ verbis exprimi poſſit, de tantâ Mente in me excitent opinionem?

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS V.

25. IAm verò, quòd animum meum ſtultè antehac perturbatum maximè componit, & ſedat, eſt quod totam hanc, quanta quanta eſt, ſcientiam rebus ſuis agendis adhibere videam Deum. Quid enim me iuuet, ſcientiam me naucleri agnoſcere, eam ſi naui dirigendæ videro non impendi? Ego autem ſcientiam tam vaſtam, in Deo & agnoſco, & mihi, totique orbi video adhiberi.

Totã hanc ſcientiam orbi dirigendo adhibet Deus.

26. Mundum enim aliquem aut creaturam vt condat, video eum totam poſſibilium rerum ſcientiam peruoluiſſe, eam vt ſeligeret, quam liberè crearet. Sic, vt me conderet omnes omninò homines poſſibiles perſpexit, eorumque hiſtoriam in primo volumine peruoluit, & cum meâ, adhuc poſſibili tantùm comparauit. Tum verò omnibus perpenſis, me inter cæteros ſelegit, quem in lucem hanc ſuo tempore proferret: itaque me, librum poſſibilium quaſi legens, clarâ voce pronuntiauit; & hæc prolocutio Dei, mea eſt creatio. Nam *ipſe dixit, & facta ſunt.* adeò vt ſicut vox mea quâ *ro ſol* pronuntio, verbum illud format, & in lucem profert; ita quòd ego ſim, nihil ſit aliud quàm eſſe me Verbum externum legentis, & loquentis Dei. Hinc, ſicut verbum quòd proloquor ita ab ore meo dependet, vt nec diutius ſit, nec clarius, nec ſubmiſſius, quam mea fert prolocutio; ita prorſus omnes quotquot ſunt creaturæ, ab ore Dei pendent, vt ſi Deus eſſe deſinat, aut nolit loqui, perituræ ſint illicò creaturæ omnes, vti verbum meum deſinit eſſe deſinente me, aut nolente loqui.

Pſal. 142.

Pſal. 32. Certè *Verbo Domini cæli firmati ſunt*; nec cæli tantùm ſed & quidquid orbis complectitur, *& ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.*

27. Hinc ſanè quòd me maximè ſecurum facit, eſt, clarè videre nunc me, nihil prorſus in rerum naturâ caſu fieri, ſed maximâ induſtriâ, conſilio, & ſcientiâ dirigi omnia, & attemperari. Nam ſi caſus, eſt euentus non præcognitus, quique præter opinionem mentemque agentis, ex aliquâ actione ſequitur; quomodo caſus aliquis in Deum poſſit cadere, quem video ab ipſo, triplici & quidem diuersâ ſcientiâ, cognoſci & percipi? Rurſus, ſi ea quæ ſolam naturam ſine libero hominis arbitrio ſpectant, conſideramus; certè non caſu ea Deum agere rectè quis dixerit, cum ad euentus illos exhibendos cæleſtia conformarit, & diſpoſuerit inſtrumenta,

Nihil igitur caſu fieri manifeſtum eſt, neque in iis quæ à naturâ dependent.

Digitized by Google

ſtrumenta. Non hyemes ergò, non æſtates, non pluuias, non ventos, non terræ ariditatem, non calamitatem ſegetum, non marium tempeſtatem, non fluminum violentos lapſus, non exundationes, non fulmina, non tonitrua, non culicum aut locuſtarum examina, non aëris putrefactionem, non morbos, non peſtes, nihil denique caſum ferre poſſum arbitrari; cum vt hæc omnia ſuo quæque tempore euenirent, videam magna illa corpora, cæleſteſque globos, quaſi inſtrumenta ex arte & induſtriâ fuiſſe diſpoſita. Amens ſanè ſim, ſi hæc caſum tuliſſe credam.

Neque in iis quæ à libero pendet hominum arbitrio.

28. Iam verò, an ea, quæ ex libero hominis pendent arbitrio, ſine Numine euenire mihi perſuadeam, cum ea ipſa ſæpius per Prophetas prædixiſſe ſciam Deum, & prorſus eo quo contigerunt modo? Quô pactô illa ſcire potuit, ſine vllo errandi periculo, ſi caſu tantummodò, & non de induſtriâ Diuinæ Mentis accidiſſent? Certè ne libertati vllum præiudicium inferat, in vaſtiſſimo illo volumine, ſcientiâ inquam conditionalium, contemplatur prouidus Deus, quid quiſque homo in quâuis occaſione, & rerum quibuſcumque circumſtantiis conſtitutus liberè, & pro ſuo quo gaudet arbitrio facturus ſit: hiſque ritè circumſpectis, eas poſitiones, circumſtantiaſque rerum ſeligit, in quibus ita ſuo quiuis vtetur arbitrio, vt libera eius actio, euentui quem Deus menti præfixum habet, certò, infallibiliterque deſeruiat. Et ſic, ſi cauſſas proximas ad effectum concurrentes ſpectas, ſæpe caſum dices; ſi Deum cauſas remotè diſponentem, conſilium imo & fatum ſeu effatum Dei eſſe fatebere. Id quidem in Abſalonis & Ioſephi hiſtoriâ, imò & in Chriſti ſanctiſſimâ Natiuitate mihi factum eſt manifeſtum.

Omnia igitur bene fieri quæ à tali Mente fiunt vniuerſim iudicandum eſt.

29. Hæc cum ita ſint, quid me de rerum euentibus poſthâc perturbo, quos tantô conſiliô, tantâ arte à ſapientiſſimâ illa Mente video prouenire? An ego fortaſſe adeò amens ſim, vt Deum credam aliquid ignoraſſe, quod meliùs ſit; aut ſi ſciuit, facere noluiſſe; aut ſi voluit, facere non potuiſſe? Aut tam proiectæ ſim audaciæ ego, vt cum Alfonſo Rege, Deum corrigere me poſſe credam, qui ne tantùm quidem habeo induſtriæ, vt vel minimam pluuiam rite & ex arte, è nubibus mihi concreditis poſſim exprimere?

Illique acquieſcendum.

30. Nimis alta animo meo iam de Diuinâ Sapientiâ inſidet opinio, quam vt eam vellicem, aut dubitare poſſim aliquid non rectè

Digitized by Google

étè fieri. Tacebo profectò posthâc. Tonet, ningat, pluat, æstates ardeant, sæuiant hyemes, dissindatur terra, pereant segetes, langueant animalia : ego certè approbabo deinceps omnia, neque benè fieri dubitabo, quæ Sapientissimi Numinis arbitrio, æternisque legibus video decurrere ; & quidem ita decurrere, vt gloriam Numinis, cui amplificandæ omnia Dei opera subseruiunt, liquidò, apertèque manifestent. *Vniuersa enim propter semetipsum fecit Dominus.* Absit ergò vt quidquam malefaciat, propter se quod facit.

Prou. 16.

TRACTATVS VI.

31. HAc ergò opinione penitus imbutus, tum demum ad querelas, quibus Diuina Prouidentia impetitur me conuerto ; illudque liquidò video, futiles illas prorsus esse, imò quæ Diuinæ Mentis sagacitatem apprimè commendent, & declarent. Quid enim ? Dei non esse clam: nt homines, scelera tam nefaria perferre ; homicidia, adulteria, veneficia, idololatriam, aliaque crimina Diuino honori officere ; neque si humana curaret Deus, tantam passurum sibi iniuriam irrogari. Ita tu quidem, qui Diuinas artes non perspicis. At verò istud ego video, quamuis scelera malè ab hominibus perpetrentur, optimè tamen permitti à Deo, ne vllum libertati humanæ inferat præiudicium. Libertatem autem suam hominibus constare quòd velit, id quidem Sapientissimo fit consilio. Glorioſum enim est Regi, non à mancipijs vi & necessitate coactis, sed à liberis hominibus spontanea obsequia excipere, quæque vltrò & liberè subditi Regi deferant. Mancipiorum obsequia sat multa habebat Deus. Omnes omninò inanimes, animatæque creaturæ rationis expertes, Deo obsequuntur, sed necessariò. Dæmones ei parent Dominumque agnoscunt, sed vi, tormentisque coacti. Angeli idem præstant, voluntariè quidem sed non omnimodis liberè. Aliud itaque obsequij genus requirebatur voluntarium & tamen liberum. Hoc ab hominibus, ad gloriæ suæ propagationem petit Deus. Libertatem itaque homini dare debuit prudens Numen; hanc verò si dederit, certè scelera permittere necesse fuit, ne ipsi non liberè seruiatur.

Neque refert esse in mundo scelera.

Mala non sunt in mundo, sed bona à Deo permittuntur.

Ratio prima.

32. Quid, quòd per ipsa scelera, gloriam suam magis orbi fecerit *Ratio secunda.*

Digitized by Google

manifestam? Scelera certè si abfuissent, numquam cruentum illud sacrificium in arâ Crucis fuisset immolatum. & tamen maior ex illâ morte, ad Patris offensi gloriam facta est accessio, quàm per omnia quotquot fuerunt, aut erunt scelera, possit detrahi. Rursus scelera si committi non potuissent, certè neque Dei leges ferentis Dominium, & Iurisdictio; neque scelera tolerantis Patientia; neque Misericordia condonantis; neque Amor pœnitentem complectentis vnquam mundo patuissent; hominemque latuissent præclarissima attributa Dei. En vt ad Gloriam Dei manifestandam maximè faciant ea, quæ tu Diuinorum ignarus, Diuinitati credebas officere.

Ratio tertia.

33. Adde quòd & aliena scelera, rebus etiam humanis conducere videam. Præbent enim cu probis patiendi materiam ingentem, virtutis exercendæ campum aperiunt, Martyriorum quin imò gloriam Deo afferunt. non enim tot fortissimis sanctissimisque viris gauderet Ecclesia, nisi tyrannorum scelera permisisset Deus. Denique præclarissima Diuinæ Gloriæ augmenta dabunt scelerati, Iustitiæ vindicatiuæ, æternitate totâ, daturi documenta. Hinc sanè illud conficio, maximè è Dei gloriâ esse, peccata permitti: nam vt præclarè Augustinus: *Non enim Deus omnipotens (quod etiam infideles testantur, Rerum cui summa potestas) cum summè bonus sit, vllo modo sineret mali aliquid esse in operibus suis, nisi vsque adeò esset omnipotens & bonus, vt bene faceret etiam de malo.* D. Aug in Enchir. c. 10. & 11.

TRACTATVS VII.

Neque scelerates in hoc mundo esse felices conqueri possumus. Magnâ id ratione permittit Deus.

34. HInc verò iam prorsus capio, alterum querelarum, perturbationumque argumentum, quodque non paucos excruciat. *Quare* scilicet *via impiorum prosperetur, & taceat Deus denorante impio iustiorem se?* Cur sceleratissimis hominibus fortuna sit prospera, optimo cuique aduersa. Præterquam enim quòd hæc impiorum felicitas fidem meam quàm maximè confirmet: cùm id mihi exinde manifestum fiat, aliam post hanc superesse vitam, aliud tempus expectandum, quò præmia Virtuti, scelerибus supplicia sint deputanda; cùm iustus sit Deus, neque tamen in hâc vitâ aut supplicia à cunctis exigat, nec verò cunctis etiam præmia largiatur: illud præterea ex hâc tam inæquali fortunarum Hier 12. Habac. 1.

Digitized by Google

tunarum distributione existit commodi, quòd hinc liquidò discam, nec bona esse, nec mala quæ vulgus eo nomine stultè appellat. Hoc igitur, vt rectè Seneca, *est propositum Deo, Sapienti viro ostendere, hæc quæ vulgus appetit, quæ reformidat, nec bona esse nec mala; apparebunt autem bona esse, si illa non nisi bonis viris tribuerit; & mala esse, si malis tantum erogauerit.* Alia itaque necesse est esse bona, quæ solis bonis tribuantur. Et hoc rursus spem acuit expectatione futuri.

Sen. l. de Prou c. 5.

35. Sit verò quid me tam vaga & inæqualis fortunarum deliciarumque distributio tantopere torquet? Illud enim cum mecum perpendo, manifestè comperi, nec malos omnes à bonâ fortunâ excludendos; neque bonos etiam omnes, & solos, felices esse debuisse. Nam si mali omnes & soli felices sunt, iam passim homines peruersi fient, vt sint fortunati. Rursus si mali omnes à fortunæ bonis excluduntur, peiores longè euadent, Diuinumque Numen offendent quasi iniuriâ irritati: præterquam quod miserijs efferati, iura omnia etiam humana perfringentes, totam maleficijs, furtis, & rapinis perturbaturi sint Rempublicam. Neque rursus boni omnes & quidem soli, felices esse possunt; plurimi enim delicijs peruersi, Virtutis semitâ desertâ, in omne prolaberentur nefas. Nec rursus omnes bonos infelices esse conuenit, ne non sit qui Diuinum cultum diuitijs promoueat, aut qui sceleratorum hominum impudentiæ pro dignitate se opponat. Nihil itaque de tantâ fortunarum inæqualitate habeo quod conquerar, quam video inducendam omninò fuisse, vt rectè sibi constarent omnia.

Neque aliter fortunarum distributio esse debuit, quàm bonos inter malosque promiscue.

TRACTATVS VIII.

36. NOn minus insanum esse iam perspicio, quòd me tanta ingeniorum, geniorumque diuersitas, quanta inter homines reperitur hactenus perturbarit: quasi si è re nostrâ non esset, tam multos reperiri homines stupidos, amentes, tristi indole, tetricos, deformes, colericos, præcipites, tardos, sanguineos, atrabilarios, fungos denique & stipites; quibuscum tamen necessariò viuendum est, non sine summo tædio & molestiâ; vbi sanè iucundissima videtur futura vita, eiusdem si forent homines indolis & naturæ. Stultas profectò eiusmodi cogitationes esse illico comperi,

Ingenia item genioque varietas maxima esse debuit.

Digitized by Google

comperi, cùm otioſus ego, ciuitatem hanc in ſuas claſſes cœpi diſtribuere, & colericis quidem, & triſtibus, & ſanguineis, & ſapientibus, & amentibus ſua dare ſtatiua & caſtra. Nunquam erraui magis, quàm cum me maximè credebam ſapere; tanta enim eſt hominum inconſtantia, vt nunquam ijdem ſint, nullum etiam certum diu obtinere poſſint locum.

Ad ſuſtantationem commercij humani.

37. Denique abſque illâ diuitiarum, ingeniorumque varietate, humanum commercium prorſus interiret, aut ſanè viueremus miſerrimè. Quid enim? An ſi omnes æque diuites, æque ingenioſi; quiſquam alteri ſeruire volet, & ſubijci? An aliquis viliora exercere opificia? An ſegetes curare, an panem pinſere, an ædificare domos, an alteri eſſe à pedibus? Et tamen ſine his natura non ſtat; aut ſi ſtat, non ſtat commodè. Magno itaque artificio, opum primò inæqualitatem induxit Deus, vt neceſſitas ipſa ad laborandum adigeret, pauperioreſque diuitibus dum inſeruiunt, ſibi faciant benè. Geniorum item varietatem finxit, vt pro ſuo quiſque genio, ad diuerſas artes mentem liberè applicaret. Corporis ideo variam conſtitutionem eſſe voluit, vt alio & alio genio præditus quiuis eſſet, & ad alia atque alia exercitia aptiori. Atque hæc omnia tantâ induſtriâ, tanto conſilio, tam multis expenſis circumſtantijs cùm peregerit tantus Deus, tam vaſta Mens; ſanè non habeo quod opponam; approbo omnia, quæ in rerum naturâ condita ſunt, & illis planiſſimè acquieſco.

TRACTATVS IX.

Hinc ſequitur approbandas eſſe omnes publicas calamitates, peſtes, bella, Regnorum euerſiones,

38. HIs itaque rectè generatim conſtitutis, tum certè cœpi ad ea quæ inter homines particulatim aguntur, oculos mentemque deflectere. Et iſthic occurrerunt, primò patriæ calamitates, ſeditiones, bella, prouinciarum deuaſtationes, & excidia: & quidem quod me maximè perturbabat, erat, quòd hæc aut Principum incuriâ, aut militum ignauiâ, aut etiam inſolentiâ, aut peſſimô Optimatum conſiliô viderentur accidere. At verò cum penitius rem inſpicio, video ſanè hæc Dei non de hominibus modò, ſed & de Regnis integris rectè diſponentis eſſe decreta. Ita ſunt res humanæ, vt felicitas diuturna eſſe non poſſit, ne tandem noceat. In omne nefas abeunt Reſpublicæ, quibus diu fortunatis eſſe datur. Idcirco fortunam migrare vult Deus, & quaſi

Digitized by Google

quasi æstum volui, ne longâ malaciâ putrefiant vndæ. Quid igitur bellorum tumultus miror, quîd hostium agmina in Prouinciam inuolare? Fortuna sedes mutat; hostes baiuli sunt, qui fortunam humeris suis efferant. An verò etiam priuatus quis, ædes mutat sine strepitu, sine curruum, baiulorumque tumultu?

39. Neque verò hic est, quod ego aut Regum insana consilia, aut Principum insolentiam, aut Præfectorum discordiam, aut militum incuriam, & ignauiam, aut populi seditiones tantopere incusem. Instrumenta enim hæc sunt, per quæ Deus felicitatem è regnis effert: id verò populi merentur scelera, hæc hostes nostros fortes faciunt; *Peccatis enim nostris Barbari fortes sunt*; & ob populi effrenes mores, sanctissimi etiam & castris, & Regno nonnunquam exuti sunt Reges. Scelera nostra sunt quæ Regibus consilia adimunt, optimatibus prudentiam, militibus fortitudinem, ciuibus concordiam. Hæc itaque Dei, bono nostro nos castigantis cùm sint supplicia, & quidem iure, meritoque optimo inflicta, illud certè restat, vt exoscules castigantis manum, nec quidquam obmurmurem. Nam verissimum est illud Augustini. *Sæuire videtur Deus cum ista facit; ne metuas, nunquam sic sæuit, vt perdat. Quando malè viuis si parcit, plus irascitur. Omnes istæ tribulationes flagella sunt corrigentis, ne sit sententia punientis.*

Quæ magno consilio procurat & magnâ industriâ disponit Deus.

Aug. in Psal. 65.

TRACTATVS X.

40. OMnibus denique quæ extra me aguntur rite compositis & peractis, tum demum domum meam me confero, & isthic video turbatum quid sit, & quæ perturbationum scaturigo. Atque illud imprimis comperio hanc primam inquietis meæ esse originem, quòd me ipso contentus non sim; alius videor esse debuisse; ipse mihi non placeo, nec id quod sum. Quid igitur mirum illi displicere omnia, qui sibimet ipsi non placet?

Quisque suam sua sponte contentus viuere debet.

41. Hunc autem mihi aculeum vt eximerem, tum verò mecum sic egi. Quîd tu miser homuncio cum sis, quîd te sapientissimæ illi Menti quæso opponis, quasi tu melius esse quid debueris, quàm sis modò? An tu aliquid iuris habebas vt esses in rerum naturâ, præ omnibus qui condi poterant hominibus, qui tamen nullam aliam lucem habebunt, nisi eam quam in Diuinâ rerum

Nil à Deo sumus id quod sumus.

Digitized by Google

possibilium scientiâ sunt consecuti? Nonne ex altissimâ illâ Mente, quasi ex Ideâ profluxisti? Nonne is te in hanc mundi tabulam eduxit, & eâ te in conditione posuit, in quâ nunc es? exilis es, humilis, egenus, æger, Rex, mendicus, seruus, aut Dominus; & hoc ipsum ab ipso es, *vnusquisque enim proprium donum habet à Deo.* At verò non alium voluit te is, è cuius manu & voce es id quod es. hoc gloriæ suæ imprimis iudicauit conducere. Egregium enim verò sit facinus, si masculi minores in picturâ ab artifice in locum minus præclarum coniecti, litem mouere incipiant, queranturque se non tam viuis coloribus expressos; educi se velle clamitent, veluti ij qui in primâ tabulæ facie, magis stant conspicui. Quasi verò pictor artis suæ rationem habere non debeat, & singula efformare prout idea, & perspectiuæ fert ratio.

Qui statũ eum tanquam conuenientissimum nobis fingit.

An omnes Reges esse debent, omnes diuites, omnes eximij? quæ demum tunc erit vniuersi symmetria? Et quid tanti interest, quam demum ego partem agam, si illam ingeniosè exprimam, si artem mei conditoris benè agendo commendem? Adde, quod omnibus circumspectis, viderit sapientissimus meus Deus, conditionem hanc quam modò obtineo mihi maximè conuenire; hanc ad salutem procurandam mihi solam conducere; neque in vllo prorsus statu, me aut salutem meam, aut eius honorem præclariùs promoturum? Quin ergò tam altæ Ideæ acquiesco? An ille qui omnia in pondere, & mensurâ fecisse deprehenditur, in me solo credendus est errasse? Et qui ne formicam quidem condidit, cui non omnia exactissimè sit admensus, quæ naturæ tam exili visa sunt conducere; mihi propter quem creata sunt omnia, quidquam denegauit, quod ad bonum meum, artisque suæ commendationem requirebatur? Insanus certè sim, si id suspicer. Non igitur me hâc in parte turbabo posthac; à Deo sum, id quod sum; & vt Dei sim, sum id quod sum. Bene itaque mihi est, nec aliud esse posthac, si liceat, velim; ne tantæ sapientiæ me opponam. 42.

TRACTATVS XI.

Si statui tuo consentus fis, etiam

HOc autem si prorsus velim, statuique meo aut conditioni si acquiesco, tum demum omnibus quæ me ad hunc statum perduxe- 43.

Digitized by Google

perduxerunt euentibus, neceſſe eſt vt penitus acquieſcam. Externa ea ſunt quædam, quædam interna. Externa vt parentes, natiuitatis locus & tempus, educatio, propinquorum mors, ſaluor aut inuidorum æmulatio, nobilitas aut obſcuritas generis, proſpera fortuna aut aduerſa. Interna ſunt, animi aut corporis dotes, ingenium, hebetudo, membrorum vires aut languor, atque his ſimilia.

ius quæ te ad eum ſtatum perduxere adiumentis acquieſcas neceſſe eſt.

44. Quid verò de his demens conqueſtus ſum hactenus, qui Dei adinuentiones & artes non attendis? mediocrem quia mihi conditionem in mente ſuâ deſignarat Deus; idcirco humilibus naſci me parentibus voluit, nec iis qui ad altiora me ſtudia applicarent. Manuum labore viuere volebat me; idcirco ignobiles mihi natales procurauit, vt ab ipſo exordio durioribus aſſueſcerem, & neceſſitate, & verò etiam parentum inductus exemplo. Sic iam facilè ſortem meam fero, ad quam deiici prorſus fuiſſet intolerabile. Plebeius eſſe ſi debui, an commodiori modo ad eum poteram ſtatum deduci? Quid ergò queror, aut parentes præmaturè ereptos mihi, aut fauores denegatos, aut abiudicatam litem, aut fortunæ vices aſperas? Plebeium me voluit Deus, pauperem & deiectum; & verò ego alius eſſe non volo. Acquieſce igitur adiumentis illis, per quæ factum eſt, vt ſtatum tibi tam conducentem obtineres.

Sint ea externa ſint.

45. Neque iam adeò de animi corporiſque dotibus Deo litem move; nec de ingenio tuo, aut formâ, valetudineuè corporis, eſt quod conqueraris. Hæc enim ipſa ſunt, quæ ſtatui tuo procurando fuerunt adiumenta. Neque tuas cum alienis dotes compara, quietus vt ſis. *Vnuſquiſque enim proprium donum habet à Deo, vnus quidem ſic, alius verò ſic*, pro vt ſtatus vniuſcuiuſque & conditio requirebat. Et verò ſi te alteri comparare vis, omnia ſimul appende, & quæ habet incommoda, à commodis quæ ſola tu trutinas, ne diſiunge: verum & bona & mala tua, cum alienis bonis & malis, æquâ lance expende: videbiſque confeſtim, nihil prorſus deeſſe tibi, iuſtiſſimâque trutinâ omnia tibi fuiſſe appenſa.

Sint etiam interna.

Nec tua cũ alienis cõpara, vt quietus ſis.

1. Cor. 7.

Digitized by Google

TRACTATVS XII.

Si statui acquiescas, etiam in qua statum tuum efficiunt contentus sis oportet.

HInc illud rursus liquidò consequitur, quòd, si statu meo contentus viuam, nihil etiam debeam velle adiectum conditioni meæ, ne parùm quidem. An enim ob exiguam planè rem, ob exiguas opes, exiguam valetudinem, exigua commoda, æquum est queri me de benefactore meo, qui omnia reliqua mihi præstitit, præter exiguum quid, quod ego ingratus appeto? Certè nihil mihi deesse video; sola me mea excruciat inuidia. In vicinâ domo paulò plus quòd videam commodi, idcircò mihi deesse videntur multa. Paupertate meâ lætus viuerem, si nemo 46.

Neque alius inuidet.

ditior esset me. An verò hoc tolerandum est, aliena me quod excrucient bona; benefactorique meo ingratus quòd sim, idcirco quòd in alium magis mihi visus est beneficus? At verò non fuit; mea enim, meo statui commensurata sunt; adiiciendum est nihil, ne statum mutem; meus mihi proprius est, & solus meus.

Neque plura expete ob curam filiorum,

Quòd autem filiorum cura, diuitiarum mihi augendarum mentem iniicit, nugæ sunt, & cupiditatis meæ tegumenta sanè puerilia. Filiorum curam à Deo habeo; igitur & filiorum ipse est Dominus. Si pauper sum, etiam filios pauperes voluit Deus; idcirco voluit ex me nasci, & quidem plures esse voluit, vt præ me, pauperiores adhuc essent. Curandi igitur liberi; sed magis curandus Deus, mentisque meæ tranquillitas. Plures opes nolo, vt mihi & ipsis bene sit, dum viuo; mortuo verò me, filiorum curam aget, vt solet, Deus. 47.

Neque bonorum operum faciendorum praetextu.

Neque maiores mihi aut opes, aut dignitates, aut scientiam, aut ingenij quidquam adiici, cupio, quasi maiorâ tum aut Misericordiæ, aut virtutum aliarum opera præstiturus: prætextus hi sunt, inuentaque, sed falsissima. Illud enim liquido comperi, cum fortunâ mutandum me, neque facturum ea quæ modo volo; video enim nihil tam facile inter opes, quam beneficentiæ venam exarescere. Vix quisquam miseretur, qui miser non est; nec miseriis tangitur alienis, qui suis non vrgetur. Non itaque aliud volo, nec tantillô quidem augeri desidero, ne illicò aliud fiam; & verò etiam alius: Sufficit id quod sum. 48.

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS XIII.

50. STatui verò si acquiescam ; quam illud est ridiculum , quòd malis, & aduersitatibus, quæ nullum non statum circumstant & agitant, nolim vrgeri ? Nolo itaque homo esse , qui aduersa nolim perpeti. Certè qui nec vento , nec vndis moueri vult, nauigare is non vult ; & verò ei displicet nauigandi conditio. Quid maleuolas linguas , quid dicteria , quid calumnias, quid inuidias, quid iniurias exhorresco ? Venti sunt, quibus nauigatio nostra promouetur. Sed bonum nauis meæ directorem habeo, & eum quidem , cui parent venti, & mare ; imò qui tempestates illas immittit , ac idcircò securus sum. Moueor & non commoueor ; turbor , sed minimè perturbor. Illud enim vidi, non malis nos turbari tantoperè, quam opinione mali ; aduersa nos putamus ea , per quæ cursus noster feliciſſimè promouetur. Hoc quidem & in Israëlitico populo conspexi , & in me præcipuè ; auersatus sum olim ea , quæ maximè mihi , vt iam video, profuere. Itaque Deo me committo, *non patietur ille nos tentari*
1. Cor. 10. *supra id quod possumus, sed faciet etiam cum tentatione prouentum*; neque tempus, neque modum , neque materiam patiendi mihi præscripsero : Dei aduersa immittentis manum aspiciam ; illam exosculabor supplex , & verò etiam adorabo ; illudque dicam
Iob 19. *Manus Domini tetigit me*, & *in manibus tuis sortes meæ*, à quibus
Psal. 30. pati, summa est felicitas.

Item si status tibi tuus placet, placeant etiã ea quæ illi necessariò annexa sunt molestia.

TRACTATVS XIV.

51. QVòd si ergò mihi persuasero, statum meum, conditionemúe optimam esse inter omnes, quæ mihi poterant contingere ; tum denique etiam istud statuam, ea me debere exhibere opera, quæ à statu meo expectantur ; deinde ea amplectenda esse , quæ conditionem hanc necessariò consequuntur. Quis enim faber conditione suâ dicat contentum sese viuere , ferrum quem tædeat domare, & incudi incubare malleis ? Religiosi actiones quid me sollicitum tenent , si in matrimonij statu à Deo collocatus sim ? Quid iuuenum opera senex moror, quid viri fæmina, quid valentis æger ? Certè ea non petit Deus . Cur ergò importunus

Rursus operæ statui suo propriæ ne displiceant.

Digitized by Google

ea nolenti obtrudo, mihique quasi de re benè actâ blandior? Sanè quæ agenda sunt, agam; neque alia, nisi mea opera exigere potest Deus; neque picturam sibi delineari postulet parens à filio, quem textrinæ addiscendæ puerum admouit; neque aliena exiget Deus, qui *vnicuique reddet secundùm opera sua*, non verò secundùm aliena. Matt. 16.

Neque de labore cõquerere.

51. Operibus verò meis si contentus sim; sanè de molestiâ, & labore ijs annexo non est quod ingemiscam. Neque de malleorum pondere, nec de carbonum fuligine, est quod faber quæstionem moueat; hoc enim est tabrum agere, aliter ferrum non cuditur; nec sine labore sum id quod sum, nec ago id quod agendum est.

Neque de dolore qui laborem cõsequitur.

52. Laborem autem vti necessariò sequitur dolor, sanè & cum res occurrerit, dolendum est mihi, & rursus gaudendum est quòd rectè doleam. Fletus & suspiria conditionem nostram necessariò consequuntur, fateor; verùm illud etiam didici, gaudere quî possim, eò quòd fleam & quòd doleam. Illud enim gaudium in eo situm esse perspexi, vt corpore in lachrymas resoluto, animus sibi constet. Constabit verò, si iudicet rectè hæc euenire, quæ tantorum sibi gemituum sunt causa; tum verò velit ea contingere, & approbet quin imò sanctissimam Dei voluntatem, nolitque non dolere. Hoc est gaudere quòd doleas; hoc denique est inter corporis agitationes & procellas, stare immotum, id est quiescere.

Sed cũ dolendum sit, gaude quòd doleas.

TRACTATVS XV.

Tædem & morti acquiesce.

53. VLtimum tandem restabat, quod conditionem nostram consequitur, quodque me turbabat maximè, rem extra Prouidentiam Dei considerantem; est autem illa, tantis hominum calumnijs impetita, amara vt vocant Mors. Verùm nihil ego difficultatis in eâ comperi, quæ non afficta sit. Terribilem eam dicunt homines, *primò* quòd vitam omnemque vitæ dulcedinem eripiat. *Secundò* quòd inexspectata adsit. *Tertiò* quòd per morbos inferatur sæpè molestissimos. *Quartò* quòd ab eâ felix aut infausta pendeat æternitas. Audiui hæc quidem sæpè, imò & credidi.

Quia natura, quæ contenta es, debita.

54. Sed cùm rem benè expendo, mortalem cùm sciam esse conditionem

Digitized by Google

ditionem meam, eamque sic esse velim, quid conqueror conditioni meæ satis fieri? An ergò immortales homines esse oportuit? Non igitur conditioni meæ acquiesco id si velim, præterquam quòd Deo sim iniurius. Cur igitur magis conqueror mori me, quam esse? Vtrumque enim mea fert natura. Et verò an adeò dulcis est hæc vita, vt morti eam eripienti, tantopere succenseam? Cur igitur de malis vitæ semper conqueror, si malis eripi nolo? Aut cur mortem exhorresco, per quam sit, vt tantis malis tandem eximar?

55. Incerta verò quod sit & inexspectata; hoc quidem, meæ est incuriæ, cum nullo non tempore expectari debeat; illud verò, magnum Dei beneficium est. si enim de certâ mortis nobis horâ constaret, non luberet viuere, vtpote quibus vltimi & iam cogniti vitæ anni, mortis instantis memoriâ in luctus irent; & sic metu futuri, præsentis vitæ dulcedo prorsus amaresceret. Iam viuimus, & mortis incerti viuimus, & læti vtcumque viuimus; & quia mortem nemo præsentem videt, vitâ fruimur. *Incerta si sit, incertâ esse conuenit bat.*

56. Morbos verò, Naturæ, Dei inquam video esse inuentum pulcherrimum. Per eos enim percipio *primò* naturam paulatim dissolui, & sic fieri vt moriamur, mori qui debuimus. *Deinde*, vt præstituto moriamur tempore. *Tertiò*, vt non inuiti discedamus ex hoc misero corpore, in quo tam acerbè anima hospitatur. *Quartò* denique, vt etiam suauiter moriamur, efficiunt. Obstupefaciunt enim morbi vigorem sensuum, phantasiam defatigant, neruos hebetant; & sic animæ excedentis luctam, corporisque contractiones vix persentiscimus. Quid igitur morbos accusamus, pulcherrimum naturæ sese dissoluentis artificium? *Morbi, artificiū sunt dissoluentis se naturæ.*

57. Denique vltimum istud momentum non est quòd timeam, sed malam vitam, quæ sola momentum illud facit esse terribile. Momentum autem illud scire nolo, nec verò necessarium id est: nihil enim vt me ad illud comparem requirit Deus, nisi id quod modò ago, frago benè. Illud solum mihi agendum tum incumbet, vt cum moriendum erit, moriar etiam benè, hoc est, lætè & libenter. Gratias itaque agam Deo meo, Conditori meo, Gubernatori meo, momentum illud cum appetierit; & scenâ iam peractâ, *Corpus deponam velut vestimentum*, illud ad patres suos remittam, vt cum ijs in puluere dormiat. *Mea interim conuersatio erit in cælis*, donec tempus illud adsit, quo Saluator meus ven iat, *Articulum ipsū mortu bonum facies moriendo latè.*

Digitized by Google

veniat, *qui reformabit corpus humilitatis meæ, configuratum corpori claritatis ſuæ*; Tum *verò ſimul cum Domino erimus.* Hæc vitæ meæ ſcena, hic decurſus, hic exitus. Ad Phil. 3. 1. Theſ. 4.

CONCLVSIO.

58. IAm verò, quid demum eſt in conditione meâ, de quô meritò poſſim conqueri? imò quid non eſt, de quo mihi non gratuler, Deoque gratias agam, ſi fieri poſſet, etiam infinitas? An non ea felix dicenda eſt vita, quæ ad æternam ducit felicitatem? An alius eſſe volo qui ad tanta natus ſum, & per ea quæ iam accidunt feliciſſimè iſthuc deuehor, & deducor? Certè mortalis ſis licet homo, multiſque, vt tu quidem credis, miſerijs implicatus, nihilominus vti rectè Poëta; *Quod es, eſſe velis, nihilque malis.* Hoc omnis lætitiæ eſt compendium, imò ſolum in hâc vitâ gaudium. Illud autem quouis in ſtatu datur obtinere: & verò ſi tuo contentus viuis, propterea quòd Deo ita ſit viſum, ſanè re-ipsâ iàm obtines,

59. Cæterûm, finge tibi quaſcumque vel imaginatione aſſequi potes delicias, commoda & voluptates, cæleſtes modò excipias, nullam ſanè reperies, quæ huic comparari poſſit. Audeo dicere non aliud gaudium in mundo dari, præter animum ſecurum ſui, & verò contentum ſuo. Cælum is eſt, Paradiſus eſt, ſitus quamuis in medio terræ; inter medias tempeſtates ſemper illic ſerenum eſt; alias ſi delicias quæritis, nequicquam quæritis; fucatæ ſunt aliæ omnes, falſæ ſunt, quæque multum habeant nominis, nihil rei. Huic ergò quærendo inſiſtite; intra vos eſt, neque alio loco inuenitur, quàm in animo rectè conſtituto.

Verùm, vt vidiſtis, tota mentis rectè ordinandæ ars, ab exiſtimatione dependet; omnis tranquillandæ mentis fundamentum hæc eſt. neque ſingularum rerum rationes perquirendæ ſunt, vt mentem places, euentibuſque acquieſcas; illud ſolum ſufficit, fixum ratumque habere, nihil præter Sapientiſſimæ Mentis ordinationem, cuius tantam concepiſti exiſtimationem, in totâ naturæ ſerie euenire.

60. Scio quidem, ſummâ cum animi voluptate, ſingularum quæ circa nos contigerunt rerum, exactiſſimas rationes, perſpectu-

ros

Digitized by Google

ros nos tum cùm *reuelatâ facie* Sapientiam illam increatam in cælis dabitur intueri ; illic ſummo cum gaudio *admirabiles adinuentiones* tantæ Mentis approbabimus , eas æternitate totâ decantaturi. At quod iſthic oculis ipſis ſumus intuituri, hoc nunc fide credimus , & verò etiam, naturæ benè ratiocinantis ductu, vtcumque aſſequimur : ſic vt in pias illas voces admirationis & gaudij plenas cum Pſalmiſtâ erumpere meritò poſſimus : *Magnus Dominus , & laudabilis nimis , & ſanctus in omnibus operibus ſuis.*

62. Æterna Mens , Prouidentia ſancta , Sapientia infinita ! Ah ! quî fieri potuit, vt me tanto tempore latueris, quæ toto orbe tam es manifeſta ? Cæcum heu me, & verò ſtolidum & inſipientem! In quibus denique errorum tenebris latui, tam præclaram lucem hactenus quòd non conſpexi ! O quantas tibi gratias debeo , Æterna lux, tenebras tam triſtes quòd diſcuſſeris ! Certè, *hoc vnum* cum Demetrio *de te conqueri poſſum, quod non ante mihi Voluntatem tuam notam feciſti : prior enim ad iſta veniſſem , ad quæ nunc vocatus adſum.* Quid igitur à me exigis Magne Deus ? infinita Mens , quid requiris ? *Vis liberos ſumere ? illos tibi ſuſtuli. Vis aliquam partem corporis ? ſume ; non magnam rem præmitto ; citò totum relinquam. Vis ſpiritum ? Quidni ? nullam moram facio , quò minus recipias quod dediſti. A volente fers, quidquid petieris. Quid ergò eſt ? Maluiſſem offerre , quam tradere : quid opus fuit auferre ? accipere potuiſti. Sed ne nunc quidem auferes ; quia nihil eripitur niſi retinenti. Nihil cogor , nihil patior inuitus ; nec ſeruio Deo, ſed aſſentio ; eo quidem magis, quòd ſcio omnia certâ & in æternum diſtâ lege decurrere.*

Sen. l. de Prou. c. 5.

62. Et hic quidem apex eſt, Auditores, totiuſque perfectionis culmen ; non tantùm ea quæ eueniunt, nobis accidere vt patiamur; ſed vt calculum non inuiti , at ſponte noſtrâ ſine hæſitatione adijciamus , noſtroque ſuffragio facta penitus comprobemus. Hoc eſt gaudere rem ita ſe habere, pro vt ſe habet ; hoc eſt magnificum illud, & verò etiam heroicum *Fiat voluntas tua* ; illud autem, ſumma eſt , non voluntatis tantùm , ſed & iudicij cum Deo conformatio. Hanc denique ſequi debet prompta gratiarum actio, quâ Directori noſtro optimo & maximo ſummas habeamus grates, tanto conſilio, & induſtriâ id nobis quòd ſelegerit, in tantâ rerum, conditionum, & fortunarum varietate, quod

Digitized by Google

rebus noſtris ſalutique iudicabat maximè conducere, & verò etiam ſuam gloriam præclariſſimè promouere.

Quid ad hæc, Auditores? Quô demum eſtis animô? An aliquando tándem ſine vllâ hæſitatione vos, veſtraque omnia tam Sapienti Deo committetis? An adhùc fortaſſis iudicium veſtrum, quod vidiſtis quàm ſit tenue, quàm cæcum, quàm inconſtans, arbitrio omnia circumſpicientis, veſtramque ſalutem tenerrimè adamantis Dei, vultis interponere? vbi ergò tanti Numinis exiſtimatio? vbi præclara, quam concepiſtis de Sapientiſſimâ Mente opinio? Aut aliquid fortaſſe detractum cupitis, aut adiectum æternæ Prouidentiæ præclariſſimis decretis? Ne quæſo tantam Deo veſtro, imò & vobis ipſis iniuriam inurite. Illud certè cum Epicteto vobis ingeram. *Homo, aude tandem ſublatis ad Deum oculis dicere: Tracta me poſt hac arbitratu tuo; eiuſdem tecum ſum animi, nihil recuſo, quod tibi videtur; quo voles ducito: veſte quâ voles induito. Vis me fungi magiſtratu? Priuatam vitam agere? Manere, exulare, pauperie conflictari, opibus abundare? Ego te apud homines defendam*, rectèque omnia circa me agi mordicus tuebor; & nuſquam partes tuas agam impenſiùs, quàm vt contra corporis mei ſemper obmurmurantis inſanas affectiones, decreta tua ſanctiſſima propugnem. 64. Apud Arriam. l. 2. c. 16.

Quod ſi eximium hunc de Diuinitate ſenſum altè animo imbiberitis, Auditores, tum verò dicam ego vobis, feliciſſimos inter mortales eſſe vos; eam vos conſecutos eſſe, quam mundus dare non poteſt pacem; illudque cum Apoſtolo vobis gratulabundus occinam, vt iſthic terminetur vbi incepta eſt oratio; *Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete; & pax Dei quæ exſuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Amen.* 65. Ad Philip. 4.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ELEN-

Digitized by Google

ELENCHVS

TRACTATVS I.

PROOEMIALIS.

Oſtenditur gaudium perpetuum, ſeu quietem animi, etiam in hoc mundo comparari poſſe. Artis huius ſumma eſt, non res ſibi, ſed ſe rebus prout eueniunt, accommodare: & vt hoc poſſis, maximam de Deo habere opinionem, cuius nutu omnia gubernantur. fol. 1.

SYNOPSIS.

§. I. *Optatur omnibus verum Gaudium; optimum ſanè votum quod in hoc mundo poſſumus apprecari.* fol. 2.

§. II. *Gaudium hoc, in quiete animi conſiſtere. Oſtenditur autem, hanc quietem in mediis mundi fluctibus poſſe obtineri, mutatâ tantùm, quam de rebus habemus, opinione.* fol. 6.

§. III. *Opinio autem quam præcipuè oportet corrigere, eſt quòd non res nobis, ſed quòd nos rerum euentibus debeamus accommodare, ſic vt velimus fieri omnia prout fiunt, quæ impedire non poſſumus.* f. 11.

§. IV. *Vt autem iudices omnia bene fieri, rei euentus non in ſeipſis, ſed in Dei dirigentis omnia, diſpoſitione conſiderandi ſunt.* f. 17.

Digitized by Google

PARS I.

Excitatur magna de Dei Prouidentiâ opinio, quæ sit omnis Tranquillitatis primum fundamentum.

TRACTATVS II.

Ostenditur fusius, quòd vt omnibus rerum euentibus acquiescas, habenda sit maxima de Dei Prouidentiâ opinio. Hæc autem excitatur primò ex consideratione instrumentorum, quibus vtitur Deus ad gubernationem vniuersi. *fol.23.*

SYNOPSIS.

§. I. *VT acquiescas omnibus rerum euentibus, certò statuendum est omnia à Deo dirigi, & maximam de eius Prouidentiâ habendam existimatio.* fol. 24.

§. II. *Vt autem opinionem magnam de Dei Prouidentiâ efformes, non est necesse singulares omnium euentuum scire causas. Sufficit vniuersalis de Dei Prouidentiâ cognitio. Quod ostenditur comparatione nauigantis de Nauclerì sui peritiâ iudicium ex instrumentis quibus vtitur, efformantis.* fol.28.

§. III. *Comparatio applicatur iudicio, quod de diuinâ gubernatione ferre debemus.* fol.32.

§. IV. *Vt igitur magnam illam de Dei Prouidentiâ opinionem excitare incipiamus, considerantur generatim instrumenta corporea, quæ Deus vniuersi gubernationi adhibet, nobisque sunt conspicua. vt Cælum, Sol Luna, Terra.* fol.35.

§. 5. *Instrumenta autem ea, non casu sic constructa, sed summo iudicio à Deo vsibus suis aptata esse considera. Refellitur hîc sententia eorum qui per atomos & quidem casu vniuersum conditum concipiunt.*

Digitized by Google

cipiunt. fol. 39.
§. 6. Adde quod tam præclara instrumenta non ideo confecerit Deus, ea tantùm vt essent in rerum naturâ, sed vt per ea Naturam ipsam visibilemque hunc mundum aptè dirigeret. Exponitur vtcumque quo modo Deus cœlestia corpora ad sublunaria curanda adhibeat. fol. 43.

TRACTATVS III.

Vt autem opinio, quam de Dei Prouidentiâ animo fixam habere debemus, magis augeatur: ostenditur eum etiam minima quæque & vilissima, vti nobis quidem videntur, dirigere, & Prouidentiâ suâ complecti. *fol. 47.*

SYNOPSIS.

§. I. EX tam constanti cœlestium corporum situ & circumuolutione, Philosophi Ethnici vnum tantum esse collegerunt summum Deum omnium gubernatorem. Et quidem rectè. fol. 48.
§. II. Non rectè tamen voluere Dei gubernationem ad sublunaria se non extendere. fol. 51.
§. III. Deum sublunaria, & quidem minutissima quæque curare probatur ex ipsa corporum cœlestium constructione & fine. fol. 54.
§. IV. Deum vero cœlestibus corporibus velut instrumentis vti, ad sublunarium curationem, expenditur & fusè declaratur. fol. 57.
§. V. Deum esse & non alium qui eum in finem cœlestibus vtitur, amplius expenditur & probatur ex Scripturis. fol. 61.
§. VI. Adeo autem non esse Deo indignum, vt potius sit gloriosissimum minima quæque producere, eorumque curam gerere. Exponitur maximum in minimis artificium. fol. 63.
§. VII. Hinc concluditur in omnibus etiam minutissimis naturæ euentibus, admirandam esse & adorandam Prouidentiam Dei. fol. 67.

Digitized by Google

TRACTATVS IV.

Verùm cum non ſufficiat, ſcire me omnia à Deo adminiſtrari, vt omnibus rerum euentibus acquieſcam, niſi id etiam intelligam ſapienter adminiſtrari omnia: ad formandam penitus magnam, quam de directione Dei concipere debemus, opinionem, attenditur infinita Dei ſapientia & ſcientia. *fol.*70.

SYNOPSIS.

§. I. *QVod ſi prout omnia à Deo fieri, ita ſapienter etiam fieri, & in bonum finem ordinari, mihi perſuaſero; tum verò video, in omnibus rerum euentibus, acquieſcere debere me.* fol.71.

§. II. *Vt autem hoc ipſum mihi perſuadeam, non eſt opus omnium euentuum tenere cauſſas, eaſque iuſtas eſſe vt iudicem: tantùm id certò ſtatuendum eſt, à Dei ſapientiâ hunc euentum eſſe deſtinatum, & facilè tunc acquieſcam, rationeſque quibus defendam factum, multas inuentam.* fol.73.

§. III. *Exponitur magis iam dicta praxis.* fol.77.

§. IV. *Vt autem ſummam de Dei ſapientiâ concipias opinionem, varia eius ſcientiæ, ſeu ſciendi modi exponuntur. Ac primò quidem, vt Theologi eam vocant, ſcientia ſimplicis intelligentiæ.* fol.80.

§. V. *Quam neceſſaria fuerit ea ſcientia, ad creandum & ordinandum hoc Vniuerſum, ſeu hanc, quæ modo eſt, creaturarum ſeriem.* fol.83.

§. VI. *Exponitur ſcientia viſionis, & quo modo Deus creaturas reipſâ aliquando creandas, ordinet ac diſponat.* fol.87.

§. VII. *Exponitur ſed breuiter ſcientia conditionalium, quæ Deo neceſſaria ad dirigendos actus liberos Angelorum & Hominum eoſque euentus qui ex libero pendent arbitrio.* fol.92.

TRACTA-

Digitized by Google

TRACTATVS V.

Tandem ex dictis ostenditur nihil prorsus temerè aut casu fieri, sed summo Dei judicio, attentione, & ratione. Rationum autem percipiendarum humanam mentem capacem non esse, liquidò demonstratur. *fol.* 95.

SYNOPSIS.

§. I. PRoponuntur rursus tres Scientiæ Dei, veluti tres libri quibus Deus studeat, vt inde deducatur nihil casu, sed studio fieri omnia. fol. 96.

§. II. Ostenditur itaque primò, nihil casu creatum aut productum, sed destinato Dei consilio. Exponitur nouo modo, quid Creatio, quid Conseruatio sit in Deo; in creaturis verò quid sit Dependentia à Creatore. fol. 100.

§. III. Deinde ostenditur nihil casu aut temerè in rerum iam creatarum naturâ aut actionibus fieri. Quod quidem rursus Primò in rebus ratione, & libero arbitrio carentibus probatur. fol. 104.

§. IV. Secundò, nihil etiam in iis qui à libero hominum arbitrio dependent euentibus, casu fieri respectu Dei, & quomodo illo vtatur: sic vt infallibiliter suam consequatur mentem, explicatur. fol. 107.

§. V. Omnia igitur benè & optimè euenire statuendum est: nec nos miseros mortales, eos esse, qui quidquam possimus in hâc rerum serie reprehendere; corrigere verò, multò minùs. fol. 113.

DISSERTATIO THEOLOGICA.

Responsio ad ea quæ Reuerendissimus Dominus Ioannes Caramuel de Scientiâ conditionalium docet in Theologiâ suâ fundamentali. *fol.* 120.

§. I.

Digitized by Google

§. I. *Scientia conditionalium, quâ Deus omnia conditionatè futura illimitatè nouit, receptissima est apud Theologos omnes.* fol. 120.

§. II. *Eam tamen ad pauca quædam limitare & restringere conatur Caramuel sed malè.* fol. 121.

§. III. *Ostenditur quàm improbabiliter Caramuel finxerit decreta absoluta Ceilitarum & Saulis; deinde quòd illis adhuc positis, Deus non potuerit infallibiliter prædicere Dauidi futuram proditionem Ceilitarum, sine Scientiâ conditionalium illimitatâ.* fol. 125.

§. IV. *Sine vllâ probabilitate fingit Caramuel duo decreta humana, Israëlitarum vnum, Ethnicarum alterum, vt explicet testimonium* 3. *Reg.* 11. fol. 132.

§. V. *Tyriorum & Sidoniorum decreta, de acceptandâ Religione, quæ miraculis confirmaretur, gratis fingit Caramuel.* fol. 135.

§. VI. *Iterum fingit decretum inauditum in iusto rapto, vt explicet locum Sap.* 4. fol. 138.

PARS II.

Respondetur dubiis quæ Diuinæ Prouidentiæ solent opponi.

TRACTATVS VI.

Optimè à Deo permitti peccata in hoc mundo, demonstratur: ac propterea neminem iis turbari debere. *fol.* 142.

SYNOPSIS.

§. I. *Inculcatur iterum omnia à Deo benè fieri; nosque capaces non esse qui de rerum euentibus judicemus, aut quidquam statuamus.* fol. 143.

§. II. *Vt autem plenè acquiescamus, judicemusque omnia optimè fieri.*

Digitized by Google

fieri, ostenditur quod finis vltimus omnium actionum Dei, sit eius Gloria. Hinc desumitur noua praxis gaudendi in rebus prosperis, quæ & aduersis conuenit. fol.147.

§. III. *Hinc etiam ostenditur bene à Deo peccata permitti. Primò quidem, quia glorioſius Deo à Creaturâ libero arbitrio præditâ liberè, quàm ab alijs neceſsitate obediri.* fol.152.

§. IV. *Secundò, quia per peccata Gloriam ſuam amplificat; oſtendendo nimirum longè plures perfectiones, quàm ſi peccata nulla eſſe potuiſſent, aut non fuiſſent.* fol.156.

§. V. *Tertiò, quia Deus iis vtitur ad bonum & vtilitatem hominum; quæ ſumma Dei ars eſt & gloria.* fol.161.

TRACTATVS VII.

Oſtenditur bona & mala huius mundi, bene dari etiam malis: ſic vt nec ſoli & omnes mali bona habeant, aut mala; nec etiam omnes & ſoli boni bonis affluant, aut malis vexentur. Itaque non affligat nos fortuna aliena. *f.*165.

SYNOPSIS.

§. I. QVare via impiorum proſperetur, *non intelligemus perfectè niſi* in nouiſſimis eorum. *Vt modò acquieſcam, ſufficit ſcire me, Deum ſic diſponere.* fol.166.

§. II. *Sed licet perfectè rationes omnium non intelligam, id tamen video, felicitate impiorum Deum vti, vt nos magis in Fide confirmet, præſertim Reſurrectionis, & futuræ Vitæ æternæ.* fol.159.

§. III. *Deinde per felicitatem impiorum, juſtos confirmat in ſpe.* fol.170.

§. IV. *Tertiò per felicitatem impiorum, magnitudinem cæleſtis Gloriæ demonſtrat. Patere igitur felicitatem eorum, tibi tam vtilem.* fol.174.

§. V. *Rectè tamen nec ſolis malis bona, nec ſolis bonis mala eueniunt; vt hinc diſcas, nec quæ vocantur bona, vera bona eſſe, nec quæ*

Digitized by Google

mala verè esse mala. Hinc vtraque æstima prona sunt, non prout nominantur. fol. 177.

§. VI. *Ostenditur denique diuisionem fortunarum aliter instituì non debuisse, adeoque non potuisse nisi eo quo iam modo facta est. Itaque felicitati alienæ ne inuide, & alienis malis acquiesce.* fol. 182.

TRACTATVS VIII.

Ostenditur bonos & malos promiscuè inter se habitare debuisse. Item non bona fortunæ modò, sed & dotes corporis & animi, hominibus non æqualiter debuisse dari Itaque ne te affligant defectus nec miseriæ alienæ, aut etiam propriæ. *fol.* 189.

SYNOPSIS.

§. I. *PRoponitur ingens hominum, non fortunis modò, sed naturæ dotibus inter se differentium, & nihilominus promiscuè inter se habitantium, varietas, multarum perturbationum caussa. Verùm homines inter se tam varios, promiscuè tamen habitare debuisse ostenditur.* fol. 190.

§. II. *At, inquies, diuersitatem illam geniorum Deus inter homines inducere non debuerat. Proponitur obiectatio; omnia scilicet æqualiter diuidi debuisse.* fol. 196.

§. III. *Quod vt refutetur, ostenditur sine maximâ opum fortunæque inæqualitate, genus humanum licet condi potuerit, conseruari tamen non potuisse.* fol. 199.

§. IV. *Expenditur quanto artificio tantam mentium differentiam inter homines Deus inuexerit. Atque hinc eruitur, ingeniorum & inclinationum tantam varietatem planè fuisse orbi necessariam.* fol. 202.

§. V. *Tandem, tantam naturæ ingeniorum, fortunæ, & officiorum mutationem & varietatem, saluti nostræ conducibiliorem esse ostenditur.* fol. 209.

PARS

PARS III.

Ostenditur quòd omnibus rerum euentibus acquiescendum sit.

TRACTATVS IX.

Agitur quomodo calamitates cladesque publicæ aspiciendæ sint, vt per eas non turbemur. *fol.* 215.

SYNOPSIS.

§. I. *PRoponuntur præcipuæ querimoniæ, quibus circa rerum publicarum euentus, solent homines inquietari.* fol. 216.

§. II. *Vt his satisfiat, ostenditur imprimis, omnes naturæ calamitates, deinde etiam Prouinciarum & Regnorum ortus & occasus, à Deo esse iudicante id rebus humanis conuenire. Quod cuique debet esse satis, ne turbetur.* fol. 220.

§. III. *Per malam rerum publicarum administrationem regna perdi, regnorumque fortunam transferri ostenditur: idque quatuor modis.* fol. 226.

§. IV. *Vt ergo Regni felicitatem imminuat, aut etiam planè transferat Deus, permittit maleferiatos Reges, insana Magnatum consilia; ignauiam militibus immittit; Præfectorum insolentiam, populique dissentiones excitat.* fol. 229.

§. V. *Ne verò quis conqueri de Deo possit quòd hæc permittat aut immittat, ostenditur ob peccata populi, ab eo Regna fortunamque transferri.* fol. 236.

§. VI. *Itaque acquiesce publicis malis: quod vt facias, non clades ipsas, sed Deum auctorem primò, deinde peccata, caussam nimirum impellentem, aspice.* fol. 240.

Digitized by Google

TRACTATVS X.

Vnumquemque ſuo ſtatu contentum debere viuere generatim oſtenditur. *fol.*243.

SYNOPSIS.

§. I. *VT quiſque contentus ſit eſſe id quod eſt, id ſibi perſuadeat, à Deo ſic ſe in orbe conſtitutum ſicuti eſt.* fol.244.

§. II. *Quia id nemo conſiderat, ideo nemo vnus ſuâ conditione contentus eſt. Oſtenditur autem quàm id contra rationem ſit.* fol.247.

§. III. *Oſtenditur deinde, quòd ſtatu ſuo non eſſe contentum, ſit totius Vniuerſitatis tranquillitati & ordini ſe opponere, quod ſanè abſurdum.* fol.253.

§. IV. *Occurritur obiectionibus. Ac primò oſtenditur quòd quiuis in ſuo ſtatu poſſit Deo perfectè ſeruire.* fol.258.

§. V. *Secundò, neminem poſſe iudicare, quòd alio in ſtatu, perfectiorem vitam eſſet acturus.* fol.260.

§. VI. *Oſtenditur tertiò, ideo tibi, ſtatum quem habes, ſelegiſſe Deum, quia is tibi ſaluti conſequendæ erat aptior.* fol.264.

TRACTATVS XI.

Oſtenditur vnumquemque vt ſuo ſtatu contentus ſit, etiam debere acquieſcere omnibus qui præceſſerunt euentibus, quibuſque ad eum ſtatum eſt perductus. *fol.*269.

SYNOPSIS.

§. I. *EXponitur quid propriè ſit ſtatus: quomodo ad eum, & per quæ adiumenta à Deo perducamur: & quando in eo ſit perſeuerandum. Deducitur id per aliquot caſus.* fol.270.

§. II. *Qui ſuo ſtatu contentus eſt, etiã meum adiumentis omnibus,*

Digitized by Google

bus, hoc est euentibus", qui extrinsecùs illum ad hunc statum perduxerunt, contentum esse necesse est. fol.277.

§. III. *Item & internis quas habet animi dotibus, necesse est vt acquiescat.* fol.282.

§. IV. *Denique vt suis etiam dotibus contentus quisque sit, eas cum alienis ne comparet; nec si maiores tuis in alio compereris, illi inuideas.* fol.287.

TRACTATVS XII.

Ostenditur quod qui suo statu contentus est, etiam iis bonis & malis quæ illum statum constituunt, debeat acquiescere. Hoc est, dignitati, opificio, opulentiæ, parcitati bonorum, paupertati &c. *fol.* 293.

SYNOPSIS.

§. I. *VT statui tuo pleniùs acquiescas, magis ostenditur, optimè id factum, vt in nostrâ manu non esset eligere quem vellemus.* fol.294.

§. II. *Nihil itaque statui tuo demptum vel adiectum cupias, si tuo contentus es. Nec alieno adiectum dole quod deest tuo.* fol.298.

§. III. *Ideo autem nihil tibi adiici vult Deus, ne statim te tui status fastidium subeat, illumque in eum qui tibi non conuenit, commutare velis* fol.303.

§. IV. *Occurritur obiectioni de filiorum curâ habendâ. Item ostenditur quòd modicum quid additum statui, statum mutet tibi peculiarem & proprium. Exponitur duplex status; genericus alter aut specificus, alter peculiaris & indiuiduus.* fol.306.

§. V. *Ostenditur nociturum id tibi, si per diuitias incrementum statui tuo fiat; neque ea te facturum bona opera diuitem, quæ facturum te pauper credis; imo ne ea quidem quæ pauperior modò facis.* fol. 310.

§. VI. *Exemplo Eulogii dicta confirmantur.* fol.312.

TRACTATVS XIII.

Ostenditur quòd qui statu contentus est, etiam difficultatibus omnibus quæ extrinsecus adueniunt, quæque statum necessariò comitantur, debeat acquiescere. *fol.* 318.

SYNOPSIS.

§. I. *Passim queruntur homines pacem suam & quietem, per difficultates extrinsecùs superuenientes interturbari.* fol. 319.

§. II. *Verum ostenditur ideo turbari homines, quòd harum difficultatum auctorem & directorem Deum, numquam præ oculis habeant.* fol. 321.

§. III. *Deinde quòd aduersa sibi esse falsò credant ea, quæ prosunt maximè & rem promouent. Quomodo autem aduersa prosint, declaratur.* fol. 325.

§. IV. *Vt autem bono tuo & bene patiaris, imprimis noli Deo patiendi materiam immittendam, aut modum præscribere; verum velis pati quidquid, & prout euenerit; non quod tu elegeris.* fol. 331.

§. V. *Et vt patiaris libenter ea quæ tibi accidunt, semper mala aspice vt à Deo tibi magno consilio immissa, etiam ea quæ per malitiam humanam obueniunt.* fol. 334.

TRACTATVS XIV.

Ostenditur eum qui suo statu contentus est, etiam acquiescere debere omnibus ijs, quæ ab illo statu expectantur, quæque illum necessariò consequuntur. *fol.* 341.

SYNOP-

Digitized by Google

SYNOPSIS.

§. I. *Qui individuo & singulari suo statu contentus est, etiam operibus quæ ab illo statu expectantur, sit contentus.* fol. 342.

§. II. *Qui operibus sui status contentus est, debet etiam molestiis acquiescere, quæ in operibus illius exercentis reperiuntur: item illis quæ ea opera consequuntur.* fol. 347.

§. III. *Traditur modus quo excipiendæ sunt molestiæ & dolores, vt in iis constitutus, iis tamen acquiescas; hoc est, vt in dolore gaudeas.* fol. 349.

§. IV. *Ostenditur propositâ praxi, dolores ipsos vehementer subleuari, commodèque ferri.* fol. 355.

§. V. *Declaratur quo pacto, tuo statu contentus licet sis, possis nihilominùs incommoda tui status auertere, imo & statum ipsum quandoque cum feliciori permutare.* fol. 357.

TRACTATVS XV.

Ostenditur eum qui statu suo contentus est, etiam morti, & mortis horæ, & mortis modo, penitus debere acquiescere, & lætum hoc est volentem mori. *fol. 364.*

SYNOPSIS.

§. I. *Pronuntur quatuor rationes, ob quas mors vulgo habetur terribilis, mox refutandæ.* fol. 366.

§. II. *Verùm si contentus es humano statu, etiam mortalis esse debes, & verò etiam velle mori.* fol. 368.

§. III. *Qui verò mori contentus est, etiam mortis tempori & horæ debet acquiescere.* fol. 372.

§. IV. *Qui autem mortis suæ tempori acquiescit, etiam mortis modo, morbisque mortem inferentibus contentus esse debet. Morbos autem magnum Dei artificium esse declaratur.* fol. 377.

§. V. *Ostenditur mortem ob æternæ salutis, aut damnationis periculum,*

Digitized by Google

culum, timendam non esse: neque horam mortis conuenienter præ-
sciri aut debuisse aut potuisse. fol. 382.
§. VI. *Itaque cum mortis momentum aduenerit, hoc age vt benè,*
id est lætè siue libenter moriaris. Exponitur per quos actus id sit
agendum. fol. 387.

TRACTATVS XVI.

Synopsis omnium præcedentium Tractatuum:
seu demonstratiua deductio, & connexio to-
tius argumenti, cum conclusione. *fol.* 390.

AD MAIOREM DEI GLORIAM.

Digitized by Google

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS.

PER FLANDRO-BELGICAM.

EGo infraſcriptus Præpoſitus Prouincialis Prouinciæ Flandro-Belgicæ Societatis IESV, ex poteſtate mihi factâ à Reuerendo Admodum Patre Ioanne Paulo Oliua Vicario Generali eiuſdem Societatis, eam facio D. IACOBO MEVRSIO Typographo Antuerpienſi, vt imprimat librum cui titulus: ARS SEMPER GAVDENDI *ex ſola diuinæ Prouidentiæ conſideratione, demonſtratâ, & per Aduentuales conciones explanata à P. Alfonſo Antonio de Saraſa Societatis* IESV, quem prius examinarunt atque approbarunt Theologi noſtri. In quorum fidem hiſce manu propriâ ſubſcripſi, eaſque ſolito officij mei ſigillo munitas dedi. Antuerpiæ 23. Iunij 1664.

FRANCISCVS DE CLEYN.

Digitized by Google

APPROBATIO.

QVod Apostolus inculcat, nempe gaudere in Domino semper, quodque Sapiens optimum sub Sole esse iudicat, scilicet lætari hominem in opere suo; idipsum faciendi artem liber hic inscriptus, ARS SEMPER GAVDENDI, demonstrat & exponit per præclaros gratosque discursus ac digressiones doctissimas, quibus homo Christianus cum omni fortunâ æque aduersâ ac prosperâ docetur componi, & ad lætandum omni tempore siue nubilo, siue sereno, & in omni rerum euentu, seu tristi, seu læto instituitur ex consideratione diuinæ prouidentiæ, quæ ex parte diuini intellectus est Dei sapientia, in voluntate, Dei bonitas, Dei æquitas, Dei potentia; bonitas in distributione bonorum, æquitas in permissione malorum, potentia, quâ facit de malis prouenire bona. Datum Antuerpiæ 4. Septemb. 1664.

IOANNES DE CAPVA.
Canon. Cath. & Lib. Cens.

SVMMA

Digitized by Googl

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hiſpaniarum, Indiarumque &c. Rex Catholicus, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ &c. Sereniſſimus Belgarum Princeps diplomate ſuo ſanxit, ne quis *Librum cui titulus eſt* ARS SEMPER GAVDENDI *ex ſolâ Diuinæ Prouidentiæ conſideratione demonſtrata Authore* P. ALFONSO ANTONIO DE SARASA *Societatis Ieſu Sacerdote* citra IACOBI MEVRSII, Typographi Antuerpienſis voluntatem vllo modo in Belgio intra nouem Annos proximos imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalesúe habeat. qui ſecùs faxit, confiſcatione Librorum & pro ſingulis Exemplaribus peregrinis huc illatis, triginta florenorum penſione multabitur: vti latiùs patet in Litteris datis Bruxellæ die 29. Iulij. M. DC. LXIV.

Signat

LOYENS.

BIBLIOTECA NAZ
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google